

IN VARIETATE CONCORDIA

soubor vědeckých statí k poctě
prof. Vladimíra Týče

Tereza Kyselovská, David Sehnálek, Naděžda Rozehnalová (eds.)

MASARYKOVA
UNIVERZITA

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA
EDITIO SCIENTIA

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

**IN VARIETATE CONCORDIA:
soubor vědeckých statí k počtě
prof. Vladimíra Týče**

IN VARIETATE CONCORDIA: soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče

Tereza Kyselovská, David Sehnálek,
Naděžda Rozehnalová (eds.)

Masarykova univerzita
Brno 2019

Vzor citace

KYSELOVSKÁ, Tereza, David SEHNÁLEK a Naděžda ROZEHNALOVÁ, eds. *In varietate concordia: soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 528 s. Spisy Masarykovy univerzity, Edice Scientia: řada teoretická, 651. ISBN 978-80-210-9332-4 (brož.), 978-80-210-9333-1 (online)

CIP - Katalogizace v knize

In varietate concordia: soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče / Tereza Kyselovská, David Sehnálek, Naděžda Rozeňhalová (eds.). --1. vydání. -- Brno: Masarykova univerzita, 2019. 528 stran. -- Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Edice Scientia, č. 651. ISBN 978-80-210-9332-4 (brož.), 978-80-210-9333-1 (online)

341* 341.171(4)* (082.2)*

- mezinárodní právo

- evropské právo

- jubilejní publikace

341 – Mezinárodní právo [16]

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9332-4

ISBN 978-80-210-9333-1 (online : pdf)

Obsah

Slovo editorů.....	11
Životopis prof. Týče.....	13
Bibliografie prof. Týče.....	15
Úvodem – Martin Škop.....	29
Autonomní výklad mezinárodních smluv	31
<i>Alexander J. Bělohlávek</i>	
Arbitrabilita sporů vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže	63
<i>Klára Drličková</i>	
Primát unijních zeměpisných označení a jeho vliv na mezinárodní zápisy označení původu podle Lisabonské dohody.....	83
<i>Radim Charvát</i>	
K niektorým špecifikám súčasného medzinárodného súdnictva	105
<i>Ján Klučka</i>	
Rozsudek SDEU Metock v kontextu Brexitu.....	121
<i>Richard Král</i>	
Soudobé jazykově-právní otázky v evropském Česku se zaostřením na akademické prostředí.....	131
<i>Filip Křepelka</i>	
Jedno kolo ve věčném zápasu o autonomii unijního práva z křesel unijních soudců.....	183
<i>Jiří Malenovský</i>	

Súdny dvor EÚ zrušil vnútroštátny právny akt: Rodí sa nová doktrína alebo výnimka potvrdzuje pravidlo?	197
<i>Ján Mažák</i>	
Úvahy nad smyslem maximy <i>in claris non fit interpretatio</i> v soudobém právu mezinárodních smluv	211
<i>Zdeněk Nový</i>	
Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva – na základě učení prof. Vladimíra Týče	235
<i>Jan Ondřej</i>	
Dvoji exequatur a mezinárodní právo soukromé	249
<i>Monika Pauknerová</i>	
Evropské mezinárodní právo soukromé – hledání formální a neformální harmonie	265
<i>Naděžda Rožehnalová</i>	
Urychlené rozhodčí řízení v obchodních sporech	285
<i>Květoslav Růžička</i>	
Je soudní rozhodnutí (české i unijní) obecně závazné a má povahu pramene práva?	295
<i>David Sebnálek</i>	
Uplatňovanie medzinárodných zmlúv Spojeného kráľovstva a členských štátov Európskej únie po BREXITE	325
<i>Miroslav Slašťan</i>	
Ohlédnutí se (nejen) za řízením o předběžné otázce v prvních 15 letech členství České republiky v Evropské unii	347
<i>Václav Steblík</i>	

Kosovo jako laboratoř užití síly v mezinárodním právu	367
<i>Ondřej Svaček</i>	
Několik glos k ochraně zásad právního státu na úrovni EU	385
<i>Naděžda Šišková</i>	
Dvacet let od zavedení eura a prvního setkání s prof. Týčem	397
<i>Michal Tomášek</i>	
Zásada zákazu použití síly a „počítačový útok“ proti kritickým infrastrukturám státu: vacuum iuris či výkladová výzva?	413
<i>Kateřina Uhlířová</i>	
Mezinárodně-soukromoprávní tvář profesora Týče, neboli od <i>lex loci delicti commissi</i> k <i>lex loci damni infecti</i>	465
<i>Jiří Valdhan</i>	
Jedna gratulácia a dve úvahy k aktuálnym problémom medzinárodného práva	479
<i>Peter Vršanský</i>	
Uplatnění Listiny základních práv EU při přezkumu zákona o pobytu cizinců Ústavním soudem	515
<i>Jiří Zemánek</i>	
Vladimírovi...	
Petr Mrkývka	521
Michal Radvan	527
Katedra práva Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě	529

Slovo editorů

Název publikace nebyl zvolen náhodně. Heslo „jednotná v rozmanitosti“ – „in varietate concordia“ – se stalo mottem Evropské unie. Heslo přesně postihuje podstatu této specifické mezinárodní organizace a fakt, že vychází z různorodých států, které spojuje v jeden funkční celek, aniž by jim ale brala jejich svébytnost či identitu.

Profesor Vladimír Týč obor práva Evropské unie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity vybudoval a profesně se mu věnoval po svém návratu z působení v cizině. K Evropské unii má proto z hlediska odborného velmi blízko. Zároveň ale v různých etapách svého profesního působení zaměřoval svou pozornost a zájem též do oblasti práva mezinárodního veřejného, mezinárodního práva soukromého a práva duševního vlastnictví. Záběr jeho vědecké činnosti je tedy vskutku široký a úctyhodný. I přes tuto multioborovou rozmanitost vykazuje dílo profesora Týče důležitý jednotící prvek. Tím je vysoká odborná úroveň všech jeho prací, uznání z řad tuzemské i zahraniční odborné veřejnosti a ocenění ze strany jeho posluchačů – studentů škol, na kterých profesor Vladimír Týč působil a působí.

V duchu zvoleného názvu a hesla byla sestavena i tato publikace. Autoři si sami zvolili témata z výše uvedených oborů, kterým se profesor Vladimír Týč věnoval. Publikace je proto rozmanitá svým obsahem. Společným cílem všech autorů, a tedy i jednotícím prvkem publikace, bylo poblahopřát panu profesorovi k jeho významnému životnímu jubileu.

Tereza Kyselovská
David Sehnálek
Naděžda Rozehnalová

Životopis prof. Týče

Prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc.

Narozen: 30. 8. 1949, Jaroměř (okr. Náchod)
Bydliště: Nad Nádražím 795, 665 01 Rosice u Brna
Stav: ženatý, tři děti

Vzdělání:

Základní škola: 1955–1964
Střední škola: 1964–1967
1967–1972: vysoká škola, Právnická fakulta Univerzity Karlovy Praha, vzdělání v oboru Právo
1975: rigorózum – Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha (JUDr.)
1980–1984: aspirantura – obor mezinárodní právo, Ústav státu a práva, Akademie věd ČR (CSc.)
1996: habilitace – mezinárodní právo veřejné, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno (doc.)
2005: profesor – mezinárodní právo veřejné, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno (prof.)

Profesní zkušenosti:

1972–1973: podnikový právník (Škodaexport PZO, Praha)
1974–1979: asistent, Katedra mezinárodního práva, Právnická fakulta UJEP Brno (nyní MU Brno)
1979–1984: referent, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Praha

- 1984–1985: referent, Federální úřad pro vynálezy, Praha
- 1985–1991: mezinárodní úředník, Světová organizace duševního vlastnictví, Ženeva
- 1991–dosud: Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
- 1993–2015: vedoucí katedry
- 1997–2002: proděkan
- 1998–dosud: docent, později profesor na částečný úvazek, Katedra práva, Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská, Ostrava
- 2014–dosud: profesor na částečný úvazek, Wyszcz Szkola Bankowa, Gdaňsk, Polsko

Pedagogická činnost:

Výuka v magisterském, bakalářském a doktorském studijním programu v oborech: právo EU, mezinárodní právo veřejné, mezinárodní právo duševního vlastnictví.

Působení v zahraničí:

- 1985–1991: Světová organizace duševního vlastnictví, Ženeva, mezinárodní úředník v oblasti průmyslových práv
- 1994–1999: několik přednášek na Univerzitě Paris XI
- 2000, 2005: hostující profesor na univerzitách Montpellier a Aix-Marseille (Francie)
- 2008: přednáškový pobyt na John Marshall Law School, Chicago
- 2009, 2010: výuka na letní škole NICLAS (evropské a ústavní právo) pořádané Univerzitou Vídeň
- 2011: výuka na Univerzitě Vídeň

Bibliografie prof. Týče

- TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů právnické fakulty - VII.* Brno: Universita Jana Evangelisty Purkyně, 1977.
- TÝČ, Vladimír. Nová úprava mezinárodního práva soukromého v SSSR. *Právní obzor*, Bratislava: Ústav státu a práva Slovenskej akadémie vied, 1979, č. 1, s. 56 a násl. ISSN 0032-6984,
- TÝČ, Vladimír. K určení počátku vnitrostátní působnosti norem mezinárodního práva soukromého obsažených v mezinárodních smlouvách. *Právník*, Praha: Ústav státu a práva, 1981, č. 11, s. 994 a násl. ISSN 0231-6625.
- TÝČ, Vladimír. K otázce vztahu mezinárodních smluv a československého právního řádu. *Právník*, Praha: Ústav státu a práva, 1984, č. 3, s. 821 a násl. ISSN 0231-6625.
- TÝČ, Vladimír. Právní následky vnitrostátního projednání a schválení mezinárodní smlouvy z hlediska československého právního řádu a smluvní praxe. *Právní obzor*, Bratislava: Ústav státu a práva Slovenskej akadémie vied, 1984, č. 9, s. 863 a násl. ISSN 0032-6984.
- TÝČ, Vladimír a Dalibor JÍLEK. *Základy práva Evropských společenství*. Brno: Doplněk, 1994, 194 s., Edice učebnic PrF MU v Brně, sv. 84. ISBN 80-210-0776-1.
- TÝČ, Vladimír. Introduction to the Czech private international law. In: *Introduction to Czech law*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 187–193, Edice učebnic Právnické fakulty MU v Brně, č. 78. ISBN 80-210-0768-0.
- TÝČ, Vladimír. *Aplikace mezinárodních smluv ve vnitrostátním právu*. Právník, Praha: Academia, 1993, roč. 132, č. 4, s. 331–336. ISSN 0324-7007.
- TÝČ, Vladimír. Vnitrostátní aplikace mezinárodních smluv v ústavním systému Československa. In: *Aktuální otázky českého a československého konstitucionalismu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 175–180, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č 117. ISBN 80-210-0619-6.
- TÝČ, Vladimír. Mezinárodní smlouva a český právní řád. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994, roč. 2, č. 2, s. 171–180. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/10366>

- TÝČ, Vladimír. Přehled mezinárodně smluvní praxe ČR v r. 1993. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994, roč. 2, č. 2, s. 181–191. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10367>
- TÝČ, Vladimír. The sky is blue. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994, roč. 2, č. 5, s. 229–235. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/10100>
- TÝČ, Vladimír. Právnické studium, potřeba dalších změn. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994, roč. 2, č. 6, s. 89–98. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/9528>
- TÝČ, Vladimír. Základy práva Evropských společenství, základy mezinárodního práva veřejného. In: *Základy práva. 1, Veřejné právo*. 2. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 400–437, Edice učebnic Právnické fakulty MU v Brně, č. 118. ISBN 80-210-1037-1.
- TÝČ, Vladimír. Introduction to Czech private international law. In: *Survey of lectures on Czech law*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 117–122, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 146. ISBN 80-210-0768-0.
- TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé návaznosti mezinárodních smluv*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 137 s., Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 173. ISBN 80-210-1384-2.
- TÝČ, Vladimír. K některým otázkám přizpůsobení českého právního řádu připravenosti České republiky ke vstupu do Evropské unie. In: *Ročenka evropského práva. Svazek 1, 1995*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 47–64, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 174. ISBN 80-210-1422-9.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Vladimír TÝČ a Rostislav ZÁLESKÝ. *Vybrané problémy mezinárodního práva soukromého v justiční praxi*. 2. rozšířené vyd. Brno: MU Brno, 1997, 197 s., Edice učebnic PrF MU v Brně. ISBN 80-210-1570-5.
- TÝČ, Vladimír. Přímý účinek (bezprostřední závaznosti) článku 64 Evropské dohody o přidružení ČR v českém právním řádu. In: *Ročenka evropského práva. Svazek 2, 1997*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 109–123, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 197. ISBN 80-210-1688-4.

- TÝČ, Vladimír. Přehled evropských regionálních mezivládních organizací. In: *Ročenka evropského práva. Svazek 2, 1997*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 178–202, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 197. ISBN 80-210-1688-4.
- TÝČ, Vladimír. *Průmyslová a autorská práva v mezinárodním obchodě*. Praha: Linde, 1997, 166 s., Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-102-2.
- TÝČ, Vladimír. Několik poznámek ke vztahu mezinárodních smluv a českého pracovního práva. In: *Pracovní právo na přelomu tisíciletí*. Praha: Orac, 1997, s. 28–31.
- TÝČ, Vladimír. Implementace mezinárodních závazků ČR do vnitrostátního práva. In: *O vztahu ústavního a mezinárodního práva: (k vykladu čl. 10 Ústavy ČR)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 17–28, Acta Universitatis Carolinae Iuridica, sv. 1/1997. ISBN 0323-0619.
- TÝČ, Vladimír. Vztah mezinárodních smluv a českého pracovního práva. *Právník*, Praha: Academia, 1997, roč. 136, č. 10–11, s. 863–872. ISSN 0324-7007.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. Evropský rozměr procesního práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1998, roč. 6, č. 3, s. 503–513. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/9102>
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Vladimír TÝČ a Monika NOVOTNÁ. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 346 s., Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 206. ISBN 80-210-1867-4.
- TÝČ, Vladimír. Co přinesl (a co nepřinesl) Amsterdam. In: *Ročenka evropského práva. Svazek 3, 1997*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 11–48, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 216. ISBN 80-210-1960-3.
- TÝČ, Vladimír. *Česká republika a současný svět: (sborník dokumentů)*. Praha: Linde, 1998, 351 s. ISBN 80-7201-121-9.
- TÝČ, Vladimír. Evropský soudní dvůr jako tvůrce práva. *Evropské a mezinárodní právo*, Brno: Nadace prof. B. Komárkové, 1998, roč. 7, č. 1–2, s. 97–102. ISSN 1210-397.
- TÝČ, Vladimír. Evropská unie a její právo: návod k použití. *Daně: odborný časopis pro daňové právo a praxi*, Praha: Orac, 1998, roč. 6, č. 5, s. 15–18. ISSN 1210-8103.

- TÝČ, Vladimír. Evropská unie: návod k použití 2. *Daně: odborný časopis pro daňové právo a praxi*, Praha: Orac, 1998, roč. 6, č. 7–8, s. 7–11. ISSN 1210-8103.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. Vytváření jednotného justičního prostoru v Evropě a české mezinárodní právo soukromé. *Právník*, Praha: Academia, 1999, roč. 138, č. 10, s. 946–965. ISSN 0324-7007.
- TÝČ, Vladimír. Zásady pro aplikaci práva ES v členských státech. *EMP*, Utrecht, Praha: Stichting EMP, Nadace EMP, 1999, roč. 8, č. 1, s. 46–51. ISSN 1210-3977.
- TÝČ, Vladimír. Aplikace práva ES z hlediska pravomocí orgánů ES a orgánů členských států. *Právník*, Praha: Academia, 1999, roč. 138, č. 5, s. 405–420. ISSN 0324-7007.
- TÝČ, Vladimír. K aplikaci sekundárního práva ES v členských státech. *EMP*, Utrecht, Praha: Stichting EMP, Nadace EMP, 1999, roč. 8, č. 4, s. 29–32. ISSN 1210-3977.
- TÝČ, Vladimír. K dalším nezbytným změnám Ústavy v souvislosti se vstupem ČR do EU. *Parlamentní zpravodaj*, Praha: IDEU, 1999, roč. 5, č. 7, s. 19–20. ISSN 1211-037X.
- TÝČ, Vladimír. Poznámky k Ústavě v souvislosti s předpokládaným vstupem ČR do EU. *Parlamentní zpravodaj*, Praha: IDEU, 1999, roč. 5, č. 5, s. 7–9. ISSN 1211-037X.
- TÝČ, Vladimír. Evropská unie: regionální politika, regiony, euroregiony. *Ekonomická revue*, Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 1999, roč. 2, č. 4, s. 97–105. ISSN 1212-3951.
- TÝČ, Vladimír a Naděžda ROZEHNALOVÁ. *Ústavně právní aspekty vstupu ČR do EU*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1999, 46 s.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. K vývoji mezinárodního práva soukromého a procesního ve státech Evropské unie. In: *Ročenka evropského práva – Yearbook of european law. Svazek IV, 1998*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 165–185, Acta Universitatis Brunensis Iuridica, č. 237. ISBN 80-210-2291-4.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropských společenství pro ekonomy*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2000, 279 s., Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-213-4.

- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropských společenství pro ekonomy [Učebnice]*. Praha: Linde, 1999, 242 s., Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-148-0.
- TÝČ, Vladimír. *Evropská unie a její právo pro začátečníky*. 2. aktualiz. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 66 s., Praktické příručky, sv. 1. ISBN 80-210-1867-4.
- TÝČ, Vladimír. Proč byla zrušena evropská směrnice o zákazu tabákové reklamy. *Parlamentní zpravodaj*, Praha: IDEU, 2000, roč. 6, č. 12, s. 39. ISSN 1211-037X.
- ŠOPOVOVÁ, Radoslava a Vladimír TÝČ. Nový integrovaný předmět - Integrated European Case Law Course. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, 2001, roč. 9, č. 3, s. 319–320. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/8404>
- TÝČ, Vladimír. K otázce změn Ústavy ČR v souvislosti s předpokládaným vstupem ČR do EU. In: *Aproximace práva a ekonomická integrace v procesu přípravy ČR na vstup do EU sborník mezinárodní vědecké konference pořádané pod záštitou Regionální hospodářské komory Ostrava, 29. listopad 2001, Ostrava*. 1. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 2001, s. 190–198. ISBN 80-248-0069-1.
- TÝČ, Vladimír a Naděžda ROZEHNALOVÁ. Kolizní smluvní právo, výhrada veřejného pořádku a mezinárodně kogentní normy. *Právník*, Praha: Academia, 2002, roč. 141, č. 5, s. 14–35. ISSN 0324-7007.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s., Spisy PrF MU, řada teoretická, č. 262. ISBN 80-210-3054-2.
- TÝČ, Vladimír, Radoslava ŠOPOVOVÁ a Filip KŘEPELKA. *Integrated European Case Law Course*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 113 s., Edice učebnic PrF MU v Brně, č. 334. ISBN 80-210-3287-1.
- TÝČ, Vladimír a Naděžda ROZEHNALOVÁ. Evropský justiční prostor v oblasti soukromého práva – reflexe nejnovějšího vývoje. *Právní obzor: časopis Ústavu státu a práva Slovenskej akadémie vied*, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2002, roč. 85, č. 2, s. 114–127. ISSN 0032-6984.
- TÝČ, Vladimír. Regionální politika a regiony v EU z hlediska ČR. In: *Právní aspekty ekonomické spolupráce v rámci regionů: mezinárodní vědecká konference, 30. 3. 2000, Ostrava*. 1. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 2000, s. 1–6. ISBN 80-7078-812-7.

- TÝČ, Vladimír. ČR a jednotný vnitřní trh ES. In: *Česká ekonomika 2000: očekávání – skutečnosti – perspektivy: sborník z mezinárodní konference, Karviná 26.–28.dubna 2000. 2. díl.* Karviná: Slezská univerzita. Obchodně podnikatelská fakulta, 2000, s. 87–90. ISBN 80-7248-059-6.
- TÝČ, Vladimír. Etika v mezinárodním ekonomickém prostředí. In: *Etické rozmery transformačného procesu v ekonomike: zborník z mezinárodnej konferencie. II. časť.* 1. vyd. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2000, s. 163–168. ISBN 80-8055-354-8.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy.* 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2001, 335 s., Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-296-7.
- TÝČ, Vladimír. Legislativní proces v EU. VI.: Evropský soudní dvůr a justiční systém EU. *Parlamentní zpravodaj*, Praha: IDEU, 2001, roč. 7, č. 8–9, s. 31–33. ISSN 1211-037X.
- TÝČ, Vladimír. Exteritorialita v soutěžním právu komunitárním a českém. In: *Sborník výzkumných prací „Aproximace českého práva ve srovnání se standardy EU“: vydány u příležitosti konání konference „Ekonomické a adaptační procesy 2002 pro české průmyslové regiony před vstupem do EU“: Ostrava, 3.–5. 9. 2002.* 1. vyd. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 2002, s. 150–153. ISBN 80-248-0128-0.
- TÝČ, Vladimír. Poslední novela Ústavy umožní vstoupit ČR do ES (EU). *Parlamentní zpravodaj*, Praha: IDEU, 2002, roč. 8, č. 4, s. 19–20. ISSN 1211-037X.
- TÝČ, Vladimír. International agreements in the legal orders of the candidate countries, Czech Republic [Chapter 2]. In: *Handbook on European enlargement: a commentary on the enlargement process.* The Hague: T.M.C. Aster Press, 2002, s. 229–238. ISBN 90-6704-151-3.
- TÝČ, Vladimír. ČR a evropský patent. In: *Sborník výzkumných prací „Výsledky aproximace českého práva ve srovnání se standardy EU před vstupem do EU“.* 1. vyd. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita, 2003, s. 232–237. ISBN 80-248-0462-X.
- TÝČ, Vladimír. Několik poznámek k nejnovějšímu vývoji v EU směrem k její ústavě a federalizaci. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, roč. 3, č. 9, s. 65–68. ISSN 1213-8770.

- TÝČ, Vladimír. Zu den neuesten Entwicklungen in der Europäischen Union – die EU-Verfassung und die Föderalisierung. *Mezinárodní a srovnávací právní revue*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, roč. 3, č. 9, s. 69–73. ISSN 1213-8770.
- TÝČ, Vladimír. *Dokumenty ke studiu práva Evropské unie*. 1. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 77 s., Edice učebnic PrF MU v Brně, č. 328. ISBN 80-210-3253-7.
- TÝČ, Vladimír. *Dokumenty ke studiu práva Evropských společenství*. 1. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 119 s., Edice učebnic PrF MU v Brně, č. 246. ISBN 80-210-2418-6.
- TÝČ, Vladimír, Filip KŘEPELKA a Naděžda ROZEHNALOVÁ. *Lexikon – právo Evropské unie*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2004, 322 s., Lexikony Sagit, sv. VII. ISBN 80-720-8428-3.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2004, 306 s., Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1478-1.
- TÝČ, Vladimír. Následky neimplementace evropské směrnice v podmínkách ČR. In: *ČR – členský stát EU a právní otázky s tím související*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita, 2004, s. 169–174. ISBN 80-248-0741-6.
- TÝČ, Vladimír. L'élargissement: une chance ou un piège pour l'intégration européenne? In: *Les Communautés et l'Union européenne Face aux Défis de l'Élargissement, Tome I, Droit in situ*. Paris, 2004.
- TÝČ, Vladimír. La légitimité de l'EU élargie: vers une Constitution européenne. In: *Les Communautés et l'Union européenne Face aux Défis de l'Élargissement, Tome IV, Droit in situ*. Paris, 2004.
- TÝČ, Vladimír. Rámcová rozhodnutí EU a český právní řád. In: *Východiska a trendy vývoje českého práva po vstupu České republiky do Evropské unie: sborník příspěvků z konference pořádané Právníckou fakultou Masarykovy univerzity v Brně dne 5. 10. 2005*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 233–240. ISBN 80-210-3892-6.
- TÝČ, Vladimír. Poznámky k výuce práva na ekonomických fakultách. In: *Výuka práva pro ekonomy: mezinárodní vědecká konference: sborník: 3.–4. 11. 2005, Rožňov pod Radhoštěm*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita, 2005, s. 153–156. ISBN 80-248-0939-7.

- TÝČ, Vladimír. *Význam judikatury Soudního dvora ES v právním řádu ČR a role vládního zmocněnce pro zastupování před Soudním dvorem ES a Soudem prvního stupně*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2005, 49 s.
- TÝČ, Vladimír. *Následky porušení práva ES/EU pro ČR jako členský stát EU a pro fyzické a právnické osoby jako adresáty přímo použitelných komunitárních předpisů*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2005, 49 s.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Vnější obchodní vztahy Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 207 s., Spisy PrF MU v Brně, Řada teoretická, č. 299. ISBN 80-210-4073-4.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. 2. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 401 s., Spisy PrF MU, Řada teoretická, č. 301. ISBN 80-210-4053-X.
- TÝČ, Vladimír, Filip KŘEPELKA a Daniel NOVÁK. *Soudnictví v institucionální struktuře Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 77 s., Spisy PrF MU v Brně, Řada teoretická, 299. ISBN 80-210-3968-X.
- TÝČ, Vladimír. Působení práva Evropské unie ve sféře českého právního řádu. In: *Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004: sborník z workshopu konaného na Právnické fakultě MU v Brně dne 26.9.2006*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 10–28. ISBN 80-210-4182-X.
- TÝČ, Vladimír. EU framework decision and the Czech legal order. *Legal studies and practice journal: research revue*, Brno: Masarykova universita, 2006, roč. 14, č. 4, s. 336–340. ISSN 1210-9126.
- TÝČ, Vladimír. Harmonization of Indirect Taxes in the European Union. In: *Sovremennyye problemy teorii nalogovogo prava ? The Modern Problems of Tax Law Theory*. 2007. 1. vyd. Voronež: University of Voronezh, 2007, s. 378–384. ISBN 978-5-9273-1340-2.
- TÝČ, Vladimír. Právní režim a vnitrostátní provádění mezinárodních smluv uzavíraných podle čl. 24 a 38 Smlouvy EU. In: *Aktuálně problémy mezinárodního práva*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2007, s. 82–96. ISBN 978-80-7160-227-9.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2006, 287 s., Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-631-8.

- TÝČ, Vladimír. K otázce způsobilosti Evropské unie uzavírat mezinárodní smlouvy. In: *Pocta Vladislavu Davidovi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 281–296. ISBN 978-80-244-1742-4.
- TÝČ, Vladimír. Harmonizace nepřímých daní v Evropské unii. In: *Efektivnost právních předpisů pro zvýšení konkurenceschopnosti v ekonomice*. 1. vyd. Ostrava: VŠB – Technická univerzita, 2007, s. 167–173. ISBN 978-80-248-1553-4.
- TÝČ, Vladimír. Postavení mezinárodních smluv v právu ES (EU) a jejich aplikace v členských státech. In: *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 1216–1240. ISBN 978-80-210-4430-2.
- TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007, 100 s., Edice učebnic PrF MU v Brně, č. 391. ISBN 978-80-210-4253-7.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda a Vladimír TÝČ. *Evropský justiční prostor (v civilních otázkách)*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007, 410 s., Rada teoretická, sv. 301. ISBN 978-80-210-4053-3.
- TÝČ, Vladimír. Pravomoci ES k uzavírání mezinárodních smluv. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, Praha: Karolinum, 2008, roč. 54, č. 1, s. 397–303. ISSN 0323-0619.
- TÝČ, Vladimír. Harmonization of Indirect Taxes in the European Union. *International Journal of Law and Management*, Bingley (GB): Emerald, 2008, roč. 50, č. 2, s. 87–92. ISSN 1754-243X.
- TÝČ, Vladimír. Direct Effect and Invocability of EC Law before National Courts: International Treaties. In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 818–821. ISBN 978-80-210-4733-4.
- TÝČ, Vladimír, Petr MRKÝVKA, Ivana PAŘÍZKOVÁ, Michal RADVAN, Dana ŠRAMKOVÁ, Libor KYNCL, Jan NECKÁŘ a Petra SCHILLEROVÁ. *La réforme de l'administration fiscale en République tchèque*. Bialostockie Studia Prawnicze, Bialystok: Temida 2, 2009, roč. 2009, č. 5, s. 412–429. ISSN 1689-7404.
- TÝČ, Vladimír. International Agreement in EU Legal System. In: KNEZ, ROZEHNALOVÁ, TÝČ a kol. *Five Years of EU Membership. Case of Czech Republic and Slovenian Law*. Maribor: University of Maribor, 2009, č. 1. ISBN 961-6399-58-6.

- TÝČ, Vladimír. The Limits to the Principle of Supremacy of EU Law over National Law of Member States. In: *Czech Law in European Regulatory Context*. 1. vyd. München: Verlag Medien und Recht, 2009, s. 11–29. ISBN 978-3-939438-09-0.
- TÝČ, Vladimír. Garmonizaciya nalogovogo prava v Evrosoyuzе. In: *Nalogovoye pravo stran Vostochnoy Evropy*. Moskva: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-5-466-00423-6.
- TÝČ, Vladimír a Radim CHARVÁT. European Court of Justice as law-maker: example of intellectual property protection on EU internal market. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law. The conference proceedings*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1.
- TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 2. akt. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 99 s., Edice učebnic PrF MU, č. 444. ISBN 978-80-210-5163-8.
- TÝČ, Vladimír, David SEHNÁLEK a Radim CHARVÁT. *Vybrané otázky působení práva EU ve sféře českého právního řádu*. 1. vyd. Brno: Muni PRESS, 2011, 179 s., Iuridica 385. ISBN 978-80-210-5387-8.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Leges, s.r.o., 2010, 301 s. ISBN 978-80-87212-60-8.
- TÝČ, Vladimír. State Aids as Remedies for Mitigation of Economic Crisis Consequences in the European Union. In: *Finanse publicznej i prawo finansowe w Europie centralnej i wschodniej w warunkach kryzysu finansowego*. Białystok: Temida, 2010, s. 136–141. ISBN 978-83-89620-85-9.
- TÝČ, Vladimír. Europeanisation of Czech Law - Sources and Methods through which the EU Acts on Czech Law. In: KŘEPELKA, Filip, Rajko KNAZ a Markéta SELUCKÁ. *Principles, Rules and Limits of Europeanisation of National Legal System*. 1. vyd. Maribor: University of Maribor, Faculty of Law, 2011, s. 8–21. ISBN 978-961-6399-62-3.
- TÝČ, Vladimír. The Developments and Competences of the European Union. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 3–23. ISBN 978-1-878326-20-1.
- TÝČ, Vladimír. The Institutional Structure of the European Union. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 25–34. ISBN 978-1-878326-20-1.

- TÝČ, Vladimír. The Legal system and the Sources of European Union Law. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 35–43. ISBN 978-1-878326-20-1.
- TÝČ, Vladimír. The Primacy of European Union Law over the National Laws of the Member States and its Limits. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 45–51. ISBN 978-1-878326-20-1.
- TÝČ, Vladimír. The Judicial System of the European Union and the Enforcement of EU Law: The Judicial System of the European Union. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 61–75. ISBN 978-1-878326-20-1.
- TÝČ, Vladimír. Internal Market of the European Union. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 95–107. ISBN 978-1-878326-20-1.
- TÝČ, Vladimír. The Common foreign and Security Policy. In: *One or Many? The Law and Structure of the European Union and United States*. 1. vyd. Rock Island, IL: East Hall Press, 2011, s. 213–215. ISBN 978-1-878326-20-1.
- CHARVÁT, Radim a Vladimír TÝČ. European Court of Justice as an Administrative Court. In: DÁVID, Radovan, David SEHNÁLEK a Jiří VALDHANS. *Dny práva 2010*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 2735–2742. ISBN 978-80-210-5305-2.
- MRKÝVKA, Petr, Dana ŠRAMKOVÁ, Tomáš HULKÓ, Vladimír TÝČ, Libor KYNCL, Jana KRANECOVÁ, Damian CZUDEK, Michal KOZIEŁ, Hana MARKOVÁ a Michal RADVAN. *Eugeniusz Ruśkowski a evropská dimenze finančního práva*. 1. vyd. Brno: Centrum Prawa Polskiego – Centrum polského práva, 2012, 178 s. ISBN 978-80-263-0302-2.
- TÝČ, Vladimír. Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii z hlediska jejího dopadu na právní řád ČR. *Acta Universitatis Carolinae/Iuridica*, Praha: Univerzita Karlova, 2012, č. 1, s. 109–117. ISSN 0323-0619.
- TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 172 s., Edice učebnic PrF MU, č. 493. ISBN 978-80-210-6155-2.

- KYNCL, Libor a Vladimír TÝČ. *Regulace finančních služeb online v Evropské unii – reader*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 567 s., Edice učebnic PrF MU, č. 494. ISBN 978-80-210-6184-2.
- KYNCL, Libor a Vladimír TÝČ. *Regulace finančních služeb online v Evropské unii – Sborník judikatury*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 252 s., Edice učebnic PrF MU, č. 500. ISBN 978-80-210-6315-0.
- KYNCL, Libor a Vladimír TÝČ. *Regulace finančních služeb online v Evropské unii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 299 s., Edice učebnic PrF MU, č. 501. ISBN 978-80-210-6407-2.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ, Irena PELIKÁNOVÁ, David PETRLÍK, Filip KŘEPELKA, Tereza KUNERTO VÁ, Lenka PÍTROVÁ, Jan PŘEV RÁTIL, David SEHNÁLEK, Martin SMOLEK a Václav ŠMEJKAL. *Právo Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, 494 s., Student. ISBN 978-80-87576-53-3.
- TÝČ, Vladimír, Linda JANKŮ a Katarína ŠIPULOVÁ. Reservations to Human Rights Treaties: A Case Study on the Practice of Czechoslovakia and Its Successor States. *International Community Law Review*, Brill, 2014, roč. 16, č. 3, s. 371–398. ISSN 1871-9740.
- TÝČ, Vladimír. Contribution des Etats tiers – candidats a l'élaboration du droit primaire de l'Union européenne. In: *Isabelle Bosse-Platiere a Cécile Rapoport. L'Etat tiers en droit de l'Union européenne*. Brusel: Bruylant, 2014, s. 369–377. ISBN 978-2-8027-3965-4.
- TÝČ, Vladimír a Linda JANKŮ. Výhrady k mezinárodním lidskoprávním smlouvám. In: ŠTURMA, Pavel a Zuzana TRÁVNÍČKOVÁ. *Výklad a aplikace mezinárodních smluv v průběhu času*. 1. vyd. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2014, s. 79–89. ISBN 978-80-87488-15-7.
- SEHNÁLEK, David a Vladimír TÝČ. *Mezinárodně právní aspekty automatické závaznosti mezinárodních dohod uzavřených EU s třetími subjekty pro členské státy*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2011, s. 225–228. ISBN 978-80-7160-307-8.
- TÝČ, Vladimír. EU Secondary Legislation not Binding to All Member States: Shouldn't We Prefer an International Treaty between Interested Members Instead? In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavskej právnickej fórum 2015*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, 1529 s., s. 1524–1528. ISBN 978-80-7160-411-2.

- TÝČ, Vladimír. Současné tendence zdokonalování právní úpravy průmyslových práv v právu EU. In: *Právní a ekonomické aspekty volného pohybu zboží v rámci EU. Sborník z mezinárodní vědecké konference*. 2015. ISBN 978-80-263-0935-2.
- TÝČ, Vladimír. Will the New EU Unitary Patent Protection Help V4 Countries Business? Juridical Comments on this Revolutionary Concept. In: *Legal and Economic Aspects of the Business in V4 Countries*. 2014. ISBN 978-80-263-0732-7.
- POSPÍŠIL, Ivo, Vladimír TÝČ, Hubert SMEKAL, Katarína ŠIPULOVÁ, Jozef JANOVSKÝ, Petr KILIAN, Eubomír MAJERČÍK, Jan PETROV, Ján ŠTIAVNICKÝ, Jan KNĚŽÍNEK, Marián GIBA, Jozef VALUCH a Petr VÁLEK. *Mezinárodní lidskoprávní závazky postkomunistických zemí: případy České republiky a Slovenska*. Praha: Leges, 2016, 208 s., Teoretik. ISBN 978-80-7502-144-1.
- SEHNÁLEK, David a Vladimír TÝČ. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 192 s., řada teoretická, Edice Scientia, sv. 569. ISBN 978-80-210-8396-7.
- TÝČ, Vladimír a David SEHNÁLEK. Mezinárodní smlouva jako možný perspektivní nástroj další evropské integrace. *Právník*, AV ČR, Ústav státu a práva, 2017, roč. 156, č. 3, s. 192–212. ISSN 0231-6625.
- TÝČ, Vladimír a Radim CHARVÁT. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, 236 s., Teoretik. ISBN 978-80-7502-187-8.
- MRKÝVKA, Petr, Vladimír TÝČ, Damian CZUDEK, Michal KOZIEŁ, Bohuslav HALFAR, Pavel GODICKÝ a Jana MARTINÍKOVÁ. *Law*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2016, 98 s., Series of Textbooks Faculty of Economics. ISBN 978-80-248-3986-8.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ, Irena PELIKÁNOVÁ, David PETRLÍK, Filip KŘEPELKA, Lenka PÍTROVÁ, Václav ŠMEJKAL, Tereza KUNERTOVÁ, Jan PŘEVŘÁTIL, David SEHNÁLEK, Martin SMOLEK, Aneta VONDRÁČKOVÁ a Magdalena SVOBODOVÁ. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2017, 496 s., Student. ISBN 978-80-7502-184-7.

SEHNÁLEK, David, Vladimír TÝČ, Igor BLAHUŠIAK, Kateřina HLINKOVÁ, Radim CHARVÁT, Richard KRÁL, Michal MRVA, Naděžda VACULÍKOVÁ, Mária PATAKYOVÁ, Michael SIMAN, Kristína ŠPOTTOVÁ a Romana VANĀKOVÁ. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 192 s., Spisy Právnické fakulty MU (řada teoretická), Edice Scientia, sv. 569. ISBN 978-80-210-8396-7.

TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 3., aktualizované vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, Edice Učebnice Právnické fakulty MU, sv. 539. ISBN 978-80-210-8899-3.

TÝČ, Vladimír. Respect for national identity and the loyalty principle in EU law. Remarks concerning the future development of the Union. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018, sekcia 13*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 64–72. ISBN 978-80-7160-483-9.

TÝČ, Vladimír. Enhanced Cooperation and International Treaties Between Member states as Possible Means for Overcoming the Increased Heterogeneity of the European Union. In: ŠIŠKOVÁ, Naděžda (ed.). *The European Union – Whats is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union*. 1. vyd. Köln: Wolters Kluwer, 2018, s. 211–221. ISBN 978-80-7552-165-1.

Úvodem – Martin Škop*

Vážený pane profesore,
milý Vladimíre!

Jako velkou čest jsem bral pozvání do autorského kolektivu podílejícího se na Tvé Poctě. Samozřejmě, nejsem nijak způsobilý podílet se na tématech, která jsou Ti blízká, ale alespoň Tě mohu takto pozdravit.

Je to pro mě současně premiéra, protože jsem takový text nikdy nepsal a nejsem si jistý, jestli jej psát vůbec dovedu. Je to stejná premiéra, jako když jsme spolu začali řešit úroveň článků na redakční radě Časopisu pro právní vědu a praxi. Já začínal a – alespoň dle mého dnešního dojmu – jsem musel být nutně nesnesitelný. Až teď vidím, že jsem si toho mohl všimnout. Nevšiml. Všimli si jiní, že? Ale nezanevřel jsi na mne a dál, svým klidným rozvážným a přátelským způsobem, ses pokoušel usměrňovat tyto tendence. Navzdory tomuto mému vpádu jsem začal zjišťovat, že k textu, který rada posuzovala, dokážeš podat velmi erudovaný komentář, který je současně velmi vtipný a výstižný. Nešlo jen o obsah, šlo i o jazyk a formu. Už tam jsem měl příležitost vidět, že chápat Tě pouze jako právníka mezinárodního práva, by bylo velmi naivní. A až později jsem si začal uvědomovat, že to není dáno jen zkušeností, znalostmi, upřímnou snahou pomoci, ale také pohotovostí a schopností vnímat svět a právní vědu i z veselejší stránky. Byla to – a stále to je – pro mne škola. Víím, že to nebylo první setkání, ale jedno z prvních, které jsem si nejen zapamatoval, ale které ve mně nechalo stopy. Byl jsem rád, že jsem – symbolicky řečeno – do tohoto vlaku naskočil.

Postupně jsem si čím dál tím víc uvědomoval, že byt' je Právo Evropské unie, Evropské právo či mezinárodní právo velmi složitou oblastí, do které ze svého oboru proniknu jen velmi obtížně, není to nezajímavá oblast. Všiml jsem si pozdě. Nevadí. Rozprávět s Tebou, byt' krátce na sporadických setkáních o některých tématech dotýkajících se jak teorie obecně, tak teorie mezinárodního práva bylo vždy zábavné a ukazovalo mi to problémy

* Doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D., děkan, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: Martin.Skop@law.muni.cz

i z jiné strany. Ukazovalo mi to aspekt, který by měl charakterizovat univerzitu – předávání znalostí, zkušeností a kontinuální vzdělávání v širokém slova smyslu. V tom jsi výborný a já jsem velmi rád, že jsem se k tomu mohl přichomýtnout. Něco jsem snad pochopil.

Poslední prvek, který bych rád připomenul je spojení právě s fakultou. Měl jsem příležitost vidět a vnímat, že fakulta Ti není lhostejná. Že Ti záleží na tom, co se zde odehrává a i když třeba již nemáš tolik chuti vyjadřovat se ke všem detailům, jsou věci, které Ti nedají spát a nutí Tě stále se zajímat o prostředí, ve kterém se pohybujeme. To není zanedbatelné. Je to přístup, který podle mého soudu, pomohl kultivovat celou řadu dalších akademiků – a samozřejmě kultivoval (snad) i mne.

Milý Vladimíre, jsem velmi rád, že jsme se setkali a věřím, že se ještě dlouhou dobu budeme setkávat. Jistotu v tom nemám, ale ne kvůli věku (který v Tvém případě zase není tak vysoký; věk je jen číslo, Pocta ještě žádného důchodce nevyrobila atd. atd.), ale proto, že mám občas schopnost lidí provokovat. Věřím ale současně, že jsi zažil, zakusil a viděl tolik, že nade mnou nezlomíš hůl. Anebo neposadíš na tramvaj a nenecháš odvézt někam daleko. A mé zkušenosti s Tebou to potvrzují.

A za to Ti moc děkuji.

Martin

AUTONOMNÍ VÝKLAD MEZINÁRODNÍCH SMLUV

Alexander J. Bělohávek*

Anotace

Autonomní výklad představuje základní a nejdůležitější způsob výkladu mezinárodních smluv. Při něm vykládající zkoumá obsah použitých termínů a formulací bez ohledu na to, jaký mají tyto termíny a formulace význam v právních řádech signatářských států. Značného teoretického rozpracování se dočkal s rozvojem mezinárodních smluv na ochranu lidských práv. Cílem a účelem je dosáhnout jednotného pochopení a aplikace mezinárodní smlouvy. Autonomní výklad je tak nástrojem realizace cílů mezinárodních smluv a soudy ho musí respektovat a provádět i tehdy, pokud mezinárodní smlouva neobsahuje žádné zvláštní výkladové pravidlo, či imperativ vykládat smlouvu autonomně. Základem autonomního výkladu je samotná povaha mezinárodní smlouvy, jako autonomního právního instrumentu mezinárodního práva. Mezinárodní smlouvy tak musí být s ohledem na jejich účel vykládány nezávisle na právních řádech signatářských (aplikujících) států. Podrobněji je proces autonomního výkladu mezinárodních smluv upraven v článcích 31 až 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. V zásadě není rozdíl mezi aplikací mezi autonomním výkladem prováděným národními a mezinárodními soudy a tribunály. Všechny subjekty aplikující mezinárodní smlouvy mají povinnost vykládat mezinárodní smlouvy dle stejných

* Prof. Alexander J. Bělohávek, Prof. zw., Dr., Doc., Mgr., Ing., prof. hon., dr. h. c., Katedra práva, Ekonomická fakulta, VŠB Technická univerzita, Ostrava; Katedra mezinárodního práva, Fakulta právnická ZČU v Plzni; Ústav mezinárodního práva, Univerzita Collegium Humanum, Varšava, Polsko; Advokát a rozhodce; Prezident Světové asociace právníků (WJA); Místopředseda Mezinárodního rozhodčího soudu při Českomoravské komoditní burze; Rozhodce u rozhodčích soudů / Email: a.belohlavek@ablegal.cz; office@ablegal.cz

pravidel. Z praktického hlediska pro vykládajícího rozhodnutí cizích soudů nejsou závazná. V souladu s hierarchií pramenů mezinárodního práva a pravidly autonomního výkladu je však vhodné, aby v případě nejednoznačného výkladu soud přistoupil i ke komparativní studii a zkoumal, jak konkrétní mezinárodní smlouvy a její ustanovení vykládají cizí soudy a tribunály. Pokud se z více výkladových alternativ většina mezinárodních a národních soudů přiklání z přesvědčivých důvodů k jedné z možností, soud v rámci zachování jednotné aplikační praxe, může k těmto závěrům soud přihlídnout.

Klíčová slova

Autonomní výklad; dobrá víra; Evropská úmluva o lidských právech; Evropský soud pro lidská práva; ICSID; jazykový výklad; jednotnost výkladu; komparativní metoda; mezinárodní smlouva; Mezinárodní soudní dvůr; obvyklý význam; ochrana investic; temporalita výkladu; účel mezinárodní smlouvy; Vídeňská úmluva o smluvním právu.

1 INSTITUT AUTONOMNÍHO VÝKLADU

1.1 Účel a význam výkladu mezinárodních smluv

Obecně lze konstatovat, že účelem mezinárodní smlouvy¹ je stanovení norem, které jsou použitelné v různých právních řádech.² Tento účel je vyjádřen v principech obyčejového mezinárodního práva, které stanoví, že smlouvy se mají dodržovat,³ a strana mezinárodní smlouvy⁴ se nemůže dovolávat svého vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění smlouvy.⁵ Aby však strany mezinárodních smluv dosáhly konsenzu na formulaci právních

¹ Dle ustanovení § 2 odst. 1 a) Vídeňské úmluvy o smluvním právu (cit.): „*smlouva* je mezinárodní dohoda uzavřená mezi státy písemnou formou, řídící se mezinárodním právem, sepsaná v jediné nebo ve dvou či více souvislících listinách, ať je její název jakýkoliv“.

² MUNDAY, Roderick J. C. The Uniform Interpretation of International Conventions. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1978, roč. 27, č. 2, s. 450; GEBAUER, Martin. Uniform Law: General Principles and Autonomous Interpretation. *Uniform Law Review*, 2000, č. 4, s. 683–705.

³ Zásada *pacta sunt servanda* je inkorporována například do článku 2 odst. 2 Charty organizace spojených národů, či do článku 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu.

⁴ Dle ustanovení § 2 odst. 1 a) Vídeňské úmluvy o smluvním právu (cit.): „*smluvní strana* je stát, který projevil souhlas s tím, že bude vázán smlouvou, a vůči němuž je smlouva v platnosti“.

⁵ Tato zásada je inkorporována do článku 27 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. V zemích *civil law* je pak tradičně tato zásada vyjádřena také v ústavách těchto států.

norem aplikovatelných v prostředí různých právních řádů, volí často například takové termíny a formulace, které jsou kompromisem mezi zněním navrhovaným jednotlivými státy, které přirozeně vycházejí z vlastních právních koncepcí a doktrín. Výsledný text mezinárodních smluv je tak často spíše obecný, v horším případě pak až dokonce nejasný či ambivalentní.⁶

Výkladu mezinárodních smluv je proto věnována velká pozornost. Je téměř nepředstavitelné, že by se jakákoliv obecná právní norma mohla obejít bez výkladu při aplikaci na konkrétní případ. Výklad je tedy v podstatě nejdůležitější právní disciplínou při aplikaci právních norem. Právě na výkladu tak závisí výsledek většiny mezinárodních sporů. Všeobecně přijímaná definice pojmu *výklad mezinárodních smluv* však neexistuje. Každý autor se zpravidla pokouší o formulaci vlastní definice.⁷ Obecně lze však konstatovat, že výklad mezinárodních smluv je postup, jehož cílem je zjištění významu konkrétního ustanovení mezinárodní smlouvy.

Z důvodu neexistence kodifikovaných pravidel mezinárodního smluvního práva byla koncem 60. let 20. století přijata Vídeňská úmluva o smluvním právu (dále jen „Vídeňská úmluva“), jejímž cílem bylo mimo jiné určení aspoň základních pravidel i pro výklad mezinárodních smluv.⁸ Dnes je všeobecně přijímáno, že ustanovení o výkladu mezinárodních smluv obsažené

⁶ Např. Aust si všímá, že: (cit.) „[F]or multilateral treaties, the greater the number of negotiating states, the greater is the need for imaginative and subtle drafting to satisfy competing interests and concerns. The process inevitably produces some wording that is unclear or ambiguous. Despite the care lavished on drafting, and accumulated experience, there is no treaty which cannot raise some questions of interpretation.“ (AUST, Anthony. *Modern treaty law and practice*. 2. vyd. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 230).

⁷ Např. Potočný podává, že (cit.): „Výkladem či interpretací mezinárodní smlouvy jsou myšlenkové procesy, jimiž se podle pravidel poznání, zejména logických a jazykových, zjišťuje skutečný smysl ustanovení smlouvy a jejich právní účinky, zamýšlejí strany smlouvy.“ (POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 244); Jankuv pak tvrdí, že (cit.): „Výkladem, resp. interpretáciou medzinárodnej zmluvy rozumieme myšlienkové postupy, ktorých cieľom je zistenie skutočného významu ustanovení zmluvy zodpovedajúce úmyslu strán.“ (JANKUV, Juraj a Dagmar LANTAJOVÁ. *Medzinárodné zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 82).

⁸ Kodifikace práva mezinárodních smluv byla stanovena v roce 1949 nově vzniklou Mezinárodní právní komisí OSN (international law commission) jako jedna z priorit činnosti této komise. Přípravné práce trvaly téměř dvě desetiletí a vedly k přijetí Vídeňské úmluvy o smluvním právu dne 22. května 1969 na konferenci OSN k smluvnímu právu ve Vídni. V současnosti (13. února 2019) má úmluva 131 signatářů. (srov. *United Nations Treaty Collection* [online]).

v článku 31 a 32 Vídeňské úmluvy kodifikují předchozí ustálené obyčejové právo, takže jsou dokonce použitelná i na mezinárodní smlouvy, které byly uzavřeny před přijetím Vídeňské úmluvy.⁹

Není nutné na tomto místě rekapitulovat obsáhle vývoj doktríny výkladu smluv, tak jak je dnes upraven ve Vídeňské úmluvě, jelikož toto přesahuje předmět tohoto příspěvku. Je však vhodné rekapitulovat aspoň základní pravidla interpretace mezinárodních smluv, jak jsou upravena ve Vídeňské úmluvě.

Článek 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy stanoví obecné pravidlo, že mezinárodní smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy. Ustanovení tohoto článku stanovuje, které skutečnosti a principy je pro výklad ustanovení mezinárodní smlouvy nezbytné zvažovat a aplikovat. Naopak toto ustanovení *nepopisuje ani nestanovuje*, jak přesně má proces výkladu probíhat. Často je citovaným postřeh Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“), který výklad podle čl. 31 Vídeňské úmluvy popsal jako ucelený komplexní proces, který nepřednostňuje žádný z výkladových principů (např. výklad v dobré víře, obvyklý význam slov, účel smlouvy...)¹⁰

Obecné soudy států tak mají v podobě výkladových pravidel stanovených ve Vídeňské úmluvě pouze určité výkladové vodítko. Přesný postup výkladu ustanovení mezinárodní smlouvy použitelný pro konkrétní případy si soudy volí samy. Není tedy divu, že obecné soudy při výkladu mezinárodních smluv aplikují postupy a teoretické znalosti, které jsou jim důvěrně známé z vnitrostátního právního řádu. Výklad jednotlivých ustanovení mezinárodní smlouvy se tak může vcelku zásadně lišit podle toho, který soud či rozhodčí senát text smlouvy vykládá. Tento postup je samozřejmě nežádoucí.

Tím vzniká problém nejednotného výkladu mezinárodních smluv, k jehož řešení teorie nabízí minimálně tři možné přístupy. Prvním je zřízení specializovaného soudu, který řeší spory z konkrétní mezinárodní smlouvy, a touto

⁹ Rozhodčí nález ze dne 24. května 2005, *Iron Rhine. Reports of International Arbitral Awards*, roč. XXVII, s. 62, marg. 45; GARDINER, Richard K. *Treaty interpretation*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 13.

¹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 21. února 1975, *Golder v. United Kingdom*, stížnost č. 4451/70, marg. 30.

činností výklad smlouvy sjednocuje. Takovým soudem je například ESLP, který je příslušný k řešení sporů z porušování Evropské úmluvy o lidských právech (EUOLP).¹¹ Druhou možností předcházení nejednotného výkladu smlouvy je vložení zvláštního výkladového ustanovení přímo do textu mezinárodní smlouvy, které má zajistit její jednotný výklad různými národními soudy. Patrně nejznámějším takovým ustanovením je článek 7 Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (dále jen „CISG“),¹² který stanoví, že se při výkladu CISG přihledne k její mezinárodní povaze a k potřebě podporovat jednotnost při jejím použití a dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu.¹³ Pokud v mezinárodní úmluvě není stanovený speciální soud příslušný k řešení sporů z ní vznikajících, ani neobsahuje speciální výkladové pravidlo týkající se sjednocování výkladu, tak se za účelem jejího jednotného (a na právních řádech signatářských států nezávislého) výkladu aplikuje tzv. **autonomní výklad**.

Cílem autonomního výkladu je dosáhnout jednotného pochopení a aplikace konkrétního ustanovení mezinárodní smlouvy na území všech signatářských států. Pokud by signatářské státy vykládaly tato ustanovení bez ohledu na mezinárodní povahu smlouvy a její účel, došlo by ke zcela nežádoucí situaci, kdy by se stejná norma aplikovala mnohdy diametrálně rozdílně. Taková situace je ve zřejmém rozporu s účelem a cílem mezinárodních smluv, které mají naopak stanovit *jednotná pravidla* pro všechny signatářské státy. Autonomní výklad je tak nástrojem realizace cílů mezinárodních smluv a soudy by ho měly aplikovat i tehdy, pokud mezinárodní smlouva neobsahuje speciální výkladové pravidlo.

¹¹ Speciálním soudem je i Soudní dvůr Evropské unie ve vztahu k Úmluvě o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Brusel I).

¹² Článek 7 CISG (cit.): „(1) Při výkladu této Úmluvy se přibližně ke její mezinárodní povaze a ke potřebě podporovat jednotnost při jejím použití a dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu. (2) Otázky spadající do předmětu úpravy této Úmluvy, které v ní nejsou výslovně řešeny, se řeší podle obecných zásad, na nichž Úmluva spocívá, nebo, jestliže takové zásady chybějí, podle ustanovení právního řádu rozhodného podle ustanovení mezinárodního práva soukromého.“

¹³ Dle druhého odstavce článku 7 CISG je možné při vyplnění mezer v úmluvě zohlednit určitý právní řád signatářského státu jen tehdy, pokud nelze mezeru vyplnit autonomně, tedy v souladu s obecnými principy úmluvy. Při výkladu úmluvy je tedy vždy nutné nejprve hledat řešení v rámci úmluvy samotné, a to i tehdy, pokud je v ní mezera. Tím má být zajištěn její jednotný výklad. Při výkladu úmluvy je tak vyloučeno primárně odkazovat na právní řád státu. Při vyplňování mezer v úmluvě je odkaz na právní řád signatářského státu řešení *ultima ratio*.

1.2 Vymezení pojmu autonomního výkladu

Ačkoli je autonomní výklad běžnou metodou výkladu mezinárodních smluv, jednotná definice tohoto pojmu neexistuje. Například *Linhart* popisuje autonomní výklad jako aspiraci na výklad mezinárodních smluv jako samostatného práva, tedy bez toho, aby byla ustanovení mezinárodních smluv vykládána s odkazem na instituty práva signatářských států.¹⁴ *Meyer-Sparenberg* k tomu doplňuje, že autonomní výklad je důsledkem výkladu teleologického, jelikož účelem a cílem mezinárodního práva je sblížení a sjednocení několika národních právních řádů.¹⁵ *Gebauer* pak zmiňuje, že existuje negativní a pozitivní definice autonomního výkladu. Dle negativní definice je autonomní výklad takový, v rámci kterého vykládající neodkazuje na instituty specifického národního (vnitrostátního) práva. Dle pozitivní definice je autonomní výklad takový, v rámci kterého vykládající interpretuje termíny a normy mezinárodní smlouvy výhradně v kontextu té které mezinárodní smlouvy a jejího účelu.¹⁶

Autonomní výklad je jedním ze základních principů interpretace mezinárodních smluv. Jejím cílem je odpoutání mezinárodní smlouvy od vnitrostátního práva signatářských států. Nutnost autonomního výkladu mezinárodních smluv vyplývá jak ze samotného účelu mezinárodních smluv, tak ze všeobecně uznávaného zvykového práva, které bylo kodifikováno do čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy. Obecné výkladové pravidlo Vídeňské úmluvy akcentuje, že mezinárodní smlouva musí být vykládána (cit.): „*v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy*“. Z této dikce je zřejmé, že při výkladu nelze dávat použitým termínům shodný význam, jako mají v právní teorii jednotlivých států. Je totiž nutné si uvědomit, že tyto termíny byly v textu smlouvy použity jako kompromis, který zrcadlí její předmět a účel.

¹⁴ LINHART, Karin. *Internationales Einheitsrecht und einheitliche Auslegung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 37.

¹⁵ MEYER-SPARENBERG, Wolfgang. *Staatsvertragliche Kollisionsnormen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1990, s. 110; Odkaz na tuto práci rovněž in LINHART, Karin. *Internationales Einheitsrecht und einheitliche Auslegung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 37.

¹⁶ GEBAUER, Martin. Uniform Law, General Principles and Autonomous Interpretation. *Uniform Law Review*, 2000, č. 4, s. 683–705. Autonomní výklad dle Gebauera stojí zejména na metodě systematického a teleologického výkladu, jelikož výklad jazykový a historický dle jeho názoru nevedou k autonomnímu výkladu.

Vídeňská úmluva proto akcentuje výklad v souladu s obvyklým významem pojmů, s předmětem a účelem smlouvy, jakož i v souladu se zhodnocením celkových souvislostí dané smlouvy a použitého pojmu. Celkovou souvislostí se přitom dle Vídeňské úmluvy pro účely výkladu rozumí zejména různé dohody smluvních stran v souvislosti s uzavřením mezinárodní smlouvy, jakož i praxe při její aplikaci.¹⁷ Vídeňská úmluva dále stanoví, že pokud je význam ustanovení i po takto provedeném výkladu nejasný, lze použít doplňkových prostředků výkladu, kterými jsou například přípravné materiály či okolnosti, za kterých byla smlouva uzavřena.¹⁸ Vzhledem k předmětu tohoto příspěvku je z výkladových ustanovení Vídeňské úmluvy relevantní také skutečnost, že tato úmluva nikde nestanoví, že při výkladu lze přihlídnout k právnímu řádu některého ze signatářských států. Zásadně se tedy musí jednat o výklad autonomní, na právních řádech signatářů nezávislý.

Určitou definici či vymezení nezávislého (autonomního) výkladu lze najít i v dalších mezinárodních smlouvách. Výše zmiňované ustanovení článku 7 CISG stanovuje, že (cit.): „(1) Při výkladu této Úmluvy se přihlídnou k její mezinárodní povaze a k potřebě podporovat jednotnost při jejím použití a dodržování dobré víry v mezinárodním obchodu. (2) Otázky spadající do předmětu úpravy této Úmluvy, které v ní nejsou výslovně řešeny, se řeší podle obecných zásad, na nichž Úmluva spočívá, nebo, jestliže takové zásady chybějí, podle ustanovení právního řádu rozhodného podle ustanovení mezinárodního práva soukromého.“ Při výkladu CISG je tedy vždy nutné nejprve hledat řešení v rámci této úmluvy samotné, a to i tehdy, pokud je v ní *mezera* (pokud vůbec lze o mezerách v právu, včetně mezinárodního práva, hovořit). Při výkladu CISG by tak soudy zásadně neměly odkazovat na právní řád některého ze signatářských států; analogie je tedy vyloučena.

1.3 Autonomní výklad v rozhodnutích mezinárodních soudů

Nutností autonomního výkladu se opakovaně zabýval ESD v rozhodnutích týkajících se výkladu ustanovení Bruselské úmluvy. Například ve věci *Athanasios Kalfelis*¹⁹ německý nejvyšší soud položil ESD otázku, jestli se musí fráze „věci týkající se deliktů nebo kvazideliktů odpovědnosti“

¹⁷ Srov. článek 31 odst. 2 a 3 Vídeňské úmluvy.

¹⁸ Srov. článek 32 Vídeňské úmluvy.

¹⁹ Rozsudek Evropského soudního dvora (pátého senátu) ze dne 27. září 1988, *Athanasios Kalfelis v. Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. a další*, věc C-189/87.

vykládat autonomně, nebo zda je možné ji vykládat v souladu s použitelným německým právem. Evropský soudní dvůr podal, že aby byla zaručena rovnost osob a jednotnost práv a povinností vyplývajících z Bruselské úmluvy, nelze vykládat pojmy úmluvy odkazem na národní úpravu. Naopak, výraz „věci týkající se deliktů nebo kvazideliktů odpovědnosti“ je autonomní právní koncepcí, kterou je nutné při aplikaci úmluvy vykládat zejména s ohledem na systematiku a účel úmluvy, aby bylo dosaženo efektivního naplnění účelu a cíle úmluvy.²⁰ Podobně se ESD vyjádřil ve věci *Jakob Handte*²¹ ve které mu francouzský nejvyšší soud položil otázku týkající se výkladu formulace „předmět sporu tvoří smlouva nebo nároky ze smlouvy“. Evropský soudní dvůr podal, že již konstantně ve své rozhodovací činnosti považuje za nezbytné tuto formulaci vykládat autonomně v souladu se systematikou úmluvy tak, aby bylo dosaženo uniformní aplikace úmluvy ve všech signatářských státech. Předmětná formulace by tak neměla být vykládána s odkazem

²⁰ Rozsudek Evropského soudního dvora (pátého senátu) ze dne 27. září 1988, *Athanasios Kafelis v. Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. a další*, věc C-189/87, odst. 14–16 (cit.): „14) The second question submitted by the Bundesgerichtshof is intended essentially to ascertain, first, whether the phrase ‘matters relating to tort, delict or quasi delict’ used in Article 5 (3) of the Convention must be given an independent meaning or be defined in accordance with the applicable national law and, secondly, in the case of an action based concurrently on tortious or delictual liability, breach of contract and unjust enrichment, whether the court having jurisdiction by virtue of Article 5 (3) may adjudicate on the action in so far as it is not based on tort or delict. 15) With respect to the first part of the question, it must be observed that the concept of ‘matters relating to tort, delict or quasi-delict’ serves as a criterion for defining the scope of one of the rules concerning the special jurisdictions available to the plaintiff. As the Court held with respect to the expression ‘matters relating to a contract’ used in Article 5 (1) (see the judgments of 22 March 1983 in Case 34/82 *Peters v ZNAV* ((1983)) ECR 987, and of 8 March 1988 in Case 9/87 *SPRL Arado and SA Haviland* ((1988)) ECR 1539), having regard to the objectives and general scheme of the Convention, it is important that, in order to ensure as far as possible the equality and uniformity of the rights and obligations arising out of the Convention for the Contracting States and the persons concerned, that concept should not be interpreted simply as referring to the national law of one or other of the States concerned. 16) Accordingly, the concept of matters relating to tort, delict or quasi-delict must be regarded as an autonomous concept which is to be interpreted, for the application of the Convention, principally by reference to the scheme and objectives of the Convention in order to ensure that the latter is given full effect.“

²¹ Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 17. června 1992, *Jakob Handte & Co. GmbH v. Traitements mécano-chimiques des surfaces SA*, věc C-26/91.

na její význam v jinak použitelném [vnitrostátním] právu.²² Obdobně ESD rozhodoval i v dalších záležitostech týkajících se výkladu Bruselské úmluvy.²³ Autonomním výkladem se zabývá pravidelně také ESLP. Například ve všeobecně známé věci *Engel* vyslovil ESLP autonomní výklad pojmu *criminal charge* (trestní postih) ve smyslu článku 6 EUOLP. Pro posouzení, zdali má určitá sankce trestní charakter, stanovil ESLP tři kritéria, přičemž posouzení dle rozhodného práva zohlednil pouze jako *informativní skutečnost*. Nejdůležitější je dle ESLP posouzení závažnosti jednání a přisnost stanovené sankce. Zařazení určitého jednání dle rozhodného práva naopak nehraje dle ESLP zásadní roli. Jako pomocné vodítko může sloužit porovnání tohoto zařazení různými signatářskými státy; ESLP tak hledá společný jmenovatel všech smluvních stran. Evropský soud pro lidská práva tak stanovil zcela nezávislá kritéria, která soudy musí při výkladu pojmu „trestní“ (*criminal*) obsaženém v ustanovení čl. 6 EUOLP zohlednit. Zároveň také určil, že výklad pojmů obsažených v EUOLP nelze provádět dle ustanovení národního právního řádu.

Dalším rozsudkem, v němž ESLP aplikoval autonomní výklad, je věc *Chassagnou and Others*,²⁴ ve které soud posuzoval rovněž to, zda je místní spolek myslivců ve Francii *association* (sdružení) ve smyslu článku 11 EUOLP. Žalovaná Francie tvrdila, že myslivecké spolky jsou veřejnoprávní korporace, kterým zákon svěřuje výkon veřejné moci, a proto se na ně nevztahují ustanovení čl. 11 EUOLP. Soud tuto argumentaci odmítl a podal, že kdyby signatářské státy mohly formálně stanovit, jestli je spolek či korporace veřejnoprávní, a vyjmout je tak z působnosti čl. 11 EUOLP, došlo by k narušení

²² Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 17. června 1992, *Jakob Handte & Co. GmbH v. Traitements mécano-chimiques des surfaces SA*, věc C-26/91, marg. 10 (cit.): „In reply to the question from the national court, it should first be observed that the Court has consistently held that the phrase ‘matters relating to a contract’ in Article 5(1) of the Convention is to be interpreted independently, having regard primarily to the objectives and general scheme of the Convention, in order to ensure that it is applied uniformly in all the Contracting States. The phrase should not therefore be taken as referring to how the legal relationship in question before the national court is classified by the relevant national law.“

²³ Například rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 22. března 1983, *Martin Peters Bauunternehmung GmbH v. Zuid Nederlandsche Aannemers Vereniging*, věc C-34/82, marg. 9, 10; rozsudek Evropského soudního dvora (šestého senátu) ze dne 8. března 1988, *SPRL Arcado v. SA Haviland*, věc C-9/87, marg. 10, 11.

²⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. dubna 1999, *Chassagnou and Others v. France*, stížnosti č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95.

účelu a cíle EUOLP. Výraz *association* tak musí mít dle soudu autonomní význam. Jeho klasifikace dle francouzského práva má pro výklad pouze relativní hodnotu a může sloužit pouze jako *startovní bod*. Soud následně posoudil platnou francouzskou úpravu mysliveckých spolků²⁵ a usoudil, že se jedná o *association* ve smyslu EUOLP, a to zejména s ohledem na účel a cíl čl. 9 až 11 EUOLP, které mají osobám zajišťovat svobodu smýšlení, projevu, sdružování a shromažďování.²⁶

Autonomním výkladem smluv na ochranu investic se opakovaně zabývaly i rozhodčí senáty konstituované v rámci řízení u ICSID. Například v nálezu *Orascom TMT Investments*²⁷ rozhodčí senát vyložil výraz *siège social* obsažený ve smlouvě o podpoře a vzájemné ochraně investic (BIT) uzavřené mezi Belgicko-lucemburskou hospodářskou unií a Demokratickou republikou Alžírsko z roku 1991. Senát nejdříve konstatoval, že termín *siège social* zjevně neodkazuje na národní úpravu některého ze států. Dále vysvětlil, že gramatický, systematický i kontextuální výklad tohoto pojmu v příslušné BIT zcela zřejmě vede k závěru, že tento pojem má autonomní význam. Senát nadto dodal, že pokud strany BIT chtěly odkázat na národní úpravu, mohly

²⁵ Soud posuzoval např. proces založení tohoto spolku, podmínky členství, volbu předsedy, pravomoci spolku apod.

²⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. dubna 1999, *Chassagnou and Others v. France*, stížnosti č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95, marg. 100–102 (cit.): „100. However, the question is not so much whether in French law ACCAs are private associations, public or para-public associations, or mixed associations, but whether they are associations for the purposes of Article 11 of the Convention. If Contracting States were able, at their discretion, by classifying an association as ‘public’ or ‘para-administrative’, to remove it from the scope of Article 11, that would give them such latitude that it might lead to results incompatible with the object and purpose of the Convention, which is to protect rights that are not theoretical or illusory but practical and effective (...) The term ‘association’ therefore possesses an autonomous meaning; the classification in national law has only relative value and constitutes no more than a starting-point. (...) 102. The Court accordingly considers, like the Commission, that ACCAs are indeed ‘associations’ for the purposes of Article 11.“

²⁷ Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 31. května 2017, *Orascom TMT Investments S.à r.l. v. People’s Democratic Republic of Algeria*, No. ARB/12/35.

tak učinit výslovně.²⁸ Rozhodčí senát proto správně považoval autonomní výklad BIT za *východzí pozici*, a naopak výklad termínů dle národního práva za výklad nežádoucí, který by musel být výslovně stranami sjednán. Takové pojetí výkladu mezinárodních smluv je zcela v souladu s výše popsány mi východisky autonomního výkladu. Rozhodčí senát v citované věci v souladu s výše uvedeným obecně podává, že není nic neobvyklého na tom, že termíny použité v BIT mají odlišný (autonomní) význam od stejných termínů v kontextu národních právních řádů. Autonomní výklad slouží přesně k tomu, aby byla zajištěna uniformní aplikace mezinárodní smlouvy v signatářských státech.²⁹ V této věci rozhodčí senát uzavřel, že termín *siège social*

²⁸ Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 31. května 2017, *Orascom TMT Investments S.à r.l. v. People's Democratic Republic of Algeria*, No. ARB/12/35, marg. 278 et 279 (cit.): „278) *This being so, in application of Article 31 of the VCLT, the Tribunal cannot agree that the requirement of siège social in Article 1(1)(b) of the BIT refers to domestic nationality requirements. The grammatical and syntactic structure of the provision and the context in which the term siège social is employed make it clear that for corporations the BIT provides its autonomous or treaty-specific requirement ratione personae. While Article 1(1)(a) of the BIT makes reference to domestic nationality requirements in respect of individuals and Article 1(1)(b) also operates a similar renvoi to national law for the constitution of a corporation, no reference to national law applies to siège social. 279) Had the Contracting Parties wished to refer to the domestic nationality criteria, they would have linked the BIT requirements ratione personae to their domestic law. For that they could either have taken the same approach as for individuals, i.e. they would have defined corporate investors as those which are deemed to have the nationality of a Contracting Party according to that State's laws, or referred directly to those connecting factors which, under their laws, define corporate nationality (e.g., for Luxembourg 'domicile' or 'principal établissement' as it stood in 1991, when the BIT was concluded or, in current terminology, 'administration centrale') (...) This also confirms that the BIT Contracting Parties incorporated in the BIT a test that differs from the nationality tests under their domestic laws, providing instead for an autonomous notion 'for the purposes of this Agreement', as the chapeau of Article 1 expressly states.“*

²⁹ Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 31. května 2017, *Orascom TMT Investments S.à r.l. v. People's Democratic Republic of Algeria*, No. ARB/12/35, marg. 280 et 281 (cit.): „280) *There is nothing unusual for contracting states to adopt an autonomous notion of a term used in a treaty that may differ from the meaning(s) under national law. The resort to autonomous notions or interpretations, that are independent from national legal concepts, is a technique often used to ensure the uniform application of a treaty, for example in treaties laying down uniform rules of private law or private international law rules. As Richard Gardiner notes, '[these] treaties are applied within national legal systems; but though the terms used in them are often drawn from concepts in use in national legal systems, once included in treaties they no longer attract the possibly varying character that they have nationally but assume a single meaning under the treaty, unless it states otherwise'. A prime example of the development of autonomous interpretation of treaty terms is the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union on the interpretation of private international law conventions, such as the 1968 Brussels Convention (subsequently replaced by Regulation 44/2001). This technique may also be used in investment treaties, and this is certainly so for this BIT for the reasons which the Tribunal has described above.*

281) The Tribunal thus concludes that siège social has an autonomous meaning for the purposes of the BIT. As a consequence, the next task is to establish the actual meaning of that autonomous notion of siège social.“

má autonomní význam speciálně v kontextu předmětné BIT. Jako další krok pak rozhodčí senát přistoupil ke stanovení obsahu tohoto pojmu. Senát nejdříve zkoumal význam použitého termínu ve všech třech oficiálních jazykových verzích, dále zkoumal význam pojmu z pohledu jeho účelu a efektivity výkladu, stejně jako z pohledu výkladu v dobré víře a účelu a cíle BIT. Po této extenzivní analýze rozhodčí senát ICSID usoudil, že termín *siège social* v kontextu dané BIT znamená registrované sídlo společnosti.³⁰ Obdobně postupoval jiný rozhodčí senát ICSID ve věci *Tecmed*,³¹ který pojem *fair and equitable treatment* použitý v ustanovení čl. 4 BIT mezi Španělskem a Mexikem vyložil jako autonomní, a to postupem dle kritérií stanovených v ustanovení čl. 31 Vídeňské úmluvy.³²

1.4 Autonomní výklad v rozhodnutích národních soudů

Vedle nadnárodních soudů aplikují autonomní výklad mezinárodních smluv přirozeně také národní (vnitrostátní) obecné soudy. Nejvyšší soud ČR například ve sporu z přepravní smlouvy uzavřené dle Úmluvy o přepravní smlouvě vyložil požadavek písemné formy reklamace stanovený v ustanovení čl. 32 odst. 2 této úmluvy.³³ Nejvyšší soud ČR nejprve konstatoval, že úmluva blíže písemnou formu nespecifikuje. Dále podal, že pro výklad požadavku písemné formy nelze bez dalšího použít vnitrostátní právo. To lze aplikovat pouze pro řešení takových otázek, na které Úmluva o přepravní smlouvě nedopadá, nebo pro které úmluva na vnitrostátní právo přímo odkazuje. Nejvyšší soud ČR proto správně vysvětlil, že Úmluva o přepravní smlouvě je unifikáčn

³⁰ Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 31. května 2017, *Orascom TMT Investments S.à r.l. v. People's Democratic Republic of Algeria*, No. ARB/12/35, marg. 282–298.

³¹ Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 29. května 2003, *Técnicas Medioambientales Tecmed v. United Mexican States*, No. ARB (AF)/00/2.

³² Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 29. května 2003, *Técnicas Medioambientales Tecmed v. United Mexican States*, No. ARB (AF)/00/2, marg. 155 (cit.): „*The Arbitral Tribunal understands that the scope of the undertaking of fair and equitable treatment under Article 4(1) of the Agreement described above is that resulting from an autonomous interpretation, taking into account the text of Article 4(1) of the Agreement according to its ordinary meaning (Article 31(1) of the Vienna Convention), or from international law and the good faith principle, on the basis of which the scope of the obligation assumed under the Agreement and the actions related to compliance therewith are to be assessed.*“

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR (velkého senátu) ze dne 19. října 2016, sp. zn. 31 Cdo 1570/2015.

úmluvou, jejímž účelem je sjednotit úpravu podmínek přepravní smlouvy v mezinárodní silniční nákladní dopravě a z povahy věci proto i výklad musí být postaven na stejném základě ve všech smluvních státech, bez ohledu na to, ve kterém státě je nárok uplatňován. Nejvyšší soud ČR pak doslova podal (cit.): „[p]ojmy Úmluvy je tak třeba interpretovat nezávisle na jejich významu v právu vnitrostátním (neodkazuje-li na ně úmluva přímo). Dosažení obdobného účinku Úmluvy ve všech signatářských státech vyžaduje autonomní výklad, který je činěn též s přihlédnutím k účelu, cílům a systematickému uspořádání Úmluvy.“³⁴ Soud nakonec uzavírá obecný úvod k metodě výkladu tím, že autonomní výklad v případě Úmluvy o přepravní smlouvě představuje takový výklad, který respektuje co nejlepší sledování účelu a cíle předmětné úmluvy a je v souladu s určitou obecnou rozhodovací praxí napříč signatářskými státy.³⁵ S tímto závěrem nelze než plně souhlasit. Citovaný rozsudek Nejvyššího soudu ČR je navíc zdařilý i z pohledu komparativní metody doplnění výkladu, jelikož soud při autonomním výkladu pojmu písemná forma podstoupil extenzivní rešerši soudních rozhodnutí dalších signatářských států, a odkazuje na výklad tohoto pojmu německými, nizozemskými, maďarskými a rakouskými soudy. Soud se tak snažil najít výklad, který by byl v dobré víře přijatelný ve všech signatářských státech.

Ve věci *Adan, Aitseguer v. Secretary of State*³⁶ anglický odvolací soud posuzoval otázku vyhoštění žalovaných zpět do Německa a Francie, přičemž vykládal a aplikoval ustanovení Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951. Lord *Steyn* v tomto rozhodnutí obecně podává, že výklad předmětné úmluvy musí být proveden s ohledem na její povahu mezinárodního právního instrumentu, který byl přijat dohodou signatářských států, a ne autoritativně jedním ze států či státních institucí. Ustanovením úmluvy je tak nezbytné přiznat autonomní význam. Tento princip je dle lorda *Steyna* součástí těch nejzákladnějších pravidel mezinárodního zvykového práva. Lord *Steyn* následně podává přehled rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie a Evropského soudu pro lidská práva, které rovněž zdůrazňují nutnost

³⁴ Ibid., marg. 15.

³⁵ Ibid., marg. 16.

³⁶ Rozhodnutí House of Lords ze dne 19. prosince 2000, *Secretary of State For The Home Department, Ex Parte Adan R. v. Secretary of State For The Home Department Ex Parte Aitseguer*, R. UKHL 67; [2001] 2 WLR 143; [2001] 1 All ER 593.

autonomního výkladu mezinárodních smluv, a shrnuje pravidla výkladu mezinárodních smluv stanovená ve Vídeňské úmluvě. Na základě této analýzy pak konstatuje, že stejně jako v případě jiných mnohostranných smluv musí být i ustanovením Úmluvy o uprchlících přiznán samostatný význam odvoditelný výkladem se zohledněním principů uvedených v ustanoveních čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy, a to bez vazby na právní řády smluvních států. Lord *Steyn* následně konstatuje, že v souladu s tímto principem autonomního výkladu v zásadě může existovat pouze jeden skutečný výklad smlouvy.³⁷

2 PRÁVNÍ A MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ZÁKLADY PRO APLIKACI TZV. AUTONOMNÍHO VÝKLADU VE STÁTECH VÁZANÝCH MEZINÁRODNÍ SMLOUVOU

2.1 Obecné poznámky

Jak již bylo uvedeno výše, nutnost autonomního výkladu vyplývá ze samotné *podstaty a účelu* mezinárodních smluv. Mezinárodní smlouvy státy uzavírají proto, aby stanovily jednotná pravidla platná pro všechny signatářské státy. Pokud by tato pravidla byla aplikována v každém signatářském státu jinak, došlo by k situaci, která je zcela v rozporu s cílem uzavření mezinárodní smlouvy, a to ke vzniku více paralelních výkladů dané normy, v jejichž důsledku by byla stejná norma vykládána a aplikována v každém státě jinak. Přesně této situaci má však mezinárodní smlouva předcházet. Lze tedy usuzovat, že autonomní výklad je třeba aplikovat automaticky vždy vzhledem

³⁷ Ibid., část „Issue A: Is there an autonomous meaning of article 1 A(2)?“ (cit.): „*It is necessary to determine the autonomous meaning of the relevant treaty provision. This principle is part of the very alphabet of customary international law. Thus the European Court of Justice has explained how concepts in the Brussels Convention must be given an autonomous or independent meaning in accordance with the objectives and system of the convention (...) Closer to the context of the Refugee Convention are human rights conventions where the principle requiring an autonomous interpretation of convention concepts ensures that its guarantees are not undermined by unilateral state actions. Thus the European Court of Human Rights has on a number of occasions explained that concepts of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1953) (Cmd. 8969) must be given an autonomous meaning, e.g. concepts such as ‘civil right’ and ‘criminal charge’. (...) It follows that, as in the case of other multilateral treaties, the Refugee Convention must be given an independent meaning derivable from the sources mentioned in articles 31 and 32 and without taking colour from distinctive features of the legal system of any individual contracting state. In principle therefore there can only be one true interpretation of a treaty. (...)*“

k povaze mezinárodní smlouvy jako právního instrumentu zakotveného v systému autonomního mezinárodního práva.

Autonomní výklad je však upraven i v konkrétních pramenech mezinárodního práva. Obecně se přijímá, že prameny mezinárodního práva tvoří určitou hierarchii, která stanovuje jejich aplikační přednost. Tuto hierarchii kodifikuje čl. 38 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora, přičemž právě tato hierarchie je považována za zvykový standard mezinárodního práva. Toto ustanovení stanovuje hierarchii pramenů mezinárodního práva následovně:

- a) mezinárodní úmluvy;
- b) mezinárodní zvyklosti;
- c) obecné zásady práva, uznané civilizovanými národy;
- d) soudní rozhodnutí a publikace kvalifikovaných odborníků.³⁸

Soud tak při zjišťování použitelného práva nejprve zkoumá existenci relevantních ustanovení v mezinárodních smlouvách, dále v obyčejovém právu, a nakonec v obecných zásadách, soudních rozhodnutích a akademických materiálech.

2.2 Autonomní výklad dle Vídeňské úmluvy o smluvním právu

Jako první krok při hledání použitelné normy upravující výklad mezinárodní smlouvy by měl soud zjistit, zda samotná vykládaná smlouva obsahuje speciální výkladové pravidlo. Pokud vykládaná mezinárodní smlouva takové pravidlo neobsahuje, což je typicky příklad smluv o podpoře a vzájemné ochraně investic, je nutné aplikovat výkladová pravidla upravená v ustanoveních čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy, která sama o sobě představuje jak mezinárodní úmluvu, tak mezinárodní zvyklost. Vídeňská úmluva je totiž všeobecně považována za kodifikaci zvykového práva, a aplikována i jako pramen práva

³⁸ Článek 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora (cit.): „1. Dvůr, jehož úkolem je rozhodovati podle mezinárodního práva spory, které jsou mu předloženy, bere za základ: a) mezinárodní úmluvy, ať obecné či zvláštní, stanovící pravidla výslovně uznaná státy ve sporu; b) mezinárodní zvyklost jako průkaz obecné praxe přijímané za právo; c) obecné zásady práva, uznané civilizovanými národy; d) s výhradou ustanovení článku 59 soudní rozhodnutí a nauku nejvíce kvalifikovaných spisovatelů různých národů jakožto pomůcku pro určování právních pravidel.“

zvykového.³⁹ Pravidla výkladu stanovená ve Vídeňské úmluvĕ tak aplikují i ty státy, které nejsou signatáři Vídeňské úmluvy. Nikoliv však formálně jako *mezinárodní úmluvu*, nýbrž jako *mezinárodní zvyklost*. V praxi je však výsledek v zásadě shodný, pouze formálně je pramen práva jiný. Jinými slovy tak Vídeňská úmluva patří do obou kategorií pramenů mezinárodního práva, které čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora uvádí na prvním místě.

Výklad mezinárodních smluv Vídeňská úmluva upravuje v ustanoveních čl. 31 až 33. Klíčovou normou je tzv. obecné pravidlo výkladu zakotvené v čl. 31 Vídeňské úmluvy.⁴⁰ Obecné pravidlo obsahuje tři samostatné výkladové principy, které kombinuje do jednoho komplexního výkladového procesu. První princip výkladu v dobré víře vyplývá přímo z pravidla plnění smluv v dobré víře, které je obsaženo v ustanovení čl. 26 Vídeňské úmluvy. Druhý princip vyžaduje, aby výklad jednotlivých termínů byl vždy v souladu s obvyklým významem poskytovaným výrazům ve smlouvĕ. Třetí princip pak stanovuje, že obvyklý význam má být posuzován v komplexních souvislostech smlouvy a v souladu s jejím předmĕtem a účelem. Jak bylo uvedeno výše, obecné pravidlo nepopisuje ani nestanovuje, jak přesně má proces výkladu probíhat. Výklad dle tohoto ustanovení tvoří komplexní proces (tzv. *single combined operation*), který neupřednostňuje žádný z výkladových principů.⁴¹ Výsledkem tohoto komplexního procesu je autonomní výklad pojmů použitých v mezinárodní smlouvĕ.

Při výkladu je však přirozenĕ nejdůležitĕjší samotný text ustanovení smlouvy.⁴² Použité výrazy musí být vykládány v jejich obvyklém významu, což v zásadě

³⁹ DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on the Law of Treaties: a commentary*. New York: Springer, 2012, section 3 – Interpretation of treaties, par. 6 (cit.): „It is by now generally recognized that the provisions on treaty interpretation contained in Arts 31 and 32 reflect pre-existing customary international law. For many years now, the ICJ has applied the rules of interpretation laid down in the Convention as codified custom to virtually every treaty that came before it.“

⁴⁰ Vzhledem k tomu, že je Vídeňská úmluva pouhou kodifikací zvykového práva, lze toto výkladové pravidlo použít i při výkladu mezinárodní smlouvy, jejíž signatáři Vídeňskou úmluvu nepřijali.

⁴¹ Srov. např. UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, č. II, s. 219–220; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. února 1975, *Golder v. United Kingdom*, stížnost č. 4451/70, marg. 30; DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on the Law of Treaties: a commentary*. New York: Springer, 2012, section 3 – Interpretation of treaties, marg. 39.

⁴² Srov. například rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 3. února 1994, *The Territorial Dispute (Libyan Arab Jamabirya/Chad)*. In: *I. C. J. Reports*, 1994, p. 6, marg. 41; rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 15. prosince 2004, *Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium)*. In: *I. C. J. Reports*, 2004, p. 279, marg. 100.

znamená, že by soud měl posoudit, jaký význam by výrazu přisoudil člověk oboru znalý a informovaný, a to s ohledem na typ smlouvy, ve které je výraz použitý. Při posouzení významu použitých výrazů se mezinárodní soudy se ve své rozhodovací praxi často obrací na definice pojmů v odborných slovnících a jiných publikacích.⁴³ Vzhledem k povaze a trvání jednotlivých mezinárodních smluv by vykládající soud měl přihlédnout k běhu času a posoudit, jaký význam měl pojem v době, kdy ho strany použily. Je třeba také zmínit, že odstavec 4 čl. 31 Vídeňské úmluvy upravuje výjimku z pravidla výkladu obvyklého významu, když stanovuje, že výraz bude chápán jinak než obvykle, potvrdí-li se, že to bylo úmyslem stran.

Jen z textu však lze skutečný význam použitého termínu seznat jen výjimečně. Druhý princip obecného pravidla tak stanoví, že je nutné zkoumat i všeobecný kontext použitého výrazu. Vykládající soud by měl zejména aplikovat systematický výklad a posoudit význam termínu v kontextu ostatních ustanovení smlouvy, systematiky smlouvy, jakož i dalších skutečností, jako jsou například text preambule, umístění výrazu v textu, použití stejného výrazu jinde v textu, použití stejného výrazu v jiné související smlouvě,⁴⁴ či dokonce i samotný název (označení) smlouvy.⁴⁵

⁴³ Srov. například rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. února 1975, *Golder v. United Kingdom*, stížnost č. 4451/70, marg. 32; rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 13. prosince 1999, *Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia)*. In: I. C. J. Reports, 1999, p. 1045, marg. 30.

⁴⁴ Srov. například rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 11. září 1992, *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*. In: I. C. J. Reports, 1990, p. 92, marg. 374 (cit.): „This conclusion is also confirmed if the phrase is considered in the wider context, first of the Special Agreement as a whole, and then of the 1980 General Treaty of Peace, to which the Special Agreement refers. The question must be why, if delimitation of the maritime spaces was intended, the Special Agreement used the wording ‘to delimit the boundary line...’ (*Que delimita la línea fronteriza...*) regarding the land frontier, while confining the task of the Chamber as it relates to the islands and maritime spaces to ‘determine [their] legal situation...’ (*Que determine la situación jurídica...*). The same contrast of wording can be observed in Article 18 of the General Treaty of Peace, which, in paragraph 2, asks the Joint Frontier Commission to ‘delimit the frontier line in the areas not described in Article 16 of this Treaty’, while providing in paragraph 4, that ‘it shall determine the legal situation of the islands and maritime spaces’. Honduras itself recognizes that the islands dispute is not a conflict of delimitation but of attribution of sovereignty over a detached territory. It is difficult to accept that the same wording ‘to determine the legal situation’, used for both the islands and the maritime spaces, would have a completely different meaning regarding the islands and regarding maritime spaces.“

⁴⁵ Srov. např. rozsudek ICJ ve věci *Oil platforms*, kde soud při výkladu jednotlivých výrazů smlouvy odkázal i na její název, přičemž v návaznosti na tuto skutečnost aplikoval extenzivní výklad výrazu „commerce“: Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 12. prosince 1996, *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*. In: I. C. J. Reports, 1996, p. 803, marg. 47 (cit.): „It should also be noted that, in the original English version, the actual title of the Treaty of 1955 – contrary to that of most similar treaties concluded by the United States at that time, such as the Treaty of 1956 between the United States and Nicaragua – refers, besides ‘Amity’ and ‘Consular Rights’, not to ‘Commerce’ but, more broadly, to ‘Economic Relations’.“

Dále by měl soud posuzovat význam použitých výrazů s ohledem na předmět a účel smlouvy. Soud by měl aplikovat metodu teleologického výkladu, a vykládat použité výrazy tak, aby jejich význam byl v souladu s cílem a účelem smlouvy. Naopak je potřeba odmítnout jakýkoliv výklad, který by byl v rozporu s cílem a účelem smlouvy. Stejně tak je nutné odmítnout takový výklad, který by učinil ustanovení neaplikovatelné, nebo jakkoli jinak neúčelné či bezvýznamné. Účel smlouvy se přitom nejčastěji dá zjistit z jejich úvodních ustanovení,⁴⁶ preambule,⁴⁷ názvu, nebo ze samotných ustanovení úmluvy obecným rozumovým výkladem podle obecných společenských a právních notorií, jejichž široká znalost a zkušenosti se v tomto ohledu u rozhodujících orgánů (soudů, rozhodců a jiných institucí) v zásadě předpokládají.

V neposlední řadě by měl soud během celého procesu výkladu ustanovení smlouvy postupovat v souladu s principem dobré víry. Tento princip odpovídá i základnímu pravidlu mezinárodního smluvního práva, tedy že smlouvy mají být plněny v dobré víře.⁴⁸ Přestože je *princip dobré víry* poměrně neurčitý pojem, lze přinejmenším usuzovat, že jeho nedílnou součástí je imperativ rozumnosti a soudnosti.⁴⁹ Jinými slovy je nutné, aby výsledný výklad termínu ve smlouvě nevedl k nespravedlivým, nerozumným, popřípadě až absurdním závěrům.

K doplnění či upřesnění obecného výkladového pravidla Vídeňská úmluva v odstavci 2 článku 31 stanoví, že celkovou souvislostí (kontextem) se rozumí i:

1. *každá dohoda vztahující se ke smlouvě, k níž došlo mezi všemi stranami v souvislosti s uzavřením smlouvy*

Soud tak při výkladu smlouvy má posuzovat i dohody stran, které se ke smlouvě vztahují, aniž by však byly její nedílnou součástí. Tyto materiály však musí být výsledkem konsenzu všech stran mezinárodní smlouvy a musí se vztahovat k předmětu smlouvy. Takové dohody mohou například poskytovat autentický výklad některých

⁴⁶ Např. článek 1 Charty Organizace spojených národů.

⁴⁷ Např. Charta Organizace spojených národů; CISG; Úmluva OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951, Vídeňská úmluva aj.

⁴⁸ Srov. článek 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (cit.): „[K]aždá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí být jimi plněna v dobré víře.“

⁴⁹ GARDINER, Richard K. *Treaty interpretation*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 157.

pojmu či upřesňovat faktické fungování mechanismů předpokládaných ve smlouvě. Důležité je, že tyto dohody jsou uzavřeny *v souvislosti s uzavřením smlouvy*, tedy časově zhruba v období, kdy je smlouva vyjednávána a uzavírána.

2. *každá listina vyhotovená jednou nebo více stranami v souvislosti s uzavřením smlouvy a přijatá ostatními stranami jakožto listina vztahující se ke smlouvě*

Takovou listinou může být například prohlášení signatářského státu před uzavřením smlouvy, že si určitý termín vykládá tak, či onak. Tímto způsobem může stát v omezené míře ovlivnit výklad pojmu v budoucnosti.

V odstavci 3 článku 31 pak Vídeňská úmluva stanovuje, že součástí kontextu smlouvy jsou také:

1. *pozdější dohody, týkající se výkladu smlouvy nebo provádění jejích ustanovení, ke nimž došlo mezi stranami;*
2. *pozdější praxe při provádění smlouvy, která založila dohodu stran, týkající se jejího výkladu;*
3. *příslušná pravidla mezinárodního práva použitelná ve vztazích mezi stranami.*

Obecně tyto „kontextuální“ prvky odstavce 3 spojuje skutečnost, že nemají na rozdíl od skutečností uvedených v odstavci 2 spojitost s uzavřením smlouvy, a že se vyvíjejí později, nezávisle na procesu vyjednávání a uzavírání smlouvy. Jedná se o pozdější dohody o výkladu smluv, pozdější praxi stran, či obecně uznávaná pravidla mezinárodního práva použitelná ve vztazích mezi stranami. Odstavec 3 (stejně jako odstavec 2) nestanovuje žádnou formu, takže všechny z vyjmenovaných jednání mohou být učiněné v jakékoliv seznatelné formě. Pokud jde o praxi aplikace smlouvy stranami, měla by být opakovaná, konzistentní, a aplikovaná či alespoň uznávaná a akceptovaná všemi stranami smlouvy. Stanovením mezinárodního práva jako použitelného výkladového prostředku Vídeňská smlouva akcentuje skutečnost, že mezinárodní smlouvy jsou institutem a pramenem mezinárodního práva, a je tak vhodné při jejich interpretaci mezinárodní právo také zohledňovat.⁵⁰

⁵⁰ Toto pravidlo bylo zdůrazněno například ve stanovisku ICJ: Advisory Opinion Mezinárodního soudního dvora ze dne 21. června 1971, *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa)*. In: I. C. J. Reports, 1971, p. 16, marg. 53 (cit.): „(...)Moreover, an international instrument has to be interpreted and applied within the framework of the entire legal system prevailing at the time of the interpretation. (...)“

Článek 32 Vídeňské úmluvy obsahuje tzv. doplňkové prostředky výkladu. Mezi tyto doplňkové prostředky patří zejména přípravné materiály ke smlouvě (tzv. *travaux préparatoires*) a okolnosti, za nichž byla smlouva uzavřena. Těchto však lze použít až v konečné fázi výkladu pouze **(i)** pro potvrzení významu, ke kterému soud došel aplikací pravidel výkladu v článku 31 Vídeňské úmluvy, nebo **(ii)** pro určení významu, když výklad provedený podle článku 31 buď ponechává význam nejednoznačným, nebo nejasným, popřípadě pokud tento výklad vede k výsledku, který je zřejmě protismyslný nebo nerozumný.⁵¹

Článek 33 Vídeňské úmluvy pak obsahuje výkladová pravidla pro případy, kdy je **smlouva vyhotovena ve více jazycích**. Základním pravidlem je, že jazykové mutace mají stejnou závaznost, pokud se strany nedohodnou jinak. Soudy tak musí při výkladu použitých termínů zásadně zkoumat veškeré jazykové verze smlouvy, které jsou závazné. Přitom se předpokládá, že výrazy použité ve smlouvě mají v každém z původních textů stejný význam. Pokud mají výrazy využitě ve stejně závazných jazykových mutacích smlouvy odlišný význam, měl by soud přijmout jako rozhodující ten význam, který se zřetelem k předmětu a účelu smlouvy tyto texty nejlépe sblíží.⁵²

Aplikací výše uvedených výkladových pravidel by měl soud dojít ke zcela autonomnímu výkladu smlouvy, tedy k takovému výkladu, který se nijak neváže na právní řády a tradice konkrétních smluvních států.

⁵¹ Srov. článek 32 Vídeňské úmluvy (cit.): „*Doplňkových prostředků výkladu, včetně přípravných materiálů na smlouvě a okolností, za nichž byla smlouva uzavřena, lze použít buď pro potvrzení významu, který vyplývá z použití článku 31, nebo pro určení významu, když výklad provedený podle článku 31: a) buď ponechává význam nejednoznačným, nebo nejasným; nebo b) vede k výsledku, který je zřejmě protismyslný nebo nerozumný.*“

⁵² Srov. článek 33 Vídeňské úmluvy (cit.): „*1. Byla-li smlouva původně vyhotovena ve dvou nebo více jazycích, má její text stejnou platnost v každém z těchto jazyků, pokud smlouva nestanoví nebo se strany nedohodnou, že v případě rozdílnosti je rozhodující určitý text. 2. Znění smlouvy v jiném jazyce, než v jednom z těch, v němž byl text původně vyhotoven, bude považováno za původní text jen v případě, že to stanoví smlouva nebo se strany na tom dohodly. 3. Předpokládá se, že výrazy použité ve smlouvě mají v každém z původních textů stejný význam. 4. Dojde-li při porovnání původních textů k rozdílnostem ve významu, které nemohou být odstraněny použitím článku 31 a 32, přijme se, s výjimkou případu, kdy určitý text je podle odstavce 1 rozhodující, ten význam, který se zřetelem k předmětu a účelu smlouvy tyto texty nejlépe sblíží.*“

Ve Vídeňské úmluvě však není zmíněna ještě jedna doplňková součást autonomního výkladu, a to **výklad komparativní**.⁵³ Tato metoda však vyplývá i ze samotné hierarchie pramenů mezinárodního práva, která uvádí soudní rozhodnutí jako podpůrný pramen.⁵⁴ Soud vykládající ustanovení mezinárodní smlouvy by měl vyhledat a analyzovat výklad toho kterého ustanovení smlouvy v rozhodnutích soudů ostatních smluvních států. Tato rozhodnutí mohou svou přesvědčivostí pomoci soudu k vyjasnění pojmů či mechanismů mezinárodní smlouvy, a to zejména tehdy, pokud se soud rozhoduje mezi více variantami výkladu, které jsou všechny v souladu s pravidly výkladu upravenými Vídeňskou úmluvou. Tímto postupem soudy přispívají k žádoucímu sjednocení aplikační praxe. Nicméně je třeba zohlednit, že by soud měl posuzovat zejména přesvědčivost argumentace a její použitelnost na daný případ, a ne pouze aplikovat výsledné řešení cizího soudu. Rozhodnutí cizích soudů totiž zásadně nejsou pro ostatní soudy závazná, a působí pouze svou argumentační přesvědčivostí. Soud tak zcela jistě může odmítnout aplikovat výklad ustanovení mezinárodní smlouvy provedený jiným soudem státu vázaného odpovídající mezinárodní smlouvou, pokud tento výklad není provedený dle pravidel popsanych výše, či pokud je zcela nepřesvědčivý.

Je nutno upozornit na to, že není vyloučeno, aby soud autonomním výkladem v souladu s výše uvedenými pravidly došel ke stejnému výkladu či řešení, které by se na stejnou situaci aplikovalo dle vnitrostátního práva. Je nesporné, že dva soudy mohou dojít ke stejnému výkladu s použitím zásadně odlišných metod výkladu. Tato situace není nijak problematická. Důležité však je, že soud vykládající mezinárodní smlouvu musí vždy postupovat v souladu s pravidly stanovenými Vídeňskou úmluvou tak, aby jeho výklad smlouvy byl skutečně autonomní, tedy na národním právu zcela nezávislý.

⁵³ GEBAUER, Martin. Uniform Law, General Principles and Autonomous Interpretation. *Uniform Law Review*, 2004, č. 4, s. 683–705.

⁵⁴ Srov. článek 38 odst. 1 písm. d) Statutu Mezinárodního soudního dvora.

3 PRAXE NÁRODNÍCH A MEZINÁRODNÍCH SOUDŮ A ROZDÍL PŘI APLIKACI AUTONOMNÍHO VÝKLADU VNITROSTÁTNÍMI A NADNÁRODNÍMI SOUDY

V obecné rovině lze uvést, že jak vnitrostátní, tak mezinárodní soudy by měly postupovat při autonomním výkladu mezinárodních smluv zcela totožně. Měly by tedy aplikovat: **(i)** speciální výkladová pravidla stanovená ve vykládané mezinárodní smlouvě, **(ii)** výkladová pravidla upravená v ustanoveních čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy, která jsou nejen závazná pro signatáře této úmluvy, ale i pro všechny ostatní, jelikož tvoří zvykové mezinárodní právo, které je nutné vzhledem k povaze mezinárodních smluv jakožto instrumentu mezinárodního práva aplikovat vždy.

Pokud není takto provedený výklad jednoznačný, mohou vykládající soudy své úvahy doplnit komparativním srovnáním judikatury cizích soudů a tribunálů, které vykládaly v minulosti stejné ustanovení, které je předmětem výkladu i v dané věci. Pokud argumentaci a závěry cizích soudů považuje soud za přesvědčivé a v souladu s pravidly výkladu stanovené ve vykládané smlouvě a Vídeňské úmluvě, může k nim v rámci jednotnosti výkladu a aplikace mezinárodní smlouvy přihlédnout a ve svém rozhodnutí je zohlednit.

Jinými slovy pro předkládající soud není rozhodné, jak jiné (ať již mezinárodní či národní) soudy aplikují autonomní výklad. Všechny instituce i jedinci, kteří ustanovení mezinárodní smlouvy vykládají, by totiž měli postupovat dle pravidel autonomního výkladu, které byly popsány výše. Judikatura cizích soudů však zásadně není pro soud závazná.

Jediné, co může být pro soud relevantní, je zjištění, jak jiné soudy vyložily stejné ustanovení mezinárodní smlouvy, které vykládá zdejší soud. Při této komparativní metodě by však soud měl posuzovat zejména rozhodnutí těch soudů, které vykládají shodné ustanovení mezinárodní smlouvy. Každá mezinárodní smlouva je totiž uzavřena v jiném kontextu, který musí soudy v souladu s ustanoveními čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy při autonomním výkladu zohlednit.

Z teoretického hlediska v zásadě není žádný rozdíl mezi autonomním výkladem prováděným mezinárodními soudy a tribunály oproti autonomnímu výkladu prováděného národními soudy a tribunály. Všechny vykládající

subjekty by totiž měly aplikovat stejný postup, který byl popsán výše. Soud by měl při případné komparativní studii výkladu daného ustanovení bez rozdílu zkoumat rozhodnutí mezinárodních i národních soudů.

V každém případě je v zásadě během celého procesu autonomního výkladu pro vykládající soud nezávazné, jak rozhodují cizí soudy (ať již národní, či mezinárodní). Jejich rozhodnutí by měl vykládající soud zohlednit až poté, co autonomní výklad daného ustanovení podle postupu uvedeného výše provede. Relevantní pro závěry soudu by však tato rozhodnutí měla být pouze tehdy, pokud mu z vlastního autonomního výkladu vyplyne více než jedna varianta výkladu. V tom případě by měl soud provést důkladný komparativní exkurz a zvážit, které řešení zahraničních soudů je s ohledem na přesvědčivost jeho argumentace z pohledu autonomního významu a jednotné aplikace vykládaného ustanovení nejvhodnější.

Co se týče popisu praxe aplikace autonomního výkladu mezinárodními a národními soudy, lze konstatovat, že aplikace výkladových norem kodifikovaných ve Vídeňské úmluvě je dnes již nezpochybnitelným standardem pro výklad všech mezinárodních smluv. Jinými slovy všeobecně se přijímá, že při výkladu mezinárodní smlouvy je třeba postupovat v souladu s pravidly stanovenými v ustanoveních čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy, které představují ustálené zvykové právo. Například ICJ od přijetí Vídeňské úmluvy postupoval dle zde stanovených výkladových pravidel v podstatě v každém případě, který řešil.⁵⁵ Obdobně postupují i ostatní mezinárodní soudy a tribunály, jako jsou například ESLP, Mezinárodní soud pro námořní právo, orgány řešení sporů WTO, stejně jako řada rozhodčích senátů.⁵⁶

⁵⁵ DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on the Law of Treaties: a commentary*. New York: Springer, 2012, section 3 – Interpretation of treaties, marg. 6 (cit.): „It is by now generally recognized that the provisions on treaty interpretation contained in Arts 31 and 32 reflect pre-existing customary international law. For many years now, the ICJ has applied the rules of interpretation laid down in the Convention as codified custom to virtually every treaty that came before it.“

⁵⁶ Srov. například AUST, Anthony. *Modern treaty law and practice*. 2. vyd. New York: Cambridge University Press, 2007, s. 230; DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on the Law of Treaties: a commentary*. New York: Springer, 2012, section 3 – Interpretation of treaties, marg. 6. V této části autoři citují u každého orgánu řešení sporů řadu konkrétních rozhodnutí.

4 TEMPORALITA VÝKLADU

Při autonomním výkladu mezinárodní smlouvy přirozeně dochází k mnoha problémům, o jejichž řešení se vedou rozsáhlé diskuze. Jedním z nejdiskutovanějších je problém tzv. **temporality výkladu**, tedy otázka, k jakému časovému období má být smlouva vykládána. Obecně existují **dva přístupy**, a to statický a dynamický (označovaný také jako *evoluční výklad*). Dle statického přístupu je třeba zkoumat význam výrazů v kontextu doby, kdy byla smlouva uzavřena. Dle dynamického přístupu je třeba zkoumat význam termínů v době, kdy je smlouva vykládána. Tyto dva přístupy odpovídají na otázku, jestli se význam výrazů použitých ve smlouvě může měnit s postupem času. Tato otázka byla diskutována i při přípravě Vídeňské úmluvy, ale do konečného znění se žádná preference jednoho či druhého řešení z důvodu nejednotnosti názorů mezi delegáty nedostala.⁵⁷ K jednoznačnému závěru nedošla ani pracovní skupina Komise OSN pro mezinárodní právo ve své zprávě z roku 2006.⁵⁸ Do dnešní doby je tak tato otázka stále otevřená.⁵⁹

⁵⁷ Srov. UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, č. II, s. 222, marg. 16 (cit.): „Paragraph 3(c) adds as a third element to be taken into account together with the context: ‘any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties’. This element, as previously indicated, appeared in paragraph 1 of the text provisionally adopted in 1964, which stated that, *inter alia*, the ordinary meaning to be given to the terms of a treaty is to be determined ‘in the light of the general rules of international law in force at the time of its conclusion’. The words in italics were a reflection of the general principle that a juridical fact must be appreciated in the light of the law contemporary with it. When this provision was discussed at the sixteenth session some members suggested that it failed to deal with the problem of the effect of an evolution of the law on the interpretation of legal terms in a treaty and was therefore inadequate. Some Governments in their comments endorsed the provision; others criticized it from varying points of view. On re-examining the provision, the Commission considered that the formula used in the 1964 text was unsatisfactory, since it covered only partially the question of the so-called intertemporal law in its application to the interpretation of treaties and might, in consequence, lead to misunderstanding.“

⁵⁸ Srov. *Report of the Study Group on the Fragmentation of International Law*, 2006, marg. 476–478.

⁵⁹ Více např. NOVÝ Zdeněk. Evolutionary Interpretation of International Treaties. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander a Naděžda ROZEHNALOVÁ (eds.). *CYIL - Czech Yearbook of International Law*. Den Haag: Lex Lata, 2017, roč. VIII, s. 205–240; DJEFFAL, Christian. *Static and evolutive treaty interpretation: a functional reconstruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016; ELLIÁS, Taslim, O. The Doctrine of Intertemporal Law. *American Journal of International Law*, 1980, roč. 74, s. 285; FITZMAURICE, Malgosia. Dynamic (Evolutive) Interpretation of Treaties, Part I. *Hague Yearbook of International Law*, 2008, roč. 21, s. 101; GREIG, Don. Intertemporality and the Law of Treaties. *British Institute of International and Comparative Law*, 2003, č. 1.

Často citované řešení problému *temporality* se pokusil řešit rozhodčí senát Stálého rozhodčího soudu (PCA) v Haagu v nálezu ve věci *Las Palmas* z roku 1932. V tomto nálezu rozhodčí senát podává, že smlouva by měla být vykládána ve světle mezinárodního práva, které bylo účinné v době jejího vzniku. Aplikace ustanovení smlouvy by se však měla řídit normami mezinárodního práva účinnými v době její aplikace.⁶⁰ Stejně řešení bylo navrhováno i při přípravě Vídeňské úmluvy.⁶¹ Do dnešního dne však žádné pravidlo nebylo kodifikováno a praxe soudů je různá.

Soud má vždy začít zkoumáním, zda strany ve smlouvě otázku *temporality* výkladu a aplikace nějakým způsobem upravily či poskytly alespoň základ pro výklad tohoto problému. Pokud tomu tak není, měl by soud použitým výrazům přisoudit takový význam, jaký měl výraz v době, kdy byla konkrétní mezinárodní smlouva uzavřena.⁶² Současně by soud měl v dobré víře posoudit, jaký měly strany úmysl při použití tohoto výrazu. Výjimku z tohoto pravidla tvoří pojmy s obecným obsahem, u kterých i strany musí předpokládat, že se s postupem času změní. Tyto pojmy by soud měl vykládat ve světle

⁶⁰ Rozhodčí nálezy v řízení *ad hoc* ve věci *Island of Palmas*, ze dne 23. ledna 1923, U.N. Rep. Intl. Arb. Awards, 829, s. 845 (cit.): „Both Parties are also agreed that a juridical fact must be appreciated in the light of the law contemporary with it, and not of the law in force at the time when a dispute in regard to it arises or falls to be settled. (...) As regards the question which of different legal systems prevailing at successive periods is to be applied in a particular case (the so-called intertemporal law), a distinction must be made between the creation of rights and the existence of rights. The same principle which subjects the act creative of a right to the law in force at the time the right arises, demands that the existence of the right, in other words its continued manifestation, shall follow the conditions required by the evolution of law.“

⁶¹ Srov. UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, č. II, s. 8–9, návrh čl. 56 (cit.): „1. A treaty is to be interpreted in the light of the law in force at the time when the treaty was drawn up. 2. Subject to paragraph 1, the application of a treaty shall be governed by the rules of international law in force at the time when the treaty is applied.“

⁶² Obdobně například rozhodnutí Komise *ad hoc* ze dne 13. dubna 2002. *Delimitation of the border between Eritrea and Ethiopia*. In: *Reports of international arbitral awards*, roč. XXV, zde s. 110 (cit.): „It has been argued before the Commission that in interpreting the Treaties it should apply the doctrine of ‘contemporaneity.’ By this the Commission understands that a treaty should be interpreted by reference to the circumstances prevailing when the treaty was concluded. This involves giving expressions (including names) used in the treaty the meaning that they would have possessed at that time. The Commission agrees with this approach and has borne it in mind in construing the Treaties.“

okolností při jejich aplikaci.⁶³ Soud také musí zohlednit, jakou má vykládaná mezinárodní smlouva povahu. Například ESLP v mezidobí konstantně judikuje, že **EUOLP je živým instrumentem práva** (tzv. *living instrument*), který musí být vykládán v kontextu současné doby, a to zejména proto, aby byla ochrana základních práv poskytovaná touto úmluvou skutečná, a ne pouze iluzorní.⁶⁴ Soud by měl přitom vždy postupovat tak, aby výsledný výklad neodporoval účelu smlouvy a zajistil její funkční aplikaci.

5 JEDNOTNOST VÝKLADU

Jednotnost výkladu mezinárodní smlouvy je zásadní cíl, kterého by mělo být ideálně dosaženo i prostřednictvím autonomního výkladu. Častým problémem, a to zejména u smluv, jejichž výklad není podřízen příslušnosti jednoho soudu, jsou však rozdíly ve výkladu stejného ustanovení různými soudy, čímž dochází k nejednotnosti při aplikaci smlouvy. Tím je zásadně ohrožen účel a funkčnost mezinárodní smlouvy. V teoretické rovině by k těmto rozdílům nemělo docházet, jelikož soudy jsou povinny ustanovení smluv vykládat nezávisle na vnitrostátním právu a v souladu s výkladovými pravidly Vídeňské úmluvy, případně výkladovými pravidly zakotvenými v té které

⁶³ Takovým pojmem byl v případě *Namibia* například „obtížné podmínky moderního světa“ či „blahobyt a rozvoj“. Srov. Advisory Opinion Mezinárodního soudního dvora ze dne 21. června 1971, *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa)*. In: *I. C. J. Reports*, 1971, p. 16, marg. 53 (cit.): „Mindful as it is of the primary necessity of interpreting an instrument in accordance with the intentions of the parties at the time of its conclusion, the Court is bound to take into account the fact that the concepts embodied in Article 22 of the Covenant – ‘the strenuous conditions of the modern world’ and ‘the well-being and development’ of the peoples concerned – were not static, but were by definition evolutionary, as also, therefore, was the concept of the ‘sacred trust’. The parties to the Covenant must consequently be deemed to have accepted them as such. That is why, viewing the institutions of 1919, the Court must take into consideration the changes which have occurred in the supervening half-century, and its interpretation cannot remain unaffected by the subsequent development of law, through the Charter of the United Nations and by way of customary law. Moreover, an international instrument has to be interpreted and applied within the framework of the entire legal system prevailing at the time of the interpretation.“

⁶⁴ Srov. například Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. listopadu 2008, *Demir and Baykara v. Turkey*, stížnost č. 34503/97, marg. 68 (cit.): „The Court further observes that it has always referred to the ‘living’ nature of the Convention, which must be interpreted in the light of present-day conditions, and that it has taken account of evolving norms of national and international law in its interpretation of Convention provisions (see *Soering v. the United Kingdom*, 7 July 1989, § 102, Series A no. 161; *Vo v. France [GC]*, no. 53924/00, § 82, ECHR 2004-VIII; and *Mamatkulov and Askarov v. Turkey [GC]*, nos. 46827/99 and 46951/99, § 121, ECHR 2005-I).“

mezinárodní smlouvě. Teoreticky by tak dva cizí soudy měly s použitím stejných výkladových pravidel dojít k totožnému výkladu ustanovení dané smlouvy.

Praxe je však již tradičně složitější, a při výkladu smluv dochází k rozdlům. Důvody jsou přitom různé, pravděpodobně nejčastěji je však příčinou složitost a komplexnost celého procesu výkladu, při kterém soudy postupují podle velmi obecně formulovaných pravidel.

Řešení tohoto problému není jednoduché. Zejména je totiž potřeba, aby všechny soudy, které smlouvy vykládají, postupovaly zcela nezávisle na vnitrostátním právním řádu a při výkladu se řídily pouze prameny mezinárodního práva. Jak bylo uvedeno již výše, je také vhodné, aby soudy v situaci, kdy existuje více výkladových alternativ, provedly komparativní studii a zjistily, jak stejné ustanovení vykládají cizí soudy. V zájmu unifikace výkladu smlouvy by pak přesvědčivá argumentace cizích soudů mohla sloužit jako výkladová autorita, kterou soud ve svém výkladu zohlední.

6 ZÁVĚR

Autonomní výklad mezinárodních smluv je základním způsobem výkladu ustanovení mezinárodních smluv, při kterém vykládající zkoumá obsah použitých termínů a formulací bez ohledu na to, jaký mají tyto termíny a formulace význam v právních řádech signatářských států. Autonomní výklad se začal vyvíjet a používat souběžně s rozvojem mezinárodních smluv, jelikož bylo třeba sjednotit jejich výklad. Značného teoretického rozpracování se dočkal s rozvojem mezinárodních smluv na ochranu lidských práv. Všeobecně uznávaná definice tohoto pojmu neexistuje.

Cílem autonomního výkladu je dosáhnout jednotného pochopení a aplikace konkrétního ustanovení mezinárodní smlouvy na území všech signatářských států. Autonomní výklad je tak nástrojem realizace cílů mezinárodních smluv a soudy ho musí respektovat a provádět i tehdy, pokud mezinárodní smlouva neobsahuje zvláštní výkladové pravidlo stanovující povinnost vykládat smlouvu autonomně.

Základem pro použití autonomního výkladu je samotná povaha mezinárodní smlouvy, jako autonomního právního instrumentu mezinárodního

práva. Mezinárodní smlouvy musí být s ohledem na jejich účel vykládány nezávisle na právních rádech signatářských (aplikujících) států. Podrobněji je proces autonomního výkladu mezinárodních smluv upraven v článcích 31 až 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu.

Mezi aplikací autonomního výkladu národními a mezinárodními soudy a tribunály by z teoretického hlediska neměl být žádný rozdíl. Všechny tyto subjekty totiž mají povinnost vykládat mezinárodní smlouvy dle stejných pravidel, ať už to jsou výkladová pravidla stanovená v konkrétní mezinárodní smlouvě, nebo výkladová pravidla vyplývající z Vídeňské úmluvy, která představují mezinárodní obyčej. Z praktického hlediska pro předkládající soud rozhodnutí cizích soudů nejsou závazná. V souladu s výše uvedenou hierarchií pramenů mezinárodního práva a pravidly autonomního výkladu je však vhodné, aby v případě nejednoznačného výkladu soud přistoupil i ke komparativní studii a zkoumal, jak konkrétní mezinárodní smlouvy a její ustanovení vykládají cizí soudy a tribunály. Pokud se z více výkladových alternativ většina mezinárodních a národních soudů přiklání z přesvědčivých důvodů k jedné z možností, soud v rámci zachování jednotné aplikační praxe může k těmto závěrům přihlédnout.

Nejdiskutovanějším problémem je tzv. *temporalita* výkladu, neboli určení, k jakému časovému období má být smlouva vykládána. Jednoznačná odpověď přitom neexistuje. Soud by měl (i) zkoumat, zda strany otázku temporality výkladu a aplikace smlouvy upravily, (ii) použitým výrazům přisoudit takový význam, jaký měl výraz v době, kdy byla smlouva uzavřena, (iii) výrazům s obecným obsahem závislým na časovém vývoji přisoudit význam, jaký mají v době výkladu, (iv) takto provedený výklad ještě zvážit z pohledu úmyslu stran, efektivity daného výkladu, a účelu a povahy smlouvy.

Dalším častým problémem je nejednotnost výkladu mezinárodních smluv. Soudy by pro zajištění jednotnosti měly zásadně oprostít výklad od vnitrostátního právního řádu a postupovat dle aplikovatelných norem mezinárodního práva. Svůj výklad by pak komparativní metodou měly porovnat s výkladem stejného ustanovení cizími soudy a případně jejich závěry založené na přesvědčivé argumentaci zohlednit.

Literatura

Monografie

- AUST, Anthony. *Modern treaty law and practice*. 2. vyd. New York: Cambridge University Press, 2007, 610 s. ISBN 9780521678063.
- DJEFFAL, Christian. *Static and evolutive treaty interpretation: a functional reconstruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, 452 s. ISBN 978-1-107-11831-7.
- DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on the Law of Treaties: a commentary*. New York: Springer, 2012, 1412 s. ISBN 978-3-642-19291-3.
- GARDINER, Richard K. *Treaty interpretation*. New York: Oxford University Press, 2008, 400 s. ISBN 978-0-19-927791-9.
- JANKUV, Juraj a Dagmar LANTAJOVÁ. *Mezinárodní zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky*. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2011, 584 s. ISBN 978-80-7380-342-1.
- LINHART, Karin. *Internationales Einheitsrecht und einheitliche Auslegung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, 323 s. ISBN 978-3-16-148681-4.
- MEYER-SPARENBERG, Wolfgang. *Staatsvertragliche Kollisionsnormen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1990, 214 s. ISBN 3-428-06850-5.
- POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 560 s. ISBN 978-80-7400-398-1.
- UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966, č. II.

Příspěvky v odborném tisku

- ELIAS, Taslim O. The Doctrine of Intertemporal Law. *American Journal of International Law*, 1980, ro4. 74, s. 285 a násl. ISSN 0002-9300.
- FITZMAURICE, Malgosia. Dynamic (Evolutive) Interpretation of Treaties, Part I. *Hague Yearbook of International Law*, 2008, roč. 21, s. 101–153. ISSN 0923-8298.
- GEBAUER, Martin. Uniform Law, General Principles and Autonomous Interpretation. *Uniform Law Review*, 2004, č. 4, s. 683–705. ISSN 1124-3694.
- GREIG, Don. Intertemporality and the Law of Treaties. *British Institute of International and Comparative Law*, 2003, č. 1.

MUNDAY, Roderick J. C. The Uniform Interpretation of International Conventions. *The International and Comparative Law Quarterly*, 1978, roč. 27, č. 2, s. 450–459. ISSN 0020-5893.

NOVÝ Zdeněk. Evolutionary Interpretation of International Treaties. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander a Naděžda ROZEHNALOVÁ (eds.). *CYIL – Czech Yearbook of International Law*. Den Haag: Lex Lata, 2017, roč. VIII, s. 205–240. ISBN 978-90-824603-5-3.

Elektronické zdroje

United Nations Treaty Collection [online]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/>

Judikatura – chronologické řazení

Advisory Opinion Mezinárodního soudního dvora ze dne 21. června 1971. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa). In: *I. C. J. Reports*, 1971, p. 16.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. února 1975, *Golder v. United Kingdom*, stížnost č. 4451/70.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 22. března 1983, *Martin Peters Bauunternehmung GmbH v. Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging*, věc C-34/82.

Rozsudek Evropského soudního dvora (šestého senátu) ze dne 8. března 1988, *SPRL Arcado v. SA Haviland*, věc C-9/87.

Rozsudek Evropského soudního dvora (pátého senátu) ze dne 27. září 1988, *Athanasios Kalfelis v. Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. a dalším*, věc C-189/87.

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 17. června 1992, *Jakob Handte & Co. GmbH proti Traitements mécano-chimiques des surfaces SA*, věc C-26/91.

Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 11. září 1992, *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*. In: *I. C. J. Reports*, 1990, p. 92.

Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 3. února 1994, *The Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*. In: *I. C. J. Reports*, 1994, p. 6.

Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 12. prosince 1996, *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*. In: *I. C. J. Reports*, 1996, p. 803.

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. dubna 1999, *Chassagnou and Others v. France*, stížnosti č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95.
- Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 13. prosince 1999, *Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia)*. In: *I. C. J. Reports*, 1999, p. 1045.
- Rozhodnutí House of Lords ze dne 19. prosince 2000. Secretary of State For The Home Department, Ex Parte Adan R v. Secretary of State For The Home Department Ex Parte Aitseguer, R. UKHL 67; [2001] 2 WLR 143; [2001] 1 All ER 593.
- Rozhodnutí Komise *ad hoc* ze dne 13. dubna 2002. Delimitation of the border between Eritrea and Ethiopia. Reports of international arbitral awards. Vol. XXV.
- Rozhodčí nález Mezinárodního střediska pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 29. května 2003, *Técnicas Medioambientales Tecmed v. United Mexican States*, No. ARB (AF)/00/2.
- Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 15. prosince 2004, *Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium)*. In: *I. C. J. Reports*, 2004, p. 279.
- Rozhodčí nález ze dne 24. května 2005, *Iron Rhine*. In: *Reports of International Arbitral Awards*, roč. XXVII.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 29. srpna 2007, sp. zn. 1 As 13/2007–63.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. listopadu 2008, *Demir and Baykara v. Turkey*, stížnost č. 34503/97.
- Stanovisko Ústavního soudu ČR (pléna) ze dne 25. listopadu 2014, sp. zn. Pl. ÚS – st. 39/14-1.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR (velkého senátu) ze dne 19. října 2016, sp. zn. 31 Cdo 1570/2015.
- Rozhodčí nález Mezinárodního centra pro řešení investičních sporů (ICSID) ze dne 31. května 2017, *Orascom TMT Investments S.à r.l. v. People's Democratic Republic of Algeria*, No. ARB/12/35.

ARBITRABILITA SPORŮ VYŽADUJÍCÍCH APLIKACI UNIJNÍCH PRAVIDEL HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Klára Drličková*

S panem profesorem Týčem jsem se poprvé setkala jako studentka na přednáškách předmětu Právo Evropské unie v roce 2004. Jeho přednášky patřily na fakultě mezi mé nejoblíbenější a dodnes s úsměvem vzpomínám na vtipné poznámky a historky, kterými pan profesor přednášky dokázal vždy oživit. Jeho pedagogický přístup mě následně vedl k absolvování předmětu Evropská justice pod jeho vedením, státní závěrečné zkoušky z Práva Evropské unie a v neposlední řadě i k tomu, že můj zájem o unijní právo přetrvával, což dokládá i níže uvedená stat’.

Když jsem v roce 2007 nastoupila jako asistentka na Katedru mezinárodního a evropského práva, byl pan profesor vedoucím katedry. Bylo to i zásluhou jeho pohodového přístupu, že jsem brzy dobře „zapadla“ do kolektivu katedry. I v současné době pan profesor přispívá k dobré atmosféře na katedře, a to nejenom tím, že na nás nikdy nezapomene se sladkou drobností na zlepšení nálady.

Ačkoli se primárně věnuji oblasti mezinárodní obchodní arbitráže, i zde je řada přesahů směrem k právu Evropské unie. Proto jsem se rozhodla panu profesorovi věnovat jedno z témat, kde se tento vztah odráží.

Anotace

Tento příspěvek analyzuje přípustnost projednání sporů vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže v mezinárodní obchodní arbitráži. Nejprve je stručně vymezena otázka arbitrability sporů v mezinárodní obchodní arbitráži obecně, a to s důrazem na spory, které se dotýkají veřejných

* JUDr. Klára Drličková, Ph.D., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: klara.drlickova@email.cz

zájmů. Krátká pasáž je věnována právu rozhodnému pro arbitrabilitu. Další část je věnována vývoji postoje k arbitrabilitě sporů vyžadujících aplikaci pravidel hospodářské soutěže. Stěžejní část se pak věnuje unijním pravidlům hospodářské soutěže. Nejprve je analyzován pohled práva Evropské unie a následně vybraných úprav rozhodčího řízení členských států.

Klíčová slova

Mezinárodní obchodní arbitráž; pravidla hospodářské soutěže Evropské unie; arbitrabilita; veřejný zájem.

1 ÚVOD

Mezinárodní obchodní arbitráž je stále preferovaným způsobem řešení sporů v oblasti mezinárodního obchodu. Četnost i pestrost a složitost sporů narůstá. Rozhodci tak mohou čelit i sporům, které přesahují individuální zájmy stran rozhodčího řízení. U těchto sporů vyvstává v kontextu rozhodčího řízení celá řada otázek. První otázkou, kterou je nutné si zodpovědět, je přípustnost řešení těchto sporů v rozhodčím řízení (otázka arbitrability).

Do oblasti sporů vymezených v předchozím odstavci lze zařadit i spory vyžadující aplikaci předpisů o ochraně hospodářské soutěže včetně pravidel hospodářské soutěže Evropské unie. Právě arbitrabilitou těchto sporů se budu zabývat v tomto příspěvku. Ačkoli v oblasti mezinárodní obchodní arbitráže existuje významný podíl mezinárodní úpravy, je právní úprava mezinárodní obchodní arbitráže stále doménou národního práva. Právo Evropské unie mezinárodní obchodní arbitráž neupravuje. To platí i pro otázku arbitrability. Pokud se však zabýváme vztahem pravidel hospodářské soutěže Evropské unie a mezinárodní obchodní arbitráže, nelze pohled práva Evropské unie ignorovat.

Na následujících řádcích se budu nejprve stručně zabývat arbitrabilitou v mezinárodní obchodní arbitráži obecně a především jejím vztahem k veřejnému zájmu. Následně bude nastíněn vývoj arbitrability v otázkách sporů vyžadujících aplikaci pravidel hospodářské soutěže. Třetí a stěžejní část bude věnována arbitrabilitě sporů vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže.

2 OBECNĚ K ARBITRABILITĚ V MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ ARBITRÁŽI

Samotný pojem arbitrability se objevuje v několika významech.¹ Pro účely této stati chápu arbitrabilitu v jejím nejrozšířenějším vnímání, a to jako přípustnost řešení sporu v rozhodčím řízení. Tedy jinými slovy, vymezení okruhu sporů, které jsou právním řádem připuštěny k řešení v rozhodčím řízení.

Arbitrabilita je tradičně spojována se zájmem států ponechat určité oblasti sporů či řízení výlučně v rukou národních soudů, a to především v případech, které se dotýkají veřejných zájmů. Vymezení arbitrability je stále otázkou národního práva, jednotné mezinárodní či nadnárodní vymezení arbitrability neexistuje.² Ačkoli lze říci, že v posledních desetiletích jsme svědky společných trendů, rozdíly mezi státy nadále přetrvávají. Je proto nutné si vždy zodpovědět otázku, dle jakého práva bude arbitrabilita posuzována. Tady bude záležet na tom, kdo (rozhodce či soud) a v jaké fázi bude arbitrabilitu posuzovat.

Pokud jde o obecné soudy, otázka arbitrability před nimi může vyvstat jak ve fázi vykonatelnosti rozhodčí smlouvy, tak ve fázi zrušení či uznání rozhodčího nálezu. Klíčová je zejména úprava obsažená v Newyorské úmluvě.³ Článek II odst. 1 Newyorské úmluvy stanoví, že smluvní státy uznají rozhodčí smlouvu, která se vztahuje na spor, který je arbitrabilní. Článek II však nestanoví, podle jakého práva má soud arbitrabilitu posoudit. Názorů

¹ Například ve Spojených státech zahrnuje arbitrabilita veškeré otázky pravomoci rozhodců (viz např. SHORE, Laurence. The United States' Perspective on „Arbitrability“. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 70). Pojem arbitrabilita bývá používán i v kontextu rozsahu rozhodčí smlouvy, tedy vymezení okruhu sporů, na které rozhodčí smlouva dopadá (viz např. ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 144, která v této souvislosti používá pojem subjektivní arbitrabilita, nebo SHORE, 2009, op. cit., s. 70).

² QUINKE, David. Article V(2)(a). In: WOLFF, Reinmar (ed.). *New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: Commentary*. München: C. H. Beck, 2012, s. 384; MISTELIS, Loukas A. Arbitrability – International and Comparative Perspectives. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 3.

³ Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů ze dne 10. června 1958, vyhl. č. 74/1959 Sb.

existuje několik. Jako nejpřesvědčivější se jeví ten, podle kterého mají soudy v tomto případě použít své právo (*lex fori*), a to na základě analogické aplikace článku V odst. 2 písm. a) Newyorské úmluvy.⁴ Tento názor nachází podporu i v judikatuře národních soudů.⁵

Ve fázi uznání rozhodčího nálezu se uplatní úprava v článku V odst. 2 písm. a) Newyorské úmluvy. Dle textu tohoto ustanovení je právem rozhodným pro arbitrabilitu právo státu, kde se o uznání žádá. I v tomto případě soud použije své právo. Totéž platí v situaci, kdy soud arbitrabilitu posuzuje ve fázi zrušení rozhodčího nálezu.⁶

Pokud jde o posuzování práva rozhodného pro arbitrabilitu v samotném rozhodčím řízení, v rozhodovací praxi se objevilo více možností.⁷ Zřejmě největší podporu má právo místa konání rozhodčího řízení.⁸ Právní řády většinou neobsahují kolizní normu⁹ určující právo rozhodné pro arbitrabilitu, ale přímo stanovují, které spory jsou arbitrabilní v případě, kdy se rozhodčí řízení koná na jejich území.¹⁰

Vymezení arbitrability v moderních úpravách rozhodčího řízení je zpravidla široké. Definice arbitrability je buď přímo obsažena v právní úpravě, nebo je dovozována judikaturou (to je typické pro země *common law*). Definice arbitrability se obvykle opírají se o majetkovou povahu sporu nebo o možnost dispozice stran s předmětem sporu.

⁴ BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Volume I*. 2. vyd. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, s. 599; MISTELIS, 2009, op. cit., s. 12; LEW, Julian D. M., Loukas A. MISTELIS a Stefan M. KRÖLL. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, s. 191; VAN DEN BERG, Albert J. *The New York Arbitration Convention of 1958*. The Hague: T. M. C. Asser Institute, 1981, s. 152–153.

⁵ BORN, 2014, op. cit., s. 602; DI PIETRO, Domenico. General Remarks on Arbitrability under the New York Convention. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 93; LEW, MISTELIS, KRÖLL, 2003, op. cit., s. 191.

⁶ V České republice viz § 117 odst. 1 zákona 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“).

⁷ LEW, MISTELIS, KRÖLL, 2003, op. cit., s. 196.

⁸ MISTELIS, 2009, op. cit., s. 13.

⁹ Český právní řád je v tomto spíše výjimkou. Na arbitrabilitu dopadá § 117 odst. 1 ZMPS, který stanoví, že arbitrabilita se posuzuje podle českého právního řádu. Tato norma dopadá jak na samotné rozhodčí řízení, které se bude konat na území České republiky, tak na řízení před obecnými soudy, např. řízení o zrušení rozhodčího nálezu.

¹⁰ Například Švýcarsko (článek 177 federálního zákona o mezinárodním právu soukromém), Německo (§ 1030 občanského soudního řádu).

Vymezení arbitrability je tradičně spojováno s veřejným zájmem. Podle dnes již překonaného přístupu nemůže být spor arbitrabilní, pokud přesahuje individuální zájmy stran rozhodčího řízení a dotýká se zájmů veřejných. Z tohoto důvodu byla řada sporů dlouho považována za nearbitrabilní, nebo jejich arbitrabilita byla minimálně sporná. To byl i případ sporů vyžadujících aplikaci pravidel hospodářské soutěže.

Mezi veřejný zájem a (ne)arbitrabilitu však v současné době nelze postavit rovnítko. To, že se spor dotýká i veřejného zájmu, neznamená, že je bez dalšího nearbitrabilní.¹¹ Oblasti, které byly dříve vnímány jako doména národních soudů, postupně „padly za obět“ rozšíření arbitrability. Rozhodčí řízení tak našlo uplatnění i v oblastech ekonomických aktivit, které jsou dotčeny veřejným zájmem.¹²

V současné době lze mluvit o veřejném zájmu na podpoře obchodu prostřednictvím efektivního způsobu řešení sporů,¹³ který hovoří ve prospěch podpory mezinárodní obchodní arbitráže a rozšíření arbitrability. Tento zájem je však vždy poměřován s jinými ekonomickými, sociálními a případně politickými zájmy¹⁴ hovořícími pro zachování pravomoci obecných soudů. Ty se ale mohou v jednotlivých státech lišit, což se projevívá v rozdílech ve vymezení arbitrability. Může se to odrazit i v tom, že arbitrabilita je vymezena různě pro spory vnitrostátní a spory s mezinárodním prvkem.

3 ARBITRABILITA SPORŮ VYŽADUJÍCÍCH APLIKACI PRAVIDEL HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

Po dlouhou dobu bylo přijímáno, že jsou to pouze obecné soudy či jiné státní orgány, kdo je oprávněn posuzovat skutečnosti, obchodní jednání

¹¹ MOURRE, Alexis. Arbitration and Criminal Law: Jurisdiction, Arbitrability and Duties of the Arbitral Tribunal. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 216; PERALES VISCASILLAS, Pilar. Arbitrability of (Intra-) Corporate Disputes. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 285.

¹² YOUSSEF, Karim A. The Death of Inarbitrability. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 51–52.

¹³ QUINKE, 2012, op. cit., s. 389; MISTELIS, 2009, op. cit., s. 10.

¹⁴ LEW, MISTELIS, KRÖLL, 2003, op. cit., s. 199.

a smluvní ujednání, která mohou ovlivnit hospodářskou soutěž nebo která jí byla ovlivněna.¹⁵ Vztah arbitráže a práva na ochranu hospodářské soutěže byl zpočátku vztahem nedůvěry.¹⁶

Tento přístup se postupně od 80. let měnil. Odrazovým můstkem k této změně nejen ve Spojených státech, ale i v Evropě, bylo známé rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států ve věci *Mitsubishi Motors Corp. proti Soler Chrysler-Plymouth, Inc.* z roku 1985.¹⁷ Předmětem sporu byla smlouva o distribuci aut na území Portorika, která distributorovi zakazovala prodávat auta mimo území Portorika. Smlouva mimo jiné obsahovala rozhodčí doložku ve prospěch rozhodčího řízení v Japonsku a volbu švýcarského práva. Po vzniku sporu se společnost Mitsubishi domáhala u *U.S. District Court for the District of Puerto Rico* vydání příkazu podle § 4 Federálního zákona o rozhodčím řízení, na základě kterého měla společnost Soler uplatnit své nároky v rozhodčím řízení. Společnost Soler mimo jiné tvrdila, že cílem společnosti Mitsubishi bylo rozdělit trhy za účelem omezení obchodu, což je v rozporu se Shermanovým zákonem. Případ se dostal až k Nejvyššímu soudu, který posuzoval, zda je možné, aby spor zahrnující aplikaci práva na ochranu hospodářské soutěže byl rozhodován v rozhodčím řízení mimo území Spojených států. Soud dospěl k závěru, že takový spor je arbitrabilní. Na podporu svého závěru uvedl řadu argumentů, mimo jiné mezinárodní zdvořilost, respekt ke schopnostem rozhodčích tribunálů a potřebu mezinárodního obchodního systému mít předvídatelné řešení sporů. Dle Nejvyššího soudu potenciální složitost soutěžních věcí nestačí k vyloučení rozhodčího řízení. Právě zajištění odbornosti je jednou z hlavních výhod arbitráže. Očekávaný předmět sporu lze zohlednit při jmenování rozhodců, v mezinárodním rozhodčím řízení je rovněž možná účast znalců. V neposlední řadě, soudy mají ve fázi výkonu nálezu možnost zajistit, že veřejný zájem na aplikaci pravidel hospodářské soutěže byl zohledněn. Článek V odst. 2 písm. a) Newyorské úmluvy umožňuje odeprít uznání a výkon nálezu, pokud je tento v rozporu s veřejným pořádkem.

¹⁵ BORN, 2014, op. cit., s. 975–976.

¹⁶ KOMNINOS, Assimakis P. Arbitration and EU Competition Law in the Post-Modernization Era. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 461.

¹⁷ Rozhodnutí U. S. Supreme Court ze dne 2. července 1985, *Mitsubishi Motors Corp. proti Soler Chrysler-Plymouth, Inc.* In: *JUSTIA US Supreme Court* [online]. [cit. 10. 04. 2019].

Dopad tohoto rozhodnutí na otázku arbitrability sporů vyžadujících aplikaci pravidel hospodářské soutěže byl enormní. V oblasti pravidel hospodářské soutěže rozlišujeme dvě cesty jejich vynucování – veřejnoprávní a soukromoprávní. Soukromoprávní vynucování zahrnuje rozhodování o sporech mezi osobami, které je v rukou soudů a případně právě rozhodců. Důležitou součástí soukromoprávního vynucování je existence možnosti podání žaloby na náhradu škody způsobené porušením práva hospodářské soutěže.¹⁸

V současné době je v široké míře přijímáno, že soukromoprávní spory vyžadující aplikaci pravidel hospodářské soutěže jsou arbitrabilní. Jinými slovy, soukromoprávní účinky porušení předpisů o ochraně hospodářské soutěže jsou arbitrabilní.¹⁹ Porušení práva hospodářské soutěže může tvořit buď základ žaloby, nebo je namítáno ze strany žalovaného,²⁰ může být tedy mečem i štítem.²¹ Ve druhém případě se může jednat o situaci, kdy žalobce uplatní nárok z porušení smlouvy obsahující rozhodčí doložku a žalovaný namítne neplatnost této smlouvy či některého ujednání. V prvním případě se může jednat o situaci, kdy žalobce uplatní nárok na náhradu škody způsobené porušením pravidel hospodářské soutěže. Není sporu o tom, že před rozhodci mohou být uplatněny pouze soukromoprávní nároky a může být rozhodnuto o soukromoprávních důsledcích, např. o neplatnosti smlouvy či přiznání nároku na náhradu škody.

Jak již však bylo uvedeno, univerzální vymezení arbitrability neexistuje. Bude tedy nutné posoudit, zda je spor skutečně arbitrabilní dle rozhodného práva.

¹⁸ KOMNINOS, 2011, op. cit., s. 443.

¹⁹ BORN, 2014, op. cit., s. 985; QUINKE, 2012, op. cit., s. 394; RADICATI DI BROZOLO, Luca G. Arbitration and Competition Law: The Position of the Courts and of Arbitrators. *Arbitration International* [online]. 2011, roč. 27, č. 1, s. 2 [cit. 10. 4. 2019].

²⁰ DEMPEGIOTIS, Sotiris I. EC Competition Law and International Arbitration in the Light of EC Regulation 1/2003. *Journal of International Arbitration* [online]. 2008, roč. 25, č. 3, s. 380 [cit. 10. 4. 2019].

²¹ RADICATI DI BROZOLO, 2011, op. cit., s. 2.

4 ARBITRABILITA SPORŮ VYŽADUJÍCÍCH APLIKACI UNIJNÍCH PRAVIDEL HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

4.1 Pohled práva Evropské unie

V Evropské unii je nutné se zabývat i tím, zda jsou arbitrabilní spory, které vyžadují aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže. V tomto příspěvku se soustředím pouze na úpravu zakázaných dohod a zneužití dominantního postavení. Soudní dvůr již na počátku 70. let 20. století potvrdil přímý účinek dnešních článků 101 a 102 Smlouvy o fungování Evropské unie a pravomoc soudů členských států je aplikovat. Výjimkou byl pouze článek 101 odst. 3. Pouze Komise měla pravomoc rozhodovat o výjimkách dle tohoto ustanovení. Národní soudy však byly oprávněny posoudit, zda dohoda spadá pod některou z blokových výjimek. Rovněž mohly pokračovat v řízení tam, kde již Komise udělila individuální výjimku. Rozhodnutí Komise bylo v tomto případě závazné pro soudy členských států. Národní soudy rovněž mohly aplikovat článek 101 odst. 3 negativně, to znamená, že nemohly rozhodnout o individuální výjimce, ale mohly rozhodnout, že její udělení je nepravděpodobné a prohlásit dohodu za neplatnou. Pokud však dospěly k závěru, že udělení výjimky je pravděpodobné, musely přerušit řízení do doby, než k udělení výjimky ze strany Komise došlo. V rozsahu, ve kterém byly spory arbitrabilní, byla pozice rozhodců obdobná.²²

Stěžejní změnu přineslo nařízení 1/2003.²³ Nařízení dává národním soudům pravomoc aplikovat články 101 a 102 Smlouvy o fungování Evropské unie jako celek,²⁴ tedy i článek 101 odst. 3. Pokud dohoda spadá pod článek 101 odst. 1, ale splňuje podmínky odst. 3, je platná, aniž by bylo třeba předchozího schválení Komise, národního soutěžního orgánu či soudu. Pokud tyto podmínky nesplňuje, je zakázaná a od počátku neplatná.²⁵ K aplikaci článků 101 a 102 může dojít mimo jiné v občanskoprávním řízení.²⁶

²² KOMNINOS, 2011, op. cit., s. 437–439.

²³ Nařízení Rady (ES) č. 1/2003 ze dne 16. prosince 2002 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v člancích 81 a 82 Smlouvy (dále jen „nařízení 1/2003“).

²⁴ Viz článek 6 nařízení 1/2003.

²⁵ KOMNINOS, 2011, op. cit., s. 441.

²⁶ Viz např. bod 4 Oznámení Komise o spolupráci mezi Komisí a soudy členských států EU při používání článků 81 a 82 ES.

Nařízení 1/2003 o rozhodčím řízení sice mlčí, nicméně dle převažujícího názoru jsou rozhodci oprávněni vykonávat stejné pravomoci jako soudy.²⁷ Mají tedy pravomoc aplikovat články 101 a 102 jako celek. V mezinárodní obchodní arbitráži je nejčastěji řešena otázka porušení článku 101 Smlouvy o fungování Evropské unie. Ve vztahu k článku 101 může být v rozhodčím řízení řešeno, zda předmětná smlouva nebo její ustanovení jsou zakázány ve smyslu článku 101 odst. 1, zda smlouva spadá pod některou z blokových výjimek či se jedná o individuální výjimku dle odst. 3. Použití článku 102 není v mezinárodní obchodní arbitráži tak časté, nicméně není vyloučené.²⁸ Právo Evropské unie nevyklučuje ani možnost uplatnění nároku na náhradu škody způsobené porušením unijních pravidel hospodářské soutěže před rozhodci. Spíše naopak. Zdá se, že s touto možností počítá (viz dále).

Existenci práva na náhradu škody způsobené porušením unijních pravidel hospodářské soutěže výslovně uznal Soudní dvůr. Poprvé tak učinil v rozhodnutí *Courage proti Creban*,²⁹ na které navázalo rozhodnutí ve věci *Manfredi*.³⁰ Soudní dvůr dospěl k závěru, že právo na náhradu škody způsobené porušením unijních pravidel hospodářské soutěže je subjektivním právem přiznaným přímo právem Evropské unie. Každá osoba je dle Soudního dvora oprávněna u soudu uplatňovat porušení článku 101 odst. 1 a tedy neplatnost dohody nebo jednání zakázaných tímto ustanovením.³¹ Touto osobou může

²⁷ LIEBSCHER, Christopher. Antitrust and Arbitration – A Status Report. In: KLAUSEGGER, Christian, Peter KLEIN a kol. (eds.). *Austrian Yearbook on International Arbitration* [online]. 2013, s. 115 [cit. 15. 04. 2019]; VEEDER, V. V. a Paul STANLEY. Arbitrating Competition Law Issues: The Arbitrator's Perspective. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.) *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 97–98; DEMPEGIOTIS, 2008, op. cit., s. 380.

²⁸ TRITTMANN, Rolf a Boris KASOLOWSKY. EU Competition Law Arguments in International Arbitration: Practical Steps and Strategic Considerations. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.) *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 181; k arbitrabilitě článku 101 odst. 3 viz např. VEEDER, STANLEY, 2011, op. cit., s. 98–99.

²⁹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 20. září 2001, *Courage Ltd. proti Bernard Creban a Bernard Creban proti Courage Ltd. a ostatní*, věc C-453/99 (dále jen „rozhodnutí *Courage proti Creban*“).

³⁰ Rozsudek Soudního dvora ze dne 13. července 2006, *Vincenzo Manfredi proti Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito proti Fondiaria Sai SpA, Nicolò Tricarico a Pasqualina Murgolo proti Assitalia SpA*, spojené věci C-295/04 až C-298/04 (dále jen „rozhodnutí *Manfredi*“).

³¹ Rozhodnutí *Courage proti Creban*, bod 24; rozhodnutí *Manfredi*, bod 59.

být i strana zakázané dohody.³² Plná účinnost článku 101 a zejména užitečný účinek zákazu obsaženého v odst. 1 by byly zpochybněny, pokud by každá osoba nemohla požadovat náhradu škody, kterou jí způsobily dohoda nebo jednání, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž.³³

V souladu s judikaturou Soudního dvora musí národní soudy zajistit plný účinek unijních pravidel a ochranu práv, která tato pravidla přiznávají jednotlivcům.³⁴ Do přijetí směrnice 2014/104³⁵ unijní právo v zásadě neupravovalo podmínky uplatnění práva na náhradu škodu. Jeho ochrana tak závisela na procesních a hmotněprávních vnitrostátních pravidlech při respektování zásad rovnocennosti a efektivity. Soudní dvůr stanovil, že s ohledem na absenci unijních pravidel je na národním právu, aby určilo příslušné soudy a upravilo procesní podmínky určené k zajištění ochrany práv plynoucích přímo z unijního práva za předpokladu, že tyto podmínky nejsou méně příznivé než ty, které dopadají na obdobná řízení dle vnitrostátního práva (princip rovnocennosti), a že v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných unijním právem (princip efektivity).³⁶

Judikatura Soudního dvora zároveň stanovila základní podmínky práva na náhradu škody. Toto právo může uplatnit každá osoba za předpokladu, že jí vznikla škoda v důsledku porušení unijních pravidel hospodářské soutěže a mezi tímto porušením a škodou existuje příčinná souvislost.³⁷ Zavinění se nevyžaduje. Poškozený může požadovat nejen skutečnou škodu, ale i ušlý zisk a úroky.³⁸ Ostatní otázky podléhaly národnímu právu, např. otázka promlčení, možnosti uplatnění sankční náhrady škody apod. Judikatura Soudního dvora však naznačila, že například určitá úprava promlčení nemusí být v souladu se zásadou efektivity.³⁹

³² Rozhodnutí *Courage proti Crehan*, bod 24.

³³ Rozhodnutí *Courage proti Crehan*, bod 26; rozhodnutí *Manfredi*, bod 60.

³⁴ Rozhodnutí *Courage proti Crehan*, bod 25.

³⁵ Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/104/EU ze dne 26. listopadu 2014 o určitých pravidlech upravujících žaloby o náhradu škody podle vnitrostátního práva v případě porušení právních předpisů členských států a Evropské unie o hospodářské soutěži (dále jen „směrnice 2014/104“). V České republice provedena zákonem č. 262/2017 Sb., zákon o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže a o změně zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů.

³⁶ Rozhodnutí *Courage proti Crehan*, bod 29; rozhodnutí *Manfredi*, bod 62.

³⁷ Rozhodnutí *Manfredi*, bod 63.

³⁸ Rozhodnutí *Manfredi*, bod 95.

³⁹ Viz rozhodnutí *Manfredi*, bod 78.

Mezi podmínkami stanovenými národním právními řády existovaly velké rozdíly, které vedly k nejistotě. Národní právo tak rozhodovalo o úspěchu či neúspěchu žaloby na náhradu škody.⁴⁰ Před přijetím směrnice 2014/104 se v členských státech objevilo pouze omezené množství žalob na náhradu škody, kdy žalobci byly v zásadě pouze velké společnosti. Zpráva Komise doprovázející návrh směrnice uvádí, že mezi lety 2006 a 2012 méně než 25 % rozhodnutí Komise o porušení práva hospodářské soutěže bylo následováno žalobou na náhradu škody a naprostá většina z nich byla podána pouze ve třech členských státech (v Německu, Nizozemsku a Spojeném království).⁴¹

Směrnice 2014/104 stanoví určitá hmotněprávní i procesní pravidla nezbytná k zajištění toho, aby všechny osoby, kterým byla způsobena škoda porušením unijních pravidel hospodářské soutěže, mohly účinně uplatnit právo na náhradu této škody v plné výši. Cílem směrnice je rovněž koordinace veřejnoprávního a soukromoprávního prosazování unijních pravidel hospodářské soutěže.⁴² Směrnice především ukládá členským státům povinnost zajistit, aby všem fyzickým nebo právnickým osobám, kterým vznikla škoda způsobená porušením předpisů o hospodářské soutěži, bylo umožněno požadovat a obdržet náhradu této škody v plné výši. Škoda zahrnuje nejen skutečnou škodu, ale i ušlý zisk a platbu úroků. Nesmí však dojít k nadměrnému odškodnění. Směrnice vylučuje sankční náhradu škody.⁴³ Ani směrnice 2014/104 však neharmonizuje všechny aspekty národního práva týkající se uplatnění práva na náhradu škody. V těchto případech se nadále uplatní národní právo za dodržení zásad rovnocennosti a efektivity.⁴⁴ Přijetím směrnice 2014/104 právo Evropské unie učinilo další krok směrem k posílení soukromoprávního prosazování pravidel hospodářské soutěže, nicméně je zřejmé, že veřejnoprávní prosazování je stále prioritní. Směrnice klade důraz na následné žaloby, tzn. na ty, které následují po veřejnoprávním rozhodnutí. Samostatné žaloby však nejsou z její působnosti vyloučeny.⁴⁵

⁴⁰ K procesu přijetí směrnice viz např. KOMNINOS, 2011, op. cit., s. 451–461.

⁴¹ REQUEJO ISIDRO, Marta. Claims for Damages and Arbitration. The 2014/104/EU Directive. In: FERRARI, Franco (ed.). *The Impact of EU Law on International Commercial Arbitration*. New York: Juris, 2017, s. 425.

⁴² Článek 1 odst. 1 směrnice 2014/104.

⁴³ Článek 3 směrnice 2014/104.

⁴⁴ Viz článek 4 směrnice 2014/104.

⁴⁵ REQUEJO ISIDRO, 2017, op. cit., s. 429.

Pokud jde o nárok na náhradu škody v rozhodčím řízení, lze si představit několik situací. Jak již bylo uvedeno výše, v mezinárodní obchodní arbitráži se může objevit spor ze smlouvy (typicky distributorské, licenční či frančisové) obsahující rozhodčí doložku, kdy je porušení unijních pravidel hospodářské soutěže namítáno jako důvod neplatnosti některého ustanovení smlouvy. V tomto kontextu může být požadována i náhrada škody. Vyloučené nejsou ani následné žaloby, např. žaloba kupujícího na prodávajícího, který byl členem zakázaného kartelu. Teoreticky si lze představit žalobu na náhradu škody vůči osobě, se kterou žalobce smluvní vztah neměl (např. žaloba podaná soutěžitelem z důvodu zneužití dominantního postavení). V těch případech by však bylo nutné uzavřít smlouvu o rozhodci, což je v praxi nepravděpodobné.⁴⁶

Směrnice 2014/104 dopadá na žaloby na náhradu škody podané u vnitrostátních soudů.⁴⁷ Bezprostředně tak na rozhodce nedopadá. Rozhodčí řízení však (poněkud nešťastně) řadí mezi smírná řešení sporů.⁴⁸ K těm se pak váží články 18 a 19. Ty však evidentně míří na alternativní způsoby řešení sporů, jako je např. mediace. Jejich použití na rozhodčí řízení, které má účinky obdobné soudnímu řízení, je přinejmenším zvláštní. Lze však rozumně předpokládat, že směrnice uznává možnost uplatnit nárok na náhradu škody v rozhodčím řízení.

Z pohledu práva Evropské unie tedy není vyloučené v rozhodčím řízení projednat a rozhodnout spor, který vyžaduje aplikaci článků 101 či 102 Smlouvy o fungování Evropské unie. To bylo nepřímou potvrzené i Soudním dvorem v rozhodnutí *Eco Swiss*.⁴⁹ Právo Evropské unie nevylučuje ani možnost uplatnění nároku na náhradu škody způsobené porušením unijních pravidel hospodářské soutěže v rozhodčím řízení. Je však nutné si uvědomit, že samotné právo Evropské unie neupravuje otázku arbitrability. To, zda je konkrétní spor skutečně arbitrabilní, záleží na stanovisku toho kterého právního řádu.

⁴⁶ REQUEJO ISIDRO, 2017, op. cit., s. 439–440.

⁴⁷ Viz článek 2 odst. 4 směrnice 2014/104.

⁴⁸ Viz bod 48 Preambule směrnice 2014/104.

⁴⁹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 1. června 1999, *Eco Swiss China Time Ltd. proti Benetton International NV*, věc C-126/97.

4.2 Pohled národních úprav rozhodčího řízení členských států

Pro zhodnocení arbitrability sporů vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže je tak třeba vzít v potaz postoj práva rozhodného pro arbitrabilitu v konkrétním případě (viz výše). Jak již bylo uvedeno, moderní úpravy rozhodčího řízení tíhnou k širokému vymezení arbitrability. To platí i pro řadu členských států Evropské unie.

Například švédská úprava rozhodčího řízení výslovně zakotvuje, že rozhodci mohou rozhodovat o soukromoprávních účincích předpisů o ochraně hospodářské soutěže mezi stranami.⁵⁰ S arbitrabilitou nebude problém v zemích, které využívají širokého kritéria majetkového sporu (např. Německo⁵¹ či Rakousko⁵²). V případě soukromoprávního prosazování soutěžních pravidel půjde vždy o majetkové spory. Arbitrabilita těchto sporů byla v široké míře potvrzena i v Anglii⁵³ či Francii.⁵⁴

České vymezení arbitrability dle zákona o rozhodčím řízení⁵⁵ je užší. Česká právní úprava kombinuje kritéria majetkového sporu a možnosti uzavřít smír. Přidává ještě kritérium pravomoci obecných soudů, která by byla dána v případě neexistence rozhodčí smlouvy.⁵⁶ Zároveň určité oblasti majetkových

⁵⁰ § 1 odst. 3 švédského zákona o rozhodčím řízení.

⁵¹ HANEFELD, Inka a Rolf TRITTMANN. § 1030 – Arbitrability. In: BÖCKSTIEGEL, Karl-Heinz, Stefan M. KRÖLL a kol. (eds.). *Arbitration in Germany: The Model Law in Practice*. 2. vyd. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, s. 101; MOURRE, Alexis. Arbitrability of Antitrust Law from the European and US Perspective. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 41.

⁵² KIMLA, Patrick a Stephan STEINHOFER. Jurisdiction on Antitrust Disputes in Austria – Relationship Between Arbitration and Litigation. In: ZEILER, Gerold, Irene WELSER a kol. (eds.). *Austrian Yearbook on International Arbitration* [online]. 2015, s. 27 [cit. 15. 04. 2019].

⁵³ LEW, Julian D. M. a Oliver MARSDEN. Arbitrability. In: LEW, Julian D. M., Harris BOR a kol. (eds.). *Arbitration in England, with Chapters on Scotland and Ireland*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2013, s. 407.

⁵⁴ BLACKABY, Nigel, Constantine PARTASIDES, Alan REDFERN a Martin HUNTER. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. 6. vyd. New York: Oxford University Press, 2015, s. 114.

⁵⁵ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení o a výkonu rozhodčích nálezů (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“).

⁵⁶ Podle tohoto kritéria jsou arbitrabilní spory, u kterých je dána pravomoc soudů dle § 7 občanského soudního řádu. Vyloučeny jsou spory, o kterých v prvním stupni rozhodují orgány moci výkonné. Výjimkou je dle § 2 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení situace, kdy zvláštní zákon připouští řešení takových sporů v rozhodčím řízení. Viz např. § 127 odst. 6 a § 129 odst. 5 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích.

sporů vylučuje.⁵⁷ Pojem majetkový spor je vykládán široce. O majetkový spor půjde tehdy, jsou-li jeho předmětem majetková práva.⁵⁸ Pojem majetkový spor zahrnuje všechny případy, kdy se strana domáhá plnění, které má majetkovou povahu či reflex.⁵⁹ Nemusí se jednat pouze o spor, jehož předmětem je peněžitá částka; stačí, je-li možné spor finančně ohodnotit.⁶⁰ Majetkový spor je každý, který se svým předmětem odráží v majetkové sféře stran.⁶¹ S tímto kritériem tak nebude problém ani v případech možných sporů (viz výše) vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže.

Pokud jde o možnost stran uzavřít smír, odkazuje zákon o rozhodčím řízení na § 99 občanského soudního řádu. Ustanovení § 99 uvádí, že smír je možné uzavřít, připouští-li to povaha věci. Povaha věci připouští uzavření smíru zpravidla ve věcech, v nichž jsou subjekty v typickém dvoustranném poměru, jestliže hmotněprávní úprava nevylučuje, aby si subjekty mezi sebou upravily právní poměry dispozitivními úkony. Povahou věci je vyloučeno smír uzavřít zejména ve věcech, v nichž lze řízení zahájit i bez návrhu (např. řízení o pozůstalosti), ve věcech, v nichž se rozhoduje o osobním stavu (např. řízení o rozvod manželství) a ve věcech, v nichž hmotné právo nepřipouští vyřízení věci dohodou subjektů právního poměru.⁶²

Je nutné mít na paměti, že možnost uzavření smíru je institutem hmotného práva.⁶³ Na posouzení této možnosti se tedy použijí normy hmotného práva. Smír však není vyloučen jen proto, že na právní poměr dopadají kogentní normy. Možnost uzavření smíru je nutné posuzovat pohledem předmětu sporu, resp. podle jeho povahy. Nedostatek arbitrability je tak dán pouze u sporů, u nichž nelze uzavřít smír v souvislosti s povahou věci, a nikoli

57 Spory vzniklé v souvislosti s výkonem rozhodnutí, incidenční spory a spory ze spotřebitelských smluv.

58 BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 113.

59 KUČERA, Zdeněk a Luboš TICHÝ. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář*. Praha: Panorama, 1989, s. 221.

60 Viz mimo jiné i usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15 listopadu 1995, sp. zn. Cmo 414/95. In: BĚLOHLÁVEK, 2012, op. cit., s. 153.

61 Usnesení Nejvyššího soud ze dne 23. září 2010, sp. zn. 20 Cdo 476/2009.

62 ROZEHNALOVÁ, 2013, op. cit., s. 152; BĚLOHLÁVEK, 2012, op. cit., s. 127.

63 Toto je důležité v případech s mezinárodním prvkem. Zatímco arbitrabilita jako taková se v souladu s § 117 odst. 1 ZMPS řídí českým právem, možnost uzavřít smír je nutné posoudit dle práva rozhodného pro meritum sporu určeného v souladu s § 119 ZMPS (BĚLOHLÁVEK, 2012, op. cit., s. 124.).

ve věcech, u nichž pouze nemůže dojít ke schválení smíru v řízení před soudy.⁶⁴ Arbitrabilní jsou tak i spory o platnost či neplatnost právního poměru, a to bez ohledu na to, zda je platnost posuzována jako předběžná otázka, nebo je podána žaloba na určení, zda je právní poměr platný, či neplatný.⁶⁵

Pokud jde o spory vyžadující aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže a kritérium možnosti uzavřít smír, budou v České republice arbitrabilní nároky na náhradu škody i spory, kdy je uplatněn nárok ze smlouvy a strana namítá neplatnost některého ustanovení smlouvy pro rozpor s pravidly hospodářské soutěže. Ve všech případech bude ovšem nutné posoudit, zda by daný spor u nás spadl do pravomoci obecného soudu ve smyslu § 7 občanského soudního řádu.

5 ZÁVĚR

Přípustnost řešení sporů v rozhodčím řízení neboli arbitrabilita je tradičně spojována se zájmem států ponechat určité oblasti sporů či řízení výlučně v rukou národních soudů, a to především v případech, které se dotýkají veřejných zájmů. Mezi veřejný zájem a (ne)arbitrabilitu však v současné době nelze postavit rovnítko. To, že se spor dotýká i veřejného zájmu, neznamená, že je bez dalšího nearbitrabilní. Rozhodčí řízení tak našlo uplatnění i v oblastech ekonomických aktivit, které jsou dotčeny veřejným zájmem. To je i případ sporů vyžadujících aplikaci pravidel hospodářské soutěže. Odrazovým můstkem směrem k arbitrabilitě těchto sporů bylo v 80. letech 20. století rozhodnutí Nejvyššího soudů Spojených států.

V současné době je v široké míře přijímáno, že soukromoprávní spory vyžadující aplikaci pravidel hospodářské soutěže jsou arbitrabilní. Jinými slovy, soukromoprávní účinky porušení předpisů o ochraně hospodářské soutěže jsou arbitrabilní. Není ovšem sporu o tom, že před rozhodci mohou být uplatněny pouze soukromoprávní nároky a může být rozhodnuto o soukromoprávních důsledcích, např. o neplatnosti smlouvy či přiznání nároku na náhradu škody.

⁶⁴ BĚLOHLÁVEK, 2012, op. cit., s. 124–125.

⁶⁵ ROZEHNALOVÁ, 2013, op. cit., s. 154; BĚLOHLÁVEK, 2012, op. cit., s. 125; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. června 2007, sp. zn. 32 Odo 181/2006.

Vymezení arbitrability je stále otázkou národního práva, jednotné mezinárodní či nadnárodní vymezení arbitrability neexistuje. V případě sporů vyžadujících aplikaci unijních pravidel hospodářské soutěže je však třeba vzít v potaz i pohled práva Evropské unie. To v současné době nevyklučuje v rozhodčím řízení projednat a rozhodnout spor, který vyžaduje aplikaci článků 101 či 102 Smlouvy o fungování Evropské unie. Právo Evropské unie nevyklučuje ani možnost uplatnění nároku na náhradu škody způsobené porušením unijních pravidel hospodářské soutěže v rozhodčím řízení. Samotné právo Evropské unie však otázku arbitrability neupravuje. Bude tedy záležet na stanovisku národního právního řádu, jehož právo je pro arbitrabilitu rozhodné.

Literatura

Monografie a kapitoly z monografií

- BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 1672 s. ISBN 978-80-7179-342-7.
- BLACKABY, Nigel, Constantine PARTASIDES, Alan REDFERN a Martin HUNTER. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. 6. vyd. New York: Oxford University Press, 2015, 859 s. ISBN 978-0-19-871424-8.
- BORN, Gary B. *International Commercial Arbitration. Volume I*. 2. vyd. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014, 1524 s. ISBN 978-90-411-5220-6.
- DI PIETRO, Domenico. General Remarks on Arbitrability under the New York Convention. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 85–98. ISBN 978-90-411-2730-3.
- HANEFELD, Inka a Rolf TRITTMANN. § 1030 – Arbitrability. In: BÖCKSTIEGEL, Karl-Heinz, Stefan M. KRÖLL a kol. (eds.). *Arbitration in Germany: The Model Law in Practice*. 2. vyd. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, s. 94–104. ISBN 9789041158604.
- KOMNINOS, Assimakis P. Arbitration and EU Competition Law in the Post-Modernization Era. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 433–498. ISBN 9789041127600.

- KUČERA, Zdeněk a Luboš TICHÝ. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář*. Praha: Panorama, 1989, 362 s. ISBN 80-7038-020-9.
- LEW, Julian D. M. a Oliver MARSDEN. Arbitrability. In: LEW, Julian D. M., Harris BOR a kol. (eds.). *Arbitration in England, with Chapters on Scotland and Ireland*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2013, s. 399–414. ISBN 9789041139986.
- LEW, Julian D. M., Loukas A. MISTELIS a Stefan M. KRÖLL. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, 904 s. ISBN 9789041115683.
- MISTELIS, Loukas A. Arbitrability – International and Comparative Perspectives. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 1–18. ISBN 978-90-411-2730-3.
- MOURRE, Alexis. Arbitration and Criminal Law: Jurisdiction, Arbitrability and Duties of the Arbitral Tribunal. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 207–240. ISBN 978-90-411-2730-3.
- MOURRE, Alexis. Arbitrability of Antitrust Law from the European and US Perspective. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 3–67. ISBN 9789041127600.
- PERALES VISCASILLAS, Pilar. Arbitrability of (Intra-) Corporate Disputes. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 273–292. ISBN 978-90-411-2730-3.
- QUINKE, David. Article V(2)(a). In: WOLFF, Reinmar (ed.) *New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: Commentary*. München: C. H. Beck, 2012, s. 380–401. ISBN 978-3-406-61610-5.
- REQUEJO ISIDRO, Marta. Claims for Damages and Arbitration. The 2014/104/EU Directive. In: FERRARI, Franco (ed.). *The Impact of EU Law on International Commercial Arbitration*. New York: Juris, 2017, s. 421–462. ISBN 978-1-944825-07-2.

- ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Rozhodčí řízení v mezinárodním a vnitrostátním obchodním styku*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 399 s. ISBN 978-80-7478-004-2.
- SHORE, Laurence. The United States' Perspective on „Arbitrability“. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 69–84. ISBN 978-90-411-2730-3.
- TRITTMANN, Rolf a Boris KASOLOWSKY. EU Competition Law Arguments in International Arbitration: Practical Steps and Strategic Considerations. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 179–205. ISBN 9789041127600.
- VAN DEN BERG, Albert J. *The New York Arbitration Convention of 1958*. The Hague: T. M. C. Asser Institute, 1981, 466 s. ISBN 90-6544-035-6.
- VEEDER, V. V. a Paul STANLEY. Arbitrating Competition Law Issues: The Arbitrator's Perspective. In: BLANKE, Gordon a Phillip LANDOLT (eds.). *EU and US Antitrust Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, s. 91–117. ISBN 9789041127600.
- YOUSSEF, Karim A. The Death of Inarbitrability. In: MISTELIS, Loukas A. a Stavros L. BREKOULAKIS (eds.). *Arbitrability: International & Comparative Perspective*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 47–68. ISBN 978-90-411-2730-3.

Články

- DEMPEGIOTIS, Sotiris I. EC Competition Law and International Arbitration in the Light of EC Regulation 1/2003. *Journal of International Arbitration* [online]. 2008, roč. 25, č. 3, s. 365–395 [cit. 10. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.kluwerarbitration.com/>
- KIMLA, Patrick a Stephan STEINHOFER. Jurisdiction on Antitrust Disputes in Austria – Relationship Between Arbitration and Litigation. In: ZEILER, Gerold, WELSER, Irene a kol. (eds.). *Austrian Yearbook on International Arbitration* [online]. 2015, s. 15–30 [cit. 15. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.kluwerarbitration.com/>

- LIEBSCHER, Christopher. Antitrust and Arbitration – A Status Report. In: KLAUSEGGER, Christian, Peter KLEIN a kol. (eds.). *Austrian Yearbook on International Arbitration* [online]. 2013, s. 113–124 [cit. 15. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.kluwerarbitration.com/>
- RADICATI DI BROZOLO, Luca G. Arbitration and Competition Law: The Position of the Courts and of Arbitrators. *Arbitration International* [online]. 2011, roč. 27, č. 1, s. 2, s. 1–25 [cit. 10. 4. 2019]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/arbitration>

Judikatura

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 1. června 1999, *Eco Swiss China Time Ltd. proti Benetton International NV*, věc C-126/97.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 20. září 2001, *Courage Ltd. proti Bernard Creban a Bernard Creban proti Courage Ltd. a ostatní*, věc C-453/99.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 13. července 2006, *Vincenzo Manfredi proti Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito proti Fondiaria Sai SpA, Nicolò Tricarico a Pasqualina Murgolo proti Assitalia SpA*, spojené věci C-295/04 až C-298/04.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. června 2007, sp. zn. 32 Odo 181/2006.
- Usnesení Nejvyššího soud ze dne 23. září 2010, sp. zn. 20 Cdo 476/2009.
- Rozhodnutí U. S. Supreme Court ze dne 2. července 1985, *Mitsubishi Motors Corp. proti Soler Chrysler-Plymouth, Inc.* In: *JUSTIA US Supreme Court* [online]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/473/614/case.html>

PRIMÁT UNIJNÍCH ZEMĚPISNÝCH OZNAČENÍ A JEHO VLIV NA MEZINÁRODNÍ ZÁPISY OZNAČENÍ PŮVODU PODLE LISABONSKÉ DOHODY

Radim Charvát*

Dříve, než se začnu věnovat vytyčenému tématu, rád bych uvedl několik osobních vzpomínek na pana profesora Týče. S panem profesorem jsem se poprvé setkal na jaře roku 1997 jako gymnaziální student, který docházel na přípravný kurz k přijímacím zkouškám na právnickou fakultu. V rámci kurzu měl pan profesor jednu z přednášek. Už tenkrát mě zaujal jeho příjemný, klidný a přátelský hlas. Ještě teď s úsměvem na tváři vzpomínám, že kvůli určitému ruchu v auditoriu jsem jeho příjmení nesprávně slyšel jako „Míc“. Byl jsem velmi mile překvapen, když jsem se dozvěděl, že se pan profesor věnuje právu duševního vlastnictví, což je právní oblast, která mě již na gymnáziu začala zajímat a kvůli níž jsem se přál dostat na právnickou fakultu. Imponuje mi, že pan profesor dokonce několik let působil při Světové organizaci duševního vlastnictví (WIPO) v Ženevě. Od třetího ročníku, do něhož je zařazen povinný předmět „Právo duševního vlastnictví“, jsme v této oblasti našli společnou cestu. Navrhl mi téma diplomové práce týkající se vyčerpání práv k duševnímu vlastnictví, které mě zaujalo natolik, že se jím zabývám dosud. Vážím si toho, že po absolvování studia na naší fakultě byl mým školitelem v doktorském studijním programu. V té době jsme spolu začali vyučovat povinně volitelný předmět zaměřený na mezinárodní a unijní ochranu duševního vlastnictví.

Pan profesor se stal mým „akademickým tatínkem“ a také vzorem.

Je mi velkou ctí, že jsme společně napsali knihu s názvem „Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie“, která vyšla v roce 2016. Díky panu profesorovi mě začalo téma zeměpisných označení dosti zajímat a věnuji se mu i nadále. Níže

* JUDr. Radim Charvát, Ph.D., LL.M., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: radim.charvat@law.muni.cz

předkládaný příspěvek navazuje na jedno z témat z uvedené knihy vztahující se ke vyčerpávajícímu charakteru unijní ochrany zeměpisných označení a označení původu a s tím souvisejícím vlivem na mezinárodní zápisy označení původu podle Lisabonské dohody, přičemž jeho text je obohacen o nové informace a poznatky.

Ze srdce panu profesorovi přeji především pevné zdraví a radost ze života.

Anotace

V tomto příspěvku je pojednáno o vyčerpávající povaze unijní ochrany zeměpisných označení a označení původu a s tím souvisejícím vlivu na mezinárodní zápisy označení původu podle Lisabonské dohody na ochranu označení původu a jejich mezinárodním zápisu. Zmíněna je relevantní judikatura Soudního dvora. Řešení tohoto problému představuje přistoupení Evropské unie k Ženevskému aktu k Lisabonské dohodě o označeních původu a zeměpisných označeních. V Evropské unii probíhá legislativní proces za účelem přijetí nového nařízení, které na budoucí přistoupení k Ženevskému aktu reaguje. V textu příspěvku je tento návrh rozebrán z pohledu označení původu již zapsaných podle Lisabonské dohody.

Klíčová slova

Zeměpisné označení; označení původu; vyčerpávající povaha unijní ochrany; Lisabonská dohoda; Ženevský akt.

1 KOEXISTENCE X VYLOUČENÍ UNIJNÍ A NÁRODNÍ OCHRANY PŘEDMĚTŮ PRŮMYSLOVÉHO VLASTNICTVÍ

U některých předmětů průmyslového vlastnictví lze paralelně získat ochranu jak na národní úrovni členského státu, tak na území celé Evropské unie (dále též jako „EU“ či „Unie“). Tyto národní a unijní nehmotné statky jsou na sobě nezávislé. Tento koexistenční princip nacházíme u ochranných známek, průmyslových vzorů a odrůd rostlin. Tato souběžnost však neplatí mezi unijní a národní ochranou zeměpisných označení a označení původu (dále též společně jako „označení“).¹ Ve vztahu k výrobkům, které lze chránit unijním

¹ Jen pro stručnost uvádíme, že rozdíl mezi územím a označením původu spočívá v tom, že u posledně uvedeného označení se vyžaduje užší spjatost mezi vlastností výrobku a zeměpisným původem, z něhož pochází.

systemem označení (tj. zemědělské výrobky a potraviny, vína, lihoviny a aromatizované vinné nápoje), došlo totiž jednoznačně u zemědělských výrobků a potravin a vín k nahrazení národních systémů ochrany takových označení pro uvedené výrobky. Tato závažná skutečnost není v nařízeních na ochranu označení v rámci EU (dále také jako „unijní nařízení“)² explicitně uvedena, nicméně vyplývá z judikatury Soudního dvora, o níž bude dále pojednáno.

I před touto judikaturou však Evropská komise (Komise) zastávala názor o výlučnosti unijní ochrany, která brání členským státům ponechat národní systém ochrany pro označení spadající do unijního režimu, a to na základě článku 5 odst. 5 nařízení č. 2081/92,^{3,4} následně článku 5 odst. 6 nařízení č. 510/2006^{5,6} a poté článku 9 nařízení č. 1151/2012, který stanovuje přechodnou ochranu, podle něhož členské státy mohou zajišťovat vnitrostátní ochranu označení ode dne zaslání žádosti o registraci označení Komisi. V souvislosti s jednáním o vstupu České republiky (dále též jako „ČR“)

² Jedná se o následující nařízení:

- nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1151/2012 ze dne 21. listopadu 2012 o režimech jakosti zemědělských výrobků a potravin;
- hlava II kapitola I oddíl 2 nařízení Rady (EU) č. 1308/2013 ze dne 17. prosince 2013, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty a zrušují nařízení Rady (EHS) č. 922/72, (EHS) č. 234/79, (ES) č. 1037/2001 a (ES) č. 1234/2007;
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 110/2008 ze dne 15. ledna 2008 o definici, popisu, obchodní úpravě, označování a ochraně zeměpisných označení lihovin a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 1576/89. Toto nařízení bylo ve vztahu k zeměpisným označením nahrazeno s účinností od 8. června 2019 nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/787 ze dne 17. dubna 2019 o definici, popisu, obchodní úpravě a označování lihovin, používání názvů lihovin v obchodní úpravě a při označování jiných potravin, ochraně zeměpisných označení lihovin, používání lihu a destilátů zemědělského původu při výrobě alkoholických nápojů a o zrušení nařízení (ES) č. 110/2008;
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 251/2014 ze dne 26. února 2014 o definici, popisu, obchodní úpravě, označování a ochraně zeměpisných označení aromatizovaných vinných výrobků a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 1601/91.

³ První nařízení, kterým byla zavedena unijní ochrana označení pro zemědělské výrobky a potraviny. Jedná se o nařízení Rady (EHS) č. 2081/92 ze dne 14. července 1992 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin; toto nařízení bylo zrušeno a nahrazeno nařízením č. 510/2006 (vizte níže).

⁴ Evropská komise, RIPAC/H1/2003/D/41371 AGR 2004/05146, Interpretation Note N° 2003/08, 24. 2. 2004 (poskytnuto Komisí na základě žádosti).

⁵ Nařízení Rady (ES) č. 510/2006 ze dne 20. března 2006 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin; toto nařízení bylo zrušeno a nahrazeno nařízením č. 1151/2012.

⁶ European Commission, Directorate General for Agriculture and Rural Development, Brussels, Ga*D(2007) 29588 (poskytnuto Komisí na základě žádosti).

a dalších států do EU Komise sdělila, že úprava v nařízení č. 2081/92 neumožňuje souběžnou ochranu označení na národní a unijní úrovni. Předpokládalo se, že se obdobně použije zjednodušený postup zavedený článkem 17 nařízení č. 2081/92, podle něhož bylo možno na žádost tehdejších členských států v šestiměsíční lhůtě ode dne účinnosti tohoto nařízení zapsat ve Společenství (Unii) jejich označení, aniž by se o tomto zápisu muselo vést řízení podle uvedeného nařízení. Zápisy označení v důsledku aplikace článku 17 byly provedeny skrze nařízení č. 1107/96, jež bylo z hlediska seznamu označení následně měněno a doplňováno.⁷

K tomu však nedošlo. Článek 17 uvedeného nařízení byl s účinností ke dni 24. dubna 2003 zrušen z důvodu neexistence práva podat proti zápisům takových označení námitky.⁸ V souvislosti s přistoupením nových členů Komise přijala nařízení č. 918/2004,⁹ v jehož článku 1 stanovila přechodnou dobu šesti měsíců, tj. do 31. října 2004, v rámci níž přistoupivší státy mohly požádat o zápis svých národních označení na unijní úrovni, a pokud tak učinily, prodloužila se tato národní ochrana do rozhodnutí Komise o této žádosti ve smyslu článku 6 nařízení č. 2081/92.

Z ČR během této doby bylo podáno 31 žádostí. V praxi to znamenalo, že o zápisu označení chráněných na národní úrovni Komise vedla řízení, s čímž byla spojena možnost třetích stran podávat proti jejich zápisu námitky. ČR se našťastí podařilo do Aktu o podmínkách přistoupení k EU prosadit, aby alespoň tři zeměpisná označení (konkrétně Českobudějovické pivo, Budějovické pivo a Budějovický měšťanský var) byla chráněna na unijní

⁷ Nařízení Komise (ES) č. 1107/96 ze dne 12. června 1996 o zápisu zeměpisných označení a označení původu podle postupu stanoveného v článku 17 nařízení Rady (EHS) č. 2081/92.

⁸ Nařízení Rady (ES) č. 692/2003 ze dne 8. dubna 2003, kterým se mění nařízení Rady (EHS) č. 2081/92 o ochraně zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin.

⁹ Nařízení Komise (ES) č. 918/2004 ze dne 29. dubna 2004, kterým se zavádí přechodná opatření na ochranu zeměpisných označení a označení původu zemědělských produktů a potravin v souvislosti s přistoupením České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska.

úrovni bez nutnosti podrobit se řízení o jejich zápisu.¹⁰ Pokud by se tak nestalo, je nanejvýš pravděpodobné, že by proti jejich zápisu podala námitky společnost Anheuser Busch. Předmětná úprava s sebou přináší zásadní praktické konsekvence. Vyplývá z ní totiž, že pokud nový členský stát nepodal žádost o zápis označení na unijní úrovni do 31. října 2004, nebo sice požádal, ale Komise jí nevyhověla, došlo k pozbytí účinků národní ochrany, a to buď skončením přechodného období, nebo negativním rozhodnutím Komise o žádosti.¹¹ Podle článku 1 nařízení č. 918/2004, není-li označení zapsáno v EU, za důsledky uvedené vnitrostátní ochrany plně odpovídá dotyčný členský stát.

Soudní dvůr v bodech 107–129 rozsudku ve věci *Bud II*¹² výše uvedený názor Komise potvrdil a stanovil, že režim ochrany označení dle předchozího nařízení č. 510/2006, což samozřejmě platí i pro současné nařízení č. 1151/2012, má vyčerpávající charakter, a proto brání použití režimu ochrany stanoveného v bilaterálních smlouvách mezi členskými státy na ochranu označení. Soudní dvůr tento závěr zdůvodnil odkazem na společnou zemědělskou politiku, v rámci níž bylo přijato nařízení č. 2081/92, jehož cílem je zajistit spotřebitelům, že zemědělské výrobky nesoucí chráněné označení mají v důsledku zeměpisného původu specifické vlastnosti, a poskytují tak záruku jakosti. Soudní dvůr dále konstatoval, že pokud by členské státy umožnily svým producentům na svém území užívat jedno z označení nebo jeden ze symbolů, které nařízení č. 510/2006 vyhrazuje názvům zapsaným na základě tohoto nařízení, kdy tato národní úprava může odpovídat méně přísným požadavkům, než jsou požadavky uložené v rámci uvedeného nařízení pro dotčené produkty, hrozilo by, že uvedená záruka

¹⁰ Článkem 20 Aktu o podmínkách přistoupení ČR a dalších států k EU došlo k doplnění nařízení č. 1107/96, na základě něhož byla zapsána označení ve zjednodušeném režimu, o tři uvedená zeměpisná označení. Do článku 1 daného nařízení byla také doplněna věta, že tímto zápisem není dotčena žádná ochranná známka piva ani jiná práva existující v EU ke dni přistoupení.

¹¹ O problematice rozšíření EU a jeho vlivu na označení v přistupujících státech zajímavě pojednává *doc. Ing. Ludmila Štěrbová*, která se jako zaměstnanec Ministerstva průmyslu a obchodu účastnila jednání s Evropskou komisí ohledně vstupu ČR do EU a jeho dopadu na označení chráněná na národní úrovni. Vizte ŠTĚRBOVÁ, Ludmila. Zeměpisná označení: jsou čeští výrobci připraveni na zánik současné právní ochrany po vstupu do EU? *Britské listy* [online]. 3. 3. 2004 [cit. 29. 07. 2015].

¹² Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 8. září 2009, *Budějovický Budvar, národní podnik proti Rudolf Ammersin GmbH*, věc C-478/07 (dále jen „*Bud II*“).

jakosti zajištěna nebude, což by mohlo mít za následek ohrožení poctivé hospodářské soutěže mezi výrobci produktů na vnitřním trhu a poškození jejich práv. Cílem nařízení č. 510/2006 není, aby vedle vnitrostátních pravidel byl stanoven doplňkový režim ochrany kvalifikovaných zeměpisných označení, podobně jako například systém ochranných známek Společenství (EU), ale aby byl stanoven režim jednotné ochrany, který bude pro taková označení vyčerpávající. Vnitrostátní postupy týkající se zápisu jsou tedy začleněny do rozhodovacího postupu EU a nemohou existovat mimo režim ochrany podle práva EU. Z bodů 121–129 odkazovaného rozsudku rovněž vyplývá, že pokud členské státy nepožádaly o zápis svých národních označení na unijní úrovni, nelze se v EU ochrany takových označení domáhat, a to ani na základě bilaterálních smluv uzavřených mezi členskými státy na ochranu těchto označení pro výrobky pokryté unijním systémem.

Po rozsudku Bud II nebylo stále jisté, zda se princip vyčerpávajícího charakteru unijní ochrany analogicky vztahuje i na další nařízení na ochranu vín, aromatizovaných vinných nápojů a lihovin, z čehož ve své praxi vychází Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví (ÚEUDV), resp. *European Union Intellectual Property Office* (EUIPO). Tuto otázku již jednoznačně vyřešil Soudní dvůr ohledně označení pro vína („PORT CHARLOTTE“). V této souvislosti nejprve stojí za zmínku rozsudek Tribunálu,¹³ který rozsudku Soudního dvora v téže věci předcházel. V daném případě – na rozdíl od EUIPO – Tribunál na základě ochrany označení pro vína „porto“ a „port“ dle práva členského státu (Portugalska) připustil jako důvod neplatnosti slovní ochranné známky Evropské unie „PORT CHARLOTTE“ pro výrobky ve třídě 33 mezinárodního (Niceského) třídění výrobků a služeb relativní důvod dle článku 53 odst. 1 písm. c) ve spojení s článkem 8 odst. 4 nařízení č. 207/2009¹⁴ ve znění účinném

¹³ Rozsudek Tribunálu (čtvrtého senátu) ze dne 18. listopadu 2015, *Instituto dos Vinhos do Douro e do Porto, IP proti Úřadu pro harmonizaci na vnitřním trhu (ochranné známky a vzhledy)* (OHIM), věc T-659/14.

¹⁴ Nařízení Rady (ES) č. 207/2009 ze dne 26. února 2009 o ochranné známce Společenství (kodifikované znění).

do 22. března 2016.¹⁵ Tribunál v bodech 44 a 45 uvedeného rozsudku sice konstatuje vyčerpávající charakter unijní ochrany označení vína dle nařízení č. 1234/2007,¹⁶ nicméně nevylučuje existenci doplňkové ochrany na národní úrovni, na základě níž lze uplatnit relativní důvod ve smyslu uvedených ustanovení nařízení č. 207/2009. Argumentačně se opřel mimo jiné o bod 48 rozsudku v případě *Edvin v. OHIM*,¹⁷ z něhož vyplývá, že ustanovení nařízení č. 207/2009,¹⁸ jež se odvolávají na starší právo, na základě něhož lze zakázat užívání ochranné známky Společenství (EU), jasně rozlišují dva případy podle toho, zda je starší právo chráněno právními předpisy EU nebo předpisy vnitrostátními. Tento závěr tím spíše platí i pro nově formulovaný relativní důvod založený na starších právech k označení v důsledku známkové reformy.

Daný rozsudek napadl žalobce i EUIPO kasačním opravným prostředkem u Soudního dvora, který o něm rozhodl svým rozsudkem ze dne 14. září 2017.¹⁹ V bodech 75–97 citovaného rozsudku dospěl k závěru, že rovněž režim ochrany dle nařízení č. 1234/2007, což se samozřejmě týká i současného nařízení č. 1308/2013, má jednotnou a vyčerpávající povahu, jelikož se jedná o nástroj společné zemědělské politiky. Svá zjištění analogicky opřel o závěry v případě *Bud II*, o nichž bylo pojednáno výše. Soudní dvůr v bodech 106–109 zdůvodnil, proč shledal nesprávný závěr Tribunálu učiněný v bodu 44 rozsudku T-659/14 o možnosti existence národní

¹⁵ Nařízení č. 207/2009 bylo dotčeno podstatnými změnami v návaznosti na známkovou reformu v EU, která byla zapracována nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2015/2424 ze dne 16. prosince 2015, kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 207/2009 o ochranné známce Společenství a nařízení Komise (ES) č. 2868/95, kterým se provádí nařízení Rady (ES) č. 40/94 o ochranné známce Společenství, a zrušuje nařízení Komise (ES) č. 2869/95 o poplatcích placených Úřadu pro harmonizaci ve vnitřním trhu (ochranné známky a vzory). Toto nařízení vstoupilo v platnost dne 22. března 2016 a některá ustanovení 1. října 2016. Nařízení 2015/2424 bylo následně zrušeno, přičemž aktuálně je ochranná známka Evropské unie upravena nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1001 ze dne 14. června 2017 o ochranné známce Evropské unie.

¹⁶ Toto nařízení bylo zrušeno nařízením Rady (EU) č. 1308/2013 ze dne 17. prosince 2013, kterým se stanoví společná organizace trhů se zemědělskými produkty. Ochrana označení vín je upravena v hlavě II kapitole I oddílu 2 uvedeného nařízení.

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. července 2011, *Edvin Co. Ltd proti Úřadu pro harmonizaci na vnitřním trhu (ochranné známky a vzory) (OHIM)* (dále jen „*Edvin v. OHIM*“), věc C-263/09.

¹⁸ Konkrétně se jedná o článek 8 odst. 4 a rovněž článek 53 odst. 1 písm. c) a odst. 2.

¹⁹ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 14. září 2017, *Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví (EUIPO) proti Instituto dos Vinhos do Douro e do PortoIP*, věc C-56/16 (dále jen „*PORT CHARLOTTE*“).

ochrany vedle té unijní. Označení původu „porto“ nebo „port“ totiž spadají do vlastní působnosti nařízení č. 1234/2007, jelikož se jedná o zeměpisné označení, jež se vztahuje na určitý druh vína a bylo zapsáno a je chráněno podle tohoto nařízení.

O vyčerpávajícím charakteru unijní ochrany zeměpisných označení pro lihoviny zatím rozhodnutí Soudního dvora nemáme. Vyřešení této otázky nemusí být úplně jednoznačné. Článek 45 odst. 1 nařízení 2019/787 (dříve článek 6 odst. 1 nařízení č. 110/2008) totiž umožňuje členským státům pro lihoviny vyrobené na svých územích a zejména zeměpisná označení zapsaná v rejstříku (dříve v příloze 3) nebo pro zavedení nových zeměpisných označení stanovit přísnější pravidla pro výrobu, popis, obchodní úpravu a označování než ta, která jsou uvedena v přílohách I a II (dříve v příloze II), pokud jsou tato pravidla slučitelná s právem EU. Vyčerpávající povaha by se tudíž neměla vztahovat na ta zeměpisná označení pro lihoviny vyrobená na území členského státu, pro něž tento stanovil přísnější pravidla.²⁰

ČR sice ponechala zákon č. 452/2001 Sb.,²¹ který připouští zápis označení i pro výše uvedené čtyři kategorie výrobků na národní úrovni, beze změny, nicméně praxe Úřadu průmyslového vlastnictví je taková, že označení pro kategorie výrobků, na něž dopadá unijní ochrana, do rejstříku nezapisuje. Na produkty, na něž se unijní ochrana zatím nevztahuje (například sklo, porcelán atp.), nemá rozsudek v případě *Bud II* vliv. Označení pro takové výrobky chráněná na národní úrovni či formou mezinárodních smluv²² nejsou dotčena. Obdobné se však s ohledem na judikaturu Soudního dvora²³ týká i těch označení pro výrobky, které lze v EU chránit, ale jde o takovou

²⁰ V podrobnostech srov. písemné znění zatím nepublikovaného příspěvku Mgr. Michala Černého, Ph.D., s názvem „Význam judikatury v právu zeměpisných označení a tradičních označení“ předneseného v rámci konference Cofola 2019 pořádané Právnickou fakultou MU.

²¹ Zákon č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu a zeměpisných označení a o změně zákona o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů.

²² Ať již formou Lisabonské dohody nebo jiných smluv bez ohledu na to, zda mezi členskými státy nebo i ostatními zeměmi. Podstatné je, že se vztahují na označení pro nezemědělské výrobky, tj. mimo rámec unijního systému.

²³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 7. listopadu 2000, *Schutzverband gegen Unwesen in der Wirtschaft eV proti Warsteiner Brauerei Haus Cramer GmbH & Co. KG*, věc C-312/98; rozsudek Soudního dvora (devátého senátu) ze dne 8. května 2014, *Assica – Associazione Industriali delle Carni e dei Salumi a Kraft Foods Italia SpA proti Associazioni fra produttori per la tutela del „Salame Felino“ a další*, věc C-35/13.

národní právní úpravu, která nevyžaduje spjatost mezi jejich vlastnostmi a zeměpisným původem, ledaže by uplatňováním takové právní úpravy byly ohroženy cíle v nařízeních²⁴ a není porušován volný pohyb zboží podle článku 34 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) [býv. článek 28 Smlouvy o Evropském společenství (dále jen „SES“)].

2 MEZINÁRODNÍ ZÁPIS OZNAČENÍ PŮVODU PODLE LISABONSKÉ DOHODY A JEHO PROBLEMATICKÁ OCHRANA V ČLENSKÝCH STÁTECH EU, KTERÉ JSOU JEHO SMLUVNÍ STRANOU

Ve výše odkazovaných rozsudcích *Bud II* a *PORT CHARLOTTE* se neřeší označení původu chráněná na základě Lisabonské dohody,²⁵ jejímiž smluvními stranami jsou jak některé členské státy, kterých je sedm,²⁶ tak i třetí země. Obdobný charakter mají i bilaterální dohody, kdy jednou ze stran je nečlenský stát, například mezi bývalým Československem a Švýcarskem.²⁷ Pokud by však Soudní dvůr takový případ řešil, nelze s ohledem na uvedené rozsudky vyloučit, že by vzhledem k povaze mezinárodního zápisu označení původu, který lze přirovnat ke svazku národních zápisů, analogicky dovodil nemožnost jeho koexistence s unijní ochranou.²⁸ To potvrzuje praxe i některých členských států. Například Francie zrušila účinky mezinárodního zápisu označení původu „Bud“.²⁹ Svěrázný názor zastávala Komise, která na adresu Lisabonské dohody uvedla, že vytváří systém pro mezinárodní zápis a ochranu označení původu a spadá tak do rámce nařízení č. 2081/92. Z toho dovodila,

²⁴ Daný případ se týká nařízení č. 2081/92, nicméně z povahy věci je aplikovatelný i na ostatní nařízení.

²⁵ Lisabonská dohoda na ochranu označení původu a o jejich mezinárodním zápisu ze dne 31. října 1958, revidovaná ve Stockholmu dne 14. července 1967 (vyhláška č. 67/1975 Sb., ve znění vyhlášky č. 79/1985 Sb.).

²⁶ Konkrétně se jedná o sedm členských států: Bulharsko, Českou republiku, Francii, Maďarsko, Itálii, Portugalsko a Slovensko.

²⁷ Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Švýcarskou konfederací o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení, podepsána dne 16. listopadu 1973 (vyhláška č. 13/1976 Sb.).

²⁸ Výjimku by mohly tvořit lihoviny a aromatizované vinné nápoje, jejichž názvy lze v EU chránit pouze jako zeměpisná označení, kdežto dle Lisabonské úmluvy se musí jednat o označení původu a splňovat tak přísnější podmínky.

²⁹ FOLLARD-MONGUIRAL, Arnaud a David ROGERS. Community trade mark round-up 2013. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2014, roč. 9, č. 5, s. 365–382.

že mezinárodní označení původu přistupujícího státu nemůže po přistoupení nadále požívat ochrany na základě uvedené dohody v existujícím členském státě. „*Navíc protože nemůže těžit ani z národní ochrany a jelikož Lisabonská dohoda chrání označení původu, která jsou uznána a chráněna v zemi původu (článek 1 odst. 2), jeho ochranu ve třetí zemi lze zpochybnit.*“³⁰ Tento názor spolu s vyčerpávající povahou unijní ochrany rozebíranou výše v části I. znamená, že pokud uživatel označení chráněného před vstupem do EU na národní či mezinárodní úrovni (ať již na základě bilaterální smlouvy nebo typicky Lisabonské dohody) spadajícího do unijního systému nepodal do 1. října 2004 žádost ke Komisi o jeho zápis nebo tato žádost byla zamítnuta, nemůže se této národní, potažmo mezinárodní ochrany v členských státech dovolávat. Toto se obdobně týká i takových národních a mezinárodních označení zapsaných po přistoupení. Pokud bychom připustili, že národní ochrana z uvedených důvodů zanikla, mělo by to za následek zrušení mezinárodního zápisu na základě Lisabonské dohody, který je na tomto národním zápisu závislý, a tím pádem by došlo k zániku této mezinárodní ochrany nejen v členských státech EU, které jsou smluvními stranami Lisabonské dohody, ale i v těch nečlenských, jichž je 22,³¹ což je s ohledem na níže uvedené těžko udržitelné.

V této souvislosti stojí dále za zmínku, že Soudní dvůr i přes výše uvedené rozsudky počítá s uplatněním relativního důvodu dle článku 8 odst. 4, potažmo článku 53 odst. 1 písm. c) nařízení č. 40/94,³² resp. nařízení č. 207/2009 ve znění účinném do 22. března 2016, z titulu starších práv k označením původu zapsaných na základě Lisabonské dohody a označení chráněných dvoustrannou dohodou zavazující dva členské státy, jak vyplývá z jeho pozdějšího rozsudku ve věci C-96/09.³³ Ve stručnosti lze uvést, že v daném případě se jednalo o námitky Budějovického Budvaru mimo jiné z titulu označení původu „bud“ chráněného Lisabonskou dohodou a bilaterální smlouvou proti čtyřem přihláškám obrazových a slovních ochranných známek EU ve znění „BUD“ podaných společnostmi Anheuser-Busch. V daném rozsudku Soudní

³⁰ Evropská komise, RIPAC/H1/2003/D/41371 AGR 2004/05146, Interpretation Note N° 2003/08, 24. 2. 2004 (poskytnuto Evropskou komisí na základě žádosti).

³¹ Posledním přistoupiším státem je Albánie, a to od 8. května 2019.

³² Nařízení Rady (ES) č. 40/94 ze dne 20. prosince 1993 o ochranné známce Společenství, jež bylo zrušeno a nahrazeno nařízením č. 207/2009.

³³ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 29. března 2011, *Anheuser-Busch Inc. proti Budějovický Budvar, národní podnik*, věc C-96/09.

dvůr cituje relevantní ustanovení Lisabonské dohody a dvoustranné smlouvy mezi Rakouskou republikou a tehdejší Československou socialistickou republikou³⁴ a v odůvodnění (například v bodu 97) se na ochranu tohoto označení na základě uvedených mezinárodních smluv odvolává. Za zmínku stojí, že v bodu 98 odkazovaného rozsudku Soudní dvůr pouze konstatoval, že před Tribunálem nebyl řešen dopad rozsudku ve věci *Bud II* na uplatnění starších práv k označení původu „bud“ chráněného uvedenými smlouvami, jakožto relativního námitkového důvodu.

Nicméně námitkové oddělení EUIPO v rozhodnutí ze dne 5. října 2016 odmítlo připustit námitky založené na národním a mezinárodním zápisu označení původu „PORTO“ ve smyslu článku 8 odst. 4 nařízení č. 207/2009, což platí i pro těžce ustanovení nařízení 2017/1001, a to z důvodu vyčerpávajícího charakteru unijní ochrany.³⁵ V případě mezinárodního zápisu uvedl, že tento dle článku 1 odst. 2 Lisabonské dohody neplatí v zemi původu (tj. v Portugalsku), přičemž namítatel založil své námitky pouze na starším právu chráněném v Portugalsku, a proto nelze vzít v úvahu ochranu v jiných členských státech podle Lisabonské dohody. Dodal však, že označení chráněné mezinárodní smlouvou uzavřenou členskými státy (mezi nimi navzájem nebo se třetími zeměmi) nelze uplatnit jako starší právo podle článku 8 odst. 4 nařízení č. 207/2009, resp. nařízení 2017/1001, jelikož zasahuje do vyčerpávající povahy práva EU v relevantních oblastech.

Mám za to, že unijní právní úprava označení nemůže být nadřazena a vyloučit ochranu na základě Lisabonské dohody, z níž pro jeho smluvní strany, mezi něž patří sedm členských států včetně ČR, vyplývají povinnosti. Podle článku 351 SFEU nejsou dotčena práva a povinnosti plynoucí z mezinárodních smluv uzavřených mezi jedním nebo několika členskými státy

³⁴ Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ podepsaná 11. června 1976; Protokol ke Smlouvě podepsaný dne 30. listopadu 1977 a Dohoda o provádění Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ, vstup v platnost dne 26. února 1981 (vyhláška č. 19/1981 Sb.).

³⁵ Rozhodnutí námitkového oddělení EUIPO ze dne 5. října 2016 (č. případu 002571738) ve věci námitek proti přihlášce známky EU č. 13799572 (MUI GIN BORN IN PORTO). EUIPO částečně zamítl danou přihlášku unijní ochranné známky pro specifikované výrobky ve třídě 33 (zejména lihoviny) na základě označení původu „PORTO“ chráněného v EU nařízením č. 1308/2013. Uvedené rozhodnutí nebylo napadeno odvoláním.

na jedné straně a jedním nebo několika třetími zeměmi na straně druhé před 1. lednem 1958 nebo pro přistupující státy přede dnem jejich přistoupení. Ze sedmi členských států nespĺňuje časovou podmínku dle článku 351 SFEU pouze Francie, jelikož je zakládajícím členským státem od 1. ledna 1958, přičemž Lisabonskou dohodu podepsala dne 31. října 1958, kdy tato vstoupila v platnost dne 25. září 1966. Nicméně vstup Lisabonské dohody v platnost nastal mnohem dříve, než vznik unijní ochrany označení. Do doby, než bude přijato vhodné řešení v souvislosti s přistoupením EU k Ženevskému aktu, o čemž je pojednáno níže, neměla by být již zapsaná označení původu v mezinárodním rejstříku na základě Lisabonské dohody v důsledku vyčerpávající povahy unijního režimu dotčena, což ostatně koresponduje i závěru Soudního dvora v níže odkazovaném rozsudku ve věci C-216/01 (Bud I). Související otázkou je ochrana označení původu, o jejichž mezinárodní zápis bylo požádáno po vzniku unijní ochrany, resp. po judikatuře Soudního dvora stanovující vyčerpávající povahu této ochrany. Podle druhého pododstavce článku 351 SFEU jsou členské státy při neslučitelnosti takové mezinárodní smlouvy s primárním právem EU povinny použít všech vhodných prostředků k odstranění zjištěných neslučitelností.³⁶ V tomto kontextu lze odkázat na odst. 3 článku 5 Lisabonské dohody, dle něhož smluvní státy mohou v jednoleté lhůtě odmítnout zajištění ochrany určitého označení původu. Je diskutabilní, zda jsou dotyčné členské státy skutečně povinny účinky mezinárodních zápisů označení původu pro výrobky spadající do rámce unijní ochrany odmítat. Podle mého názoru by se i v tomto případě jednalo o porušení závazku plynoucího z Lisabonské dohody, a to zejména vůči třetím zemím, přičemž lze uplatnit stejnou argumentaci jako u již provedených mezinárodních zápisů označení původu. Provedení vhodných opatření

³⁶ Ustanovení článku 351 SFEU se aplikuje i na ostatní mezinárodní smlouvy uzavřené mezi jedním či více členskými státy před vstupem do EU na jedné straně a jednou či několika třetími zeměmi. Opět se jedná například o smlouvu se Švýcarskem. Aplikací článku 351 SFEU, resp. článku 307 SES se zabýval Soudní dvůr zejména v bodech 168–173 rozsudku ze dne 18. listopadu 2003, *Budějovický Budvar, národní podnik proti Rudolf Ammersin GmbH*, věc C-216/01 (dále jen „*Bud I*“). V daném řízení šlo o smlouvu uzavřenou mezi bývalým Československem a Rakouskem, přičemž tento případ byl řešen před přistoupením ČR, kdy Rakousko již členským státem bylo. Za účelem odstranění neslučitelností mezi takovými smlouvami a primárním právem lze použít výklad, a pokud tento nevede k odstranění, jsou na místě jiná opatření, například renegociace smlouvy nebo její vypovězení. Nicméně do doby, než k realizaci takových opatření dojde, členský stát musí plnit povinnosti z ní plynoucí, které je povinen plnit na základě mezinárodního práva.

těžko může ve smyslu případu Bud I znamenat Lisabonskou dohodu nerespektovat a ochranu neposkytovat. Tato dohoda navíc obsahuje obdobnou definici označení původu, jež byla převzata do nařízení EU. Pravdou však je, že na rozdíl od unijních nařízení předmětná dohoda nevyžaduje předložení specifikace prokazující spjatost vlastností výrobku se zeměpisným původem.

3 BUDOUCÍ PŘISTOUPENÍ EU K ŽENEVSKÉMU AKTU JAKO ŘEŠENÍ PROBLÉMU S OCHRANOU OZNAČENÍ PŮVODU DŘÍVE ZAPSANÝCH DLE LISABONSKÉ DOHODY V DOTČENÝCH ČLENSKÝCH STÁTECH

Výše nastolený problém ochrany mezinárodních zápisů označení původu v sedmi členských státech bylo třeba řešit, a to jednak s přijetím Ženevského aktu k Lisabonské dohodě o označení původu a zeměpisných označení (dále jen „Ženevský akt“), který na rozdíl od Lisabonské dohody umožňuje EU stát se jeho smluvní stranou, a jednak v návaznosti na zamýšlené rozšíření unijní ochrany rovněž na nezemědělské výrobky. Jeden z rysů Ženevského aktu spočívá v tom, že oproti Lisabonské dohodě rozšiřuje svoji působnost nejen na označení původu, ale i na zeměpisná označení.

3.1 Spor o pravomoc pro sjednání Ženevského aktu a dalších mezinárodních smluv na ochranu označení

Přijetí Ženevského aktu mělo dohru u Soudního dvora. Komise je totiž toho názoru, že sjednávání mezinárodních smluv na ochranu označení spadá do výlučné pravomoci EU, nikoli smíšené (tj. EU a členských států), což se promítlo v jejím doporučení ze dne 30. března 2015 pro rozhodnutí Rady Evropské unie (Rady) o zmocnění k zahájení jednání o revidované Lisabonské dohodě o označení původu a o zeměpisných označeních. Toto doporučení předcházelo diplomatické konferenci konané ve dnech 11. až 21. května 2015, na níž došlo k přijetí Ženevského aktu. Rada dne 7. května 2015 rozhodla o zmocnění k zahájení jednání o revidované Lisabonské dohodě, ale nerespektovala doporučení Komise a založila své rozhodnutí na článku 114 a 218 odst. 3 a 4 SFEU. K vyjednávání na diplomatické konferenci zmocnila nejen Komisi, ale i sedm členských států, které jsou smluvní stranou Lisabonské dohody. Dne 20. května téhož roku byl

v rámci oné diplomatické konference přijat Ženevský akt. Poté (dne 17. července 2015) Komise podala proti Radě žalobu k Soudnímu dvoru, kterou založila na dvou důvodech: 1. porušení článku 3 SFEU,³⁷ poněvadž sjednání dohody spadá do výlučné pravomoci EU v oblasti společné obchodní politiky, a 2. jmenování jako vyjednávače sedm členských států, které jsou smluvní stranou Lisabonské dohody, a nepřijetí rozhodnutí požadovanou (kvalifikovanou) většinou, čímž došlo k porušení článku 207 odst. 3 a článku 218 odst. 3, 4 a 8 SFEU. Této problematice se stručně věnuje *Tomáš Klínka*, který ve svém článku³⁸ poukazuje na to, že Soudní dvůr ve věci C-114/12, jež se týkala žaloby Komise na zrušení „rozhodnutí Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě ze dne 19. prosince 2011 o účasti Evropské unie a jejích členských států na jednáních o Úmluvě Rady Evropy o ochraně práv vysílacích organizací“, dospěl k závěru, že obsah jednání o uvedené úmluvě spadá do oblasti, kterou pokrývají velkou měrou společná pravidla Unie, a tato jednání mohou společná pravidla Unie ovlivnit či změnit jejich působnost, a proto daná jednání spadají do výlučné pravomoci EU. Z tohoto důvodu uvedené rozhodnutí zrušil kvůli rozporu s článkem 3 odst. 2 SFEU. Komise uspěla i se svojí výše zmíněnou žalobou vztahující se k výlučné pravomoci EU sjednávat smlouvy na ochranu označení, v daném případě Ženevského aktu. Soudní dvůr v bodech 45–77 svého rozsudku³⁹ přisvědčil prvnímu žalobnímu důvodu, jelikož i dle názoru Soudního dvora tato problematika spadá do výlučné pravomoci ve smyslu článku 3 odst. 1 SFEU. Proto se již nezabýval druhým žalobním důvodem.

Soudní dvůr poukázal na článek 207 odst. 1 SFEU, podle něhož se společná obchodní politika zakládá na jednotných zásadách, zejména pokud jde mimo jiné o obchodní aspekty duševního vlastnictví, a je prováděna v rámci zásad a cílů vnější činnosti Unie. S ohledem na bod 112 posudku 2/15⁴⁰

³⁷ Článek 3 odst. 2 SFEU zní takto: „*Ve výlučné pravomoci Unie je rovněž uzavření mezinárodních smlouvy, pokud je její uzavření stanoveno legislativním aktem Unie nebo je nezbytné k tomu, aby Unie mohla vykonávat svou vnitřní pravomoc, nebo pokud její uzavření může ovlivnit společná pravidla či změnit jejich působnost.*“

³⁸ KLÍNKA, Tomáš. Ženevský akt Lisabonskej dohody: ťažko sa rodila nová medzinárodná zmluva. *Duševné vlastníctvo*. 2015, roč. 9, č. 3, s. 10–13.

³⁹ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 25. října 2017, *Evropská komise proti Rada Evropské unie*, věc C-389/15.

⁴⁰ Posudek Soudního dvora (pléna) ze dne 16. května 2017. Dohoda o volném obchodu se Singapurem. 2/15.

Soudní dvůr konstatoval, že podle ustálené judikatury mezinárodní závazky sjednané Uníí v oblasti duševního vlastnictví spadají do společné obchodní politiky, pokud mají zvláštní spojitost s mezinárodním obchodem v tom smyslu, že jejich účelem je především podpora, usnadnění nebo úprava tohoto obchodu a že na něj mají přímé a bezprostřední účinky. Z toho vyplývá, že taková mezinárodní dohoda musí kumulativně splňovat dvě podmínky, tj. 1) podpora, usnadnění nebo úprava tohoto obchodu a 2) přímé a bezprostřední účinky na tento obchod.

Ohledně první podmínky Soudní dvůr zmínil, že účel Ženevského aktu v něm není uveden. Splnění této podmínky však dovodil z toho, že Lisabonská dohoda, která se tímto aktem reviduje a jež doplňuje Pařížskou úmluvu, je tak dohodou ve smyslu článku 19 Pařížské úmluvy, přičemž účelem této úmluvy je především podpora a usnadnění mezinárodního obchodu, jelikož přiznává státním příslušníkům práva průmyslového vlastnictví, což těmto příslušníkům v konečném důsledku umožňuje účastnit se za rovných podmínek mezinárodního obchodu. Dále dovodil, že zvláštní ochrana označení původu zavedená Lisabonskou dohodou není jako taková cílem, nýbrž prostředkem k dosažení účelu spočívajícího v korektním rozvíjení obchodu mezi smluvními stranami, poněvadž cílem jednotných standardů ochrany zavedených touto dohodou je podpora rovnoprávné účasti dotyčných hospodářských subjektů na obchodování mezi uvedenými státy. Ženevský akt tyto cíle Lisabonské dohody zachovává a doplňuje ji.

Pokud se týká druhé podmínky, dospěl Soudní dvůr s poukazem na mechanismus jednotného zápisu zakotvený Ženevským aktem k závěru, že přímým a bezprostředním účinkem této mezinárodní dohody bude změna podmínek uspořádání obchodu mezi EU a ostatními stranami této mezinárodní dohody, spočívající v osvobození výrobců účastnících se tohoto obchodu od dosavadní povinnosti podávat – za účelem zvládnutí právních a hospodářských rizik spojených s takovým obchodem – žádosti o zápis jimi užívaných označení původu a zeměpisných označení u příslušných orgánů každé smluvní strany. Ženevský akt dále ukládá smluvním stranám dvě povinnosti, a to zavést hmotněprávní pravidla bránící tomu, aby označení chráněná v některém smluvním státě mohla buď být užita způsobem, který by mohl poškozovat zájmy jejich majitelů nebo narušovat pověst výrobků, na něž

se vztahují (článek 11), nebo zdruhovět (článek 12), a povinnost zavést procesněprávní pravidla umožňující osobě s oprávněným zájmem domoci se u příslušných správních a soudních orgánů ochrany, kterou označením původu a zeměpisným označením zajišťuje Ženevský akt. Toto bude mít přímé a bezprostřední účinky na obchod mezi Unii a dotýčnými třetími státy, neboť všem těmto výrobcům i každé jiné osobě s oprávněným zájmem poskytnou nástroje potřebné k tomu, aby se za jednotných hmotněprávních a procesněprávních podmínek účinně domohli ochrany, kterou Ženevský akt zajišťuje jejich právům průmyslového vlastnictví pro případ poškozujícího nebo nepoctivého užití označení v cizině.

Vzhledem k tomu, že v době platnosti zrušeného rozhodnutí Rady došlo k přijetí Ženevského aktu, Soudní dvůr v bodech 79–84 na návrh Komise jeho účinky ve smyslu druhého pododstavce článku 266 SFEU zachoval, a to do nového rozhodnutí Rady založeného na člancích 207 a 218 SFEU, které má vstoupit v platnost v přiměřené době nepřesahující šest měsíců od vyhlášení tohoto rozsudku Soudního dvora. V návaznosti na něj Rada dne 5. března 2018 přijala nové rozhodnutí, kterým bylo nahrazeno to zrušené.⁴¹

3.2 Legislativní akty v návaznosti na přijetí Ženevského aktu

Komise dne 27. července 2018 předložila Radě „návrh rozhodnutí Rady o přistoupení Evropské unie k Ženevskému aktu Lisabonské dohody o označeních původu a zeměpisných označení“ (dále jen „návrh rozhodnutí“)⁴² a „návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o opatřeních Unie po jejím přistoupení k Ženevskému aktu Lisabonské dohody o označeních původu a zeměpisných označení“ (dále jen „návrh nařízení“).⁴³ Pro přijetí návrhu rozhodnutí je třeba souhlas Evropského parlamentu, návrh nařízení je přijímán řádným legislativním postupem.

⁴¹ Rozhodnutí Rady (EU) 2018/416 ze dne 5. března 2018 o zmocnění k zahájení jednání o revidované Lisabonské dohodě o označeních původu a zeměpisných označení.

⁴² Proposal for a Council decision on the accession of the European Union to the Geneva Act of the Lisbon Agreement on Appellations of Origin and Geographical Indications. COM(2018) 350 final. Dokument č. 2018/0214, 27. 7. 2018.

⁴³ Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the action of the Union following its accession to the Geneva Act of the Lisbon Agreement on Appellations of Origin and Geographical Indications. COM(2018) 365 final. Dokument č. 2018/0189, 27. 7. 2018.

Pro účely tohoto příspěvku je podstatný návrh nařízení, v němž je obsaženo ustanovení umožňující sedmi členským státům Lisabonské dohody přechodně chránit označení původu pocházející ze třetích zemí, které jsou rovněž smluvní stranou Lisabonské dohody. Návrh nařízení dostal signifikantnějších změn v rámci dvou trialogů konaných ve Štrasburku dne 11. a 13. března 2019, kdy do něj byl vložen nový článek upravující ochranu mezinárodních zápisů označení původu pocházejících z členských států.^{44, 45} Níže se zaměříme na to, jak návrh nařízení reaguje na problematiku označení původu již zapsaných podle Lisabonské dohody, přičemž bude vycházeno z textu návrhu nařízení schváleného Evropským parlamentem v prvním čtení dne 16. dubna 2019.⁴⁶ Sluší se předeslat, že v bodu 9 preambule návrhu nařízení se konstatuje, že kvůli výlučné pravomoci EU by Lisabonskou dohodu neměly ratifikovat nebo k ní přistupovat členské státy, které dosud nejsou její smluvní stranou.

Návrh nařízení v této souvislosti rozlišuje, zda se jedná o zapsané označení původu dle Lisabonské dohody pocházející z členských států (článek 11)⁴⁷ nebo ze třetí země (článek 12).⁴⁸ Je tudíž zřejmé, že EU uznává existenci mezinárodních zápisů v sedmi členských státech na základě Lisabonské dohody.

3.2.1 Zapsaná označení původu pocházející z členských států

V případě těchto označení záleží dle návrhu nařízení na tom, zda se toto označení vztahuje na výrobky, které spadají do působnosti některého z unijních nařízení (blíže srov. výše), či nikoli. U první kategorie označení návrh

⁴⁴ Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the action of the Union following its accession to the Geneva Act of the Lisbon Agreement on Appellations of Origin and Geographical Indications - Analysis of the final compromise text with a view to agreement. Dokument č. 7237/19, 15. 3. 2019.

⁴⁵ Dne 20. března 2019 Rada publikovala optimistickou tiskovou zprávu o tom, že EU přistoupí k Ženevskému aktu. Prakticky se však v ní informuje o návrhu nařízení, které musí přijmout Evropský parlament a Rada. Viz Tisková zpráva Rady EU. *EU přistoupí ke mezinárodní dohodě o označení původu a zeměpisných označení* [online]. 20. 3. 2019 [cit. 18. 04. 2019].

⁴⁶ Legislativní usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. dubna 2019 o návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady o opatřeních Unie po jejím přistoupení k Ženevskému aktu Lisabonské dohody o označení původu a zeměpisných označení (COM(2018)0365 – C8-0383/2018 – 2018/0189(COD)).

⁴⁷ Tento aspekt návrh nařízení předložený Komisí vůbec nezohledňoval a jeho úprava byla přidána až během trialogu.

⁴⁸ V návrhu nařízení předloženém Komisí se jednalo o článek 10. Toto ustanovení bylo v návaznosti na trialog modifikováno a doplněno.

nařízení upravuje rozdílný postup, zda je takové označení zapsáno podle unijních nařízení, nebo ne.⁴⁹

1. označení původu zapsaná v EU (článek 11 odst. 1)

Sedm členských států (tj. i ČR) má u těchto označení dvojí volbu, a to buď požádat o mezinárodní zápis označení dle Ženevského aktu, pokud jej ratifikovaly nebo k němu přistoupily,⁵⁰ nebo požádat o zrušení zápisu označení v mezinárodním rejstříku. Z právě uvedeného vyplývá, že pokud by pro ČR Ženevský akt nevstoupil v platnost, měla by pouze jedinou možnost, a to požádat o zrušení mezinárodního zápisu.

Lhůta pro učinění volby je tři roky od vstupu navrhovaného nařízení v platnost.

V případě ČR se jedná pouze o jediné označení původu, které je současně chráněno na mezinárodní a unijní úrovni, a to „Žatecký chmel“.

2. označení původu nezapsaná v EU (článek 11 odst. 2)

Jako příklad takového označení lze uvést „ZNOJEMSKÉ OKURKY“, které je platně zapsáno v ČR na národní úrovni a rovněž i jako mezinárodní označení původu dle Lisabonské dohody pod č. zápisu 47. I v tomto případě má dotčený členský stát dvě volby. První z nich spočívá v podání žádosti o zápis označení podle příslušného unijního nařízení. Tato možnost podle mého názoru může představovat způsob, jak docílit unijního zápisu těch označení, pro něž nebyla v přechodném šestiměsíčním období po vstupu ČR do EU podána žádost o unijní zápis (vizte část I. výše), což se týká i označení původu „ZNOJEMSKÉ OKURKY“. Jestliže členský stát zvolí tuto variantu, bude rovněž do jednoho roku od zápisu v EU muset požádat o mezinárodní zápis na základě Ženevského aktu.

Druhá varianta je stejná jako u již zapsaných označení v EU, tj. požádat o zrušení zápisu označení v mezinárodním rejstříku. Pokud tedy

⁴⁹ Pro zajímavost lze poukázat na bod 10 preambule návrhu nařízení, podle něhož členské státy, které jsou smluvními stranami Lisabonské dohody, jimi mohou zůstat, aby byla zejména zajištěna kontinuita udělených práv a plnění povinností plynoucích z této dohody. Dále se v něm hovoří o respektování výlučné pravomoci EU. Tyto členské státy by neměly zapisovat v rámci Lisabonské dohody žádná nová označení původu pro výrobky, jež spadají do oblasti působnosti unijních nařízení.

⁵⁰ Ratifikace nebo přístup se řídí článkem 28 odst. 2 Ženevského aktu, podle něhož každý stát nebo mezivládní organizace mohou uložit ratifikační listinu (pokud tento akt podepsaly) nebo listinu o přístupu (jestliže jej nepodepsaly).

nedojde k podání žádosti o unijní zápis takových označení, ČR bude muset požádat o zrušení jejich mezinárodního zápisu. Vzhledem k tomu, že národní ochrana v důsledku vyčerpávající povahy unijní ochrany pozbyla účinky, jak bylo pojednáno výše v části I., znamenalo by to definitivní konec těchto označení.

Lhůta pro oznámení volby Komisi a podání příslušné žádosti je tři roky ode dne vstupu navrhovaného nařízení v platnost.

Volbu ve smyslu bodu i. nebo ii. výše mají členské státy učinit buď na základě žádosti fyzické osoby nebo právního subjektu dle článku 5 odst. 2 bodu ii) Ženevského aktu či uživatele, jak je vymezen v článku 1 bodě xvii) Ženevského aktu, nebo z vlastního podnětu.

3. označení původu pro výrobky nepokryté unijními nařízeními (článek 11 odst. 3)

Mezinárodní zápisy těchto označení může daný členský stát bez dalšího ponechat. Rovněž je oprávněn podat žádost o mezinárodní zápis dosud nezapsaných označení pocházejících z jeho území, pokud jsou splněny dvě podmínky. Musí o tom vyrozumět Komisi, kdy toto oznámení musí obsahovat důkaz, že daná žádost splňuje požadavky pro zápis podle Lisabonské dohody. Druhou podmínkou je, že Komise do dvou měsíců od uvedeného oznámení nevydá negativní stanovisko. Článek 11 odst. 3 písm. b) návrhu nařízení omezuje prostor Komisi pro vydání záporného stanoviska na výjimečné a řádně odůvodněné případy, pokud zmíněný důkaz dostatečně neprokazuje, že jsou požadavky pro zápis podle Lisabonské dohody splněny, nebo pokud by daný zápis měl negativní dopad na obchodní politiku Unie. Toto odmítnutí lze učinit až po konzultaci s dotyčným členským státem.

V úvodu schváleného návrhu nařízení po trialogu (dokument č. 7237/19) se o určité kontrole („*droit de regard*“) ze strany Komise pojednává. Součástí odkazovaného návrhu nařízení je příloha II obsahující návrh prohlášení Komise s dodatečným objasněním.⁵¹ Komise v něm mimo jiné ujišťuje, že v rámci konzultací s členským státem vyvine veškeré úsilí ke společnému vyřešení všech obav, aby se vyhnula vydání negativního stanoviska.

⁵¹ Ve verzi návrhu nařízení po trialogu se odkazuje na článek 9a odst. 3, v návrhu nařízení schváleném Evropským parlamentem v prvním čtení dne 16. dubna 2019 se jedná o článek 11 odst. 3.

3.2.2 Označení původu pocházející ze třetích zemí (článek 12)

Pokud se týká označení ze třetích zemí, která jsou již zapsána na základě Lisabonské dohody, lze je v sedmi členských státech ode dne přistoupení EU k Ženevskému aktu chránit na národní úrovni. Tímto způsobem je reflektován závazek sedmi členských států plynoucí z Lisabonské dohody chránit na svém území označení původu zapsaná dle této dohody, jež pochází ze třetích zemí.⁵²

Jedná se o dočasné opatření, poněvadž jakmile se třetí země stane smluvní stranou Ženevského aktu a Komise rozhodne o udělení ochrany takovému označení zapsanému v mezinárodním rejstříku v EU dle článku 7 návrhu nařízení,⁵³ vnitrostátní ochrana bude nahrazena touto ochranou. Časové účinky původního označení zůstávají v daném členském státě zachovány.

Pro demonstraci uvedeného mechanismu si vezměme hypotetický příklad. Na základě Lisabonské dohody v ČR požívá ochrany určité označení původu pocházející z Kuby od roku 1985. Pokud Kuba přistoupí k Ženevskému aktu od roku 2020 a požádá o ochranu tohoto označení v EU, tak pokud Komise rozhodne kladně, v ČR tato unijní ochrana bude mít účinky od roku 1985. To má ten důsledek, že v případě posuzování přihlášky konfliktní ochranné známky nebude v ČR rozhodující rok 2020, ale 1985.

Pokud Komise odmítne poskytnout danému označení ochranu, ČR ponese odpovědnost za důsledky takové vnitrostátní ochrany. Může se například jednat o odpovědnost za škodu spočívající v odmítnutí zapsat a nemožnosti užívat ochrannou známku kolidující s takovým označením. Jedná se o stejný princip jako podle článku 1 nařízení č. 918/2004 (srov. část I. výše).

Článek 12 návrhu nařízení neomezuje svoji působnost pouze ve vztahu k těm označením původu pro výrobky, jež lze chránit unijním systémem. Vzhledem k tomu, že dle Lisabonské dohody jsou chráněna i označení původu pro výrobky, na něž se unijní ochrana nevztahuje, není dle mého

⁵² O těchto povinnostech plynoucích z Lisabonské dohody a zavedení přechodného opatření spočívajícího ve vnitrostátní ochraně se zmiňuje bod 12 preambule návrhu nařízení.

⁵³ Ohledně označení pocházejících ze třetích zemí a zapsaných v mezinárodním rejstříku článek 7 návrhu nařízení zakládá pravomoc Komise rozhodnout o udělení ochrany takového označení formou prováděcího aktu nebo účinky mezinárodního zápisu odmítnout, a to v návaznosti na posouzení tohoto označení dle článku 5 návrhu nařízení a případné námítky ve smyslu článku 6 téhož návrhu.

názoru důvod, aby na taková označení odkazovaný článek návrhu nařízení dopadal, a to do doby, než EU rozšíří ochranu označení i ve vztahu k nezemědělským výrobkům a potravinám. Na tento závěr nemá vliv přistoupení EU a třetích zemí k Ženevskému aktu. Na jeho podporu lze rovněž analogicky odkázat na režim dle článku 11 odst. 3 návrhu nařízení ve vazbě na označení původu pocházející z členských států pro výrobky nepokryté unijními nařízeními, o čemž je pojednáno výše v části 3.2.1 odrážka 3.

Dle článku 12 odst. 2 písm. b) návrhu nařízení vnitrostátní ochrana daného označení zanikne, skončí-li účinky mezinárodního zápisu.

4 ZÁVĚR

Soudní dvůr definitivně postavil na jisto, že unijní ochrana označení pro zemědělské výrobky a potraviny a pro vína má vyčerpávající charakter a nemohou proto vedle sebe existovat národní systémy ochran v členských státech a unijní režim. Tato skutečnost má úzkou vazbu na ochranu označení původu zapsaných na základě Lisabonské dohody. S ohledem na článek 351 SFEU není udržitelné, aby těmto mezinárodně zapsaným označením původu nemohla být poskytována ochrana. Jak bylo výše pojednáno, řešením této situace je přistoupení EU k Ženevskému aktu, k čemuž EU činí mimo jiné legislativní kroky. Jedním z nich je návrh nařízení reagující na budoucí přistoupení EU k Ženevskému aktu. Nepředpokládá se, že text návrhu nařízení by měl být již zásadnějším způsobem měněn. Konečný text návrhu nařízení bude schvalovat nově obsazený Evropský parlament po volbách v letošním roce. Mělo by se však jednat o formální akt. Nelze samozřejmě vyloučit riziko, že nově zvolený parlament zaujme odlišné stanovisko. Předpoklad je, že EU přistoupí k Ženevskému aktu v listopadu 2019.

Literatura

FOLLIARD-MONGUIRAL Arnaud a David ROGERS. Community trade mark round-up 2013. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2014, roč. 9, č. 5, s. 365–382. ISSN 1747-1532.

KLINKA, Tomáš. Ženevský akt Lisabonskej dohody: ťažko sa rodila nová medzinárodná zmluva. *Duševné vlastníctvo*, 2015, roč. 9, č. 3, s. 10–13. ISSN 1339-5564.

ŠTĚRBOVÁ, Ludmila. Zeměpisná označení: jsou čeští výrobci připraveni na zánik současné právní ochrany po vstupu do EU? *Britské listy* [online]. 3. 3. 2004 [cit. 29. 07. 2015]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/17178.html>

Judikatura

Posudek Soudního dvora (pléna) ze dne 16. května 2017. Dohoda o volném obchodu se Singapurem. 2/15.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 7. listopadu 2000, *Schutzverband gegen Unwesen in der Wirtschaft eV proti Warsteiner Brauerei Haus Cramer GmbH & Co. KG*, věc C-312/98.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 18. listopadu 2003, *Budějovický Budvar, národní podnik proti Rudolf Ammersin GmbH*, věc C-216/01.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 8. září 2009, *Budějovický Budvar, národní podnik proti Rudolf Ammersin GmbH*, věc C-478/07.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 29. března 2011, *Anheuser-Busch Inc. proti Budějovický Budvar, národní podnik*, věc C-96/09.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. července 2011, *Edwin Co. Ltd proti Úřadu pro harmonizaci na vnitřním trhu (ochranné známky a vžory)* (OHIM), věc C-263/09.

Rozsudek Soudního dvora (devátého senátu) ze dne 8. května 2014, *Assica - Associazione Industriali delle Carni e dei Salumi a Kraft Foods Italia SpA proti Associazioni fra produttori per la tutela del „Salame Felino“ a další*, věc C-35/13.

Rozsudek Tribunálu (čtvrtého senátu) ze dne 18. listopadu 2015, *Instituto dos Vinhos do Douro e do Porto, IP proti Úřadu pro harmonizaci na vnitřním trhu (ochranné známky a vžory)* (OHIM), věc T-659/14.

Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 14. září 2017, *Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví (EUIPO) proti Instituto dos Vinhos do Douro e do Porto IP*, věc C-56/16.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 25. října 2017, *Evropská komise proti Rada Evropské unie*, věc C-389/15.

K NIEKTORÝM ŠPECIFIKÁM SÚČASNÉHO MEDZINÁRODNÉHO SÚDNICTVA

Ján Klučka*

Anotace

Príspevok venuje pozornosť viacerým špecifikám súčasného medzinárodného súdnictva o.i. v porovnaní s „tradičnými“ medzinárodnými súdmi medzivojnového obdobia. Hlbšia pozornosť je venovaná fenoménu etických pravidiel medzinárodných súdov a tribunálov.

Kľúčová slova

Špecializácia medzinárodného súdnictva; rozšírenie locus standi; nárast nesporných konaní v medzinárodnom súdnictve; etické pravidlá medzinárodných súdov a tribunálov; spôsob ich úpravy a ich význam pre kredibilitu medzinárodného súdnictva.

1 ÚVOD

Počiatkové roky minulého storočia boli o. i. charakterizované vznikom prvých medzinárodných súdnych orgánov akými boli Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (SDMS-1921) a Stály arbitrážny dvor (SAD-1907). Ich vznik bol ponímaný ako prostriedok mierového, tj. alternatívneho riešenia medzinárodných sporov pretože v období ich vzniku neexistovalo pravidlo medzinárodného práva zakazujúce použitie ozbrojenej sily na riešenie sporov. „Ideologicky“ bol ich vznik živený prostredníctvom svetového mierového hnutia ktoré požívalo veľkú intelektuálnu a politickú podporu koncom 19. a začiatkom 20. storočia. V takomto historickom a spoločenskom

* Prof. JUDr. Ján Klučka, CSc., Ústav medzinárodného a európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika, Košice, Slovenská republika / Email: j.klucka@klucka.eu

kontexte mali prvé medzinárodné súdne orgány predstavovať účinný mechanizmus schopný rýchle odpovedať na medzinárodné krízy a predchádzať vojnovému násiliu. Ďalej sa od nich očakávalo, že svojou judikatúrou prispejú k rozvoju medzinárodného práva a prostredníctvom poradných posudkov budú poskytovať právne rady vznikajúcim medzinárodným medzivládnyim organizáciám. Medzivojnová prax však potvrdila, že žiaden z týchto súdov sa nestal účinným prostriedkom zabránenia vojnových konfliktov prípadne iného použitia sily nakoľko riešili spory nízkej a strednej intenzity (uplatňovanie niektorých ustanovení Versaillskej mierovej zmluvy, nemecká menšina v Poľsku, pohraničné spory, režim na rieke Odra a pod.).

Dôkazom nástupu novej vlny medzinárodných súdnych orgánov (hlavne v druhej polovici 20. storočia) je Medzinárodný súdny dvor OSN ako univerzálny súdny orgán, Medzinárodný trestný súd, Tribunál pre morské právo, a rôzne druhy regionálnych súdov ako Európsky súdny dvor a Súdny dvor v Štrasburgu ako aj množstvo ďalších regionálnych súdov „pripnutých“ k regionálnym organizáciám na ochranu ľudských práv a tiež ekonomickej povahy. V porovnaní s predvojnovými súdmi sa zásadne zmenil aj ich *raison d'être* nakoľko nie sú už vytvárané preto, aby sa stali prostriedkami na zabránenie vojnových konfliktov alebo obmedzenie násilia v medzinárodných vzťahoch. Hlavnou príčinou takejto zmeny je Čl. 2 ods. 4 Charty OSN, ktorý zakazuje hrozbu silou alebo použitie sily v medzinárodných vzťahoch s určitými výnimkami medzi ktoré však riešenie sporov nepatrí. V dôsledku toho je hlavným cieľom sa stalo udržanie, posilnenie a garantovanie bezporuchového fungovania regionálnych právnych režimov, medzinárodná ochrana ľudských práv (v rámci medzinárodných organizácií) ako aj rozvoj, podpora a stabilizácia pravidiel medzinárodného práva v tých oblastiach, ktoré tvoria predmet ich kompetencií. Svojou činnosťou v naznačenom smere prehľbujú právnu istotu, posilňujú kredibilitu právnych aktivít štátov, riešením sporov znižujú možné tenzie medzi sporovými stranami a pod.

Analýza povojnových procesov vzniku nových medzinárodných súdnych orgánov potvrdzuje, že tento má výlučne *horizontálnu povahu* bez hierarchickej štruktúry a tiež bez úpravy vzájomných vzťahov medzi nimi napríklad v otázke ich jurisdikcií, *forum shopping*, prípadne v iných procesných otázkach. Nárast počtu medzinárodných súdnych orgánov nebol a nie je ani

v súčasnosti sprevádzaný tvorbou procesných pravidiel, ktoré by z nich utvárali koordinovaný a procesne pevnejší systém v určitom smere podobný vnútroštátnym úpravám. Každý nový medzinárodný súdny orgán tak predstavuje viac či menej „sebestačnú“ (*self contained*)¹ entitu so svojim „vnútorným“ systémom procesných pravidiel. Ako uvádza v tejto súvislosti Y. Shany: „*V súčasnom medzinárodnom práve neexistuje systém medzinárodných súdov a tribunálov podobne ako ho môžeme nájsť vo vnútroštátnych právnych poriadkoch*“.²

Pokiaľ ide o príčiny významného nárastu počtu medzinárodných súdnych orgánov v druhej polovici 20. storočia bol vyvolaný existenciou dvoch základných skutočností. Tým prvým bol *nárast počtu medzinárodných organizácií* (ako regionálnych tak aj univerzálnych), ktoré sú vo väčšej či menšej miere vybavené systémami pokojného riešenia sporov, ktoré môžu vzniknúť medzi členskými štátmi organizácie a samotnou organizáciou prípadne medzi samotnými členskými štátmi. Integrovanú súčasť takýchto systémov tvoria pravidelne aj súdne orgány, ktoré sú v závislosti od zamerania organizácie vybavené rôznymi právomocami počnajúc napríklad individuálnymi sťažnosťami a končiac rôznymi druhmi prejudiciálnych konaní, výkladových právomocí a pod. Tým, že sú pripnuté ku konkrétnym medzinárodným organizáciám, slúžia však len pre ich potreby, a preto ich právomoc je obmedzená len na spory a právne problémy vznikajúce v rámci a v rozsahu činnosti tej ktorej medzinárodnej organizácie. Druhou skutočnosťou, ktorá prispela k nárastu počtu medzinárodných súdov, sa stal *rast špecializovanej „bmotnoprávnej“ medzinárodnoprávnej úpravy*, ktorý so sebou priniesol aj vznik špecializovaného medzinárodného súdnictva (medzinárodné trestné právo, medzinárodné morské právo, medzinárodné investičné právo a pod.). Výhody špecializácie medzinárodného súdnictva sú zjavné nakoľko výber kandidátov (špecialistov) garantuje jednak kvalifikovanú analýzu niekedy pomerne komplikovanej právnej matérie ale (a „z pohľadu procesnej ekonomiky“) znamená skrátenie celkovej doby konania, čo špecializovaným

¹ Odvolacia komora Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu v prípade Tadic uviedla, že: „*pokiaľ nie je uvedené inak v medzinárodnom práve predstavuje každý medzinárodný súdny tribunál „self-contained system*“.“

Rozsudok Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu zo dňa 2. októbra 1995, *Prosecutor v Dusko Tadic*, IT-94-1-AR72, ods. 11.

² SHANY, Yuval. *The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals*. Oxford: Oxford university Press, 2013, s. 114.

súdom dovoľuje rozhodnúť odborne a s plnou znalosťou veci v primeranej lehote a bez zbytočných priet'ahov. Uvedené skutočnosti môžu mať pozitívny dopad na kredibilitu takýchto súdov a ich pozitívnu akceptáciu medzinárodnou verejnosťou, ktorá so sebou prináša nové prípady. Čo sa týka „plytkosti“ alebo „hlbký“ právomocí tradičných (starých) a nových súdov možno uviesť, že zatiaľ čo tradičné medzinárodné súdy so všeobecnými právomocami majú široké a „plytké“ právomoci vzťahujúce sa v zásade na všetky potenciálne medzinárodnoprávne spory (akékoľvek otázky medzinárodného práva) nové súdy majú „hlbšiu“ základňu vzťahujúcu sa zvyčajne na obmedzenú materiu a prístupnú len obmedzenému počtu možných sporových strán. Tieto nové medzinárodné súdy a tribunály prinášajú so sebou *viacero špecifík a odlišností* v porovnaní s tradičnými medzinárodnými súdmi.

Vznik nových medzinárodných súdov sa prejavil v *rozšírení počty subjektov oprávnených iniciovať konanie pred nimi (locus standi)*. Zatiaľ že čo sporové konanie pred tradičnými medzinárodnými súdmi bolo otvorené len štátom³, viaceré zakladajúce dokumenty nových medzinárodných súdov (z oblasti ochrany ľudských práv, ochrany investícií, ekonomickej integrácie, námorného práva) sú už otvorené aj pre neštátne sporové strany, v dôsledku čoho vylučujú medzinárodné súdnictvo z výlučnej právomoci štátov. Určitú flexibilitu v tomto smere prejavil Stály arbitrážny dvor, pred ktorým mohli pôvodne konať len štáty, ale zmena procesných pravidiel mu od roku 1992 umožňuje konať aj v sporoch, v ktorých je štát len jednou zo sporových strán, pričom na druhej strane môže byť fyzická alebo právnická osoba.⁴ Táto skutočnosť nesie so sebou značný kvantitatívny nárast došlých vecí pred medzinárodnými súdmi, čo môže mať vplyv ako na celkovú dobu konania, tak aj na potrebu úpravy procesných pravidiel súdov (Protokoly č. 11 a 14 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd). Priznanie statusu účastníkov konania pred medzinárodnými súdnymi orgánmi aj neštátnym subjektom je dôsledkom povojnovej medzinárodnoprávnej úpravy, ktorá im vo vymedzených oblastiach priznáva práva, rešpektovanie ktorých

³ Čl. 34 ods.1 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora uvádza, že: „*Stranami v sporoch podaných Dvoru môžu byť iba štáty*“. Treba však uviesť, že štáty boli dlhé obdobie jedinými a výlučnými subjektami medzinárodného práva.

⁴ Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitrating Disputes between two Parties of which only one is a State. *Permanent Court of Arbitration*. 6 July 1993.

je možné uplatňovať nielen pred vnútroštátnymi, ale pred medzinárodnými súdmi. V dôsledku toho výrazne vzrastá celková efektivita medzinárodného práva v oblastiach ktoré sú pokryté medzinárodnými súdmi, ku ktorým majú prístup aj fyzické a právnické osoby.

Rastúci počet medzinárodných súdov a tribunálov označovaný niekedy ako „judicializácia“ (*judicialisation*) medzinárodného práva⁵ sa v oblasti pokojného riešenia sporov prejavuje pozitívne v tom, že v jeho dôsledku sa *rozširuje sféra pôsobenia medzinárodného súdnictva aj na nové odvetvia* medzinárodného práva, pričom takýto proces je odrazom „životaschopnosti a komplexnosti medzinárodného života“⁶. V dôsledku toho je čoraz väčší počet medzinárodných vzťahov pokrývaný pravidlami medzinárodného práva, takže spory, ktoré pri ich výklade a uplatňovaní vznikajú, nadobúdajú povahu právnych sporov, na riešenie ktorých sú najlepšie vybavené medzinárodné súdne orgány. Budovanie judikatúry nových medzinárodných súdnych orgánov má v dôsledku toho intenzívnejší a výraznejší dopad na medzinárodné právo v dôsledku častejšej interpretácie a aplikácie pravidiel medzinárodného práva. V porovnaní s medzivojnovým stavom medzinárodného súdnictva možno preto konštatovať, že zatiaľ čo konanie o medzištátnych sporoch pred tradičnými medzinárodnými súdmi bolo skorej výnimočným javom, riešenie sporov pred novými súdmi je intenzívnejšie a nadobúda už viac menej rutinný charakter. Osobitne to platí pre medzinárodné súdy na ochranu ľudských práv a slobôd, pred ktorými môžu iniciovať konanie dotknuté fyzické a právnické osoby bez výraznejších administratívnych a procesných prekážok (konanie je bezplatné, žalobca môže konať v rodnom jazyku, existuje možnosť úhrady jeho cestovných nákladov a pod.)

Pokiaľ medzinárodné súdne orgány tvoria súčasť inštitucionálneho systému riešenia sporov v univerzálnych alebo regionálnych organizáciách, táto skutočnosť sa prejavuje (avšak rôznym spôsobom a v rôznom rozsahu) aj v procese *zabezpečenia plnenia a vynútiteľnosti ich rozsudkov* v prípadoch, keď ich dotknutá sporová strana odmieta plniť dobrovoľne. Pokiaľ ide o rozsudky Medzinárodného súdneho dvora, ak sporová strana nesplní záväzky z neho

⁵ BAUDENBACHER, Carl. Globalization and the Judiciary. *Texas International Law Journal*, 2004, roč. 39, č. 3, s. 347.

⁶ Príhovor sudcu Stephena Schwebela k Valnému zhromaždeniu OSN zo dňa 27. októbra 1998. *International Court of Justice* [online]. 1998, s. 1.

vyplývajúce, môže sa druhá strana obrátiť na BR OSN, ktorá môže odporúčať alebo rozhodnúť, aké opatrenia sa majú urobiť na vykonanie rozsudku (Čl. 94 ods. 2 Charty OSN). Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z r. 1950 potvrdzuje, že právoplatný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva sa doručí aj Výboru ministrov, ktorý dohliada na jeho výkon (Čl. 46 ods. 2 Dohovoru). Existuje však množstvo medzinárodných súdov, ktoré nemajú k dispozícii vlastné donucovacie prostriedky.

Okrem tradičnej sporovej agendy prinášajú nové medzinárodné súdy v druhej polovici minulého storočia aj *nesporovú agendu* spočívajúcu vo výklade buď pravidiel medzinárodného práva a/alebo právnych poriadkov jednotlivých organizácií s cieľom dosiahnutia ich spoločného (uniformného) výkladu, po ktorom by nasledoval proces ich jednotnej aplikácie. Cieľom tohto trendu nie je úplné nahradenie individuálnych prostriedkov výkladu medzinárodných zmlúv podľa Viedenského dohovoru o práve medzinárodných zmlúv z r. 1969, ale vo vybraných oblastiach medzinárodného práva a práva medzinárodných organizácií vytvorenie mechanizmu na prijatie ich jednotného výkladu a vylúčenie divergentnej praxe ich výkladu a uplatňovania. Analýza príslušnej úpravy potvrdzuje existenciu rôznorodých procesných mechanizmov, použitím ktorých je dosiahnutie spoločného výkladu medzinárodných právnych pravidiel v rámci osobitných výkladových konaní, ďalej rôzne úpravy ich obligatórnej alebo fakultatívnej povahy, záväzného alebo nezáväzného charakteru ich výkladových uznesení a pod.⁷ V porovnaní s tradičnými medzinárodnými súdmi nespоровá agenda nových súdov znamená nielen významné obohatenie medzinárodného súdnictva o nový typ konania, ale prináša so sebou aj možnosť žiadať o takéto konanie nielen štáty ale aj fyzické a právnické osoby. V tomto zjavne prekračuje rámec právnej úpravy Charty OSN, ktorá posudkové konanie postulovala ako prostriedok právnej pomoci pre vznikajúce medzinárodné organizácie.⁸

⁷ Podrobnejšie k nespоровému segmentu *judicializácie* medzinárodného práva pozri KLUČKA, Ján. The Significances of Principles of International Law for Interpretation and Application of International Treaties. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a Naděžda ROZEHNALOVÁ. *Czech Yearbook of International Law*. New York: Juris, 2017, roč. VIII, s. 145–194.

⁸ Čl. 96 Štatútu MSD v tejto súvislosti uvádza, o posudky môžu žiadať okrem VZ OSN a BR OSN tiež ostatné orgány OSN a medzinárodné špecializované organizácie.

Medzinárodné súdnictvo má okrem svojich výhod spočívajúcich v procesnej účinnosti aj *svoje limity*, ktoré je potrebné brať do úvahy. Na rozdiel od diplomatického riešenia sporov, ktoré je flexibilné a výsledkom ktorého môže byť napríklad kompromisné riešenie čiastočne zohľadňujúce záujmy sporových strán, má súdne konanie „binárnu“ povahu, ktorá vylučuje možnosť kompromisov.

2 ETICKÉ PRAVIDLÁ V MEDZINÁRODNOM SÚDNICTVE

Nedielnu súčasť medzinárodného súdnictva od jeho počiatkov tvorili otázky etickej povahy a to ako na úrovni regionálnych, tak aj univerzálnych medzinárodných súdnych orgánov. Napriek tomu, že nevyvolali mimoriadnu pozornosť vedy medzinárodného práva, je zjavné ich nezastupiteľné miesto nakoľko napomáhajú zabezpečiť: „osobnú nezávislosť, nestrannosť a výkonnosť medzinárodných sudcov upravujúc ich súdne a mimosúdne správanie, pričom v medzinárodnom súdnictve ide o relatívne mladú a vyvíjajúcu sa oblasť“.⁹ V tejto súvislosti treba uviesť, že úspech medzinárodného súdnictva (rovnako ako vnútroštátnych súdov) závisí v značnom rozsahu od nezávislosti, nestrannosti a bezúhonnosti jeho sudcov. Ak sudcovia vykonávajú svoje funkcie takýmto spôsobom a sú takto vnímaní aj verejnosťou, táto k nim nadobúda dôveru a rešpektuje ich rozhodnutia. Vytvorenie stavu verejnej dôvery je osobitne dôležité pre medzinárodné súdy, z ktorých viaceré sú pomerne mladé a bývajú konfrontované s nedostatkom politickej a finančnej podpory a to aj zo strany štátov, ktoré rozhodli o ich vytvorení. Nespochybniteľný etický rozmer ich konania preto posilňuje a uľahčuje ich akceptáciu v medzinárodnom spoločenstve.

Na rozdiel od „staršieho“ vnútroštátneho súdnictva, v ktorom sú etické pravidlá viac stabilizované prepracované a prostredníctvom etických kódexov aj „kodifikované“ v medzinárodnom súdnictve takýto stav doteraz absentuje. Je tomu aj z toho dôvodu, že k vyplneniu existujúcej medzery v tejto oblasti nemožno automaticky použiť etické pravidlá vnútroštátneho súdnictva vzhľadom na viaceré štrukturálne rozdiely medzi domácimi

⁹ SEIBERT-FOHR, Anja. International Judicial Ethics. In: ROMANO, Cesare, Karen ALTER a Yuval SHANY (eds.). *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 757–758.

a mezinárodními súdmi pričom v mezinárodnom súdnictve možno poukázať na jeho špecifiká spočívajúce v odlišnej povahe, zložení a funkciách (v porovnaní s vnútroštátnymi súdmi).¹⁰ V konkrétnostiach možno spomenúť zloženie mezinárodných súdov, v ktorých sa ocitajú zástupcovia rozličných právnych kultúr z rôznych geografických oblastí, na obmedzenú dĺžku funkčného obdobia spojenú s možnosťou opätovného zvolenia, osobitosti sudcov na čiastočný úväzok a *ad hoc* sudcov a pod. Hádám najvýraznejší rozdiel medzi vnútroštátnym a mezinárodným súdnictvom však spočíva v dôležitej úlohe štátov na vytváraní a fungovaní mezinárodného súdnictva. Prostredníctvom ustanovovacích procesov menovania prípadne voľby mezinárodných sudcov a tiež ich vplyvu na tvorbu rozpočtu mezinárodných súdnych orgánov štáty vykonávajú významný vplyv na fungovanie mezinárodného súdnictva. Rovnaké štáty sa môžu stať sporovými stranami pred mezinárodným súdom, vznik ktorého iniciovali, a členom ktorého je aj sudca o menovanie ktorého sa zaslúžili. Ďalší rozdiel sa týka postavenia mezinárodných súdov v „nadštátnom“ priestore pretože pôsobia v decentralizovanom a len voľne štrukturovanom mezinárodnom právnom poriadku pričom predpokladom založenia ich príslušnosti, samotného konania, prípadne výkonu rozsudkov je konsenzuálny prístup sporových strán. Hoci tieto skutočnosti môžu do určitej miery zoslabovať pozície mezinárodného súdnictva na druhej strane významne podčiarkujú potrebu pravidiel garantujúcich jeho nezávislosť a nestrannosť. Ak sú takéto pravidlá funkčné, zabráňujú vonkajším zásahom do mezinárodných súdnych konaní a súdom a ich sudcom dovoľujú, „fair“ konanie a rešpektovanie *rule of law*, čo sú skutočnosti, ktoré zvyšujúce legitimitu a dôveryhodnosť mezinárodných súdov.

V dôsledku uvedených rozdielov sú v súčasnosti mezinárodné súdy a tribunály konfrontované s potrebou rozvoja *vlastnej súdnej kultúry* založenej na etických pravidlách mezinárodného súdnictva pri rešpektovaní všeobecných očakávaní spravodlivosti a slušnosti.

¹⁰ BROWN, Chester. The Evolution and Application of Rules concerning Independence of the International Judiciary. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2013, roč. 2., č. 1, s. 63–82.

Popri rozdieloch medzi medzinárodnými a vnútroštátnymi súdmi sa vzájomne odlišujú aj medzinárodné súdy medzi sebou a to ako zameraním svojej činnosti, tak aj procesnými špecifikami. Ide ako o súdy pre medzištátne spory pre akékoľvek otázky medzinárodného práva, medzinárodné trestné súdy pre trestanie páchatel'ov zločinov proti medzinárodnému právu, medzinárodné súdy na ochranu ľudských práv a základných slobôd, medzinárodné tribunály pre riešenie obchodných sporov pôsobiace buď samostatne alebo tvoriace súčasť inštitucionálnej štruktúry regionálnych organizácií obchodnej a hospodárskej povahy a pod. Pokiaľ pominieme vcelku ojedinelý názor, že etický kódex spoločný pre všetky medzinárodné súdy a tribunály by „mohol mať podobu medzinárodnej zmluvy regulujúcej etické chovanie medzinárodných sudcov“ pričom do procesu prípravy takéhoto globálneho etického kódexu by mali vstúpiť „*Organizácia spojených národov, sudovia ako aj združenia právnikov (vnútroštátne a medzinárodné) ako aj akademická obec...*“¹¹ sa odborná diskusia sústreďuje skorej na potrebu a náležitosti medzinárodného dokumentu nezáväznej povahy ktorý by obsahoval všeobecné a všeobecne akceptovateľné zásady etického správania sudcov medzinárodných súdov a tribunálov na spôsob Bangalorských zásad súdneho správania z r. 2002¹² považovaných za „Magnu chartu“ súdnej etiky pre sudcov vnútroštátnych súdov.¹³ Aj týchto dôvodov zatiaľ jediný dokument, ktorý sa vzťahuje na všetky medzinárodné súdy a tribunály, predstavujú tzv. „Burgh House princípy nezávislosti medzinárodného súdnictva“ pripravené študijnou skupinou Asociácie medzinárodného práva o praxi a konaniach medzinárodných Súdov a Tribunálov pripravené v spolupráci s americkým Projektom medzinárodných súdov a Tribunálov.¹⁴ V praxi si viaceré súdy pripravili vlastné etické kódexy, ktoré potom do určitej miery reflektujú

11 GOLDSTONE, Richard. International Judges: Is there a Global Ethic? *Ethics and International Affairs* [online]. 2015, September, s. 10.

12 Bangalorské zásady súdneho správania. *United Nations Office on Drugs and Crime* [online]. 2002.

13 TERHECHTE, Jörg Philipp. Judicial Ethics for a Global Judiciary: How Judicial Network Create their own Codes of Conduct. *German Law Journal*, roč. 10, č. 4, s. 510.

14 Burgh House princípy nezávislosti medzinárodného súdnictva. The Study Group of the International Law Association on the Practice and Procedure of International Courts and Tribunals in association with the Project on International Courts and Tribunals. Pozri SANDS, Philippe, Campbell MCLACHLAN a Ruth MACKENZIE. The Burgh House Principles on the Independence of the International Judiciary. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, 2005, roč. 4, č. 2, s. 251–257.

zásady Burg House princípv. Vzhľadom na absenciu všeobecných pravidiel etického chovania medzinárodných sudcov ako aj na špecifická jednotlivých medzinárodných súdov a tribunálov býva ich úprava zvyčajne obsiahnutá vo viacerých dokumentoch. Na prvom mieste je to medzinárodná zmluva zriaďujúca medzinárodnú organizáciu (súčasťou ktorej je medzinárodný súd alebo tribunál, napr. Charta OSN-Medzinárodný súdny dvor), prípadne zmluva, ktorou sa zriaďuje samotný súd (Dohovor o Štatúte medzinárodného trestného súdu). V takomto prípade rozhodujú o počte a obsahu etických pravidiel zmluvné strany medzinárodnej zmluvy prípadne štatútu medzinárodného súdu alebo tribunálu hoci v niektorých prípadoch takéto ustanovenia absentujú.¹⁵ Pri absencii úpravy etických pravidiel samotného chovania sudcov sa takéto zmluvy zvyčajne sústreďujú na proces výberu sudcov a na ich morálne a odborné predpoklady pre výkon sudcovskej funkcie. Súčasná prax potvrdzuje, že podrobnejšie etické pravidlá správania sa sudcov sú upravené v dokumentoch pripravených samotnými súdmi a v rámci ich kompetencií. V období nárastu počtu medzinárodných súdov a tribunálov možno preto zaznamenať trend doplňovať stručnejšiu zmluvnú úpravu o tzv. etické kódexy vypracované samotnými súdmi, ktoré sa snažia o identifikáciu etických pravidiel vlastných medzinárodnému súdnictvu ako aj o zvýšenie transparentnosti medzinárodných súdnych konaní s cieľom redukovať potrebu vonkajšej kontroly súdnictva (ktorá by mohla byť na ujmu sudcovskej nezávislosti). Bez ohľadu na existujúce spôsoby úpravy etických pravidiel možno súhlasiť názorom, že: „*ich ustanovenia možno chápať tak, že do medzinárodného práva prinášajú uznanie potreby vytvorenia prostriedkov umožňujúcim vyvodit' zodpovednosť voči medzinárodným sudcom za ich nevhodné správanie*“.¹⁶

V súčasnom období pôsobí viacero medzinárodných súdov a tribunálov ktoré (popri zmluvnej úprave) prijali vlastné etické kódexy. Ide o Súdny dvor EU, ktorý svoj Kódex správania (Code of Conduct) prijal 3. júla 2007¹⁷,

¹⁵ Ide o prípad Súdneho dvoru EU, resp. Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré neobsahujú žiadne pravidlá správania sa sudcov.

¹⁶ MAHONEY, Paul. *The International Judiciary Independence and Accountalibilty. The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2008, roč. 7, č. 3, s. 322.

¹⁷ *Úradný vestník Európskej únie*, C 223, 22. 9. 2007, s. 1–2. Tento kódex bol (s účinnosťou od 1. januára 2017) nahradený novým Kódexom správania sa členov a bývalých členov Súdneho dvora Európskej únie.

Rezolúciu o Súdnej etike (Resolution on Judicial Ethic), ktorú plénum Európskeho súdu pre ľudské práva prijalo 23. júna 2008, Kódex súdneho správania (Code of Judicial Conduct) prijatý Súdom karibského spoločenstva ako aj Kódex súdnej etiky (Code of Judicial Ethics) prijatý Medzinárodným trestným súdom v r. 2004¹⁸. Hoci si tieto kódexy nerobia nárok na vyčerpávajúcu úpravu je skutočnosťou, že do medzinárodného súdництва vnášajú etické princípy s cieľom predchádzať neakceptovateľnému chovaniu medzinárodných sudcov a posilňovať transparentnosť a predvídateľnosť medzinárodného súdництва a tak napomáhať jeho kredibilitu. Prax tiež potvrdzuje, že pri neexistencii kódexov niekedy súdy rozhodujú aj *ad hoc* pri rešpektovaní základných pravidiel „fair“ procesu.

Bez potreby zachádzať do podrobností možno uviesť, že Burgh House princípy ako aj etické kódexy štyroch medzinárodných súdov vykazujú ako viaceré spoločné črty tak aj rozdielnosti. Spoločná črta spočíva v uznaní výsadného postavenia princípov nezávislosti a nestrannosti sudcov medzinárodných súdov ako garantov riadneho výkonu medzinárodného súdництва bez ohľadu na jeho špecifickú a tiež ako významného nástroja na posilnenie dôvery verejnosti k súdnemu spôsobu riešenia sporov na medzinárodnej úrovni. Aj niektoré ďalšie pravidlá sú pre analyzované etické kódexy spoločné, napríklad tie ktoré upravujú vonkajšie (externé) činnosti sudcov, ďalej správanie sa sudcov počas pojednávania voči účastníkom konania a verejnosti, rešpektovanie dôvernosti súdnych porád a konaní a pod. Rozdiely medzi nimi spočívajú jednak v počte etických princípov, tak aj v podrobnostiach úpravy ich obsahu a identifikácie tých (takých) konaní sudcov, ktoré sa považujú za ich porušenie. Tieto rozdiely vyplývajú jednak z odlišného prístupu súdov k miestu, a významu etických princípov ako pomerne stručne formulovaných usmernení s minimom ich konkretizácie vo vzťahu k dovoleným či zakázaným správaniam sa sudcov (v takomto prípade sú takéto konania sudcov postupne identifikované na *ad hoc* základni a v rámci konkrétnych prípadov), alebo usmernenia s pomerne rozsiahlym výpočtom dovolených a zakázaných konaní sudcov a to aspoň u niektorých princípov. Analýza kódexov potvrdzuje, že je možná aj kombinácia oboch prístupov v rámci jedného etického kódexu a vo vzťahu ku konkrétnym etickým princípom.

¹⁸ Kódex súdnej etiky. Medzinárodný trestný súd. ICC-BD-02-01-05.

Rozdielny prístup možno v kódexoch zaznamenať aj pri úprave procesných postupov a pravidiel účelom, ktorých je zabezpečiť účinnosť princípov nezávislosti a nestrannosti v praxi. Okrem ich viac či menej podrobnej úprave je užitočné zdôrazniť aj potrebu, aby na etické „prešľapy“ sudcov mohli upozorňovať aj účastníci konania a nielen samotní sudcovia a aby konania o nich boli transparentné a „fair“ povahy.¹⁹

3 ZÁVEROM

Analýza povojnových procesov vzniku nových medzinárodných súdnych orgánov potvrdzuje, že tento má výlučne *horizontálnu povahu* bez hierarchickej štruktúry a tiež bez úpravy vzájomných vzťahov medzi nimi napríklad v otázke ich jurisdikcií, *forum shopping*, prípadne v iných procesných otázkach. Nárast počtu medzinárodných súdnych orgánov preto nebol a nie je ani v súčasnosti sprevádzaný tvorbou procesných pravidiel, ktoré by z nich utvárali koordinovaný a procesne pevnejší hierarchický systém v určitom smere podobný vnútroštátnym úpravám. Pokiaľ ide o príčiny významného nárastu počtu medzinárodných súdnych orgánov v druhej polovici 20. storočia, tento bol vyvolaný existenciou dvoch základných skutočností. Tým prvým bol *nárast počtu medzinárodných organizácií* (ako regionálnych tak aj univerzálnych), ktoré sú vo väčšej či menšej miere vybavené systémami pokojného riešenia sporov, ktoré môžu vzniknúť medzi členskými štátmi organizácie a samotnou organizáciou prípadne medzi samotnými členskými štátmi. Integrovanú súčasť takýchto systémov tvoria pravidelne aj súdne orgány, ktoré sú v závislosti od zamerania organizácie vybavené rôznymi právomocami. Druhou skutočnosťou, ktorá prispela k nárastu počtu medzinárodných súdov, sa stal *rast špecializovanej „bmotnoprávnej“ medzinárodnoprávnej úpravy*, ktorý so sebou priniesol aj vznik špecializovaného medzinárodného súdnictva (medzinárodné trestné právo, medzinárodné morské právo, medzinárodné investičné právo a pod.) Vznik nových medzinárodných súdov sa prejavil v *rozšírení počtu subjektov oprávnených iniciovať konanie pred nimi (locus standi)*. Zatiaľ že čo sporové konanie pred tradičnými medzinárodnými súdmi bolo otvorené len štátom, viaceré zakladajúce dokumenty nových medzinárodných súdov (z oblasti

¹⁹ Blížšie k tomu pozri KLUČKA, Ján. Etické pravidlá medzinárodných súdnych orgánov tribunálov. *Právny obzor*, 2017, roč. 100, č. 3, s. 289–306.

ochrany ľudských práv, ochrany investícií, ekonomickej integrácie, námorného práva) sú už otvorené aj pre neštátne sporové strany, v dôsledku čoho vylučujú medzinárodné súdnictvo z výlučnej právomoci štátov. Okrem tradičnej sporovej agendy prinášajú nové medzinárodné súdy v druhej polovici minulého storočia aj *nesporovú agendu* spočívajúcu vo výklade buď medzinárodného práva, alebo pravidiel právnych poriadkov jednotlivých organizácií s cieľom dosiahnutia ich spoločného (uniformného) výkladu, po ktorom by nasledoval proces ich jednotnej aplikácie. Cieľom tohto trendu nie je úplné nahradenie individuálnych prostriedkov výkladu medzinárodných zmlúv podľa Viedenského dohovoru o práve medzinárodných zmlúv z r. 1969, ale vo vybraných oblastiach medzinárodného práva a práva medzinárodných organizácií vytvorenie mechanizmu na prijatie ich jednotného výkladu a vylúčenie divergentnej praxe ich výkladu a uplatňovania.

Nedielnu súčasť medzinárodného súdnictva tvoria otázky etickej povahy a to ako na úrovni regionálnych, tak aj univerzálnych medzinárodných súdnych orgánov, keďže napomáhajú zabezpečiť osobnú nezávislosť, nestrannosť a výkonnosť medzinárodných sudcov stanovujúc pravidlá ich súdneho (profesného) a mimosúdneho správania.²⁰ Úspech medzinárodného súdnictva dnes preto závisí v značnom rozsahu od nezávislosti, nestrannosti a bezúhonnosti jeho sudcov. Ak sudcovia vykonávajú svoje funkcie takýmto spôsobom a sú takto vnímaní aj verejnosťou, táto k nim nadobúda dôveru a rešpektuje ich rozhodnutia. V súčasnom období pôsobí viacero medzinárodných súdov a tribunálov, ktoré (popri zmluvnej úprave) prijali vlastné etické kódexy. Ide o Súdny dvor EÚ, ktorý svoj Kódex správania (Code of Conduct) prijal 3. júla 2007, Rezolúciu o Súdnej etike (Resolution on Judicial Ethic), ktorú plénum Európskeho súdu pre ľudské práva prijalo 23. júna 2008, Kódex súdneho správania (Code of Judicial Conduct) prijatý Súdom karibského spoločenstva, ako aj Kódex súdnej etiky (Code of Judicial Ethics) prijatý Medzinárodným trestným súdom v r. 2004. Hoci si tieto kódexy nerobia nárok na vyčerpávajúcu úpravu etických problémov, je skutočnosťou, že upravujú konkrétne etické princípy s cieľom predchádzať neakceptovateľnému chovaniu medzinárodných sudcov a posilneniu

²⁰ SEIBERT-FOHR, Anja. International Judicial Ethics. In: ROMANO, Cesare, Karen ALTER a Yuval SHANY (eds.). *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 757–758.

transparentnosti a predvídateľnosti medzinárodného súdництва. Ich spoločná črta spočíva v uznaní výsadného postavenia princípov nezávislosti a nestrannosti sudcov medzinárodných súdov ako garantov riadneho výkonu medzinárodného súdництва bez ohľadu na jeho špecifiká a tiež ako významného nástroja na posilnenie dôvery verejnosti k súdnemu spôsobu riešenia sporov na medzinárodnej úrovni.

Literatura

- BAUDENBACHER, Carl. Globalization and the Judiciary. *Texas International Law Journal*, 2004, roč. 39, č. 3, s. 347–352. ISSN 0163-7479.
- BROWN, Chester. The Evolution and Application of Rules concerning Independence of the International Judiciary. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2013, roč. 2., č. 1, s. 63–82. ISSN 1569-1853.
- GOLDSTONE, Richard. International Judges: Is there a Global Ethic? *Ethics and International Affairs* [online]. 2015, September. Dostupné z: <https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/2015/international-judges-global-ethic/>
- KLUČKA, Ján. The Significances of Principles of International Law for Interpretation and Application of International Treaties. In: BELOHLÁVEK, Alexander J. a Naděžda ROZEHNALOVÁ. *Czech Yearbook of International Law*. New York: Juris, 2017, roč. VIII, s. 145–194.
- KLUČKA, Ján. Etické pravidlá medzinárodných súdnych orgánov tribunálov. *Právny obzor*, 2017, roč. 100, č. 3, s. 289–306. ISSN 0032-6984.
- MAHONEY, Paul. The International Judiciary - Independence and Accountalibility. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2008, roč. 7, č. 3, s. 322, s. 313–349. ISSN 1569-1853.
- SANDS, Philippe, Campbell MCLACHLAN a Ruth MACKENZIE. The Burgh House Principles on the Independence of the International Judiciary. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, 2005, roč. 4, č. 2, s. 247–260. ISSN 1569-1853.
- SEIBERT-FOHR, Anja. International Judicial Ethics. In: ROMANO, Cesare, Karen ALTER a Yuval SHANY (eds). *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 757–758. ISBN 9780199660681.

- SARVARIAN, Arman. Common ethical standards for counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*, 2012, roč. 23, č. 4, s. 991–1014. ISSN 0938-5428.
- SHANY, Yuval. *The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals*. Oxford: Oxford university Press, 2013, s. 418. ISBN 9780199258574.
- TERHECHTE, Jörg Philipp. Judicial Ethics for a Global Judiciary: How Judicial Network Create their own Codes of Conduct. *German Law Journal*, roč. 10, č. 4, s. 501–514. ISSN 2071-8322.
- Bangalorské zásady súdneho správania. *United Nations Office on Drugs and Crime* [online]. 2002. Dostupné z: http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf
- Kódex správania. *Úradný vestník Európskej únie*, C 223, 22. 9. 2007, s. 1–2.
- Kódex súdnej etiky. *Medzinárodný trestný súd*. ICC-BD-02-01-05.
- Permanent Court of Arbitration Optional Rules for Arbitrating Disputes between two Parties of which only one is a State. *Permanent Court of Arbitration*. 6 July 1993.
- Príhovor sudcu Stephena Schwebela k Valnému zhromaždeniu OSN zo dňa 27. októbra 1998. *International Court of Justice* [online]. 1998, s. 1. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/files/press-releases/7/3007.pdf>
- Rozsudok Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu zo dňa 2. októbra 1995, *Prosecutor v Dusko Tadić*, IT-94-1-AR72.

ROZSUDEK SDEU METOCK V KONTEXTU BREXITU

Richard Král*

Anotace

Príspevek za prvé pripomína a shrnuje problematické imigrační právní implikace rozsudku SD EU ve věci *Metock* a zasazuje je do kontextu Brexitu. Za druhé příspěvek apeluje na SD EU, aby v zájmu snížení rizika dalších exitů z EU přehodnotil svůj výklad směrnice EU o volném pohybu unijních občanů obsažený v rozsudku *Metock*, respektive apeluje na Evropskou komisi, aby v tom samém zájmu navrhla odpovídající změnu této směrnice. Přehodnocení výkladu, respektive návrh na změnu směrnice by přitom měl spočívat ve znemožnění „využívání“ práva volného pohybu unijních občanů i k legalizaci pobytu neunijních nelegálních přistěhovalců, měl by tedy spočívat ve vzkříšení přístupu SD EU ve věci *Akerich*.

Klíčová slova

Rozsudek *Metock*, rozsudek *Akerich*, Brexit, Soudní dvůr EU.

1 ÚVODEM

Letos je tomu již 11 let od přijetí jednoho z nejvíce diskutovaných a kritizovaných rozsudků Soudního dvora EU (SD EU) – rozsudku ve věci *Metock*¹.

* Prof. JUDr. Richard Král, LL.M., Ph.D., DSc., Katedra Evropského práva, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha; člen Legislativní rady vlády / Email: kral@prf.cuni.cz

¹ Rozsudek soudního dvora (velkého senátu) ze dne 25. července 2008, *Blaise Babeten Metock a další proti Minister for Justice, Equality and Law Reform*, věc C-127/08. K prvotní kritice rozsudku srov. CURRIE, S. Accelerated justice or a step too far? Residence rights of non-EU family members and the Court's ruling in *Metock*. *European Law review*, 2009, roč. 15, č. 3, s. 310–326; nebo COSTELLO, C. *Metock: Free movement and „Normal Family Life“ in the Union*. *Common Market Law Review*, 2009, roč. 46, s. 587–610.

Tento rozsudek jak známo aproboval „využívání“ práva volného pohybu unijních občanů i k legalizaci pobytu neunijních nelegálních přistěhovalců (např. odmítnutých žadatelů o azyl). Svými dopady na vnitrostátní imigrační politiku členských států EU rozsudek do jisté míry přispěl k tomu, že při všelidovém hlasování ve Velké Británii o vystoupení z EU, těsně převážily hlasy pro Brexit.

Hlavní účel příspěvku je dvojitý. Za prvé připomenout problematiku imigrační právní implikace rozsudku *Metock* a zasadit je do kontextu Brexitu. Za druhé apelovat na SD EU, aby v zájmu snížení rizika dalších exitů z EU přehodnotil svůj výklad směrnice EU o volném pohybu unijních občanů² obsažený v rozsudku *Metock*, respektive apelovat na Evropskou komisi, aby v tom samém zájmu navrhla odpovídající změnu této směrnice.

2 PŘIPOMENUTÍ ROZSUDKU *METOCK*

V této věci šlo skutkově o to, že 4 neunijní státní příslušníci pocházející z Afriky – pánové *Metock*, *Ikogho*, *Chinedu*, *Igboanusi*, přijeli do Irsku a požádali v něm o politický azyl. Žádost všech 4 žadatelů o azyl však byla pravomocně zamítnuta. Všichni se ale stačili během svého pobytu v Irsku oženit s unijními občankami – státními příslušnicemi Velké Británie, Německa a Polska, které v Irsku využívaly svého unijního práva volného pohybu (dále též VP). Zatímco pánové *Metock* a *Chinedu* tak učinili již během azylového řízení, tak pánové *Ikogho* a *Igboanusi* tak učinili dokonce až poté co byla pravomocně zamítnuta jejich žádost o politický azyl. Poté, co se dotyční pánové oženili, vesměs požádali s odkazem na směrnici EU o volném pohybu unijních občanů a zejména její články 2,3 a 7, o právo pobytu v Irsku jako neunijní rodinní příslušníci (dále též NRP) – manželé (neirské) unijní občanky využívající v Irsku svého unijního práva VP. Irský imigrační úřad ale jejich žádosti zamítl, a to s ohledem na rozsudek SD EU ve věci *Akerich*³, vynesený již před přijetím směrnice o volném pohybu. Tento rozsudek zavedl

² Směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států.

³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 23. září 2013, *Secretary of State for the Home Department proti Hacene Akerich*, věc C109/01.

pravidlo předchozího legálního pobytu (dále též pravidlo PLP) v některém z členských států pro NRPy unijních občanů využívajících právo VP.

Podle tohoto pravidla zakládá právo EU unijní pobytové a pohybové právo jen těm NRPům unijního občana využívajícího práva VP, kteří pobývali se svým příbuzným-unijním občanem v jeho domovském státě legálně, tj. v souladu s národními imigračními předpisy tohoto státu, nebo těm NRPům, kteří, pokud se stali NRPy unijního občana až během jeho pobytu v jiném státě, měli předchozí pobyt v tomto jiném státě legální, tj. v souladu s národními imigračními předpisy tohoto státu. Podle pravidla PLP by tedy směrnice o volném pohybu neměla založit panu Metockovi unijní právo pobytu, protože předtím, než se stal v Irsku NRPeM unijního občana využívajícího v Irsku své právo VP, neměl v Irsku předchozí legální pobyt.

Proti zamítavým rozhodnutím Irského imigračního úřadu, vycházejícím z rozsudku *Akrich* se však všichni 4 výše uvedení neunijní pánové i jejich unijní manželky odvolali k irskému soudu. Ten postoupil SD EU celkem 3 předběžné otázky, z nichž zásadní byly první dvě.

V první otázce se irský soud ptal SD EU na to, zda PLP NRPa v některém členském státě je přípustnou podmínkou toho, aby se na NRPy unijních občanů využívajících práva VP vztahovala (imigračně velmi liberální) ustanovení směrnice EU 2004/38 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. V první otázce se tedy irský soud vlastně ptal, zda i po přijetí výše uvedené směrnice je pořád relevantní akrichovské pravidlo PLP.

Ve druhé otázce se pak irský soud ptal na to, zda se na NRPa – manželka unijního občana využívajícího práva VP vztahují ustanovení směrnice 2004/38 bez ohledu na místo a datum uzavření sňatku a bez ohledu na okolnosti za jakých vstoupil na území hostitelského státu. Irskému soudu tedy šlo o to zjistit, zda se režim směrnice vztahuje i na ty NRPy – manželky unijního občana využívajícího práva VP, kteří vstoupily do manželství s unijním občanem až poté co se tento občan ze svého domovského státu přemístil do jiného členského státu, a kteří předtím než vstoupili do takového manželství, pobývali v hostitelské zemi jejich manžela – unijního občana nelegálně.

Pokud jde o odpověď na **první otázku**, tak SD EU se jasnĕ vyjádřil, že akričovské pravidlo PLP státĕ musí být přehodnoceno⁴. Podle SD EU totiž „*musí být směrnice 2004/38 vykládána v tom smyslu, že se vztahuje na všechny státní příslušníky třetích zemí, kteří jsou rodinnými příslušníky občana Unie ve smyslu čl. 2 bodu 2 této směrnice a kteří doprovázejí nebo následují občana Unie v jinĕm členskĕm státĕ, než je členskĕj stát, jebož je státním příslušníkem, a přiznává jim právo na vstup a právo pobytu v tomto členskĕm státĕ bez rozlišení podle toho, zda uvedený státní příslušník třetí země již legálně pobýval v jinĕm členskĕm státĕ, či nikoli*“⁵. SD EU tedy akričovské pravidlo PLP revokoval. Učinil tak přes odmítavĕ až varovné hlasy řady členských států, včetně ČR. Členské státy dávaly jasnĕ najevo, že zrušení pravidla PLP povede k zesílení již tak silného přistĕhovalĕckého tlaku a ve svĕm důsledku k ohrožení pravomoci členských států zvládat přistĕhovalĕctví na jejich vnĕjších hranicích⁶. Dávaly i najevo, že EU nemá dostatečnou pravomoc upravovat pohyb NRPů (unijních občanů využívajících práva VP) **do** EU ale pouze **uvnitř** EU⁷. SD EU se ale, jak již zmínĕno, názory členských států neřídil.

SD EU se ve věci *Metock* odklonil od akričovského pravidla PLP v jinĕm členskĕm státĕ protoĕže argumentačnĕ vycházel ze zcela odlišné premisy než ve věci *Akerich*. Ve věci *Akerich* totiž SD EU vycházel z toho, že unijního občana nemůže odrazovat od výkonu jeho práva VP v jinĕm členskĕm státĕ skutečnost, že jeho NRP nemající s ním legální pobyt v jeho domovském členskĕm státĕ se nemůže s ním nebo za ním přemístit do onoho jinĕho členskĕho státu⁸. Ve věci *Akerich* SD EU tedy vycházel z toho, že důvodem proĕ unijní úprava přiznává NRPovi právo doprovázet nebo následovat svĕho příbuzného – unijního občana do země EU, v níĕ tento občan vykonává své právo VP, je to, aby se výkon práva VP dotyčného unijního občana neprojevil ztrátou jeho již existující možnosti legálně společnĕ s NRPem žít⁹. Důvodem tudíž není to, aby se výkon práva VP dotyčného unijního

⁴ Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 58.

⁵ Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 54.

⁶ Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 71 a 72.

⁷ Z této dělby pravomocí ostatnĕ původnĕ vycházel i sám SD EU ve věci *Akerich*. Srov. bod 49 tohoto rozsudku.

⁸ Rozsudek SD EU, věc C109/01, bod 53.

⁹ Rozsudek SD EU, věc C109/01, bod 52.

občana projevil získáním jeho předtím neexistující možnosti legálně společně s NRPem žít.

Na rozdíl od věci *Akerich* SD EU ve věci *Metock* vycházel z toho, že unijního občana odrazuje od výkonu jeho práva VP i nemožnost vést v hostitelské zemi normální rodinný život, tj. nemožnost společně tam žít, se všemi svými NRPy, tedy i s těmi bez PLP v některém členském státě¹⁰. Je ale opravdu těžké si představit jak může unijního občana, který ve své domovské zemi nemůže legálně žít společně se svými NRPy, odrazovat od výkonu jeho práva VP v jiném členském státě to, že ani v tomto hostitelském státě nebude moci legálně společně žít se svými NRPy. Ve věci *Metock* tak SD EU vycházel z toho, že důvodem proč unijní úprava přiznává NRPovi právo doprovázet nebo následovat svého příbuzného – unijního občana do země EU, v níž tento občan vykonává své právo VP, není pouze to, aby se výkon práva VP dotyčného unijního občana neprojevil ztrátou jeho již existující možnosti legálně společně s NRPem žít. Důvodem je též umožnit unijnímu občanovi využívajícímu právo VP vést v hostitelské zemi normální rodinný život, tj. společně tam žít, se všemi svými NRPy, tedy i s těmi bez PLP v některém členském státě.

Pokud jde o odpověď SD EU na **druhou předběžnou otázku**, tak ta je stejně kontroverzně proimigrační jako odpověď na otázku první. SD EU odpověděl, že „*na státního příslušníka třetí země, který je manželem nebo manželkou občana Unie pobývajících v členském státě, jehož není státním příslušníkem, jenž tohoto občana Unie doprovází nebo následuje, se vztahují ustanovení uvedené směrnice (tj. směrnice 2004/38) bez ohledu na místo a datum uzavření jejich manželství, jakož i způsob, jakým tento státní příslušník třetí země vstoupil na území hostitelského členského státu.*“¹¹ SD EU tudíž jasně řekl, že liberální imigrační režim směrnice 2004/38 se vztahuje i na ty NRPy – manžely unijního občana využívajícího práva VP, kteří vstoupili do manželství s unijním občanem až poté co se tento občan přemístil ze svého domovského státu do jiného členského státu, a kteří předtím než vstoupili do takového manželství, pobývali v hostitelské zemi jejich manžela – unijního občana nelegálně. Argumentačně přitom SD EU vycházel z premisy, že „*jestliže totiž občan Unie založí rodinu poté,*

¹⁰ Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 62 a 64.

¹¹ Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 99.

co se usadil v hostitelském členském státě, odmítnutí tohoto členského státu povolit jeho rodinným příslušníkům, kteří jsou státními příslušníky třetích zemí, aby jej následovali, jej může odradit od toho, aby i nadále v tomto členském státě pobýval a může jej podnítit k tomu, aby tento členský stát opustil, aby mohl vést rodinný život v jiném členském státě nebo ve třetí zemi¹².

3 SHRNUTÍ KONTROVERZNÍCH IMIGRAČNÍCH PRÁVNÍCH IMPLIKACÍ ROZSUDKU METOCK

Rozsudek SD EU ve věci *Metock* tím, že revokoval akričovské pravidlo PLP, jednoznačně podrazil nohy těm členským státům EU, jako je např. Velká Británie, které zpříšňováním svých národních imigračních předpisů usilují o omezení přistěhovalců obtížně integrovatelných přistěhovalců ze třetích zemí a které se maximálně snaží omezit nelegální přistěhovalce.

Konkrétně rozsudek SD EU ve věci *Metock* umožnil, resp. podnítl vznik následujících velmi problematických imigračních situací či scénářů v těch zemích EU, jako je např. i Velká Británie, které svými národními imigračními předpisy automaticky nezakládají právo pobytu neunijním občanům, pokud uzavřou sňatek s jejich občany, ale podminují vznik tohoto práva splněním některých, zejména integračních, předpokladů.

1. Unijní občan země, jejíž imigrační předpisy neumožňují legální pobyt jeho NRPům, např. proto, že nesplňují základní integrační předpoklady, může vcelku jednoduše dosáhnout legalizace jejich pobytu ve svém domovské zemi tak, že nejdříve využije svého práva VP a bude s nimi skutečně pobývat v jiném členském státu po dobu alespoň 3 měsíce. Takto se vymaní z působnosti imigračních předpisů své domovské země a dostane se do působnosti imigračně liberálnější směrnice o VP. V působnosti směrnice, respektive práva EU umožňujícího legální pobyt jeho NRPům přitom zůstane i po svém návratu do domovské země.¹³

¹² Rozsudek SD EU, věc C-127/08, bod 89.

¹³ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 12. března 2014, *O. v. Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel a Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel v. B*, věc C456/12, bod 54.

2. Odmítnutý žadatel o azyl může jednoduše zlegalizovat svůj pobyt v členském státě, který mu azyl neudělil a dokonce rozhodl o jeho vyhoštění, tím, že v něm uzavře sňatek s unijním občanem z jiného členského státu vykonávajícím ve státě azylového řízení své právo VP.
3. Odmítnutý žadatel o azyl může zlegalizovat svůj pobyt v členském státě, který mu azyl neudělil a dokonce rozhodl o jeho vyhoštění, i tak, že v něm uzavře sňatek s občanem státu azylového řízení, který poté využije své právo VP způsobem uvedeným pod bodem 1.
4. Státní příslušník třetí země se může vyhnout zdlouhavému a nejistému azylovému řízení k získání práva pobytu v zemi azylového řízení tím, že uzavře sňatek, a to i ve své zemi, s unijním občanem již využívajícím právo VP v členském státě azylového řízení, nebo s (unijním) občanem státu azylového řízení, který teprve využije své právo VP způsobem uvedeným pod bodem 1.

4 KONTEXT BREXITU

Byla to právě Velká Británie, kde ke všem výše uvedeným čtyřem problematickým imigračním scénářům, které umožnil rozsudek *Metock*, začalo v neudržitelné míře docházet. To samozřejmě živilo v Británii protiunijní nálady a podloženě umožnilo protiunijním aktivistům tvrdit, že díky *Metocku* nemůže Británie plně kontrolovat a regulovat přistěhovalce ze třetích zemí. Rozsudek *Metock* navíc v Británii přinesl živnou půdu pro činnost organizovaných gangů dovážejících do Velké Británie „nevěsty“ z vyloučených lokalit zemí střední a východní Evropy. Tyto nevěsty, jako unijní občanky využívající své právo VP, pak uzavřením sňatku s nelegálními přistěhovalci zejména z Pákistánu a Nigérie zlegalizovaly jejich pobyt v Británii, a to minimálně do té doby, než se prokázalo, že šlo o čistě účelový, respektive předstíraný či fingovaný sňatek.¹⁴ Kdyby rozsudkem *Metock* nebylo zrušeno ono akričovské pravidlo PLP, tak by v Británii k takovýmto účelovým sňatkům vůbec nedocházelo a Británie by tudíž bývala nemusela používat své policejní a imigrační složky na složité a časově i finančně náročné odhalování, prokazování a potírání účelových sňatků.

¹⁴ Srov. např. Česka žijící v Anglii si během čtyř měsíců naoko vzala tři Pákistánci. *Novinky.cz* [online] publ. 18. 1. 2013 [cit. 03. 04. 2019].

To, že rozsudek *Metock* svými dopady evidentně podkopával myšlenku unijní integrace ve Velké Británii, uznala i EU, když při vyjednávání s Británií o „Novém řešení pro Spojené království v rámci EU“ přistoupila na to, že v případě, že Britové se v referendu vysloví pro setrvání Británie v EU, tak změnou směrnice 2004/38 dojde k obnovení akrichovského pravidla PLP.¹⁵

Bohužel výsledek referenda o Brexitu ukázal, že ani tento příslib nakonec nedokázal eliminovat, *Metockem* již způsobenou, škodu na image EU ve VB. Samozřejmě nelze tvrdit, že Britové se vyslovili pro Brexit jen díky rozsudku *Metock*, lze ale tvrdit, že tento rozsudek svým dílem k Brexitu přispěl.

5 ROZSUDEK METOCK PO BREXITU

Tím, že se Britové vyslovili pro Brexit formálně padl příslib EU obnovit, změnou směrnice 2004/38, akrichovské pravidlo PLP. Jeho obnovení je ale pořád aktuální. Brexit ukázal jaký protiunijní potenciál rozsudek *Metock* reálně má. Tento škodlivý potenciál navíc posiluje fakt, že v EU pořád roste počet odmítnutých žadatelů o azyl, či o pobyt podle národních imigračních předpisů, a tudíž hlavních „beneficientů“ rozsudku *Metock*. Je proto opravdu s podivem, že tuto skutečnost doposud nereflektovala ani Komise ani SDEU. Komise se pořád nemá k předložení návrhu na změnu směrnice 2004/38, kterým by došlo k obnovení akrichovského pravidla PLP. SD EU rovněž doposud nepřehodnotil svůj přístup k rozsudku *Metock*, ačkoliv k tomu měl např. ve věci *Lounes*¹⁶ příležitost. SD EU dokonce svým loňským rozsudkem ve věci *Coman*¹⁷ umožnil, aby nelegální imigrant legalizoval svůj pobyt

¹⁵ Konkrétně v příloze VII ROZHODNUTÍ HLAV STÁTŮ A PŘEDSEDŮ VLÁD, ZASEDÁJÍCÍCH V EVROPSKÉ RADĚ, O NOVÉM ŘEŠENÍ PRO SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ V RÁMCI EVROPSKÉ UNIE se uvádí, že „Komise má v úmyslu přijmout návrh, kterým se doplní směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie svobodně se pohybovat, s cílem vyloučit z oblasti působnosti práva na volný pohyb státní příslušníky třetích zemí, kteří před uzavřením sňatku s občanem Unie neměli předchozí legální pobyt v některém ze členských států, nebo kteří uzavřou sňatek s občanem Unie až poté, co se tento občan Unie přihlásí k pobytu v hostitelském členském státě. V takových případech se také na státního příslušníka třetí země budou vztahovat právní předpisy hostitelského členského státu v oblasti přistěbovalectví.“

¹⁶ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. listopadu 2017, *Toufik Lounes v. Secretary of State for the Home Department*, věc C165/16.

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. června 2018, *Relu Adrian Coman a další v. Inspectoratul General pentru Imigrări a Ministerul Afacerilor Interne*, věc C-673/16.

v EU i sňatkem s unijním občanem využívajícím svého unijního práva VP, který je stejného pohlaví jako imigrant.¹⁸

6 ZÁVĚREM

Závěrem lze zdůraznit, že rozsudek *Metock* má opravdu velmi problematické imigrační právní implikace. Torpéduje snahy těch zemí EU, které zpřísnováním svých národních imigračních předpisů usilují o omezení přistěhovalectví obtížně integrovatelných přistěhovalců ze třetích zemí a které se maximálně snaží omezit nelegální přistěhovalectví. Enormně v nich zvyšuje poptávku po (účelových) sňatcích nelegálních imigrantů s unijními občany z jiných členských států využívajícími právo VP.¹⁹ Zejména v těchto zemích pak vyvolá zbytečné proti unijní nálady. Je proto v zájmu EU, v zájmu snížení rizika dalších exitů z EU, obnovit akričovské pravidlo PLP, které bylo rozsudkem *Metock* revokováno. Nelze tudíž než apelovat na SD EU, aby rozsudek *Metock* přehodnotil, a případně na novou Komisi, ustavenou po nastávajících volbách do Evropského parlamentu, aby byla imigračně zodpovědnější a navrhla příslušnou změnu směrnice 2004/38.

Použitá literatura

- COSTELLO, C. *Metock: Free movement and „Normal Family Life“ in the Union*, *Common Market Law Review*, 2009, s. 587–610. ISSN 0588-7453.
- CURRIE, S. *Accelerated justice or a step too far? Residence rights of non – EU family members and the Court’s ruling in Metock*, *European Law review*, 2009, s. 310–326. ISSN 1468-0386.
- KRÁL, R. *Co vlastně přináší kontroverzní rozsudek SD EU ve věci Coman?* *Jurisprudence*, 2019, č. 1, s. 39–42. ISSN 1802-3843.
- Směrnice 2004/38/ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států.
- Rozsudek soudního dvora (velkého senátu) ze dne 25. července 2008, *Blaise Babeten Metock a další proti Minister for Justice, Equality and Law Reform*, věc C-127/08.

¹⁸ Blíže KRÁL, Richard. *Co vlastně přináší kontroverzní rozsudek SD EU ve věci Coman?* *Jurisprudence*, 2019, č. 1, s. 39–42.

¹⁹ Srov. např. zprávu ČTK - Policisté provedli v Německu a Česku rozsáhlý zátah proti fingování sňatků. *Novinky.cz* [online]. publ. 21. 3. 2018 [cit. 04. 04. 2019].

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. listopadu 2017, *Toufik Lounes v. Secretary of State for the Home Department*, věc C 165/16.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. června 2018, *Relu Adrian Coman a další v. Inspectoratul General pentru Imigrări a Ministerul Afacerilor Interne*, věc C-673/16.

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 12. března 2014, *O. v. Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel a Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel v. B*, věc C 456/12.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 23. září 2013, *Secretary of State for the Home Department proti Hacene Akrich*, věc C109/01.

Česka žijící v Anglii si během čtyř měsíců naoko vzala tři Pákistánce. *Novinky.cz* [online] publ. 18. 1. 2013 [cit. 03. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/290685-ceska-zijici-v-anglii-si-behem-ctyr-mesicu-naoko-vzala-tri-pakistance.html>

Policisté provedli v Německu a Česku rozsáhlý zátah proti fingování sňatků. *Novinky.cz* [online]. publ. 21. 3. 2018 [cit. 04. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/466913-policiste-provedli-v-nemecku-a-cesku-rozsahly-zatah-proti-fingovani-snatku.html>

SOUDOBÉ JAZYKOVĚ-PRÁVNÍ OTÁZKY V EVROPSKÉM ČESKU SE ZAOSTŘENÍM NA AKADEMICKÉ PROSTŘEDÍ

Filip Křepelka*

Anotace

Příspěvek představuje právní rámec užívání češtiny a dalších jazyků v Česku jako státu standardně zapojeného do mezinárodního společenství a členského státu Evropské unie. Ve srovnání s jinými srovnatelnými jednojazyčnými státy se ukazuje, že Česká republika postrádá jazykovou politiku zaměřenou na rozvoj a ochranu češtiny. Patrný je naopak odpor vůči takové politice. To se odráží v absenci ústavní jazykové klausule stejně jako jazykového zákonodárství. Jednojazyčnost prostředí umožňuje naivní postoje vůči možnostem užívání dalších jazyků ve veřejné sféře. Anglicizace se těší vstřícnosti, ba se obdivuje a požaduje. Sporný požadavek Masarykovy univerzity předkládat anglické habilitační práce bohužel této právní (ne)politice odpovídá. Standardní při mezinárodní komparaci je vlastně pouze podpora znakového jazyka.

Klíčová slova

Čeština; Angličtina; Česká republika; Globalizace; Evropská unie; Veřejná správa; Soudnictví; Školství; Ústavní jazyková klausule; Jazykové zákonodárství; Znakový jazyk.

* Doc. JUDr. Filip Křepelka, Ph.D., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: filip.krepelka@law.muni.cz

Tento text jsem začal psát v roce 2006. Vedle jazykového režimu Evropské unie, kterému jsem se vícekrát věnoval,¹ se ukázalo, že si pozornost zaslouží též postavení češtiny² a dalších jazyků v Česku.³

Další témata však vždy měla přednost. Nakonec jej dokončuji jako příspěvek ve sborníku k jubileu, jež oslaví kolega profesor Vladimír Týč.⁴ Jsem přitom rád, že se týká našeho společného postojů. Oba jsme se stavěli proti požadavku, aby se na Masarykově univerzitě habilitační práce povinně sepisovaly anglicky.⁵

1 ÚVOD

1.1 Zaměření příspěvku

Naše země je jednojazyčná. Tomu odpovídá malá pozornost poměru češtiny a dalších jazyků. Média se mu věnují vzácně. Omezeně tak činí odborný tisk. Platí to též pro právní rozměr. Globalizace a integrace přitom zmnožují potyčkání se češtiny a dalších jazyků. Vedle právního rámce však text také vyzdvihne skutečnost, že pomocí jazyka se právo vytváří a uplatňuje. Jako připomínka neslyšících se zmíní znakový jazyk. Název textu záměrně odráží označování tematiky jako otázky.⁶ Takto se dříve označovaly politické spory ohledně jazyků, které pochopitelně získávaly též právní rozměr.

¹ Zejména monografie KŘEPELKA, Filip. *Mnohojazyčnost Evropské unie a její důsledky pro českou právní praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, č. 309, spisy Právnické fakulty Masarykovy university. Další příspěvky a články jsou uvedené v textu.

² Tuzemské zákony užívají sousloví „český jazyk“. „Češtinu“ upřednostňují pro jednoslovnost.

³ S ohledem na téma je dobré osvětlit upřednostnění sporného názvu naší země. Jeho používání dlouhodobě doporučuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Během posledních let jej, respektive jednoslovné cizojazyčné ekvivalenty, postupně uznaly mezinárodní organizace.

⁴ Samotný jubilatní skutečnost, že právo EU se zachycuje více jazyky, studentům spíše naznačuje, viz TÝČ, Vladimír, *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 7. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Leges, 2017, např. na s. 140 – jazyky soudního řízení, s. 194 – kauza *Groener* (níže) a příležitostným uváděním anglických, popř. francouzských a slovenských ekvivalentů.

⁵ Rád habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na Masarykově univerzitě ze dne 22. 5. 2017, registrovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pod j. MSMT-12642/2017. Čl. 2 odst. 3 řádu stanoví „(...) U habilitačních řízení zahájených po 31. 12. 2020 je možné předkládat habilitační práci výhradně v anglickém jazyce, případně v jiném cizím jazyce podle zvyklostí v oboru (vyjma slovenštiny).“

⁶ Viz Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav Akademie věd České republiky [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ot%C3%A1zka_jazykov%C3%A1

1.2 Metoda

Je dobře, že se začíná diskutovat metodologie akademických právních publikací. První názory se výrazně rozcházejí.⁷ Tento text je hlavně syntetický. Mapuje se právní postavení češtiny a dalších jazyků v nejrůznějších souvislostech. Zmíní se politické, sociální a ekonomické souvislosti, jsou-li patrné či dohledatelné. Příležitostně se odkáže na výzkumy provedené jinými. V některých případech se naznačí výklady čili právní dogmatika. Naznačené problémy by si zasloužily rozpracování. Síly jsou však omezené, též editoři sborníku naznačili hranice. Vedle platného práva (*de lege lata*) se naznačí právní politika (*de lege ferenda*). Text není ideologicky neutrální. Upřednostňují takové výklady práva a úpravy, které podporují jazykovou rozmanitost.

1.3 Zvláštnost jazyka a jazykovědy

Přirozené jazyky vznikly dávno. Vytvoří se, nedědí se však, lidé si je osvojují, ať již bezděčně jako děti či záměrně jako dospělí v rámci jazykových skupin (*Sprachgemeinschaft*). Jejich užívání je tedy chováním. Jazyk je vlastně složitá soustava řečových zvyklostí. Srovnatelně to platí pro písmo jako nástroj záznamu jazyka. Regulace jazyka je již činností záměrnou. Jazykověda příslušného jazyka (konkrétní lingvistika či lépe filologie) má tedy roli jak deskriptivní (jak se mluví a píše), tak preskriptivní (jak je žádoucí či vhodné mluvit a psát).

2 PŘEHLED JAZYKŮ V ČESKU

2.1 Složitá minulost jazyků

Čeština v domácím prostředí České republiky převažuje. Mluví jí drtivá většina obyvatel. Další jazyky jsou tedy okrajové či cizí. Dříve tomu však bylo jinak.

⁷ Právní dogmatiku zdůrazňují MELZER, Filip a Petr TĚGL. *Občanský zákoník, § 2894–3081. Velký komentář. Svazek IX*. Praha: Leges, 2018, s. xiii–xvi. Na druhé straně je vyzdvihování *empirical legal studies* amerického typu. Většina autorů příspěvků v monotematickém čísle *Jurisprudence* (6/2016) doktrínu či normativní vědu (slovo dogmatika neuvžívají) nepopírají, ale nevěnují se jí, patrně ji požadují za banální. Méně či více přítomně dávají najevo, že je ve srovnání se společenskovědními přístupy podřadná.

Po druhé světové bylo Československo dvojjazyčné. Čeština a slovenština jsou však vzájemně srozumitelné. To ulehčovalo soužití ve společném státě, ba jej odůvodňovalo. V českých zemích si dvoujazyčnosti všiml málokdo. Tušíme, že Slovinci ji vnímali. Již kvůli početní převaze byla přítomnost češtiny na Slovensku výraznější než slovenštiny v Česku. Pominout nelze pocit ohrožení vyvolaný dřívější maďarizací, ale také republikové pojetí slovenštiny jako větve jednoho jazyka.⁸ Jediná větší jazyková menšina byla maďarská. Na samostatném Slovensku jazyková otázka ostatně trvá.

Ještě viditelnější byla němčina. Šestiletá nacistická okupace, kdy vnucování němčiny bylo projevem panování národa, jenž podlehl totalitní nacistické ideologii, vyústila v odsun třímilionové menšiny. Meziválečné Československo se za jednotný prohlášeným jazykem ve dvou větvích a početnými menšinami a s nimi spojenou nepřekvapivě věnovalo jazykovým otázkám pozornost.⁹ Nejinak tomu bylo za Rakouska-Uherska. V jeho předlitavské části němčina od 18. století, kdy vznikl moderní stát, dominovala. Čeština se během 19. století emancipovala. Jen připomenout zde lze posilování češtiny v oblasti vzdělávání, kultury, vědy a hospodářství. Poměry v Čechách, na Moravě a v českém Slezsku jako samosprávných zemích se odlišovaly. Čeština nebyla rovnoprávná v monarchii jako celku.¹⁰ Zvláště pozvolné bylo prosazování češtiny v politice a právu, hlavní zákony – jako Obecný zákoník občanský z roku 1811 – byly vydány německy a tento jazyk zůstal rozhodný – přes vyhotovení českého překladu.¹¹

Zmínit lze středověk a raný novověk, kdy v Evropě představovala středověká latina jazyk nepočetných vzdělavců včetně právníků. Jak čeština, tak němčina se vlastně během renesance a reformace ustalovaly a zušlechťovaly.

⁸ Snažení za doby slovenského štátu dokládá FUNDÁREK, Jan. Tvorba slovenskej právnej terminologie. *Slovenská reč – Mesačník pre záujmy spisovného jazyka*, 1940, sv. 1, s. 35–38.

⁹ EPSTEIN, Leo. *Das Sprachenrecht der Tschechoslowakischen Republik: unter Berücksichtigung der Gesetzesmaterialien und der Rechtsprechung, mit Hinweisen und erläuternden Bemerkungen versehen*. Reichenberg (Liberec): Verlag von Gebrüder Stiepel, 1927.

¹⁰ Mezioborový současný pohled poskytuje VELČOVSKÝ, Václav. *Nesoužití: česko-německá jazyková politika 18.–20. Století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

¹¹ Zmínka MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a slovenského práva do roku 194*. Praha: Linde Praha, 2003, s. 202. Původní název „Kniha všeobecných zákonů městských“ by dnes už byl příliš zastaralý.

2.2 Jazykové menšiny

Otázky na národnost a náboženství patřily mezi ty, které se v posledním sčítání lidu, domů a bytů (2011)¹² považovaly za zvláště citlivé a přitom zbytečné. Vyplnění příslušných rubrik se tak odmítalo. Praktické ohledy odvodnily další otázku na *mateřský jazyk*. Též ten však každý směl uvést dle uvážení, uvést dva či jej neuvést. Jakákoli čísla jsou tedy *cum grano salis*.

Byť někteří „moravštinu“ uvedli, tak nejpočetnější moravská menšina jazyková není. Podobně je na tom ta slezská. Nářečí je na Moravě a ve Slezsku několik, svébytný spisovný jazyk však neexistuje. Přihlášení se je výraz regionální identity.

Němčina je hlavně naší minulostí, zbylí Němci zůstali zatlačení a rozptýlení. Po třech generacích se vesměs asimilovali. Nyní je v tuzemsku více než menšinový jazyk jazykem obsluhy turistů, investorů a manažerů, obchodu a kulturních styků s Německem a Rakouskem. Nezapomínejme, že je světový jazyk.

Největší jazykovou menšinou tvoří Slováci. Díky vzájemné srozumitelnosti, rozptýlení po celém Česku a důvodu příchodu – nejen za prací, ale též za manželstvím – se však zpravidla asimilují. Jako jazyková menšina se pak nevnímají.

Romové sice mají svébytný jazyk, ale řada z nich však romštinu užívá vedle češtiny či ve směsi s ní. Není ustálená, což by se ukázalo při jejím užívání ve vzdělání a státní sféře.

Moravskoslezští Poláci jsou tak jediná jazyková menšina v obvyklém chápání. Čeští Poláci obývají vymezené území. Představují typickou hraniční menšinu nacházející oporu v sousedním národním státě, v tomto případě lidnatějším než Česko.

2.3 Jazyky přistěhovalců

Již Slováci a dnešní Romové jsou přistěhovalci v rámci dřívějšího společného státu. Přistěhovalci přinesli též další jazyky. Přítomnost těchto jazyků závisí na jejich zachování příslušnými menšinami, které si pochopitelně osvojily češtinu.

Starší přistěhovalecké menšiny zde žijí po generace a již mají občanství. Jsou jimi Maďaři (ze Slovenska více než z Maďarska samotného), Rumuni,

¹² Celkové výsledky SLDB 2011 jsou dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/sldb>

Bulhaři, Řekové, Rusové, Ukrajinci a Vietnamci. Leckteré tyto menšiny posílají noví přistěhovalci. V Evropské unii je volný pohyb osob. Díky nízké nezaměstnanosti je Česko přitažlivé a zůstává pootevřené právě pro přistěhovalce z Východu.

Nové přistěhovalce představují vedle nezmíněných etnik východní Evropy mimo jiné Číňané, Turci, Arabové, Indové či Afričané. Přistěhovali se k nám tisíce či stovky lidí též z bohatých zemí, Západoevropané a Američané.

Pro migranty – žadatele azylu ke spokojenosti většiny tuzemců odmítajících tlak Evropské unie na pomoc jižním členským státům přitažliví zatím nejsme. Jen zlomek žadatelů koneckonců uspěje. Představme si, jaké jazyky by se objevily, kdyby přišla podobná vlna jako do Německa, tedy stotisíc lidí, přičemž by mnozí azyl dostali. Jazykový režim azylového řízení však ještě bude zmíněn.

2.4 Angličtina v Česku

Všechny uvedené kategorie migrantů rostoucí měrou využívají angličtinu. Nejprůrazněji tak činí elitní manažeři a experti, jež pobývají střednědobě (*expatriates*). Někteří zde pobývající Angličané a Američané se ostatně uplatnili jako učitelé angličtiny. Angličtina se však stává přinejmenším dočasným komunikačním jazykem pro další přistěhovalce.

Česko každoročně navštěvují miliony cizích turistů. Hotely, restaurace, ale též průvodci se jím dílem přizpůsobují. Rovněž turisté však zhusta užívají angličtinu. Ta se stala též obecným jazykem jejich obsluhy.

2.5 Učení se cizích jazyků a jejich znalosti

Velké změny prodělala od roku 1900 na našem území výuka cizích jazyků. Odrážejí jak proměny postavení našeho státu v mezinárodním společenství, tak podíl jednotlivých jazyků na mezinárodním styku.¹³

Dnešní mladí by zažili šok, kdyby si uvědomili, že ještě na přelomu 19. a 20. století se na klasických gymnáziích vyučovala nejen latina, ale též starořečtina. Různé vnímání těchto jazyků bylo však již tehdy důvodem reformy. Němčina se učila jako hlavní státní jazyk. Mezinárodním jazykem byla francouzština.

¹³ Bohužel se mi nepodařilo nalézt žádnou monografii, která by mapovala politiku výuky cizích jazyků v českém prostředí během 20. století a shrnovala statistiky výuky, jejího zabezpečení, výsledků, kdy postoje vůči těmto jazykům se pochopitelně zastíraly.

Angličtina teprve přicházela. Dnešním pohledem je pozoruhodné, že tři jazyky se pojímaly jako nezbytné. Nezapomínejme však, jak byla maturita elitní.

Ruština jako jazyk Sovětského svazu se uložila jako povinná za socialismu. Doplnňovala ji výuka angličtiny, němčiny a francouzštiny. Podíl „neslovan-ských jazyků“ se proměňoval. Němčina se po odsunu Němců vytratila z vnitřního prostředí. Necht' vůči ní byla pochopitelná. Francouzština si sice prestiž zachovala, užitečná však byla snad ještě méně. Pozvolna tak na žebříčku stoupala angličtina. Můžeme přemýšlet, zda punc hlavního jazyka „imperialistů“ jí vlastně nepomáhal. Povinná ruština postupně ztratila na oblibě. Ve všech případech však mnozí žádný cizí jazyk stejně příliš nevyužili, vždyť styky s jakoukoli cizinou byly zlomkem těch dnešních.

Sametová revoluce přinesla bleskový konec povinné ruštiny. Jako volitelná nelákala, její návrat byl opatrný. Žáci, respektive rodiče začali žádat angličtinu. Je však snaha učit druhý cizí jazyk. Vedle zmíněných jazyků se překvapivě prosazuje španělština.

Pohnutky pro studium jakýchkoli dalších jazyků jsou jistě všeliké. Na mysl připadá práce, příbuzní, přátelé a zájmy. Na každý pád toto zůstává snahou jedinců. Zmínit lze přitom pokles zájmu o esperanto, na jehož rozvoji se Češi ve 20. století značně podíleli.

České školství je ve srovnání s ostatními vyspělými zeměmi chronicky podfinancované.¹⁴ Není důvod si myslet, že to není bez důsledků. Lze vyslovit obavu, že přední obětí jsou druhé cizí jazyky. Naskytá se však obecnější otázka. Přes daleko hojnější mezinárodní styky než dříve ani nyní většina cizí jazyky totiž nepoužívá soustavně. Jak moc vlastně lidé cizí jazyky roky od jejich studia ovládají?¹⁵

¹⁴ Podle každoročních přehledů OECD, nyní „Education at a Glance 2018. OECD Indicators“ (viz https://read.oecdilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en#page8, s. 258, 261) se Česko ocitá v samém konci tabulek členských států při souhrnných výdajích na vzdělání jako podílu HDP (průměr 5 %, Česko 3,8 %). Zvláště nízké je financování primárního a sekundárního vzdělání.

¹⁵ Je to skládání mozaiky ze střípků. Uvést lze periodické sondáže EU, tedy European Commission, Special Eurobarometer no. 386 „Europeans and their Languages“, 2012. Ta se snaží zkoumat znalosti (aktivní a pasivní) včetně jejich stupně, jakož také postoje vůči studiu, jejich možné podoby apod. Mám pocit, že dotazování své schopnosti hodnotitli optimisticky. Strážlivější výsledky udávají komerční agentury testující uchazeče o zaměstnání, v Česku je medializuje Grafton Recruitment, nadto je zde však zjevně zkreslený vzorek zájemců o zaměstnání, ve kterých se jazykové znalosti žádají. Chybějí výzkumy, které by dokladovaly výsledky českého školského vzdělávání.

2.6 Regulace češtiny

Češtinu s jiným státem nesdílíme. Její podobu si tak určujeme sami. Slovenština je sice srozumitelná, čeština ji ovlivnila, dříve se vlastně na Slovensku používala. Nyní je však samostatným národním jazykem jiného státu.

Za regulátora češtiny se běžně označuje Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky.¹⁶ Tato instituce má již více než stoletou historii, což odráží též jeho název. Akademie je jako celek ustavená zákonem, ústavy jen formou výčtu.¹⁷ Hlavně však není patrné, že by ústav češtinu reguloval. Sám tuto roli nedeklaruje, zápisy jednání grémíí ústavu nenaznačují debatu a rozhodování o jazykových otázkách.¹⁸ jeho představitelé vyzdvihují deskriptivní roli.¹⁹

Pochopitelnou roli hraje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, respektive Parlament, když přijímá příslušnou resortní legislativu. Činí tak nejen vymezením obsahu výuky a tedy též podílu češtiny včetně literatury, ale také schvalováním učebnic.

Ohledně podoby češtiny se vede odborná a vkusová debata. Lze pochybovat, že by Ústav pro jazyk český uspěl, kdyby vypracoval další reformu. Sloveso „vypracovat“ je záměrné, protože chybí jak kompetence, tak patrně též legitimita.²⁰ Poslední reforma v roce 1993 již vyvolala určité vášně. Jedinou změnu vlastně představovalo připuštění nahrazení stávajícího psacího písma modernějším *Comenia Script*.

Lze si představit jiné modely regulace jazyka. Některé státy zřetelně určují, kdo a jak jazyk reguluje. Jak však bude patrné, v současném Česku je to stěží představitelné.

¹⁶ Viz hesla „List of language regulators“ a „Institute of the Czech Language“ v anglické Wikipedii.

¹⁷ Zákon č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, ve znění novel. Jednotlivé ústavy jak AV ČR, nýbrž také resortů uvádí nicméně výčtem zákon č. 345/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích. Lze tak debatovat, zda má ÚJČ zákonné zakotvení. Na každý pád se zákonem nestanoví jeho obor působení.

¹⁸ „Poslání a činnost“, respektive zápisy Rady ÚJČ dostupné z: <http://www.ujc.cas.cz>

¹⁹ TRACHTOVÁ, Zdeňka. Vývoj češtiny určují lidé, ne Ústav pro jazyk český, říká nástupce Olivy (Rozhovor s ředitelem ÚJČ Martinem Proškem). *iDnes* [online]. publ. 16. 10. 2016 [cit. 04. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-s-reditelem-ustavu-pro-jazyk-cesky-proskem.A161011_160500_domaci_zt

²⁰ K různým pohledům českých jazykovědců na vhodnost a možnosti kodifikace a roli jednotlivých institucí a platforem viz např. ADAM, Robert. Znovu a šířeji o formě kodifikace. *Náš řeč*, 2006, č. 4, s. 198–203.

2.7 Proměny jazyka

Jak již bylo řečeno, jazyk se vyvíjí. Písemné zachycení je stálejší než ústní vyjádření. Právě pro tento účel písmo vzniklo. Při různých okolnostech se ústně vyjadřujeme všelijak. Při zápisu již pravopisné standardy vesměs respektujeme. Čeština se vlastně učí především pro tento účel.

Proměny jazyka přinášejí nové společenské jevy, technologie či životní styl. Část proměn jazyka má nicméně politický kontext. V Česku tak vysmívaná politická korektnost se především týká právě používání jazyka. Jazyky běžně přebírají slova z cizích jazyků, čeština není výjimkou.

Pochopitelně též čeština nyní vstřebává velké množství anglicismů včetně řady neústrojných a nehezkých, naznačujících určitou sondu do duše příslušných uživatelů.²¹

2.8 Právní jazyk

Právo se vytváří a uplatňuje prostřednictvím přirozeného jazyka v jeho písemné podobě, který tak můžeme označovat za státní či úřední.

Legislativní pravidla vlády²² jako manuál vytváření zákonů stanoví stylistická a formální pravidla sepisování zákonů a dalších předpisů. Jinak však jen obecně zdůrazňuje, že návrhy mají být gramaticky a ortograficky korektní.

Jako právníci svedeme uvést desítky právnických termínů, kterým neprávnickí vesměs nerozumějí či je dokonce matou. Někteří nadto stále příležitostně užívají latinské obraty.²³ Nicméně neexistuje nějaká etablovaná oficiální terminologie.

Terminologické změny tak přinesl nový občanský zákoník (89/2012 Sb.). Za všechny lze uvést, že *jednání* nahradilo údajný slovakismus *úkon*. Ožily termíny zapomenuté, jako byl *pacht* či *výprosa*.²⁴ Autoři kodexu si tak nechali

²¹ Poměrně kriticky např. ADAM, Robert, Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In: HASIL, J. (ed.). *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012, s. 21–36.

²² Legislativní pravidla Vlády, schválená usnesením vlády ze dne 19. 3. 1998, č. 188, ve znění pozdějších usnesení. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/lrv/legislativn_pravidla_vl_dy.pdf

²³ ČERNOCH, Radek. The Falcidian Portion on the Territory of the Czech Republic. *Zeszyty Prawnicze*, Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2014, roč. 14, č. 14.2, s. 201–212, zejména 210.

²⁴ Editor Word, ve kterém tento text píše, jej označuje za chybu.

posoudit projekt kodexu Ústavem pro český jazyk, který podal obecně kladné dobrozdání, dílčí pochyby však též vyslovil.²⁵

2.9 Znakový jazyk a další náhradní nástroje komunikace

Mnozí nedoslýchaví a neslyšící dokáží odezírat. Leckteří se jakžtakž naučí mluvit. Znakové jazyky jako systémy gest a pohybů tváře, rukou a těla jsou však hlavní formou komunikace. Pro slyšící a mluvící většinu je pozoruhodné, že vznikají spontánně, je jich ve světě řada a jsou příbuzné. Třeba český znakový jazyk náleží do francouzské skupiny, polský do německé. Existují též specifické formy komunikace pro extrémně či kombinovaně hendikepované. Pomůckou pro propojení světa běžných jazyků a světa neslyšících je pak hláskování (hláskovaná čeština).

3 ÚSTAVNÍ A STÁTNÍ ROZMĚR ČEŠTINY

3.1 Absence ústavní klausule

V atlasech a přehledech států se uvádí, že úředním jazykem v Česku je čeština. To však je a není pravda, třeba doušky „de facto“. Ústava České republiky neobsahuje klausuli zakládající češtinu jako státní či národní jazyk státu.

Pochopitelné je ústavní zdůraznění státního a národního jazyka v zemích, v nichž je silná jazyková menšina, která si prosazuje svůj jazyk, je-li přitom za hranicemi národní stát, ke kterému by tato menšina mohla patřit, třeba Slovensko²⁶ a Rumunsko.²⁷ Zmínit se však dá též Španělsko, kde jsou vedle „kastilštiny“ též další „španělské“ jazyky.²⁸

²⁵ *Jazykový posudek návrhu občanského zákoníku*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. – ředitelství, 19. 11. 2008, č. j. 157/08. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Jazykovy_posudek_Ustavu_pro_jazyk_cesky_Akademie_ved_Ceske_republiky.pdf. Uvedl některé případy nevhodných formulací, hodnotil použití termínů používaných ojedinele a poukázal na nesrozumitelnost některých paragrafů.

²⁶ Ústava Slovenskej republiky, čl. 6: „(1) Na území Slovenskej republiky je štátnym jazykom slovenský jazyk. (2) Používanie iných jazykov než štátneho jazyka v úradnom styku ustanoví zákon.“

²⁷ Constitutia Romaniei – Articolul 13: „In Romania, limba oficiala este limba romana.“

²⁸ Constitución Española, BOE núm 311, de 29/12/1978 (texto consolidado) – Artículo 3 „1. El castellano es la lengua española oficial de Estado (...). Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo de sus Estatutos“.

Uznání jazyků uvnitř států jako rovných, přestože leckdy jsou ve skutečnosti menšinové, je velkorysé řešení, které však leccos činí složitější. Dvou- či vícejazyčnými státy jsou například Belgie, Finsko, Švýcarsko,²⁹ Kanada, Maroko a Singapur.

Leckteré státy mají obyvatele mluvící desítkami jazyků. Uznaná mnohojazyčnost je ale vzácná. Spravovat mnohojazyčný stát je náročné. Nutně vznikají hierarchie jazyků. Pozornost jazykovému režimu je tedy vysoká. Úředně mnohojazyčná je Indie³⁰ či Jihoafrická republika, prohlašují se jimi další africké či americké státy.

Pro srovnávání s Českem se tak nejvíce hodí státy, kde národní jazyk převládá a kde jsou menšinové jazyky regionálně či sociálně marginální. Řada národních či státních jazyk zakotvuje ústavou či zákony, ze sousedů lze zmínit Polsko³¹ či Rakousko.³² Zmínit se musí také Francie.³³ Absence ústavní jazykové klausule se hledá hůř, uvést lze Švédsko.

Nepřekvapí určitá nejistota v liberálních velmocech. Velká Británie, jež notabene nemá psanou ústavu, má několik okrajových jazyků, angličtina však drtivě převažuje. Spojené státy americké jsou země přistěhovalců a tedy také jejich jazyků. Angličtina se však stala pojítkem nového národa. Indiánské jazyky jsou přepočtené a už proto okrajové. Pouze španělština imigrantů z hispánské Ameriky nemizí. Spojené státy americké jsou decentralizované. Některé státy reagují jejím uznáním (a částečným používáním dalších jazyků), řada naopak politikou *English only*. Na úrovni federace se taková politika však nesvede prosadit, oponenti ji považují za bezohlednou.³⁴

²⁹ (Dle německé verze) Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, AS 1999 2556, Art. 4, „Die Landessprachen sind Deutsch, Französisch, Italienisch und Rätoromanisch.“

³⁰ Právní základy jazykového režimu Indie stanoví podrobně the Constitution of India, Art. 343-351 a tzv. Eight Schedule (Languages of India) určuje nyní 22 jazyků jako národních. Státy si v mezích federální ústavy určují své jazyky. Hindština a angličtina jsou úředními jazyky federace. Pro právníky je pozoruhodné výsadní postavení angličtiny, je jazykem zákonů a vyššího soudnictví.

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U z 1997 r. nr.78, poz. 483), Art. 27 „W Rzeczypospolitej Polskiej językiem urzędowym jest język polski (...).“

³² Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG), BGBl. Nr 1/1930, Artikel 8(1) „Die deutsche Sprache ist, (...) die Staatsprache der Republik.“

³³ Constitution du 4 octobre 1958, Article 2 „La langue de la République est le français.“

³⁴ Typickou kritikou shrnující nicméně fakta je např. LAWTON, Rachele, Speak English or Go Home: The Anti-Immigrant Discourse of the American „English Only“ Movement. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 2013, s. 100–122.

Absence ústavní jazykové klausule neznamená bezstarostnost. Státem bez ústavního zakotvení státního či národního jazyka je také Německá spolková republika. V Německu se však dlouhodobĕ vede debata ohledně ústavního zakotvení němčiny.³⁵

3.2 Zákonodárství

Jazykový režim přípravy zákonů neurčují ani jednací řády Poslanecké snĕmovny a Senátu. Přitom zákonodárcům dovolují mluvit v jejich mateřštinĕ a předpokládá se překlad jejich návrhů.³⁶ Můžeme zvažovat, zda se zamýšlel ohled na zákonodárce patřící do některé uznané menšiny. Při doslovném výkladu totiž dávají poslancům možnost mluvit kterýmkoli jazykem, je-li jeho mateřský. Předpokládá se pak tlumočení, požádá-li o to jakýkoli jiný zákonodárce.³⁷ Tlumočení projevů cizích hostů je naopak pochopitelné. Netřeba mínit, že by jej absence zvláštní klausule vylučovala.

3.3 Příčiny české bezstarostnosti

Za první republiky se československý jazyk jako státní vyhlásoval.³⁸ Po druhé světové válce se určovala čeština a slovenština za dva státní jazyky.³⁹ Bylo to pochopitelné. Vĕtšinové a menšinové jazyky se potýkaly. Nahrazením rakousko-uherské monarchie republikou se jejich postavení převrátilo. Nebylo tedy samozřejmé. Nyní však v Āesku celostátnĕ viditelné jazykové menšiny – oproti Slovensku – již nemáme.

Další příčinou současné bezstarostnosti však byl patrnĕ způsob vzniku České republiky. Příčinou rozdělení Āeskoslovenska nebylo jen dovršování emancipace menšího Slovenska, ale též nevdle části Āechů sdílet společný stát, zatímco další vývoje litovali. Koneckonců vymezení politického národa (*dĕmos*)

³⁵ Vedle stanovisek politických stran, spolků, jednotlivců, komentářů též interní analýza právnĕ-politických otázek Bundestag – Wissenschaftlicher Dienst, WF III-064/06, Sprache im Grundgesetz. Dostupné z: <https://www.bundestag.de/resource/blob/424326/4931dfacebf45522c24c2a0842fb8569/wf-iii-064-06-pdf-data.pdf>

³⁶ § 65 odst. 1 a 2 zákona Ā. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké snĕmovny, v současném znĕní, respektive totožně znĕjící § 67 zákona Ā. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu.

³⁷ Ponechává to prostor pro užívání slovenštiny bez tlumočení.

³⁸ Zákon Ā. 122/1920 Sb. ze dne 29. února 1920 podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Āeskoslovenské.

³⁹ Úřední dvoujazyčnost Āeskoslovenské socialistické republiky postuloval Āl. 6 Ústavního zákona o Āeskoslovenské federaci (143/1968 Sb.). Dvojí verzi Sbírký zákonů („Zbierky zákonov“) předepisovaly dobové publikační zákony (Ā. 4/1962 Sb. a Ā. 131/1989 Sb.).

jako lidského základu České republiky preambulí její ústavy (1/1993 Sb.) je „občanské“. Nezmiňují se Češi, nýbrž obyvatelé Čech, Moravy a Slezska.

3.4 Konec bezstarostnosti?

Komunističtí poslanci v roce 1999 navrhovali zákon o jazyku České republiky a zopakovali jej nyní, v roce 2003 a znovu v roce 2017 potom ústavní jazykovou klausulí.⁴⁰ Patrná byla touha po jazykovém purismu, zahrnující odmítání angličtiny. Komunistická strana Čech a Moravy jako antisystémová protestní strana pěstující antiamerikanismus vždy ztroskotala. Průběh jednání však naznačuje promyšlení jazykové legislativy též dalšími politiky. Právě nyní se projednává další komunistický návrh jazykového zákona.⁴¹

Podnětné pro přemýšlení ohledně jazykové regulace je však návrh-teze radikálně restriktivní jazykové legislativy, které na internetu zveřejňuje marginální mimoparlamentní politická strana Národní sjednocení.⁴²

Profesor ústavního práva *Aleš Gerloch* při své kandidatuře do Senátu navrhoval ústavní zakotvení češtiny jako státního jazyka a českého národa jako základu České republiky. Připomnělo se to, když jej prezident Miloš Zeman navrhl za soudce Ústavního soudu. Ve volbách však neuspěl, jako soudce jej senát pak vyloženě zavrhl.

Nelze tak tvrdit, že by se zakotvení češtiny jako státního či národního jazyka pomocí ústavní klausule nezvažovalo. Navrhuje se též speciální lingvistická legislativa. Na tématu se však profilují extrémisté. Jakékoli případné ústavní zakotvení češtiny stejně jako zákonné rozpracování její ochrany a podpory se tak svede stát politickým kolbištěm.

3.5 Obyčej?

Česky se projednávají a přijímají zákony. Samy státní instituce příležitostně uvádějí, že jazykem státu je čeština, koneckonců ji takto samy používají.

⁴⁰ *Poslanecká sněmovna ČR*, tisk 319/1999, respektive tisk 483/2003. Reflexe jazykovědce viz VELČOVSKÝ, Václav. Pokusy o zavedení jazykového zákona v České republice. *Nová čeština doma a ve světě*, Praha: Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, 2015, č. 4, s. 43–51.

⁴¹ Návrh zákona o státním jazyce České republiky, sněmovní tisk 378 (2019), rozesláno 23. 1. 2019, nesouhlas vlády 378/1.

⁴² Viz (Návrh zákona) Zákon o státním jazyce České republiky (nedatováno). Dostupné z: <http://www.narodnisjednoceni.cz/images/obr/zakon.pdf>

Ústava se v roce 1992 sepsala česky. Při absenci ústavní klausule je třeba zvažovat povahu takového pravidla.

Teorie tuzemského práva nepředpokládá obyčeje. Pokud si je jako pramen práva přesto připustíme, tak bychom měli vzpomenout jejich latinsky vyjádřené učebnicové znaky: *usus longaevis* (soustavné dodržování) a *opinio iuris* (přesvědčení ohledně závaznosti). Ten první je bezpochyby naplněn, druhý však nikoli. V Česku chybí přesvědčení, že čeština je státní a národní jazyk, který by se měl jako takový prosazovat a podporovat.

3.6 Jazykové menšiny a menšinové jazyky

Ve své kratičké části věnované menšinám Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.) zaručuje užívání jejich jazyků. Při výše shrnutém však nepřekvapí, že komentátoři neměli domácí podněty a tak hlavně komparovali.⁴³ Čl. 24 zakazuje újmu kvůli příslušnosti k národnostní či etnické menšině. Čl. 25 pak zakládá zvláštní menšinová práva. Mějme za to, že se týkají jazyka ve veřejném prostoru. Soukromé užívání menšinových jazyků včetně uměleckých je třeba vnímat jako uplatnění osobní svobody.

Čeština se přitom jako jazyk většiny nezmiňuje. Pochopitelně se pak od menšin nežádá, že budou znát česky, jak to činí třeba Španělsko ohledně zmíněné kastilštiny.⁴⁴

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin (273/2001 Sb.) nejenže nevyjmenovává menšiny, ale ani nestanoví postup, jímž by se dlouhodobě a tradičně v Česku žijící menšiny těšící se plně jeho ochraně určily.⁴⁵ Jinde se uznané menšiny vyjmenovávají. Rozsah jejich práv se osobně, územně a věcně upřesňuje. Zdůrazňuje se přitom jazykový rozměr. Za nezbytný rys

⁴³ WAGNEROVÁ Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod, Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 539–571. Komentátoři považují upřesnění zákonem o národnostních menšinách za problematické. Postrádám hlubší promýšlení, co znamená zákaz újmy kvůli příslušnosti k národnostní menšině a odlišení menšin od cizinců.

⁴⁴ (výše) Artículo 3: „1 (...) *Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla.*“

⁴⁵ Zákon vymezuje (§ 2 odst. 1) národnostní menšiny jako komunity, které se odlišují etnicitou, jazykem a dalšími rysy od (neurčené) většiny. Výlučně tradičně a dlouhodobě na území ČR (bez upřesnění těchto vlastností) žijící menšiny se těší některým upřesněným právům (§ 8 na vícejazyčná označení obcí, ulic, institucí apod., § 9 na užívání před úřady a soudy a § 11 na užití ve školském vzdělávání).

se tak vlastně nepovažuje jazyk, menšina se smí chápat jinak.⁴⁶ Náboženství či světonázor se u nás přece chrání odlišně.

Národnostní menšiny Česko chápe velkoryse. Jediný přehled vyplývá především ze související institucionalizace. Rada Vlády pro menšiny se skládá z jejich reprezentantů.⁴⁷ Členy jsou zástupci menšin, které lze považovat přinejlepším za střednědobě usazené. Výsledkem je pak zmatek ohledně menšinových jazyků.⁴⁸

Taková velkorysost je však únosná pouze proto, že tyto menšiny se až na polskou na Těšínsku jazykových práv vlastně nedomáhají. Lze předpokládat, že důvodem zapojení je hlavně dotování kulturních aktivit.

Shrnutý přístup překonává mezinárodní závazky. Jak ještě bude uvedené, při přijetí Charty regionálních či menšinových jazyků (níže) Česko určilo jako chráněné menšinové jazyky polštinu, němčinu, romštinu a slovenštinu.

3.7 Udělování občanství

České státoobčanské právo se zakládá na *ius sanguinis*.⁴⁹ Chtějí-li se stát občany, musejí dlouhodobě zde pobývajícím cizincům včetně narozených požádat o udělení občanství. Součástí naturalizace je ověření znalostí češtiny.⁵⁰ Praxi zkoumal Pavel Kandaléc.⁵¹ Možná ji sám vnímá kritičtěji, nicméně jím nastíněná regulace a praxe je vzácným dokladem uvědomění si tuzemského zákonodárce a příslušných úřadů, že osobním základem České republiky je jazykově vymezený národ.

⁴⁶ Např. židovská menšina jako etnicko-religiózní komunita v tuzemsku hebrejštinu nepoužívá jinak než jako liturgický jazyk, resp. jazyk státu Izrael, který ji podporuje.

⁴⁷ Rada vlády pro národnostní menšiny má reprezentanty 14 menšin: běloruské, chorvatské, maďarské, německé, polské, romské, rusínské, ruské, řecké, slovenské, srbské, ukrajinské a vietnamské, viz <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-pradni-organy-vlady/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074/>

⁴⁸ „Vietnamese language“ anglické Wikipedie uvádí „Recognized minority language in: Czech Republic.“. Odkazuje se přitom pouze právě na anglické představení Rady pro národnostní menšiny.

⁴⁹ § 4 zákona č. 186/2013 Sb. o státním občanství ČR.

⁵⁰ § 14 odst. 4 zákona 186/2003 Sb.

⁵¹ KANDALEC Pavel, *Naturalizace v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 119–125. Pozoruhodné je přemýšlení nad možností integrace do polské menšiny ze strany cizince polského původu.

3.8 Uznání znakového jazyka

Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých (155/1998 Sb.)⁵² zařadil před dvaceti lety Česko mezi státy, které výslovně uznávají znakový jazyk jako zvláštní druh jazyka. Je to doklad rostoucích ohledů na hendikepované spoluobčany.

Dikce zákona je pragmatická. Znakové jazyky jsou náhradní nástroj komunikace. Hlavní je podpora užívání českého znakového jazyka.⁵³ Podporuje se též ovládnutí samotnými neslyšícími a jejich blízkými. Vymezuje se též formy komunikace extrémně či kombinovaně hendikepovaných.⁵⁴ Cílem je tak hlavně efektivní *surdopedie*.

Přesto má zákon též symbolický význam. Je tuzemským uznáním role znakových jazyků neslyšících a nedoslýchavých a překonáním stoleté snahy je potlačovat ve prospěch nástrojů bližších nám slyšícím a mluvícím, jimiž jsou odezírání a (ústní) mluva neslyšícího (oralismus). Tyto neslyšící vesměs totiž zvládají jen omezeně a někteří mezi nimi a jejich zastánci vnímají jako specifickou diskriminaci (audismus).

4 SFÉRA STÁTNÍ A VEŘEJNÉ MOCI

4.1 Územní samospráva

Ve městech a obcích Moravskoslezského kraje, kde žije polská menšina, nejsou patrné žádné projevy dvoujazyčnosti v lokální politice. Webové prezentace nenaznačují dvoujazyčnost jednání zastupitelstev, vyhlášek a dalších dokumentů. Jinak činorodá menšina se polštiny v těchto záležitostech však nedomáhá. Pokud by tak učinila, tak bychom zjistili, že legislativa úřední dvojjazyčnost samosprávy nepředpokládá.⁵⁵

⁵² Název zákona se změnil. Před novelou 384/2008 Sb., nazýval zákonem o znakové řeči.

⁵³ § 4 odst. 2 zákona 155/1998 Sb. vyzdvihuje hodnotu znakového jazyka na zákon netypicky podrobně: „Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systematickosti, dvojí členění (?), produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické“.

⁵⁴ § 6 zákona 155/1998 Sb., v současném znění.

⁵⁵ Dle fulltextového vyhledávání v zákoně č. 128/2000 Sb., o obcích, v pozdějším znění.

4.2 Úřady (exekutiva)

Nový správní řád (500/2004 Sb.) vykazuje již odpovídající pozornost zákonodárce a resortu vnitra jazykové otázky (§ 16). Jazykové klausule administrativně-procesních kodexů jiných států jsou srovnatelné.

Pozoruhodná je ochota přijímat sdělení učiněné a písemnosti vyhotovené ve slovenštině.⁵⁶ Zjevně si nepřipouštíme nedorozumění, na jehož možnosti nás češtináři, respektive jejich slovenští kolegové svedou upozornit.

Správně se rozlišují účastníci neznalí češtiny, kteří si obstarávají tlumočnicka na vlastní náklady, a příslušníci národnostní menšiny, jež se těší zajištění svých jazykových práv.⁵⁷ Myslí se rovněž na potřebu komunikace znakovým jazykem.⁵⁸

Připouští se přijetí dokumentace v jiných jazycích. Úřad tak smí činit obecně.⁵⁹ *Josef Vedral* přemýšlí nad postupem.⁶⁰ Stanoví se okruh dokumentace a její jazyk, neboť stěží lze přijímat dokumenty v jakémkoli jazyce. Takovou praxi má Státní ústav pro kontrolu léčiv.⁶¹ Nepřekvapí, že je to dokumentace anglická.

Srovnatelně přiměřeně upravuje jazykové záležitosti daňový řád (280/2009 Sb., § 76). Bez vysvětlení se však nezopakovala velkorysost vůči slovenštině.

4.3 Jazykové poměry českého soudnictví

Civilní soudnictví se naopak dosud ponechává bez přiměřeného jazykového režimu. Citujme celé ustanovení (§ 18) občanského soudního řádu (99/1963 Sb.) nezměněné od doby socialismu: „(Účastníci) *Mají právo jednat*

⁵⁶ § 16 odst. 1 druhá věta správního řádu.

⁵⁷ § 16 odst. 3 a 4 správního řádu.

⁵⁸ § 16 odst. 5 správního řádu.

⁵⁹ § 16 odst. 2 správního řádu.

⁶⁰ VEDRAL, Josef. *Správní řád – komentář*. Praha: Bova Polygon, 2012, s. 103.

⁶¹ Sdělení „*Jednací jazyk ve správním řízení – Prohlášení SÚKL k jednacímu jazyku ve správním řízení – § 16 správního řádu*“ ze dne 1. 12. 2016, aktualizované dne 2. 6. 2017. Dostupné z: <http://www.sukl.cz/sukl/jednaci-jazyk-ve-spravnim-řízení>. SÚKL vyhláší, že nevyžaduje úřední překlady cizojazyčných písemností podaných ve výjmenovaných řízeních podle zákonů č. 378/2007 Sb., o léčivech, č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích, č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a č. 296/2009 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka. Výjimka neplatí pro odvolání!

před soudem ve své mateřštině. Účastníku, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk, soud ustanoví tlumočníka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo“.

Komentátoři zaujali doslovný výklad. *Drápal, Bureš a kol.* míní, že kdokoli má právo na podání v mateřštině, tlumočení při jednání a překlady rozhodnutí.⁶² Jedinou výjimku spatřují v drobných nárocích podle regulace Evropské unie.⁶³ Bez výčtu položek to srovnatelně vidí *Jirsa, Trebatický, Korbel a kol.*⁶⁴ Nejrealističtější je *Lavický a kol.*, když zdůrazňuje omezení na případy, kdy neznalost jazyka vychází najevo.⁶⁵

Pro komentátory téma zůstalo okrajové, jednotlivá vydání komentářů se aktualizují málo. Judikatura Nejvyššího soudu se totiž těmito otázkami víceméně nezabývala. Judikatura podřazených okresních, městských, krajských a vrchních soudů není dohledatelná. Nepromýšlí se tak, jak se vlastně zmíněná mateřština účastníka posuzuje, zda občané mohou češtinu neznat a jak soudy brání zneužívání.

Tato velkorysost se na základě podpůrného uplatnění občanského soudního řádu přenesla do správního soudnictví, jež upravuje od roku 2003 Soudní řád správní (č. 150/2002 Sb.).⁶⁶ Zde se však vystavila zátěžové zkoušce při azylové agendě. Žadatelé o azyl pochopitelně česky neumějí. Judikatura soudů se složitě rozešla a ustálení praxe bylo pozvolné.⁶⁷

Po mezinárodním srovnání lze za přiměřené považovat úzké výklady. Citované znění však prostě velkorysost naznačuje. Při rekodifikaci je tak

⁶² DRÁPAL, Ljubomír, Jaroslav BUREŠ a kol., *Občanský soudní řád I – Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1. díl, s. 94 a násl.

⁶³ Nařízení 861/2001, o evropském řízení o drobných nárocích postuluje požadavek podání v jazyce soudu. Tvrzení, že je to *lex specialis*, je však mylné. Naopak, tuzemská velkorysost vztahuje též na tato podání.

⁶⁴ JIRSA, Jaromír, Peter TREBATICKÝ, František KORBEL, Karel HAVLÍČEK a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, § 18, s. 114–120.

⁶⁵ LAVICKÝ, Petr a kol., *Občanský soudní řád, (§ 1 až 250 l) Zákon o rozhodování některých kompetenčních sporů Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, § 18, s. 92.

⁶⁶ § 64 zákona soudního řádu správního. Pro situaci před 12 lety viz KŘEPELKA, Filip. *Užívání cizích jazyků před českými správními soudy po vstupu do Evropské unie. Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2007, č. 6, s. 416–424.

⁶⁷ JEMELKA, Luboš, Milan PODHRÁZKÝ, Pavel VETEŠNÍK, Jitka ZAVŘELOVÁ, David BOHADLO a Petr ŠURÁNEK. *Soudní řád správní. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 252, oproti komentářům OSŘ popírá povinnost vyhotovovat rozsudky v cizím jazyce. Dovojuje nicméně bezplatnost tlumočení, na druhé straně vyzdvihuje, že jenom v případě potřeby.

žádoucí jednoznačná jazyková klausule. Měla by potvrdit, že soudním jazykem je čeština. Tlumočení je na místě, avšak podle okolností na náklady státu, nebo účastníků řízení. Opatrnost je na místě ohledně překladů dokumentace. Taková uměřenost nevylučuje vstřícnost pro zvláštní agendy, jako jsou právě azyly. Na místě je potom pečlivost.

Přítom není překážkou klausule Listiny „*Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jimiž se vede jednání, má právo na tlumočnická*“.⁶⁸ Ústavní soud zvolil rozumně úzký výklad. Není třeba překládat rozsudek, natožpak celou dokumentaci, nýbrž komunikaci s účastníkem.⁶⁹

Trestní řízení, jež vrcholí před soudy, ale připravují je Policie České republiky a státní zastupitelství, má nejpropracovanější jazykový režim.⁷⁰ Žádá si to totiž nejen judikatura Evropského soudu pro lidská práva (níže), nýbrž též Evropská unie.⁷¹ Jak však vysvětluje *Marek Fryšták*, provedení vyvolává praktické potíže a hrozí zneužitím.⁷²

4.4 Tlumočníci a překladatelé

Součinnost tlumočnicků a překladatelů dodnes upravuje Zákon o znalcích a tlumočnicích z dob socialismu (č. 36/1967 Sb.). Rekodifikace se připravuje snad dvě desetiletí. Nyní se předpokládá samostatný zákon o soudních

⁶⁸ Čl. 37 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

⁶⁹ Pl. ÚS-st 20/05 ze dne 25. 10. 2005: „*Listina, jak vyplývá z čl. 37 odst. 4, garantuje právo na tlumočnicka pro jednání bez toho, že by použitelnost tohoto ustanovení limitovala toliko jednáními v trestním řízení. Je tedy zřejmé, že právo na tlumočnicka se uplatní i při jednáních v řízeních dalších. Avšak co do rozsahu interpretace tohoto ustanovení Listiny je (...) třeba vyjít jak z gramatického výkladu (...), tak z výkladu logického, srovnávacího a výkladu teleologického. Gramatický výklad uvedeného ustanovení je zcela jednoznačný a svědčí pro nutnost tlumočení při ústní komunikaci účastníka řízení neovládajícího český jazyk se soudem. Nutnost překladu písemností, včetně rozhodnutí soudu, gramatickým výkladem dovodit nelze. (...) Rozsah základního práva na tlumočnicka tak, jak byl srbu vymezen, není, (...) možné rozšiřovat za použití obecných ustanovení o fair procesu, jaké představuje čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. čl. 6 odst. 1 Umluvy. (...) Na druhé straně je pouze věcí obecných soudů vykládat jednotlivé řízení (v daném případě s. ř. s., resp. o. s. ř.), které může příznat, a zpravidla přiznává, účastníkům řízení více procesních práv, než jen ta, která jsou garantována ústavním pořádkem jako práva základní (...)*“

⁷⁰ Zákon č. 141/1961 Sb, trestní řád, v současném znění. § 2 odst. 14 stanoví zásadu ochrany neznalých češtiny, ale také češtinu jako jazyk orgánů činných v trestním řízení (!).

⁷¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení.

⁷² FRYŠTÁK, Marek. Lze v trestním řízení garantovat právo na tlumočení a překlad? In: JELÍNEK, Jirí a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 153–164.

tlumočnicích a soudních překladatelích. Právě nyní jeho návrh narazil v Senátu.⁷³ Neschopnost prosadit novou legislativu kvůli odporu profesionálů poukazujících na přemrštěné povinnosti a nízké odměny však naznačuje neuvědomění, jak náročné tlumočení za lecjakých situací dokáže být.⁷⁴

5 ČEŠTINA A DALŠÍ JAZYKY V SOUKROMÍ A NA VEŘEJNOSTI

5.1 Jednotlivec a jeho soukromí

V soukromí je užívání jazyků volné. Jím je třeba rozumět nejen samomluvu či psaní do šuplíku, ale též rozhovory či písemný styk. Tato svoboda by byla projevem osobní svobody a důstojnosti. Může představovat též politický, náboženský či umělecký projev. Ústavní ochranu poskytují jiné klausule.⁷⁵ Přesto lze mít zmínku za užitečnou, na jazyk by se mohlo zapomínat.

Uvedené se týká jakýchkoli jazyků. Zde si přívlastek „menšinové“ zaslouží široký výklad. Jsou jimi nejen uznané - zde je jedno, jak velkoryse - menšinové jazyky, nýbrž jakékoli jazyky. V tuzemsku jsou vlastně všechny menšinové. Platí to však též pro nářečí, argot či hantýrky češtiny.

5.2 Jazykový rozměr výchovy dětí

Děti způsobilé určovat svůj život nejsou. Vychovávají je zpravidla rodiče. Týká se to též jazyků. Podobně jako někteří rodiče volí krajní výživu typu veganství či sektářské náboženství, tak najdeme svéráznou jazykovou výchovu. Dříve to bylo třeba esperanto, nyní angličtina hyper-ambiciózních rodičů. Vybírat jazyk musejí jazykově rozdílní rodiče. Rovněž pobyt v cizině znamená znejistění jazykových poměrů dítěte.

Rozvádějící a rozvedení rodiče se svedou přit' ohledně čehokoli. Zdá se však, že jazyk se v Česku nestává důvodem, ani když se sváří jazykově smíšení rodiče. Snad je to právě česká jazyková bezstarostnost, jež vede k tomu,

⁷³ Vládní návrh zákona o soudních tlumočnicích a soudních překladatelích. Sněmovní tisk 73/0 ze dne 29. 1. 2019, viz legislativní historie. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8 & t=73>

⁷⁴ Mimo jiné diskuse na internetové prezentaci Komory soudních tlumočniců ČR. Dostupné z: <http://www.kstcr.cz>

⁷⁵ Čl. 7, čl. 8 odst. 1, čl. 10, čl. 15, 17, čl. 34. Listiny základních práv a svobod (2/1993 Sb.).

že při rozvodech s mezinárodním prvkem se jazykový rozměr nezdůrazňuje. Takže lze jen spekulovat.

Nejlepší zájem dítěte je zásadou, která se zdůrazňuje až jako zaklínadlo. Není však jisté, co to znamená ohledně jazykového rozměru výchovy dítěte. Předpokládejme tedy, že by se zdůraznila jedinečnost každého případu. Sluší se však zmínit, že mezinárodní katalogy základních práv postulují zákaz odnárodňování dítěte.⁷⁶

5.3 Označení veřejných a soukromých institucí

Kde žijí národnostní menšiny, je na žádost menšiny povinnost dvojjazyčného označování veřejných institucí a ulic, jinak je *ex lege* české.⁷⁷ Nepřekvapí, že pouze na Těšínsku se instalují cedule česko-polské, polská menšina je jediná územní.

Zvažovat takovou praxi lze rovněž na dopravních značkách označujících vjezd a výjezdy do zastavěných částí či směrové tabule. V jiných státech se takové značení dokázalo stát předmětem vášnivých politických a právních sporů. V Rakousku vleklý spor mezi slovinskou menšinou a spolkovou zemí Korutany získal takový věhlas, že se pro něj ujala jednoslovná německá složenina *Ortstafelstreit*.⁷⁸

Jinou záležitostí je reklama a informace, kterou své zboží a své služby představují obchody a restaurace. Česko nejenže nestanoví takový požadavek češtiny zákonem, ale dokonce odepírá městům a obcím kompetenci jej stanovit. Důvodem snah to změnit nebyla všudypřítomnost angličtiny v turistických destinacích, nýbrž výlučnost ruštiny v Karlových Varech, kde se zabydleli přebohatí Rusové. Návrh novely zákona o regulaci reklamy byl jako zbytečný v Poslanecké sněmovně doslova smeten.⁷⁹

⁷⁶ Čl. 20 a v případě dětí etnických menšin čl. 30 Úmluvy o právech dítěte OSN.

⁷⁷ § 29 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích.

⁷⁸ Vedle četného zpravodajství a stanovisek názorových skupin též odborná literatura, např. HILPOLD, Peter, Ortsnamenregelungen aus völkerrechtlicher und aus europarechtlicher Sicht unter besonderer Berücksichtigung der Kärntner Ortstafelfrage, *Juristische Blätter*, 2007, roč. 129, č. 4, s. 228–236.

⁷⁹ Obec nedostanou právo zakázat podnikům reklamu výhradně v cizím jazyce. *Idnes.cz* [online]. 3. 6. 2016 [cit. 05. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/obce-nedostanou-pravo-zakazat-podnikum-reklamu-vyhhradne-v-cizim-jazyce.A160603_902478_mediahub_imp

5.4 Televize, rozhlas a tisk

Ve veřejnoprávním rozhlasu a televizi zákony předpokládají používání češtiny jako většinového jazyka jen zmíněním menšin a názvem obou institucí.⁸⁰ U soukromých rádií a televizí regulace chybí, totéž platí pro noviny, časopisy a knihy. Drtivá převaha češtiny je důsledkem jednojazyčného obyvatelstva a jeho převládající poptávka.

Zájemci o cizojazyčný obsah nepřicházejí zkrátka. Díky internetu a volnému oběhu zboží v Evropské unii se mohou výše zmiňované tradiční i moderní jazykové menšiny realizovat snáz než dříve. Časopisy lze vydávat bez jakékoli cenzury. Převoz tisku přes hranice je volný. Na Internetu lze publikovat bez větších nákladů. Případná podpora menšinových médií či aktivit státem vlastně slouží rozšíření těchto činností.

Zde zaslouží zmínit čas od času propukající vášně ohledně dabingu. Prý brání osvojení cizích jazyků. Na místě jsou pochyby. Především je otázka, zda cílem takového působení mají být seniorky sledující telenovely. Mladí se již na televizi moc nedívají. Ignoruje se filmografie dalších jazyků, jež vesměs nemáme ambice (se) učit, předpokládá se dominance hollywoodské produkce. Sledovanost televizních kanálů naznačuje, že diváci chtějí dabované filmy a seriály. Český dabing má tradici a úroveň, je vlastně též uměním, druhem překladu. Hlavně je však pozoruhodné, jak moc se chce zakazovat. Zákazy by přece měl stíhat skutečně škodlivé chování. Dabing se má za zlo snad srovnatelné jako gambling, vůči němuž je naopak Česko bizarně tolerantní. Příkaz duálního dabingu a titulků v České televizi⁸¹ je však vyjítí vstříc naznačeným očekáváním.

5.5 Požadavky na znalosti češtiny a cizích jazyků

Ve většině povolání si znalost češtiny uchazečů posuzují zaměstnavatelé. Veřejnoprávní požadavek znalosti češtiny předepisují zákony pro některé profese, kde je odpovídající komunikace důležitá, třeba zdravotnictví.

⁸⁰ Viz § 2 odst. 2 písm. d zákona č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, v současném znění: „rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin“. Formulacně totožné ustanovení obsahuje souběžně přijatý zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi.

⁸¹ § 3 odst. 1 písm. n zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi po novele č. 252/2017 Sb.

Vhodně bez ohledu na státní občanství se předkládá znalost češtiny na základě středo- a vysokoškolských studií v Česku. Oficiální jazyková zkouška či zkušební pohovor jsou náhradní řešení.⁸² Jazykové záležitosti se však mohou řešit též v případě povolání, kde se moc nenamluví. Před lety jsem posuzoval, zda smí Báňský úřad znalost jazyka žádat od horníků. Odpověď byla kladná, vždyť na šachtách může být nutná urgentní komunikace. Na místě je však přiměřenost.

Podobně vychází většina požadavků na znalost cizích jazyků, pochopitelně hlavně angličtiny, též od zaměstnavatelů. Ti tak činí vesměs kvůli zahraničním partnerům či mezinárodní klientele. Jenom výjimečně to však žádají státy (níže).

5.6 Zboží

Zboží doprovází označení, informace o složení a způsobu použití, popřípadě dokumentace mající za cíl jejich bezpečné užití. Vedle češtiny se přitom tuzemští zákazníci běžně setkávají s dalšími jazyky. Výrobci kvůli pružnému zásobování trhů evropských států upřednostňují mnohojazyčnost. Význam mají též různé piktogramy, čísla, kódy a další mimojazykové označení. Právních režimů pro zboží je řada, nelze zde tedy jít do podrobností. Pouhé nahlédnutí ustanovení českých zákonů předpisů však ukáže, že jsou zhusta provedením směrnic,⁸³ pokud české označení nepožaduje nařízení.⁸⁴ Požadavky nad rámec práva Evropské unie by šlo zpochybňovat jako překážka volného pohybu zboží na jejím vnitřním trhu. Rámce týkající se označování zboží již Česko tedy určuje jen málo, takže je nelze považovat za projev jeho jazykové politiky.

⁸² § 82 zákona č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče, ve znění novel.

⁸³ § 37 odst. 5 zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech, v současném znění stanovující údaje na obalu léčivého přípravku a příbalové informaci (leták) odráží požadavky směrnice č. 2001/83/ES o kodexu Společenství týkajícím se humánních léčivých přípravků.

⁸⁴ Např. Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1169/2011 o poskytování informací o potravinách spotřebitelům, čl. 15 – Jazykové požadavky. Požadují se povinné informace v jazyce snadno srozumitelném spotřebitelům (odst. 1), členské státy mohou žádat (odst. 2) úřední jazyk EU (viz kapitola 7), přičemž se připouští (proti členským státům toto vylučujícím) označování vícejazyčné (odst. 3).

5.7 Zdravotnictví

České zdravotnické právo pamatuje však na hendikepované obecně, ti smejí komunikovat jakýmikoli dostupnými prostředky včetně pomocníka.⁸⁵ Pod toto lze bezpochyby podřadit též znakový jazyk neslyšících. Překvapivě častý je výklad, že poskytovatelé péče musejí zajistit informování pacienta-cizince jazykem, jemuž rozumí. Je dobře, že se takto vytvořily soustavy základních otázek pro elementární komunikaci. Očekávání, že si nemocnice mají zajišťovat masivní tlumočnické služby,⁸⁶ je však přehnané. Uvědomme si komplexní non-stop provoz a urgentní ráz mnohé péče.⁸⁷

Pro zdravotní služby plánované, kterou vyhledávají zahraniční pacienti (medicínský turismus) nicméně platí poměry nastíněné v předchozí subkapitole. Poskytovatelé péče dokáží své klientele poskytnout služby zahrnující informování v jejich jazycích. Zmínit lze asistovanou reprodukci, v níž je Česko velmocí,⁸⁸ přičemž zvláštní právní rámec na informace pochopitelně klade důraz, takže ujištění se, že pacient rozumí, je na místě.⁸⁹

5.8 Školství

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (561/2004 Sb.) češtinu určuje jako jazyk výuky jednotlivých předmětů. V případě cizích jazyků se umožňuje výuka cizími lektory neznalými češtiny. Pro případnou další cizojazyčnou výuku se však naznačují určité předpoklady.⁹⁰

⁸⁵ § 30 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

⁸⁶ Např. HÁJEK, Michal. *Právo na ochranu zdraví a cizinci*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 150 a násl. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i6i7u/Hajek_-_Pravo_na ochranu_zdravi_a_cizinci.pdf [cit. 05. 04. 2019].

⁸⁷ Zvažme přiměřený výklad § 30 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb. (výše): „Odst. 1 věta druhá (zajištění tlumočnicka Všechnou službou v případě pacienta omezeného na svobodě) se použije obdobně, jde-li o tlumočení z cizího jazyka, s výjimkou slovenštiny“.

⁸⁸ Též k jazykovému rozměru propagace a asistence českých reprodukčních klinik viz KŘEPELKA, Filip. Commercialized assisted reproduction. In: SCHENKER, J. G. (ed.). *Ethical Dilemmas in Assisted Reproductive Technologies*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2011, s. 363–369.

⁸⁹ § 8 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

⁹⁰ Na českém území působí rovněž zahraniční školy, zapsání dítěte do ní však nepředstavuje splnění školní docházky, ledaže jsou splněné podmínky § 38 školského zákona.

Za jazykovou politiku lze považovat též vymezení rozsahu výuky češtiny včetně literatury (zahrnující zahraniční literaturu, vyučovanou však na překladech) stejně jako cizích jazyků, včetně jejich postavení při dovršení stupňů vzdělání, zejména při maturitě.

Menšinové školství se upravuje překvapivě podrobně.⁹¹ Nepřekvapí, že neexistuje slovenské školství. Slováci jsou rozptýlení po celém území, jejich jazyk je vzájemně srozumitelný. Německé školství je spíše elitní zahraniční školství pro děti německých přistěhovalců doplněné jednotlivými tuzemci. Soustředění romských dětí do zvláštních škol bylo předmětem sporů včetně právních dosáhnuvších až Evropského soudu pro lidská práva, jenž rozsudkem *D. H. proti České republice* konstatoval diskriminaci.⁹² Leckteré romské děti totiž potřebují přípravku na zvládnutí školy, včetně osvojení češtiny. Etablování romštiny jako volitelného předmětu zůstává ve stádiu bohulibých záměrů. Jazykově romské školství neexistuje. Byť bychom jej chtěli vidět jako projev emancipace romské komunity, tak by hrozilo být pokračováním jejich segregace. Jediné skutečné menšinové školství je polské. V Moravskoslezském kraji je několik polských středních škol a desítky základních škol. Napomáhá mu Pedagogické centrum pro polské národnostní školství v Českém Těšíně.⁹³ Další podpora se dá určitě obstarat za hranicí.

Teprve na počátku je uvažování ohledně jazykové integrace dětí přistěhovalců. Evropská unie pamatuje na ty unijní.⁹⁴ Neméně důležité je zajištění integrace těch dalších. Jisté úlevy ohledně češtiny se zaručují těm, pro které nebyla rodným jazykem.⁹⁵

⁹¹ § 14 zákona č. 561/2004. Zúžení dle zákona č. 273/2001 Sb. na menšiny tradičně a dlouhodobě žijící v Česku (výše) má za neslučitelné s Listinou základních práv a svobod.

⁹² Rozhodnutí ESLP (velkého senátu) ze dne 13. 11. 2007, *D. H. a další proti České republice*, stížnost č. 57325/00. Rozbor poskytuje např. DEVROYE, J. The Case of D. H. and Others v. the Czech Republic. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2009, sv. 7, č. 1.

⁹³ Prezentace viz <https://www.pctesin.cz/>

⁹⁴ Směrnice Rady 77/486/EHS ze dne 25. července 1977 o vzdělávání dětí migrujících pracovníků.

⁹⁵ § 16 odst. 1, § 20 odst. 5 písm. a ve spojení s odst. 7 zákona č. 561/2004, ve znění novel. Praktické pohledy, které lze považovat za metodiku při absenci pozornosti v rámci široce napadané inkluze, např. TITĚROVÁ, Kristýna, *Začleňování žáků-cizinců do českých škol*. *Pedagogický management* [online]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/11085/zaclenovani_zaku_cizincu_do_ceskych skol.pdf

Školské právo pochopitelně pamatuje na žáky zdravotně postižené, včetně hluchoněmých a nedoslýchavých používajících jako nástroj komunikace znakový jazyk. Výslovně se na něj pak pamatuje v případě maturitní zkoušky.⁹⁶

Zákon o vysokých školách (111/1998 Sb.) naopak jazyk výuky, výzkumu a vnitřní organizace vůbec nezmiňuje. Pamatuje se na ně jen podzákonnými předpisy zejména při akreditaci studijních programů.⁹⁷ Cizojazyčná – ve skutečnosti výlučně anglická – výuka se odlišuje hlavně kvůli vysokému školnému, jež zejména lékařským fakultám přináší přivýdělek. Poangličtění mezinárodního akademického a profesního styku dokladuje mimo jiné vydávání česko-anglických diplomů.

6 OBECNĚ O MEZINÁRODNÍM SPOLEČENSTVÍ A CIZÍCH JAZYCÍCH

6.1 Jazykový režim mezinárodních smluv

Dvoustranné smlouvy se uzavírají v jazycích smluvních stran. V případě vícestranných a mnohostranných mezinárodních smluv se nicméně volí jeden nebo více rozhodných jazyků.⁹⁸ Jistě nepřekvapí, že nyní je mezi nimi téměř vždy angličtina.

Nejen pro účely vnitrostátního uplatnění - na základě některé formy inkorporace – se tedy vícestranné a mnohostranné mezinárodní smlouvy překládají do národních jazyků smluvních států. Takové překlady však nejsou rozhodné při mezinárodním sporu.

Takový jazykový režim mezinárodních smluv je výsledkem vůle států. Lze předpokládat, že trváním na svém jazyce alespoň v případě dvoustranných smluv státy potvrzují, že jsou demokracie založené na jazykem vytvořených národech.

⁹⁶ § 16 odst. 2 písm. h, odst. 7 a § 80a odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb.

⁹⁷ Nově Nařízení vlády č. 274/2016 Sb., o standardech pro akreditace ve vysokém školství. Příloha zmiňuje předpoklady akreditace programů v cizích jazycích a jejich realizaci.

⁹⁸ Čl. 33 Vídeňské úmluvy o právu smluv mezi státy. Již na jeho výkladu lze ukázat úskalí mnohojazyčného zachycení práva. Český úřední překlad (č. 15/1988 Sb.) užívá obrat „má její text stejnou platnost“, zatímco rozhodné znění anglické (dle čl. 85 úmluvy) zní „*is equally authoritative*“. Český překlad tak není nejšťastnější. Bylo by určitě lepší užít obraty „má stejnou autoritu“ či „má stejný význam“.

Takto tomu však být nemusí. V Evropě, kde v 17.–18. století vznikalo mezinárodní právo jako právní rámec vztahů států, byla jazykem mezinárodních smluv latina. Příkladem je třeba mírová smlouva ukončivší v roce 1648 třicetiletou válku (vestfálský mír).⁹⁹ V 19. století ji nahradila francouzština. Jistě, tehdejší státy nebyly demokratické, převládaly monarchie, často absolutistické. Diplomacie byla záležitostí elit.

6.2 Mezinárodní organizace

Mezinárodní organizace mají jako úřední rovněž vybrané jazyky. Je to možné z hlediska odlišného postavení jednotlivých států a jejich jazyků v mezinárodním společenství stejně kvůli jejich působení hlavně vůči politikům, diplomatům, expertům a žurnalistům. Vybrané jazyky odrážejí jak politické poměry, tak jejich používání, vesměs jsou to světové jazyky. Mezi těmito vybranými jazyky nyní rovněž převládá angličtina.

Organizace Spojených národů tak má šest úředních jazyků. Jsou jimi angličtina, arabština, čínština, francouzština, ruština a španělština.¹⁰⁰ Jsou to dílem jazyky velmocí, jež zvítězily ve druhé světové válce a sehrály tak hlavní roli při založení této organizace pro zajištění míru a bezpečnosti, ostatní pak jazyky desítek států.

6.3 Mezinárodní smlouvy v českém právním prostředí

Dle čl. 10 Ústavy České republiky (1/1993 Sb.) se mezinárodní smlouvy závazné pro Českou republiku, s jejichž ratifikací prezidentem vyslovil souhlas Parlament, mohou zakládat oprávnění a povinnosti jednotlivců, jež při potřebě uplatní české úřady a soudy, pochopitelně je-li možné jejich přímé použití (*self-executing*).

Přirozený je požadavek vnitrostátního vyhlášení takové mezinárodní smlouvy. Nástrojem je od roku 2001 ze Sbírky zákonů vyčleněná Sbírka

⁹⁹ Viz Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648. Texte und Übersetzungen (Acta Pacis Westphalicae), supplementa electronica. Dostupné z: <http://www.pax-westphalica.de>

¹⁰⁰ Čl. 111 Charty Spojených Národů určuje za rozhodné jen pět uvedených jazyků. Různými opatřeními se staly jednacímí či pracovními jazyky jednotlivých orgánů OSN. Úředním jazykem OSN se stala postupně na základě rezolucí jednotlivých orgánů ještě arabština.

mezinárodních smluv.¹⁰¹ Pokud se mezinárodní smlouva sjednala česky, tak se vyhlásí toto znění, pokud nikoli, tak se vyhlásí český překlad. Zákodárce však uznal roli původního znění pro výklad.¹⁰² Upřednostnění angličtiny¹⁰³ dokládá její obvyklé použití a neočekávanější znalost.¹⁰⁴

6.4 Celosvětový standard jazykových práv

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech sjednané na půdě Organizace Spojených národů v roce 1966 naznačují jen nejzákladnější jazyková práva.¹⁰⁵

Neexistuje konkrétní globální minimální standard jazykových práv menšin. Jazyková politika států zůstává totiž rozrůzněná. Existují vícejazyčné či mnohojazyčné státy, které tyto jazyky vyloženě hýčkají jako kulturní bohatství, jako již zmíněná Indie. Jiné státy ale nadále nevybíravě prosazují jediný jazyk. V Asii třeba Filipíny či Indonésie, podobně řada afrických států. Jsou jimi ale též „evropské“ Turecko, ba nesporně západní Francie. Leckteré jazykové komunity upozadění svých jazyků však trpně přijímají.

Pro určité záležitosti jazyková práva nicméně postulují mezinárodní úmluvy. Zmínit lze Úmluvu proti diskriminaci ve vzdělávání, pro jejíž sjednání v roce 1960 poskytla půdu Organizace Spojených národů pro vzdělání vědu a kulturu (UNESCO).¹⁰⁶

Zřetelné mezinárodněprávní ochraně se nyní naopak těší neslyšící a další používající znakový jazyk. V nejrůznějších souvislostech na ně pamatuje Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.¹⁰⁷

¹⁰¹ § 5 a násl. zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv.

¹⁰² § 6 odst. 4 zákona 309/1999 Sb.

¹⁰³ § 6 odst. 2. Zákona 309/1999 Sb.

¹⁰⁴ Komentář viz MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opravené a doplněné vyd. Brno: Masarykova univerzita – Doplněk, 2004, s. 427.

¹⁰⁵ Český překlad v 120/1976 Sb. Vedle zákazů diskriminace podle jazyka se zakládá právo na tlumočení během trestního řízení (čl. 14 odst. 3 MPOPP) a právo menšin na používání svého jazyka (čl. 27).

¹⁰⁶ Úmluva o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělání (Čl. 5). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvádí úmluvu jako resortně relevantní, avšak nebyla zveřejněná, na což poukázal Ústavní soud.

¹⁰⁷ Český překlad v 10/2010 Sb. m. s., mimo jiné legální definicí jazyka (čl. 2), přístupnosti (čl. 9), svoboda projevu (čl. 21), vzdělávání (čl. 24 odst. 3 a 4), kultury (čl. 30 odst. 4).

6.5 Jazykový rozměr české zahraniční politiky

Česká republika je stát střední lidnatosti. Její vliv v mezinárodním společenství tedy není dobré přeceňovat. Jistou část zahraniční politiky přebírá Evropská unie. Příležitostí k vyjádření postojů ohledně užívání jazyků je pomálu. Není patrné, že by Česko dávalo najevo nějaký postoj. Lze předpokládat, že přijímá poangličtění mezinárodního styku. Nemáme totiž zvláštní zájem na podpoře některého dalšího světového jazyka.

České menšiny žijí leckde po světě. Rozvíjení a ochrana jejich jazyka jsou však tématem pouze ojediněle.¹⁰⁸ Jakkoli to není politika, tak si zaslouží zmínku zájem o blízké malé slovanské národy. Nebyli to ani tak obyvatelé nejvychodnější části předválečné republiky. Jazykové poměry na Podkarpatské Rusi byly spletité, byli tam zastánci ruštiny, ukrajinštiny a rusinštiny. Zemička byla chudá. V německém Sasku a Braniborsku žijí Lužičtí Srbové, pro které představovali Češi po dvě století podporovatele.¹⁰⁹

7 EVROPSKÉ STRUKTURY A JEJICH PRÁVO

7.1 Jazyková práva v Evropě

Jazykový nacionalismus vznikl v Evropě. Není překvapivé, že již po první světové válce smlouvami vzešlými z Versailleské konference zvládnout jeho škodlivé důsledky. Saint-Germainská smlouva, kterou uzavřely vítězné velmoci a další státy včetně Československa na straně jedné a zmenšené Rakousko jako nositel viny poražené monarchie stanovovala ochranu menšin včetně jejich jazykových práv.¹¹⁰

¹⁰⁸ Prezident *Miloš Zeman* dne 2. 4. 2019 ve Vídni vyčetl přítomnému vídeňskému exstarostovi údajně omezenou podporu školství vídeňských Čechů. Podporu ale dostávala. Rakousko jestátem, který českou menšinu oficiálně uznává, dle KOTTOVÁ Anna a Ondřej HIMMER. Ani šilink (?) pro českojazyčnou školu, opřel se Zeman do exprimátora Vídně. *iROZHLAS* [online] 3. 4. 2019 [cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/milos-zeman-michael-hauple-viden-rakousko-skola-komenskeho_1904031706_ako

¹⁰⁹ Do 19. století působil tzv. Lužický seminář, lužickosrbským studentům se dávala státní stipendia, akademicky se v Praze pěstuje sorabistika. Zájemce sdružuje Společnost přátel Lužice (www.luzice.cz).

¹¹⁰ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919, 507/1921 Sb. z. a n. S ohledem na výše uvedené lze dodat, že tuzemská publikace obsahovala původní francouzské a anglické znění.

Po druhé světové válce se jako východisko připustila etnická homogenizace. V případě Němců se připustilo jejich vysídlování ze střední a východní Evropy. Desetiletí se připouštěla asimilační politika. Zmínit jde nejen autoritativní Španělsko, ale též lingvisticky šovinistická Francie. Evropská charta regionálních či menšinových jazyků (níže) se sjednala až po desetiletích za hrozeb etnických konfliktů na Východě Evropy.

7.2 Právo Rady Evropy

Rada Evropy je běžnou mezinárodní organizací. Jejími úředními jazyky jsou angličtina a francouzština. Mezinárodní smlouvy se sjednávají v těchto jazycích. Organizace nicméně ráda zveřejňuje překlady úmluv do dalších jazyků. Evropský soud pro lidská práva má desítky verzí návodů pro podávání stížností

Jazykové souvislosti má právo na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Evropský soud pro lidská práva hojnou judikaturou připomíná standard jazykových práv cizinců v trestním řízení.¹¹¹

Konkretizací jazykových práv je již zmíněná Evropská charta regionálních či menšinových jazyků z roku 1992.¹¹² Charta vymezuje jazyková práva v řadě souvislostí. Státy měly povinnost přijmout určitý počet konkrétních závazků. Zdůraznit je třeba, že se tak děje ohledně jimi určených jazyků. Charta rozhodně nepřináší jakýkoli požadavek takto chránit a podporovat jazyky přistěhovalců, přestože mnohé mají řádově více mluvčích. Takové postavení jim mohou přiznat státy samy, většinou jsou však odtažité.

Chartu přijala většina evropských států. Nelze však přehlédnout, že se nezávázaly státy, které nechtějí otevřít veřejný prostor menšinovým jazykům. Nepřekvapí Rusko a Turecko. Zmínit se musí též Francie, jejíž ratifikaci zablokovala tamní ústavní rada. Stranou stojí Estonsko, Lotyšsko a Litva, kde se početné ruské menšiny vzniklé za doby Sovětského svazu považují za hrozbu.

¹¹¹ Přehled hojné judikatury lze nalézt ve VLIS van der, Evert-Jan. The right to interpretation and translation in criminal proceedings. *The Journal of Specialized Translation*, 2010, č. 14, s. 26–39.

¹¹² CETS 148, zveřejnění 15/2007 Sb. m. s. Před publikací se používal též název „Evropská charta oblastních a menšinových jazyků“.

Česko je smluvní stranou od roku 2007. Zavázalo se chránit a podporovat jazyky dvou skutečně tradičních menšin a dvou menšin, jež jsou výsledkem volného pohybu uvnitř dřívějšího Československa.¹¹³ Chartu však nelze považovat za interpretační korektiv vstřícnějších zákonů. Ochrana nad rámec mezinárodních závazků je obecně možná a takovými mezinárodními smlouvami výslovně uznávaná.¹¹⁴ Jakkoli bych takovou korekci cestou legislativy považoval za adekvátní a racionální.

7.3 Nadnárodní Evropská unie

Evropská unie, kterou tvoří osmadvacet členských států, má čtyřicet „nadnárodních“ jazyků, mezi nimi od roku 2004 též češtinu. Ty jsou jak rozhodné jazyky zřizovacích smluv,¹¹⁵ tak jazyky legislativy, exekutivy a justice.¹¹⁶ Skutečnost, že se počet unijních jazyků blíží počtu členských států, potvrzuje, že jazykově vymezený národ je obvyklým základem životaschopných evropských států. Tento počet by rostl při jakémkoli myslitelném rozšíření Evropské unie.

Tato mnohojazyčnost je při omezené jazykové integraci evropských národů nezbytná. Připomeňme si přímé a přednostní uplatnění práva Evropské unie, které se proto označuje jako nadnárodní. Část pak působí prostřednictvím vnitrostátního práva, které je vesměs jednojazyčné. Nadto je Evropská unie „hlava bez těla“. Většinu výkonu jejího práva zabezpečují členské státy. Jejichž soudci a úředníci jsou zakořenění ve vesměs jednojazyčném prostoru. Již zmíněný *Uwe Kischel* uvádí, že reflexe a aplikace práva Evropské unie je pluralitní, neboť se tříští do řady jazykových prostorů.¹¹⁷

¹¹³ Dle prohlášení k Chartě Česko uznává uvedené čtyři jazyky jako těšící se úpravě dle části II a polština (regionálně) a slovenština (všeobecně) vybraným dle části III. V přehledu jazyků na stránkách RE věnovaných Chartě je uvedena ještě moravská chorvatština, viz <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/languages-covered>

¹¹⁴ V případě Charty čl. 4 odst. 2.

¹¹⁵ Čl. 55 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy. Ustanovení je věcně problematické, protože je novelizací čl. 53 Smlouvy o Evropské unii, jak byla sjednána v roce 1992 v Maastrichtu. Tehdy však nebyly smluvními jazyky států přístupivších v roce 1995, 2004, 2007 a 2013.

¹¹⁶ Nařízení č. 1/58 o užívání jazyků v Evropském hospodářském společenství (název celku nezměněn) ve znění přístupových smluv a novelizačních nařízení v čl. 1 stanoví: „*Úředními a pracovními jazyky orgánů Unie jsou angličtina, bulharština, čeština, dánština, estonština, finština, francouzština, chorvatština, irština, italština, litevština, lotyština, maďarština, maltština, němčina, nizozemština, polština, portugalská, rumunština, řečtina, slovenština, slovinská, španělština a švédština.*“

¹¹⁷ Citované výše, s. 416 a násl., resp. s. 374 a násl.

7.4 Důsledky mnohojazyčnosti pro integraci

Evropská unie provozuje největší překladovou a tlumočnickou službu na světě. Přesto se ne vždy se dařilo vše překládat včas a určeným způsobem zveřejnit. Po vstupu deseti států střední Evropy a Pobaltí bylo což má své důsledky, z nichž některé v mezidobí osvětlil Soudní dvůr při řešení české „velké kauzy“ *Skoma-Lux*.¹¹⁸ Ještě po patnácti letech byl přeložen jen zlomek původně slibovaných rozsudků Soudního dvora předcházejících vstupu mladších členských států.¹¹⁹

Nároky na jazykové znalosti přiměřené pro výkon povolání se v případě občanů dalších členských států Evropské unie za diskriminaci nepovažují.¹²⁰ Jak dokládá rozsudek Soudního dvora *Groener*,¹²¹ mohou to být též požadavky odrážející svébytnou národní jazykovou politiku. Přístup Evropské unie odráží respekt vůči jazykovému aspektu identity členských států. Není důvod pochybovat, že při omezených znalostech cizích jazyků obyvatel členských států představuje překážku migrace za prací.

Evropská mnohojazyčnost je vůbec mezi politické, ekonomické, sociální a kulturní integrace. Politický život se odehrává především na úrovni členských států, přes veškerou snahu se jej daří europeizovat jen omezeně, separovaný je diskurs, čehož výsledkem je omezená legitimita unijních orgánů. Vedle zmíněné migrace za prací a podnikáním omezené jazykovými bariérami zůstávají národní média, televize a knižní trh.

7.5 Redukce mnohojazyčnosti

Hierarchizace jazyků probíhá též v Evropské unii. Jako vnitřní pracovní jazyky se prosadily jazyky vyučované ve školách: angličtina, francouzština

¹¹⁸ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) C-161/06 ze dne 7. 12. 2007, *Skoma-Lux sro proti Celní ředitelství Olomouc*. Tento připustil důvodnost námítky českého dovozce vína, který zpochybnil uplatnění celních předpisů EU, jež nebylo v červnu 2004 přeložené do češtiny. Komentář kontextu KŘEPELKA, Filip. Problem mit neuen Sprachversionen des Europarechts. In: FISCHER, R. (Hrsg.). *Sprache und Recht in großen europäischen Sprachen*. Regensburg: Universitätsverlag Regensburg, 2010, s. 233–246.

¹¹⁹ Viz sdělení Historická judikatura v jazycích členských států, které přistoupily k EU v roce 2004, 2007 a 2013. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_14955/cs/

¹²⁰ Čl. 3 Nařízení č. 492/2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie.

¹²¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 28. 11. 1989, *Anita Groener proti Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee*, věc C-379/87. Připustil se požadavek Irsko kladený na nizozemskou zájemkyni o práci lektorky na konzervatoři na znalost irštiny, jakkoli se předpokládala anglická výuka. Soudní dvůr tak vyjádřil respekt k jazykové politice prosazující irštinu jako národní jazyk.

a němčina. Tuto trojjazyčnost lze spatřovat například v překládání pracovních dokumentů do těchto jazyků. Francouzština byla první propojovací jazyk, který si toto postavení uchovává zejména na Soudním dvoře. Během desetiletí ji však předstihla angličtina. Rovněž v Evropské unii se totiž stala propojovacím jazykem politiků, diplomatů, byrokratů, expertů, diplomatů a žurnalistů. Zcela převládla jako zdrojový jazyk překladů.¹²² Jako jazyk států *common law* pak ovlivňuje právo Evropské unie.¹²³

Oficiální zakotvení takové redukce je však vzácné.¹²⁴ Odpor proti výběru některých jazyků a tedy upozadění ostatních lze dokládat na zavádění unijního patentu. Teprve po desítkách let se podařilo shodnout na omezení překládání celého vymezení patentu na volené uvedené tři jazyky, ovšem v rámci posílené spolupráce při neúčasti Španělska.¹²⁵

Vítězství *leave* v referendu v červnu 2016 vyvolalo v některých kontinentálních politicích pocit, že by Evropská unie bez Velké Británie mohla potlačit angličtinu. Tak se však nestane. Poangličtění Irska a Malta jsou ryze formálním důvodem. Zásadní je zmíněná převaha. Někteří dokonce míní, že jako neutrální by se angličtina přijímala snáz. Znovu ji navrhuji povýšit na první, hlavní či jediný úřední jazyk.¹²⁶

¹²² KŘEPELKA, Filip. Dominance of English in the European Union and in European Law. In: SIEROCKA, Halina a Halina SWIECZKOWSKA (eds.). *Issues in Teaching and Translating English for Special Purposes*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2014, s. 137–150.

¹²³ BAJČÍČ, Martina. The Role of EU legal English in Shaping EU Legal Culture. *International Journal of Language & Law*, 2018, s. 8–24.

¹²⁴ Čl. 115 Nařízení Rady (ES) č. 40/94 o ochranné známce společenství etablovalo jako administrativní jazyky Úřadu pro harmonizaci ve vnitřním trhu pouze angličtinu, němčinu, francouzštinu, italštinu a španělštinu. Přihlášku ochranné známky šlo sice podat ve všech úředních jazycích, pro další korespondenci si přihlašovatel musel vybrat jeden z těchto pěti jazyků. Tento režim převzaly rekodifikace, čl. 119 Nařízení Rady ES č. 207/2009 o ochranné známce Společenství a čl. 146 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1001 o ochranné známce Evropské unie.

¹²⁵ K problematice při přípravě rámce viz KŘEPELKA, Filip. National Language as Fundamental Value of State and Law and Proposed Single Patent of the European Union (Czech-Hungarian View). *Az állam es jog alapvető értékei II*, Győr: Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, s. 84–91. Rámec nakonec stanovoval Nařízení Rady (EU) č. 1260/2012, kterým se provádí posílená spolupráce v oblasti vytvoření jednotné patentové ochrany, pokud jde o příslušná ustanovení o překladu. Ve vazbě na Evropskou patentovou úmluvu a jí předpokládaný jazykový režim se evropský patent s jednotným účinkem dle nařízení (EU) č. 1257/2012.

¹²⁶ Vedle některých žurnalistů či politiků z pozice jus-lingvisty BAAIJ, C. J. W. *Legal Integration and Language Diversity. Rethinking Translation in EU Lawmaking*. Oxford University Press, 2018.

7.6 Důsledky pro Česko a jeho postoje

Výsady menšin, zvláště tak široce pojatých jako u nás, kdy to nic nestojí, najednou mohou stát celkem dost. Právo Evropské unie totiž požaduje rovné zacházení s občany jiných členských států. Tedy všichni ti, jejichž jazyk se uznává za menšinový, se mohou domáhat jeho užití, jak vyzdvihl rozsudek *Bickel a Franz*.¹²⁷

Vstřícný postoj Česka ohledně jazykového režimu unijního „unitárního“ patentu nevybočoval. Zde je třeba uvažovat, že středně a málo lidnaté členské státy s jazyky těšícímu se dále ještě popsanému postavení přijímají dominanci angličtiny. Odkládání ratifikace příslušných smluv je spíše projevem skepse vůči prohlubování integrace v Evropské unii při vědomí, že též ostatní členské státy nespíchají.

Závěrečná stanoviska generálních advokátů se soustavně překládají do úředních jazyků. Různá praxe generálních advokátů z jednotlivých členských států zapadá do jazykových politik členských států jejich původu. Český generální advokát *Michal Bobek* zatím nese-psal jediné závěrečné stanovisko česky, drtivou většinu píše anglicky. Bezpochyby jsou pro takový postup praktické důvody. Jeho polský kolega *Maciej Szpunar* nicméně francouzštinu, angličtinu a polštinu střídá.¹²⁸

Na pováženou naopak je, pokud se české úřady vzdaly českého vyhotovení významného rozhodnutí Evropské komise s dopadem na tisíce subjektů povolujícího se složitými podmínkami vysoké *feed-in tariffs* provozovatelům solárních elektráren,¹²⁹ které se v Česku překompenzovaly až skandálně.

¹²⁷ Rozsudek Soudního dvora C-274/96 ze dne 24. 11. 1998. Německý turista a rakouský řidič byli pohnáni před soud v dvoujazyčné oblasti Trentino-Alto Adige (jižní Tyrolsko) za porušení zákazu dovozu zbraní, resp. řízení pod vlivem alkoholu. Oba se domáhali řízení v němčině. To však italské právo zaručovalo pouze příslušníkům místní menšiny. Soudní dvůr na dotaz příslušného soudu nepřekvapivě odpověděl, že zákaz diskriminace dle státního občanství se vztahuje také na trestní řízení.

¹²⁸ Ověřeno podle *Info Curia – judikatura Soudního dvora*. Dostupné z: <http://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=cs>. V tomto formuláři lze vyhledávat podle generálních advokátů stejně jako výchozích (původních) jazyků jednotlivých dokumentů.

¹²⁹ Rozhodnutí Evropské komise SA 40.171 (2015/NN) – Czech Republic – Promotion of electricity production from renewable energy sources ze dne 28. 11. 2016 C(2016)7827 final, viz bod 3 „(...) the Czech authorities provided a language waiver and agreed that the decision would be adopted and notified in English as the authentic language.“

8 DOMINANCE ANGLIČTINY

8.1 Světový systém jazyků

Angličtina je jazykem, který se rozhodla Masarykova univerzita požadovat od pedagogů podstupujících habilitační řízení. Na řadě předchozích stránek už zazněly zmínky převahy angličtiny či jejího posilování.

Nejpřesvědčivější se mi jeví třídění jazyků dle jejich postavení v mezistátním a vnitrostátním sociolingvistickém systému, jak jej navrhl *Abram de Swaan*,¹³⁰ který rozlišuje čtyři kategorie: periferní, centrální, supercentrální a hypercentrální jazyky.

8.2 Angličtina jako první globální lingua franca

Angličtina se stala prvním globálním komunikačním jazykem. Dle *Swaana* je tak jediný *hypercentrální* jazyk. Toto postavení se dále posiluje. Nepřekvapivě se děti a mladí lidé se učí v řadě zemí hlavně či výlučně anglicky.

Taková převaha jednoho jazyka přináší demokratizaci mezinárodní komunikace. Dříve hrozilo, že lidé doslova „nenalezli společnou řeč“. V Evropě posledních století byly nároky na znalosti cizích jazyků značné, zdaleka nikoli každý jim dokázal dostat. Je třeba však dodat, že jednotliví vzdělanci či šlechtici znali běžně několik jazyků.

Výsadní postavení angličtina získávala během 20. století.¹³¹ Na příkladu zmíněné Organizace Spojených národů lze ukázat její postavení. Angličtina je jazykem dvou velmocí se stálým křeslem v Radě bezpečnosti a zároveň řady dalších států, splňuje tak obě naznačená hlediska výběru úředních jazyků.

Lze zvažovat, zda postupnému převážení angličtiny napomohly její vlastnosti. Žákům a studentům může připadat snazší než další jazyky. Je to analytický jazyk. Angličtina vstřebala řadu vlivů a má díky tomu značné bohatství. Na germánský základ se navrstvil keltský a zejména latinsko-francouzský vliv. Sama angličtina má desítky variant v jednotlivých zemích, kde je úředním jazykem. Kvůli používání v mezinárodním styku všeho druhu se nadto objevují mezinárodní formy angličtiny, jejichž rysy se lingvisté snaží

¹³⁰ De SWAAN, Abram. *Words of the World: The Global Language System*. MA: Polity, 2002.

¹³¹ Německý kancléř Otto von Bismarck (1815-1898) měl uvést, že nejdůležitějším skutečností 20. století bude to, že v Severní Americe se mluví anglicky.

načrtnout a navrhují pro ně nejrůznější označení jako *Globish*, *Euro-English* či *International English*. Příznačné je, že nemá žádného oficiálního regulátora.

8.3 Supercentrální, centrální a periferní jazyky

Velké či světové jazyky, dle *Smaanovy* klasifikace jazyky *supercentrální*, běžně slouží mezinárodnímu styku. Na Zemi jich identifikoval dobrou desítku. Ve středoevropském prostoru jimi jsou francouzština, němčina a ruština. Nahrazování těchto jazyků v mezinárodním styku angličtinou tak nejvíce pocít'ují státy, národy a mluvčí oněch velkých jazyků.

Národní jazyky, dle *Smaanovy* klasifikace jazyky *centrální*, jsou pak jazyky jednotlivých států a některé další jazyky užívané ve všech sférách moderního státu a společnosti včetně státní moci. Na světě jich je dobrá stovka. Čeština je jedním z těchto jazyků. Tyto jazyky však nikdy nehrály roli v mezinárodním styku. Nahrazení jiných supercentrálních jazyků angličtinou se tak nepocít'uje jako jejich ohrožení. Tím je teprve vytlačování ve vnitrostátním prostoru, třeba ony povinné habilitační práce na Masarykově univerzitě.

Pouze menšinové, podle *Swaana* tedy *periferní* jazyky uvedené postavení postrádají. Jejich postavení vesměs charakterizovala *diglosie*, tedy souběžné užívání vyššího jazyka mimo jiné ve státních a veřejných záležitostech a nižšího v běžném mezilidském styku.

8.4 Uznání převahy angličtiny v mezinárodním styku

Není důvod pochybovat, že používání angličtiny a její tedy její znalost se očekává ve většině odvětví hospodářství, mezi obchodními partnery, od osobů a vlastně též od klientů ve všelikých situacích různě překračujících hranice. Míra jejího výslovného zakotvení smlouvami by si žádala zkoumání. Shoda států na požadavku angličtiny je však výjimečná. Příkladem jsou nároky na piloty dopravních letadel a další povolání v civilním letectví. Kvůli zajištění bezpečnosti zejména v rámci komunikace s řízením letového provozu se používá standardizovaná *Aviation English*.¹³² Představa, že se kvůli

¹³² Ohledně uchopení standardu letecké angličtiny International Civil Aviation Organisation, Status of English Language Standard for Use in Civil Aviation, RAAC/8-IP/18 [online]. 23.–25. 4. 2003 [cit. 30. 04. 2019]. Dostupné z: <https://www.icao.int/SAM/Documents/2003/RAAC8/RAAC8IP18.pdf>

rostoucímu průvozu vlaků díky liberalizaci železniční dopravy Evropské unie anglicky naučí strojvůdci, mi však přijde nereálná.¹³³

8.5 Míra poangličtění států

Není důvod pochybovat, že znalost angličtiny se stala vítanou či žádanou rovněž v případě nejrůznějších kategorií státních úředníků, soudců, policistů, vojáků v rámci jejich služebních žebříčků a zkoušek.

Nicméně žádný stát, který nemá britskou koloniální minulost, se dosud nerozhodl určit angličtinu jako úřední jazyk postavený naroveň vlastnímu jazyku. Angličtina se používá při působení vůči cizincům. Vnitřní provoz se udržuje pomocí státního jazyka.

Bylo by možné zkoumat webové prezentace a papírové formuláře českých úřadů, zda obsahují anglické informace a rubriky. Pro právníky jsou důležité zákony, zahraniční kolegové se ptají na překlady. Některé nalezneme přeložené na internetu příslušných institucí. Další se možná nechávají „pod pokličkou“. Za Estonskem na tomto poli zaostáváme. To poskytuje všechny své zákony anglicky.¹³⁴ Uvědomme si však, že český stát právní informatiku vůbec zanedbal, takže je nyní privatizovaná.

8.6 English Language Imperialism

(Anglický) lingvistický imperialismus, jak jej – anglicky - razí sociolinguista *Robert Phillipson*,¹³⁵ je snad až provokativní popis současných poměrů. Převaha (dominance) se mi jeví střízlivějším popisem poměrů. Dosažené postavení angličtiny však anglofonním zemím určitě vyhovuje. Znamená totiž pro ně hospodářský, politický a kulturní přínos, jehož míru posuzoval *François Grin*¹³⁶ tak vysoko, aby cítil důvod pro přerozdělování.

¹³³ Jak navrhuje předsedkyně European Rail Freight Association. Viz CAFOUREK, Tomáš. Do vlaku po anglicku. Strojvůdci v Evropě mají mluvit jednotnou řečí. *iDnes.cz* [online]. publ. 17. 4. 2019 [cit 2019_04-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/doprava/zeleznice-jednotny-jazyk-anglicky.A190416_173344_eko-doprava_are

¹³⁴ Databáze estonského práva *Elektroniline Riigi Teataja*. Dostupné z: <https://www.riigiteataja.ee/en/>

¹³⁵ Již ikonické knihy PHILLIPSON, Robert. *Linguistic Imperialism*. New York: Oxford University Press, 1992; a PHILLIPSON, Robert. *Linguistic Imperialism continued*. New York: Routledge, 2009.

¹³⁶ GRIN, François. *L'enseignement des langues comme politique publique (rapport Grin)*, Haut Conseil de l'évaluation de l'école, 2005, Septembre, č. 19. Dostupné z: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/054000678.pdf>

8.7 Internacionalizace a anglicizace akademické sféry

Univerzity byly vždy mezinárodní. Přes nákladnost a pomalost dopravy vždy byla patrná mobilita studentů a pedagogů. Proběhlá dvě staletí, jež byla dobou expanze terciárního vzdělání a s ním spojeného výzkumu, však charakterizovala etatizace a nacionalizace. Trendem se internacionalizace stala během posledních desetiletí v éře globalizace.¹³⁷ Všeobecně se považuje za potřebnou pro zajištění úrovně vzdělání a výzkumu. Pro mnohé se pak stala mantrou.

Internationalizace jistě není totéž co anglicizace. Mohl by ji usnadňovat jiný jazyk. Lze si představit též internacionalizaci na základě kombinace znalosti více světových jazyků a určité pozornosti jazykům národním. Vytláčila-li však angličtina studium dalších jazyků, tak je lze vnímat jako překrývající se fenomény.

Konference, workshopy mají jako jednací jazyk angličtinu. Získávání informací převážně v angličtině. Publikace v angličtině je nutná (*Publish, or perish!*), protože za prestižní se považují zpravidla pouze anglicky psané časopisy. Angličtina převládá při výuce mezinárodních studentů. Neplatí to jen pro ty výměnné. Anglicky se učí celé studijní programy. Je snaha vyučovat vlastní studenty anglicky, angličtina se podporuje u kvalifikačních prací. Jistě se to podává jako příprava na mobilitu a internacionalizaci.

Nejdále takové poangličtění došlo v některých menších evropských státech. *Ragnhild Ljosland* popisuje jako diglosii poměry norských univerzit, kde se po roce 2000 disertační práce píše vesměs anglicky, začali takto vyučovat též domácí studenti, přičemž akademici potvrzovali nízký status publikací ve vlastním jazyce.¹³⁸

8.8 Poměry českého vysokého školství obecně

Poangličťování záměrně podporuje stát přidělováním peněz jednotlivým univerzitám a jejich fakultám (na základě tzv. přínosu) na výuku a výzkum. Bezděčně se tak děje hodnocením publikací při výlučné podpoře těch

¹³⁷ K situaci před dvaceti lety AMMON, Ulrich (ed.). *The dominance of English as a language of science. Effects on other languages and language communities*. Berlin: de Gruyter, 2001.

¹³⁸ LJOSLAND, Ragnhild. English in Norwegian Academia: A Step towards Diglossia? *World Englishes*, 2007, sv. 26, č. 4, s. 395–410.

impaktovaných, záměrně při zvýhodnění například vypracováváním cizojazyčných kvalifikačních prací.

Požadavek vyhotovování habilitačních prací anglicky je však ojedinělý. Rektor *Mikuláš Bek* jako navrhovatel jej odůvodňoval nutností posouzení zahraničními odborníky. Projednávání na půdě akademického senátu odhalilo značné pnutí. Výsledkem byla možnost oborových stejně jako jednotlivých výjimek.

Bylo zajímavé, že jiné tuzemské univerzity jej nenásledovaly, jen technické připomněly, že se očekávají impaktované publikace, které jsou beztak anglicky. Amatérská psychologie našeptává „druhá česká univerzita“ ve „druhém nejlidnatějším městě“.

Vysokoškolští pedagogové rostoucí měrou žehrají na úpadek znalosti psané stejně jako mluvené češtiny. Odtážitost akademického prostředí ohledně používání češtiny vyvolává bezradnost pedagogů.¹³⁹

8.9 Zvláštní účinek poangličtění na právo a jeho vědu

Odmítání ze strany pedagogů právnické fakulty bylo tak silné, že se pro všechny vnitrostátní právní obory včetně právní teorie a dějin podařilo prosadit obory výjimku.¹⁴⁰ Pomohla dobrozdání profesorů ze sousedních zemí, kteří požadavek anglických habilitačních prací unisono označili za nebyvalý. Zdůrazňovalo se především národní zakotvení témat. Akademici se zabývají jednotlivostmi národního práva. Zahraniční oponenti by je na patřičné úrovni posoudit nesvedli.

Angličtina se stala jazykem mezinárodních styků též mezi právníky, jmenovitě pak akademiky. Anglické publikace se vítají a podporují, pokud vyložené nepožadují. V právní vědě má však možná takové poangličtění větší účinky

¹³⁹ Na seminářích již roky zdůrazňuji, že seminární práce (2–4 strany o detailním individuálním tématu práva EU) nemají tížit do očí bijící hrubky, mimo jiné při psaní velkých písmen. Tyto práce sledují nejdřív doktorandi, pedagogové je čtou až po měsících při ústní zkoušce. Studenti tak mají čas na korektury. Jedna studentka zpochybňovala snížení hodnocení na „B“ kvůli velkému „R“ v názvu našeho státu.

¹⁴⁰ Dle čl. 2 odst. 3 Řádu habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem na Masarykově univerzitě) na zasedání vědecké rady MU dne 5. 2. 2019. Žádost se nežádala pro obory právo Evropské unie a mezinárodní právo soukromé, neboť mezinárodní i unijní právo mají vesměs rozhodnou anglickou verzi (výše), takže jejich akademická reflexe tímto jazykem není bizarní. Lze však litovat vzešlého zatlačení pozornosti souvisejícímu českému právu a české verzi terminologie těchto oborů.

než ve většině dalších věd. *Uwe Kischel* vysvětluje zásadní rozdíl mezi německou a americkou reflexí práva.¹⁴¹ První klade důraz na minuciózní výklad zákonů (*Rechtsdogmatik*), zatímco druhá pro pochybnosti ohledně objektivitu výkladu (jinak pojatých) zákonů (*legal realism*) směřuje ke zkoumání ekonomických, politických, sociálních a dalších souvislostí (*empirical legal studies*). Představování práva určitého státu národním zpravodajem mezinárodnímu čtenářstvu prostřednictvím bezvýjimečně anglických *national reports* totiž nutně sklouzává po shrnování právní úpravy ke zkoumání jejích účinků.

9 JAZYKOVÁ POLITIKA A PRÁVA

9.1 Jazyková moc a práva

Řadu států vytvořily a udržují jazykově vymezené národy. Jsou však též státy, které prosadily určitý jazyk potlačením dalších. Jazykově vymezený národ vznikl až následně. Též nyní jsou státy, které se vůči menšinovým jazykům chovají odtažitě až odmítavě.

Jiným státům však taková politika nevyšla. 19. a 20. století byly leckde obdobím bojů za jazyky. Jazykově vymezené národy pak při první příležitosti vytvářely nové státy. Československo a jeho dva nástupnické státy jsou příkladem.

9.2 Zvláštnost jazykových práv

Užívání jazyka jednotlivci, rodinami a dalšími skupinami je jedna věc, ve veřejném prostoru a vůči státu druhá. Možnosti užívat určitý jazyk totiž musí odpovídat schopnost a vůle rozumět a odpovídat. Jazyková práva jsou sice rovněž individuální. Smysl však mají především jako kolektivní.

Jak je již určité patrné, jazyky soutěží. Upřednostnění nějakého jazyka znamená upozaďování dalšího. Platí to dokonce v případě méně užívaných, protože může oslabovat ty více užívané. Rámec užívání jazyků tak musí být vyladěný. Stanovuje se územní a věcný dosah používání jednotlivých jazyků.

¹⁴¹ KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. München: C. H. Beck, 2015, s. 5, 129, 267, 374, 416 a 426.

9.3 Jazyková bezstarostnost státu

Česko jako stát a vlastně Češi jako národ přistupují vůči češtině jako svému jazyku vlažně. Její všeobecné uznání jako státního či národního jazyka chybí. Jeho potřebnost se zpochybňuje, neprohlašuje-li se dokonce za škodlivé. Prosazuje se jen tehdy, je-li to nezbytné.

Čeština přitom není předmětem zvláštní péče. Otázkou je, zda je trvale udržitelná rezignace na její lingvistickou regulaci. Přitom si uvědomme chronicky podfinancované financování vzdělávání všech stupňů. Bylo by překvapivé, kdyby nemělo důsledky pro osvojení si rodného jazyka.

Pozoruhodné jsou však také přemrštěné představy ohledně zajištění tlumočení a překládání komukoli, kdo neumí česky. Takovým představám lze podléhat jen proto, že se málokdo se takové obsluhy domáhá.

Patrná je konečně náklonnost poangličtění. Mnozí jej mají za potřebné pro hospodářský rozvoj. Někteří jsou přitom vyloženě rozevlátí. Takto novinář *Marek Švebla* navrhoval,¹⁴² aby se angličtina zavedla jako druhý úřední jazyk. Jak bylo naznačené na estonské praxi, leccos přitom smysluplného můžeme dohánět bez takových nápadů.

9.4 Projevy na akademické půdě

Pochopitelně jsme zvažovali opravné prostředky proti povinným anglickým habilitačním pracím. Kdekdou uvedl, že požadavek je protiprávní a že by se uchazeč mohl soudit.

Na české soudy však nelze spoléhat. Především jsou pomalé. Kandidát nebude čekat roky poté, co habilitační práci předloží. Soudní příkaz přijmout česky psanou práci by navíc mohl zapříčinit následné příkré posouzení. Dokonce kdyby vědecká rada fakulty požadavek porušila a uchazeče posvětila, tak nemusí uspět. Na návrh rektora by totiž mohla vědecká rada univerzity uchazeče zastavit, vždyť rozhoduje tajně a bez odůvodnění. Nikdo to tedy neudělá, zvláště zůstává-li úniková cesta. Dosud je možné hodnosti docenta a profesora dosáhnout na jiné univerzitě, pro leckoho je to ostatně nutnost.

¹⁴² ŠVEHLA, Marek. Zavedme angličtinu jako druhý úřední jazyk. *Respekt*, 2016, č. 24. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/24/zavedme-anglicitinu-jako-uredni-jazyk>

Stejně se nenabízel silný argument. Dalo by se poukazovat na jazykovou klausuli správního řádu. Nicméně *lex specialis derogat legi generali*. Již zaznělo, že jazyk výuky, výzkumu a jejich zabezpečení včetně personálního na univerzitách nijak neupravují. Univerzity jsou samosprávné. Tuzemská exekutiva nadto trvale přitaká internacionalizaci terciárního vzdělání a souvisejícího výzkumu. Takže mě nepřekvapilo, že nový řád zahrnující požadavek anglických habilitačních prací Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy bez námitek registrovalo. Argumenty proti registraci by se spíše našly v rozdělení rolí mezi jednotlivé orgány univerzity a jejich fakult. Habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem jsou totiž působností vědeckých rad, nikoli akademických senátů. Fakulty se těší autonomii, protože obory se odlišují. Podivnosti české akademické samosprávy jsou však jiné téma.¹⁴³

9.5 Soudobý diskurs lidských práv

Soudobý diskurs lidských práv ovládá liberální progresivismus. Pozornosti se tak těší například sexuální menšiny, ale také multikulturalismus. To by jazykům mohlo přát. Nezdá se však tomu tak být. Britský filosof *Roger Scruton* uvedl, že akademická sféra vykazuje pohrdání vůči vlasti a národu natolik, že pro něj razil neologismus *oikofobie*.¹⁴⁴

V tuzemsku takové nastavení elit zjevně zahrnuje blazeovaný postoj vůči češtině. Na Masarykově univerzitě se odpůrcům povinných anglických habilitačních prací dostalo označení za obrozence. Nevnímejme to úkorně, vždyť 19. století bylo období formování moderního českého národa, který tehdy prosperoval vlastně poměrně více než dnes.

Takové nálepkování však ukazuje úskalí dnešních jazykových potyček. Nacionalismus vskutku mívá jazykový rozměr, nebyl-li vůbec jeho základem. Prosazovatelé větších jazyků rádi potlačovali jazyky menší. Zastánci těch menších dokázali být těž urputní. Když se poměry převrátily, dokázali jednat stejně. Též nyní někteří kritici zmíněného poangličt'ování, se kterými jsem si zanotoval, hlavně „nemusejí“ Spojené státy americké.

¹⁴³ KŘEPELKA, Filip. Zvláštnosti akademické samosprávy v Česku a jejich možné důsledky. *Správní právo*, Ministerstvo vnitra ČR, 2018, č. 4, s. 288–298.

¹⁴⁴ SCRUTON, Roger. The Need for Nations, *Civitas*, 2004, s. 37, kap. 8. Oikophobia. Dostupné z: <http://www.civitas.org.uk/pdf/cs49-8.pdf>

9.6 Argumentace ve prospěch češtiny

Univerzitní pedagogové by stěží udělali dojem, kdyby se začali prohlašovat za utlačovanou menšinu. Jsou přece elitou. Příliš by se to podobalo výkřikům, že nejvíce diskriminovanou menšinou jsou bílí heterosexuální muži.

Na místě je tak pragmatická argumentace. Třeba tak činit na akademické půdě samotné, ale též vůči státu – ten terciární vzdělání financuje, nikoli poptávka na trhu – stejně jako vůči veřejnosti. Profesor *Josef Bejček* argumentaci shrnul krátce po schválení regulace.¹⁴⁵ Inspiraci pro její třibení mohou představovat německé *Sieben Thesen zur Deutschen Sprache in der Wissenschaft* (2006). Žádoucí by bylo vytvoření platformy, třeba podle vzoru *Arbeitskreis Deutsch als Wissenschaftssprache*.¹⁴⁶

Především je tedy třeba vysvětlovat jazykovou zakotvenost řady oborů a témat. Žádoucí je však také vyzdvihovat zaměření pro tuzemskou veřejnost, která stále mluví česky. Ale též spornost přehnaného poangličtění ve vztahu vůči veřejnosti. Namísto levice a pravice se nyní střetávají kosmopolitní elity a periferní masy. Univerzity jsou přirozeně elitní a kosmopolitní. Není však žádoucí, aby se posouvaly na samý okraj. Přemrštěná anglicizace totiž dokáže vedle dalších trendů univerzity vzdalovat od veřejnosti.

Na místě je však rovněž zdůraznění významu dalších cizích jazyků. Mnozí zastánci anglicizace dávají méně či více najevo, že angličtina na akademické půdě postačuje.

V právu je pak třeba přemýšlet, co je vlastně důležité. Tlak na anglické publikace v mezinárodních časopisech totiž znamená upřednostnění jistého druhu reflexe práva, jmenovitě *empirical legal studies* amerického stylu. Děje se tak na vrub právní dogmatiky,¹⁴⁷ která se pochopitelně váže na příslušný jazyk. Myslím, že německý styl je nám bližší, vždyť české právo je kontinentální.

¹⁴⁵ BEJČEK, Josef. Povinně cizojazyčné habilitace: mezi absurditou a „světovostí“? *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, roč. 25, č. 2, s. 339–348. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7055>

¹⁴⁶ Internetová prezentace viz <http://adawis.de/start/>. Text tezí několika německých profesorů různých oborů lze nalézt též na: <http://www.sprache-werner.info/D-Sieben-Thesen.6912.html>

¹⁴⁷ Vedle Kischela (výše) rozdíl v právním myšlení a právní vědě podrobněji rozebírají a jejich vývoj představují GRECHENIG Kristoffel a Martin GELTER. *Divergente Evolution des Rechtsdenkens – Von Amerikanischen Rechtsökonomie und Deutscher Dogmatik*. *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, 2008, s. 513–561.

9.7 Možné ústavní potvrzení češtiny a představitelné jazykové zákonodárství

Zmíněný návrh zakotvit češtinu jako státní jazyk profesor *Aleš Gerloch* vyslovil jako součást své kandidatury do Senátu. Podle svých slov¹⁴⁸ jej nerozpracoval. Jak bylo shrnuto, ve srovnání se zahraničím však není ústavní jazyková klauzule čímkoli podivným, právě naopak.

Za důležitější bych však považoval jazykový zákon. Hlavně vůči anglicizaci je zaměřený francouzský *loi relative à l'emploi de la langue française* známý ve světě dle navrhujícího ministra jako *loi Toubon*.¹⁴⁹ Představitelným vzorem by tak spíše mohla být *Ustawa o języku polskim*¹⁵⁰ severních sousedů. Zákon již platí dvacet let, nezavedl jej tedy nynější národně-konzervativní režim mající neliberální tendence. Slovenský *Zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky*¹⁵¹ totiž mnozí vnímají jako osten proti maďarštině. Zákony na ochranu jazyka (*Sprachschutzgesetz*) jsou však trendem též tam, kde národní jazyk dříve zákony neprosazovaly. Zmíněné Švédsko zavedlo stručný (*Svenska Språklag*)¹⁵² před deseti lety. Zmíněný letošní komunistický návrh však smysl vskutku postrádá.¹⁵³

Požadavek anglických habilitačních prací by bez dalšího ústavní klauzule či jazykový zákon nevyklučovaly. Mezinárodní srovnání habilitačních prací nelze šmahem odbýt. Představovaly by však signál, že je žádoucí psát též česky. Univerzita má sloužit české společnosti. Anglické publikace jsou nyní očekáváním ve většině oborů. Mohlo by se tak a vlastně mělo žádat, aby se habilitační práce – jako kvalifikační krok v rámci instituce a českého

¹⁴⁸ Rozhovor při zasedání vědecké rady Právnické fakulty Masarykovy univerzity 2. 4. 2019.

¹⁴⁹ No 94-665 du 4 août 1994.

¹⁵⁰ Ustawa z dnia 7 października 1999 r., Dz. U. z 1999 r. nr. 90, poz. 999, text jednolity Dz.U. z 2018 r. poz. 943.

¹⁵¹ Zákon č. 270/1995 Z. z., ve znění novel. Litovat lze absence komentáře. Jednotlivě kritickou, avšak souhrnně pozitivní reflexí je posudek Evropské komise pro demokracii prostřednictvím práva (Benátská komise) č. 555/2009. Překlad dostupný z: <https://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/index8878.html>

¹⁵² SFS nr: 2009:600.

¹⁵³ Čtyři paragrafy zakotvují češtinu jako státní jazyk, stanoví jeho přednost bez upřesnění významů, zmínují regulaci užívání jazyků menšin a liturgických jazyků, které však v Česku nijak regulovány nejsou. Jazykový režim úřadů (patrně včetně soudů), školství, ozbrojených sil apod. mají upravovat zvláštní zákony, aniž by se navrhovala jejich změna. Nepochopení naznačuje ustanovení, že užívání češtiny v mezinárodním styku se řídí mezinárodními smlouvami. Předpokládají se sankce, avšak nevymezují.

systemu – naopak psala česky.¹⁵⁴ Adekvátní internacionalizace lze dosahovat též v případě těch akademiků, co píší česky. Vedle portfolia zahraničních publikací je žádoucí očekávat reflexi zahraničních pramenů. S ohledem na minuciózní ráz právních analýz je pak na místě očekávat přímý vhléd do právních řádů jiných zemí, zejména pak těch sousedních. Znalost angličtiny tedy nemůže postačovat. Kdo jiný než akademici by měli ovládat další cizí jazyky natolik, aby to svedli?¹⁵⁵

9.8 Deaf movement

Mnozí neslyšící odmítají své vnímání veřejností jako handicapovaných jedinců. Považují se za specifickou komunitu, přičemž na znakový jazyk jsou hrdí.

Někteří neslyšící a jejich přátelé mají vyhrocené postoje. Uvádějí se pochyby ohledně zavádění kochleárních implantátů. Ty lze voperovat – je to chirurgie hlavy mající příslušná rizika – dětem do jistého věku, protože mozek ztrácí schopnost zvuk zpracovávat. Děti však pochopitelně nevysloví informovaný souhlas.¹⁵⁶ Vzrušené debaty vyvolalo zvažování (hypotetické, na repertoáru prenatalní diagnostiky to není dodnes) přání neslyšících rodičů vybrat při asistované reprodukci embryo zatížené postižením.

Nám slyšícím a mluvícím to případně divné, vždyť se to týká právě hendikepu. Vhodné je však pochopení. Znakový jazyk totiž zakládá identitu komunity neslyšících. Identitu, která jim ve světě, který je vystavuje, jakkoli bezděčně, leccjakým ústrkům, zachovat důstojnost.

9.9 Přepočtení a nepočtení

Proti kroku Masarykovy univerzity se způsobem právníkům nepřislušným – tedy ironií, ba sarkasmem – postavil literát-akademik *Václav Jámek*.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Takto se to při habilitačním řízení, jak mi vysvětlila profesorka *Elżbieta Kuźlewska* z právnické fakulty univerzity v Białystoku, pojímá v Polsku, tedy pokud to nevyplývá ze zmíněného zákona.

¹⁵⁵ Rektor vysvětloval, že habilitační práce se přijmou rovněž v dalších světových jazycích, jmenovitě německy. Tento výklad však neodpovídá znění řádu, dle něhož mohou být další jazyky (mimo slovenštinu) užity podle zvyklostí v oboru. To snad platí v případě konkrétních lingvistik. Jakkoli je české občanské právo blízké rakouskému, tak německé publikace zvyklostí alespoň od roku 1918 nejsou.

¹⁵⁶ SPARROW, Robert. Implants and ethnocide: learning from the cochlear implant controversy. *Disability & Society*, 2010, č. 4, s. 455–466. DOI 10.1080/09687591003755849

¹⁵⁷ JÁMEK, Václav. Pyl kapradiny aneb Djó, moře. *Listy*, 2017, č. 4. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=174&clanek=041714>

Naše pragmatické argumenty měl přitom za podružné. Zachovávání češtiny při vrcholných akademických výkonech, jakými mají být habilitační práce, je přece hodnotou samo o sobě.

Poangličtění považují za všelék na neduhy vlastní země leckde jinde. Pozornost zaslouží důsledky přehnaného a přitom odbytého poangličtění primárního vzdělávání v Namibii¹⁵⁸ a sekundárního v Pákistánu.¹⁵⁹ Nemusíme takto dopadat ve vzdělání terciárním. Vlastně je na místě pochybovat, zda je lékem vůbec. Mnohé africké státy, jež jako bývalé britské kolonie užívají angličtinu a vlastní jazyky jako domorodé zanedbávají, zůstávají chudé.

Podívejme se naopak, jak vlastní jazyk chrání a rozvíjí Island, jedna z nejvyspělejších zemí světa. Islandština je jazykem pouhých tří set tisíc lidí.¹⁶⁰ Přitom jazykový zákon *lög um stöðu íslenskerar tungu og íslensks táknmáls*¹⁶¹ je též na Islandu teprve nedávnou odpovědí na výzvy doby. Nás akademiky by mělo pak zajímat, jak si přitom počíná univerzita v Reykjavíku jako nejstarší a největší národní instituce terciárního vzdělání. Její propracovaná jazyková politika (*málstefna Háskola Íslands*)¹⁶² se snaží udržovat rovnováhu mezi potřebou poangličtěné mezinárodní spolupráce zahrnující v malé instituci vskutku nezbytné angažmá zahraničních pedagogů a žádoucí mobilitu studentů se snahou, aby islandština zůstala plnohodnotný akademický jazyk, přičemž se připomínají další cizí jazyky. Třeba je to právě pozornost vlastnímu jazyku, co přináší a udržuje vysokou životní úroveň. Podobně jako jiné zdánlivé zbytečnosti.

¹⁵⁸ SUKUMANE, Joyce B. G. African Languages, English, and Educational Policy in Namibia. *Studies in the Linguistic Sciences*, 1998, roč. 28, č. 1, s. 207–219.

¹⁵⁹ De LOTBINIERE, Max. Pakistan facing language crisis in education. *the Guardian* [online]. publ. 7. 12. 2010 [cit. 30. 4 2019]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/education/2010/dec/07/pakistan-schools-language-crisis-lotbiniere>

¹⁶⁰ Přehled jazyka a jeho postavení např. HILMARSSON-DUNN, Amanda a Ari Páll KRISTINSSON. The language situation in Iceland, *Current Issues in Language Planning*, 2010, s. 207–276.

¹⁶¹ Nr. 61/2011. Podobně jako jiné jazykové zákony též tento výslovně zmiňuje znakový jazyk.

¹⁶² Zákon o národním jazyce z roku 2011 citující osmnáctibodová *University of Iceland Language Policy* (2016). Dostupné z: https://english.hi.is/university/university_of_iceland_language_policy

Literatura

- ADAM, Robert. Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In: HASIL, J. (ed.). *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012, s. 21–36.
- ADAM, Robert. Znovu a širěji o formě kodifikace. *Naše řeč*, 2006, č. 4, s. 198–203.
- AMMON, Ulrich (ed.). *The dominance of English as a language of science. Effects on other languages and language communities*. Berlin: de Gruyter, 2001.
- BAAIJ, C. J. W. *Legal Integration and Language Diversity. Rethinking Translation in EU Lawmaking*. Oxford University Press, 2018.
- BAJČIČ, Martina. The Role of EU legal English in Shaping EU Legal Culture. *International Journal of Language & Law*, 2018, s. 8–24.
- BEJČEK, Josef. Povinně cizojazyčné habilitace: mezi absurditou a „světovostí“? *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, roč. 25, č. 2, s. 339–348. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpv/article/view/7055>
- CAFOUREK, Tomáš. Do vlaku po anglicku. Strojvůdci v Evropě mají mluvit jednotnou řečí. *Idnes.cz* [online]. publ. 17. 4. 2019. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/doprava/zeleznice-jednotny-jazyk-anglicky.A190416_173344_eko-doprava_are
- ČERNOCH, Radek. The Falcidian Portion on the Territory of the Czech Republic. *Zeszyty Prawnicze*, Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2014, roč. 14, č. 14.2, s. 201–212, zejména 210.
- DEVROYE, J. The Case of D. H. and Others v. the Czech Republic. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2009, sv. 7, č. 1.
- DRÁPAL, Ljubomír, Jaroslav BUREŠ a kol. *Občanský soudní řád I – Komentář. 1. díl*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.
- EPSTEIN, Leo. *Das Sprachenrecht der Tschechoslowakischen Republik: unter Berücksichtigung der Gesetzesmaterialien und der Rechtsprechung, mit Hinweisen und erläuternden Bemerkungen versehen*. Reichenberg (Liberec): Verlag von Gebrüder Stiepel, 1927.
- FRYŠTÁK, Marek. Lze v trestním řízení garantovat právo na tlumočení a překlad? In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 153–164.

- FUNDÁREK, Jan. Tvorba slovenskej právnej terminologie. *Slovenská reč – Mesačník pre záujmy spisovného jazyka*, 1940, sv. 1, s. 35–38.
- GRECHENIG, Kristoffel a Martin GELTER. Divergente Evolution des Rechtsdenkens – Von Amerikanischen Rechtsökonomie und Deutscher Dogmatik. *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, 2008, s. 513–561.
- GRIN, François. *L'enseignement des langues comme politique publique (rapport Grin)*, Haut Conseil de l'évaluation de l'école, 2005, Septembre, č. 19. Dostupné z: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/054000678.pdf>
- HÁJEK, Michal. *Právo na ochranu zdraví a cizinci*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018.
- HILMARSSON-DUNN, Amanda a Ari Páll KRISTINSSON. *The language situation in Iceland, Current Issues in Language Planning*, 2010, s. 207–276.
- HILPOLD, Peter. Ortsnamenregelungen aus völkerrechtlicher und aus europarechtlicher Sicht unter besonderer Berücksichtigung der Kärtner Ortstafelfrage. *Juristische Blätter*, 2007, roč. 129, č. 4, s. 228–236.
- JAMEK, Václav. Pyl kapradiny aneb Ďjó, moře. *Listy*, 2017, č. 4. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=174&clanek=041714>
- JEMELKA, Luboš, Milan PODHRÁZKÝ, Pavel VETEŠNÍK, Jitka ZAVŘELOVÁ, David BOHADLO a Petr ŠURÁNEK. *Soudní řád správní. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013.
- JIRSA, Jaromír, Peter TREBATICKÝ, František KORBEL, Karel HAVLÍČEK a kol. *Občanské soudní řízení Soudcovský komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- KANDALEC, Pavel. *Naturalizace v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.
- KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. München: C. H. Beck, 2015.
- KOTTOVÁ Anna a Ondřej HIMMER. Ani šilink (?) pro českojazyčnou školu, opřel se Zeman do exprimátora Vídně. *iROZHLAS* [online]. 3. 4. 2019 [cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milos-zeman-michael-hauple-viden-rakousko-skola-komenskeho_1904031706_ako

- KŘEPELKA, Filip. Commercialized assisted reproduction. In: SCHENKER, J. G. (ed.). *Ethical Dilemmas in Assisted Reproductive Technologies*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2011, s. 363–369.
- KŘEPELKA, Filip. Dominance of English in the European Union and in European Law. In: SIEROCKA Halina a Halina SWIECZKOWSKA (eds.). *Issues in Teaching and Translating English for Special Purposes*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2014, s. 137–150.
- KŘEPELKA, Filip. *Mnobjazyčnost Evropské unie a její důsledky pro českou právní praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, spisy Právnické fakulty Masarykovy university č. 309.
- KŘEPELKA, Filip. National Language as Fundamental Value of State and Law and Proposed Single Patent of the European Union (Czech-Hungarian View). *Az állam es jog alapvető értekei II*. Győr: Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, s. 84–91.
- KŘEPELKA, Filip. Probleme mit neuen Sprachversionen des Europarechts. In: FISCHER, R. (Hrsg.). *Sprache und Recht in grossen europäischen Sprachen*. Regensburg: Universitätsverlag Regensburg, 2010, s. 233–246.
- KŘEPELKA, Filip. Užívání cizích jazyků před českými správními soudy po vstupu do Evropské unie. *Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2007.
- KŘEPELKA, Filip. Zvláštnosti akademické samosprávy v Česku a jejich možné důsledky. *Správní právo*, Ministerstvo vnitra ČR, 2018, č. 4, s. 288–298.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád, (§ 1 až 250 l) Zákon o rozhodování některých kompetenčních sporů Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.
- LAWTON, Rachele. Speak English or Go Home: The Anti-Immigrant Discourse of the American „English Only“ Movement. *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 2013, s. 100–122.
- LJOSLAND, Ragnhild. English in Norwegian Academia: A Step towards Diglossia? *World Englishes*, 2007, sv. 26, č. 4, s. 395–410.
- de LOTBINIERE, Max. Pakistan facing language crisis in education. *the Guardian* [online]. zveřejněné 7. 12. 2010. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/education/2010/dec/07/pakistan-schools-language-crisis-lotbiniere>

- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a slovenského práva do roku 194*. Praha: Linde Praha, 2003, s. 202.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr ke vnitrostátnímu právu, zvláště ke právu českému*, 4. opravené a doplněné vyd. Brno: Masarykova univerzita – Doplněk, 2004.
- OLIVA Karel. *Jazykový posudek návrh občanského zákoníku*. Praha, 19. 11. 2008, č. j. 157/08. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Jazykovy_posudek__Ustavu__pro_jazyk_cesky__Akademie_ved__Ceske_republiky.pdf
- PHILLIPSON, Robert. *Linguistic Imperialism*. New York: Oxford University Press, 1992.
- PHILLIPSON, Robert. *Linguistic Imperialism continued*. New York: Routledge, 2009.
- De SWAAN, Abram. *Words of the World: The Global Language System*. Polity, 2002.
- SCRUTON, Roger. *The Need for Nations*. Civitas, 2004, s. 37, kapitola 8. Oikophobia. Dostupné z: <http://www.civitas.org.uk/pdf/cs49-8.pdf>
- SPARROW, Robert. Implants and ethnocide: learning from the cochlear implant controversy. *Disability & Society*, 2010, č. 4, s. 455–466. DOI 10.1080/09687591003755849
- SUKUMANE, Joyce B. G. African Languages, English, and Educational Policy in Namibia. *Studies in the Linguistic Sciences*, 1998, roč. 28, č. 1, s. 207–219.
- VEHLA, Marek. Zavedme angličtinu jako druhý úřední jazyk. *Respekt*, 2016, č. 24 . Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/24/zavedme-anglictinu-jako-uredni-jazyk>
- TITĚROVÁ, Kristýna Začleňování žáků-cizinců do českých škol. *Pedagogický management* [online]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/11085/zaclenovani_zaku_cizincu_do_ceskych_skol.pdf
- TRACHTOVÁ, Zdeňka. Vývoj češtiny určují lidé, ne Ústav pro jazyk český, říká nástupce Olivy (Rozhovor s ředitelem ÚJČ Martinem Proškem). *IDnes* [online]. publ. 16. 10. 2016 [cit. 04. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-s-reditelem-ustavu-pro-jazyk-cesky-proskem.A161011_160500_domaci_zt

- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 7. přepracované a aktualizované vyd. Praha: Leges, 2017.
- VEDRAL, Josef. *Správní řád – komentář*. Praha: Bova Polygon, 2012.
- VELČOVSKÝ, Václav. *Nesoužití: česko-německá jazyková politika 18.–20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.
- VELČOVSKÝ, Václav. Pokusy o zavedení jazykového zákona v České republice. *Nová čeština doma a ve světě*, Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2015, č. 4, s. 43–51.
- VLIJ van der, Evert-Jan. The right to interpretation and translation in criminal proceedings. *The Journal of Specialized Translation*, 2010, č. 14, s. 26–39.
- WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, Ivo POSPÍŠIL a kol. *Listina základních práv a svobod, Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.

Dokumenty

- Bundestag – Wissenschaftlicher Dienst, WF III-064/06, Sprache im Grundgesetz. Dostupné z: <https://www.bundestag.de/resource/blob/424326/4931dfacebf45522c24c2a0842fb8569/wf-iii-064-06-pdf-data.pdf>
- European Commission, Special Eurobarometer no. 386 „Europeans and their Languages“, 2012.
- International Civil Aviation Organisation, Status of English Language Standard for Use in Civil Aviation, RAAC/8-IP/18 [online]. 23.–25. 4. 2003 [cit. 30. 04. 2019]. Dostupné z: <https://www.icao.int/SAM/Documents/2003/RAAC8/RAAC8IP18.pdf>
- OECD, nyní „Education at a Glance 2018. OECD Indicators“. Dostupné z: https://read.oecdilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en#page8

JEDNO KOLO VE VĚČNÉM ZÁPASU O AUTONOMII UNIJNÍHO PRÁVA Z KŘESEL UNIJNÍCH SOUDCŮ

Jiří Malenovský*

Anotace

Pojednání se zamýšlí nad konceptem autonomie unijního právního řádu v poměru k mezinárodnímu právu na příkladu nedávného rozsudku Soudního dvora ve věci *Wightman a další*, v němž se jeho plénum vyslovilo k možnosti zpětvzetí oznámeného úmyslu vystoupit z Unie podle čl. 50 SEU. Konstatuje se v tomto ohledu hluboký nesoulad mezi stanoviskem generálního advokáta a samotným rozsudkem. Ten je mnohem vstřícnější k principu autonomie unijního práva.

Rozsudek zachází s čl. 50 SEU jako se soběstačným celkem a vytěsňuje z jeho výkladu mezinárodní právo coby neautonomní zdroj. Je jasný, systematicky však ne zcela vyladěný, a to proto, že kvalifikuje projev vůle členského státu vystoupit z Unie jako výkon „jednostranného svrchovaného práva“. Unijní právo je přitom způsobilé se uplatnit jen v míře, v níž členské státy své svrchované pravomoci svěřily Unii. K výlučné úpravě „svrchovaného práva“ i korelativní povinnosti ostatních takové právo respektovat proto zásadně není způsobilé.

Klíčová slova

Autonomie unijního práva; mezinárodní právo; obyčejová norma obecného mezinárodního práva; svrchované právo členského státu vystoupit z Unie; svrchovaná volba vzít oznámený úmysl vystoupit z Unie zpět.

* Prof. JUDr. Jiří Malenovský, CSc., soudce Soudního dvora Evropské unie / Email: jim@curia.europa.eu

1 TÉMA A OSLAVENEC

Profesor Vladimír Týč se dožívá krásného jubilea 70 let. V české právní nauce zaujímá specifické místo. Několikrát změnil nejen zásadní orientaci svého výzkumu, ale spolu s tím i právní systém, v jehož rámci svůj výzkum uskutečňoval. „Zaučil“ se vědecky v mezinárodním právu soukromém, tedy v oboru československého vnitrostátního práva, ovšem s významnými přesahy do mezinárodního práva veřejného, které zprostředkuje institut mezinárodních smluv. V následujícím období se nepřekvapivě ponořil do bádání v mezinárodním právu veřejném a zvláště se věnoval právě mezinárodním smlouvám. K tomuto tématu sepsal svěží monografii, byť s poněkud krkolomným názvem.¹ Nelze nevidět určitou analogii s některými před- a meziválečnými československými teoretiky mezinárodního práva veřejného, kteří si podobně jako V. Týč vysloužili původně ostruhy ve vnitrostátním právu (A. Zucker, A. Hobza, B. Tomsa či J. Kallab).²

Na rozdíl od těchto nestorů naší nauky mezinárodního práva Vladimír Týč učinil později ještě třetí krok. Pohltilo ho právo supranacionální Evropské unie, které sice z mezinárodního práva veřejného vzešlo, záhy se však vydělilo jako zvláštní právní systém. Ve své „unijní“ specializaci dosáhl výrazných pedagogických i vědeckých ocenění, což dokumentuje i to, že spolu s profesorem Karlovy univerzity M. Tomáškem řídil práce početného autorského kolektivu na moderní české učebnici práva Evropské unie.³

Odborná erudice oslavence je tedy vpravdě komplexní. Dovoluje mu pohlédnout na fenomén práva s velkým nadhledem. V. Týč studuje pod různými úhly pohledu vztahy mezi vnitrostátním, mezinárodním i unijním právem. Jejich soužití není nadsystémově regulováno, čímž tyto vztahy trpí. Určitě je nelze označit za harmonické. Za každým z právních řádů stojí zvláštní politická moc, jež ze své povahy tlhne k tomu si ostatní právní řády podrobit.

¹ TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 137 s., Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity č. 173. Ve francouzském shrnutí autor překládá své dílo přilehavěji: „L'effet direct des traités internationaux dans le droit interne“. Ibid., s. 136.

² MALENOVSKÝ, Jiří a Kateřina NOVOTNÁ. Mezinárodní právo veřejné. In: MASOPUST, Zdeněk (ed.). *Právo a stát na stránkách Právníka. 150 let českého právního časopisu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, zvl. s. 315–318.

³ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, 496 s.

Tak daleko však žádná politická moc v praxi nedosáhne, a proto jsou právní řády „odsouzeny“ k pragmatické koexistenci.

Výzkum práva mezinárodních smluv dovedl V. Týče k závěru, že „mezinárodní a vnitrostátní právo jsou dva relativně samostatné právní systémy, které mají mezi sebou úzké vazby a které na sebe navzájem působí prostřednictvím svého společného tvůrce, jímž je stát“.⁴ Styk a vzájemné potýkání se mezinárodního a vnitrostátního práva tak determinuje jejich **autonomie**, tedy jejich relativní samostatnost a nezávislost.

2 AUTONOMIE UNIJNÍHO PRÁVA A SOUDNÍ DVŮR

Z logiky soužití mezinárodního a vnitrostátního práva se vymklo unijní právo, jež se – coby historicky mladší právní řád – na jedné straně vydělilo z lůna mezinárodněprávního řádu a na straně druhé se domáhá svého primátu v poměru k právu vnitrostátnímu. Svou autonomií tedy nárokuje vůči jednomu i druhému. Nepřekvapí, že v citované učebnici unijního práva pojednal o jeho autonomii právě V. Týč. Obhajuje ji s velkým přesvědčením,⁵ třebaže autonomie i přednost unijního práva jsou primárně dílem lucemburských soudců, kdežto členské státy Unie ve své společné roli ústavodárce se těmto pojmům nepokrytě vyhýbají.⁶ Právě v jejich „laxnosti“ zřejmě paradoxně tkví důvod, proč v protikladu k ní, Soudní dvůr EU formuluje své vývody k principu autonomie unijního práva mnohdy naléhavě, nezvykle kategoricky a nekompromisně, a to již od dob svých pionýrských rozsudků z 60. let ve věcech *Van Gend en Loos*⁷ a *Costa/ENEL*.⁸

Největší prostor k obhajobě autonomie unijního práva poskytují Soudnímu dvoru **posudky**. Ty navíc bývají dílem celého pléna Soudního dvora. Příkladně lze uvést **posudek 1/91**, v němž Soudní dvůr redefinoval

⁴ Týč, op. cit., pozn. 1, s. 33.

⁵ TOMÁŠEK, TÝČ a kol., op. cit., pozn. 3, s. 61–62.

⁶ Srov. MALENOVSKÝ, Jiří. Důvěřuj, ale prověřuj: prověrka principu přednosti unijního práva před právem vnitrostátním měřítka pramenů mezinárodního práva. *Právník*, 2010, roč. 149, č. 8, s. 777–795; MALENOVSKÝ, Jiří. Půlstoletí od rozsudku COSTA/ENEL: je unijní právo (stále) zvláštním právním řádem? *Právník*, 2015, roč. 154, č. 3, s. 193–215; Protokol č. 8 k SEU a SFEU v těchto souvislostech volí eufemistický výraz „specifické rysy Unie a práva Unie“.

⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 5. února 1963 ve věci 26-62, *Van Gend en Loos*.

⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. července 1964 ve věci 6-64, *Costa/ENEL*.

konstitutivní prvky komunitárního právního řádu.⁹ Aktuálně zaujme **posudek 2/13**, v němž Soudní dvůr konstatoval, že návrh dohody o přístupu Unie k Evropské úmluvě o lidských právech nerespektuje dostatečně autonomii Unie a jejího právního řádu.¹⁰ Skutečnou „hymnou“ autonomie unijního práva se ale stal adventní **rozsudek** pléna v řízení o předběžné otázce ve věci *Wightman a další*, jenž vyložil dílčí aspekt čl. 50 SEU.¹¹ Vymezuje unijní právo vůči právu mezinárodnímu. Jelikož právě v těchto dvou právních rádech se oslavenec cítí jako „ryba ve vodě“, ponoří se do nich i autor tohoto příspěvku s následujícími poznámkami k rozsudku *Wightman*.

3 AUTONOMIE UNIJNÍHO PRÁVA A VÍDEŇSKÁ ÚMLUVA O SMLUVNÍM PRÁVU (ROZSUDEK WIGHTMAN)

Obecné pravidlo v prvním pododstavci článku 50 SEU v podstatě stanoví, že každý členský stát se v souladu se svými ústavními předpisy může rozhodnout z Unie vystoupit. V takovém případě svůj záměr oznámí Evropské radě (pododst. 2). Jeho akt má vyvolat negociace a vyústit v uzavření dohody o podmínkách vystoupení, není však vyloučen ani zánik členství bez dosažení dohody, zásadně, když uplynou dva roky od oznámení záměru (pododst. 3). Stát, který z Unie vystoupil, může znovu požádat o vstup do ní (pododst. 5). Čl. 50 SEU byl aplikován Spojeným královstvím, jež oznámilo Evropské radě svůj úmysl vystoupit z Unie 29. března 2017, a to v reakci na výsledek referenda, v němž těsnou většinou 3,8 % zvítězili stoupeníci vystoupení (tzv. brexitu). Čl. 50 SEU výslovně neřeší, zda členský stát, který oznámil svůj záměr vystoupit z Unie, smí, dříve než vstoupí v platnost dohoda o podmínkách vystoupení, nebo – nebyla-li taková dohoda uzavřena – než uplyne stanovená lhůta, vzít svůj původní akt zpět. Předkládající skotský soud ve věci *Wightman* považoval za nutné položit 3. října 2018 Soudnímu dvoru v tomto smyslu předběžnou otázku. Dotázal se, zda unijní právo dovoluje členskému státu jednostranně odvolat svůj oznámený záměr vystoupit z Unie, a pokud ano, za jakých podmínek a s jakými účinky.

⁹ Posudek Soudního dvora ze dne 14. prosince 1991 ve věci 1/91, *Komise Evropských společenství*.

¹⁰ Posudek Soudního dvora ze dne 18. prosince 2014 ve věci 2/13, *Evropská komise*.

¹¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 10. prosince 2018 ve věci C-621/18, *Wightman a další*.

Soudní dvůr projednal jeho předběžnou otázku ve zrychleném řízení, které netrvalo ani deset týdnů. Určený generální advokát Campos Sánchez-Bordona přednesl své stanovisko 4. prosince 2018 a rozsudek byl vynesen o pouhých šest dní později. V jeho výroku se praví, že čl. 50 SEU dovoluje, aby členský stát svůj notifikovaný záměr vystoupit jednostranně písemně odvolal. Musí to udělat jednoznačně, bezpodmínečně a v souladu se svými ústavními předpisy.

3.1 Původ a geneze čl. 50 SEU

K odchodům z mezinárodních organizací dochází v praxi jen zřídka, neboť mnohočetné výhody plynoucí z členství v nich zpravidla převáží nad případným benefitem z vystoupení, jež v každém případě přispívá k izolaci vystupujícího státu.¹² Neudivuje proto, že zakládající smlouvy mnohých mezinárodních organizací doložku umožňující z nich vystoupit vůbec neobsahují. V takových případech se uplatní Vídeňská úmluva o smluvním právu z r. 1969¹³ (dále jen „Vídeňská úmluva“), jež se na smlouvy zakládající mezinárodní organizace výslovně vztahuje (čl. 5). Z čl. 54 ve spojení s čl. 5 Vídeňské úmluvy vyplývá, že neexistuje bezvýhradná volnost členského státu z mezinárodní organizace vystoupit. Odstoupit od zakládající smlouvy lze totiž jen tehdy, pokud to taková smlouva sama stanoví, nebo se souhlasem všech jejích stran. V nepřítomnosti doložky o odstoupení lze od dané smlouvy odstoupit toliko tehdy, je-li zjištěno, že její strany takovou možnost připouštěly, nebo právo odstoupit od ní je možno vyvodit z její povahy (čl. 56).

Původní zakládající smlouvy právo vystoupit z ES neobsahovaly. Bylo přitom sotva možno dovodit úmysl zúčastněných států připustit vystoupení či vyvodit takovou možnost z jejich povahy. Právě naopak, již ve slavném rozsudku *Costa/ENEL* Soudní dvůr ve své definici komunitárního práva zdůraznil, že účinky přenosu práv a povinností jsou **nezvratné**, neboť znamenají „konečné“ omezení svrchovaných práv členských států.¹⁴

¹² Skutečnou kuriozitu představuje opakované vystoupení téhož státu z téže mezinárodní organizace. Spojené státy vystoupily z Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) poprvé k 31. 12. 1984 a zpět se do ní vrátily v r. 2003. Operaci zopakovaly 12. 10. 2017 s účinky k 31. 12. 2018. Srov. ALLAND, Denis (dir.). *Chronique des faits internationaux*, UNESCO-États-Unis. *Revue générale de droit international public*, 2018, roč. 122, č. 1, s. 181–184.

¹³ Srov. Vyhláška ministra zahraničních věcí o Vídeňské úmluvě o smluvním právu, č. 15/1988 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].

¹⁴ MALENOVSKÝ, 2015, op. cit., pozn. č. 6, s. 201.

Za těchto okolností lze na čl. 50 SEU nahlížet jako na výraz vůle unijního ústavadárce, udělit členským státům **právo vystoupit z Unie** bez ohledu na čl. 54 a 56 Vídeňské úmluvy i navzdory citované judikatuře Soudního dvora. Jinak řečeno, je odůvodněné tvrdit, že článek 50 SUE (*lex specialis*) derogoval působnost čl. 54 a 56 Vídeňské úmluvy (*lex generalis*). Takový výklad předkládá dokument předložený odbornou službou Senátu Francouzské republiky pro účely řízení o ratifikaci Smlouvy o Ústavě pro Evropu, v jejímž návrhu bylo v r. 2004 „dobrovolné vystoupení z Unie“ poprvé zakotveno (článek I-60).¹⁵

Z přípravných prací Evropského konventu, v němž návrh Smlouvy o Ústavě pro Evropu vznikl, ovšem takový závěr příliš nevyplývá. Z komentáře jeho předsednictva k čl. I-60 pouze plyne, že daný článek se Vídeňskou úmluvou sice částečně inspiroval, ale jen pokud jde o způsob, jímž je třeba postupovat, když se určitý členský stát rozhodne vystoupit z Unie.¹⁶ To naznačuje, že Vídeňská úmluva (její čl. 54 a 56) nesloužila v čl. 50 SEU jako inspirace pro zakotvení **práva vystoupit**, nýbrž jen pro úpravu řízení, v němž se takové právo uplatní (její čl. 65 a 67). Důležitost tohoto historického argumentu by ale neměla být přeceňována, jelikož *travaux préparatoires* obecně plní při výkladu právní normy čistě doplňkovou funkci (čl. 32 Vídeňské úmluvy). Zmíněné nejasnosti původu a geneze čl. 50 SEU (čl. I-60) vyvolávají protichůdná východiska, potřebná k odpovědi na předběžnou otázku položenou ve věci *Wightman*. Z prvně uvedené teze, podle níž představuje čl. 50 SEU **lex specialis**, který obstaral derogaci čl. 54 a 56 Vídeňské úmluvy, totiž dogmaticky plyne, že řešení aspektů, které čl. 50 SEU výslovně neupravil, a tedy i otázky jednostranného odvolání oznámeného záměru vystoupit z Unie, je třeba dohledat v jím nederogovaných ustanoveních Vídeňské úmluvy (**lex generalis**). Čl. 68 Vídeňské úmluvy stanoví, že oznámení záměru odstoupit od smlouvy může být odvoláno kdykoli před tím, než vstoupí v platnost.

¹⁵ Srov. Constitution européenne – Comparaison avec les traités en vigueur. *Document de travail du service des affaires européennes* [online]. Sénat, un site au service des citoyens, Service des Affaires européennes, décembre 2004 [cit. 1. 5. 2019].

¹⁶ Srov. Evropská ústava, CONV 648/03 ze dne 2. dubna 2003. *The European Convention* [online]. Evropská ústava, hlava X: Členství v Unii, příloha II, s. 9 [cit. 1. 5. 2019], která uvádí: „*Toto ustanovení není v současných Smlouvách obsaženo. Stanoví postup pro případ, že se některý z členských států rozhodne vystoupit z Evropské unie. Postup upravený v tomto ustanovení částečně vychází z Vídeňské úmluvy o smluvním právu.*“

Ve světle této teze se tedy na čl. 50 SEU metodicky pohlíží jako na netaxativní soubor specifických pravidel, jehož mezery musí být vyplněny dispoziitivními pravidly mezinárodního práva smluvního.

Druhá z uvedených tezí, v souladu s níž čl. 50 SEU nederogoval čl. 54 a 56 Vídeňské úmluvy a tato úmluva jako pouhý „intelektuální maják“ navedla unijního ústavodárce k jeho vlastnímu řešení, vede dogmaticky k závěru, že čl. 68 Vídeňské úmluvy není k zaplnění mezery v textu čl. 50 SEU způsobilý, protože mezi oběma neexistuje vztah *lex specialis derogat generali*. Odpověď na položenou předběžnou otázku musí být proto nalezena v samotném čl. 50 SEU, s využitím jazykové, kontextuální a teleologické metody výkladu.

Obě popsané, teoreticky použitelné výkladové varianty zohledňují rozdílně princip autonomie unijního práva. Druhá z nich je k němu mnohem vstřícnější. Zachází s čl. 50 SEU jako se *soběstačným celkem*, což dovozuje oddělit jej ostře od mezinárodního práva. Zakládá se na přesvědčení, že předmětem čl. 50 SEU je úprava vztahu mezi Uníí a jejím členským státem, a přísluší proto unijnímu právu, nikoli právu mezinárodnímu, přikročit k příslušné právní úpravě.¹⁷ Prvně uvedená varianta naopak unijní právo s právem mezinárodním plynule propojuje. Uvozuje ji úsudek, že úprava vstupu státu do mezinárodní organizace i vystoupení z ní překračují hranice vnitřního právního řádu této organizace, neboť daný stát tak realizuje svou svrchovanou vůli zvolit si formy své spolupráce uvnitř mezinárodního společenství. Unijní právo sotva může takový svrchovaný akt a jeho účinky výlučně upravit.

3.2 Stanovisko generálního advokáta

Generální advokát se pokusil obě výše předestřené varianty výkladu propojit. Svůj názor shrnul v bodu 85 stanoviska. Označil *na jedné straně* čl. 50 SEU za *lex specialis* vzhledem k pravidlům mezinárodního práva o odstoupení od smluv. Nic proto podle něj nebrání tomu, aby se při řešení

¹⁷ To na rozdíl od vztahů mezi Uníí a bývalým členem, jenž Uníí již opustil. Tyto vztahy zásadně nejsou unijním právem upravitelné a uplatní se na ně právo mezinárodní. Srov. CASTELLARIN, Emanuel. Le sort des accords internationaux de l'Union européenne après le retrait du Royaume-Uni. *Europe - Revue mensuelle Lexisnexis Jurisclasseur*, 2018, č. 2, s. 28–31.

v něm neupravené otázky odvolatelnosti oznámeného záměru z Unie vystoupit přihlédl k čl. 68 Vídeňské úmluvy. **Na straně druhé** vyslovil názor, že **lex generalis**, tj. pravidlo v čl. 68 Vídeňské úmluvy, není pro Unii a Soudní dvůr závazné. Připomněl, že Unie a dva z jejích členských států (Francie a Rumunsko) nejsou stranami Vídeňské úmluvy, jež proto není součástí unijního práva. Jako subjekt mezinárodního práva je Unie sice vázána těmi pravidly, kodifikovanými Vídeňskou úmluvou, která jsou obyčejové povahy,¹⁸ nicméně zmíněný čl. 68 podle generálního advokáta obyčejové pravidlo nevyjadřuje (bod 75). Proto ani tento článek, ani pravidlo v něm obsažené nelze použít „coby právní základ pro vystoupení členského státu z Unie mimo postup podle článku 50 SEU“ (bod 80).¹⁹ Generální advokát se domnívá, že důvod použitelnosti čl. 68 Vídeňské úmluvy spočívá výhradně v **travaux préparatoires** čl. 50 SEU. Citované poznatky dovedly generálního advokáta nevyhnutelně k závěru, že čl. 68 Vídeňské úmluvy při výkladu čl. 50 SEU použít lze, avšak jeho použití má toliko povahu fakultativní operace („nic nebrání tomu“, aby se k němu přihlédl).

Rozhodujícím argumentem v konstrukci mínění generálního advokáta je závěr, že pravidlo v čl. 68 Vídeňské úmluvy nemá obyčejovou povahu. Generální advokát se totiž domnívá, že toto pravidlo je spíše „procesní povahy“. Z toho důvodu je „projevem pokroku“ v mezinárodním právu, nikoli „kodifikací“. Generální advokát v této souvislosti připomněl, že Soudní dvůr označil v minulosti za „procesní“ pravidla v čl. 65 Vídeňské úmluvy.²⁰ Vyslovil přesvědčení, že stejné kvalifikace se má proto dostat i obsahu jejího čl. 68 (bod 74).

Otázkou zůstává, zda je tento úsudek dostatečně odůvodněný. S poukazem na „procesní povahu“ by nejspíš bylo možno diskvalifikovat obyčejovou povahu u velké většiny ustanovení Vídeňské úmluvy, jež ve svém celku

¹⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 27. února 2018 ve věci C-266/16, *Western Sahara Campaign UK*, body 47 a 58.

¹⁹ Respektovaný komentář M. E. Villigera k Vídeňské úmluvě, vydaný již před deseti lety, považuje ovšem pravidlo v čl. 68 za „krystalizující“ mezinárodní obyčejové pravidlo, tedy za pravidlo, které k obyčejové závaznosti zjevně směřuje, jakkoli zřejmě dosud nedosáhlo dostatečného stupně rigidity. Srov. VILLIGER, Mark Eugen. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2009, s. 849.

²⁰ Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. června 1998 ve věci C-162/96, *Racke*, bod 59.

upravuje **proces** uzavírání a plnění mezinárodní smlouvy. Pokud jde konkrétně o její čl. 68, pravidlo v něm upřesňuje způsob, jak má být vykonáno právo odstoupit od smlouvy v situaci, kdy odstupující následně změní svůj úmysl. Vyjadřuje společné přesvědčení stran Vídeňské úmluvy, že v **zájmu mezinárodní spolupráce** má být připuštěna možnost, aby odstupující stát svůj původní krok s odstupem znovu posoudil a případně přehodnotil, za podmínky, že je poskytnuta ochrana dobré víře subjektu, jemuž byl původní záměr odstupujícího adresován. Odstupující proto musí dostat k dispozici určitý časový prostor k nové úvaze (cooling-off period, Abkühlungsphase).²¹ Uvedenou **permissivní normu** stěží lze považovat za procesualitu.

Třeba také připomenout, že pravidlo v čl. 68 bylo do Vídeňské úmluvy zahrnuto na základě výsledku hlasování o něm, jehož se zúčastnily 102 státy. Žádný z nich nehlasoval proti. Přesvědčivým argumentem je i to, že když v letech 2016 a 2017 dva státy (Gambie a JAR) odvolaly svůj původní záměr odstoupit od Statutu Mezinárodního trestního soudu („MTS“), žádná z ostatních 123 stran Statutu proti jejich jednání neprotestovala. Přitom 44 z nich nebyly stranami Vídeňské úmluvy, a její čl. 68 je tudíž přímo nezavazoval. Absenci protestů lze proto interpretovat mj. jako projev **opinio iuris**, že jednostranné odvolání původního záměru odstoupit od smlouvy neporušuje v dané situaci uvedenou permissivní obyčejovou normu, a že je tedy protest bezpředmětný. Samotný MTS, jenž – obdobně jako Unie – je subjektem mezinárodního práva **sui generis** a není stranou Vídeňské úmluvy, se ústy předsedy Shromáždění stran Statutu k uvedenému jednání obou států výslovně vyjádřil vstřícným způsobem.²² Popsanou situaci v MTS tedy charakterizuje absence jakékoli „negativní praxe“ zainteresovaných subjektů (tj. MTS a států, které jsou členy MTS a současně nejsou stranami Vídeňské úmluvy). Vzhledem k jejich značnému množství vliv pravidla v čl. 68 Vídeňské úmluvy **zjevně překračuje hranice prostého smluvního partikularismu**.²³

²¹ SCHWERDTFEGER, Angela. Austritt und Ausschluss aus Internationalen Organisationen – Zwischen staatlicher Souveränität und zwischenstaatlicher Kooperation. *Archiv des Völkerrechts*, 2018, roč. 56, sešit 1, zvl. s. 101–104.

²² Srov. poznámky 48 a 50 ve stanovisku generálního advokáta ze dne 4. prosince 2018 ve věci C-621/18, *Wightman*.

²³ Poněkud skoupý komentář Č. Čepelky k Vídeňské úmluvě připojuje k jejímu čl. 68 jedinou větu, že „text tohoto článku nevyžaduje komentáře“. Srov. ČEPELKA, Čestmír. *Právo mezinárodních smluv*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 1999, s. 115.

Je konečně nutno dodat, že Vídeňská úmluva byla sjednána před padesáti lety. Vydané komentáře k ní nepopsaly žádná konkrétní chování v průběhu její existence, jež by mohla budít pochybnosti o ukotvenosti pravidla v jejím čl. 68 v obecném mezinárodním právu. Domnívám se proto, že nebyl důvod k tomu, upírat tomuto pravidlu obyčejovou závaznost. Je tak způsobilé regulovat jak chování Unie, tak i jejich členských států.

3.3 Rozsudek pléna

Plénium Soudního dvora se s generálním advokátem kategoricky rozešlo.²⁴ Odmítlo využít obecné mezinárodní právo i Vídeňskou úmluvu organicky ve svém výkladu čl. 50 SEU.

Rozsudek nejprve připomíná, že zakládající smlouvy Unie založily – na rozdíl od běžných mezinárodních smluv – nový právní řád a ten požívá autonomie jak v poměru k vnitrostátnímu právu členů Unie, tak vůči právu mezinárodnímu (body 44 a 45). Ve své další části zachází z hlediska požadavku autonomie unijního práva s oběma právními řády rozdílným způsobem. Konstatuje, že rozhodnutí vystoupit z Unie přísluší danému členskému státu. Jde o jeho **jednostranné svrchované právo** (bod 72). Vyjadřuje jeho **svrchovanou volbu**, tlumočenou ve shodě s ústavněprávními předpisy. Takové rozhodnutí tedy nemusí být dohodnuto s ostatními členskými státy, ani s orgány Unie (bod 50). Totéž, co platí o právu členského státu vystoupit z Unie, se vztahuje i na případné pozdější rozhodnutí tohoto státu svůj původní záměr odvolat. I ono se uskuteční jednostranně (bez dohody s ostatními členy či Unií), ve shodě s ústavními předpisy daného členského státu. Sděluje totiž **svrchované rozhodnutí** daného státu podržet si status členského státu Unie (body 58 a 59).

Se závěrem, že jednostranně vystoupit z Unie je svrchovaným právem a svrchovaným aktem členského státu, upraveným výlučně vnitrostátním právem, se poněkud nesnáší způsob, jakým rozsudek hodnotí úlohu mezinárodního práva. Ze svrchované povahy práva a rozhodnutí vystoupit z Unie nejspíš vyplývá, že mezinárodní právo se na jeho vzniku nepodílí, neboť svrchovaná

²⁴ Tento nesoulad představuje výrazný prvek celého rozsudku. Srov. ROSSI, Lucia Serena. Droits fondamentaux, primauté et autonomie: La mise en balance entre les principes „constitutionnels“ de l'Union européenne. *Revue trimestrielle de droit européen*, 2019, č. 1, s. 10.

volba členského státu nezávisí na vůli jiných subjektů. Patrně proto tedy plénum nepřevzalo vývod generálního advokáta, v souladu s nímž „nic nebrání tomu“, aby mezery v úpravě čl. 50 SEU byly vyplněny pomocí pravidla v čl. 68 Vídeňské úmluvy. V důsledku toho pochopitelně nebylo třeba, aby Soudní dvůr coby regionální soudní orgán posuzoval obtížnou otázku, která svým způsobem přesahuje jeho příslušnost, a to, zda je zmíněné pravidlo platnou či alespoň krystalizující obyčejovou normou obecného mezinárodního práva.²⁵

Rozsudek přesto nakonec vzal mezinárodní právo částečně „na milost“. S poukazem na *travaux préparatoires* Smlouvy o Ústavě pro Evropu, jež naznačují, že tehdejší čl. 60-I se zčásti inspiroval Vídeňskou úmluvou, uvedl, že znění jejího čl. 68 potvrzuje (*corrobo*) správnost interpretace čl. 50 SEU, provedené v rozsudku integrálně a výlučně na základě unijního práva (body 70 a 71).

Rozsudek ve věci *Wightman* tedy ve jménu „vyššího principu“ autonomie unijního práva nepodpořil pokus generálního advokáta o syntézu unijního a mezinárodního práva ve výkladu čl. 50 SEU a vytěsnil z něj – na rozdíl od práva ústavního – **mezinárodní právo coby neautonomní zdroj**. Postup pléna je jasný a srozumitelný, **systémově** však ne zcela vyladěný.

Nevyladěnost, již patrně způsobila i výjimečná rychlost řízení, spatřuji ve dvou ohledech. Jisté napětí vyvolává srovnání postupů Soudního dvora ve věci *Wightman* na jedné straně a ve dřívější věci *Maďarsko proti Slovensku* na straně druhé.²⁶ V posledně uvedené kauze velký senát řešil otázku, zda prezidentu Maďarska coby občanu Unie přísluší svoboda pohybu na území členských států na základě čl. 21 SFEU s tím, že znění tohoto článku nestanoví pro daný případ žádné podmínky ani omezení. Soudní dvůr sdělil, že statut hlavy státu má specifickou povahu, jež vyplývá z toho, že je upraven mezinárodním právem (bod 49). V důsledku toho okolnost, že občan Unie vykonává funkci hlavy státu, může odůvodnit omezení výkonu práva pohybu příznačného čl. 21 SFEU, a to na základě mezinárodního práva (bod 51). Na rozdíl od rozsudku *Wightman* tedy Soudní dvůr v rozsudku *Maďarsko proti Slovensku*

²⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. Le juge et la coutume internationale: perspective de l'Union européenne et de la Cour de justice. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals* 12, 2013, č. 2, s. 217–241.

²⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. října 2012 ve věci C-364/10, *Maďarsko proti Slovenské republice*.

nezachází s příslušným ustanovením ustavující unijní smlouvy jako se soběstačným celkem, ale vpouští do jeho výkladu organicky normy mezinárodněprávního řádu, čímž zásadně omezuje rozsah autonomie unijního práva.

Problémem je i kvalifikace rozhodnutí členského státu vystoupit z Unie coby výrazu jeho „jednostranného svrchovaného práva“ či jeho „svrchované volby“.

Za prvé, Soudní dvůr se nesamozřejmě dovolává autonomie unijního práva, když v čl. 50 SEU nachází k „jednostrannému svrchovanému právu“ členského státu v čl. 50 SEU **korelativní povinnost** ostatních členských států i Unie takové právo respektovat. Může ale unijní právo zaručit „svrchované právo“ a korelativní povinnost ostatních členů je respektovat, když je samo způsobilé se uplatnit jen v míře, v níž členské státy svěřily Unii své svrchované pravomoci (čl. 3 [2] SEU), což zjevně není případ čl. 50 SEU?

Za druhé, jak uvedeno výše, odstoupení od mezinárodní smlouvy (včetně vystoupení z mezinárodní organizace) **není v mezinárodním právu svrchovanou volbou smluvní strany**. To, zda vůbec lze odstoupit a za jakých podmínek, upřesňují obecné mezinárodní právo a příslušná ustanovení Vídeňské úmluvy. Jak lze – u vědomí, že pojem **svrchovanost** musí mít stejný význam v právu mezinárodním i unijním, neboť jej žádný z těchto právních řádů sám nekonstituoval – vzájemně smířit tvrzení, že odstoupení od zakládajících smluv Unie je „svrchovanou volbou“ státu, s tvrzením, že odstoupení od zakládajících smluv mezinárodních organizací svrchovanou volbou není? Tento rozpor je možno překonat jen tezí, že zakládající smlouvy Unie (čl. 50 SEU) derogovaly dispozitivní pravidla obecného mezinárodního práva, jež svrchovanost omezila (čl. 54 a 56 Vídeňské úmluvy), čímž v plném měřítku obnovily svrchovanou svobodu členských států. Jelikož ale čl. 50 SEU neupřesnil důsledky případného zpětvzetí rozhodnutí vystoupit z Unie, nederogoval specifickou působnost pravidla v čl. 68 Vídeňské úmluvy. To proto musí přece jen vstoupit do výkladu čl. 50 SEU.

Literatura

ALLAND, Denis (dir.). Chronique des faits internationaux, UNESCO-États-Unis. *Revue générale de droit international public*, 2018, roč. 122, č. 1, s. 181–184. ISSN 0373-6156.

- CASTELLARIN, Emanuel. Le sort des accords internationaux de l'Union européenne après le retrait du Royaume-Uni. *Europe-Revue mensuelle Lexisnexis Jurisclasseur*. 2018, č. 2, s. 28–31. ISSN 1163-8184.
- ČEPELKA, Čestmír. *Právo mezinárodních smluv*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 1999, 202 s. ISBN 8071849707.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Důvěřuj, ale prověřuj: prověrka principu přednosti unijního práva před právem vnitrostátním měřítky pramenů mezinárodního práva. *Právník*, 2010, roč. 149, č. 8, s. 777–795. ISSN 0231-6625.
- MALENOVSKÝ, Jiří a Kateřina NOVOTNÁ. Mezinárodní právo veřejné. In: MASOPUST, Zdeněk (ed.). *Právo a stát na stránkách Právníka. 150 let českého právníckého časopisu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, 453 s. ISBN 978-80-87439-05-0.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Le juge et la coutume internationale: perspective de l'Union européenne et de la Cour de justice. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals* 12, 2013, č. 2, s. 217–241. ISSN 1569-1853.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Půlstoletí od rozsudku COSTA/ENEL: je unijní právo (stále) zvláštním právním řádem? *Právník*, 2015, roč. 154, č. 3, s. 193–215. ISSN 0231-6625.
- ROSSI, Lucia Serena. Droits fondamentaux, primauté et autonomie : La mise en balance entre les principes „constitutionnels“ de l'Union européenne. *Revue trimestrielle de droit européen*, 2019, č. 1, s. 10. ISSN 2114-5288.
- SCHWERTDFEGER, Angela. Austritt und Ausschluss aus Internationalen Organisationen – Zwischen staatlicher Souveränität und zwischenstaatlicher Kooperation. *Archiv des Völkerrechts*, 2018, roč. 56, sešit 1, s. 96–126. ISSN 0003-892X.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, 496 s. ISBN 978-80-87576-53-3.
- TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 137 s., Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity č. 173. ISBN 8021013842.
- VILLIGER, Mark Eugen. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff, 2009, 1057 s. ISBN 978-90-04-16804-6.

Dokumenty

- Constitution européenne – Comparaison avec les traité en vigueur. *Document de travail du service des affaires européennes* [online]. Sénat, un site au service des citoyens, Service des Affaires européennes, décembre 2004 [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.senat.fr/rap/rapport_constitution/rapport_constitution_mono.html
- Evropská ústava, CONV 648/03 ze dne 2. dubna 2003. *The European Convention* [online]. Evropská ústava, hlava X: Členství v Unii, příloha II, s. 9 [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <http://european-convention.europa.eu/pdf/reg/en/03/cv00/cv00648.en03.pdf>
- Posudek Soudního dvora ze dne 14. prosince 1991 ve věci 1/91, *Komise Evropských společenství*, ECLI:EU:C:1991:490.
- Posudek Soudního dvora ze dne 18. prosince 2014 ve věci 2/13, *Evropská komise, 2/13*. ECLI:EU:C:2014:2454.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 5. února 1963 ve věci 26-62, *Van Gend en Loos*, ECLI:EU:C:1963:1.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. července 1964 ve věci 6-64, *Costa/ENEL*, ECLI:EU:C:1964:66.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. června 1998 ve věci C-162/96, *Racke*, ECLI:EU:C:1998:293.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. října 2012 ve věci C-364/10, *Maďarsko proti Slovenské republice*, ECLI:EU:C:2012:630.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 27. února 2018 ve věci C-266/16, *Western Sahara Campaign UK*, ECLI:EU:C:2018:118.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 10. prosince 2018 ve věci C-621/18, *Wightman*, ECLI:EU:C:2018:999.
- Stanovisko generálního advokáta ze dne 4. prosince 2018 ve věci C-621/18, *Wightman*, ECLI:EU:C:2018:978.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí o Vídeňské úmluvě o smluvním právu, č. 15/1988 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].

SÚDNY DVOR EÚ ZRUŠIL VNÚTROŠTÁTNY PRÁVNY AKT: RODÍ SA NOVÁ DOKTRÍNA ALEBO VÝNIMKA POTVRDZUJE PRAVIDLO?

Ján Mazák*

Anotace

Autor analyzuje rozsudok Súdneho dvora vo veciach C-202/18 a C-238/18, *Ilmars Rimševičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike*, ktorým po prvýkrát bola časť vnútroštátneho právneho aktu, ktorou bol žalobca uvoľnený z funkcie guvernéra, zrušená. Pozornosť je sústredená na otázky povahy takého konania, právomoc Súdneho dvora ako aj právneho základu pre rozhodnutie; súčasne sa autor zamýšľa na tým či takáto intervencia Súdneho dvora do vnútroštátneho právneho poriadku bude obmedzená len na ochranu nezávislosti národných bánk a ECB alebo sa objaví aj v iných konaniach o neplatnosť.

Klíčovú slova

Súdny dvor EÚ; rozsudok vo veciach C-202/18 a C-238/18; uvoľnenie guvernéra národnej banky; konanie o neplatnosť podľa článku 14. 2. štatútu ESCB a ECB; právomoc; ochrana nezávislosti národných bánk a ECB.

1 ÚVOD DO PROBLÉMU A ÚČEL PRÍSPEVKU¹

Vezmime do rúk hociktorú publikáciu, ktorá sa venuje konaniu pred Súdnym dvorom EÚ (ďalej len: „Súdny dvor“) a začítajme sa do predpokladov prípustnosti žaloby o neplatnosť. Jednou zo zásadných podmienok prípustnosti takej žaloby je to, že sa musí podať len proti právnym aktom,

* Prof. JUDr. Ján Mazák, PhD., Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Slovenská republika; generálny advokát Súdneho dvora EÚ (2006–2012) / Email: jan.mazak@upjs.sk

¹ Napísanie tohto článku má aj osobný účel. Vzdať hold a úctu pôsobeniu a dielu profesora JUDr. Vladimíra Týča v neľahkej oblasti medzinárodného práva a európskeho práva.

ktoré sú napadnuteľné. Judikatúra ako aj právna teória však vytvorili aj skupinu nenapadnuteľných právnych aktov.

Na poprednom mieste medzi nenapadnuteľnými právnymi aktmi sú vnútroštátne právne akty.²

V konaniach o porušení povinnosti sa zásadne konštatuje, že „...*Súdny dvor nie je federálny súd a preto nie je oprávnený zrušovať vnútroštátne právne akty nezlučiteľné s právom EÚ.*“³

Vnútroštátne právne akty sa dostávajú pred Súdny dvor v konaní o prejudiciálnej otázke, výlučne však z dôvodu ich výkladu a používania vo vnútroštátnych procesoch, ktoré by mohli porušovať právo EÚ; preskúmanie platnosti je vyhradené len právnym aktom ES/EÚ.

V týchto konštantných postupoch Súdneho dvora úplne zanikla možnosť napadnúť pred Súdnym dvorom aj vnútroštátny právny akt, zasahujúci do nezávislosti národnej monetárnej inštitúcie, ktorá sa do zakladajúcich zmlúv dostala v roku 1993.

Podľa čl. 14.2 Štatútu Európskeho systému centrálnych bánk a Európskej centrálnej banky⁴ (ďalej len „štatút ESCB a ECB“) guvernéra možno z funkcie uvoľniť, len ak už nespĺňa podmienky požadované pre výkon tejto funkcie, alebo ak sa dopustil závažného pochybenia. Z dôvodu porušenia zmlúv alebo vykonávacieho predpisu s nimi súvisiacimi môže príslušný guvernér alebo Rada guvernérov požiadať o rozhodnutie Súdny dvor. Také konanie sa musí začať do dvoch mesiacov od zverejnenia rozhodnutia alebo od jeho oznámenia žalobcovi, prípadne, ak sa tak nestalo, odo dňa, keď sa o tomto rozhodnutí žalobca dozvedel.

² Klasicky sa cituje rozsudok Súdu prvého stupňa zo 4. februára 1998. Laga proti Komisii Európskych spoločenstiev. Vec T-93/95, bod 41, ktorý znie: „*In those circumstances, the claim for annulment is in substance directed against the findings made during the on-the-spot inspection carried out by the national authorities. It therefore seeks to call in question the validity of a decision taken by the national bodies responsible for implementing certain measures within the framework of the common agricultural policy.*“ Pozri aj SAURON, Jean-Luc. *Procédures devant les juridictions de l'Union européenne et devant la CEDH*. 4. vyd. Gualino, 2016, s. 139: „*Plusieurs actes sont inattaquables... les actes nationaux y compris ceux mettant en œuvre le droit de l'Union*“; rovnako aj TOMÁŠEK Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2013, s. 419.

³ Napríklad KACZOROWSKA-IRELAND, Alina. *European Union Law*. London: Routledge, 2016, s. 457.

⁴ Protokol (č. 4) o štatúte Európskeho systému centrálnych bánk a ECB. Úradný vestník Európskej únie C 202, 7. 6. 2016, s. 230–250.

Súdny dvor v roku 2018 dostal po prvýkrát možnosť použiť ako hmotnoprávny a procesnoprávny základ pre svoje rozhodnutie citovaný článok štatútu ESCB a ECB. Využil ju naplno.

Rozsudkom Súdneho dvora EÚ z 26. februára 2019, C202/18 a C238/18 bolo zrušené rozhodnutie *Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs* (Úrad prevencie a boja proti korupcii, Lotyšsko) z 19. februára 2018 v rozsahu, v akom Ilmārsovi Rimšēvičsovi zakazuje vykonávať funkciu guvernéra Národnej banky Lotyšska.⁵ Vychádzajúc z tohto výroku nebolo prekvapujúce označiť rozsudok za predel v ochrane európskej zákonnosti a ústavnosti.⁶

Účelom príspevku je preskúmať kvalitu a spôsob využitia tejto právomoci Súdneho dvora a súčasne prijať záver, či jej využitie by mohlo vytvoriť doktrínálny základ pre také rozhodnutia aj mimo pôsobnosti čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB.⁷ Nebudeme sa priamo venovať tomu, že napadnutý vnútroštátny akt bol svojvoľný, vydaný na základe neexistujúcich skutkových poznatkov o trestnej činnosti odvolaného guvernéra a ako taký účinne zasiahol do funkčného princípu nezávislosti národnej banky ako aj ECB; tento skutkový a právny základ rozsudku uvedieme len v nevyhnutných súvislostiach.

2 NAPADNUTÝ VNÚTROŠTÁTNY PRÁVNY AKT A ŽALOBA

Úrad prevencie a boja proti korupcii v Lotyšsku rozhodnutím z 19. februára 2018 dočasne zakázal *Ilmārsovi Rimšēvičsovi* vykonávať funkciu guvernéra Národnej banky Lotyšska a uložil mu aj ďalšie obmedzenia (ďalej len „napadnutý vnútroštátny akt“). Rozhodnutie v podstate odôvodnil tak, že je podozrivý z požadovania a prijatia úplatku v roku 2013 v jeho postavení guvernéra Národnej banky Lotyšska s cieľom vyvíjať vplyv v záujme lotyšskej súkromnej banky.

Proti tomuto vnútroštátnemu aktu bola podaná žaloba na Súdny dvor I. Rimšēvičsom ako aj Európskou centrálnu bankou.

⁵ Rozsudok z 26. februára 2019, *Ilmārs Rimšēvičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike*, spojené veci C-202/18 a C-238/18.

⁶ Pozri SARMIENTO, Daniel. Crossing the Baltic Rubicon. *Verfassungsblog* [online]. 2019.

⁷ Nejde iba o môj nápad. Pozri: ROSATI, Eleonora. Can a CJEU ruling on the European system of central banks pave the way towards an even greater impact of CJEU IP rulings? *The IPKat* [online]. 2019. Autorka vážne zauvažovala o takej intervencii aj v prípadoch zjavne nekorektnej transpozície smerníc o IP do vnútroštátneho právneho poriadku.

Žalobca I. Rimšėvičs (ďalej len: „žalobca 1“) navrhol, aby Súdny dvor určil protiprávnosť jeho odvolania ako aj zákazu výkonu funkcie guvernéra ako aj obmedzení vykonávat' funkciu člena Rady guvernérov ECB.

Žalobkyňa ECB požadovala určiť, že Lotyšská republika porušila čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB tým, že žalobcu 1 odvolala z funkcie guvernéra Národnej banky Lotyšska bez odsudzujúceho rozsudku vyhláseného nezávislým súdom, pričom neexistovali osobitné okolnosti, ktoré by odôvodňovali odvolanie I. Rimšėvičsa z jeho funkcie.

Podanie týchto žalôb otvorilo viaceré otázky. Základným problémom sa stala otázka ako chrániť funkčnú duplicitu guvernéra národnej centrálnej banky, konajúceho aj v rámci ESCB a zasadaajúceho v hlavnom riadiacom orgáne ECB, ak do nej zasiahol vnútroštátny právny akt tak, že zabránil tomuto guvernérovi vykonávat' jeho funkciu. Ochrana tejto funkčnej zdvojenosti bola totiž zásadným problémom aj z hľadiska čl. 130 ZFEU a čl. 7 štatútu ESCB a ECB, ktoré obsahujú požiadavky a záruky úplnej nezávislosti národných bánk a ECB.

Obsah a forma žalôb však spustili ďalšie polemiky: o povahe súdneho konania, o právomoci Súdneho dvora, o aplikovateľnosti zvoleného prístupu Súdneho dvora aj v iných obdobných prípadoch, v ktorých nie je úplne zreťelné, ktorý právny akt je čisto vnútroštátny a ktorý právny akt vykazuje špecifické znaky, ktoré by mohli viesť k uplatneniu právomoci Súdneho dvora v zmysle čl. 19 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii.⁸

3 KLASIFIKÁCIA KONANIA ZAČATÉHO PODĽA ČLÁNKU 14.2 ŠTATÚTU ESCB A ECB

3.1 Normy obsiahnuté v čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB sú formulované vágne. Dôvodom na také tvrdenie je to, že sčasti vyvolávajú dojem, že žalobcovia sa môžu domáhať deklaratórneho výroku o porušení Zmlúv alebo sekundárneho práva Únie; sčasti je však jasné, že právny dôvod žaloby je „požičaný“ z čl. 263 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej

⁸ Čl. 19 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii znie: „Súdny dvor Európskej únie sa skladá zo Súdneho dvora, Všeobecného súdu a osobitných súdov. Zabezpečuje dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní zmlúv.“

len: „ZFEU“).⁹ To platí pre určenie *actio nata* ako aj lehoty na včasné podanie žaloby.

Nedivím sa preto tomu, že názory generálnej advokátky a Súdneho dvora sa rozišli, hoci skúmajúc ich prístupy a závery prichodí konštatovať, že každý z nich má svoje racionálne opodstatnenie.

Z návrhov generálnej advokátky vyplýva,¹⁰ že: „Zrušenie aktu prijatého vnútroštátnym orgánom by však predstavovalo nielen neobvyklý, ale tiež mimoriadne významný zásah do oblasti právomoci a procesnej autonómie členských štátov. Vzhľadom na ústavný význam zásad subsidiarity a prenesenia právomoci zakotvených v článkoch 4 a 5 ZEÚ musí byť pritom možnosť takeého zásahu výslovne stanovená v zmluvách.“

Z tohto zásadného dôvodu¹¹ generálna advokátka považuje žalobu podľa 14.2 štatútu ESCB a ECB za žalobu o nesplnenie povinnosti (čl. 258 ZFEU). Súdny dvor odmietol tento koncept interpretácie citovaného článku štatútu. Dospel k záveru,¹² podľa ktorého: „*Pokiaľ ide v prvom rade o znenie tohto ustanovenia, treba poznamenať, že podobne ako pri žalobe uvedenej v článku 263 ZFEÚ, žalobu uvedenú v článku 14.2 druhom odseku štatútu ESCB a ECB môže podať jednotlivec, v danom prípade guvernér odvolaný z jeho funkcie, proti rozhodnutiu, ktorého je adresátom. Okrem toho každá z týchto dvoch žalôb musí byť podaná v rovnakej lehote dvoch mesiacov definovanej identicky v článku 263 odseku 6 ZFEÚ a poslednej vete článku 14.2 druhom odseku uvedeného štatútu. Okrem toho obe ustanovenia uvádzajú v rovnakom znení, že žalobcovia môžu uplatňovať žalobné dôvody založené na porušení Zmlúv a akéhokoľvek iného právneho pravidla týkajúceho sa ich uplatňovania.*“

3.2 Zastávam názor, ktorý je totožný s právnym záverom Súdneho dvora. K jeho odôvodneniu sa dá doplniť jeden principiálny argument v prospech takeého razantného rozhodnutia, akým je rozsudok *Ilmārs Rimševičs*.

⁹ Čl. 263 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie znie: „*Na tento účel má právomoc rozhodovať o žalobách podávaných členskými štátmi, Európskym parlamentom, Radou alebo Komisiou z dôvodu nedostatku právomoci, porušenia podstatných procesných predpisov, porušenia zmlúv alebo akéhokoľvek právneho pravidla týkajúceho sa uplatňovania alebo zneužitia právomoci.*“

¹⁰ Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott vo veci *Ilmārs Rimševičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike* prednesené 19. decembra 2018, bod 60.

¹¹ Okrem toho obsahujú tieto návrhy aj podrobnú analýzu vývoja čl. 14.2. štatútu ESCB a ECB, jeho právny rozbor so zreteľom na čl. 263 ZFEU ako aj charakteristiku žalovaného v tomto konaní. Pozri body 42 až 68 návrhov.

¹² Rozsudok z 26. februára 2019, *Ilmārs Rimševičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike*, spojené veci C-202/18 a C-238/18, bod. 67 a 77.

Podľa čl. 47 ods. 1 a 2 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len: „Charta“): *Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a neustranným súdom zriadeným zákonom.*

Právnym prostriedkom nápravy pred súdom je aj žaloba predvídaná v čl. 14. 2. štatútu ESCB a ECB. Na to, aby tento právny prostriedok bol účinný, musí byť vymedzený v súlade s čl. 47 Charty.¹³

Podanie tejto žaloby by však nebolo účinným prostriedkom nápravy, ak by sa považovala za žalobu o porušenie povinnosti. Výsledkom by bol len deklaratórny rozsudok, ktorý by musel vykonať členský štát. Ak by ho nevykonal (na takú „neposlušnosť“ členského štátu je dost príkladov v judikature Súdneho dvora), tak by muselo nasledovať konanie o jeho vynútenie, pričom toto konanie má predpísané svoje fázy, ktoré by tiež predĺžili čakanie na účinnú súdnu ochranu.

Takáto „meškajúca“ súdna ochrana by teda nebola poskytnutá v primeranej lehote a ani spravodlivo (čl. 47 ods. 2 Charty). V tejto spojitosti treba uviesť, že rozhodnutím lotyšského parlamentu z 31. októbra 2013 bol žalobca I. Rimšēvičs menovaný do funkcie guvernéra Národnej banky Lotyšska na funkčné obdobie šiestich rokov, ktoré začalo plynúť 21. decembra 2013 a malo by končiť 21. decembra 2019. Po tomto dátumu by už súdne konanie a jeho výsledok nemali žiaden význam pre žalobcu a tak by došlo k narušeniu podstaty práva na účinný prostriedok nápravy zaručeného citovaným článkom charty.

Z týchto dôvodov vyplýva, že žaloba podľa čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB je účinným prostriedkom nápravy pre žalobcu 1 (guvernéra národnej banky Lotyšska), ale aj pre ECB len za predpokladu, že ju považujeme za žalobu o neplatnosť (časti) sporného vnútroštátneho rozhodnutia.

3.3 Dodáme, že podanie žaloby podľa čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB nevyklučuje, aby Komisia začala voči členskému štátu konanie o porušenie povinnosti, za predpokladu, že by boli splnené všetky požiadavky ustanovené v čl. 258 ZFEU.

¹³ Rovnako aj napríklad Rozsudok Súdneho dvora (druhá komora) z 26. júla 2017, *Moussa Sacko proti Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano*, vec C-348/16, body 29 až 31.

4 PRÁVOMOC SÚDNEHO DVORA A ULTRA PETITUM ROZHODNUTIE

4.1 Základným problémom bolo určenie zdroja právomoci Súdneho dvora v tomto konaní ako aj aký výsledok možno v tomto spore požadovať (petit). Pochybnosti o právomoci vznikli ako dôsledok dvoch skutočností. Po prvé, napadnuté rozhodnutie, ktorým sa žalobcovi 1 zakázalo vykonávať funkciu guvernéra Národnej banky Lotyšska bolo dočasné (predbežné) a po druhé, Súdny dvor nie je oprávnený preskúmať rozhodnutie, ktoré je určené na zaručenie efektívneho priebehu trestného konania začatého proti osobe uvedenej v tomto rozhodnutí (čl. 276 ZFEU).¹⁴

Čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB nerozlišuje či ide o uvoľnenie¹⁵ dočasné alebo trvalé. Postačuje, že dôjde k akémukoľvek uvoľneniu z funkcie, pod ktorým rozumieme nemožnosť vykonávať funkciu guvernéra ako dôsledok rozhodnutia príslušného orgánu štátu. Na záver, že citovaný článok štatútu poskytuje súdnu ochranu len proti konečným rozhodnutiam o uvoľnení guvernéra chýba potrebný text, napríklad o vylúčení súdneho prieskumu dočasných opatrení o uvoľnení, a ten nemožno dopĺňať výkladom. Preto do právomoci Súdneho dvora patrí preskúmanie každého rozhodnutia, ktorého účelom je zabrániť guvernérovi národnej banky vo vykonávaní jeho funkcie pred uplynutím funkčného obdobia.¹⁶

Argumentácia Lotyšska článkom 276 ZFEU, podľa ktorého Súdny dvor nemá právomoci v rozsahu, ktorý je ustanovený v tomto článku, nemohla obstať z jednoduchého dôvodu. Pripustiť ako dôvod vylúčenia účinnej súdnej ochrany najmä žalobcu 1 len preto, že rozhodnutie inak patriace do vecnej pôsobnosti čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB slúži na zabezpečenie účelu

¹⁴ Čl. 276 ZFEU znie: „pri výkone svojich právomocí týkajúcich sa ustanovení kapitola 4 a 5 hlavy V tretej časti [Zmluvy o FEÚ], ktoré sa vzťahujú na priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, Súdny dvor Európskej únie nemá právomoc preskúmať platnosť alebo primeranosť operácií vykonávaných policion alebo inými orgánmi členského štátu presadzujúcimi výkon práva, ani rozhodovať o výkone právomocí členských štátov v oblasti udržiavania verejného poriadku a zabezpečovania vnútornej bezpečnosti.“

¹⁵ Česká verzia používa výraz „odvolání“, čo považujem za adekvátnejší termín ako uvoľnenie z funkcie; anglická verzia má výraz: „relieved“, čo je uvoľnenie, zbavenie miesta, funkcie, prepustenie, to platí aj pre francúzsky text: „relevé“.

¹⁶ Pozri body 53 až 55 rozsudku z 26. februára 2019, *Ilmars Rimševičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike*, spojené veci C-202/18 a C-238/18.

trestného konania by znamenalo vylúčenie užitočného účinku citovaného článku štatútu, ba až jeho faktickú derogáciu.¹⁷

4.2 Otázky týkajúce sa právomoci Súdneho dvora v tomto konaní sa nekončia týmito konštatovaniami. Hoci sa na prvý pohľad zdá, že niet žiadnych pochybností o existencii právomoci Súdneho dvora na preskúmanie vnútroštátneho rozhodnutia o uvoľnení guvernéra národnej banky z jeho funkcie, tak širšia úvaha o predmete tohto prieskumu vyžaduje hľadať riešenie právomoci aj z iných hľadísk.

V tomto spore o neplatnosť Súdny dvor preskúmaval rozhodnutie, ktoré vydal administratívny orgán členského štátu, za ktorý treba považovať Úrad prevencie a boja proti korupcii. Uviedol som už, že predmetom prieskumu je každé rozhodnutie o uvoľnení z funkcie guvernéra. Tento výsledok interpretácie čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB však neobsahuje obmedzenia vo vzťahu k autorovi takého rozhodnutia. Lenže orgánom verejnej moci, ktorý má, resp. môže mať kompetenciu uvoľniť (trvalo alebo dočasne) guvernéra národnej banky, môže byť nielen administratívny orgán, ale aj zákonodarný (ústavodarný) zbor¹⁸ alebo súd.

Usudzujem, že na založenie právomoci Súdneho dvora preskúmať rozhodnutie o uvoľnení guvernéra národnej banky nemá žiaden vplyv to, ktorý vnútroštátny orgán verejnej moci prijme takéto rozhodnutie. Nemá na to dopad ani to, ak by k uvoľneniu došlo napríklad prijatím ústavného zákona o skrátení funkčného obdobia alebo rovnako kvalifikovanej vnútroštátnej právnej úpravy. Opačný názor by totiž znamenal jednoduchú únikovú cestu pred žalobou podanou podľa čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB.

4.3 Súdny dvor napriek tomu, že žalobcovia požadovali len deklaratórne výroky rozsudku, rozhodol nad rámec ich procesných požiadaviek. Zrušil časť napadnutého rozhodnutia. Aj keby sa dalo polemizovať o tom, že išlo o prekročenie návrhov žalobcov, nie je tomu tak.

¹⁷ Bod 59 rozsudku citovaného v poznámke 17; bod 82 návrhov generálnej advokátky Juliane Kokott vo veci *Ilmārs Rīmševičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike* prednesené 19. decembra 2018.

¹⁸ V tejto konkrétnej veci odvolanie guvernéra Národnej banky Lotyšska patrí do kompetencie zákonodarného zboru (bod 10. rozsudku *Ilmārs Rīmševičs*).

Súdny dvor vykonáva právne posúdenie svojej právomoci ako aj povahy konania pred ním *ex offio*; nie je viazaný názormi účastníkov konania. Akonáhle veľká komora dospela k záveru, že podané žaloby sú žalobami o neplatnosť sporného rozhodnutia, tak, po zistení jeho čiastočnej nezákonnosti, bol povinný podľa čl. 264 ZFEU zrušiť nezákonnú časť vnútroštátneho rozhodnutia.

5 AKÁ JE BUDÚCNOSŤ NOVÉHO PRÍSTUPU K OCHRANE ZÁKONNOSTI V DOKTRÍNE SÚDNEHO DVORA?

5.1 Stretol som sa s nepublikovaným názorom, podľa ktorého konanie v spojených veciach C-202/18 a C-238/18 nepredstavuje výnimku, napriek tomu, že taký spor vznikol až po 25 rokoch od účinnosti čl. 14. 2. štatútu ESCB a ECB. Je to regulárna ochrana nezávislosti národných bánk, ich guvernérov ako aj ECB, ktorá má svoj ústavný základ v čl. 7 a 14.2 štatútu ESCB a ECB v spojitosti s čl. 130 ZFEU; žiadne mimoriadne opatrenie.

Preto je nový prístup Súdneho dvora v konaniach o neplatnosť vo všeobecnejšej rovine vylúčený; pre rozšírenie právomoci Súdneho dvora v týchto konaniach chýba to, čo bolo rozhodujúce v analyzovanom prípade. Výslovné ustanovenie primárneho práva EÚ, t.j. čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB.

Hlbší rozbor odôvodnenia rozsudku *Ilmārs Rimševičs* nedovoľuje taký zjednodušený záver, napriek tomu, že je viac ako jasné, že v platnom primárnom práve EÚ niet porovnateľného ustanovenia akým je čl. 14.2 štatútu ESCB a ECB.

5.2 Iní¹⁹ upozornili na to, že Súdny dvor si v rozsudku *Ilmārs Rimševičs* v skutočnosti vytvoril predpolie na to, aby v budúcnosti mohol konať a rozhodovať rovnako ako v posudzovanom prípade. V bode 69 rozsudku uviedol: „*ESCB totiž v práve Únie predstavuje originálnu právnu konštrukciu, ktorá spája vnútroštátne orgány, a to národné centrálné banky a inštitúcie Únie, a teda ECB, a vytvára podmienky na úzku spoluprácu, a v rámci ktorej platí odlišné a menej výrazné rozlišovanie právneho poriadku Únie a vnútroštátnych právnych poriadkov.*“

Z tohto odôvodnenia by sa mohlo vyvodiť, že ak sa v práve Únie vytvorí originálna právna konštrukcia, ktorá bude disponovať uvedenými

¹⁹ Najmä SARMIENTO, Daniel. Crossing the Baltic Rubicon. *Verfassungsblog* [online]. 2019.

charakteristikami, tak Súdnnemu dvoru nebude nič brániť v nastúpenej ceste prieskumu vnútroštátnych právnych aktov, ktoré budú nezákonne vstupovať do tejto originálnej konštrukcie.

Citovaný autor,²⁰ hoci stručne, ale výstižne poukázal aj na Európsku prokuratúru a hoci zvolil trochu silný príklad zrušenia vnútroštátneho rozsudku v trestných veciach, nemusí byť ďaleko od pravdy.

5.3 Vytvorenie Európskej prokuratúry má svoj ústavný základ v čl. 86 ZFEU. Podľa bodu 1 citovaného článku: „*S cieľom bojovať proti trestnej činnosti, ktorá poškodzuje finančné záujmy Únie, môže Rada v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom prostredníctvom nariadení vytvoriť z Eurojustu Európsku prokuratúru.*“

Podľa bodu 21 odôvodnenia nariadenia (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry²¹ (ďalej len: „nariadenie EPPO“): „*Na tento účel by Európska prokuratúra mala byť nedeliteľným orgánom Únie pôsobiacim ako jediný úrad. Na ústrednej úrovni pozostáva z hlavného európskeho prokurátora, ktorý vedie Európsku prokuratúru ako celok a je vedúcim kolégia európskych prokurátorov, zo stálych komôr a z európskych prokurátorov. Na decentralizovanej úrovni pozostáva z európskych delegovaných prokurátorov nachádzajúcich sa v jednotlivých členských štátoch.*“

Na to nadväzuje čl. 42 nariadenia EPPO, ktorý je nadpísaný: Súdne preskúmanie. Podľa bodu 1 tohto článku: „*Procesné úkony Európskej prokuratúry, ktorých cieľom je zakladať právne účinky voči tretím stranám, podliehajú preskúmaniu príslušnými vnútroštátnymi súdmi v súlade s požiadavkami a postupmi stanovenými vo vnútroštátnom práve. To isté platí aj pre opomenutia Európskej prokuratúry vykonať procesné úkony, ktorých cieľom je zakladať právne účinky voči tretím stranám a ktoré bola z právneho hľadiska podľa tohto nariadenia povinná prijať.*“

V zmysle bodu 3 citovaného článku však rozhodnutia Európskej prokuratúry odmietnuť vec, pokiaľ sú napadnuté priamo na základe práva Únie, podliehajú preskúmaniu pred Súdnym dvorom v súlade s článkom 263 štvrtým odsekom ZFEU.

V bode 2 čl. 42 nariadenia EPPO sa ustanovuje, že: „*Súdny dvor má v súlade s článkom 267 ZFEU právomoc vydať prejudiciálne rozhodnutie o otázkach,*

²⁰ SARMIENTO, Daniel. Crossing the Baltic Rubicon. *Verfassungsblog* [online]. 2019.

²¹ Úradný vestník Európskej únie L 283, 31. 10. 2017, s. 1.

ktoré sa týkajú platnosti procesných úkonov Európskej prokuratúry, pokiaľ sa takáto otázka platnosti nastolila pred akýmkoľvek súdom alebo tribunálom členského štátu priamo na základe práva Únie.“

Výňatky citované z nariadenia EPPPO ukazujú na prvý pohľad, že Európska prokuratúra tvorí originálnu právnu konštrukciu (nedeliteľný orgán),²² ktorá nerozlučne spája únijovú úroveň (hlavný európsky prokurátor, kolégium, stále komory a európski prokurátori) s vnútroštátnou organizáciou prokuratúr (európski delegovaní prokurátori, ktorí budú neoddeliteľnou súčasťou Európskej prokuratúry, ale naďalej zostanú na operatívnej úrovni integrovaní do svojich vnútroštátnych právnych systémov, organizácie súdnictva a prokuratúry).

Táto konštrukcia vytvára všetky predpoklady na úzku spoluprácu, v ktorej nebude veľa priestoru na rozlišovanie medzi právom Únie a vnútroštátnymi právnymi úpravami, avšak táto spolupráca nebude zbavená možných, predovšetkým kompetenčných konfliktov.

Považujem za potrebné dodať, že preskúmanie rozhodnutí Európskej prokuratúry je zverené, podľa ich povahy, vnútroštátnym súdom aj Súdneho dvoru. Takýto zmiešaný systém preverovania zákonnosti právnych aktov nie je úplne ojedinelý (platí napríklad vo veciach komunitárnych obchodných známkach), ale vo vzťahu k Európskej prokuratúre otvára viacero problémov, ktoré sa síce môžu riešiť aj v konaní o prejudiciálnej otázke, ale nedá sa vylúčiť ani to, že rozhodnutie vnútroštátneho súdu vstúpi do právomoci Európskej prokuratúry takým spôsobom, ktorý bude napadnuteľný v konaní o neplatnosť pred Súdnyim dvorom.²³

Ide, dnes, o viac menej akademickú úvahu. Európska prokuratúra je v štádiu vytvárania svojich štruktúr, avšak jej činnosť, ktorá má štartovať koncom roka 2020 by mohla vyústiť do problémov, ktorých riešenie sa môže hľadať i v doktríne založenej rozsudkom *Ilmārs Rimševičs*.

²² Podobný orgán alebo organizácia v EÚ neexistuje.

²³ Bližšie o tom: BACHMAIER WINTER, Lorena (ed.). *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead*. Cham: Springer Nature Switzerland AG, 2018, napríklad s. 214 a 251.

6 SLOVO NA ZÁVER

Rozsudok *Ilmārs Rimšĕviĕš* je rozhodnutím, ktoré sa môže (nemusí) stat' základom pre nový alebo novátorský spôsob súdnej ochrany poskytovanej Súdny m dvorom v konaní o neplatnosť. Nedá sa preto spochybniť jeho význam pre ústavný vývoj v Európskej únii predovšetkým so zreteľom na to, že:

Súdny dvor po prvýkrát zrušil časť napadnutého vnútroštátneho aktu;

procesnoprávnym základom jeho rozhodnutia sa stalo ustanovenie primárneho práva (ĕl. 14.2 štatútu ESCB a ECB), ktoré bolo použité v rámci konania o neplatnosť podľa ĕl. 263 a nasl. ZFEU;

hmotnoprávnym dôvodom na uplatnenie právomoci Súdneho dvora bola nevyhnutnosť chrániť nezávislosť národnej banky a ECB ako aj osobitná, originálna povaha inštitucionálneho spojenia národných bánk a ECB.

Tieto tri základné elementy rozsudku *Ilmārs Rimšĕviĕš* bránia tomu, aby sa prístup Súdneho dvora marginalizoval, prípadne považoval za výnimku, ktorá potvrdzuje (v konaní o neplatnosť) pravidlo.

Literatura

BACHMAIER WINTER, Lorena (ed.). *The European Public Prosecutor's Office. The Challenges Ahead*. Cham: Springer Nature Switzerland AG, 2018, 279 s. ISBN 978-3-319-93915-5.

KACZOROWSKA-IRELAND, Alina. *European Union Law*. London: Routledge, 2016, 1276 s. ISBN 978-1-138-84589-3.

SAURON, Jean-Luc. *Procĕdures devant les juridictions de l'Union europĕenne et devant la CEDH*. 4e ĕdition. Gualino, 2016, 384 s. ISBN 978-2-297-05576-5.

TOMÁŠEK, Michal a Vladimír TÝĕ a kolektív. *Právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2013, 494 s. ISBN 978-80-87576-53-3.

Internetové zdroje

ROSATI, Eleonora. Can a CJEU ruling on the European system of central banks pave the way towards an even greater impact of CJEU IP rulings? *The IPKat* [online]. 2019. Dostupné z: <http://ipkitten.blogspot.com/2019/03/can-cjeu-ruling-on-european-system-of.html>.

SARMIENTO, Daniel. Crossing the Baltic Rubicon. *Verfassungsblog* [online]. 2019. Dostupné z: <https://verfassungsblog.de/crossing-the-baltic-rubicon/>

Rozhodnutia a návrhy generálnej advokátky

Rozsudok Súdu prvého stupňa zo 4. februára 1998. Laga proti Komisii Európskych spoločenstiev. Vec T-93/95.

Rozsudok Súdneho dvora (druhá komora) z 26. júla 2017, Moussa Sacko proti Commissione Territoriale per il riconoscimento della Protezione internazionale di Milano. Vec C-348/16.

Rozsudok z 26. februára 2019. Ilmārs Rimšēvičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike. Spojené veci C-202/18 a C-238/18.

Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott vo veci Ilmārs Rimšēvičs a Európska centrálna banka (ECB) proti Lotyšskej republike. Prednesené 19. decembra 2018.

ÚVAHY NAD SMYSLEM MAXIMY *IN CLARIS NON FIT INTERPRETATIO* V SOUDOBÉM PRÁVU MEZINÁRODNÍCH SMLUV

Zdeněk Nový*

Anotace

Tento příspěvek nabízí zamyšlení nad úlohou principu *in claris non fit interpretatio* v soudobém mezinárodním smluvním právu. Základní otázkou je, zda aplikace ustanovení mezinárodní smlouvy vždy vyžaduje také jeho interpretaci. Princip *in claris non fit interpretatio* stanoví, že nikoli. Obecný názor odborníků v oblasti práva mezinárodních smluv je však jednotný v tom, že princip *in claris non fit interpretatio* odmítají.

V tomto příspěvku je nicméně předkládán argument, že přijetí maximy *in claris* jako určitého ideového východiska při výkladu mezinárodních smluv, spojené zejména s prvotní úlohou obvyklého významu ustanovení smlouvy jako prostředku její interpretace, může přispět k předvídatelnosti na straně subjektů mezinárodního práva.

Připomenutí tohoto principu může také sloužit jako protiváha subjektivismu při výkladu mezinárodních smluv, které může vést až k abúzu smlouvy ze strany jejího interpreta.

Klíčová slova

Aplikace práva; interpretace práva; jasnost práva; mezinárodní smlouvy; právní hermeneutika; přístupy k výkladu mezinárodních smluv; předvídatelnost práva.

* Mgr. Zdeněk Nový, Ph.D., LL.M., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: zdenek.novy@law.muni.cz

1 ÚVODNÍ SLOVO

Tuto stat' věnuji k poctě profesora JUDr. Vladimíra Týče, CSc., významného a dlouhodobého člena katedry Mezinárodního a evropského práva a renesančního odborníka v oborech mezinárodního práva soukromého a veřejného, práva Evropské unie a mezinárodního práva ochrany duševního a průmyslového vlastnictví. Je mi ctí, že mohu přispět pár řádky k oslavě jeho významného životního jubilea.

Je známou skutečností, že profesor Týč zasvětil významnou část své akademické tvorby a pedagogické činnosti oblasti práva mezinárodních smluv (*the law of treaties, le droit des traités*).¹ Je také příhodné, že v roce jeho významného životního jubilea můžeme oslavit rovněž 50 let od sjednání Vídeňské úmluvy o smluvním právu (VÚSP).² Domnívám se proto, že volba tématu z oblasti mezinárodního smluvního práva je zcela namístě.

Tento příspěvek nabízí zamyšlení nad úlohou principu *in claris non fit interpretatio* v soudobém mezinárodním smluvním právu. Základní otázkou je, zda aplikace ustanovení mezinárodní smlouvy vždy vyžaduje také jeho interpretaci. Tento princip dle jeho převažující interpretace stanoví, že nikoli.

Obecný názor odborníků v oblasti mezinárodního smluvního práva je jednotný v tom, že princip *in claris non fit interpretatio* odmítají. Tento příspěvek však tvrdí, že přijetí maximy *in claris* jako určitého ideového východiska při výkladu mezinárodních smluv, spojeného zejména s prvotní úlohou obvyklého významu ustanovení smlouvy jako prostředku její interpretace, může přispět předvídatelnosti a objektivnosti na straně subjektů mezinárodního práva. Připomenutí tohoto principu může také sloužit jako protiváha subjektivismu při výkladu mezinárodních smluv, které může vést až k abúzu smlouvy ze strany jejího interpreta.

V následujícím výkladu se věnuji pouze mezinárodním smlouvám mezi státy, jejichž definici přebírám z VÚSP.³ V žádném případě si nenárokují úplnou analýzu problematiky, která by vyžadovala podstatně širší studium

¹ Srov. např. TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Dále TÝČ, Vladimír. *K vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.

² *Vienna Convention on the Law of Treaties (with Annex)*. Concluded at Vienna on 23 May 1969; publikována jako Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1998 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu.

³ Srov. článek 1 ve spojení s čl. 2 1. (a) VÚSP.

zejména kazuistiky mezinárodních soudů a arbitráží, jakož i praxe států před i po sjednání VÚSP.

2 PODSTATA A PŮVOD MAXIMY IN CLARIS NON FIT INTERPRETATIO

Slovo interpretace (výklad) má vícero významů.⁴ Slovo „interpretace“ nalézá své kořeny v latinském jazyce, kde znamenalo mj. „vysvětlení“ či „překlad“.⁵ Cílem interpretace je pak „učinít srozumitelným a jasným to, co je nebo se zdá být nejasným“.⁶

V kontextu právních nauk se interpretací čili výkladem obvykle myslí úsilí (a jeho plod) objasnit význam textu právní normy.⁷ Interpretace mezinárodní smlouvy pak znamená odhalení významu ustanovení smlouvy. Jak napsal stručně a výstižně francouzský internationalista Paul Reuter: „*Jak určit, co strany [mezinárodní smlouvy] chtěly? To je otázka výkladu.*“⁸

In claris non fit/cessat interpretatio znamená, že není třeba vykládat text, jehož význam je jasný.⁹ Není žádoucí, aby interpret práva prováděl výklad, pokud je text normy natolik jasný, že může přejít rovnou k její aplikaci na skutkový stav.

Maxima¹⁰ *in claris* může nabývat dvojího významu. Zaprvé, interpretace má zachovat respekt k vůli stran vyjádřené v textu smlouvy. Zadruhé, v procesu interpretace má být zachována „ekonomičnost“ myšlení.

⁴ V tomto příspěvku považují interpretaci a výklad za totožné pojmy.

⁵ PRAŽÁK, Josef M., František NOVOTNÝ a Josef SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955, voce „interpretatio“.

⁶ *Viz Garzanti Linguistica* [online]. [cit. 25. 04. 2019].

⁷ Srov. např. LAW, Jonathan et al. *Oxford Dictionary of Law*. 8. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, loc. 21507 [Kindle book], voce „interpretation“.

⁸ REUTER, Paul. *Introduction au droit des traités*. 3. vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1995, s. 87. Veškeré překlady v textu tohoto příspěvku provedl autor, není-li řečeno jinak.

⁹ TROPER, Michel. *La philosophie du droit. Que Sais-Je? Quatrième édition mise à jour 17e mille*. Paris: Presses Universitaires de France, 2015, loc. 1240 [Kindle book]; srov. kriticky CASTRO, Osvaldo. *Noções de direito. Introdução ao raciocínio Jurídico*. Andradina: Editora Meraki, 2017, loc. 2235, 2263 [Kindle book].

¹⁰ Je jistě zajímavou otázkou, zda se jedná o maximu či princip. Ačkoli budeme v následujícím textu používat oba pojmy *promiscue*, budeme mít na mysli především právní princip, tj. relativně abstraktní právní pravidlo stanovící, že není třeba vykládat text právní normy, pokud je zjevné, co norma stanoví.

Jestliže je význam jasný, pak není důvodu jej zpochybňovat. To vede pouze k neefektivnímu výsledku.

Kontroverzí provázející maximu *in claris* je, zda text právních norem musí být vždy interpretován. Samozřejmě bude v tomto kontextu sehrávat úlohu také to, jak definujeme samotný pojem „interpretace“ a jak dalece jej budeme schopni analyticky odlišit od procesu aplikace práva.

Na druhé straně, je třeba souhlasit s názorem, že většina norem (mezinárodního) práva je typická svojí obecností a (mezinárodní) právo tedy není schopno obsáhnout výslovně všechny možné situace použití normy ve svém vlastním textu.¹¹

Ideové předchůdce maximy *in claris* můžeme najít již v římském právu.¹² Jak nalézáme již v Digestech „*cum in verbis nulla ambiguitas est non debet admitti voluntatis quaestio*“.¹³

Maxima *in claris* nalézá své kořeny také ve starší hermeneutice,¹⁴ zaměřené především na sakrální texty.¹⁵ Dle tehdejšího uvažování význam sakrálního textu byl jednoznačný a tedy neexistovala potřeba výkladu.¹⁶ Je přitom pozoruhodné, že i takový reformátor, jakým byl *Luther*, se přiklonil k výkladové tradici katolické církve, tj. k „*sensus litteralis*“, když jeho „*základní intuici zde bylo, že správně pochopený doslovný smysl sám v sobě obsahuje duchovní význam*“.¹⁷

V období renesance se zrodila myšlenka univerzalizace hermeneutiky.¹⁸ Nově si nejenom Bible zaslouhuje exegezi, ale i jiné texty vhodné ke čtení, např. z oboru práva.¹⁹ Autor *Dannbauer* přichází s „*myšlenkou dobrého interpretá*“, který musí zohlednit mj. záměr autora textu.²⁰

Byl to pak významný německý hermeneutik *Schleiermacher*, který definitivně zpochybnil platnost maximy jasnosti textu. Vycházel přitom z myšlenky,

11 Srov. např. DAILLIER, Patrick a Alain PELLET. *Droit International Public*. 7. vyd. Paris: L.G.D. J., 2009, s. 276.

12 Viz MASUELLI, Saverio „In claris non fit interpretatio“ Alle origini del brocardo. *Rivista di diritto Romano* [online]. 2002, II [cit. 25. 04. 2019].

13 Ibid.

14 Pojmem „hermeneutika“ zde rozumíme nauku o správném výkladu textu. Srov. GRONDIN, Jean. Úvod do hermeneutiky. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 13–31.

15 FERRARIS, Maurizio. *L'ermeneutica*. 1. vyd. Roma-Bari: Editori Laterza, 1998, s. 8.

16 Ibid.

17 GRONDIN, op. cit., s. 61.

18 Ibid., s. 70.

19 Ibid.

20 Ibid., s. 70, 72.

že výklad je záležitostí (moderní terminologií) interpersonální.²¹ Výchozím bodem interpretace pro něj tedy nebyl text, ale člověk. Jeho koncepcie hermeneutiky tedy byla „*antropologická, podle níž ostatní jsou pro mne ve své podstatě mystériem*“.²²

Tradice kritického racionalizmu, jež byla pověstná metodickou skepsí (*de omnibus est dubitandum*), dále prohloubila erozi maximy *in claris non fit interpretatio*. Příkladně to ztělesňuje dílo *René Descarta*, který odmítal přijmout bez kritického zkoumání vlastně jakoukoli myšlenku, kromě existence Boha.²³

V moderní právní hermeneutice se maximou *in claris non fit interpretatio* zabýval mj. významný italský právní hermeneutik *Emilio Betti*. Ten maximu *in claris* odmítl proto, že „*je rovna hysteron proteron, zaměňující výchozí bod [interpretace] s výsledkem interpretačního procesu.*“²⁴

Stav úvah o principu *in claris* je tedy důsledkem souběhu a střetu koncepcí obecné hermeneutiky a právní hermeneutiky. Zatímco první zmíněná odedávna usilovala především o subjektivní nahlédnutí významu, právní hermeneutika vykazuje dvě odlišné orientace. První je subjektivistická, přikládající primární význam společně vůli stran (text je sekundární). Druhá je objektivistická a je vázáná na určité formy právního pozitivizmu, tj. text normy je rozhodující pro její interpretaci, přičemž úlohou interpreta je pouze vyjasnění obsahu normy, nikoli její dotváření.²⁵

3 INTERPRETACE MEZINÁRODNÍCH SMLUV JAKO „UMĚNÍ“, ANEBO „VĚDA“?

V odborné literatuře je často diskutovanou otázkou, zda je výklad mezinárodních smluv spíše „uměním“, či „vědou“?²⁶

²¹ Ibid., s. 70.

²² Ibid.

²³ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě. Jak vést správný rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: OIKOYMENH, 2016, s. 28–32.

²⁴ BETTI, Emilio. *Teoria Generale della Interpretazione (I)*. Milano: Dott. Giuffrè Editore, 1955, s. 340. Pojem *hysteron proteron* (ὑστέρων πρότερον) znamená ve starořečtině doslovně „pozdější nejprve“. Viz SZYMANEK, Krysztóf. *Umění argumentace. Terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 154, voce „*hysteron proteron*“.

²⁵ K pojetí interpretace v rukou právního pozitivisty srov. BOBBIO, Norberto. *Il positivismo giuridico. Lezioni di filosofia del diritto*. Torino: Giappichelli, 1979, s. 154.

²⁶ UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission 1966* [online]. č. II, s. 218 [cit. 25. 04. 2019]. „[T]he interpretation of documents is to some extent an art, not an exact science.“

Spojení *ars interpretandi* je přitom příznačné pro starší filozofickou hermeneutiku.²⁷ Toto pojetí dává přednost subjektivismu při interpretaci práva (viz výklad výše). Interpretace mezinárodních smluv podle tohoto pojetí tedy nemůže být činěna *more geometrico*.²⁸

Na straně druhé, nejnovější práce v oboru právní hermeneutiky se nezdrahají použít pro interpretaci práva matematické modely.²⁹ Cílem je maximální preciznost interpretačního výsledku, jakož i zvýšení předvídatelnosti práva ve prospěch jeho subjektů.

Diskuze, zda je interpretace „vědou“ či „uměním“ se může jevit čistě „akademickou“.³⁰ Nicméně má praktickou implikaci v tom, zda spíše preferovat subjektivní, či objektivní přístup k výkladu. S tím je pak spojena volba mezi textem smlouvy (objektivní přístup), anebo hledáním společného úmyslu stran (subjektivní přístup).

Objektivní přístup znamená, že algoritmus interpretace začíná a může skončit u textu smlouvy. V případě hledání společného úmyslu smluvních stran je interpretace nahlížena jako komplexní operace, která bude zahrnovat nehierarchizované použití prostředků výkladu, tj. text vedle systému smlouvy či jejího účelu.

4 SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ PŘÍSTUP K INTERPRETACI MEZINÁRODNÍ SMLOUVY

Můžeme říci, že na počátku byl pouze jediný přístup k výkladu mezinárodních smluv – ten usilující o nalezení společného úmyslu smluvních stran (typicky států).³¹ Tato teorie subjektivního úmyslu stran se následně rozdělila do tří větví.³²

²⁷ Tak tomu bylo alespoň do časů *Schleiermacherových*. Viz FERRARIS, op. cit., s. 20.

²⁸ Srov. DISTEFANO, Giovanni. L'interpretation evolutive de la norme internationale. *Revue Générale de Droit International Public* [online]. 2011, sv. 2, s. 373 [cit. 25. 04. 2019].

²⁹ Srov. obecně VIOLA, Luigi. *Interpretazione della legge con modelli matematici. Processo, a.d.r., giurisprudenza predittiva. Volume I*. Milano: Diritto avanzato, 2017 [Kindle book].

³⁰ Srov. obecně FEYERABEND, Paul K. *Věda jako umění*. Rychnov n. Kněžnou: Ježek, 2004.

³¹ KLABBERS, Jan. Virtuous Interpretation. In: FITZMAURICE, Malgosia, Olufemi ELIAS a Panos MERKOURIS (eds.). *Treaty Interpretation and the Vienna Convention on the Law of Treaties. 30 Years On, Volume I*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, 2010, s. 29–30.

³² Ibid.

Za prvé, předmětem interpretace je společný úmysl smluvních stran *stricto sensu*.³³ Za druhé, úmysl smluvních stran je reflektován výhradně a nejlépe v textu smlouvy.³⁴ Za třetí, nejvěrnější obraz úmyslu stran se zrcadlí v předmětu a účelu smlouvy.³⁵

Subjektivní přístup skýtá řadu problémů. Hledání úmyslu stran (mimo text smlouvy) se zdá být něčím vymykajícím se možnosti skutečné analýzy. Jak může být ustaven společný úmysl stran desítek států?³⁶ Jak může být nalezen úmysl stran, které smlouvu sjednaly, a států, které k ní přistoupily (třeba o desítky let později)?³⁷

Arsanjani a *Reisman* v této souvislosti přiléhavě poznamenávají: „*Samotný pojem „subjektivního“ hlediska státu zahrnuje personifikaci komplikované sociální organizace do takové míry, že by se sám Hegel začervenal; i kdyby mohl být personifikovaný stát redukovatelný na nějakou klíčovou osobu, ti, kdo jménem státu činí rozhodnutí, se vždy mění. V případech mnohostranných smluv, hledání «sdílených» subjektivních úmyslů takového množství států jinde než v textu smlouvy, je honbou za falešnou naději.*“³⁸

Zastánci objektivní teorie, kladoucí důraz na text jako nejvěrnější vyjádření úmyslu stran, tedy převládli. Tato skutečnost je také reflektována ve VÚSP. Text je tedy počáteční bod výkladu mezinárodních smluv dle této úmluvy (viz níže).³⁹

Některí přitom poukazují na skutečnost, že text může být spolehlivějším vodítkem než hledání společného úmyslu stran z hlediska právní jistoty.⁴⁰

³³ Srov. *ex multis* SHAW, Malcolm N. *International Law*. 8. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 706–707.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ HAMBRO, Edward. The Interpretation of Multilateral Treaties by the International Court of Justice. *Transactions of the Grotius Society* [online]. 1953, sv. 39, s. 237 [cit. 25. 04. 2019].

³⁷ Srov. KOLB, Robert. *The Law of Treaties. An Introduction*. Cheltenham: Edward Elgar, 2016, s. 143 [ebook].

³⁸ ARSANJANI, Mahnoush H. a Michael W. REISMAN. Interpreting Treaties for the Benefit of Third Parties: The „Salvor’s Doctrine“ and the Use of Legislative History in Investment Treaties. *American Journal of International Law* [online]. 2010, sv. 104, s. 602 [cit. 25. 04. 2019]. [Uvozovky v textu v originále].

³⁹ MCNAIR, Arnold Duncan. *The Law of Treaties*. Oxford: Clarendon Press, 1961, s. 365; ABI-SAAB, Georges. The Appellate Body and Treaty Interpretation. In: FITZMAURICE, ELIAS, MERKOURIS (eds.), op. cit., s. 104; REUTER, op. cit., s. 89; JIMENÉZ DE ARÉCHAGA, Eduardo. International law in the past third of a century. *Recueil des cours Tome 159*. Leiden-Boston: Brill-Nijhoff, 1979, s. 43.

⁴⁰ DEL GIUDICE, Federico. *Manuale di diritto internazionale pubblico xi edizione*. Napoli: Simone, 2014, s. 41.

Objektivní teorie, upřednostňující analýzu textu smlouvy, vyžaduje, aby interpret zohledňoval primárně text smlouvy, nezávisle na úmyslu stran. Ostatně, jak poznamenal významný italský internacionalista *Pasquale Fiore*, „*úmysly stran nemohou být poznány jinak než prostřednictvím slov* [smlouvy]“.⁴¹

Ve prospěch subjektivního přístupu však hovoří skutečnost, že slova se používají vždy v určitém kontextu. Když je z něj vytrhneme, přestanou v rámci procesu interpretace dávat smysl.

Smysl interpretace mezinárodních smluv tedy zjevně osciluje mezi dvěma protipóly. Na straně jedné je snaha o předvídatelnost interpretace a respekt k vyjádřené vůli smluvních stran. Na straně druhé je snaha získat vzhled do společné vůle smluvních stran, která nemusí být nutně shodná s textem, a text musí této skutečné vůli stran ustoupit.

Maxima *in claris* může být hypoteticky spojována jak se subjektivním, tak objektivním přístupem k interpretaci smlouvy. Nicméně se zdá, že se připíná více k objektivnímu výkladu, jehož těžištěm je text smlouvy.

5 PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ PRINCIPU IN CLARIS V MEZINÁRODNÍM PRÁVU VEŘEJNÉM

Nyní přejdeme k otázce zakotvení principu ve formálních pramenech mezinárodního práva. Toto naše počínání bude kopírovat genezi maximy od jejího původu ve vnitrostátním právu až po její objevení v právu mezinárodním.⁴² Je přitom třeba reflektovat tři roviny „zakotvení“ principu v mezinárodním právu:

- rovina doktrinální (pohled teoretiků mezinárodního práva),
- rovina psaného i nepsaného mezinárodního práva (zkoumání pramenů mezinárodního práva *stricto sensu*),
- rovina rozhodovací praxe mezinárodních soudů a dalších orgánů.

⁴¹ Viz FIORE, Pasquale. *Nuovo diritto internazionale pubblico secondo I bisogni della civiltà moderna*. Milano: Casa Editrice e Tipog. degli Autori-Editori Corso Vittorio Emanuele 18, 1865, s. 264 [v elektronickém archivu autora].

⁴² To vše musíme činit u vědomí toho, že nepadají ontologická identita mezi vnitrostátním vzorem a jeho mezinárodněprávní replikací.

5.1 Doktrína

V doktríně mezinárodního práva veřejného maxima nejprve získala své příznivce. *Emmerich De Vattel*, jeden z otců zakladatelů moderního mezinárodního práva, stanovil *in claris non fit interpretatio* jako jeden ze základních pilířů výkladu mezinárodních smluv: „*První obecnou maximou budiž, že je zapovězeno interpretovat to, co nevyžaduje výklad.*“⁴³

Podobně (ačkoli podstatně později) významný britský odborník v oblasti práva mezinárodních smluv lord *McNair* poznamenal, že „*striktně vzato, pokud je význam smlouvy jasný, tato je aplikována, nikoli interpretována.*“⁴⁴

Princip *in claris* je však v současné době odmítán většinou odborníků v oblasti mezinárodního práva.⁴⁵ Společný argument proti ní je prostý: již při pouhém pohledu na text mezinárodní smlouvy vědomě či podvědomě probíhá interpretace jejího obsahu.⁴⁶

5.2 Pozitivní právo

V literatuře, pokud je nám známo, není řešena otázka, zda se kdy princip *in claris* nalézal v reprezentativní praxi států, která by byla doprovázena též *opiniem iuris*. Jinými slovy nelze s jistotou potvrdit, že by existovalo mezinárodní obyčejové pravidlo *in claris*.

Princip *in claris non fit interpretatio* může být nicméně některými považován za obecnou zásadu právní.⁴⁷ Tomu by nasvědčovalo používání tohoto principu (v různých funkcionálních podobách) nejen při interpretaci

⁴³ DE VATTEL, Emmerich. *The Law of Nations, Or, Principles of the Law of Nature, applied to Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*. Indianapolis: „Liberty fund“, 2008.

⁴⁴ MCNAIR, op. cit., s. 365.

⁴⁵ Srov. např. JENNINGS, Robert a Arthur WATTS (eds.). *Oppenheim's International Law. Volume I*. 9. vyd. Essex: Longman, 1993, s. 1367.

⁴⁶ Srov. SCHWARZBERGER, Georg. Myths and Realities of Treaty Interpretation. Articles 27–29 of the Vienna Draft Convention on the Law of Treaties. *The Virginia Journal of International Law* [online]. 1968, sv. 9, s. 8 [cit. 25. 04. 2019].

⁴⁷ Srov. CONFORTI, Benedetto a Angelo LABELLA. *An Introduction to International Law*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, s. 38–39; k obecným zásadám právním jako prameni mezinárodního práva srov. také čl. 38 odst. 1 písm. C) Statutu MSD.

soukromoprávních jednání, ale také předpisů veřejného práva.⁴⁸ Jistě by byla tato maxima způsobila stát se jednou ze „soukromoprávních analogií“ dle *Hersche Lanterpachta*.⁴⁹

5.2.1 Stanovisko VÚSP

Pravidla interpretace mezinárodních smluv jsou stanovena v člancích 31–33 VÚSP. Čl. 31 VÚSP představuje tzv. obecné pravidlo výkladu. Toto obsahuje prostředky, které musejí být použity k interpretaci mezinárodních smluv. Čl. 32 poskytuje tzv. doplňkové prostředky výkladu, které se použijí pouze subsidiárně, pokud prostředky interpretace v obecném pravidle nedostačují k řešení interpretačního problému a hrozila by situace *non liquet*. Čl. 33 pak reaguje na problematiku mnohojazyčnosti mezinárodních smluv.

Podle názoru Mezinárodního soudního dvora (MSD) tato pravidla reflektují mezinárodní obyčaje v této oblasti existující v době vzniku VÚSP.⁵⁰ Přitom někteří autoři připouští, jak existenci kodifikovaných, tak nekodifikovaných principů smluvního práva ještě před přijetím této úmluvy.⁵¹

Jestliže maxima *in claris* byla zachována v praxi států v období před sjednáním VÚSP, což by indikovalo existenci mezinárodního obyčeje, pak by teoreticky mohla proniknout také do VÚSP.

Nicméně Komise pro mezinárodní právo (KMP), v jejíž gesci byla příprava návrhu VÚSP, však seznala, že: „[P]rincipy a maximy [výkladu mezinárodních smluv]... jsou... principy logiky a dobrého uvažování, mající hodnotu pouze jako průvodci,

⁴⁸ Z pohledu právní historie srov. MASUELLI, op. cit., s. 418. Např. v italském právu srov. rozsudek *Suprema Corte di Cassazione* ze dne 15. července 2016, sekce III (civilní), čl. 14432; srov. také FERRERI, Silvia. Le juge national et l'interprétation des contrats internationaux. *Revue internationale de droit comparé* [online]. 2011, sv. 53, č. 1, 54 [cit. 25. 04. 2019].

⁴⁹ LAUTERPACHT, Hersch. *Private Law Analogies in International Law with Specific Reference to International Arbitration*. University of London: LLD Thesis [v elektronickém archivu autora]. Nicméně v této souvislosti musíme být obezřetní před jednoznačným přijímáním pravidel či principů, které mají svůj původ ve vnitrostátních právních řádech jako existujících a majících stejný obsah také v právu mezinárodním.

⁵⁰ Pokud se týká čl. 31 VÚSP srov. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 3. února 1994, *The Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*. In: I. C. J. Reports, 1994, p. 6, odst. 41; Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 26. února 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. In: I. C. J. Reports 2007, p. 43, odst. 160.

⁵¹ Srov. VAN DAMME, Isabelle. *Treaty Interpretation and the WTO Appellate Body*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 37–52.

kteří mohou napomoci při hledání významu, jejíž strany mohly připisovat výrazům, které použily v dokumentu“⁵²

Princip *in claris* je zmíněn v citovaném dokumentu KMP pouze jednou, a to thajskou delegací, samotná KMP tuto maximu explicitně neuvádí.⁵³

Možnost zakotvení principu *in claris* ve VÚSP striktně odmítá významný švýcarský internacionalista Mark Villiger. Ve svém komentáři k čl. 31 VÚSP explicitně zmiňuje, že maxima nebyla do tohoto obecného pravidla výkladu tvůrci této úmluvy zakomponována.⁵⁴

Je pozoruhodné, že Villiger spojuje princip *in claris* výslovně s preferencí textu smlouvy jako primárního prostředku její interpretace.⁵⁵ Autor odůvodňuje svůj názor poukazem na přípravný dokument k úmluvě vypracovaný KMP, v němž se zmiňuje, že ve VÚSP nebude existovat formální hierarchie prostředků výkladu (např. textu před předmětem a účelem smlouvy).⁵⁶

Avšak při pozorném čtení tohoto dokumentu KMP se dozvídáme, že „[K]MP se jednomyslně shodla na tom, že ... výchozím bodem interpretace je význam textu.“⁵⁷ Důvodem není hierarchizace prostředků výkladu, leč „logika“.⁵⁸

Projev maximy *in claris* lze tedy spatřovat v požadavku hledět při interpretaci smlouvy k jejímu „obvyklému významu“.

Dále můžeme vysledovat střípky této maximy rovněž ve formulaci článku 32 VÚSP, který umožňuje použití doplňkových prostředků výkladu pouze tehdy, kdy nelze docílit interpretace na základě obecného pravidla obsaženého v čl. 31 VÚSP, protože zde mj. zůstává *nejasnost* či *víceznačnost* významu textu smlouvy.⁵⁹ *A contrario* tedy, nelze použít článek 32 v situaci, kdy se stane ustanovení smlouvy jasným na základě použití prostředků výkladu v čl. 31.

⁵² Viz UNITED NATIONS⁶, op. cit., s. 218.

⁵³ Ibid., s. 94.

⁵⁴ VILLIGER, Mark. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, 2009, s. 436.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ UNITED NATIONS, op. cit., s. 219–220.

⁵⁷ Ibid., s. 219, odst. 9.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Přílehavě to vyjádřili rakouští autoři FISCHER, Peter a Heribert Franz KÖCK. *Allgemeines Völkerrecht. Vierte, durchgesehene und ergönte Auflage*. Wien: Linde, 1994, s. 58: „Art. 32 WKV lässt solche ergänzenden Auslegungsmittel nur zu, wenn die Bedeutung anderenfalls **mehrdeutig** oder **dunkel** bliebe oder zu einem offensichtlich sinnwidrigen oder **unvernünftigen** Ergebnis führte.“ [Zvýrazněno v původním textu].

V takové situaci se samozřejmě nebude jednat nutně o jasné ustanovení smlouvy, ale takové, jehož význam byl objasnĕn na základĕ analýzy textu smlouvy. Pokud však společně s *Villigerem* přijmeme interpretaci principu *in claris* jako přednost obvyklĕho významu před ostatními prostředky výkladu, pak tuto tezi souhra ěl. 31 a 32 VÚSP podporuje. Jinými slovy, projevem principu *in claris* je přednost gramatického výkladu v podobĕ zjišťování obvyklĕho významu ustanovení smlouvy.

5.3 Soudní a jiná rozhodnutí

V předchozím výkladu jsme se věnovali náhledu na princip *in claris prisma-tem* pozitivního práva a názorů kvalifikovaných znalců mezinárodního práva. Nyní zbývá se zamĕřit na jeho použití v aplikační praxi.

Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (SDMS) konstatoval v poradním stanovisku týkajícím se práce žen v nočních hodinách mj., že: „*Diktum ustanovení ěl. 3 (Washingtonské úmluvy), posuzováno samostatně, nepůsobí žádný problém; je obecnĕ ve své formulaci a prostĕ víceznačnosti nebo nejasnosti*“.⁶⁰

V dalším pŕípádu týkajícím se nabytí polské státní příslušnosti SDMS poznamenal, že: „*Úloha soudu je jasně definována. Majíc před sebou ustanovení, jehož význam je nad slunce jasný, je soud vázán použít toto ustanovení jak stojí a leží, aniž by posuzoval, zda by bylo výhodné dodat další ustanovení nebo ji těmito ustanoveními nabradit*“.⁶¹

Americko-italská smíšená arbitrážní komise (Komise) se zabývala sporem, v němž mj. šlo o výklad ěl. 78 odst. 4 písm. c) Versaillské mírové smlouvy (VMS).⁶² Komise v této souvislosti konstatovala, že:

„*VMS je v tomto bodĕ úplně jasná. ěl. 78 odst. 4 písm. c) zní ‚kompenzace bude zaplácena, přičemž bude osvobozena od jakýchkoli poplatků, daní ěi jiných nákladů‘ ... Z hlediska gramatického je toto ustanovení tak jednoduché, že se vymyká jakékoli interpretaci*“.⁶³

⁶⁰ Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 15. listopadu 1932. Interpretation of the Convention of 1919 Concerning Employment of Women during Night. Series A./B.

⁶¹ Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 15. září 1923. Acquisition of Polish Nationality. Series B – No. 7.

⁶² Rozhodnutí Italian-United States Conciliation Commission ze dne 29. června 1963 a 26. února 1965, *Droutzkoj Case*, No. 232 a 235.

⁶³ *Ibid.*, s. 285. Uvozovky uvnitř textu v originále.

Komise následně seznala, že „Přijmout tuto (odlišnou) interpretaci by znamenalo změnit podmět věty a přepsat ji ‚Platba by měla proběhnout (měla být učiněna) za předpokladu osvobození od jakýchkoli poplatků, daní či jiných nákladů‘... Výklad, který si nárokuje být gramatickým, a který mění interpretovaný text, se sám odsuzuje.“⁶⁴

Můžeme poukázat také na skutečnost, že výslovný odkaz na *in claris non fit interpretatio* můžeme nalézt také např. v oblasti mezinárodního trestního soudnictví. Tak Mezinárodní trestní soud (MTS) připomenul, že otázka vydání *Al-Bašira* tomuto soudu je jasná, a tedy „*in claris non fit interpretatio*“.⁶⁵ Maximu zmínil ve svém rozhodnutí také Zvláštní tribunál pro Libanon (ZTL).⁶⁶

Jak poznamená francouzský internacionalista *Denis Alland*, přítomnost principu *in claris* byla zaznamenána také v praxi národních soudů interpretujících mezinárodní smlouvy.⁶⁷ Poukazuje v této souvislosti na skutečnost, že francouzským soudům bylo v historii dokonce zapovězeno provádět výklad mezinárodních smluv.⁶⁸

V současném mezinárodním právu se však stalo truismem, že smluvní ustanovení musejí být vždy interpretována.⁶⁹

Jediným mezinárodním (*sic*) soudem⁷⁰, který princip *in claris* pravidelně používá, je SDEU v podobě doktríny *acte clair*.

Je nicméně otázkou, zda a do jaké míry je udržitelná doktrína *acte clair* deklarovaná Soudním dvorem EU (SDEU) již ve věci *CILFIT*.⁷¹ Jak rozlišit

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu ze dne 13. června 2015, *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, No. ICC-02/05-01/09.

⁶⁶ Srov. POWERDLY, Joseph. Distinguishing Creativity from Activism: International Criminal Law and the „Legitimacy“ of Judicial Development of the Law. In: SCHABAS, William A., Yvonne Mc DERMOTT a Niamh HYES (eds.). *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law. Critical Perspectives*. London and New York: Routledge, 2013, s. 241–242.

⁶⁷ ALLAND, Denis. L'interprétation du droit international public. In: *Recueil des cours Tome 362*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, s. 99.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Viz např. DÖRR, Oliver. Art. 31 General Rule of interpretation. In: DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on The Law Of Treaties. A Commentary*, Heidelberg-New York: Springer, 2012, s. 529; SUR, Serge. La créativité du droit international. In: *Recueil des cours Tome 363*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2014, s. 289, 294.

⁷⁰ Soudní dvůr EU je založen mezinárodní smlouvou a potud je mezinárodním soudem.

⁷¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 6. října 1982, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo Sp.A v. Ministry of Health*, věc 283/81.

„jasná“ ustanovení od těch „nejasných“? Jak lze činit odpovědným stát za nepředložení předběžné otázky SDEU,⁷² když se soud, který tuto otázku musel předložit, domníval, že se jedná o *acte clair*? Jak může být stát odpovědný, když neexistuje spolehlivý epistemologický návod, jak odlišit „jasná“ od „nejasných“ ustanovení práva?⁷³

Na druhé straně lze najít příklady vnitrostátních rozhodnutí soudů, povinných na základě článku 267 Smlouvy o fungování Evropské unie předložit předběžnou otázku, které se snažily, seč mohly, aby nemusely tuto otázku předkládat.⁷⁴

V tomto ohledu je signifikantním příkladem rozsudek Nejvyššího soudu ČR (NS ČR), který se zabýval výkladem pojmu „provozovna“ ve smyslu Nařízení o insolvenčních řízeních.⁷⁵ NS ČR vynaložil nemalé úsilí, aby se vyhnul nutnosti předložit předběžnou otázku, a to ve věci, která nebyla vůbec jasná. Nabízí se tedy otázka, zda nedává vlastně maxima *in claris* prostor pro zneužití diskrece vnitrostátními soudy, ať již při aplikaci mezinárodního práva či práva EU?

6 HODNOCENÍ DOSAŽENÝCH POZNATKŮ

Doktrína *in claris* upadla u soudobých internacionalistů v nemilost. Dle jejich názoru není možné aplikovat normu mezinárodního práva bez interpretace jejího textu (viz výše).

Výše uvedená rozhodnutí, která lze označit za operující s principem *in claris*, jsou povětšinou staršího data. Byla rovněž přijata před vznikem VÚSP. Pokud se týká rozhodování MTS a ZTL, odkaz na princip *in claris* nebyl klíčový pro závěry učiněné v těchto rozhodnutích.

Podle mého názoru však uvedená rozhodnutí odhalují jinou pointu. Soudci SDMS či komisaři neříkají, že vůbec neprovádějí výklad. Pouze se drží slov

⁷² Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 9. září 2015, *João Filipe Ferreira da Silva e Brito and Others v. Estado português*, věc C-160/14.

⁷³ Referujícím soudu členského státu dozajista nepomůže odpověď, že se ukáže jaksi *post festum*, zda šlo o *acte clair* v řízení o porušení práva EU vůči státu tohoto soudu.

⁷⁴ Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění).

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 29 Odo 164/2006. Srov. také čl. 3 odst. 2 Nařízení (ES) č. 1346/2000, o úpadkovém řízení (dnes Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2015/848 ze dne 20. května 2015 o insolvenčním řízení).

v textu smlouvy, když jim tato slova připadají jasná.⁷⁶ Jinými slovy, pokud gramatický výklad dostačuje k vyřešení právní otázky, pak není důvod se obracet k jiným metodám výkladu. Nic více, nic méně.

7 NAMÍSTO ZÁVĚRU: CO ZBÝVÁ Z PRINCIPU IN CLARIS NON FIT INTERPRETATIO DNES?

Význam principu *in claris* lze spatřovat v respektování vůle smluvních stran. Pokud se jedná o interpretaci třetí stranou, aby tato interpretovala smlouvu v dobré víře,⁷⁷ musí hledět na prvním místě na text. Mezinárodní smlouva je výtvorem vůle stran a tuto vůli nejlépe vyjádřenou v textu smlouvy je třeba respektovat. Mezinárodní soudci nemají legitimitu přetvářet či měnit mezinárodní smlouvy mezi státy.⁷⁸ Skutečností (na kterou se občas zapomíná i ve sféře vnitrostátního práva) je, že soudci nejsou voleni lidem, a tedy postrádají zmocnění právním řádem tvořit a měnit právo.⁷⁹

Dále lze spatřovat nebezpečí pro právní jistotu a předvídatelnost práva v přijetí opačné maximy, tj. „*omnia sunt interpretanda*“.⁸⁰ Jinými slovy, žádné správné řešení interpretační operace neexistuje, každý jediný proces interpretace může vést k různým závěrům apod. Takovýto subjektivistický přístup představuje rezignaci na hledání a nalezení pravdy při interpretaci práva, *ergo* právní nihilismus. Významný americký právní filozof *Dennis Patterson* kritizoval soudobý trend v právní filozofii směřující k tomu, že vše je věcí interpretace či přesněji interpretací.⁸¹ S touto kritikou se ztotožňuji.

⁷⁶ Srov. také abstrakci praxe interpretace dohod o ochraně investic ze strany arbitrážních tribunálů in REINISCH, August. The Interpretation of International Investment Agreements. In: BUNGENBERG, Marc, Jörn GRIEBEL, Stephan HOBE a August REINISCH (eds.). *International Investment Law*. München: Nomos-Beck-Hart, 2015, s. 380–381.

⁷⁷ Dobrá víra je uvedena prvním místě v obecném pravidle výkladu dle čl. 31 (1) VÚSP.

⁷⁸ Zde musíme odlišovat mezi tímto normativním stanoviskem a tím, co se děje ve skutečnosti. Ovšem ne vše, co se děje ve skutečnosti, je správné.

⁷⁹ Srov. TROPER, Michel The Judicial Power and Democracy, *European Journal of Legal Studies* [online]. 2007, sv. 1, č. 2, s. 15 [cit. 25. 04. 2019].

⁸⁰ Srov. diskuzi mezi zastánci „*clara non sunt interpretanda*“ versus „*omnia sunt interpretanda*“ v polském právním myšlení. Srov. GRABOWSKI, Andrzej. Clara non sunt interpretanda vs. omnia sunt interpretanda A Never-Ending Controversy in Polish Legal Theory? *Revue – Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law* [online]. 2015, sv. 26, s. 67–97 [cit. 25. 04. 2019].

⁸¹ PATTERSON, Dennis M. *Law and Truth*. New York-Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 71–105.

Je vhodné také připomenout, že požadavek dobré víry při interpretaci mezinárodních smluv není adresován pouze samotným stranám, ale také mezinárodním soudcům.⁸² Jak výstižně poznamenal francouzský internacionalista Pierre-Marie Dupuy, „*paměť musí zůstat loajální a nikoli sloužit k přepisování minulosti; smlouva náleží jejím autorům a ne soudci.*“⁸³

Princip *in claris* může nabývat různých významů. Ve „standardním pojetí“ znamená, že normu obsaženou v textu smlouvy lze aplikovat na konkrétní případ, aniž by bylo nezbytné text interpretovat.

Tato koncepce odporuje zkušenosti, že vykladač smlouvy musí učinit interpretační úsudek již o tom, zda text na skutkovou situaci vůbec dopadá. Do procesu rozumění textu normy ve smlouvě, která má být interpretována, tak vstupuje určité před-porozumění jejího vykladače.

V jiném pojetí, jež se nám jeví spíše jako lépe korespondující stavu soudobého mezinárodního práva, tento princip znamená, že pokud stačí k výkladu zjistit obvyklý význam textu příslušného ustanovení mezinárodní smlouvy, pak tento výklad nemá být přepisován na základě jiných výkladových metod, jako např. metody teleologické (jako formy subjektivního výkladu).

V tomto druhém významu tedy princip *in claris* zamezuje arbitrárnosti při výkladu mezinárodní smlouvy, když úkolem interpreta (ať již smluvní strany či třetího subjektu jako např. mezinárodního soudu či tribunálu) není smlouvu přepisovat.⁸⁴ Zesílený respekt k textu smlouvy je také dán skutečností, že mezinárodní soudy či tribunály nemají dānu legitimitu k tvorbě mezinárodního práva ve jménu účelu právní úpravy či z jiného důvodu.⁸⁵ Zapojení lidu do výběru zákonodárců je nezbytnou podmínkou fungování dnešních demokracií. *Mutatis mutandis*, má-li být mezinárodní společenství založeno rovněž na demokratických principech, mezinárodní soudci se musejí držet co nejvěrněji toho, co státy ve vzájemných mezinárodních smlouvách mezi sebou dohodly.

⁸² DUPUY, Pierre-Marie. Evolutionary Interpretation of Treaties: Between Memory and Prophecy. In: CANNIZZARO, Enzo (ed.). *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 126.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Nicméně srov. obecně DARCY, Shane a Joseph POWDERLY (eds.). *Judicial Creativity at the International Criminal Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Smysl maximy tedy nespočívá v tom, že bychom nepřipouštěli interpretaci v případech přímočařejších interpretačních situací. Jak poznamenal jeden autor, „[t]oto latinské diktum [in claris non fit interpretatio] není o nic víc pravdivé... než tvrzení, že trávení není nezbytné v případě lehké stravy“.⁸⁶

Nicméně obhajobu maximy *in claris* v mezinárodním právu komplikují přinejmenším dva faktory. Zaprvé je to mnohojazyčnost textů mezinárodních smluv.⁸⁷ Dochází tedy čas od času k významovým posunům mezi zněními smlouvy.⁸⁸ Za druhé, pokud připustíme možnost evolutivní (dynamické interpretace) mezinárodních smluv,⁸⁹ pak obsah pojmu, který se vyvíjí, může mít různý význam v různých časových okamžicích (např. jednou více restriktivní a jednou více extenzivní).

Maxima však *in claris* umožňuje připustit, že přinejmenším v některých situacích neinterpretujeme tak intenzivně, tj. nepotřebujeme použít nějaké sofistikované instrumentárium, abychom vyřešili to, co se rozumí např. „poštovní službou“ pro účely výkladu mezinárodní smlouvy.⁹⁰

Literatura

Knihy

- ALLAND, Denis. L'interprétation du droit international public. In: *Recueil des cours Tome 362*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, 416 s. ISBN 978-90-04-25554-8.
- BOBBIO, Norberto. *Il positivismo giuridico. Lezioni di filosofia del diritto*. Torino: Giappichelli, 1979, 296 s. ISBN 9788834802007.
- CONFORTI, Benedetto a Angelo LABELLA. *An Introduction to International Law*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, 73 s. ISBN 978-90-04-16416-1.

⁸⁶ TEDESCHI, Guido. Insufficiency of the Legal Norm and Loyalty of the Interpreter. *Malaya Law Review* [online]. 1962, sv. 4, č. 2, s. 233 [cit. 25. 04. 2019].

⁸⁷ Srov. čl. 33 VÚSP.

⁸⁸ Srov. např. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 13. prosince 1999, *Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia)*. In: *I. C. J. Reports*, 1999, p. 1045.

⁸⁹ Srov. obecně DJEFFAL, Christian. *Static and Evolutive Treaty Interpretation. A Functional Reconstruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016; a DISTEFANO, op. cit., passim.

⁹⁰ Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 16. května 1925. Polish Postal Service in Danzig. Series B – No. 11.

- DAILLIER, Patrick a Alain PELLET. *Droit International Public*. 7. vyd. Paris: L.G.D. J., 2009, 722 s. ISBN 978-2-275-02390-8.
- DARCY, Shane a Joseph POWDERLY (eds.). *Judicial Creativity at the International Criminal Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 432 s. ISBN 97-801-99-591-466.
- DEL GIUDICE, Federico. *Manuale di diritto internazionale pubblico xi edizione*. Napoli: Simone, 2014, 384 s. ISBN 978-88-914-0307-0.
- DE VATTEL, Emmerich. *The Law of Nations, Or, Principles of the Law of Nature, applied to Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*. Indianapolis: „Liberty fund“, 2008, 868 s. ISBN 978-0-86597-451-7.
- DESCARTES, René. *Rozprava o metodě. Jak vést správný rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: OIKOYMENH, 2016, 76 s. ISBN 978-80-7298-212-7.
- DJEFFAL, Christian. *Static and Evolutive Treaty Interpretation. A Functional Reconstruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016, 418 s. ISBN 978-1-107-11831-7.
- FERRARIS, Maurizio. *L'ermeneutica*. 1. vyd. Roma-Bari: Editori Laterza, 1998, 131 s. ISBN 88-420-5509-3.
- FEYERABEND, Paul K. *Věda jako umění*. Rychnov n. Kněžnou: Ježek, 2004, 116 s. ISBN 80-85996-37-5.
- FISCHER, Peter a Heribert Franz KÖCK. *Allgemeines Völkerrecht. Vierte, durchgesehene un ergönte Auflage*. Wien: Linde, 1994, 311 s. ISBN 3-85122-410-8.
- GARDINER, Richard. *Treaty Interpretation*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, 523 s. ISBN 978-0-19-966923-3.
- GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 2011, 247 s. ISBN 80-86005-43-7.
- JENNINGS, Robert a Arthur WATTS (eds.). *Oppenheim's International Law. Volume I*. 9. vyd. Essex: Longman, 1993, 1367 s. ISBN 0-582-50108-3.
- JIMENÉZ DE ARÉCHAGA, Eduardo. International law in the past third of a century. In: *Recueil des cours Tome 159*. Leiden-Boston: Brill-Nojhoff, 1979, 463 s. ISBN 978-90-28-60359-2.
- MCNAIR, Arnold Duncan. *The Law of Treaties*. Oxford: Clarendon Press, 1961, 789 s. ISBN 0-19-825152-1.

- PATTERSON, Dennis M. *Law and Truth*. New York-Oxford: Oxford University Press, 1996, 189 s. ISBN 0-19-508323-7.
- PRAŽÁK, Josef M., František NOVOTNÝ a Josef SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.
- REUTER, Paul. *Introduction au droit des traités*. 3. vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1995, 251 s. ISBN 2-13-047263-X.
- SUR, Serge. La créativité du droit international. In: *Recueil des cours Tome 363*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, 460 s. ISBN 978-90-04-25556-2.
- SHAW, Malcolm N. *International Law*. 8. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 1033 s. ISBN 978-1-107-18847.
- SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace. Terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 392 s. ISBN 80-244-0699-3.
- TÝČ, Vladimír. *K vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 137 s. ISBN 80-210-1384-2.
- TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 171 s. ISBN 978-80-210-6155-2.
- VAN DAMME, Isabelle. *Treaty Interpretation and the WTO Appellate Body*. Oxford: Oxford University Press, 2009, 419 s. ISBN 978-0-19-956223-7.
- VILLIGER, Mark. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, 2009, 1093 s. ISBN 978-90-04-16804-6.

Kapitoly v odborných knihách

- ABI-SAAB, Georges. The Appellate Body and Treaty Interpretation. In: FITZMAURICE, Malgosia, Olufemi ELIAS a Panos MERKOURIS (eds.). *Treaty Interpretation and the Vienna Convention on the Law of Treaties. 30 Years On, Volume I*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, 2010, 382 s. ISBN 978-90-04-18104-5.
- DÖRR, Oliver. Art. 31 General Rule of interpretation. In: DÖRR, Oliver a Kirsten SCHMALENBACH (eds.). *Vienna Convention on The Law Of Treaties. A Commentary*, Heidelberg-NY: Springer, 2012, 1423 s. ISBN 978-3-642-19290-6.

- DUPUY, Pierre-Marie. Evolutionary Interpretation of Treaties: Between Memory and Prophecy. In: CANNIZZARO, Enzo (ed.). *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 464 s. ISBN 978-0-19-958891-6.
- KLABBERS, Jan. Virtuous Interpretation. In: FITZMAURICE, Malgosia, Olufemi ELIAS a Panos MERKOURIS (eds.). *Treaty Interpretation and the Vienna Convention on the Law of Treaties. 30 Years On, Volume I*. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff, 2010, 382 s. ISBN 978-90-04-18104-5.
- REINISCH, August. The Interpretation of International Investment Agreements. In: BUNGENBERG, Marc, Jörn GRIEBEL, Stephan HOBE a August REINISCH (eds.). *International Investment Law*. München: Nomos-Beck-Hart, 2015, 1952 s. ISBN 879-3-8329-6898-4.

Knihy v elektronické podobě

- BETTI, Emilio. *Teoria Generale della Interpretazione (I)*. Milano: Dott. Giuffrè Editore, 1955 [v elektronickém archivu autora].
- CASTRO, Osvaldo. *Noções de direito. Introdução ao raciocínio Jurídico*. Andradina: Editora Meraki, 2017 [Kindle book].
- FIORE, Pasquale. *Nuovo diritto internazionale pubblico secondo I bisogni della civiltà moderna*. Milano: Casa Editrice e Tipog. degli Autori-Editori Corso Vittorio Emanuele 18, 1865, 714 s. [v elektronickém archivu autora].
- KOLB, Robert. *The Law of Treaties. An Introduction*. Cheltenham: Edward Elgar, 2016, 307 s. ISBN 978-1-78536-015-2 [ebook].
- LAUTERPACHT, Hersch. *Private Law Analogies in International Law with Specific Reference to International Arbitration*. University of London: LLD Thesis [v elektronickém archivu autora].
- LAW, Jonathan et al. *Oxford Dictionary of Law*. Eight Edition. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-174449-2 [Kindle book].
- POWERDLY, Joseph. Distinguishing Creativity from Activism: International Criminal Law and the „Legitimacy“ of Judicial Development of the Law. In: SCHABAS, William A., Yvonne Mc DERMOTT a Niamh HYESS (eds.). *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law. Circula Perspectives*. London and New York: Routledge, 2013, 553 s. ISBN 9781409419181 [v elektronickém archivu autora].

TROPER, Michel. *La philosophie du droit. Que Sais-Je?* Quatrième édition mise à jour 17e mille. Paris: Presses Universitaires de France, 2015. ISBN 978-2-13-073311-9 [Kindle book].

VIOLA, Luigi. *Interpretazione della legge con modelli matematici. Processo, a.d.r., gisutizia predittiva. Volume I.* Milano: Diritto avanzato, 2017. ISBN 978882640268 [Kindle book].

Časopisecké články v elektronické podobě

ARSANJANI, Mahnoush H. a Michael W. REISMAN. Interpreting Treaties for the Benefit of Third Parties: The „Salvor’s Doctrine“ and the Use of Legislative History in Investment Treaties. *American Journal of International Law* [online]. 2010, sv. 104 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/interpreting-treaties-for-the-benefit-of-third-parties-the-salvors-doctrine-and-the-use-of-legislative-history-in-investment-treaties/4260DF469810028D968BF99F6321886B>

DISTEFANO, Giovanni. L’interpretation evolutive de la norme internationale. *Revue Générale de Droit International Public* [online]. 2011, sv. 2 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1880911

FERRERI, Silvia. Le juge national et l’interprétation des contrats internationaux. *Revue internationale de droit comparé* [online]. 2011, sv. 53 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_2001_num_53_1_18010

GRABOWSKI, Andrzej. Clara non sunt interpretanda vs. omnia sunt interpretanda A Never-Ending Controversy in Polish Legal Theory? *Revue—Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law* [online]. 2015, sv. 26 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/revus/3326>

HAMBRO, Edward. The Interpretation of Multilateral Treaties by the International Court of Justice. *Transactions of the Grotius Society* [online]. 1953, sv. 39 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/743228?&seq=1#page_scan_tab_contents

MASUELLI, Saverio. „In claris non fit interpretatio“ Alle origini del brocardo. *Rivista di diritto Romano* [online]. 2002, II [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.ledonline/it/rivistadirittoromano>

SCHWARZEBERGER, Georg. Myths and Realities of Treaty Interpretation. Articles 27-29 of the Vienna Draft Convention on the Law of Treaties. *The Virginia Journal of International Law* [online]. 1968, sv. 9 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/Welcome>

TEDESCHI, Guido. Insufficiency of the Legal Norm and Loyalty of the Interpreter. *Malaya Law Review* [online]. 1962, sv. 4 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/Welcome>

TROPER, Michel. The Judicial Power and Democracy. *European Journal of Legal Studies* [online]. 2007, sv. 1 [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/7714/EJLS_2007_1_2_13_TRO_EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Další elektronické zdroje

Nářízení (ES) č. 1346/2000, o úpadkovém řízení (dnes Nářízení Evropského parlamentu a Rady EÚ 2015/848 ze dne 20. května 2015 o insolvenčním řízení).

UNITED NATIONS. *Yearbook of the International Law Commission 1966* [online]. č. II. [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf

Garzanti Linguistica [online]. [cit. 25. 04. 2019]. Dostupné z: <http://www.garzantilinguistica.it/ricerca/?q=interpretare>

Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění).

Statut Mezinárodního soudního dvora.

Vienna Convention on the Law of Treaties (with Annex).

Rozhodnutí mezinárodních soudů a arbitráží

Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 15. září 1923. Acquisition of Polish Nationality. Series B – No. 7.

Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 16. května 1925. Polish Postal Service in Danzig. Series B – No. 11.

Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 26. února 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. In: I. C. J. Reports 2007, p. 43.

- Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 13. prosince 1999, *Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia)*. In: *I. C. J. Reports*, 1999, p. 1045.
- Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 3. února 1994, *The Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*. In: *I. C. J. Reports*, 1994, p. 6.
- Rozhodnutí Italian-United States Conciliation Commission ze dne 29. června 1963 a 26. února 1965, *Droutzkyoy Case*, No. 232 a 235.
- Rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu ze dne 13. června 2015, *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, No. ICC-02/05-01/09.
- Poradní stanovisko Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 15. listopadu 1932. Interpretation of the Convention of 1919 Concerning Employment of Women during Night. Series A./B.

Soudní dvůr Evropské unie

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 6. října 1982, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*, věc 283/81.
- Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 9. září 2015, *João Filipe Ferreira da Silva e Brito and Others v. Estado português*, věc C-160/14.

Rozhodnutí vnitrostátních soudů

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 29 Odo 164/2006.
- Rozsudek Suprema Corte di Cassazione ze dne 15. července 2016, sekce III (civilní), čl. 14432.

VZTAH MEZINÁRODNÍHO A VNITROSTÁTNÍHO PRÁVA – NA ZÁKLADĚ UČENÍ PROF. VLADIMÍRA TÝČE

Jan Ondřej*

Anotace

Při řešení vztahu mezinárodního práva (veřejného) a vnitrostátního práva jde v podstatě o vnitrostátní realizaci závazků z mezinárodního práva. Jde o to zajistit dodržování mezinárodních závazků. Pro zajištění dodržování mezinárodních závazků je často nutný přenos norem (recepce) ze sféry mezinárodního práva do práva vnitrostátního. Otázka vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva vzniká u mezinárodních závazků které mají upravit postavení vnitrostátních subjektů (osob fyzických, právnických). Nejčastěji se tato otázka řeší v případě mezinárodních smluv. Způsob přenosu (recepce) často závisí na tom zda mezinárodní smlouva stanoví dostatečně určitě práva a povinnosti vnitrostátních subjektů je tzv. self-executing či nemá povahu smlouvy self-executing. V prvním případě je možné zajistit tento přenos odkazem na mezinárodní smlouvu, ve druhém případě je nutné legislativní opatření.

Klíčová slova

Mezinárodní právo; vnitrostátní právo; jejich poměr; smlouvy self-executing.

* Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc., Univerzita Karlova, Právnická fakulta v Praze; Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – Ambis. Vysoká škola / Email: ondrej@prf.cuni.cz

1 ÚVOD

S prof. Vladimírem Týčem jsem se poprvé setkal v 80. letech při obhajobě jeho kandidátské práce. Zaujalo mě jeho pojetí vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. V té době nepatřilo dané téma k těm nejdiskutovanějším. Na podkladě tehdejší právní úpravy dokázal vystihnout podstatu dané problematiky. Zabýval se zejména smlouvami, které označoval pojmem *self-executing*¹, což bylo pojetí v tehdejší západní nauce běžné, nikoli však v tehdejší československé právní nauce. V dnešní době je to již pojem zcela běžný v české právní nauce. Tento příspěvek vychází z některých poznatků prof. Vladimíra Týče, které jsou věnovány vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva.

2 VÝCHODISKA PRO ŘEŠENÍ OTÁZKY VZTAHU MEZINÁRODNÍHO A VNITROSTÁTNÍHO PRÁVA

Při vymezení podstaty mezinárodního práva (veřejného) jako samostatného systému práva je většinou zdůrazňována odlišnost mezinárodního práva na rozdíl od práva vnitrostátního. Je zdůrazňována odlišnost z hlediska systému mezinárodního práva, který je založen na svrchované rovnosti států jakožto hlavních subjektů mezinárodního práva a tudíž rovnost ve vztazích mezi státy. Pro mezinárodní právo je tak typická koordinační povaha tohoto systému práva na rozdíl od práva vnitrostátního, ve kterém jsou zdůrazňovány vztahy nadřízenosti a podřízenosti, tj. vztahy subordinační povahy. S těmito odlišnostmi pak souvisí celá řada dalších rozdílů, ať již jde o subjekty, prameny právní úpravy atd.

Může tak vzniknout otázka proč řešit poměr mezi mezinárodním a vnitrostátním právem. Odpověď je zřejmá. V dnešní době narůstá počet mezinárodních závazků států, které plynou z mezinárodních smluv, obyčejů, závazných rozhodnutí, které zavazují daný stát. Řada z těchto závazků směřuje do vnitrostátní oblasti státu, aby upravily právní postavení vnitrostátních subjektů – osob fyzických a právnických. Vztah mezi mezinárodním a vnitrostátním právem tak vzniká. Pokud by stát ignoroval realizaci svých

¹ TÝČ, Vladimír. K určení počátku vnitrostátní působnosti norem mezinárodního práva soukromého obsažených v mezinárodních smlouvách. *Právník*, 1981, č. 11, s. 995.

mezinárodních závazků ve sféře svého vnitrostátního práva, porušoval by tím mezinárodní právo s dalšími z toho plynoucími právními následky, které vyplývají z mezinárodního práva (právní odpovědnost, donucení).

Povinnost státu poctivě dodržovat závazky, které pro něj vyplývají z mezinárodního práva, je považována za jednu z obecných zásad mezinárodního práva. Pokud jde o závazky plynoucí z Charty OSN je přímo vyjádřena v čl. 2 odst. 2 Charty OSN². Deklarace zásad mezinárodního práva z roku 1970, která je považována za kodifikaci základních zásad mezinárodního práva obsahuje vedle závazků podle Charty také povinnost státu plnit poctivě své závazky plynoucí z obecně uznaných zásad a norem a z mezinárodních smluv platných podle obecných zásad a norem mezinárodního práva. Pravidlo o poctivém plnění mezinárodních závazků je výslovně potvrzeno pro oblast smluvního práva v čl. 26 Vídeňské úmluvy o smluvním právu³ z r. 1969. Vídeňská úmluva o smluvním právu je kodifikací práva mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu obsahuje i další pravidlo, které je pro otázku řešení poměru mezinárodního a vnitrostátního práva rozhodující. Podle čl. 27 se stát, smluvní strana mezinárodní smlouvy nemůže dovolávat ustanovení svého vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění smlouvy. Tuto zásadu potvrdil např. Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti v kauze Free Zones z roku 1932⁴. Mezinárodní právo tak vychází z *vylučnosti* svých norem, *nepřiblíží k právní existenci vnitrostátního práva*.⁵ Z pohledu mezinárodního práva je vnitrostátní právo považováno za pouhou praxi, ve které se realizují normy mezinárodního práva. „*Mezinárodní právo však neobsahuje pravidla, která upravují, jak dodržovat obsahový soulad vnitrostátní úpravy každého státu s mezinárodním právem*“⁶. Zajištění souladu je věcí každého státu, tj. vnitrostátního práva.

2 Text in: ONDŘEJ, Jan a Miroslav POTOČNÝ. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1.

3 Český text Úmluvy in: vyhl. č. 15/1988 Sb.

4 ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 42.

5 MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a Poměr k jiným právním systémům* 6. upravené a doplněné vyd. Brno-Plzeň: Doplněk a Aleš Čeněk, 2014, s. 384.

6 ČEPELKA, Čestmír a Vladislav DAVID. *Úvod do teorie mezinárodního práva*. Brno: UJEP, 1983, s. 33.

Obecné mezinárodní právo tak nestanoví, jakým způsobem má být přenesen obsah norem tohoto práva do práva vnitrostátního. Z mezinárodního práva vyplývá pouze povinnost, aby státy splnily své závazky. Pouze některé mezinárodní smlouvy ukládají státům učinit zákonodárná nebo jiná opatření nutná k tomu, aby byla realizována práva obsažená ve smlouvě. Například čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁷ z roku 1966. Ani v tomto případě však nejde *jen o splnění formální povinnosti*, neboť výše zmíněný článek 2 odst. 2 Mezinárodního paktu zdůrazňuje, že příslušná zákonodárná nebo jiná opatření jsou určena k tomu, aby byla *uplatněna* práva obsažená v Paktu. Podobně Protokol o ochraně životního prostředí k Smlouvě o Antarktidě z roku 1991 obsahuje v čl. 13 ustanovení o tom, že „každá strana přijme vhodná opatření v mezích své příslušnosti, včetně přijetí zákonů a právních úprav, správních akcí a donucovacích opatření, aby zajistila dodržování tohoto Protokolu.“⁸

3 ŘEŠENÍ OTÁZKY VZTAHU MEZINÁRODNÍHO A VNITROSTÁTNÍHO PRÁVA Z HLEDISKA PRÁVA VNITROSTÁTNÍHO

3.1 Teoretické přístupy řešení vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva

Těmito otázkami se zabývala nauka, která vypracovala dvě základní koncepce řešení vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Nauka vypracovala v minulosti dvě základní teorie pro řešení vztahu mezinárodního práva (veřejného) a práva vnitrostátního. Jednalo se o *teorii monistickou*, která měla ještě dvě varianty, a to monistickou teorii s primátem vnitrostátního práva a monistickou teorii s primátem práva mezinárodního.

Podle monistické teorie tvoří normy vnitrostátního práva a práva mezinárodního *jeden systém*, ve kterém jsou buďto normy vnitrostátního práva nadřazeny normám práva mezinárodního nebo naopak normy práva mezinárodního právu vnitrostátnímu.

⁷ Text in: ONDŘEJ, POTOČNÝ, 2016, op. cit., s. 59 a násl.

⁸ Český text Protokolu in: ONDŘEJ, POTOČNÝ, 2016, op. cit., s. 126.

Druhou teorií byla *teorie dualistická*, která naopak zdůrazňuje, že mezinárodní a vnitrostátní právo jsou *dva odlišné systémy*.

V. Týč vyjadřuje výhrady k oběma teoriím. Konstatuje, že „*není pravda, že předmět úpravy práva mezinárodního a práva vnitrostátního je absolutně odlišný. Existují oblasti upravené právem vnitrostátním a zároveň mezinárodním i když normy obou systémů jsou adresovány různým subjektům*“⁹. Jako příklad uvádí úpravu lidských práv a svobod nebo oblast mezinárodních smluv, které mají za cíl mezinárodní unifikaci právních norem aplikovaných vnitrostátně, zejména v oblasti mezinárodního práva soukromého.

Z obou teorií považuje V. Týč za realističtější teorie dualistickou, která z hlediska základního kritéria (svěbytnost obou právních systémů) dnešnímu pojmání této otázky vyhovuje¹⁰. Závěrem uvádí, že: „*mezinárodní a vnitrostátní právo jsou dva relativně samostatné právní systémy, které mají mezi sebou úzké vazby a které na sebe navzájem působí prostřednictvím svého společného tvůrce jímž je stát*“¹¹. Dá se konstatovat, že převažující přístup států ve vztahu mezinárodního a vnitrostátního je dualistický¹².

3.2 Praktická řešení vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva z hlediska vnitrostátního práva

Jak již bylo konstatováno výše, státy mají povinnost dodržovat své mezinárodní závazky. Tyto závazky jsou různé povahy. Například se jedná o závazky, které se přímo vnitrostátních subjektů nedotýkají. Tyto závazky jsou podle V. Týče¹³ plněny na úrovni orgánů států, např. statuty mezinárodních vládních organizací. Tyto smlouvy, jejichž ustanovení se obracejí jen na smluvní státy a které upravují výlučně vztahy mezinárodního práva není třeba podle něj nikterak začleňovat do vnitrostátního práva¹⁴. V. Týč mezi nimi uvádí např. i kosmické nebo mořské právo¹⁵. O daném tvrzení lze mít však pochybnost. Přímou Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982 ukládá

⁹ TÝČ Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova Univerzita, 1996, s. 27–28.

¹⁰ TÝČ, 1996, op. cit., s. 33.

¹¹ TÝČ, 1996, op. cit., s. 33.

¹² ONDŘEJ, MRÁZEK, KUNZ, 2018, op. cit., s. 42.

¹³ TÝČ, 1996, op. cit., s. 33.

¹⁴ TÝČ, 1996, op. cit., s. 34.

¹⁵ TÝČ, 1996, op. cit., s. 33.

smluvním stranám v čl. 139, pokud jde o činnost v Oblasti (na mořském dnu), aby zajistily, že fyzické a právnické osoby, které mají státní příslušnost účastnických států zajistily, že jejich činnost bude prováděna v souladu s Úmluvou¹⁶. K provedení ustanovení obsažených v Úmluvě byl v České republice přijat zákon č. 158/2000 Sb. o vyhledávání, průzkumu a těžbě nerostných zdrojů z mořského dna a o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři. Rovněž pokud jde o činnost v kosmickém prostoru, kde se stále výrazněji na této činnosti podílejí i soukromé osoby je nezbytné pro zajištění souladu s Kosmickou smlouvou¹⁷ z roku 1967 přijímání vnitrostátních předpisů. Podle čl. VI Kosmické smlouvy smluvní státy nesou mezinárodní odpovědnost za národní činnost v kosmickém prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, ať již tuto činnost provádí vládní organizace nebo nevládní instituce, a za to, že národní činnost se provádí v souladu s ustanoveními obsaženými v této Smlouvě. Na základě toho jenom v rámci států Evropské unie přijalo 12 států zákony upravující kosmickou činnost. V České republice se takový zákon také připravuje. Je zřejmé, že norem mezinárodního práva, které není třeba začleňovat do vnitrostátního práva v současnosti výrazně ubývá.

Vedle výše zmíněných norem jsou však v mezinárodním právu normy obyčejové a zejména smluvní, které *zavazují stát určitým způsobem upravit právní poměry subjektů*, které stojí mimo státní sféru, tedy *osob fyzických a právnických*. Jedná se například o závazky v oblasti lidských práv, trestní odpovědnosti jednotlivců. Významnou skupinu mezinárodních smluv, které mají upravit postavení jednotlivců, tvoří smlouvy v oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního. V této souvislosti je vztah mezinárodního práva veřejného k právu vnitrostátnímu vztahem k mezinárodnímu právu soukromému a procesnímu. Existuje celá řada dalších smluv, které mají upravit postavení fyzických a právnických osob. Jedná se o smlouvy v oblasti ekonomických vztahů, trestního práva, týkající se daňových otázek atd.

Mezinárodní smlouvy, případně mezinárodní obyčej, často přímo obsahují úpravu adresovanou fakticky (prostřednictvím státu) subjektům vnitrostátního práva. Tyto osoby (fyzické, právnické) nejsou na rozdíl od státu

¹⁶ Český text Úmluvy in: ONDŘEJ, POTOČNÝ, 2016, op. cit., s. 110.

¹⁷ Český text Smlouvy in: ONDŘEJ, POTOČNÝ, 2016, op. cit., s. 131.

ve většině případů subjekty mezinárodního práva veřejného, a proto se na ně bez dalšího mezinárodní normy nevztahují. Právní poměry jednotlivců jsou převážně upraveny vnitrostátním právem. Pravidla mezinárodní smlouvy nebo mezinárodního obyčeje, která obsahují normy týkající se jednotlivců, proto musí být přeneseny do vnitrostátního práva. V této souvislosti je nutno konstatovat, že nejčastěji zaujímá vnitrostátní právo *postoj ke mezinárodním smlouvám*. Význam tohoto pramene převyšuje důležitost pramenů ostatních. Význam z hlediska vnitrostátních orgánů má i to, že jde o psanou formu. V právu některých států je však někdy řešen i vztah k mezinárodním obyčejům. Například podle čl. 25 Ústavy SRN z roku 1949 jsou obecná pravidla mezinárodního práva součástí spolkového práva, mají přednost před zákony a zakládají bezprostředně práva a povinnosti obyvatel území Spolku.

4 MEZINÁRODNÍ SMLOUVY, KTERÉ MAJÍ UPRAVIT PRÁVNÍ POSTAVENÍ VNITROSTÁTNÍCH SUBJEKTŮ (OSOB FYZICKÝCH A PRÁVNICKÝCH)

V souladu s V. Týčem vychází tato část z pojetí, že mezinárodní smlouva jako taková není a nemůže se ani stát součástí vnitrostátního práva¹⁸. Opačnou situaci nevyvolává ani současný čl. 10 Ústavy České republiky¹⁹, podle kterého jsou tam uvedené mezinárodní smlouvy „součástí právního řádu“. Podle V. Týče je nevhodně použit pojem „právní řád“ v Ústavě ČR. Uvedená formulace čl. 10 Ústavy ČR se však považuje částí nauky za určitý příklon k monistickému pojetí vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Jak konstatuje V. Týč mezinárodní smlouva není a formálně ani nemůže být pramenem českého práva, neboť zůstává pramenem práva mezinárodního²⁰. Tyto smlouvy však vyvolávají vnitrostátní právní účinky.

4.1 Smlouvy self-executing (samovykonatelné)

Normy, převážně smluvní povahy, které jsou přímo použitelné, či bezprostředně závazné na právní poměry vnitrostátních subjektů, jsou označovány

¹⁸ Týč Vladimír. K otázce vztahu mezinárodních smluv a Čs. řádu. *Právník*, 1984, č. 9, s. 821.

¹⁹ Text Ústavy České republiky in: č. 1/1993 Sb. v platném znění.

²⁰ Týč Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 50.

jako smlouvy samovykonatelné – self-executing. Jedná se o smlouvy, které obsahují přímo pravidla určená vnitrostátním subjektům a stanoví jednoznačně a dostatečně konkrétně jejich práva a povinnosti. Pojem „*self-executing byl převzat z americké ústavní právní terminologie a znamená smlouvu, která je způsobilá k vnitrostátnímu použití bez vnitrostátního prováděcího předpisu*“²¹. Tento pojem používal v české nauce V. Týč již v 80. letech. Naopak, pokud je k určení konkrétního obsahu práv a povinností účastníků upravovaného vztahu zapotřebí vnitrostátního prováděcího předpisu, nejde o tento druh smlouvy²², tj. smlouvy povahy self-executing.

Takovými smlouvami jsou např. smlouvy v oblasti *mezinárodních ochrany lidských práv*. Jedná se o smlouvy, které zavazují stát „*k poskytnutí jednotlivci minima (standardu) určitých práv, přičemž konkrétně stanoví obsah těchto práv, případně i způsob, jak je uplatnit*“²³. Výše bylo uvedeno, že čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech ukládá smluvnímu státu, aby schválil taková *zákonodárná nebo jiná opatření* nutná k tomu, aby byla uplatněna práva uznaná v Paktu. Nemusí tak učinit pokud to již nestanoví zákonodárná nebo jiná opatření. Výrazem toho, že Pakt obsahuje minimum práv tam obsažených je čl. 5 odst. 2, podle kterého „*jakákoli základní lidská práva uznaná v kterémkoli státě...nebudou zrušena nebo omezena pod záminkou, že Pakt taková práva neuznává nebo je uznává v menším rozsahu*“²⁴. Na druhé straně podle J. Mrázka²⁵ „extrémní verze“ self-executing zejména v oblasti lidských práv kritizovaly některé země, jako např. Finsko, Estonsko, Lotyšsko

Jiným příkladem jsou *unifikační smlouvy*. Jedná se o smlouvy, které sjednocují právní normy různých států ve vymezeném okruhu právních vztahů v oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního. Účelem unifikace je vytvoření jednotného textu právních norem, který bude uveden jako platné právo do právních řádů těchto států na základě mezinárodní smlouvy. V případě unifikačních smluv je však třeba konstatovat, že i když se jedná o texty často obsahově bohaté a zcela konkrétního

²¹ Týč, 2018, op. cit., s. 32.

²² Týč Vladimír *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova Univerzita, 2013, s. 87.

²³ Týč, 2013, op. cit.

²⁴ Český text in: ONDŘEJ, POTOČNÝ, 2016, op. cit., s. 60.

²⁵ MRÁZEK Josef. in: ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK] a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 46.

slovního znění, pojmově zde nejde o znění norem mezinárodního práva, ale o vyjádření mezinárodně sjednocované budoucí úpravy vnitrostátní²⁶. Příkladem unifikace přímých norem mezinárodního práva soukromého je Vídeňská úmluva o smlouvách o mezinárodní koupi zboží²⁷ z r. 1980. Stanoví přímo práva a povinnosti osob, které jsou účastníky kupní smlouvy. Jinými unifikačními smlouvami jsou smlouvy týkající se mezinárodní přepravy železniční, letecké, silniční apod. Uzavírány jsou i smlouvy unifikující pravidla v oblasti mezinárodního práva procesního, jak mnohostranné tak i dvoustranné unifikační smlouvy. Například se jedná o dvoustranné smlouvy o právní pomoci.

Přenos (recepce) těchto norem z mezinárodní sféry do sféry vnitrostátní se provádí na základě aktu státu, který můžeme označit jako *odkaz* obsažený v určitém vnitrostátním předpisu. Ústava České republiky obsahuje odkazovací klauzuli²⁸ v čl. 10: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, ke jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*“. Jak konstatuje V. Týč „*smlouva na kterou odkazuje vnitrostátní právo, nemá ovšem formu jeho pramene. Není proto jeho formální součástí i když se v praxi a v Ústavě konstatuje opak*“²⁹. Článek 10 Ústavy ČR upravuje aplikační přednost mezinárodní smlouvy před běžným zákonem. Tato přednost neznamená její vyšší právní sílu, ale pořadí použití, resp. aplikace. Neznamená, že smlouva zákon automaticky deroguje, pouze za předpokladu, že mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, tak činí zákon nepoužitelným v daném případě. Jedná se o *hierarchii aplikační, nikoli systémovou*³⁰. Neznamená to tudíž „vyšší právní sílu než zákon“.

Odkaz na mezinárodní smlouvu může být tedy obsažen v ústavě nebo v jednotlivých zákonech. Tento odkaz propůjčuje ustanovením určitých kategorií smluv *bezprostřední vnitrostátní závaznost*. „Mezinárodní smlouvy jsou na území státu bezprostředně závazné, i když existují mimo jeho právní řád, pokud

26 ČEPELKA Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 130.

27 Český text Úmluvy in: vyhl. č. 160/1991 Sb.

28 TÝČ, 2013, op. cit., s. 93.

29 TÝČ, 2013, op. cit., s. 93.

30 TÝČ, 2018, op. cit., s. 50.

je tento právní řád za takové prohlásí svým ustanovením, které má formu odkazu. Jejich závaznost je pak druhotná, je odvozená od závaznosti odkazovacího ustanovení³¹. Pojem bezprostřední závaznost je převzata z Ústavy ČR před Euronovelou. Podle komentáře k Ústavě z roku 1998 jsou bezprostředně závazné smlouvy takové, které byly i skutečně bezprostředně aplikovatelnými. Jejich adresátem musí být vnitrostátní subjekty³².

Odkaz se může vztahovat i na mezinárodní obyčej, např. podle čl. 25 Základního zákona SRN z r. 1949. Odkazy se v různých právních řádech odlišují. Ústavy některých států odkazují na všechny normy mezinárodního práva, jiné jen na některé. Například čl. 10 Ústavy České republiky se vztahuje na smlouvy prezidentské, tj. smlouvy, ke kterým dává souhlas Parlament a ratifikuje je prezident republiky. Článek 10 se *nevztahuje* na smlouvy *vládní* a *rezortní*. Přenos norem v těchto smlouvách do vnitrostátního právního řádu může být zajištěn odkazem v běžných zákonech, nebo legislativním opatřením. Ústavy dalších států neodkazují na normy mezinárodního práva vůbec. Odkaz je obsažen jen v běžných zákonech apod.

Tato odkazovací ustanovení jsou vnitrostátními akty a na jejich základě může být mezinárodní norma přenesena do vnitrostátního práva a stát se bezprostředně závaznou. Bez těchto aktů nemůže mezinárodní smlouva, případně obyčejové pravidlo, bezprostředně platit na území určitého státu. Jsou to smlouvy, které *nevýžadují provedení zákonem*.

Vedle tohoto požadavku je třeba splnění ještě dalších podmínek pro vnitrostátní působení těchto norem. Mezinárodní smlouvy musí být pro daný stát *závazné*. Stát musí vyjádřit z mezinárodního hlediska svůj definitivní souhlas být danou smlouvou vázán, např. ratifikací mezinárodní smlouvy. Dalším předpokladem je, že smlouva bude vnitrostátně *vyhlášena*. V České republice ve Sbírce mezinárodních smluv.

Vzhledem k tomu, že mezinárodní smlouvy neztrácejí povahu pramene mezinárodního práva i když jsou, jak se také uvádí *inkorporovány* (vtaženy) do vnitrostátního právního řádu, musí být vykládány podle pravidel mezinárodního práva pro výklad smluv. Jedná se o čl. 31–33 Vídeňské úmluvy

³¹ TÝČ, 2013, op. cit., s. 93.

³² PAVLÍČEK, Václav a Jiří HŘEBEJK. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář, 1. díl*. Praha: Linde, 1998, s. 84.

o smluvním právu³³ z r. 1969. Podle obecného pravidla výkladu obsaženého v čl. 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy musí být smlouva vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem dávaným výrazům (gramatický výklad) ve smlouvě, v jejich souvislosti (systematický výklad) a s přihlédnutím k předmětu a účelu (teleologický výklad) smlouvy.

Rovněž normy obsažené v unifikační smlouvě musí být vykládány v tomto smyslu. Každé neodůvodněné odchýlení od sjednaného textu norem vede k ohrožení a maření unifikačního úsilí. Mezinárodním původem jsou tudíž ovlivněny výkladové metody při výkladu soukromoprávních norem. Týká se to zejména gramatického výkladu, který je nejužší spojen se sjednaným textem přímých norem

4.2 Smlouvy, které nejsou self-executing (samovykonatelné)

Druhou skupinu norem představují normy, které *nejdou bezprostředně závazné*, nejsou self-executing, mají však *upravit právní postavení fyzických a právnických osob*. Rovněž tyto smlouvy jsou ve smyslu čl. 10 Ústavy České republiky *součástí právního řádu*, nejsou ale bezprostředně závazné (použitelné). V daném případě je třeba vnitrostátní *legislativní opatření*. Znamená to, že státní orgány jsou „*povinny zajistit přenos smluvních pravidel do vnitrostátního práva, nejčastěji vydáním vnitrostátního předpisu (vyhlášky, zákona), který bude závazný pro jednotlivce*“³⁴.

Při tomto vnitrostátním *legislativním opatření* je obsah smlouvy převzat do vnitrostátního právního předpisu, ať již *doslovně* nebo *obsahově*³⁵. V případě *doslovného* přenosu mezinárodní smlouvy do vnitrostátního práva cestou vnitrostátního předpisu se někdy používá pojem *transformace*. Někdy je v nauce transformace chápána širěji „*takže zahrnuje různé formy propůjčení síly zákonem ustanovením mezinárodních smluv zákonem*“³⁶. Transformace ve formě transformačního zákona, který znamená doslovný přenos se v současnosti v České republice neprovádí.

Jestliže jde pouze o obsahový, tudíž nikoli doslovný přenos, mluvíme o *adaptaci*.

³³ Český text Úmluvy in: vyhl. č. 15/1988 Sb.

³⁴ TÝČ, 2013, op. cit., s. 98.

³⁵ TÝČ, 1996, op. cit., s. 39.

³⁶ WAGNER Alois. K vnitrostátní obecné závaznosti morem vyplývajících z mezinárodních smluv. *Právník*, 1981, č. 11, s. 992.

Adaptace se v Českém právu naopak používá a zachovává si svůj smysl i nadále³⁷. Mezinárodní smlouva se tak nestává bezprostředně závazná jako taková. Obsah této smlouvy nebo jejích ustanovení je závazný ve formě vnitrostátního aktu – zákona apod.

Takovými smlouvami, které *nejdou přímo použitelné*, jsou smlouvy zakládající trestnost určitého jednání ve smluvních státech. K trestnímu postihu určitého jednání nestačí jeho prohlášení za trestný čin. Musí být zcela přesně *formulována skutková podstata* a musí být specifikována *sankce*, což je úlohou vnitrostátního práva³⁸. Taková smlouva vyžaduje vnitrostátní úpravu, kterou je provedena, jinak nemůže být státem zabezpečeno její plnění. Mezi smlouvy, které nejsou přímo použitelné, můžeme řadit smlouvy upravující i jiné vztahy. Příkladem může být Smlouva o Antarktidě z roku 1959 a Protokol o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě z roku 1991. Tyto smlouvy nemají povahu self-executing a jsou vnitrostátně v České republice provedeny Zákonem o Antarktidě č. 276/2003 Sb.

Přenesení obsahu norem z mezinárodního práva do práva vnitrostátního ať již půjde o normy přímo použitelné či nikoli, bude nebo by mělo být nezbytné v případě, že norma obsažená např. v mezinárodní smlouvě bude odlišná od normy vnitrostátní, případně bude s ní v *rozporu* (určitá skutková podstata v trestním zákoně bude odporovat mezinárodní smlouvě).

Jiným případem je, že pravidla vnitrostátního práva jdou nad rámec mezinárodního práva tím, že fyzickým nebo právnickým osobám zajišťují lepší právní postavení než normy mezinárodního práva. V tomto případě normy vnitrostátního práva neporušují mezinárodní právo, ledaže by toto právo uvedenou úpravu výslovně zakazovalo. Stát v daném případě aplikuje přednostně svou vnitrostátní úpravu. Mezinárodní orgán nemůže v tomto případě konstatovat protiprávnost vnitrostátní úpravy. V praxi států jde vnitrostátní úprava často nad rámec úpravy mezinárodní v oblasti ochrany lidských práv. Stát potom může kdykoli jednostranně takovou úpravu zrušit, aniž by tím porušil mezinárodní právo, pokud však mezinárodní smlouva takový postup nezakazuje. Například podle čl. 5 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 jakákoli lidská práva

³⁷ MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 463.

³⁸ TÝČ, 2013, op. cit., s. 88.

uznávána ve smluvním státě na základě zákona, úmluv, předpisů nebo zvyklostí nebudou omezena nebo zrušena pod záminkou, že je Pakt neuznává nebo je uznává v menším rozsahu.

5 ZÁVĚR

Tento příspěvek byl jen drobným zamyslením nad jednou z mnoha oblastí práva, kterou se jubilant zabývá. Je zřejmé, že v otázkách vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva vytvořil a vytváří prof. Týč výraznou stopu. Podobně tak v dalších oblastech práva, kterými se zabývá. Přeji Ti Vladimíře ještě dlouhé pokračování ve Tvém díle a zároveň Ti přeji do dalších let zdraví, mnoho úspěchů v osobním a profesním životě.

Literatura

Monografie a učebnice

- ČEPELKA, Čestmír a Vladislav DAVID. *Úvod do teorie mezinárodního práva*. Brno: UJEP, 1983, 201 s., Spisy Právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně.
- ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018, 584 s. ISBN 978-80-7400-721-7.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: obecná část a poměr k jiným právním systémům*. 6., upr. a dopl. vyd. Brno-Plzeň: Doplněk/Aleš Čeněk, 2014, 499 s. ISBN 978-80-7239-318-3, 978-80-7380-531-9.
- ONDŘEJ, Jan, Josef MRÁZEK a Oto KUNZ. *Základy mezinárodního práva veřejného*. Praha: C. H. Beck, 2018, 288 s. ISBN 978-80-7400-487-2.
- ONDŘEJ, Jan a Miroslav POTOČNÝ. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, 344 s. ISBN 978-80-7400-612-8.
- PAVLÍČEK, Václav a Jiří HŘEBEJK. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář, 1. díl*. 2. vyd. Praha: Linde, 1998, 772 s. ISBN 80-7201-110-3.
- TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 137 s. ISBN 80-210-1384-2.
- TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 171 s. ISBN 978-80-210-6155-2.

TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, 98 s. ISBN 978-80-210-8899-3.

Články

TÝČ, Vladimír. K určení počátku vnitrostátní působnosti norem mezinárodního práva soukromého obsažených v mezinárodních smlouvách. *Právník*, 1981, č. 11. ISSN 0231-6625.

TÝČ, Vladimír. K otázce vztahu mezinárodních smluv a Čs. řádu. *Právník*, 1984, č. 9. ISSN 0231-6625.

WAGNER, Alois. K vnitrostátní obecné závaznosti morem vyplývajících z mezinárodních smluv. *Právník*, 1981, č. 11. ISSN 0231-6625.

Dokumenty

Vídeňská úmluva o smluvním právu z roku 1969, vyhl. č. 15/1988 Sb.

Vídeňská úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980, vyhl. č. 160/1991 Sb.

Zákon č. 158/2000 Sb. o vyhledávání, průzkumu a těžbě nerostných zdrojů z mořského dna a o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři.

Zákon o Antarktidě č. 276/2003 Sb.

DVOJÍ EXEQUATUR A MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ¹

Monika Pauknerová*

Anotace

Příspěvek se zabývá otázkou tzv. dvojího exequatur v mezinárodním právu soukromém, tedy otázkou, za jakých podmínek lze v ČR uznat cizí rozhodnutí, kterým bylo uznáno rozhodnutí třetího státu. Další otázkou je výklad požadavku existence vzájemnosti jako podmínky pro uznání a výkon cizího rozhodnutí.

Klíčová slova

Mezinárodní smlouva; uznání a výkon cizích soudních rozhodnutí; vzájemnost; mezinárodní právo soukromé.

1 ÚVODEM

Mezinárodní právo soukromé a procesní je jednou z oblastí, kterými se jubilant intenzivně zabýval, jeho záběr je však podstatně širší: mezinárodní právo veřejné, evropské právo, ochrana duševního vlastnictví a v poslední době některé vybrané otázky unijní regulace. Široký záběr je samozřejmě velkou výhodou, umožňuje pochopení propojení určitých argumentů na různých úrovních a hlavně nadhled, který začíná být v dnešní době hluboké specializace už spíše vzácný.

* Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc., Ústav státu a práva Akademie věd ČR; Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Email: pauknero@prf.cuni.cz

¹ Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

S jubilanem tak máme řadu společných zájmů, k nimž patří aplikace unijního práva a mezinárodních smluv a některé specifické otázky mezinárodního práva soukromého a procesního. Jeho kniha *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*² je pro mne jednou ze základních publikací, které mne ovlivnily v mých názorech, a myslím, že byla východiskem i pro některé další práce samotného autora.

Ve svém příspěvku věnovaném jubilantovi se chci zamyslet nad několika otázkami, které vyplývají spíše z toho, že v dané materii žádná mezinárodní smlouva není, což ale nepochybně s teorií mezinárodních smluv také souvisí. Jde primárně o zajímavou procesní otázku dvojího *exequatur*, o které se v české literatuře dosud nepsalo a která není častá ani v praxi a ani v literatuře zahraniční, s výjimkou některých specializovaných komentářů. Tato otázka souvisí s tématem vzájemnosti/reciprocity jako podmínky pro uznání rozhodnutí justičních orgánů cizích států, což je téma, o kterém se také příliš nepíše, i když toto je téma klasické a v českém právu poměrně tradiční. Mé úvahy navazují na zajímavý případ, který nedávno řešil Nejvyšší soud ČR.

2 VÝKON ROZHODNUTÍ LICHTENŠTEJNSKÉHO SOUDU

V daném případě byla podána žaloba, resp. několik žalob u Knížecího zemského soudu ve Vaduz, Lichtenštejnsko, proti společnosti se sídlem v České republice. Již lichtenštejnský soud upozornil žalobce, že rozhodnutí lichtenštejnských soudů nejsou v České republice vykonatelná. Rozsudek lichtenštejnského soudu byl posléze na základě návrhu žalobce prohlášen za vykonatelný v Rakousku Okresním soudem ve *Floridsdorf*.³ Rakouský soud ve svém rozhodnutí nařídil exekuci příkázáním pohledávky z účtu povinné a prodejem movitých věcí povinné. Soud takto rozhodl na základě zvláštní bilaterální dohody mezi Rakouskem a Lichtenštejnskem o uznávání a výkonu soudních rozhodnutí.

² TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*, Brno: Masarykova univerzita, 1996. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

³ Rozhodnutí Okresního soudu ve *Floridsdorf*, Rakousko, ze dne 14. 11. 2014, č. 12 E 1396/14 g.

Žalobce postoupil své pohledávky přiznané lichtenštejnskými soudy na společnost se sídlem v ČR. Tato společnost poté podala u Obvodního soudu pro Prahu 4 návrh na prohlášení předmětného rozhodnutí rakouského soudu za vykonatelné v České republice, a to podle nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (nařízení Brusel I).

Prohlášení vykonatelnosti proběhlo bez jakýchkoliv obtíží. Obvodní soud pro Prahu 4⁴ pouze zjišťoval, zda rakouské rozhodnutí splňuje náležitosti potřebné pro prohlášení vykonatelnosti a dospěl k závěru, že takové prohlášení je zcela v souladu s čl. 32 Brusel I. Podle čl. 32 Brusel I se „rozhodnutím“ pro účely tohoto nařízení rozumí každé rozhodnutí vydané soudem členského státu bez ohledu na to, je-li označeno jako rozsudek, usnesení, příkaz nebo nařízení výkonu rozhodnutí, včetně rozhodnutí o nákladech řízení vydaného soudním úředníkem.

Toto rozhodnutí potvrdil k odvolání povinné i Městský soud v Praze.⁵ Odvolatelka namítala, že oprávněná návrhem na prohlášení vykonatelnosti rakouského rozhodnutí o nařízení exekuce fakticky usiluje o exekuci rozsudků Knížecího zemského soudu v Lichtenštejnsku, které nelze prohlásit za vykonatelné, vzhledem k tomu, že Lichtenštejnsko není členským státem EU, mezi ČR a Lichtenštejnským knížectvím nebyla uzavřena dvoustranná smlouva o právní pomoci, ani nejsou oba státy účastníky mnohostranné smlouvy o právní pomoci a mezi těmito státy neexistuje vzájemnost. Městský soud však dovodil, že postup oprávněně neshledává za obcházení zákona, nýbrž za využití možností, které jí poskytuje jak rakouský, tak český právní řád. Čl. 32 nařízení Brusel I mimo jiné umožňuje prohlásit vykonatelným rozhodnutí, jímž byl nařízen soudem členského státu výkon rozhodnutí. Podle názoru Městského soudu přitom z Nařízení nevyplývá, že rozhodnutí, podle něhož by byl výkon rozhodnutí v členském státě nařízen, tedy exekuční titul, by muselo být vydáno v členském státě EU, případně ve státě, s nímž je dodržována v právních vztazích vzájemnost.

Usnesení Městského soudu posléze napadla povinná s argumentem, že zprostředkované exekuční řízení není možné, a nelze tedy v jednom státě

⁴ Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 22. 2. 2016, sp. zn. 13 EXE 1004/2015-6.

⁵ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 16. 12. 2016, sp. zn. 12 Co 156/2016-98.

rozhodnout o nařízení exekuce s tím, že v dalším státě bude toto rozhodnutí vykonáno. Postup je dle jejího názoru zjevně účelový.

Tento případ se objevil v české justiční praxi patrně poprvé. Lichtenštejnsko není členským státem EU, není ani smluvním státem Luganské úmluvy o soudní příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, a s Českou republikou nemá ani žádnou zvláštní mezinárodní smlouvu. Uznání a výkon rozhodnutí vydaných soudem v Lichtenštejnsku v ČR by tak bylo potřebné posuzovat podle obecných ustanovení zákona o mezinárodním právu soukromém (ZMPS).⁶ Pro uznání a výkon cizích rozhodnutí zákon obecně požaduje mimo jiné existenci reciprocit, srov. § 15 odst. 1 lit. f) ZMPS, která však ve vztahu k Lichtenštejnsku tradičně není dána. Lze se domnívat, že právě z tohoto důvodu bylo docíleno uznání lichtenštejnského rozhodnutí v Rakousku a poté požádáno o prohlášení vykonatelnosti rakouského rozhodnutí v České republice. Žalobce patrně skutečně spoléhal na to, že jde-li o rozhodnutí rakouského soudu, uplatní se uznávací řízení dle nařízení Brusel I.

V případě návrhu na prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí rakouského soudu, kterým byla nařízena exekuce, uznal argumentaci žalované strany až Nejvyšší soud ČR.⁷ Nejvyšší soud uvedl, že prohlášení vykonatelnosti je omezeno pouze na stát, v němž k němu došlo. Chce-li oprávněný vést exekuci ve více členských státech EU, musí o prohlášení vykonatelnosti požádat v každém z nich samostatně. Ze zásady omezenosti prohlášení vykonatelnosti pouze na stát uznání také vyplývá, že následně vedená exekuce může být provedena pouze v rámci tohoto státu. Nařízení Brusel I neumožňuje, aby exekuce nařízená soudem jednoho členského státu byla fakticky provedena na území jiného členského státu EU, neboť tím by bylo zasaženo do jeho svrchovanosti. Při vymezování pojmu „rozhodnutí“ podle čl. 32 Brusel I dospěl Nejvyšší soud k závěru, že vlastní výrok o nařízení exekuce režimu nařízení Brusel I nepodléhá. V České republice tudíž nelze přiznat žádné (ani hmotněprávní) účinky např. rozhodnutí, kterým soud členského státu EU přikázal dlužníku povinného se sídlem v ČR zaplatit pohledávku povinného (s účinky splnění dluhu) přímo oprávněnému, nebo rozhodnutí,

⁶ Zákon č. 92/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 6. 2017, sp. zn. 20 Cdo 776/2017.

kterým tento soud zakázal bance se sídlem v ČR vyplácet peněžní prostředky povinnému. Zároveň nelze postupovat ani tak, že by české usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky bylo v jiném členském státě EU prohlášeno za vykonatelné a následně vykonáno, neboť nejde o exekuční titul ve smyslu čl. 32 nařízení Brusel I.⁸

Nejvyšší soud proto návrh na prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí rakouského Okresního soudu ve *Floridsdorf* na území České republiky usnesením z 1. 6. 2017 zamítl. Ústavní soud na základě ústavní stížnosti napadené rozhodnutí nálezem zrušil z důvodu porušení práva na spravedlivý proces s tím, že Nejvyšší soud se v odůvodnění nevypořádal s návrhem oprávněné na předložení předběžné otázky Evropskému soudnímu dvoru (SDEU) a s námitkou, zda jsou nevykonatelné všechny výroky rakouského rozhodnutí.⁹ Nejvyšší soud v návaznosti na tento nález ve svém usnesení kromě výše uvedeného ještě zdůraznil, že se zcela přiklání k závěru odborné literatury, že chce-li oprávněná vést exekuci ve více členských státech EU, musí v každém z nich samostatně požádat o prohlášení vykonatelnosti exekučního titulu. Následně vedená exekuce může být prohlášena pouze v rámci státu, v němž byla nařízena. S ohledem na to, že oprávněná fakticky usilovala o uznání a výkon, které by v ČR nebyly přípustné s ohledem na neexistenci mezinárodní smlouvy a vzájemnosti ve vztahu k Lichtenštejnskému knížectví, má soud za to, že v jednání oprávněné lze spatřovat znaky zneužití procesní úpravy (§ 2 o. s. ř.) a zneužití není poskytována právní ochrana. Pokud jde o námitku povinnosti obrátit se na SDEU s předběžnou otázkou, Nejvyšší soud se domnívá, že v tomto případě jde o *acte clair*, tedy že předmětná otázka výkladu unijního práva je zřejmá.¹⁰ Nejvyšší soud proto zrušil usnesení odvolacího soudu i rozhodnutí soudu prvního stupně a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (k rozhodnutí o nákladech řízení). Právní názor vyslovený v tomto usnesení je závazný.¹¹

⁸ Nejvyšší soud se odvolává na VAŠKE, Viktor. *Uznání a výkon cizích rozhodnutí v České republice*, Praha: C. H. Beck 2007, s. 30–35.

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 9. 2018, sp. zn. IV ÚS 2607/17.

¹⁰ S odkazem na rozhodnutí Soudního dvora ze dne 5. 3. 1983 ve věci C-283/81 *CILFIT* [1982] ECR 3415 a ze dne 9. září 2015 ve věci C-160/14 *Ferreira da Silva*.

¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 11. 12. 2018, sp. zn. 20 Cdo 3689/2018.

Tento závěr zcela odpovídá duchu a smyslu nařízení Brusel I i navazujícího nařízení EP a Rady (EU) č. 1215/2012 Brusel I bis o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepřevázané znění), a je proto potřebné jej přivítat.

3 DVOJÍ EXEQUATUR V ROZHODOVACÍ PRAXI K BRUSELSKÉMU PROCESNÍMU SYSTÉMU VE VZTAHU KE TŘETÍM STÁTŮM

Tyto případy nejsou v zahraniční praxi zcela neznámými, a vcelku jednoznačně je zastáván názor, že bruselský systém, počínaje tedy Bruselskou úmluvou o pravomoci a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních z r. 1968, na kterou v tomto směru zcela navazuje nařízení Brusel I i nařízení Brusel I bis, dvojí *exequatur* neumožňuje.¹² Evropský soudní dvůr se zabýval zčásti obdobným problémem ještě v souvislosti s Bruselskou úmluvou z r. 1968 v rozsudku C-129/92 *Owens Bank v. Bracco*, v němž dospěl k závěru, že Bruselská úmluva se nevztahuje na řízení, která se týkají uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních v nesmluvních (tedy třetích) státech. Ve věci se jednalo o rozhodnutí soudů nezávislého ostrovního karibského státu Svatého Vincence a Grenadin (St. Vincent), kdy britská Sněmovna lordů měla rozhodnout o vykonatelnosti tohoto rozhodnutí ve Spojeném království s tím, že paralelně bylo žádáno o vykonatelnost tohoto rozhodnutí také v Itálii, šlo zároveň o otázku litispence. Příklad tedy nebyl zcela identický s případem z Vaduzu. ESD však jasně uvedl, že řízení za účelem výkonu rozhodnutí soudu ze třetího státu (tj. nečlenského státu) Bruselská úmluva nepokrývá.¹³ V literatuře komentující toho rozhodnutí byl vysloven názor, že dané rozhodnutí platí obdobně i pro Brusel I a Brusel I bis. Čl. 24 odst. 5 Brusel I bis pojednává o výlučné příslušnosti soudů členského státu ohledně výkonu rozhodnutí a výslovně stanoví, že výlučnou příslušnost pro řízení, jejichž předmětem je výkon rozhodnutí, mají bez ohledu na bydliště stran soudy členského státu, v němž byl nebo

¹² Srov. např. RAUSCHER, Thomas (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozess – und Kollisionsrecht EuZPR/ EuIPR. Kommentar*. Band III, Rom I-VO, Rom II-VO. 4. vyd. Köln: Otto Schmidt, 2016, s. 190.

¹³ Rozsudek Soudního dvora z 20. 1. 1994 ve věci C-129/92 *Owens Bank v Bracco*, [1994] ECR I-117, bod 37.

má být výkon rozhodnutí proveden. K tomuto ustanovení např. komentář *Unalex* uvádí, že na základě rozsudku *Owens Bank v. Bracco* toto ustanovení neplatí pro rozhodnutí soudů třetích států, která jsou obecně z působnosti nařízení Brusel I bis vyňata. Platí to i pro definici „rozhodnutí“, tak jak je obsažena v čl. 2 lit. a) Brusel I bis (bývalý čl. 32 Brusel I).¹⁴

Literatura a komentáře rovněž uvádějí, že v těchto případech, kdy se jedná o uznání a prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí nesmluvních, resp. nečlenských států, Bruselská úmluva, resp. nařízení Brusel I ani Luganská úmluva úpravu pro tyto situace neobsahují. A není možná ani oklika přes „uznání uznání“ (*recognition of a recognition*), uznání takového charakteru prostě není možné. Pregnantně vyjádřeno, dvojí *exequatur* je zakázáno: *l'exequatur sur l'exequatur ne vaut*.¹⁵ A dvojí *exequatur* není možné ani v případě cizích rozhodčích nálezů. Německý Spolkový soudní dvůr (BGH) takto rozhodl ohledně žádosti o prohlášení vykonatelnosti rozsudku *Superior Court* v Kalifornii. Tímto rozsudkem byl potvrzen náleze vydaný mezinárodním rozhodčím tribunálem tak, že skutková zjištění a právní argumenty tohoto nálezu byly vtěleny do soudního rozsudku tento rozsudek byl předložen německému zemskému soudu k prohlášení vykonatelnosti. Věc nakonec rozhodoval až BGH (Spolkový soudní dvůr), který dospěl k závěru, že dvojí *exequatur* není v daném případě přípustné.¹⁶

4 OTÁZKA VZÁJEMNOSTI PŘI UZNÁNÍ A VÝKONU CIZÍCH ROZHODNUTÍ

Jedním z nejvýznamnějších momentů, které přineslo přistoupení České republiky k EU z hlediska mezinárodního práva soukromého, byla možnost

¹⁴ SIMONS, Thomas. *Unalex Compendium*, Art. 2 Brüssel Ia-VO, Doppel^{ex}equatur. *unalex.eu* [online]. [cit. 6. 2. 2019] s odkazem rovněž na rozhodnutí Court of Appeal (Civil division) England and Wales (UK) ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. EWCA Civ 1867 – Clarke / Fennoscandia & Ors, a Art. 24 Nr. 5 Brüssel Ia-VO s odkazem na Rozsudek Soudního dvora z 20. 1. 1994, *Owens Bank v Bracco*, věc C-129/92. In: *Sbírka rozhodnutí*. 1994, s. I-117, bod 37.

Dále srov. např. GEIMER, Reinhold a Rolf SCHÜTZZE. *Europäisches Zivilverfahrensrecht*. 3. vyd. Mnichov: C. H. Beck, 2004, s. 499.

¹⁵ GAUDEMET-TALLON, Hélène. *Compétence et exécution des jugements en Europe*. 3. vyd. Francie: L. G. D. J., 2002, s. 482.

¹⁶ Rozsudek BGH z 2. 7. 2009, sp. zn. IX ZR 152/06, *Keine Doppel^{ex}equatur bei ausländischen Schiedssprüchen*, RIW 10/2009, s. 721–723.

uznávat a případně i vykonávat rozhodnutí vydaná soudy jiných členských států EU. To byl do té doby velký problém. S některými státy měla Česká republika uzavřené smlouvy o právní pomoci, které uznání a výkon rozhodnutí upravovaly (např. Itálie, Francie), případně existovala mezi dvěma státy vzájemnost, která je podle českého práva podmínkou pro uznání a výkon (např. byla prohlášena vzájemnost s Německem). S jinými státy však žádný společný režim neexistoval a bylo mimořádně obtížné a často nemožné uznat a vykonat cizí rozhodnutí, byť formálně bezvadné, nejen třeba z evropských severovýchodních států a Spojeného království, ale i ze sousedního Rakouska. V tom osobně spatřuji jeden z největších přínosů bruselského procesního systému. Ve vztahu k jiným státům, které nejsou v bruselském systému, resp. v systému Luganské úmluvy, a se kterými nemá Česká republika uzavřenu ani žádnou mezinárodní smlouvu toto upravující, dochází k problémům, neboť v takových případech, jak již bylo naznačeno, je podle českého práva podmínkou pro uznání a výkon cizího rozhodnutí existence reciprocity, o které často předem není jasné, zda je či není dána ve vztahu ke konkrétnímu státu.

Důvodem, proč došlo ve výše uváděném případě vykonatelnosti soudních rozhodnutí z Vaduzu k pokusu o dvojí *exequatur*, byla neexistence vzájemnosti ve vztazích České republiky a Lichtenštejnska. V mezinárodním měřítku nejde o jev zvláště neobvyklý: Lichtenštejnsko je známo tím, že na svém území neuznává cizí soudní rozhodnutí s tím, že výjimkou pro uznání jsou dvoustranné smlouvy, které Lichtenštejnsko uzavřelo s Rakouskem a se Švýcarskem. Obdobný problém se vzájemností v uznávání rozhodnutí jako ČR má s Lichtenštejnem i Německo, jehož soudy rovněž rozhodnutí lichtenštejnských soudů principiálně neuznávají, a to s poukazem na to, že v Lichtenštejnku nejsou uznávána rozhodnutí německých soudů.¹⁷

Dostáváme se tak ke křehkému pojmu existence vzájemnosti či reciprocity jako podmínky pro uznání rozhodnutí soudů cizího státu, pro které platí obecná úprava podle § 15 odst. 1 lit. f) ZMPS. Křehkému z pohledu rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR. Česká republika patří ke státům, které obecně vyžadují pro uznání rozhodnutí cizího státu existenci vzájemnosti.

¹⁷ BAUMBACH, Adolf. *Zivilprozessordnung, Bd. 1*. Mnichov: C. H. Beck, 2004, Anhang nach § 328 ZPO (kde je přehled vzájemnosti se všemi státy světa), s. 1328.

Sdělení o vzájemnosti ze strany cizího státu poskytne soudu na jeho žádost Ministerstvo spravedlnosti (§ 13 ZMPS). Oproti předchozímu zákonu o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb. (srov. § 54 ZMPSP) není podle nové úpravy prohlášení ministerstva pro soud závazné, s ohledem na požadavek nezávislosti soudního rozhodování. Konkrétní řešení je obtížně předvídatelné.

5 VÝKLAD POŽADAVKU VZÁJEMNOSTI PODLE § 15 ZMPS

Jedná se zde o tzv. materiální vzájemnost, kterou je potřebné dovodit z vnitrostátního práva dotčeného cizího státu nebo praxe jeho orgánů.¹⁸ Otázkou je, jak interpretovat případ, kdy i druhý stát vychází z požadavku existence materiální vzájemnosti, avšak žádná praxe zjištěna není. Lze argumentovat výkladem *a contrario* ve srovnání s formulací § 120 ZMPS, který se týká požadavku vzájemnosti při uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů. Obdobně jako předchozí úprava v ZMPSP, § 120 ZMPS uvádí, že vzájemnost se považuje za zaručenou také v případě, že cizí stát prohlašuje všeobecně cizí rozhodčí nálezy za vykonatelné za podmínky vzájemnosti. Žádná taková či obdobná formulace v § 15 ZMPS obsažena není. V rámci rozhodčího řízení se tímto zjištění vzájemnosti usnadňuje.¹⁹ Uvedený argument *a contrario* vede Zavadilovou ke stanovisku, že v civilním soudním řízení, na rozdíl od řízení rozhodčího, v takovém případě nelze mít bez dalšího vzájemnost za prokázanou.²⁰ Je to závěr logický, který zastával Kučera, a k němuž se osobně připojuji. V mezinárodním rozhodčím řízení nevystupuje problém citlivé otázky posouzení soudní moci, a tedy ani suverenity jiného státu, jako je tomu v mezinárodním soudním řízení, rozhodci jsou na rozdíl od soudů soukromé osoby. Z toho lze dovodit, že zákonodárce má, resp. může mít

¹⁸ ZAVADILOVÁ, Marta. Komentář k § 13 ZMPS. In: PAUKNEROVÁ, Monika, Naděžda ROZEHNALOVÁ, Marta ZAVADILOVÁ a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 98.

¹⁹ KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. vyd. Brno: Doplněk a Plzeň: Čeněk, 2008, s. 435; a identicky i nová učebnice KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ a Květoslav RŮŽIČKA. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň-Brno: Čeněk – Doplněk, 2015, s. 396.

²⁰ ZAVADILOVÁ, Marta. Komentář k § 13 ZMPS. In: PAUKNEROVÁ, ROZEHNALOVÁ, ZAVADILOVÁ a kol., op. cit., s odkazem na VAŠKE, op. cit., s. 441.

rozdílné požadavky na existenci vzájemnosti ze strany cizího státu, ve srovnání mezinárodního řízení soudního a rozhodčího. Existuje však odlišný názor Břicháčka. Podle něho bez ohledu na to, že § 15 ZMPS týkající se podmínky vzájemnosti v soudním řízení na rozdíl od § 120 ZMPS výslovně nestanoví, že podmínka vzájemnosti bude považována za splněnou (vzájemnost se bude považovat za zaručenou) také tehdy, když cizí stát všeobecně přiznává cizím rozsudkům vykonatelnost za podmínky vzájemnosti, mělo by se stejným způsobem vykládat i ustanovení § 15 ZMPS.²¹ Tento závěr plyne podle citovaného názoru z logiky věci, neboť pokud by bylo nutné považovat vzájemnost za zaručenou jen tehdy, pakliže by cizí stát české rozhodnutí buď již někdy uznal, nebo je uznával bez požadavku vzájemnosti, vedlo by to k absurdní situaci, kdy dva státy (ČR a dotčený cizí stát) požadující navzájem vzájemnost by nepovažovaly tuto vzájemnost za mezi sebou zaručenou, a k uznání cizího rozhodnutí by tak paradoxně nemohlo dojít.²² Tento argument, pokud si vzpomínám, se objevoval v německé literatuře v době, kdy ještě nebyla prohlášena vzájemnost mezi SRN a Českou republikou²³ a byl okamžitě negován právě s argumentem rozdílné situace v soudním a v rozhodčím řízení. Osobně s názorem Břicháčka, který takto liberálně přistupuje k výkladu vzájemnosti, nemohu souhlasit z důvodu, že neodpovídá liteře ZMPS, kdy zákonodárce zjevně zamýšlel rozdílné posouzení vzájemnosti v soudním a v rozhodčím řízení. Na druhu stranu uznávám, že citovaný názor Břicháčka koresponduje určitému zahraničnímu trendu uznávání cizích soudních rozhodnutí, aniž je požadována vzájemnost, tak jak se objevuje v některých evropských státech. Tyto státy však podmínku vzájemnosti jako zákonný důvod pro uznání či neuznání cizího rozhodnutí zrušily a již ji neuvádějí, např. Švýcarsko.²⁴

Navíc je potřebné si uvědomit, že „vzájemnost“ znamená skutečně souladný přístup obou dotčených států a ten musí vycházet z určitých zkušeností s přístupem justičních orgánů druhého státu. Vždy by tak měl být zachován určitý prostor pro uvážení soudce s ohledem na specifický případ.

²¹ BŘICHÁČEK, Tomáš. Komentář k § 15 ZMPS. In: BŘÍZA, Petr, Tomáš BŘICHÁČEK, Zuzana FIŠEROVÁ, Pavel HORÁK, Lubomír PTÁČEK a Jiří SVOBODA. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 107.

²² *Ibid.*, s. 107–108.

²³ Prohlášení Ministerstva spravedlnosti o vzájemnosti se SRN ze dne 21. 8. 2001.

²⁴ Srov. Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht, 18. 12. 1987, Art. 27.

6 EXISTENCE VZÁJEMNOSTI VE VZTAHU K AUSTRÁLIÍ?

Podmínku existence vzájemnosti v případech, kdy podle vyjádření Ministerstva spravedlnosti nebyla vzájemnost *in concreto* pokládána za prokázanou, nepovažovaly soudy za splněnou. Nejvyšší soud tento názor překvapivě změnil v relativně nedávném rozhodnutí,²⁵ kdy se jednalo mimo jiné právě o otázku, zda lze mít materiální vzájemnost za prokázanou, když prozatím žádná praxe zahraničních justičních orgánů není a tento zahraniční stát (konkrétně Australský svaz) pouze obecně uvádí podmínky, za nichž lze cizí rozhodnutí v Austrálii uznat. V daném případě šlo o to, že bylo požadováno uznání a výkon rozhodnutí soudů státu Victoria s tím, že bylo předloženo potvrzení Nejvyššího soudu v Melbourne, že dané rozsudky jsou konečné, závazné a vynutitelné. Formální vzájemnost pro určité otázky sice zaručuje mezinárodní smlouva, kterou je dodatková úmluva o civilním řízení soudním mezi republikou Československou a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska publikovaná pod č. 178/1035 Sb., k níž Australský svaz včetně státu Victoria přistoupil.²⁶ Tato smlouva však o otázce vzájemnosti při uznávání a výkonu rozhodnutí, ani o podmínkách a možnostech výkonu rozhodnutí justičních orgánů vůbec nepojednává.

Nejvyšší soud konstatoval, že právní otázka, zda – není-li zaručena formální vzájemnost na základě mezinárodní smlouvy a není-li ani vydáno prohlášení Ministerstva spravedlnosti o zaručení vzájemnosti - lze na existenci materiální vzájemnosti usuzovat jen z obecného stanoviska příslušného orgánu cizího státu o právní úpravě stanovící předpoklady pro uznání a výkon cizích rozhodnutí bez uvedení skutečné praxe v této oblasti, dosud nebyla řešena.²⁷ Soud dospěl k závěru, že v daném případě není důvodný argument, že vzájemnost za daných podmínek zaručena není. Přímou se dovolal výše uvedeného komentáře a názoru Břicháčka, že není nutno, aby cizí stát již v minulosti nějaký reciproční akt učinil (např. uznal české rozhodnutí), nýbrž postačí, že jeho právní úprava je taková, že by podle všeho k recipročnímu aktu (tj. např. k uznání rozhodnutí) – pokud by o jeho provedení bylo

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3753/2012.

²⁶ Mezinárodní smlouva uveřejněná pod č. 152/1938 Sb.

²⁷ Nejvyšší soud však sám uvádí, že otázkou vzájemnosti se zabýval v rozhodnutích sp. zn. 20 Cdo 1688/2006, 20 Cdo 2327/2006, 20 Cdo 4032/2007, 20 Cdo 4468/2008 a č. 18/1997 Sb. rozhodnutí a stanovisek.

v dotčeném státě žádáno – došlo. I když zákon výslovně nestanoví, že podmínka vzájemnosti bude považována za splněnou (vzájemnost se bude považovat za zaručenou) také tehdy, když cizí stát všeobecně přiznává cizím rozsudkům vykonatelnost za podmínky vzájemnosti – mělo by být tímto způsobem vykládáno i ustanovení § 15 ZMPS.

Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu vychází z názoru Břicháčka a otevřeně se vyslovuje pro výklad ZMPS, který zcela neodpovídá literě zákona a záměru zákonodárce odlišit pojetí vzájemnosti jako podmínky pro uznání a výkon cizích rozhodnutí a pro uznání a výkon cizích rozhodčích nálezů, tak jak jsou zakotveny v § 15 a v § 120 ZMPS. Rozhodnutí je realitou, je otázkou, zda podle tohoto závěru napříště bude vzájemnost ze strany cizího státu paušálně vždy považována za zaručenou, pouze na základě toho, že bude existovat v zahraničním státě obdobné ustanovení, které by požadovalo a podmíněně zaručovalo vzájemnost, i když nebude prokázána žádná konkrétní praxe.

Posouzení vzájemnosti bude vždy záviset na uvážení soudce, alespoň by to tak mělo být. Např. ve vztahu k Lichtenštejnsku nelze vzájemnost ze strany Lichtenštejnska dovodit ani za situace, že by bylo obecně přijato naznačené extenzivní pojetí podle rozhodnutí Nejvyššího soudu. Lichtenštejnské právo totiž v čl. 52 Exekučního řádu²⁸ požaduje pro připuštění uznání a výkonu zahraničního rozhodnutí buď mezinárodní smlouvu, nebo tzv. *Gegenrechtserklärung*, což lze přeložit přibližně jako prohlášení o vzájemném právu, a je vykládáno jako požadavek skryté striktní vzájemnosti. Tento předpoklad není v současné době naplněn např. ve vztahu Lichtenštejnska k Německu a lze usuzovat, že ani ve vztahu Lichtenštejnska k České republice.

Podmínky národního civilního procesního práva pro uznání a výkon rozhodnutí soudu cizího státu jsou, jak známo, rozdílné. Zatímco některé členské státy předvídají podmínky pro uznání a výkon obdobné jako jsou podmínky bruselských nařízení, tedy bez požadavku reciprocit (např. Belgie,²⁹ Itálie³⁰),

²⁸ Gesetz über das Exekutions- und Rechtssicherungsverfahren, LGBI. 1972 Nr. 32/2 [cit. 8. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.gesetze.li>

²⁹ Srov. Le Code belge de droit international privé, 2004, Art. 25.

³⁰ Srov. legge 218/1995, Riforma di sistema italiano di diritto internazionale privato, Art. 64.

Česká republika se řadí ke státům (např. Německo,³¹ Rakousko³²), které vyžadují pro uznání cizího rozhodnutí obecně podmínku recipacity.

V tomto směru asi nelze očekávat změnu celkového postoje unijního práva, protože přístupy členských států jsou skutečně rozdílné. Evropská skupina pro mezinárodní právo soukromé GEDIP (*Groupe européen de droit international privé*) zkoumala mimo jiné otázku možnosti rozšíření pravidel nařízení Brusel I bis na uznání a výkon soudních rozhodnutí vydaných v nečlenských státech EU, i se zmínkou o otázce dvojího *exequatur*,³³ a dokonce přímo navrhla rozšíření ustanovení nařízení Brusel I bis na určité rozsudky vydané ve třetím státě.³⁴ Tento návrh však naráží na disparitu podmínek pro uznávání rozhodnutí třetích států v členských státech EU.

7 ZÁVĚREM

Globalizace a intenzivní rozvoj vzájemných styků mezi subjekty z různých států světa vedou nepochybně k liberálnějšímu postoji i v otázce uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí. Je však potřebné vycházet z platné autonomní zákonné úpravy, v jejímž rámci by se měla pohybovat i judikatura. Pokud tedy mezi dotčenými státy neexistuje mezinárodní smlouva, situace zůstává v autonomním českém mezinárodním právu soukromém prozatím relativně nejistou, což narušuje právní jistotu a předvídatelnost práva.

Literatura

Monografie

BAUMBACH, Adolf. *Zivilprozessordnung, Bd. 1*. Mnichov: C. H. Beck, 2004. ISBN 978-3-406-72441-1.

³¹ Srov. § 328 odst. 1 č. 5 německého ZPO (*Zivilprozessordnung*).

³² Exekutionsordnung (Gesetz vom 27. Mai 1896, über das Exekutions- und Sicherungsverfahren), § 406.

³³ Srov. zejména FALLON, M. Commentaire de la proposition intitulée « Le règlement Bruxelles I et les décisions judiciaires rendues dans des États non membres de l'Union européenne », GEDIP, 20 réunion notice explicative – 6. 4. 2012, [cit. 8. 2. 2019].

³⁴ GEDIP, Twentieth Meeting, Copenhagen 2010, Extension of the „Brussels I„ Regulation and judgments given in a State which is not a member of the European Union, Position of the Group, [cit. 8. 2. 2019].

- BŘÍZA, Petr, Tomáš BŘICHÁČEK, Zuzana FIŠEROVÁ, Pavel HORÁK, Lubomír PTÁČEK a Jiří SVOBODA. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, 745 s. ISBN 978-80-7400-528-2.
- GAUDEMET-TALLON, Helène. *Compétence et exécution des jugements en Europe*, 3. vyd. Francie: L. G. D. J., 2002, 978 s. ISBN 978-2-275-06057-6.
- GEIMER, von Reinhold a Rolf SCHÜTZE. *Europäisches Zivilverfahrensrecht*, 3. vyd. Mnichov: C. H. Beck, 2004, 1445 s. ISBN 978-3-406-67801-1
- KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ, Květoslav RŮŽIČKA a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň: Čeněk a Brno: Doplněk, 2015, 430 s. ISBN 978-80-7380-550-0.
- KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. vyd. Brno: Doplněk a Plzeň: Čeněk, 2008, 462 s. ISBN 978-80-7239-231-5.
- RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR/ EuIPR: Kommentar*. Band III, Rom I-VO, Rom II-VO. 4. Auflage. Köln: Otto Schmidt, 2016, 1420 s. ISBN 978-3-504-47204-7.
- TÝČ, Vladimír. *O vnitrostátní přímé závaznosti mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, Acta Universitatis Brunensis. Iuridica, 137 s. ISBN 80-210-1384-2.
- VAŠKE, Viktor. *Uznání a výkon cizích rozhodnutí v České republice*. Praha: C. H. Beck 2007, s. 30–35. ISBN 978-80-7179-614-5.
- ZAVADILOVÁ, Marta. *Komentář k § 13 ZMPS*. In: PAUKNEROVÁ, Monika, Naděžda ROZEHNALOVÁ, Marta ZAVADILOVÁ a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 853 s. ISBN 978-80-7478-368-5.

Elektronické články

- FALLON, Marc. Commentaire de la proposition intitulée ‚Le règlement Bruxelles I et les décisions judiciaires rendues dans des États non membres de l’Union européenne‘, GEDIP, 20 réunion notice explicative – 6. 4. 2012 [cit. 8. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.gedip-egpil.eu/documents/gedip-documents-20cf.htm>
- SIMONS, Thomas. Unalex Compendium, Art. 2 Brüssel Ia-VO, Doppelsequatur. *unalex.eu* [online]. [cit. 6. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.unalex.eu/>

Rozhodnutí

Rozhodnutí Okresního soudu ve *Floridsdorf*, Rakousko, ze dne 14. 11. 2014, č. 12 E 1396/14 g.

Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 22. 2. 2016, sp. zn. 13 EXE 1004/2015-6.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 16. 12. 2016, sp. zn. 12 Co 156/2016-98.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 6. 2017 sp. zn. 20 Cdo 776/2017.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 9. 2018, sp. zn. IV ÚS 2607/17.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR z 11. 12. 2018 sp. zn. 20 Cdo 3689/2018.

Rozsudek Soudního dvora z 20. 1. 1994. *Owens Bank v Bracco*, věc C-129/92. In: *Sbírka rozhodnutí*. 1994, s. I-117, bod 37.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3753/2012.

Bundesgerichtshof, Spolkový soudní dvůr, Německo: Rozsudek BGH z 2. 7. 2009, sp. zn. IX ZR 152/06.

EVROPSKÉ MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ – HLEDÁNÍ FORMÁLNÍ A NEFORMÁLNÍ HARMONIE

Naděžda Rozehnalová*

S prof. Týčem jsem se poprvé setkala v roce 1978. Na staré právnické fakultě (tedy oné budově na Zelném rynku mezi „mlékárnou a pohřebákem“). Samozřejmě kde jinde než na seminářích z mezinárodního práva soukromého. V té době již jako externistou, který dojížděl z FMZV (pro neznalé z Federálního ministerstva zahraničních věcí). Bylo tak trochu paradoxem, že jsem vlastně o rok a půl později nastoupila na jeho místo asistenta na katedře tehdy „jen“ mezinárodního práva. V následných letech byl pro nás tak trochu legendou – nejprve působící na ministerstvu, potom v organizaci WIPO v Ženevě. Na fakultu se tak trochu neočekávaně vrátil v devadesátých letech se slovy, že je již unaven výkonem práce mezinárodního úředníka. Již se ovšem nevěnoval přímo mezinárodnímu právu soukromému, vybral pro nás novému fenoménu evropského práva. Které naprosto nepochybnitelně v Brně vybudoval, rozvinul a představuje. Samozřejmě vedle mezinárodního a evropského práva duševního vlastnictví, které se stalo jeho oblíbenou problematikou právě díky působení v Ženevě.

Nikoli náhodou, když jsem se začala věnovat tzv. evropskému justičnímu prostoru ve věcech civilních, směřovaly mé dotazy k evropskému právu právě na Vladimíra. V té době jsme vytvořili společně i s kolegyní Monikou Novotnou vlastní prvou česko-slovenskou publikaci věnovanou evropskému mezinárodnímu právu soukromému. Na jejím základě, téměř o desetiletí později, vznikla i současná podoba výuky mezinárodního práva soukromého na fakultě.

Níže uvedeně je věnované profesoru Vladimíru Týčovi jako připomínka oněch let plných diskusí o jevu, kterému jsme se snažili porozumět. A který se po vstupu do Evropské unie stal realitou. Nikoli jen zájmem o cizí právo.

* Prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, v letech 2007–2015 děkanka; v letech 2015–2019 prorektorka Masarykovy univerzity, Brno / Email: rozehn@law.muni.cz

Anotace

Vnější rozhodovací harmonie, resp. vnější rozhodovací jednotu, mezinárodní rozhodovací rovnost. Tímto pojmem je vyjádřen od dob Savignyho požadavek a snaha o to, aby bez ohledu na místo, kde je právní vztah posuzován a řešen, bylo možné v případě kolizí právních řádů očekávat procesně a kolizně obdobný výsledek. Stat' se věnuje uchopení této problematiky v rámci evropského mezinárodního práva soukromého. Zejména je pozornost věnována otázce tvorby evropsky jednotných pojmů, a to na základě vybraných rozhodnutí SD EU.

Klíčová slova

Autonomní interpretace; evropské mezinárodní právo soukromé; unifikace kolizních norem; vnější rozhodovací harmonie.

1 ÚVOD

Kontakty, vztahy, spory soukromých osob přesahující hranice státních útvarů a jejich právních řádů vyvolávaly pozornost od dob dávných. Fragmentární úvahy o regulaci právních poměrů cizinců na daném území a další podobné úvahy nalézáme v antice, i ve společnostech starších.¹ Využíván pro regulaci byl zpravidla princip teritoriální, vážící osoby a skutky k území státu jejich posuzování, nebo personální, který zohledňuje osobní pozici osoby, ať již ve vazbě k určitému území či příslušnosti ke státu nebo kmeni.²

Doktrinální přístup k této problematice přichází mnohem později. Je to teprve období raného středověku a oblast střední a severní Itálie, kde se setkaly podmínky faktické³ s oním nutným myšlenkovým rozmachem prvních *glosátorů*

¹ GUTZWILLER, Max. *Geschichte des Internationalprivatrechts*. Basel und Stuttgart: Helbing and Lichtenhahn Verlag AG, 1977, 326 s. K problematice antiky a přístupu k dané problematice viz s. 1–6.

² GUTZWILLER, Max. *Geschichte des Internationalprivatrechts*. Basel und Stuttgart: Helbing and Lichtenhahn Verlag AG, 1977, 326 s. K problematice principu personálního, nastaveného na kmenovou příslušnost, který se objevuje i výslovně uveden v *Lex Romana Visigotorum* Allaricha II viz potom s. 7 a násl. „Narušován“ je uvedený princip v oblasti práv k nemovitostem. Viz LIPSTEIN, Kurt. *Principles of the Conflict of Laws: National and International*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1981, s. 4–5.

³ Existence států a jejich právních řádů vykazujících rozdíly v obsahu; vzájemné uznávání existence právních řádů jednotlivých států jako rovnoprávných; styky (ekonomické či společenské) mezi subjekty z jednotlivých států.

a jejich následovníků – *postglosátorů* – analyzujících případné „přeshraniční“ situace a zvažujících na obecné úrovni pravomoc orgánů tehdejších italských městských států a rozhodné právo (řeceno dnešní terminologií mezinárodního práva soukromého). Výsledkem jsou první obecné koncepty přístupu k právní regulaci situací, které v některém svém prvku přesahují hranice jednoho území.⁴ Následující století přináší další prvky do tohoto konceptu zaměřeného primárně na vymezení působnosti statutů – zákonů (ve smyslu zákonů přijatých právě v severoitalských městech) a jejich dopadu na uvedené vztahy. Jen namátkově lze uvést francouzskou školu s konceptem autonomie vůle (v moderní terminologii) a uvedením úvah o jejich mezích (*Ch. Dumoulin, B. d. Argentré*); holandskou školu přinášející myšlenky týkající se suverenity území státu a učení *comitas* (*U. Huber, P. Voet, J. Voet*); německou školu s koncepty vázanými na teritorium, prvými úvahami o veřejném pořádku či vazbách na místo pobytu (*H. Cocceji, J. N. Hert, D. Scheinemann*). Ono překonání rigidity statutární teorie a příklon ke konceptu hraničního navazování na právní řád nicméně přichází postupně. Nejvýraznější odklon a ve své podstatě již popření statutární teorie je spojováno se jménem *C. G. von Wächtera*. Jeho úvahy, popírající statutární teorii, směřují k aplikaci práva fóra, tedy místního práva. Jak uvádí *Zimmermann* v první polovině dvacátého století, byť je jeho učení zapomenuto, zřetelně ovlivnilo jak státy pevninské, tak státy oblasti anglo-americké.⁵

Za zlom a období zrodu moderního mezinárodního práva soukromého je viděno století 19. Toto století objevů v oblasti vědy a techniky, století velkých změn v dopravě a obchodu, přináší změny i v právu. V oblasti mezinárodního práva soukromého vystupují do popředí tři jména: *J. Story* (*Commentaries on the Conflict of Laws*, 1834) navazující na nizozemskou školu *Hubera* a dalších nizozemských právníků. K jejich koncepci teritoriality a zdvořilosti přidává učení o nabytých právech (stát má povinnost chránit

⁴ ZIMMERMANN, Michal Arturovič. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právnick, 1933, s. 38–44; GUTZWILLER, Max. *Geschichte des Internationalprivatrechts*. Basel und Stuttgart: Helbing and Lichtenhahn Verlag AG, 1977, 326 s.; K problematice díla Balduse a Bartoluse viz s. 29–48; KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Prague: Academia, 1971, s. 46–99.

⁵ ZIMMERMANN, Michal Arturovič. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právnick, 1933, s. 45–52; GUTZWILLER, Max. *Geschichte des Internationalprivatrechts*. Basel und Stuttgart: Helbing and Lichtenhahn Verlag AG, 1977, 326 s.; K problematice následných století ve vývoji mezinárodního práva soukromého až do století 19. viz s. 49–258.

práva nabytá i dle jiného právního řádu); *S. P. Mancini* (zastánce principu národnostního jako vedoucího principu mezinárodního práva soukromého, příznivec kolizních mezinárodních úmluv, které by byly schopny překonat národní protiklady); a především *F. C. von Savigny* (*System des heutigen römischen Rechts VIII*, 1849). Základem jeho úvah je myšlenka rovnosti všech právních řádů s tím, že základem pro rozvoj mezinárodního práva soukromého je existence mezinárodního právního společenství. Základ a nové postavení problému vidí v právním poměru, pro který hledá „sídlo“. Nevidí jej nadále ve statutech, tedy v zákonech. Sídlo, resp. umístění v prostoru je třeba hledat ve vůli stran, resp. jedince, či vůli zákonodárce. Každý právní vztah má „sídlo“ v některém státě. Je to právě 19. století, které mění mezinárodní právo spíše z dílčích úvah na systém logicky postavených norem a principů tak, jak jej známe dnes.⁶ A je to také tato doktrinální historie či snad „intelektuální historie“ mezinárodního práva soukromého, která jej odpoutává od pouhého systému logicky seřazených pravidel představujících pouhé „rozcestníky“ k národním právním řádům (jak nás originálně uchopovali v minulosti, a někteří méně originálně i dnes).

Mezinárodní právo soukromé je vskutku zvláštní disciplínou.⁷ Slova zaznívající v uvedeném prostoru o ní hovoří jako o hybridu. O hybridu mezi právem mezinárodním a právem vnitrostátním.⁸ O hybridu mezi právem veřejným a právem soukromým. O hybridu mezi zájmy státu a jeho suverenitou, a zohledněním zájmu jedince. Nebo snad ne hybridu v určitých ohledech, ale i jako o propojovateli jednotlivých dotčených oblastí.

V základech této disciplíny jsou tři otázky: kde bude spor řešen, jak bude určeno rozhodné právo a jak bude nakládáno s rozhodnutím soudu v jiném státě. Vzhledem k charakteru mezinárodního práva soukromého jako vnitrostátní disciplíny se odpovědi tam, kde jsou normy či nekodifikovaná

⁶ K problematice vývoje mezinárodního práva soukromého v 19. století viz z nejnovější literatury práci BĀNU, Roxana. *Nineteenth Century Perspectives on Private International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018, 332 s.

⁷ KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Prague: Academia, 1971, s. 13 a násl. Autor začíná obecný vstup do problematiky mezinárodního práva soukromého právě tímto konstatováním. Pokračuje nejen oním popisem, který uvádíme výše a kde se zmiňuje *Kalenský* právě o oné hybridní povaze této disciplíny, ale také o tom, že nelze opomenout autory, kteří hovoří spíše o technické povaze kolizního práva.

⁸ Ano, ona úvodní věta přednášek: „*Mezinárodní právo soukromé není ani mezinárodní, ani soukromé a dle našeho přesvědčení je to právo.*“

pravidla tvořena na úrovni jednotlivého státu, mohou lišit. Více či méně v závislostech na řadě faktorů. Proto také existuje akcent na universální uchopení, respektive v rámci integračních seskupení alespoň na regionální uchopení této problematiky tak, aby rozdíly v této otázce nekomplikovaly realizaci ekonomických, resp. i dalších integračních procesů. Ono regionální uchopení tak, jak jej zažíváme v rámci Evropské unie v podobě evropského justičního prostoru⁹, s sebou přináší jak předpoklad pro harmonii, tak naopak pokračování oněch disharmonických potíží. Dovnitř prostoru nastoluje předpoklady pro přiblížení se ideálu rozhodovací jednoty, navenek ony otázky či obtíže vážící se k neexistenci universálního uchopení zůstávají.

2 VNĚJŠÍ ROZHODOVACÍ HARMONIE – CESTA, PRINCIP, CÍL

Vnější rozhodovací harmonie, resp. vnější rozhodovací jednota, mezinárodní rozhodovací rovnost (*Gesetzesharmonie, Entscheidungsgleichheit, Entscheidungseinklang, decisional harmony...*). Tímto, a řadou dalších obdobných termínů je vyjádřen od dob *Savignyho* požadavek a snaha o to, aby bez ohledu na místo, kde je právní vztah posuzován a řešen, bylo možné v případě kolizí právních řádů očekávat procesně a kolizně obdobný výsledek. A to za situace, kdy se nejedná o náhodu či dovednost stran.¹⁰ Tento, jak bývá literaturou uvedeno, formální cíl a ideál mezinárodního práva soukromého je spíše formálním hlediskem pro výstavbu systémů a je účelem, který je vtisknut do této disciplíny. Je kladen i v hierarchii cílů či hodnot na úroveň nejvyšší. Na druhé straně je ovšem nutné říci, že je hodnocen i pohledem skeptickým, uvádějícím nemožnost, a to i při využití mezinárodních nástrojů, dosáhnout této jednoty. Je v tomto rozměru vnímán spíše jako vedlejší produkt určitých procesů, nikoli účel, který by měl být primárně sledován. Vnější rozhodovací harmonie je uváděna výslovně i jako jeden z principů mezinárodního

⁹ K analýze problematiky evropského justičního prostoru v české literatuře nejnověji ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Klára DRLIČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 17–41.

¹⁰ NEUHAUS, Paul Heinrich. *Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1962, s. 38.

práva soukromého¹¹, a tudíž i jako zásada, jejímž pohledem jsou posuzovány situace vzniklé v transnacionální oblasti vztahů a jejímž prizmatem je hledán i účel konkrétních přijatých norem¹².

Dosažení harmonie je jak posilováno procesy odehrávajícími se v oblasti mezinárodního práva soukromého či konkrétními technikami využitými pro řešení situací, tak je i procesy jinými, či souvisejícími, resp. i nedořešenými v rámci unifikací zeslabováno. To platí pro řešení na všech úrovních možného legislativního procesu. Ve svém základu přispívá či naopak zeslabuje onen ideál výchozí doktrinální koncept. Koncepty „více směřující“ k využití tuzemského práva, či preferující jej, zpravidla vedou spíše k disharmonii. Z povahy věci naopak na úrovni legislativní unifikace zdrojů právní úpravy a v důsledku toho využití stejných kritérií pro založení pravomoci, určení rozhodného práva či nastavení podmínek pro rovné zacházení s cizím rozhodnutím procesy harmonizace zesiluje. K harmonii v řešení přispívá i jednota interpretační tam, kde byly přijaty nadnárodní normy. Přispívá k ní v oblasti kolizní i procesní uchopení kolizních norem, zacházení s obecnými instituty kolizního práva a volba konkrétních řešení ve smyslu pevných či flexibilních kritérií, které „rozvolní“ či naopak „zpevní“ určení v konkrétním případě. Nesporně k jednotě přispívá i homogenita prostoru, v němž se pohybujeme. Na myslí tím máme působení limitů při aplikaci práva rozdílného od práva fóra – působení veřejného pořádku v jeho aktivní i pasivní roli. Naopak nehomogenost prostředí zesiluje rizika disharmonie.

Zájem na vnější rozhodovací harmonii je doprovázen akcenty dalšími. Část z nich odráží hodnotové pozice, část se dotýká i samotného legislativně-technického zpracování. Lze jmenovat: zájem na právní jistotě a předvídatelnosti kolizního řešení, zájem na prosaditelnosti, resp. vykonatelnosti přijatého rozhodnutí, uchopení spravedlnosti „v konkrétním případě“ ve smyslu

¹¹ NIETNER, Sarah. *Internationales Entscheidungseinklang im europäischen Kollisionsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, 366 s. K otázce historického vývoje tohoto principu, jeho uchopení včetně uchopení na evropské úrovni, viz s. 14–25.

¹² KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ, Květoslav RŮŽIČKA a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň-Brno: Aleš Čeněk–Doplňek, 2015, 429 s. *Kučera* při řešení řady otázek využívá právě onoho hodnocení pohledem pnutí mezi vnitřní a vnější rozhodovací harmonií. Viz například přístup k tzv. předběžné otázce v mezinárodním právu soukromém, s. 163–164. Podobně v analýze ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Instituty mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 268 s., a to v otázkách předběžných (s. 118–135) a zpětného a dalšího odkazu (s. 93–116).

kolizním jako oné představy o aplikaci „správného práva“, nikoli jakéhokoli cizího práva, zohlednění zájmů na ochraně veřejných hodnot, zohlednění zájmů jedince a jeho pozice.

Realitou, ve které se pohybujeme a která ovlivnila zcela zásadním způsobem ono české, vnitrostátní mezinárodní právo soukromé, jsou procesy v rámci Evropské unie (dále též jen „EU“). Procesy, které díky nastavení pravomocí EU vyústily ve vytvoření specifického souboru předpisů, dnes zpravidla nazývaného evropským mezinárodním právem soukromým. Tento termín označuje zejména nařízení z oblasti mezinárodního soukromého a procesního práva¹³. Vznikl na průsečíku hodnot práva evropského i mezinárodního práva soukromého při zohlednění, či pokusu o přiblížení doktrín, které tuto disciplínu formovaly na kontinentální i anglosaské úrovni.

Unifikace kolizních norem a pravidel k určení pravomoci soudů je nesporným krokem směrem k uchopení rozhodovací harmonie v mezinárodním právu soukromém. Byť se v daném případě jedná o unifikaci regionální. Které ovšem nelze upřít určité universální přesahy a vlivy. Otázek, které jsou spojeny s problematikou evropského mezinárodního práva soukromého a procesního, je řada. Od úvah na téma vlivu principů evropského práva na formování evropského mezinárodního práva soukromého¹⁴, absence společné obecné části kolizního práva, postupem v unifikaci „dvourychlostní“ cestou či analýzou judikatury Soudního dvora EU (dále též jen „SD EU“), který v námi sledované oblasti přinesl řadu zajímavých podnětů od dob prvých rozhodnutí vysvětlujících pojmy a pozice v rámci Úmluvy o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech¹⁵ (dále jen „Bruselská úmluva“).

¹³ K přehledu nařízení viz například ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Klára DRLIČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 32–33.

¹⁴ Působení principů, na nichž je postaveno evropské právo, a jejich dopad na mezinárodní právo soukromé například Di ANGELO, Davi. *The Role of General Principles of EU in Private International Law and the Perspectives of the Codification in the Field*. *Federalismi.it* [online]. 2018 [cit. 01. 05. 2019]. Dostupné z: <https://federalismi.it/nv14/articolo-documento.cfm?Artid=37043>

¹⁵ Úmluva ze dne 27. září 1968 o příslušnosti soudů a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění úmluv o přistoupení v rámci postupného rozšiřování Evropské unie. Analýza v české literatuře ROZEHNALOVÁ, Naděžda; TÝČ, Vladimír a Monika NOVOTNÁ. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 346 s.

Pro naši stat' zůstaňme u problematiky vnější rozhodovací harmonie a otázek spojených s procesem kvalifikace a interpretace ve vazbě na využití unifikovaných kolizních norem. Zdánlivě tedy u problematiky, u níž ze samotné povahy a smyslu unifikačního procesu plyne, že by tento měl přímo přispět k vnější rozhodovací harmonii. Vždyť přece vytvoření unifikovaných norem, uplatňovaných jednotně před soudy Evropské unie, s sebou nese odstranění problémů spojených s národními úpravami. V následující pasáži se pokusíme uvést, proč tomu tak nutně nemusí být a nakolik je především významná interpretační činnost SD EU.

3 KVALIFIKACE – INTERPRETACE – SUBSUMPCE

Nesporným závěrem se jeví, že je to uchopení kolizních norem, které (vedle jiných faktorů) snižuje či zvyšuje riziko disharmonie¹⁶. Roste tam, kde se jedná o kolizní řešení na národní úrovni. Naopak riziko rozdílů a disharmonií se snižuje v situacích, kde existují řešení universální ve smyslu stejnosti či alespoň podobnosti procesů k určování soudiště a práva napříč právními řády. Úměrně lze uvedená tvrzení vztáhnout i na unifikace regionální. Dovnitř prostoru lze konstatovat výrazně harmonizační efekt, vně situace zůstává stejná jako u řešení národních. Důležité je konstatování, že se riziko snižuje, nicméně se nestírá zcela. Zůstává přítomno díky rozdílům v interpretaci norem, v uchopení základních zásad a obecných institutů vázaných na kolizní právo, pokud nejsou unifikována i tato řešení, díky uchopení procesnímu i rozdílům ve vazbách na národní právo tam, kde nelze nalézt řešení společné a zbytkově se vracíme k právu národnímu.

V jiné práci z oblasti mezinárodního práva soukromého jsme se věnovali procesu interpretace pojmů užitých v kolizní normě či procesních normách evropského a mezinárodního původu. Tento termín ne vždy označuje jen „pouhý“ proces interpretace právní normy a hledání jejího uchopení. V některých případech se jedná o proces kvalitativně jiný. Jde o případy, kdy podstatou problému není například hledání významu navrženého

¹⁶ Vycházíme bez dalšího z formulace norem tak, jak je tato uchopena ve stávajících úpravách. Samozřejmě by se řada otázek řešila jinak a možná by došlo i ke snížení daného rizika tam, kde by byla pravidla pro určení rozhodného práva jinak formulována. NEUNER, R. R. *Der Sinn der Internationalprivatrechtlichen Norm - Eine Kritik der Qualifikationstheorie*. Brünn-Prag-Leipzig-Wien: Verlag Rudolf M. Röhner, 1932.

řešení, nýbrž jde o případy, kdy je podstatou problému potřeba „naplnění“ pojmu užitého v normě definičními znaky. Zjednodušeně vytvoření definice pojmu. Současně je vhodné si uvědomit, že proces „interpretace“ představuje jen určitou součást myšlenkového procesu, který je realizován tam, kde posuzujeme případ s mezinárodním prvkem. Při detailním pohledu se jedná o tři vzájemně propojené kategorie: právní hodnocení jako kvalifikace v užším slova smyslu (hodnocení faktů), interpretace právního pojmu užitého v kolizní normě a subsumpce konkrétní kvalifikované situace pod rozsah (resp. pojem v rozsahu) kolizní normy či pod pojem užitý v navázání (tedy v hraničním určovateli). Uvedený proces představuje způsob uchopení kolizní normy tak, jak je tato nastavena v předpisech národního, mezinárodní a evropského práva tam, kde byla ovlivněna evropskou kontinentální kulturou a doktrínou kolizí.

Otázka zní, v čem se liší situace tam, kde je kolizní norma součástí vnitrostátního práva, oproti té, kdy je součástí práva regionálního či mezinárodního? Trošku zjednodušeně lze říci, že v tom, jak naplňují pojmy v ní užitě. Kolizní norma vnitrostátního původu je součástí konkrétního právního řádu a je vytvořena s využitím pojmů výrazně či převážně vázaných na konkrétní národní právo. Za tímto „pojmem“ „stojí“ v legislativním procesu zpravidla¹⁷ právní institut(y) hmotného práva, který obsahuje kvalifikační znaky a který lze interpretovat právě pohledem konkrétního národního práva. Tato vazba není sice vazbou striktní, rovněž pojmy v kolizních normách jsou voleny spíše obecné, nicméně tato „národní“ vazba představuje minimálně jak legislativně, tak v rámci řízení východisko pro uchopení kolizní normy. Kolizní norma unifikovaná, ať již je součástí nařízení či mezinárodní smlouvy, představuje z pohledu metody použití jinou dimenzi problematiky než norma vnitrostátní. Již při své tvorbě vzniká pojem na průsečíku představ na pomezí nejen transnacionální faktické situace (ta existuje

¹⁷ Tímto „zpravidla“ rozumíme to, že národní zákonodárce při tvorbě kolizních norem sice v rámci techniky zpracování normy může mít na mysli použití na případy překračující hranice států, nicméně využívat bude především vlastní právní instituty tak, jak existují v jeho soukromém právu. Viz BARÁTA, Roberto. The Process of Characterization in the EC Conflict of Laws: Suggesting a Flexible Approach. In: ŠARČEVIĆ, Petar, Paul VOLKEN a Andrea BONOMI. *Yearbook of Private International Law*. VI. vyd. Munich: Sellier European Law Publishers, 2004, s. 161–163; KROPHOLLER, Jan. *Internationales Privatrecht*. 6. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 44.

i u situací řešených normami vnitrostátními), ale i z pohledu právního se při tvorbĕ střetávají pohledy vícera právních řádů. Vazba pouze na jeden z právních řádů je z povahy věci samé vyloučena. Pojem v rozsahu i navázání je vytvářen autonomně na národních právních řádech. To platí bez ohledu na to, zda se terminologií jazykovĕ překrýváme s vnitrostátními pojmy.

Cest k uchopení znaků pojmu na transnacionální úrovni je více. Evropské právo v některých případech obsahuje ve směrnicovém právu definice, které je nutné pro interpretaci pojmu užitĕho v kolizních předpisech využít. Jako příklad lze uvést dokonce výslovné odkazy uvedené v Preambuli Nařízení Řím I¹⁸ v bodech 18, 26, 30 či 34. K jednotné interpretaci přispívá samozřejmě i ona kulturní blízkost právních řádů. V základním uchopení jsou potom pojmy vnímány obdobně. Instrumentem, kterým se ovšem odlišují kolizní a procesní unifikace v rámci EU od jiných regionálních či universálních unifikací, jsou však možnosti, které dává využití položení předbĕžné otázky na výklad unijního práva k SD EU.¹⁹

Metodologickým východiskem je jedno z prvých rozhodnutí k Bruselské úmluvĕ – rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 1976 ve věci *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG proti Eurocontrol*²⁰ (*LTU vs. Eurocontrol 29/76*)²¹. Byť se v tomto případě jedná o interpretaci pojmu z normy procesní (pojem „občanské a obchodní věci“) a otázka smĕřovala k uchopení

18 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).

19 RÓZEHNALOVÁ, Nadĕžda, KLÁRA DRLIČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 37–41.

20 Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 1976, *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG proti Eurocontrol*, věc C-29/76.

21 Odkazujeme na další rozhodnutí, která zopakovala a do jisté míry i dále precizovala přístup k interpretaci. Jen jako příklad lze uvést rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 18. října 2016, *Republik Griechenland proti Grigoriosu Nikiforidisovi*, věc C135/15, bod 28: „z požadavekĕ jednotného použití unijního práva i z požadavekĕ zásady rovnosti vyplývá, že znĕní ustanovení unijního práva, které výslovnĕ neodkazuje na právo členských států za účelem vymezení svého smyslu a dosahu, musí být zpravidla vykládáno autonomním a jednotným způsobem v celé Unii“; rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 18. kvĕtna 2017, *Hummel Holding A/S proti Nike Inc., Nike Retail BV*, věc C617/15, bod 22: „Je třeba připomenout, že podle ustálené judikatury Soudního dvora z požadavekĕ jednotného použití unijního práva a zásady rovnosti vyplývá, že znĕní ustanovení unijního práva, které výslovnĕ neodkazuje na právo členských států za účelem vymezení svého smyslu a dosahu, musí být zpravidla vykládáno v celé Unii autonomním a jednotným způsobem, přičemž tento výklad je třeba hledat s přihlédnutím nejen ke znĕní tohoto ustanovení, ale i ke kontextu ustanovení a ke cíli sledovanému dotčenou právní úpravou.“

věcné působnosti Bruselské úmluvy, bylo a je uvedené rozhodnutí široce využíváno, pokud jde o jeho metodologický dopad, v oblasti evropského mezinárodního práva soukromého a procesního.

V tomto rozhodnutí zaznělo k otázce interpretace pojmu užitého v uvedené úmluvě (předchůdci Nařízení Brusel I²² a Nařízení Brusel Ibis²³) následující: pojem „občanské a obchodní věci“ jako pojem užitý v úmluvě nemá být interpretován odkazem na jedno či druhé dotčené právo (tedy právo místa nalézacího řízení či právo místa vykonávacího řízení), nýbrž odkazem na schéma a účel samotné úmluvy, a současně odkazem na obecné principy vyplývající z celku dotčených právních řádů smluvních stran úmluvy²⁴. Zajímavé v této souvislosti je, že názor, který zde byl vyřčen a který ovlivnil celé uchopení interpretace pojmů, nebyl jediný, který zazněl v průběhu řízení. Generální advokát²⁵ či Komise²⁶ se přikláněli k řešení jinému – v podstatě národnímu – tedy uchopení v duchu *lege fori*. Což by se při procesu aplikace dotklo nejen samotné interpretace, ale také kvalifikace. Tedy nejednalo by se, tak jak tento názor „zvítězil“ a potvrdil se i v dalších rozhodnutích, o autonomní interpretaci a kvalifikaci, nýbrž o interpretaci a především kvalifikaci dle *legis fori*. V následném vývoji rozhodování je odkazováno i na další rozhodnutí, která v tomto duchu uvádí danou aktivitu a rozvádějí požadavek (viz poznámka pod čarou č. 21). Na podstatě přístupu však nic nemění.

4 DOKUMENTACE NA DVOU ROZHODNUTÍCH

Pro dokumentaci hledání významu pojmů z oblasti evropského práva v námi sledované oblasti kolizního a procesního práva uvedeme dva případy,

²² Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

²³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

²⁴ „*In the interpretation of the concept ‘civil and commercial matters’ for the purposes of the application of the Convention of 27 September 1968 on jurisdiction and the enforcement of judgments in Civil and Commercial Matters, in particular Title III thereof, reference must not be made to the law of one of the States concerned but, first, to the objectives and scheme of the Convention and, secondly, to the general principles which stem from the corpus of the national legal systems.*“

²⁵ Opinion of Mr. Advocate General Reischl delivered on 15. 9. 1976.

²⁶ Viz stanovisko Komise v odůvodnění rozhodnutí LTU vs. Eurocontrol 29/76, s. 1549.

kteří se týkají naplnění významu užitého pojmu na unijní úrovni včetně „distribuce“ činností mezi Soudním dvorem a národním soudem.

Prvé vybrané rozhodnutí se týká problematiky závazků ze smluv, dotýká se Nařízení Brusel I (jako procesní normy) a v oblasti kvalifikace také Nařízení Řím I. Jedná se případ *Corman-Collins SA vs. La Maison du Whisky SA*²⁷ (Corman-Collins C-9/12).

Druhým řízením je *Doris Margret Lisette Mahnkopf za přítomnosti Svena Mahnkopfa*²⁸ (Mahnkopf 558/16), které se týká oblasti rodinných vztahů.

V rozhodnutí Corman-Collins C-9/12 se zaměříme na jednu část položené otázky, odpovědi na ni (konkrétně výklad pojmu „smlouva o autorizovaném prodeji“) a na kvalifikaci, která byla provedena na autonomní úrovni, tedy s odhlédnutím od konkrétního národního práva (zde belgického).

Žádost o předběžnou otázku byla podána ve sporu mezi společnostmi Corman-Collins SA (dále jen „Corman-Collins“) se sídlem v Belgii a La Maison du Whisky SA (dále jen „La Maison du Whisky“) se sídlem ve Francii. Předmětem byl návrh na náhradu škody z důvodu ukončení smlouvy o autorizovaném prodeji zboží, kterou tyto společnosti ústně (jak vyplývá z uvedeného tvrzení Corman-Collins) uzavřely. Obě společnosti udržovaly po dobu asi deseti let obchodní vztahy. Společnost Corman-Collins nakupovala od společnosti La Maison du Whisky whisky různých značek. Využívala k prodeji název „Maison du Whisky Belgique“ a internetovou stránku uváděnou jako www.whisky.be a kontaktní údaje společnosti Corman-Collins byly uvedeny v časopise *Whisky Magazine* vydávaném dceřinou společností společnosti La Maison du Whisky. V prosinci 2010 zakázala La Maison du Whisky společnosti Corman-Collins používat název „Maison du Whisky Belgique“ a uzavřela internetovou stránku www.whisky.be. V únoru 2011 informovala společnost Corman-Collins, že výhradní distribuci dvou značek svých výrobků svěří od 1. dubna a od 1. září 2011 jiné společnosti. Jejím prostřednictvím má Corman-Collins nadále pořizovat své objednávky.

²⁷ Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 19. prosince 2013, *Corman-Collins SA proti La Maison du Whisky SA*, věc C-9/12.

²⁸ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 1. března 2018, *Doris Margret Lisette Mahnkopf za přítomnosti Svena Mahnkopfa*, věc C-558/16.

Corman-Collins podala proti společnosti La Maison du Whisky žalobu u Tribunal de commerce de Verviers. Domáhala se náhrady škody za vypovězení smlouvy, a to na základě belgického zákona ze dne 27. července 1961. Příslušnost belgického soudu byla odůvodněna článkem 4 tohoto zákona. Corman-Collins kvalifikovala vztah jako smlouvu o autorizovaném prodeji ve smyslu uvedeného zákona. La Maison du Whisky zpochybnila místní příslušnost soudu s odkazem na článek 2 Nařízení Brusel I. Současně co do kvalifikace tvrdila, že se jedná o pouhé kupní smlouvy uzavírané na základě týdenních objednávek v závislosti na poptávce společnosti Corman-Collins. Základ dotazu, zajímavý pro nás právě pro tvorbu autonomního pojmu, se týkal toho, zda musí být smlouva o autorizovaném prodeji kvalifikována jako smlouva o prodeji zboží nebo o poskytování služeb ve smyslu uvedeném v článku 5 odst. 1 písm. b) Nařízení Brusel I. Ostatní aspekty ponecháváme stranou a odkazujeme na odůvodnění rozsudku. Ve své odpovědi na druhou a třetí otázku²⁹ Soudní dvůr s odkazem na stanovisko generálního advokáta uvedl, že „smlouva o autorizovaném prodeji“ není v unijním právu definována a může odkazovat na různé skutečnosti. Bez ohledu na rozmanitost závazků je však základem zajištění distribuce zboží poskytovatele oprávnění k prodeji. Soudní dvůr uvedl, že pro účely kvalifikace smlouvy podle tohoto ustanovení je třeba vycházet ze závazku, který je charakteristický pro dotčenou smlouvu.³⁰ V závislosti na zjištění (zde několikrát zaznělo, že pokud jde o skutková zjištění, tak ta náleží národnímu soudu) lze uvést:

- a) smlouva, pro niž je charakteristický závazek dodání zboží, musí být kvalifikována jako „prodej zboží“ ve smyslu článku 5 odst. 1 písm. b) první odrážky Nařízení Brusel I. Tuto kvalifikaci lze použít na trvalý obchodní vztah mezi dvěma hospodářskými subjekty v případě, že se tento vztah omezuje na smlouvy po sobě jdoucí, jejichž předmětem je dodání a odebrání zboží. Tato kvalifikace naopak neodpovídá struktuře typické smlouvy o autorizovaném prodeji, pro kterou je charakteristická rámcová dohoda, jejímž předmětem je závazek spočívající v dodání a zásobování sjednaný do budoucna dvěma hospodářskými subjekty, která obsahuje zvláštní smluvní ustanovení

²⁹ K ostatním závěrům odkazujeme na odůvodnění rozsudku.

³⁰ Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 25. února 2010, Car Trim GmbH proti KeySafety Systems Srl., věc C381/08, body 31 a 32.

ohledně distribuce zboží, jež prodává poskytovatel oprávnění, autorizovaným prodejcem.

- b) pokud jde o pojem „služba“, vyvolává tento přinejmenším onen závěr, že strana, která ji poskytuje, vykonává určitou činnost za úplatu³¹ Uvedené kritérium „existence činnosti“ vyžaduje aktivní jednání, nikoli pouhé zdržení se jednání.³² V případě smlouvy o autorizovaném prodeji odpovídá toto kritérium charakteristickému plnění poskytovateli autorizovaným prodejcem, který se zajišťováním distribuce zboží poskytovatele oprávnění k prodeji podílí na rozvoji šíření tohoto zboží. Díky záruce zásobování zbožím, která je mu poskytnuta na základě smlouvy o autorizovaném prodeji a případně díky jeho účasti na obchodní strategii poskytovatele oprávnění k prodeji, zejména účasti na propagačních akcích, což jsou skutečnosti, které musí ověřit vnitrostátní soud, může autorizovaný prodejce nabízet zákazníkům služby a výhody, které nemůže poskytovat pouhý prodejce, a získat tak pro zboží poskytovatele oprávnění k prodeji, větší podíl na místním trhu. Samotnou úplatu jako protiplnění za určitou činnost nelze chápat v úzkém slova smyslu jako zaplacení peněžní částky.

Do úvahy je třeba vzít v daném případě skutečnost, že smlouva o autorizovaném prodeji vychází z výběru autorizovaného prodejce poskytovatelem oprávnění k prodeji. Tento výběr, který je charakteristickým prvkem pro tento typ smlouvy, přiznává autorizovanému prodejci konkurenční výhodu spočívající v tom, že pouze on bude mít právo prodávat zboží poskytovatele oprávnění k prodeji na vymezeném území nebo že přinejmenším bude toto oprávnění využívat omezený počet autorizovaných prodejců. Smlouva o autorizovaném prodeji upravuje navíc často pomoc poskytovanou autorizovanému prodejci v oblasti přístupu k reklamním nosičům, předávání know-how prostřednictvím školení nebo též výhodnějších způsobů placení. Všechny tyto výhody, jejichž existenci musí ověřit soud rozhodující ve věci samé (tedy národní soud), představují pro autorizovaného prodejce ekonomickou hodnotu, kterou lze považovat za hodnotu představující úplatu.

³¹ Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 23. dubna 2009, *Falco Privatstiftung a Thomas Rabitsch proti Gisela Weller-Lindborst*, věc C533/07, bod 29.

³² V tomto smyslu viz výše uvedený rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 23. dubna 2009, *Falco Privatstiftung a Thomas Rabitsch proti Gisela Weller-Lindborst*, věc C533/07, body 29–31.

Závěr byl učiněn ten, že smlouva o autorizovaném prodeji, která obsahuje závazky charakterizující službu, může být kvalifikována jako smlouva o poskytování služeb. Soudní dvůr v bodě dva rozsudku tak výslovně uvedl: „*Článek 5 bod 1 písm. b) nařízení č. 44/2001 musí být vykládán v tom smyslu, že pravidlo pro určení příslušnosti stanovené v druhé odrážce tohoto ustanovení pro spory týkající se smluv o poskytování služeb se použije v případech soudní žaloby, kterou žalobce se sídlem v některém členském státě uplatňuje proti žalovanému, který má sídlo v jiném členském státě, nároky plynoucí ze smlouvy o autorizovaném prodeji, což vyžaduje, aby smlouva, která váže smluvní strany, obsahovala zvláštní ustanovení ohledně distribuce zboží, které prodává poskytovatel oprávnění k prodeji, autorizovaným prodejcem. Je na vnitrostátním soudu, aby ověřil, zda tomu tak je ve sporu, který mu byl předložen.*“

Rozsudek se týkal samozřejmě problematiky určení příslušnosti. To, co bylo pro nás zajímavé, je právě ono „naplnění“ pojmu „smlouva o poskytování služeb“ situací, kdy se jedná o poměrně častý typ smlouvy distributorské, v tomto případě „smlouvu o autorizovaném prodeji“. Ostatní položené otázky či odpovědi na ně se týkají typicky interpretační činnosti. Zde uvedená otázka spojená do odpovědi dva a tři naopak vykazuje onen jiný účinek – vytvoření pojmu, který je základní pro interpretaci znaků právní skutkové podstaty a bude využit pro kvalifikaci znaků skutkové podstaty.

Druhý případ je z oblasti, v níž i přesto, že jsou si evropské země kulturně blízko, ať již vzhledem k rozdílnému vývoji některých institutů, či vlastně i díky migraci do Evropy, se budeme setkávat i v budoucnu se situacemi, které budou vyžadovat vyjasnění. Případ *Mahnkopf 558/16* je spojen s nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení (dále jen „Nařízení o dědění“). Situace se týká oné styčné oblasti, kterou známe i z českého práva, tj. vypořádání majetku mezi manželi a dědickým nárokem pozůstalého manžela. Kvalifikace situace jako případu spadajícího do dědického práva či případu spadajícího do rodinného práva je v námi uvedené situaci napojena na vyhotovení dědického osvědčení a zahrnutí onoho podílu, který má základ v právu rodinném, pod unijní pojem.

Fakta jsou následující. Lutz Mahnkopf zemřel dne 29. srpna 2015, v době smrti byl sezdán s Doris L. M. Mahnkopf. Oba manželé měli německou

státní příslušnost a trvalé bydliště v Berlíně (Německo). Jedinými dědici zůstavitele, jenž neučinil žádné pořízení pro případ smrti, jsou manželka a jediný syn. Manželé podléhali zákonnému režimu odděleného jmění s vyrovnáním majetku nabytého během manželství při jeho zániku a uzavřeli manželskou smlouvu. Majetek zůstavitele se nacházel v Německu s výjimkou spoluvlastnického podílu v rozsahu jedné poloviny na pozemku nacházejícím se ve Švédsku. V roce 2016 vydal na návrh pozůstalé manželky Amtsgericht Schöneber vnitrostátní dědické osvědčení, podle kterého pozůstalá manželka a potomek zdělili každý polovinu majetku zůstavitele v souladu se zákonným přechodem práv stanoveným německým právem. Předkládající soud uvádí, že dědický podíl přiznaný manželce je výsledkem použití § 1931 odst. 1 BGB, podle kterého se zákonný dědický podíl pozůstalého manžela, tj. čtvrtina, zvýší o další čtvrtinu v případě, že manželé podléhali zákonnému režimu odděleného jmění s vyrovnáním majetku nabytého během manželství při jeho zániku, jak vyplývá z § 1371 odst. 1 BGB. Dne 16. června 2016 pozůstalá manželka požádala notáře, aby jí v souladu s Nařízením o dědění vydal evropské dědické osvědčení, ve kterém bude společně se svým synem označena za spoludědice, a to každý z nich poloviny dědictví v souladu s vnitrostátním pravidlem o zákonném přechodu práv. Důvodem bylo uplatnění požadavku na převod vlastnictví ve Švédsku. Soud vydání zamítl z důvodu, že dědický podíl přiznaný manželce zůstavitele vycházel, pokud jde o jednu čtvrtinu dědictví po zůstaviteli, z dědického režimu, a pokud jde o druhou čtvrtinu dědictví po zůstaviteli, z úpravy majetkových poměrů v manželství stanovené v § 1371 odst. 1 BGB (jako ustanovení, které je aktivováno pro vypořádání majetku jen v případě smrti jednoho z manželů). Pozůstalá manželka podala proti rozhodnutí odvolání. Podstatou první otázky předkládajícího soudu je, zda musí být článek 1 odst. 1 Nařízení o dědění vykládán v tom smyslu, že do oblasti působnosti tohoto nařízení spadá takové vnitrostátní ustanovení, jako je ustanovení dotčené ve věci v původním řízení, podle kterého se v případě smrti jednoho z manželů majetek nabytý během manželství paušálně vyrovná tím, že se zvýší zákonný dědický podíl pozůstalého manžela. To za situace, kdy článek 1 odst. 2 tohoto nařízení taxativním způsobem vyjmenovává otázky vyloučené z oblasti působnosti tohoto nařízení, mezi nimiž jsou

v písm. d) tohoto ustanovení uvedeny „otázky vztahující se k úpravě majetkových poměrů v manželství“. Článek 3 odst. 1 písm. a) Nařízení o dědění upřesňuje, že toto dědění zahrnuje „jakoukoli formu přechodu majetku, práv a závazků z důvodu smrti, ať již se jedná o přechod jako projev vůle v pořízení pro případ smrti, nebo o přechod na základě dědění ze zákona“.

Závěr byl učiněn následující: „*Článek 1 odst. 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědicích věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení musí být vykládán v tom smyslu, že do oblasti působnosti tohoto nařízení spadá takové vnitrostátní ustanovení, jako je ustanovení dotčené ve věci v původním řízení, podle kterého se v případě smrti jednoho z manželů majetek nabytý během manželství paušálně vyrovná tím, že se zvýší zákonný dědický podíl pozůstalého manžela.*“

V uvedeném případě, vzhledem k povaze problému, se dostáváme do oblasti kvalifikace skutkového stavu nepřímo, a to přes hodnocení vnitrostátního ustanovení.

5 ZÁVĚR

Vnější rozhodovací harmonie představuje hodnotu, k níž by mělo mezinárodní právo soukromé a procesní směřovat. Hodnotu, která je současně dosažitelná jen v určitých rysech a kterou může nabourávat celá řada momentů a otázek. Věnovali jsme se zde nastínění jedné z nich – autonomní interpretaci. Ta v prostředí, kdy existují jen pojmy užitě v kolizních a procesních normách a neexistuje hmotné naplnění těchto pojmů v rámci daného systému práva (zde evropského), představuje tvorbu takovýchto pojmů. Je propojena ve svém procesu aplikace zejména u norem kolizních s kvalifikační skutkové podstaty. Uchopení těchto pojmů na základě nejenom cílů a principů, na nichž je postavena konkrétní norma, ale také na základě obecných principů vycházejících ze všech členských států, představuje složitý proces. Tato „soudcovská tvorba“ uchopení pojmů je nástrojem ke snížení rozhodovací disharmonie v námi sledované oblasti.

Literatura

- BANU, Roxana. *Nineteenth Century Perspectives on Private International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018, 332 s. ISBN 978-0-19-881984-4.
- BARATTA, Roberto. The Process of Characterization in the EC Conflict of Laws: Suggesting a Flexible Approach. In: ŠARČEVIĆ, Petar, Paul VOLKEN a Andrea BONOMI. *Yearbook of Private International Law*. VI. vyd. Munich: Sellier European Law Publishers, 2004, s. 155–170. ISBN 978-3-935808-36-1.
- Di ANGELO, Davi. The Role of General Principles of EU in Private International Law and the Perspectives of the Codification in the Field. *Federalismi.it* [online]. 2018 [cit. 01. 05. 2019]. Dostupné <https://federalismi.it/nv14/articolo-documento.cfm?Artid=37043>
- GUTZWILLER, Max. *Geschichte des Internationalprivatrechts*. Basel und Stuttgart: Helbing und Lichtenhahn Verlag AG, 1977, 326 s. ISBN 3-7190-0688-3.
- KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Prague: Academia, 1971, 308 s. ISBN 978-94-011-8737-4.
- KROPHOLLER, Jan. *Internationales Privatrecht*. 6. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. 742 s. ISBN 3-16-148923-3
- KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ, Květoslav RŮŽIČKA a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň-Brno: Aleš Čeněk–Doplňek, 2015, 429 s. ISBN 978-80-7380-550-0.
- LIPSTEIN, Kurt. *Principles of the Conflict of Laws: National and International*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1981, 145 s. ISBN 978-94-011-8614-8.
- NEUHAUS, Paul Heinrich. *Die Grundbegriffe des Internationalen Privatrechts*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1962, 325 s.
- NEUNER, R. R. *Der Sinn der Internationalprivatrechtlichen Norm – Eine Kritik der Qualifikationstheorie*. Brünn-Prag-Leipzig-Wien: Verlag Rudolf M. Röhler, 1932.
- NIETNER, Sarah. *Internationales Entscheidungseinklang im europäischen Kollisionsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, 366 s. ISBN 978-3-16-154341-8.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Instituty mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 268 s. ISBN 978-80-7552-501-7.

ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Klára DRLIČKOVÁ, Tereza KYSELOVSKÁ a Jiří VALDHANS. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 222 s. ISBN 978-80-7598-123-3.

ROZEHNALOVÁ, Naděžda, Vladimír TÝČ a Monika NOVOTNÁ. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 346 s. ISBN 80-210-1867-4.

ZIMMERMANN, Michal Arturovič. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právník, 1933, 231 s.

Soudní rozhodnutí

Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 18. října 2016, Republik Griechenland proti Grigoriosu Nikiforidisovi, věc C135/15.

Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 18. května 2017, *Hummel Holding A/S proti Nike Inc., Nike Retail BV*, věc C617/15.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. října 1976, *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG proti Eurocontrol*, věc C-29/76.

Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 25. února 2010, *Car Trim GmbH proti KeySafety Systems Srl*, věc C381/08.

Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 23. dubna 2009, *Falco Privatstiftung a Thomas Rabitsch proti Gisela Weller-Lindhorst*, věc C533/07.

Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 19. prosince 2013, *Corman-Collins SA proti La Maison du Whisky SA*, věc C-9/12.

Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 1. března 2018, *Doris Margret Lisette Mahnkopf za přítomnosti Svena Mahnkopfa*, věc C-558/16.

URYCHLENÉ ROZHODČÍ ŘÍZENÍ V OBCHODNÍCH SPORECH

Květoslav Růžička*

Anotace

Rozhodčí řízení v mezinárodním i vnitrostátním obchodním styku je oproti řízení před obecnými soudy upřednostňováno také proto, že je podstatně rychlejší. Rozhodčí řízení je totiž jednoinstanční. Strany mají možnost využít i institut, který v civilním soudním řízení neexistuje, a to urychlené rozhodčí řízení. Takové řízení je upraveno v rádech některých stálých rozhodčích soudů. Urychlené rozhodčí řízení je možné i před Rozhodčím soudem HK ČR a AK ČR. Rozhodčí nálezy musí být vydány do dvou, resp. čtyř měsíců od zaplacení poplatku za urychlené rozhodčí řízení.

Klíčová slova

Lhůty pro rozhodnutí; rozhodčí nález; urychlené rozhodčí řízení.

1 ÚVOD

Jubilanta znám již mnoho let, setkal jsem se s ním na mnoha akcích v tuzemsku i zahraničí. Zemplínská Štíra, Domaša a další destinace vhodné pro příjemné setkávání kateder mezinárodního práva. Jubilant je odborníkem v mnoha právních oblastech. Nevím však, zda někdy působil jako rozhodce a rozhodl nějaký spor. I když asi nepůsobil, rozhodl jsem se pro něj napsat příspěvek právě z oblasti rozhodčího řízení. Přestože je v současné době upřednostňována mediace, má rozhodčí řízení stále své místo při řešení podnikatelských obchodních sporů.¹

* Prof. JUDr. Květoslav Růžička, CSc., Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Email: ruzicka@prf.cuni.cz

¹ Podrobněji srov. NOVÝ, Zdeněk a Klára DRLIČKOVÁ. *Role veřejného zájmu v mezinárodní obchodní a investiční arbitráži*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1 a násl.

Podnikatel v případě, jestliže jeho obchodní partner, tuzemský či zahraniční, nesplní své povinnosti vyplývajícího ze smluvního vztahu (zpravidla nejčastěji nezaplatí za dodané zboží či služby), disponuje řadou možností, jak takový případ řešit. Může se pokusit o uzavření dohody o splátkách či jiného podobného smluvního typu, může na svou pohledávku zcela rezignovat a odepsat ji nebo ji může vymáhat v soudním či rozhodčí řízení.

Je všeobecně známo, že soudní řízení je řízení zdlouhavé nejenom v České republice, ale i v zahraničí (Řecko, Španělsko, Itálie), přičemž v civilním soudním řízení je vždy zvýhodněna ta strana, před jejímž soudem je vedeno (např. nutnost zastoupení místním advokátem, vede se v místním jazyce apod.). V rámci Evropské unie je alespoň vyřešena otázka uznání a výkonu soudních rozhodnutí vydaných v jiné členské zemi.²

V mezinárodním obchodním styku je dávana přednost vymáhání pohledávek z obchodních vztahů v rozhodčím řízení, které je považováno ve srovnání se soudním řízením za výhodnější. Strany se mohou dohodnout na počtu rozhodců, na místě konání řízení, mohou se dohodnout na rozhodnutí pouze na základě písemností apod. Za jednu z významných výhod je považována rychlost rozhodčího řízení.³ V této souvislosti je třeba poukázat na to, že rozhodčí řízení je jednoinstanční a že doručením rozhodčího nálezu stranám rozhodčí řízení končí.⁴

Vzhledem k tomu, že strany jsou *dominus litis* sporu, mohou stanovit rozhodcům lhůtu pro vydání rozhodčího nálezu. S tím však souvisí otázka, jaké důsledky by nastaly, jestliže by rozhodci nevydali rozhodčí nález ve stranami stanovené lhůtě. Z tohoto důvodu strany využívají možnost konání tzv. urychleného rozhodčího řízení.

² Prostřednictvím nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění).

³ O výhodách rozhodčího řízení srov. např. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 10 a násl.; nebo POLÁČEK, Bohumil. *Právo mezinárodního obchodu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 298 a násl.

⁴ Strany se však mohou v rozhodčí smlouvě dohodnout na přezkoumání rozhodčího nálezu nebo kterákoliv z nich může podat k obecnému soudu návrh na zrušení rozhodčího nálezu v zemi, kde byl rozhodčí nález vydán.

V oblasti rozhodčího řízení je všeobecný problém s možností seznamovat se s rozhodčími nálezy jak v rozhodčím řízení institucionálním, tak i v řízení ad hoc. Rozhodčí řízení je zásadně neveřejné a rozhodci jsou povinni o své rozhodovací činnosti zachovávat mlčenlivost. Proto se s nimi můžeme seznámit pouze v případech, že je některá ze stran publikuje nebo jsou částečně publikovány v odborných publikacích.⁵

2 K URYCHLENÉMU ROZHODČÍMU ŘÍZENÍ OBECNĚ

Každý podnikatelský subjekt by nepochybně rád využil k dalšímu svému podnikání finanční prostředky, které mu jeho obchodní partner dluží, a proto rád využije všech dostupných možností, které mu právní prostředky umožňují, aby se ke své pohledávce „dostal“ co nejrychleji. Urychlené rozhodčí řízení mu takovou možnost poskytuje, protože jeho prostřednictvím je zajištěno vydání rozhodčího nálezu v době co možná nejkratší.

Dalšími možnostmi, jak se rychle dostat k pravomocnému a vykonatelnému rozhodčímu nálezu, je rozhodování pouze na základě písemných materiálů bez nařízení ústního jednání nebo vydání rozhodčího nálezu bez odůvodnění či rozhodování na základě spravedlnosti. V těchto případech se strany musí na takovém postupu dohodnout. Urychlené rozhodčí řízení se může konat i bez dohody stran.

Zákon č. 216/2014 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZRŘ“), žádnou lhůtu pro vydání rozhodčího nálezu nestanoví. Pouze v § 18 odst. 2 stanoví, že rozhodci „vedou rozhodčí řízení tak, aby bez zbytečných formalit a při poskytnutí stejné příležitosti ke uplatnění práv všem stranám byl zjištěn skutkový stav věci potřebný pro rozhodnutí sporů“. Ani v Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen „Rozhodčí soud“) nenajdeme žádnou obecnou lhůtu k vydání rozhodčího nálezu.⁶

⁵ Srov. např. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a Daniela KOVÁŘOVÁ. *Stálé rozhodčí soudy versus rozhodčí řízení ad hoc*. Praha: Stálá konference českého práva, s. r. o., 2017, s. 18 a násl.

⁶ Některá pravidla stálých zahraničních rozhodčích soudů však lhůtu k vydání rozhodčího nálezu stanoví – srov. např. čl. 30 odst. 1 ICC Rules on arbitration as in effect on 1 March 2017 – „Lhůta, během níž musí rozhodčí senát vydat konečný nález, činí šest měsíců [...] od připojení posledního podpisu k Mandátu rozhodčího senátu [...]“.

Obecná úprava rozhodčího řízení urychlené rozhodčí řízení neupravuje. Úpravu urychleného rozhodčího řízení však najdeme v pravidlech upravujících rozhodčí řízení před stálými rozhodčími soudy.

Urychlené rozhodčí řízení upravuje i Řád Rozhodčího soudu. Původně však neupravoval urychlené rozhodčí přímo v ustanovení Řádu, ale v Pravidlech o nákladech rozhodčího řízení, které byly součástí Řádu. Podle § 6 odst. 1 Pravidel o nákladech rozhodčího řízení, účinných od 15. března 1996 „*Na základě písemné dohody stran předložené Rozhodčímu soudu se koná urychlené řízení s vydáním rozhodčího nálezu do 1 měsíce od zaplacení poplatku za rozhodčí řízení zvýšeného o 75 %, nebo na žádost žalující strany s vydáním rozhodčího nálezu do 4 měsíců od zaplacení poplatku za rozhodčí řízení zvýšeného o 50 %.*“.

Dne 1. května 2002 nabyly účinnosti dva Řády Rozhodčího soudu – pro vnitrostátní spory a pro mezinárodní spory. Ani jeden z nich přímo v textu urychlené rozhodčí řízení neupravoval. Bylo upraveno pouze v Pravidlech. Odlišná byla pouze lhůta pro vydání rozhodčího nálezu v případě, kdy je požadována pouze jedna strana – do tří měsíců u vnitrostátních sporů a do čtyř měsíců u mezinárodních sporů.

Text obou Řádů ohledně urychleného rozhodčího řízení byl novelizován Dodatkem č. 3, který nabyl účinnosti dne 1. února 2007, přičemž bylo doplněno nové ustanovení (§ 27a), dle kterého urychlené rozhodčí řízení znamenalo vydání rozhodčího nálezu do jednoho měsíce, resp. tří měsíců, ode dne zaplacení zvýšeného poplatku.

Urychlené rozhodčí řízení je také obsaženo od 1. března 2017 v čl. 30 a v Příloze VI Rozhodčích pravidel ICC. Již v roce 2010 bylo zavedeno urychlené rozhodčí řízení před Singapurským mezinárodním střediskem rozhodčího řízení.⁷

Urychlené rozhodčí řízení by mělo navrátit rozhodčímu řízení jeho výhodu, kterou v posledních letech ztrácelo, a to jeho rychlost. Je to vidět v praxi zejména v České republice na jeho tzv. judicializaci, tj. přizpůsobování se řízení před obecnými soudy. Jako příklad je možno uvést poučovací povinnost rozhodců podle ustanovení § 118a občanského soudního řádu.

⁷ Singapore International Arbitration Centre (SIAC).

Řád Burzovního rozhodčího soudu urychlené rozhodčí nezná, ale Mezinárodní rozhodčího soudu při Československé komoditní burz upravuje v čl. 4 svého Řádu zrychlené řízení (do dvou a čtyř měsíců).

3 URYCHLENÉ ROZHODČÍ ŘÍZENÍ PŘED ROZHODČÍM SOUDEM

Řád Rozhodčího soudu, účinný od 1. července 2012, který zrušil předchozí dvojí úpravu, má stejnou úpravu pro veškeré spory, které jsou podle ZRR arbitrovatelné (tzn. že mohou být rozhodnuty v rozhodčím řízení). Jak je všeobecně známo, není již možné od 1. prosince 2016 uzavírat rozhodčí smlouvy mezi podnikatelem a spotřebitelem.

Urychlené rozhodčí řízení je výslovně upraveno v § 30, § 49 a § 56 odst. 3 Řádu Rozhodčího soudu.⁸ Zásadní změnou byl prodloužení lhůty z jednoho na dva měsíce pro vydání rozhodčího nálezu, protože jednoměsíční lhůta se ukázala jako nedostatečná, zejména když rozhodoval tříčlenný rozhodčí senát nebo žalovaná strana neposkytovala dostatečnou součinnost (např. nepřebírala písemnosti zasílané Rozhodčím soudem).

Ustanovení § 30 odst. 1 zná dvě lhůty pro vydání rozhodčího nálezu nebo usnesení o zastavení řízení.⁹ Jednak lhůtu dvou měsíců na základě písemné dohody stran, nebo čtyř měsíců v případě, že se urychlené rozhodčí řízení koná na návrh kterékoliv strany rozhodčí smlouvy. V tomto druhém případě nemusí být o urychleném rozhodčím řízení mezi stranami uzavřena žádná dohoda.

Podmínkou, aby se urychlené rozhodčí řízení mohlo konat, je zaplacení zvýšeného poplatku za řízení dle ustanovení § 49 odst. 1 Řádu Rozhodčího soudu, a to v případě rozhodnutí sporu do dvou měsíců zvýšeného o 75 % poplatku dle Sazebníku, nebo v případě rozhodnutí sporu do čtyř měsíců zvýšeného o 50 % poplatku dle Sazebníku.¹⁰ Zvýšený poplatek za projednání

⁸ Podrobněji k řízení před Rozhodčím soudem srov. RŮŽIČKA, Květoslav a Dita FRINTOVÁ. *Vnitrostátní a mezinárodní rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při HK ČR a AK ČR. Rozhodčí soud sedmdesátíkem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 79 a násl.

⁹ Rozhodčím nálezem rozhodci rozhoduje ve věci, usnesením zastavují řízení v případě, že žalující strana vezme žalobu zpět nebo rozhodci dospějí k názoru, že není dána pravomoc Rozhodčího soudu k projednání žalobou uplatněných nároků.

¹⁰ Dostupné z: <http://www.soud.cz/sazebniky>.

sporu v urychleném rozhodčím řízení hradí strana, na jejíž návrh se urychlené řízení koná. Pokud není poplatek za urychlené rozhodčí řízení zaplacen, není spor jako urychlený projednáván. Není-li zvýšený poplatek zaplacen ani v dodatečné lhůtě, je řízení vedeno jako „*neurychlené*“.

Za projednání sporu s mezinárodním prvkem je žalující strana povinna uhradit Rozhodčímu soudu také správní náklady rozhodčího řízení, které se hradí ve formě paušálu na správní náklady (§ 45 odst. 1 písm. d) a odst. 5, § 53 Řádu Rozhodčího soudu). V případě urychleného rozhodčího řízení se paušál na správní náklady v žádném případě nezvyšuje.

Lhůty stanovené Řádem Rozhodčího soudu se podle § 30 odst. 2 Řádu Rozhodčího soudu zkracují na třetinu, resp. na polovinu.

Strana, přestože bylo mezi stranami v rozhodčí smlouvě dohodnuto urychlené rozhodčí řízení, nemusí při podání žaloby požadovat urychlené rozhodčí řízení a Rozhodčí soud ji nemůže vyzvat k zaplacení zvýšeného poplatku. Strany mají právo, ne povinnost, urychlené rozhodčí řízení navrhnout.

Strany mohou z vlastní iniciativy, jde-li o urychlené řízení s vydáním rozhodčího nálezu do dvou měsíců, anebo na žádost rozhodců, lhůtu stanovenou k vydání rozhodčího nálezu prodloužit. To může i strana, která navrhla urychlené řízení s vydáním rozhodčího nálezu do čtyř měsíců, souhlas druhé strany není nutný.

V případě, že rozhodčí nález nebo usnesení o zastavení řízení, nejsou vydány ve stanovených lhůtách (dva měsíce nebo čtyři měsíce), Rozhodčí soud vrací zvýšený poplatek té straně, která jej uhradila.

Strany by si měly být vědomy, že v urychleném rozhodčím řízení nelze rozhodovat jakýkoliv spor. Určitě ne spor právně složitý, který vyžaduje nejenom provedení řady listinných důkazů, výslechů svědků apod. Jen ustanovení znalce a vypracování znaleckého posudku nemusí být otázka jednoho měsíce. Zvláště v případě velké investiční akce s mezinárodním prvkem.

Pokud pak bude rozhodčí nález nebo usnesení o zastavení řízení vydány ve stanovené lhůtě, musí rozhodci rozhodnout také o tom, kdo ponese náhradu zaplaceného zvýšeného poplatku. Řád Rozhodčího soudu rozlišuje mezi urychleným rozhodčím řízením s vydáním rozhodčího nálezu do dvou měsíců a do čtyř měsíců.

V prvním případě budou rozhodci rozhodovat podle obecné úpravy náhrady nákladů obsažené v ustanovení § 55 odst. 1 Řádu Rozhodčího soudu a straně, která měla ve věci plný úspěch, přiznají proti straně, která ve věci úspěch neměla, i náhradu zvýšeného poplatku; jestliže by úspěch neměla, není jí úhrada zvýšeného poplatku přiznána.

Ve druhém případě podle § 56 odst. 3 Řádu Rozhodčího soudu nese zvýšený poplatek za projednání sporu v urychleném řízení ta strana, na jejíž návrh se urychlené řízení koná. Druhá strana totiž s urychleným rozhodčím řízením nemá nic společného.

Z časového hlediska by teoreticky mohl vzniknout problém v případě, že by si strany sjednaly v rozhodčí smlouvě urychlené rozhodčí řízení s vydáním rozhodčího nálezu do jednoho měsíce. Rozhodujícím kritériem by zde byla doba sjednání rozhodčí smlouvy s takovým urychleným rozhodčím řízením, a to datum 1. července 2012, kdy nabyl účinnosti současný Řád Rozhodčího soudu, který zavedl s ohledem na problémy s vydáváním rozhodčího nálezu do jednoho měsíce dvouměsíční lhůtu jak pro vnitrostátní spory, tak i pro spory mezinárodní.

Dle ustanovení § 60 odst. 4 Řádu Rozhodčího soudu se v urychlených řízeních s vydáním rozhodčího nálezu do jednoho měsíce od zaplacení zvýšeného poplatku za rozhodčí řízení podle rozhodčí smlouvy uzavřené před 1. červencem 2012 postupuje podle tohoto Řádu s tím, že se § 30 odst. 1 písm. a), který stanoví dvouměsíční lhůtu k vydání rozhodčího nálezu, nepoužije, a rozhodčí nález se vydá ve lhůtě sjednané stranami.

V současné době by tedy jednoměsíční lhůta sjednaná stranami byla neplatná a rozhodci by postupovali podle citovaného § 30 odst. 1 písm. a) Řádu Rozhodčího soudu, tedy vydali by rozhodčí nález do dvou měsíců od zaplacení zvýšeného poplatku za rozhodčí řízení.

4 URYCHLENÉ ROZHODČÍ ŘÍZENÍ AD HOC

Rozhodčí řízení ad hoc je zcela v rukách stran, protože ty mohou stanovit rozhodcům procesní pravidla, podle kterých mají rozhodci postupovat, mohou se dohodnout i na urychleném rozhodčím řízení. V rozhodčím řízení ad hoc oproti rozhodčímu řízení institucionálnímu strany neplatí

rozhodcům žádné „poplatky“, ale platí jim sjednanou odměnu za výkon jejich funkce, a dále administrativní náklady spojené s projednáním konkrétního sporu.

Strany se mohou dohodnout na jakémkoliv lhůtě, ve které by měl být vydán v urychleném rozhodčím řízení rozhodčí nález. Dohodnutá lhůta však musí být splnitelná. Asi jiná bude v čistě vnitrostátním sporu mezi stranami mající své sídlo v Brně a jiná mezi brněnským podnikatelem a podnikatelem z Bangladéše. Jiná bude asi i v případě, že by spor rozhodoval jediný rozhodce, než když by spor měl rozhodovat tříčlenný rozhodčí senát, kdy jeden z rozhodců bude muset být z Bangladéše.

Hypoteticky je možné, aby se strany dohodly na urychleném rozhodčím řízení s vydáním rozhodčího nálezu do pěti dnů, či dokonce do jednoho dne ode zaplacení zvýšené odměny za rozhodčí řízení rozhodcům. Muselo by však být splněno několik podmínek: nenařizovalo by se ústní jednání, rozhodovalo by se pouze na základě písemností, žalovaný by se již vyjádřil a nároky žalobce by nerozporoval, popřípadě by nárok žalobce co do důvodu a výše uznal. Urychlené rozhodčí řízení by ještě více urychlilo, dohodly-li by se strany na vydání rozhodčího nálezu bez odůvodnění. Rozhodčí nález by tak obsahoval jen obecné náležitosti, výrok, datum, místo jeho vydání a podpisy rozhodců (jediného rozhodce).

Přestože se v oblasti rozhodčího řízení pohybuji od roku 1980, s urychleným rozhodčím řízením ad hoc jsem se jako rozhodce dosud nesetkal, ale je mi známo, že se vyskytuje.

5 ZÁVĚR

Urychlené rozhodčí řízení může pomoci stranám dosáhnout konečného rozhodnutí ve věci v předem stanovené lhůtě.¹¹ Záleží jen na stranách, zda tento institut využijí a na urychleném rozhodčím řízení se dohodnou již v rozhodčí smlouvě, nebo tento institut bude využit jednou ze stran při podání žaloby Rozhodčímu soudu. Strany tak mají zajištěno rychlé vydání exekučního titulu, pravomocného rozhodčího nálezu.

¹¹ Podrobněji k § 30 Řádu Rozhodčího soudu srov. MAISNER, M. a V. TRAPL. *Řád Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2015, s. 101 a 134.

Jako nejstarší žijící vysokoškolský pedagog z oboru Mezinárodní právo soukromé si dovoluji z celého srdce popřát jubilantovi hodně zdraví a mnoho dalších tvůrčích sil a optimismu na cestě k dalšímu jubileu.

Literatura

- BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-342-7.
- BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a Daniela KOVÁŘOVÁ. *Stálé rozhodčí soudy versus rozhodčí řízení ad hoc*. Praha: Stálá konference českého práva, 2017. ISBN 978-80-906813-0-9.
- NOVÝ, Zdeněk a Klára DRLIČKOVÁ. *Role veřejného zájmu v mezinárodní obchodní a investiční arbitráži*. Praha: C. H. Beck, 2017, Právní instituty. ISBN 978-80-7400-687-6.
- POLÁČEK, Bohumil. *Právo mezinárodního obchodu*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-770-7.
- RŮŽIČKA, Květoslav a Dita FRINTOVÁ. *Vnitrostátní a mezinárodní rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR: rozhodčí soud sedmdesátíkem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, Pro praxi. ISBN 978-80-7380-745-0.

JE SOUDNÍ ROZHODNUTÍ (ČESKÉ I UNIJNÍ) OBECNĚ ZÁVAZNÉ A MÁ POVAHU PRAMENE PRÁVA?

David Sehnálek*

Profesora Vladimíra Týče jsem poprvé poznal jako student na přednáškách. Ze svých magisterských studií mám jen jednu fotografii z fakulty, shodou okolností je na ní právě on při přednášce z práva Evropských společenství. Fotografie vznikla vlastně úplně náhodou, cestu k právu Evropské unie jsem si totiž našel mnohem později, až v průběhu doktorského studia. Přes tuto náhodnost vzniku má pro mne velký symbolický význam. Pan profesor se postupně stal mým vzorem, a to jak po stránce lidské, tak i profesní. Jako vedoucí katedry byl vždy rozvážný, korektní, spravedlivý, noblesní i přející. To vše jsou vlastnosti, které bohužel nejsou samozřejmé. Už jen pro ně bych si jej vážil a považuji za své ohromné životní štěstí, že právě on byl v práci mým prvním nadřízeným. Z pohledu profesního jsem na pana profesora vždy obdivoval jeho schopnost uchopit a vysvětlit komplexní a složité problémy jednoduchým a srozumitelným způsobem a odlehčit je svým specifickým smyslem pro humor. Sdílím též jako náklonnost k obecným teoreticko-právním otázkám fungování Evropské unie. Jako téma svého příspěvku pro něj jsem si proto vybral jeho oblíbenou otázku závaznosti judikatury Soudního dvora EU. Profesor Vladimír Týč totiž zastává názor, že rozhodnutí Soudního dvora EU nejsou pramenem práva, neboť závazný je pouze způsob, kterým je právo Evropské unie touto institucí vyloženo. Na problém závaznosti a povahy judikatury se přitom podívám šířeji tak, aby byla zohledněna také povaha rozhodnutí soudů českých.

Anotace

Príspevek je zaměřen na problematiku podstaty a účinku soudních rozhodnutí. Zkoumána je zvláště povaha rozsudků tuzemských soudů a rozsudků

* Doc. JUDr. David Sehnálek, Ph.D., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: david.sehnaelek@gmail.com

Soudního dvora EU. Konkrétně je řešena otázka jejich závaznosti a dále to, zda je lze považovat za pramen českého a unijního práva. Diskutován a zpochybňován je v tuzemské odborné literatuře aktuálně převažující názor, který rozhodnutím vrcholných soudů obecně přisuzuje závaznou povahu a zároveň je považuje za pramen práva srovnatelný s precedenty, jak je zná anglické a americké právo. V příspěvku se dále upozorňuje na fakt, že podobnost mezi povahou rozsudků českých soudů a Soudního dvora EU je pouze zdánlivá, každý má v tuzemském právním prostředí odlišnou povahu a účinky. Závěrem příspěvku je, zjednodušeně řečeno, že rozsudky tuzemských soudů obecně nelze považovat za pramen práva, že neobsahují nové právní normy, a konečně, že je v nich obsažen jen prostý změnitelný výklad právních norem vytvořených normotvorným orgánem.

Klíčová slova

Soudní rozhodnutí; rozhodnutí Soudního dvora EU; precedent; pramen práva; přesvědčivost rozsudku; závaznost rozsudku.

1 ÚVODEM

Otázka povahy soudních rozhodnutí rozhodně není nová,¹ není však ani definitivně vyřešená (a poněkud pesimisticky dodávám, že vyřešená patrně nikdy nebude). Je tomu tak i přesto, že je jí věnována, a to nejenom v české odborné literatuře, značná pozornost. Podíváme-li se blíže na české příspěvky do diskuze k tomuto tématu, zjistíme, že svým schématem s jistou mírou nadsázky připomínají pohádku Chytrá horákyňe od Boženy Němcové. Stejně jako Princezna koloběžka přijela – nepřijela, oblečená – neoblečená, i soudní rozhodnutí jsou podle různých autorů nezávazná – ale zároveň závazná², nejsou formálně pramenem práva, ale vlastně jím fakticky jsou.

Jindy strohé právnícké texty nadto získávají v případech příspěvků týkajících se judikatury umělecký nádech a dráždí fantazii. A to zrovna v případech právních textů skutečně není obvyklé. Namísto exaktních závěrů totiž různá díla

¹ Jen seznam tuzemské literatury by zabral přinejmenším jednu stranu tohoto textu. Přehled všech podstatných článků k tématu podává Šrůtková. Viz ŠRŮTKOVÁ, Jitka. Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu z pohledu doktríny a judikatury. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2009, č. 4, s. 293–301, s. 294.

² KACZOROWSKA-IRELAND, Alina. *European Union Law*. Routledge, 2016, s. 150.

skoro až básnicky hovoří o „**určité** *normativní síle*“ soudních rozhodnutí³ či o jejich „**jisté** *závažnost*“ nebo též že jsou „**v jistém smyslu** *normativní*“⁴ čímž ale dotčení autoři často v konečném důsledku relativizují vlastní předchozí závěry. V každém případě se snaží terminologii a instituty kontinentálního právního systému projít s pojmy a instituty *common law*. Rizikem takového přístupu ovšem je to, že soustředěním se někdy na zdánlivé, jindy však i skutečné podobnosti v pouhých jednotlivostech, mohou uniknout širší souvislosti.⁵

Cílem tohoto příspěvku ale není kritizovat nebo relativizovat kvalitní práci kolegů. Rád bych malým dílem přispěl do diskuse a zároveň také provedl určitou systemizaci jednotlivých soudních rozhodnutí v závislosti na tom, zda se jedná o rozhodnutí českých soudů či Soudního dvora EU. Klíčová otázka je stále stejná, jsou rozsudky těchto soudů pramenem práva? A jsou tyto rozsudky obecně závazné? Uvědomuji si přitom dobře, že téma je svou povahou příliš rozsáhlé na zpracování formou relativně krátké stati. Řadu otázek proto nebude možné zodpovědět v plném rozsahu tak, jak by si zaslouhovaly. Příspěvek je zaměřen na rozhodnutí soudů českých a Soudního dvora EU záměrně proto, že v odborných textech mezi nimi zpravidla nejsou činěny rozdíly, a to přesto, že jsou vydávány v rámci rozdílných systémů práva.

2 VÝCHOZÍ PROBLÉMY

Problém veškeré diskuse o povaze soudních rozhodnutí spatřuji v tom, že je vedena, aniž by byly nejprve náležitě nadefinovány základní používané pojmy a jejich významy. Těm je pak připisován jednotlivými autory různý význam, a proto si vzájemně nerozumí.

Zároveň je přístup k povaze soudních rozhodnutí poznamenán právně-filosofickými názory jednotlivých autorů. Ten je ovšem jen málokdy přímo odhalován. Stejný jev je proto nahlížen rozličným způsobem

³ KŮHN, Zdeněk. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. *Právní rozhledy*, 2001, č. 6.

⁴ ŠRŮTKOVÁ, 2009, op. cit., s. 297.

⁵ Odlišnosti obecně v systému dělby moci a v mechanismu brzd a rovnováh, konkrétně pak různé mechanismy jmenování soudců, různé vzájemné vazby a pravomoci soudů v rámci soudní soustavy, odlišný důraz na jednotlivé metody výkladu, odlišný způsob tvorby a zachycení obsahu psaného práva atd.

v závislosti na zvoleném teoreticko-právním východisku. Tady ovšem syntézu jednoduchým způsobem provést nelze, subjektivní výchozí hledisko autora je určujícím faktorem.

Neméně významným problémem je ovlivnění především tuzemské právní vědy společenskými poměry, a to především 90. let XX. století. Názorová fragmentace na úrovni soudů a nízká kvalita rozhodování nejnižších stupňů způsobovala mnohdy zcela nelogické rozdílné řešení jinak stejných skutkových stavů a právních problémů. Frustrace vrcholných soudů z tohoto stavu musela být značná.⁶ Nelze se proto divit, že i jejich judikatura tíhla možná až příliš důrazně ke zdůrazňování jednoty právního řádu, a spolu s tím též jednoty soudního rozhodování.

Je tedy možné, že určité názory, který byly v minulosti vysloveny v odborné literatuře či judikovány, by za standardních podmínek vývoje právního řádu země patřící do kontinentálního systému práva nikdy nebyly vyřčeny.

2.1 K pojetí závaznosti

Vrat'me se k problému s terminologií. Ten může být demonstrován na pojmu *závaznost*. Kupř. Kühn dovozuje překonanost takového pojetí závaznosti, podle kterého určitá norma či rozhodnutí buď závazná je, či není.⁷ Dovojuje, že mezi oběma póly lze ve skutečnosti nalézt různou intenzitu závaznosti. Namísto černobílého vidění problému závaznosti nám tedy nabízí padesát odstínů šedi – závaznost různé intenzity.⁸

Mám za to, že toto pojetí závaznosti zahrnuje jak jev, který bychom bez váhání mohli označit za „*právní závaznost*“, ale stejně tak i něco, čemu by více

⁶ Srov. KÜHN, Zdeněk. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*, 2013, č. 2, s. 39 a násl.

⁷ KÜHN, Zdeněk. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. *Právní rozhledy*, 2011, č. 6, s. 265 a násl.

⁸ Smejkalová také podobně jako Kühn hovoří o různé míře závaznosti, inspirování jsou přitom stejným autorem – teoretikem Aleksanderem Peczenikem. Rozlišuje formální závaznost, normativní sílu, podpůrný argument a příkladnou nebo jinou hodnotu. Mám za to, že takto skutečně lze účinky judikatury členit i v podmínkách našeho právního řádu. Vystačíme si ovšem i se zažitou terminologií, aniž bychom museli uměle rozšiřovat význam pojmu závaznost. Důvod není jen formalistický. Použitím určitého pojmu totiž přisuzujeme rozhodnutí určité vlastnosti, které mít nemusí. Je to jev, který dobře známe např. z lékařského prostředí – zejména v případě psychiatrické terminologie. SMEJKALOVÁ, Terezie. K otázce normativity judikatury v České republice. In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1302–1311.

odpovídalo spíše označení „*přesvědčivost*“, případně bychom mohli hovořit též o „*autoritě*“.

Určitá myšlenka, pravidlo či rozhodnutí totiž nemusí být respektována z titulu své formální povahy (*právní závaznosti*), ale z důvodu svého obsahu (*přesvědčivosti*). Ne proto, že by respektována být musela, ale proto, že je *následování hodna*. Tato vlastnost ji ale nečiní právně závaznou, a to v žádném odstínu šedi či dokonce v barvě černé. Jde o zcela odlišné kategorie.⁹

Autorita může vycházet také z postavení orgánu, který příslušnou myšlenku či pravidlo formuloval, či který dané rozhodnutí vydal.¹⁰ Autorita rozhodnutí sice může být spojena s osobami konkrétních soudců, spíše ale bude spojena s institucí, která je vydala.¹¹

Podobně je tomu také tehdy, pokud soud nižšího stupně posuzuje věc ve světle judikatury soudů instančně nadřazených. To, že se takový soud rozhodně věc posoudit stejně, jako by ji posoudil nadřazený soud, aby se vyhnul případnému přezkumu svého rozhodnutí, nemusí být nutně projevem závaznosti rozhodnutí vyššího soudu, ale též projevem zásady právní jistoty, hospodárnosti a procesní ekonomie.¹² Ty samozřejmě v podmínkách českého právního řádu závazné jsou. Rozhodnutí nadřazeného soudu již ale nikoliv.¹³ Soudce se od něj odchýlit může, jen musí zvážit důsledky, které to pro něj bude mít ve vztahu k uvedeným zásadám, ne k předchozímu rozhodnutí jako takovému.¹⁴

⁹ Mimoходом platí též, že nezávazné pravidlo může být přesvědčivé, ale stejně tak i pravidlo nezávazné může být velmi nepřesvědčivé.

¹⁰ Jak upozorňuje Posner, rozhodnutí vyššího soudu mohou mít vyšší autoritu než rozhodnutí soudů nižších, např. proto, že výběr jejich soudců podléhá přísnějším kritériím. Tudíž šance, že rozhodnou správně, může být vyšší než v případě soudců soudů nižších. POSNER, A., Richard. *The Jurisprudence of Skepticism. Michigan Law Review*, 1988, roč. 86, s. 841.

¹¹ POSNER, 1988, op. cit., s. 843.

¹² A také férovosti (fairness) a spravedlnosti a nestrannosti. Viz MCGREGOR, Deborah B. a Cynthia M. ADAMS. *The International Lawyer's Guide to Legal Analysis and Communication in the United States*. Aspen Publishers, 2008, 469 s., s. 16.

¹³ Zde se má na mysli obecná situace, tzn. nikoliv případ rozhodování soudem vyšší instance v jedné a téže věci.

¹⁴ Posner též upozorňuje, že pokud bychom nad soud posledního stupně postavili další soudní instanci, je pravděpodobné, že by rozhodnutí stávající poslední instance byla mnohdy změněna. POSNER, 1988, op. cit., s. 841.

Chápu ovšem, že chceme-li přesvědčit soudy nižšího stupně, aby věnovaly pozornost tomu, jak rozhodují soudy jiné,¹⁵ a především, jak rozhodují soudy instančně nadřazené, je na místě hovořit k nim takovou řečí, které budou rozumět a používat takové termíny, které zdůrazní více, než by jinak bylo nutné, že takové zohledňování je na místě. Nic to ale nemění na faktu, že formálně může proměnná, kterou rozumíme *závažnost*, nabýt jen dvou hodnot – buď je, anebo není. Vše mezi těmito hodnotami není závažností, ale přesvědčivostí či následování hodností, ať už z titulu autority spojené s obsahem nebo institucí či osobami soudců.

Závažnost v případě soudních rozhodnutí nadto může mít různý rozměr. Závažné může být rozhodnutí jako sdělná forma *erga omnes* či v podmínkách českého právního řádu tradičněji *inter partes*, stejně tak ale může být závaznou pouze určitá část soudního rozhodnutí (typicky výrok, či výrok a odůvodnění)¹⁶ nebo dokonce jen samotný způsob výkladu, aniž by byly zároveň závazné argumenty a důvody, které k příslušenému výkladu vedly.

Zároveň můžeme hovořit o závažnosti na venek ve vztahu k občanům nebo směrem dovnitř. Směr dovnitř se může dotýkat buď všech orgánů státu či soudů, nebo by dokonce mohl být chápán úzce jako závažnost určitého řešení či pravidla vydaného určitým soudem pro tento soud, nebo ještě úžeji dokonce pro konkrétní senát či konkrétní soudce. Výše zmíněné zásady totiž nepochybně brání vzniku situace, kdy by kupř. jeden senát rozhodl v určité věci nějakým způsobem, a následně by ve skutkově i právně identické záležitosti rozhodoval bezdůvodně odlišně.

Podobně bývá závažnost poněkud zjednodušeně chápána jako znak precedenční povahy soudních rozhodnutí. Dovozuje se, že zavazuje-li soudní rozhodnutí (aniž by se rozlišovalo, kterým z výše popsaných způsobů), pak takové rozhodnutí nutně musí být *pramenem práva*. Aby se přitom vyznění tohoto tvrzení zmírnilo, dodá se, že samozřejmě takové rozhodnutí není pramenem formálním, ale faktickým. Soud proto právo tvoří či dotváří a jiné

¹⁵ Související otázkou je vhodná publikace rozhodnutí všech našich soudů cestou, která bude dostupná též občanům. Je s podivem, že při dnešních technických možnostech stále nejsou veškerá rozhodnutí všech soudních instancí dostupná v rámci jedné databáze veřejnosti elektronickou cestou.

¹⁶ Diskusi k tomuto problému shrnuje Šrůtková. Viz ŠRŮTKOVÁ, 2009, op. cit., s. 295.

soudy, zpravidla ty instančně podřazené, mají povinnost takto vytvořené právo následovat, neboť jsou jím vázány.

Zapomíná se přitom, že závaznost je kvalitativním znakem právní normy, zatímco pramen práva je ve formálním pojetí prostou formou, v níž jsou právní normy zakotveny, tzn. jejímž prostřednictvím je právo sdělováno. Jedno proto nelze ztotožňovat s druhým. Jde o dvě zcela odlišné, byť právní normou propojené kategorie. Diskuse tudíž musí být vedena samostatně o soudním rozhodnutí jako o možném prameni práva a samostatně o tom, co z rozhodnutí je nebo může být závazné a jakým způsobem, tzn. zda je závazná např. právní norma v něm obsažená, či jen způsob výkladu právní normy, která je ovšem zakotvena v prameni jiném.

Otázka pojetí soudního rozsudku jako pramene práva má zároveň právně-filosofický rozměr úzce související s vírou. K odlišným odpovědím se totiž dobereme tehdy, věříme-li v existenci mezer v právu, či pokud jejich existenci naopak popíráme.¹⁷ Role soudce, a tudíž i povaha soudního rozhodnutí jsou vnímány rozdílně v závislosti na tom, jakou pozici zastáváme.¹⁸ A i pokud v mezery v právu věříme, jejich zaplňování je v podmínkách našeho právního řádu¹⁹ procesem interpretačním,²⁰ ne normotvorným, jak by ze soudobé odborné literatury věnující se povaze soudních rozhodnutí možná vyplývalo.²¹

¹⁷ Problematika mezer v právu přesahuje možnosti tohoto příspěvku. Odkazují proto na odbornou literaturu. Výborné shrnutí aktuálních myšlenkových proudů podává Hlouch. Viz HLOUCH, Lukáš. Teorie mezer a současné právní myšlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, č. 2, s. 129–136. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5760>

¹⁸ Odlišnosti jsou dány tím, jak různí autoři přistupují k roli soudce při práci s textem právní úpravy v situaci, kdy tento text pro svou obecnost neposkytuje přímo řešení. První skupina v práci soudce, kdy dotváří právní úpravu, spatřuje normotvorbu, druhá nikoliv. V prvním pojetí soudce právo dotváří společně se zákonodárcem, v druhém je omezen na prostý výklad. Extrémním přístupem je textualismus. Ten je Sobkem definován jako teorie „interpretace právních předpisů, která zdůrazňuje dělu státní moci, a proto odmítá, aby soudci pod různými záměnkami ignorovali, že zákonodárce něco explicitně stanovil, a aby si tak sami bráli na zákonodárce“. SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 283. K výkladu tohoto pojmu viz též ŠKOP, Martin. Interpretace práva jako literární interpretace. In: DÁVID, Radovan, David SEHNÁLEK a Jiří VALDHANS (eds.). *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 2983 a násl.

¹⁹ Platí to ale též pro právo Evropské unie.

²⁰ TÝČ, Vladimír, David SEHNÁLEK a Radim CHARVÁT. *Vybrané otázky působení práva EU ve sféře českého právního řádu*. 1. vyd. Brno: Muni PRESS, 2011, 179 s., s. 157.

²¹ Srov. např. KOMÁREK, Jan. Reasoning with Previous Decisions: Beyond the Doctrine of Precedent. *The American Journal of Comparative Law*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 167 a násl.

Řada teoreticko-právních přístupů v práci soudce skutečně normotvorbu vidí. Tyto přístupy ovšem bagatelizují nebo dokonce přímo přehlíží v našem právním prostoru daná omezení soudce psaným právem ve srovnání s širí volnosti v oblasti tvorby politiky, kterou disponuje normotvůrce. Kvalita jejich tak zvané „normotvorby“ je proto principálně zásadně odlišná. Ztotožňuji se přitom s Istrefim, který tvrdí, že i v situacích, kdy soudci právo takzvaně tvoří, měli by podle Dworkina jako zástupci normotvůrce právo dotvářet tak, jak by jej přijal zákonodárce sám.²²

2.2 K pojetí precedentu

Dalším klíčovým pojmem, který je často zanedbáván, je *precedent*. Precedenční povaha je rozhodnutím připsována tehdy, pokud musí být jinými soudy, rozumí se přitom samozřejmě instančně nižšími, z důvodu tvrzené závaznosti či přesvědčivosti následovány.²³ Toto pojetí odpovídá obecnému jazyku, v němž je pojem precedent chápán jako *modelové řešení určitého problému* či situace, které bude v budoucnu opakováno. Neřeší se přitom důvody, pro které k takovému opakování má dojít, ty nejsou rozhodné. Jako precedent je tak označováno i takové řešení, které je následováno jen z důvodu toho, že bylo první.

V tomto příspěvku budeme precedentem rozumět *sdělnou formu*, tedy rozhodnutí, které je důsledkem specifické situace, kterou nelze řešit na základě již existující právní normy. Soud proto velmi zjednodušeně řečeno svou činností formuluje a vytvoří pravidlo nové, které doprovodí patřičným zdůvodněním²⁴ a sdělí toto pravidlo veřejnosti prostřednictvím svého rozhodnutí – precedentu jako jistého „nosiče“.

²² ISTREFI, Kushtrim. The Application of Article 103 of the United Nations Charter in the European Courts: The Quest for Regime Compatibility on Fundamental Rights. *European Journal of Legal Studies*, Winter 2012, roč. 5, č. 2. Dostupné z: https://ejls.eu.eu/wp-content/uploads/sites/32/pdfs/Autumn_Winter2012_2013/UNITED_NATIONS_CHARTER_IN_THE_EUROPEAN_COURTS_%20THE_APPLICATION_OF_ARTICLE_103_OF_THE_.pdf

²³ Zahraniční literatura proto rozlišuje mezi „*binding precedents*“ a „*persuasive precedents*“ viz např. MCGREGOR, ADAMS. 2008, op. cit., s. 18 a 19.

²⁴ Jak upozorňuje Posner, je uvedené pojetí, kdy soudce vyplňuje mezery ponechané v právu, které nevyplnil zákonodárce samozřejmě poněkud zjednodušující i z důvodu existence řady rozdílů v rovině institucionální a procesní. POSNER, 1988, op. cit., s. 862.

A právě zde je skryt onen obrovský rozdíl mezi kontinentálním soudcem a soudcem angloamerickým. To, co se na první velmi vzdálený pohled jeví stejné, tzn. tvorba práva angloamerickým soudce a „tvorba“ práva soudcem kontinentálním v procesu vyplňování mezer, je ve skutečnosti značně odlišným procesem.²⁵ Odlišnost se ovšem stane viditelnou pouze, pokud odhlédneme od kategorií „*závažnosti*“ a „*precedentů*“ a podíváme se na práci soudce řešícího příslušnou věc.

Pro anglického soudce absence jasné a konkrétní právní normy v právním předpise není interpretačním problémem,²⁶ ale může být naopak výzvou a možností svobodně vytvořit pravidlo nové. Rozhodovat bude podle pravidla, které by sám vytvořil, pokud by byl zákonodárcem.²⁷ Pro soudce kontinentálního představuje stejná situace nemenší výzvu buď se **tvůrčím výkladem** existující právní normy dovodit výsledek, nebo identifikovat jiné již existující pravidlo psaného práva, které na základě *analogie legis* či *iuris* na danou věc použije.

Důsledkem je rozdílný přístup k výkladu psaných právních norem.²⁸ Extensivní výklad právních norem psaného práva znamená pro anglického soudce omezení jeho vlastní svobody a jeho intelektuálních možností vytvořit pravidlo nové. Znamená též, se podřizuje autoritě zákonodárců za stavu, kdy vlastně nemusí. Praktickým důsledkem je proto menší ochota extensivní výklad provádět a s tím spojený větší důraz na jazykovou metodu výkladu.²⁹ V případech anglických soudů se uvedené projevuje např. upřednostněním výkladu podle „*plain meaning rule*“ tam, kde by kontinentální soudce spíše použil výklad teleologický.³⁰

²⁵ Byť se mohou jevit na první pohled stejné či podobné. Podrobné vysvětlení viz KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015, s. 464.

²⁶ O problém by se jednalo tehdy, pokud by tento soudce měl mezeru v právní úpravě řešit výkladem právních norem v právním předpisech a tímto výkladem tuto mezeru vyplnit. To totiž obecně a až na výjimky nesmí, na rozdíl od soudce německého či českého. BRENNCKE, Martin. *Judicial Law-Making in English and German Courts: Techniques and Limits of Statutory Interpretation*. Cambridge, 2018, s. 127.

²⁷ POSNER, 1988, op. cit., s. 862.

²⁸ Brenncke hovoří o odlišné roli soudců anglických a německých a o rozdílném výchozím nastavení, které plyne z rozdílného ústavního doktrinárního nastavení a které se projevuje odlišným důrazem na jednotlivé metody výkladu. Výsledkem je zásadně odlišný postup zaplňování mezer v právu. BRENNCKE, 2018, op. cit., s. 129.

²⁹ BRENNCKE, 2018, op. cit., s. 127 a 128.

³⁰ Viz CANOR, Iris. *Primus inter pares. Who is the ultimate guardian of fundamental rights in Europe?* *European Law Review*, 2000, č. 25, pozn. č. 32.

Pro kontinentálního soudce naopak zjištění, že právní norma chybí nebo je příliš obecná znamená nestandardní a vlastně i nepřijemnou situaci.³¹ Tu se snaží řešit kreativním výkladem existujících právních norem psaného práva. Zákonodárci nekonkuruje, ale je mu vlastně s ohledem na systém dělby moci v otázce normotvorby podřízen. Zároveň je s ním nucen spolupracovat. To je ono soudcovské *dotváření práva*. Hledá proto konkrétní pravidlo v právních normách již zákonodárcem vytvořených, a to nejprve na základě jazykového výkladu, který je výchozí, následně též jejich smysl, účel, úmysl, logiku či systém.

Anglický soudce, tvoří-li precedent, zaměřuje svou intelektuální sílu do tvorby nového pravidla pro řešení určité situace a v rámci této tvorby má svobodu a potenciál projevit vlastní politiku, tzn. prosadit vlastní představu řešení dané situace. Kontinentální soudce naproti tomu směřuje svou energii do tvořivého výkladu pravidla již existujícího, politiku proto netvoří, respektive neměl by.³² Je totiž vázán politikou vyjádřenou v pravidle, které vykládá.³³

Bylo by dále možné formulovat hypotézu, že problémem soudobé české jurisprudence je značná závislost na zdrojích z angloamerického právního prostředí a zastřený, přesto seznatelný vliv anglického jazyka. Označení „*case-law*“ totiž našlo svou cestu do našeho právního prostředí a používáno je tam, kde se v anglickém jazyce hovoří o soudních rozhodnutích českých soudů, Soudního dvora EU nebo Evropského soudu pro lidská práva. České

³¹ Toto tvrzení platí především pro soudy prvostupňové. V případě soudů nejvyšších, především pak toho Ústavního lze vysledovat odlišný přístup. Ždá se totiž, jakoby někteří ze soudců v možnosti kreativně pracovat s právem na hraně normotvorby a určování politiky spatřovali formu seberealizace a hlavní smysl své činnosti.

³² Francouzská právní úprava takové tvořivé činnosti soudce dokonce brání výslovně, článek 5 Code civil totiž stanoví: „*Il est défendu aux juges de prononcer par voie de disposition générale et réglementaire sur les causes qui leur sont soumises.*“

³³ Doplnuji, že právní norma sdělovaná v rozhodnutí, které označujeme za precedent, může následně sama být objektem výkladu v dalším soudním rozhodování. V podmínkách našeho právního řádu je ovšem vždy vykládáno právo, a nikoliv dřívější rozhodnutí českých soudů tzn. způsob, jakým v nich bylo psané právo vyloženo. K nim je mnohdy přístupováno mechanicky, rozhodně jsou především „právní věty“, které jsou v podstatě bizarním výsledkem snahy zobecnit jinak komplexní právní problémy. Podobně je tomu též v případě výkladu rozhodnutí Soudního dvora. Tato instituce tak se svými rozhodnutími také pracuje. Rovněž jen mechanicky odkazuje na „právní věty“ z dřívějších rozhodnutí bez náznaku hlubší práce s nimi. Podle Streinze je tak navenek je vytvářen dojem velké a propracované dogmatiky na často zcela chybějících byt' jen elementárních základech. Viz STREINZ, Rudolf. *Europarecht*. 10. vyd. C. F. Müller, 2016, s. 228.

označení „*ustálená judikatura*“, německé „*Rechtsprechung*“ či francouzské „*jurisprudence constante*“ ovšem přece jen vyznívají jinak – není to *právo/law*.

Přirozeným důsledkem je potlačení skutečné povahy soudních rozhodnutí. Volbou anglického označení jim chtě nechtě připisujeme vlastnosti rozhodnutí soudů *common law* systému. Vzniká tak šálivý dojem, že jedny i druhé jsou vlastně (skoro) totožné. Ony ale stejné nejsou. Zatímco v anglických precedencích nalezneme nové právní normy, v rozsudcích kontinentálních pouze **změnitelný výklad právních norem**.³⁴ Zatímco v precedencích je právo skutečně tvořeno, v rozhodnutích kontinentálních jen interpretováno či dotvářeno.³⁵

Dlužno dodat, že tento přístup si osvojily také soudy samy. Kupř. Soudní dvůr v angličtině běžně svou dřívější judikaturu jako *case-law* označuje. Dává tím možná najevo, jak o povaze svých rozhodnutí smýšlí a ovlivňuje tím podprahově každého, kdo s nimi následně pracuje. Naznačuje mu, že nepracuje s *dřívějšími rozhodnutími*, ale s *rozhodnutími, které jsou ve svém souhrnu právem*. Česká praxe je v tomto ohledu umírněnější, neboť hovoří spíše o *ustálené judikatuře*.³⁶ Mezi *ustálenou judikaturou a precedenty* je skutečně zásadní rozdíl, jsou výsledkem rozdílného intelektuálního procesu.³⁷

Jazyk ovlivňuje vnímání soudních rozhodnutí ještě jedním způsobem. Tuzemské publikace v pasážích rozebírajících otázku závaznosti soudního rozhodnutí vychází v podstatě výhradně z anglických autorů a zdrojů. Anglické literatury napsané anglicky myslícími autory srovnávající *common law* systém se systémem kontinentálním je mnoho. *Audi alteram partem*, chtělo by se říci. Proč není stejně dopřáno sluchu zdrojům autorů německých či francouzských?³⁸

³⁴ KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015, s. 463.

³⁵ Platí to nejenom pro české prostředí, ale též pro právní prostředí německé. Viz rozhodnutí prvního senátu Bundesverfassungsgericht ze dne 19. února 1975, sp. zn. 1 BvR 418/71.

³⁶ Pound a Dawson zmiňují rozhodovací praxi francouzského Cour de cassation a uvádí, že tento soud důsledně necituje svá předcházející rozhodnutí. POUND, Roscoe a John DAWSON. The French Bifurcation. In: LASSER, Mitchel de S.-O.-I'E. *Judicial Deliberations: A Comparative Analysis of Transparency and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2009, 2010, s. 32.

³⁷ KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*, C. H. Beck, 2015, s. 464.

³⁸ Z českých autorů, kteří se problematice sledované v tomto příspěvku věnují, kupř. Kühn německé zdroje používá a cituje, přesto dospívá k odlišným závěrům. Bagatelizuje totiž konceptní rozdíly mezi činností soudce kontinentálního právního systému a *common law* důrazem na jeho volnější pojetí závaznosti. Z tohoto pohledu je mimořádně cenná publikace Brennekeho, která rozdíly v činnosti soudců z obou právních systémů pečlivě a systematicky mapuje a která existenci rozdílů potvrzuje. Viz BRENNCKE, Martin. *Judicial Law-Making in English and German Courts: Techniques and Limits of Statutory Interpretation*. Cambridge, 2018; a KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, roč. 2005, č. 1, s. 1 a násl.

K dojmu, že rozhodnutí soudů jsou něčím více, než čím ve skutečnosti opravdu jsou, dále možná přispívá i sama právní věda. Podíváme-li se na odborné články, ale i učebnice zjistíme, že se mnohdy koncentrují především na jednotlivá soudní rozhodnutí. Zcela markantní je to v případech práva Evropské unie a Soudního dvora. Nezaujatému pozorovateli může připadnout, jako by to byla tato instituce, která jako jediná, respektive nejvýznamnější stojí za celým procesem evropské integrace a vývojem unijního práva.

Vliv Soudnímu dvoru přitom neupírám, byl nepochybně značný, ale nebýt členských států jako normotvůrců, nemohl by být nikdy realizován. Byly to ale členské státy, které vytvořily právní rámec, v němž Soudní dvůr provádí svou rozhodovací činnost, a byly to také členské státy, které svými soudy dobrovolně zajišťují, že jsou řešení dovozená Soudním dvorem v praxi prosazována. A je to rovněž právní věda v členských státech a jejich soudy, kdo čas od času vztyčí varovný prst v situacích, kdy se zdá, že Soudní dvůr hranici prostého, byť kreativního výkladu práva překračuje.

Role judikatury Soudního dvora je sice značná, ale bez primárního a sekundárního práva je neúplná. Bez dobrovolného podřízení se ze strany členských států a jejich soudů by potom byla zcela bezvýznamná. Podobný étos byl mimochodem vytvořen též kolem rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva a kolem rozhodnutí českých vrcholných soudů, Ústavního soudu především.

Symbolické je, že o závaznosti judikatury a jejím tzv. precedenčním charakteru hovoří především soudy samy a také jejich soudci. Platí to jak pro právo unijní,³⁹ tak i pro právo tuzemské. Je to logické, je-li někdo v pozici, kdy může ovlivňovat druhé, těžko jim bude říkat: *neposlouchejte mne*.⁴⁰ Bez legálního zakotvení takové pravomoci se v právním předpise, ideálně v Ústavě, je ovšem takové konstatování prostým vyjádřením názoru jednoho

³⁹ V případě práva Evropské unie je tento účinek dovozován z rozsudku Soudního dvora ze dne 6. října 1982, *Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo Sp.A proti Ministero della sanità*, věc 283/81.

⁴⁰ Z tohoto pohledu je pak vážným signálem, který o něčem vypovídá, případ, kdy předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský uvede o jednom z rozhodnutí této instituce, že se za něj stydí, že je špatně a že by nemělo být následováno. Formálně tím podle našeho soudu popírá tezi o precedenčním charakteru rozhodnutí Ústavního soudu. Výrok se týkal nálezu Ústavního soudu ze dne 17. dubna 2019, sp. zn. II. ÚS 3212/18.

ze zúčastněných.⁴¹ Za současného stavu proto veškeré úvahy o precedenčním charakteru či obecné závaznosti judikatury v českém právním prostředí představují prosté vyjádření názoru jedné složky moci v této zemi. Je to ovšem názor, který je znovu a znovu opakován a možná právě proto se postupně stává pravdou.⁴²

Nezanedbatelný pro vnímání povahy judikatury je také fakt, že soudci nezřídka šíří myšlenky své, jakož i myšlenky svých kolegů cestou komerčních přednášek i formou vzdělávání budoucích právníků nebo v podobě odborných článků a komentářů. Nevyčítám jim to, je to pochopitelné. Ale i touto cestou se svým způsobem přispívá k dojmu, že soudní rozhodnutí je něčím více, než čím ve skutečnosti je. A posluchači rádi poslouchají, role právní vědy, onoho významného zdroje poznání práva např. v Německu, totiž za vývojem soudní praxe mnohdy zaostává. Kritika ovšem může mířit i na právní teoretiky – řada odborných článků či publikací jen pasivně přebírá závěry vrcholných soudů, právo proto aktivně „nedotváří“, ale jen retrospektivně pasivně mapuje.⁴³

Problémem je možná též to, že akademici odborně působící na tuzemských fakultách, by měli kriticky reflektovat rozhodnutí soudů a přispívat k formování práva podobně, jako je tomu právě v Německu či ve Francii. Personální propojenost, kdy ti, kdo na plný pracovní úvazek rozhodují, jsou zároveň i těmi, kdo další plný pracovní úvazek na fakultách i jinde přednáší a píší, tomu ovšem reálně brání.

3 K POVAZE ROZHODNUTÍ ČESKÝCH SOUDŮ – NORMATIVNÍ HLEDISKO

Jsem přesvědčen, že rozsudky českých soudů nelze považovat za pramen práva, ani uvažovat o jejich obecné právní závaznosti, a to ve všech

⁴¹ Srov. např. zakotvení pravomoci k legálnímu výkladu v článku 5 odst. 1 ústavního zákona č. 91/1991 Sb. o Ústavním soudu České a Slovenské Federativní Republiky či obdobnou pravomoc Soudního dvora zakotvenou v článku 19 Smlouvy o EU, který bude rozebrán dále v tomto textu.

⁴² Pravidlo vlastně obstálo v „časovém testu“, o kterém hovoří Posner a proto, pragmaticky vzato „musí“ být pravdivé. Dodává ovšem také, že dlouhodobý konsensus o určitém závěru či myšlence, ještě nemusí nutně znamenat, že daný závěr či myšlenka **skutečně** jsou pravdivé. Posner upozorňuje, že takto byla svého času Země plochá a Slunce obíhalo kolem ní. POSNER, 1988, op. cit., s. 855.

⁴³ Nezřídka se lze v odborných článcích i komentářích setkat se závěrem „až teprve soudní praxe ukáže, jaké bude řešení“. To ale závěr není a nemůže být.

odstínech šedé. Článek 15 odst. 1 Ústavy vcelku jasně svěřuje moc zákonodárnou Parlamentu. Pouze tento orgán tvoří politiku v této zemi, zhmotňuje ji prostřednictvím normotvorby a tím normuje fungování naší společnosti.⁴⁴

Soudům v našem systému normotvorba nepřísluší. Bylo by to v rozporu se základními principy dělby moci. Hovoří-li proto teorie o soudcovském vyplňování mezer v právu, má tím na mysli činnost, která se pohybuje na úrovni pomyslně nižší, než je vlastní normotvorba. Soud z tohoto pohledu není postaven normotvůrci na roveň a není tudíž sám normotvůrcem, je totiž činný pouze a jenom v mezích, které mu zákonodárce ponechal. Jinak tomu ani nelze, právo z povahy věci nemůže být kasuistické. Určitá míra kreativity se proto od soudů předpokládá. Nejde však o kreativitu nezávislou a normotvornou, neboť je striktně omezena limity danými již existujícím právem. Realizována je nikoliv obecně a politicky, jako je tomu v případech činnosti normotvorného orgánu (a někdy anglických soudů), ale výhradně v jednotlivých případech.⁴⁵

Soudce je podle Ústavy při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou.⁴⁶ Nikoliv zákonem a mezinárodní smlouvou, jak byly vyloženy jiným soudem. Je nezávislý, přičemž tuto nezávislost je nutno chápat široce, tzn. i jako nezávislost na jiném soudu či soudci a jejich právním názoru. Ne již ale na právní úpravě vytvořené normotvůrcem. Výjimky z tohoto pravidla jsou striktně dány zákonem a omezují se v zásadě jen na situace instanční nadřazenosti a podřazenosti v konkrétních soudních věcech.⁴⁷

Argument pro vyloučení obecně závazné či tzv. precedenční povahy dává též historické srovnání. Československá úprava v článku 5 odst. 1 ústavního

⁴⁴ Pravda, moc výkonná rovněž může participovat na tvorbě norem, které ve svém souhrnu tvoří součást práva aplikovatelného na našem území. Sdělnou formou jsou v tomto případě právo tvorné mezinárodní smlouvy. Činí tak ovšem ve spolupráci s ostatními členy mezinárodního společenství, a pod kontrolou Poslanecké sněmovny a v mezích Ústavy.

⁴⁵ Právě v těchto důvodech spatřuji hlavní rozdíly nastíněného pojetí od přístupu, který prosazuje např. Komárek. Nepopírám tvůrčivou roli soudce, nemám jen za to, že tvoří právo způsobem, který je charakteristický pro normotvůrce. V kvalitě práce soudce a zákonodárského orgánu spatřuji podstatné rozdíly. Viz KOMÁREK, Jan. Reasoning with Previous Decisions: Beyond the Doctrine of Precedent. *American Journal of Comparative Law*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 149–172, s. 167.

⁴⁶ Článek 95 Ústavy.

⁴⁷ Jde o tzv. kasační závaznost. Šrůtková upozorňuje na to, že problémy jsou ve skutečnosti i zde. V tuzemsku totiž chybí shoda o tom, že zda je závazný jen výrok, či výrok a nosné důvody. Viz ŠRŮTKOVÁ, 2009, op. cit., s. 295.

zákona č. 91/1991 Sb. o Ústavním soudu České a Slovenské Federativní Republiky, výslovně federálnímu Ústavnímu soudu pravomoc legálního výkladu přiznávala.⁴⁸ V nové úpravě obdobné ustanovení není, proto Ústavní soud, stejně jako soud kterýkoliv jiný, takovou pravomoc mít nemůže.⁴⁹ Ustanovení § 20 zákona o zákona č. 6/2002 Sb. soudech a soudcích, které má zajistit sjednocování judikatury tuto roli plnit nemůže, jednak jde o úpravu na úrovni prostého zákona, která nemůže měnit dělbu moci stanovou ústavou, nadto je dosah daného ustanovení procesní.⁵⁰

České vrcholné soudy vcelku přirozeně vnímají situaci odlišně a na základě jejich rozhodnutí je precedenční charakter a „jistá závaznost“ rozsudků dovozována.⁵¹ Nutno ovšem zdůraznit, že je to pohled jen jedné složky moci v tomto státě, který jde nad rámec toho, co je obsaženo v Ústavě.

Tato judikatura vrcholných soudů našla svůj odraz také v psaném právu, konkrétně v § 13 občanského zákoníku. Zde obsažené pravidlo, a v tomto lze plně souhlasit s Lavickým, však představuje pouhý procesní požadavek, není normou hmotně právní.⁵² Dřívější soudní rozhodnutí proto nelze ani podle tohoto ustanovení chápat tak, že by společně s právem, které vykládá a doplňuje, tvořilo jeden závazný celek a jednu právní normu v širším pojetí,

⁴⁸ Stanovila, že „Ústavní soud podává výklad ústavních zákonů Federálního shromáždění, je-li věc sporná. Podmínky stanoví zákon Federálního shromáždění.“

⁴⁹ Dlužno podotknout, že závaznost a precedenční charakter soudních rozhodnutí bývá dovozován též na základě článku 89 odst. 2 Ústavy a § 82 odst. 2 zákona č. 6/2002 Sb. zákona o soudech a soudcích. V obou případech je ale právní úprava soudy čtena způsobem, který jde dalece za prostý význam textu obou ustanovení. Viz ŠIMÍČEK, Vojtěch, Jan FILIP, Pavel MOLEK, Lenka BAHÝŤOVÁ, Milan PODHRÁZKÝ, Radovan SUCHÁNEK a Ladislav VYHNÁNEK. *Ústava České republiky - Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010, s. 1286 a 1287.

⁵⁰ Tzn. upravuje postup dosažení co nejširší shody o správném výkladu, ale nedává pravomoc normu tvořit ani není základem pravomoci poskytované výklad legální.

⁵¹ S ohledem na rozsah bohužel není možné provést pečlivou analýzu a shrnutí všech rozhodnutí, kde tak naše soudy dovozují. Odkazují proto na odbornou literaturu, především komentáře. Viz LAVICKÝ, Petr. Komentář k občanskému zákoníku: Předmět úpravy a její základní zásady (§ 13). In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1 až § 654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 118 a násl.; dále MACKOVÁ, Alena. Předmět úpravy a její základní zásady (§ 13). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 61 a násl.; a též MELZER, Filip a Petr TĚGL. Komentář k § 13 OZ. In: MELZER, Filip, Petr TĚGL a kol. *Občanský zákoník – Velký komentář – Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 227 a násl. ISBN 978-80-87576-73-1.

⁵² LAVICKÝ, 2014, op. cit., s. 115.

nýbrž tak, že v něm obsažené závěry ovlivňují procesní povinnosti soudců v budoucnosti. Rozhodne-li se tedy soudce posoudit skutkově totožnou věc odlišně od dřívějších rozhodnutí jiných soudů, musí dostát procesní povinnosti spočívající v náležitém vysvětlení důvodů pro své závěry. Nic víc, nic méně.⁵³

Jelikož ustanovení § 13 občanského zákoníku obsahuje prosté procesní, a nikoliv hmotněprávní pravidlo, nelze na základě tohoto ustanovení dovozovat precedenční charakter soudních rozhodnutí. Smysl uvedeného ustanovení je totiž odlišný. Má zjevně za cíl omezit vliv individuálních a subjektivních faktorů ovlivňujících kvalifikaci, výklad a rozhodování, a to včetně oblasti „předvěděné“ a „předporozumění“.⁵⁴ Má rovněž přispět k lepšímu uvědomění si zásad procesní ekonomie, hospodárnosti a právní jistoty. Ty by každého soudce zavazovaly i bez tohoto ustanovení občanského zákoníku. Jen to bez něj v minulosti často nefungovalo.

V praxi je nadto pohodlné dřívější soudní rozhodnutí reflektovat. Soud si tím vypůjčuje cizí autoritu a zjednodušuje práci zejména při odůvodňování vlastního rozhodnutí – to je podstata oné *přesvědčivosti*. Dřívější rozsudek tedy není závazný, je prostou zkratkou. Stejně tak pro advokáta je příjemné a efektivní namísto složitého vymýšlení vlastních závěrů a argumentů si argumentaci a závěry vypůjčit z předchozí judikatury. O to je cennější, když se někdo tomuto zažitému a pohodlnému způsobu fungování dokáže postavit a vzepřít se. Tyto kauzy se pak stávají mediálně známými a příslušní advokáti mnohdy v minulosti našli cestu do vrcholné justice.

Již jsem poukazoval na to, že odborná literatura, aby dostála svému tvrzení, že soudní rozhodnutí v našem systému nemůže být precedentem, hovoří spíše o nějaké zpravidla faktické formě závaznosti soudních rozhodnutí. Argumentací *ad absurdum* by ovšem perspektivou ustanovení § 13 občanského zákoníku bylo možno dovést takovou závaznost i v případě rozhodnutí soudů zahraničních používaných v našem právním prostředí.

⁵³ Podobně má procesní charakter řešení rozporů v judikatuře našich soudů prostřednictvím velkých senátů kolegií Nejvyššího soudu a rozšířený senát Nejvyššího správního soudu. K tomu viz KÜHN, Zdeněk. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*, 2013, č. 2, s. 39 a násl.

⁵⁴ K oběma pojmům viz ŠKOP, Martin. ... *právo, jazyk a příběh*. Praha: Auditorium, 2013, s. 73.

Je tomu tak proto, že zákonodárce se v případě některých ustanovení občanského zákoníku nijak netajil inspirací v zahraničních právním prostředí. Z tohoto pohledu je jenom logické, že jeho úmyslem nebylo jen převzít prostý text zahraničních právních norem, aniž by byl reflektován význam, který je jim v praxi v daném státě přisuzován. Logicky musel usilovat o převzetí jak práva vytvořeného zákonodárcem zachyceného v textu přebírané právní normy, tak též ono „soudcovského práva“ dotvořeného soudní činností. Opak by totiž odpovídal onomu zatracovanému a zastaralému jednoduchému vidění práva.⁵⁵

Pokud vezmeme za své soudcovské dotváření práva vyplňováním mezer a tezi o *nějaké formě závaznosti* judikatury tyto mezery vyplňující, pak nutně musíme dojít k závěru, že i zahraniční judikatura musí být soudy českými reflektována v rozsahu, v jakém se váže k převzatým právním normám. Platit to bude přinejmenším u těch norem, u kterých zákonodárce v důvodové zprávě otevřeně zahraniční inspiraci deklaroval. Taková judikatura už jen z povahy toho, že se týká převzatého ustanovení, musí být svým společným původem *přesvědčivá a následování hodná*. Nejsm si ovšem jistý, zda tento závěr je tím, který by naše soudy rády slyšely. Upřímně pochybuji o jejich schopnosti systematicky sledovat a vyhodnocovat judikaturu německých, rakouských, kanadských a jiných soudů.⁵⁶ To by podle mého názoru mělo být především úkolem právní vědy.⁵⁷

Popsaný přístup mimochodem není soudům z angloamerického prostředí cizí, naopak, je považován za něco samozřejmého.⁵⁸ Vliv rozhodnutí soudů

⁵⁵ KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1, s. 1 a násl.

⁵⁶ Dlužno dodat, že české vrcholné soudy toto zvládají a nezřídka tak i činí. Demonstrovat to lze v mi známé oblasti dotčené právem Evropské unie na českém Ústavním soudě. Ten v nálezu k Lisabonské smlouvě neměl problém označit judikaturu svého německého protějšku za „zajímavou“ a následně se jí inspirovat při vlastním rozhodování. Viz nálezn pléna Ústavního soudu ze dne 26. listopadu 2008, sp. zn. Pl. ÚS 19/08, odst. 60 a odst. 116–118 případně „přihlášení se k doktríně Spolkového ústavního soudu“ v nálezu pléna Ústavního soudu ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. Pl. ÚS 5/12, ve věci tzv. „československých důchodů“.

⁵⁷ Mimochodem, hovoříme-li v tomto příspěvku o přesvědčivosti, pak dle Posnera by za normálních okolností názory právní vědy měly mít větší přesvědčovací účinek než závěry soudů, a to i tehdy, pokud se na nich shodly soudy napříč instancemi. Důvod vidí v používání vědecké metody práce. POSNER, 1988, op. cit., s. 841.

⁵⁸ ROUDIK, Peter. The Impact of Foreign Law on Domestic Judgments. *Library of Congress* [online]. [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z <https://www.loc.gov/law/help/domestic-judgment/impact-of-foreign-law.pdf>

z jiného právního řádu je přitom uplatňován jak mezi státy federálního celku,⁵⁹ tak i ve vztahu k soudům zahraničním.⁶⁰ Je to právě tento vliv, který američtí autoři podřazují ne pod termín „jistá závaznost“, jako to činí v obdobných případech autoři tuzemští, ale pod pojem „přesvědčivost“. Tyto soudy to ovšem mají snazší po jazykové stránce – rozumí si. Nadto vesměs vychází z jedné právní tradice.

Osobně za nejsilnější argument proti takovému výkladu § 13 občanského zákoníku, ale i kterékoliv jiné normy českého právního řádu, na jejímž základě by byl dovozován precedenční účinek soudních rozhodnutí, považují opět Ústavu a to, jak je rozdělena moc v tomto státě. Zákonodárce jako tvůrce norem totiž podléhá přímé politické kontrole, která je vykonávána lidmi. Moc soudní ale vcelku pochopitelně lidem přímo odpovědná není. Jakákoliv kontrola ze strany lidu, ale i jiných složek moci je silně omezena. Pokud bychom tedy připustili možnost jakékoliv právotvorné činnosti ze strany soudů, pak by to v konečném důsledku znamenalo, že je normotvorba, a tedy i rozhodování o politických otázkách svěřeno moci, která je jen omezeně kontrolovatelná a která se za své činy nemusí přímo odpovídat lidu. Znamenalo by to, že v našem prostředí vytváříme elitu, která nefunguje v souladu s principy zastupitelské demokracie.

Jaká je tedy role dřívější judikatury v českém právním prostředí?

V prvé řadě se projevuje v rámci instančních vztahů mezi soudy. Traduje se, že rozhodnutí nižšího soudu může být zrušeno či změněno, je-li v rozporu s rozhodnutími soudu instančně nadřazeného.⁶¹ To je pravda, ale také tomu být nemusí v případě, pokud se věci bude zabývat jinak smýšlející senát nadřazeného soudu. S ohledem na to, jak soudy u nás fungují, to rozhodně není nepravděpodobné, jakkoliv je po legislativních změnách po roce 2000 je toto riziko nižší.⁶²

⁵⁹ MCGREGOR, ADAMS, 2008, op. cit., s. 17.

⁶⁰ Problematice se obsáhle empiricky věnuje MAK, Elaine. *Judicial Decision-Making in a Globalised World. A Comparative Analysis of the Changing Practices of Western Highest Courts*. Hart Publishing, 2013.

⁶¹ Předpokladem je ovšem využití institutu opravného prostředku. To sice lze předpokládat, není to ale automatické ani jisté.

⁶² KÜHN, Zdeněk. *Judikatura a precedent v kontinentálním a angloamerickém právu*. In: ŠÁMAL, Pavel, Guido RAIMONDI a Koen LENAERTS. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnitrostátní a mezinárodní náhledy*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

Dále se judikatura projevuje v rovině procesní. Je-li rozhodnutí soudů totožné s dřívějšími rozhodnutími, může odkaz na tato rozhodnutí posloužit jako forma zkratky. Soudu tím odpadne povinnost podrobně vysvětlovat důvody, pro které rozhodl, jak rozhodl, jsou-li zjevné z předchozí judikatury. Liší-li se nové rozhodnutí od rozsudků dřívějších, je soudce povinen řádně vysvětlit důvody, které k jeho rozhodnutí vedly a vypořádat se s argumenty, které zazněly v judikatuře dřívější.⁶³ Závazná v takovém případě není předchozí judikatura, ani nic z jejího obsahu, jelikož závaznými jsou obecné právní principy, jimiž se soudce v rovině procesní musí řídit.

V tomto pojetí je podle mého soudu povaha judikatury českých soudů obdobná povaze rozsudků soudů německých či francouzských. Není tedy pramenem práva a jediný účinek v oblasti na jiné soudy, jaký může mít, je účinek neformální a přesvědčovací. Její autorita tudíž není spjata s její formou a tedy oficiální, ale vyplývá z obsahu a jeho přesvědčivosti.⁶⁴ Soudy a soudci jsou v tomto pojetí nezávislí a vzájemně rovni jak mezi sebou na stejné instanční úrovni, tak i mezi jednotlivými instancemi navzájem.

4 K POVAZE ROZHODNUTÍ SOUDNÍHO DVORA EU – NORMATIVNÍ HLEDISKO

V úvodu této části je nutné zdůraznit důležité výchozí hledisko. Povaha soudního rozhodnutí je často pojmána obecně, bez ohledu na to, zda se jedná o rozhodnutí práva vnitrostátního či jiného. Vlastností, které rozsudkům přiznává právo české, ovšem nelze automaticky přenášet na rozhodnutí, která byla přijata v rámci jiného systému práva. V případě práce s různými systémy práva pak navíc musíme řešit otázku jejich vzájemného poměru, což se nutně musí promítnout též do hodnocení případného účinku soudního rozhodnutí napříč těmito systémy.

Právo Evropské unie je na právu českém autonomní. Má své vlastní prameny práva a zároveň, možnosti jeho výkladu ze strany českých soudů jsou limitovány. Autointerpretace zřizovacích smluv a na jejich základě vydaného

⁶³ Případně postupovat podle § 20 zákona o soudech a soudcích, tzn. postoupit rozhodování na velký senát Nejvyššího soudu. Podstata (absence) pravomoci v oblasti normotvorné a poskytování legálního výkladu tím ale zůstává nezměněna.

⁶⁴ Srov. KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*. C. H. Beck, 2015, s. 265.

práva členskými státy totiž byla těmito smlouva omezena a úkol závazně je vykládat svěřen Soudnímu dvoru EU.

Členské státy tomuto orgánu zajistily v zakládacích smlouvách, konkrétně v článku 19 Smlouvy o fungování EU, výlučné postavení při výkladu práva Evropské unie. Týč dovozuje, že výlučnost spočívá v pravomoci určovat, který výklad je správný, a tudíž závazný pro ostatní orgány Evropské unie a členské státy.⁶⁵ Tuto pravomoc má Soudní dvůr od samotného počátku své existence.⁶⁶ V tomto aspektu je postavení Soudního dvora zásadně odlišné od moci, kterou disponují soudy české.

Z tohoto specifického postavení Soudního dvora EU ovšem nelze dovozovat, že by měl rovněž normotvornou pravomoc. Právě naopak, zřizovací smlouvy ji tomuto orgánu nesvěřily. Výlučným normotvůrcem proto jsou členské státy, pokud jde o primární právo a Unie sama v případě práva sekundárního. Ani v případě nepsaných obecných zásad právních nedochází k jejich tvorbě Soudním dvorem, neboť ten je pouze nalézá.⁶⁷ Ostatně i institut řízení o předběžné otázce dává Soudnímu dvoru s výhradou možnosti posuzování platnosti sekundárního práva pravomoc výlučně interpretační, ne normotvornou.⁶⁸

Vztáhneme-li tedy pojmy, které jsme se definovali výše, na rozhodnutí Soudního dvora, pak můžeme konstatovat, že ačkoliv nejsou pramenem práva (precedentem), obsahují elementy, které obecně závazné jsou – v oblasti výkladu práva. Odborná veřejnost přesto někdy dovozuje

⁶⁵ TÝČ, V. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 7. vyd. Praha: Leges, s. r. o., 2017, s. 108.

⁶⁶ Znění článku 31 Smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli, článku 136 Smlouvy o založení Evropského společenství pro atomovou energii i článku 164 Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství, jakož i článku I-29 Smlouvy o Ústavě pro Evropu a současné znění článku 19 Smlouvy o Evropské unii je materiálně identické a v průběhu času nedoznalo žádné změny, která by mohla mít vliv na koncepci a roli Soudního dvora EU při výkladu práva Evropské unie.

⁶⁷ Používá často metodu indukce, když existenci principů a jejich obsah dovozuje z vnitrostátních právních řádů a z mezinárodního práva.

⁶⁸ Přesto někteří čeští autoři přistupují k problému fakticky. Kupř. Komárek tak rozhodnutí Soudního dvora za pramen práva považuje. KOMÁREK, Jan. Federal elements in the Community judicial system: Building coherence in the Community legal order. *Common Market Law Review*, 2005, roč. 42, č. 1, s. 15 a násl. Podrobněji k účinkům rozhodnutí v rámci řízení o předběžné otázce viz též STEHLÍK, Václav. Účinky rozhodnutí Evropského soudního dvora v řízení o předběžné otázce. *Právní obzor*, 2005, roč. 88, č. 4, s. 312–334.

precedenční charakter rozhodnutí Soudního dvora. Mezi nejčastěji uváděné důvody výstižně shrnuté Kaczorowskou patří především:

- výjimečnost situace, kdy se Soudní dvůr odchyluje od své dřívější judikatury;⁶⁹ a tedy
- stabilita judikatury související s motivací Soudního dvora nesnižovat vlastní autoritu;
- koherentnost, stabilita a konzistentnost názorů vyjádřených v jeho rozhodnutích;
- princip právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování;
- závěry dovozené ve vztahu k článku 267 odst. 3 SFEU a osvobození od povinnosti soudu posledního stupně zahájit řízení o předběžné otázce v případě *acte eclairé*;
- systematické odkazování na svá dřívější rozhodnutí.⁷⁰

Kaczorowská ovšem zároveň jednoznačně vylučuje, že by rozhodnutí Soudního dvora mohly být pramenem práva. S tímto tvrzením lze souhlasit, má totiž oporu v tom, co je (ale také není) ve zřizovacích smlouvách. Nasvědčuje jí i Soudní dvůr sám. Upřesnění ovšem vyžadují závěry týkající precedenčního charakteru, resp. závaznosti rozsudků tohoto orgánu.

Všechny výše uvedené důvody totiž podle mého názoru pouze popisují faktický stav. Postihují, jak Soudní dvůr rozhoduje, ale nevypovídají nic o tom, jak by ve vazbě na svá dřívější rozhodnutí rozhodoval měl. Jsou prostým projevem obecných zásad právních již výše identifikovaných. Tyto zásady totiž v našem evropském právní prostředí nutně tvoří součást jakéhokoliv právního řádu, tedy i právního řádu Evropské unie, který vznikl na základě těch národních.

Rozhodnutí Soudního dvora proto může mít ve vztahu k Tribunálu faktický ovlivňovací účinek podobně, jako jej mají rozsudky českých instančně nadřazených na soudy podřazené. Ve vztahu k soudům členských států je ale situace rozdílná. Zde o instančním vztahu přirozeně nemůže být řeč. Soudy členských států jsou však povinny na základě zásady loajální spolupráce dodržovat právo Evropské unie. Mají tedy povinnost jej aplikovat správně, a tedy podle článku 19 Smlouvy o EU tak, jak bylo vyloženo Soudním dvorem.

⁶⁹ Soudní dvůr tak *de facto* ctí princip *stare decisis*.

⁷⁰ Viz KACZOROWSKA-IRELAND, Alina. *European Union Law*. Routledge, 2016, s. 150.

V této souvislosti Pítrová o tom, že součástí pramenů práva Evropské unie je zprostředkovaně jako interpretace určitě vymezených pramenů unijního práva také judikatura Soudního dvora,⁷¹ z čehož lze závaznost výkladu poskytnutého Soudním dvorem dovozovat. Říká tím vlastně, že Soudní dvůr svou činností soudcovsky dotváří právo zaplňováním jeho mezer.⁷² Tuto činnost, a v tuto chvíli je jedno, jak ji teoreticko-právně uchopíme a nazveme, ale dělá v nějaké podobě v zásadě každý soud, i vnitrostátní. Podstata je ale v něčem jiném.

Je-li právo Evropské unie uzavřeným systémem, v rámci kterého byl čl. 19 Smlouvy o EU Soudní dvůr pověřen výkladem a článkem 267 Smlouvy o EU vytvořen vnitřní mechanismus sjednocování výkladu, pak nelze na rozhodnutí Soudního dvora nahlížet stejně, jako na rozhodnutí soudů v rámci jednoho členského státu. Účelem uvedených ustanovení je zajištění dodržování unijního práva jako nadstátního systému práva a zajištění jeho jednotného výkladu. Proto lze dovozovat, že vnitrostátní soudy nemají úplnou svobodu výkladu unijního práva, neboť jej musí dodržovat jako celek, tedy nejen v podobě, v jaké je formálně zachyceno, ale také tak, jak bylo vnitřními mechanismy vyloženo.⁷³

Uvedenou povinnost lze dovozovat z obecné povinnosti loajální spolupráce stanovené čl. 4 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie.⁷⁴ Vnitrostátní soudy jako orgány státu mají povinnost loajální spolupráce, což lze vyložit také tak, že jsou podle čl. 4 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie vázány loajalitou také k Soudnímu dvoru a způsobu, jakým právo Evropské unie interpretuje.

71 SYLLOVÁ, Jindřiška, Lenka PÍTROVÁ, Helena PALDUSOVÁ a kol. *Lisabonská smlouva. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 1344 s., s. 11. ISBN 978-80-7400-339-4.

72 Na problém s mezerami a výkladovou činností soudů již bylo upozorňováno, zde je proto obrat míněn jako zkratka.

73 Malenovský však upozorňuje na zajímavou skutečnost. Systematické zařazení pravomoci rozhodovat o předběžných otázkách totiž figuruje slovy Malenovského „až na chvostu výřtu jeho pravomocí, v sousedství kompetencí rozhodovat spory o náhradu škody a zaměstnanecké spory.“ O těch dnes, jak připomíná Malenovský, rozhoduje Tribunál, a nikoliv přímo Soudní dvůr. To podle Malenovského naznačuje, že původní pojetí řízení o předběžné otázce a tedy i role Soudního dvora při výkladu práva Evropské unie měly být jen doplňkové. Viz MALENOVSKÝ, J. Triptych zobrazování Soudního dvora ES: arbitr, „motor-integrace“ nebo „velký manipulátor“? *Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva*, 2007, č. 10, s. 1068.

74 STREINZ, Rudolf. *Europarecht*. 10. vyd. C.F. Müller, 2016, s. 249.

Odlišnost oproti jiným výkladu zajišťovaného jinými mezinárodními soudy, třeba Evropským soudem pro lidská práva podle mého názoru spočívá v tom, že v jejich případech často chybí ustanovení obdobné článku 16 Smlouvy o EU a úprava vylučující autointepretaci.

Situaci dále komplikují dva problémy. Původcem obou z nich je samotný Soudní dvůr. Za prvé, Soudní dvůr často překračuje meze výkladu v tom smyslu, že vnitrostátním soudům naznačuje nejen, jak by měla být unijní norma vyložena, ale také jak by měla být aplikována, či dokonce jak by mělo být vykládáno vnitrostátní právo nebo zda je v souladu s právem Evropské unie.⁷⁵ Ani k jednomu ale Soudní pravomoc nemá. Příslušná část soudního rozhodnutí proto představuje *obiter dictum* a nikoho, tedy ani soud, který zahájil řízení o předběžné otázce, nezavazuje.

Za druhé, Soudní dvůr je nucen pracovat s právem, které je přinejmenším na úrovni primárního práva obecné, mezerové či rámcové.⁷⁶ Tato skutečnost mu poskytuje prostor proto, aby tento prostor v právní úpravě kreativně zaplňoval. Příkladem je mnoho, proto jen ty nejznámější a nejkřiklavější – *Van Gend en Loos*,⁷⁷ *Costa*,⁷⁸ *Gravier*,⁷⁹ *Černobyl*,⁸⁰ *Francovich*,⁸¹ *Mangold*,⁸² *Metock*,⁸³ a další. Tato rozhodnutí jsou charakteristická účelovým výkladem, argumentací *effet utile* a slabým, případně metodologicky problematických odů-

⁷⁵ V rozhodnutí *Miret* kupř. Soudní dvůr uvádí „*It would appear from the order for reference that the national provisions cannot be interpreted in a way which conforms with the directive on the insolvency of employers and therefore do not permit higher management staff to obtain the benefit of the guarantees for which it provides. If that is the case, it follows from the Francovich judgment, cited above, that the Member State concerned is obliged to make good the loss and damage sustained as a result of the failure to implement the directive in their respect.*“ Viz rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 16. prosince 1993, *Teodoro Wagner Miret proti Fondo de garantía salarial*, věc C-334/92, odst. 21.

⁷⁶ TÝČ, SEHNÁLEK, CHARVÁT, 2011, op. cit., s. 156.

⁷⁷ Rozsudek Soudního dvora ze dne 5. února 1963, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratie der belastingen*, věc 26/62.

⁷⁸ Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. července 1964, *Flaminio Costa proti E.N.E.L.*, věc 6/64.

⁷⁹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 13. února 1985, *Françoise Gravier proti Ville de Liège*, věc 293/83.

⁸⁰ Rozsudek Soudního dvora ze dne 4. října 1991, *Evropský parlament proti Radě Evropských společenství*, věc C-70/88.

⁸¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 19. listopadu 1991, *Andrea Francovich a Danila Bonifazi a další proti Italské republice*, spojené věci C-6/90 a C-9/90.

⁸² Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 22. listopadu 2005, *Werner Mangold proti Rüdigeru Helmovi*, věc C-144/04.

⁸³ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 25. července 2008, *Blaise Baheten Metock a další proti Minister for Justice, Equality and Law Reform*, věc C-127/08.

vodněním jak samotného rozhodnutí, tak i pravomoci rozhodovat.⁸⁴ Jejich prostřednictvím Soudní dvůr tvořil a prosazoval politiku stále užší integrace.⁸⁵ Činil tak ovšem za cenu mnohdy jen omezeného respektování znění zřizovacích smluv.⁸⁶

Přitom, všechna tato rozhodnutí mohla být do jednoho rozhodnuta jinak. Všechna tato rozhodnutí s výjimkou případu Černobyl totiž mohla skončit konstatováním, že příslušná problematická otázka není právem Evropské unie řešena, a tudíž nespadá do jeho rámce. Neznamenaloby to přitom bezpráví, jen to, že by se dotčené problémy posoudily podle pravidel práva vnitrostátního.

Odborná literatura tuto kreativní činnost Soudního dvora oprávněně kritizuje.⁸⁷ Ostatně, i v této publikaci je obsaženo kritické zhodnocení rozhodnutí Metock. Zároveň ale tato judikatura vytváří pnutí mezi Soudním dvorem a soudy vnitrostátními. Ty si totiž dobře jsou vědomy rozsahu pravomocí Soudního dvora. Přesto je patrná tendence vnitrostátních soudů rozhodnutí Soudního dvora EU následovat a dodržovat, a to i tehdy, kdy se jeví teoreticko-právně problematická.⁸⁸

⁸⁴ Srovnej STREINZ, Rudolf. *Europarecht*. 10. vyd. C.F. Müller, 2016, s. 228.

⁸⁵ V judikatuře Soudního dvora EU se uvedené projevuje v podobě argumentu „*stále užším svažkem mezi národy Evropy*“, jež může být nahlížen buď jako vyjádření úmyslu normotvůrce, který by bylo možno pojmut též abstraktněji jako jeden z argumentů v rámci teleologického výkladu (*argumentum ad Unionis Europaeae*).

⁸⁶ TÝČ, SEHNÁLEK, CHARVÁT, 2011, op. cit., s. 153.

⁸⁷ Známy je výrok Lorda Denninga „*The Treaty is quite unlike any of the enactments to which we have become accustomed. The draftsmen of our statutes have striven themselves with the utmost exactness. They have tried to foresee all possible circumstances that may arise and to provide for them. They have sacrificed style and simplicity. They have foregone brevity. They have become long and involved...In consequence, the judges have followed suit. How different is this Treaty. It lays down general principles. It expresses its aims and purposes. All in sentences of moderate length and commendable style. But it lacks precision. It uses words and phrases without defining what they mean. An English lawyer would look for an interpretation clause, but he would look in vain. There is none. All the way through the Treaty, there are gaps and lacunae. These have to be filled in by the judges, or by regulations and directives. It is the European way.*“ Převzato z SHARPSTON, Eleanor. *The Shock Troops Arrive in Force: Horizontal Direct Effect of a Treaty Provision and Temporal Limitation of Judgments Join the Armoury of EC Law*. In: MADURO, M. P. a L. AZOULAI. *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010, s. 257.

⁸⁸ Autorita Soudního dvora je tedy vysoká a s ní se pojí i vysoká přesvědčivost jeho rozhodnutí. Týč uzporoňuje, že Soudní dvůr tuto autoritu nemá výslovně svěřenu zřizovacími smlouvami, ale že si ji Soudí dvůr postupně vybudoval. Ibidem s. 167. Podrobně tento vývoj popisuje též Malenovský. Viz MALENOVSKÝ, Jiří. *Triptych zobrazování Soudního dvora ES: arbitř, „motor integrace“ nebo „velký manipulátor“?* *Právník*, 2007, roč. 146, č. 10, s. 1065–1084.

Šadl upozorňuje na pozoruhodný aspekt fungování Soudního dvora.⁸⁹ Zvláštní je totiž to, jak se svými dřívějšími rozhodnutími pracuje v rozhodnutích nových. Soudní dvůr pravidelně velmi asertivně a sebevědomě odkazuje sám na sebe (své dřívější rozsudky), aniž by ale jakkoliv řešil to, co soudy *common law* dělají naprosto běžně a samozřejmě.⁹⁰ V rozsudcích Soudního dvora proto nenalzáme podrobné vypořádání se s fakty ve vztahu k pravidlu, na jehož základě bylo rozhodnuto. V zásadě jen opakuje stále dokola své obecné závěry,⁹¹ až konečně vznikne dojem práva – precedentu.

Některé soudy, aby se vyhnuly konfrontaci s rozhodnutími Soudního dvora, řeší věc fakticky. Vytvořily si doktrínu, podle níž nerozhodují ve věci samé, a tudíž nemají povinnost se na Soudní dvůr obracet s předběžnými otázkami. Jedním z těchto soudů je i český Ústavní soud.

Takový přístup není zrovna statečný a především je zbytečný. Jak již bylo výše uvedeno, rozhodnutí Soudního dvora nejsou pramenem práva a závaznost se omezuje pouze na ty jejich části, v nichž je unijní právo vykládáno. To vnitrostátním soudům poskytuje určitý prostor pro vlastní posouzení sporných věcí ve vazbě na skutkový stav i dotčenou právní úpravu. Nutno podotknout, že tento prostor nebude příliš široký a Soudní dvůr si jej postupně začal chránit, což nápadně připomíná snahy o dosažení jednoty výkladu a ze strany tuzemských vrcholných soudů.⁹² Podstatné přitom je, že Soudní dvůr své představy prosazuje na základě článku 267 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie.⁹³ Porušení tedy nespočívá v tom, že národní soud vyložil unijní právo nesprávně a v rozporu s dřívější judikaturou Soudního dvora, ale v tom, že nezahájil řízení o předběžné otázce. A v tom je podle mne ten podstatný rozdíl, pokud jde o možné pojetí rozhodnutí Soudního dvora jako pramene práva či zdroje jediného správného

⁸⁹ SADL, Urska. Case – Case-Law – Law: Ruiz Zambrano as an Illustration of How the Court of Justice of the European Union Constructs Its Legal Arguments. *European Constitutional Law Review*, 2013, roč. 9, č. 2, s. 212; Odlišnostmi mezi systémem práva EU a *comon law* s ohledem na pojetí rozhodnutí Soudního dvora jako pramene práva viz též STEHLÍK, Václav. *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 140–141.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 4. října 2018, *Evropská komise v. Francouzská republika*, věc C-416/17.

⁹³ A v řízení nesplnění povinnosti státem.

výkladu práva. Postup Soudního dvora totiž naznačuje, že jej nakonec ani sám takto nechápe.

Z výše uvedeného pohledu nepovažují principiálně za špatné rozhodnutí českého Ústavního soudu ve věci československých důchodů.⁹⁴ Podobně nepovažují za nesprávné, že dánský nejvyšší soud ve svém rozhodnutí⁹⁵ reagujícím na rozhodnutí Soudního dvora ve věci Ajos⁹⁶ hodnotil situaci jinak, než jak by vyplývalo z rozhodnutí Soudního dvora.⁹⁷ Požadavkům Soudním dvora se totiž vyhnul tím, že se opřel o dánskou přístupovou legislativu, v níž chybí jakýkoliv explicitní právní základ pro přenos pravomoci umožňující Soudnímu dvoru nařídít dánskému soudu, aby s přímým účinkem pro jednotlivce neaplikoval dánskou legislativu, jež je v rozporu s nepsanými unijními obecnými zásadami právními.⁹⁸ Chybou by již ovšem podle mého názoru bylo, pokud by vnitrostátní soud sám vyložil konkrétní unijní normu jinak, v rozporu s dřívějším rozhodnutí Soudního dvora.⁹⁹

Problematické tedy na rozhodnutí našeho Ústavního soudu není to, že vyslovil vlastní právní názor na řešení daného skutkového stavu, jakkoliv se s ním neztotožňují, ale především to, že sám nezhájil řízení o předběžné otázce.¹⁰⁰ Dánský soud mimochodem velmi elegantně obešel výše popsany závazný charakter výkladu unijního práva podávaného Soudním dvorem, učinil tak mnohem lépe, než se to povedlo jeho českému protějšku. Interpretoval totiž vlastní vnitrostátní právo a smlouvu na jeho základě uzavřenou.

⁹⁴ Nález pléna ze dne 31. ledna 2012 sp. zn. Pl. ÚS 5/12 ve věci tzv. „československých důchodů“.

⁹⁵ Rozhodnutí dánského nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2016, ve věci 15/2014.

⁹⁶ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 19. dubna 2016, *Danské Industri (DI), agissant pour Ajos A/S v. Succession Karsten Eijil Rasmussen*, věc C-441/14.

⁹⁷ Z rozhodnutí Soudního dvora vyplýval požadavek změny dřívější ustálené judikatury dánského nejvyššího soudu.

⁹⁸ Viz rozhodnutí dánského ústavního soudu ze dne 6. prosince 2016, ve věci 15/2014, s. 12. Anglický překlad dostupný z: <http://www.supremecourt.dk>

⁹⁹ Postup dánského soudu má i oporu v odborné literatuře. Kupř. Schilling dovozuje, že je nutno rozlišovat formální a materiální oprávnění Soudního dvora vykládat právo Evropské unie s tím, že v kompetenčních otázkách je role Soudního dvora EU pouze poradní a síla jeho argumentu nespočívá v jeho závaznosti, ale přesvědčivosti. Je to poněkud sporný argument vycházející z vnitrostátního ústavního práva a z mezinárodního práva veřejného, na kterém je problematické především to, že nemá oporu v psaném právu Evropské unie. Úprava řízení o předběžné otázce v článku 267 Smlouvy o fungování EU takto nerozlišuje. SCHILLING, Theodor. The Autonomy of the Community Legal Order: An Analysis of Possible Foundations. *Harvard International Law Journal*, 1996, č. 37.

¹⁰⁰ Dalším pochybením byl pokus o využití neexistujícího institutu *amici curiae*.

Otázka ovšem stojí jinak. A není jí závaznost judikatury Soudního dvora či její precedenční charakter. Otázkou totiž je, zda oba vnitrostátní soudy přece jen neměly pokračovat, respektive navázat soudní dialog se Soudním dvorem prostřednictvím institutu předběžné otázky – v případě dánského soudu druhé, v případě soudu českého první. Otázkou také je, čemu tyto soudy konfliktním rozhodnutím vlastně prospěly.

5 ZÁVĚR

Základní závěry se prolínají celým textem, který je beztak již příliš dlouhý. Přesto by každá ze zde řešených otázek mohla být rozebrána podrobněji, na to zde ale není prostor. Jeho cílem je upozornit, že povaha soudních rozhodnutí tak, jak je systematicky představována v české judikatuře a odborné literatuře, nemá odpovídající zakotvení v právní úpravě a je možná poplatná době, kdy tato judikatura vznikala. Zatracování konzervativního přístupu k ní, jako něco, co je přežitě, socialistické a zjednodušující,¹⁰¹ může představovat v konečném důsledku samo o sobě zjednodušené vidění světa. Ideologie přebíraná z angloamerického prostředí není jedinou možnou perspektivou chápání sledovaného problému. Inspirovat se lze též v doktríně německé či francouzské, nám a našemu právnímu systému mnohem bližší. Ač to tak na první pohled asi nevypadá, tak právě z tohoto prostředí vychází právo unijní. Rozhodnutí Soudního dvora bychom proto také jeho optikou měli vnímat. Jsem si nicméně vědom síly sebenaplňujícího se prorocství. A teze závaznosti soudní judikatury a jejím precedenčním účinku zapustila v české právní vědě hluboké kořeny.

Problematické je též ztotožňování povahy soudních rozhodnutí soudů českých a Soudního dvora. Rozdíly mezi nimi jsou totiž zásadní a souvisí s pravomocemi, které tyto soudy mají a s právem, s nímž tyto soudy pracují. Soudní dvůr na rozdíl od soudů českých je oprávněn podávat legální výklad unijního práva, a to na základě článku 19 Smlouvy o EU, pro závaznost výkladu hovoří též účelový výklad článku 267 Smlouvy o fungování EU a konečně, závaznost výkladu Soudního dvora je ve vazbě na oba články utvrzena povinností loajální spolupráce stanovené článkem 4 Smlouvy o EU, která váže jak členské státy obecně, tak i jejich soudy.

¹⁰¹ KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1, s. 1 a násled.

Literatura

- BRENNCKE, Martin. *Judicial Law-Making in English and German Courts: Techniques and Limits of Statutory Interpretation*. Cambridge, 2018. ISBN 9781780682693.
- CANOR, Iris. Primus inter pares. Who is the ultimate guardian of fundamental rights Europe? *European Law Review*, 2000, č. 25.
- HLOUCH, Lukáš. Teorie mezer a současné právní myšlení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, č. 2. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5760>
- ISTREFI, Kushtrim. The Application of Article 103 of the United Nations Charter in the European Courts: The Quest for Regime Compatibility on Fundamental Rights. *European Journal of Legal Studies*, Winter 2012, roč. 5, č. 2. Dostupné z: https://ejls.eui.eu/wp-content/uploads/sites/32/pdfs/Autumn_Winter2012_2013/UNITED_NATIONS_CHARTER_IN_THE_EUROPEAN_COURTS_%20THE_APPLICATION_OF_ARTICLE_103_OF_THE_.pdf
- KACZOROWSKA-IRELAND, Alina. *European Union Law*. Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-84589-3.
- KISCHEL, Uwe. *Rechtsvergleichung*, C. H. Beck, 2015.
- KOMÁREK, Jan. Reasoning with Previous Decisions: Beyond the Doctrine of Precedent. *American Journal of Comparative Law*, 2013, roč. 61, č. 1.
- KÜHN, Zdeněk. O velkých senátech a judikatorních odklonech vysokých soudů. *Právní rozhledy*, 2013, č. 2.
- KÜHN, Zdeněk. Judikatura a precedent v kontinentálním a angloamerickém právu. In: ŠÁMAL, Pavel, Guido RAIMONDI a Koen LENAERTS. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnitrostátní a mezinárodní náhledy*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7598-009-0.
- KÜHN, Zdeněk. K otázce závaznosti rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro domácí soudnictví. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1.
- KÜHN, Zdeněk. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. *Právní rozhledy*, 2001, č. 6.
- LAVICKÝ, Petr. Komentář k občanskému zákoníku: Předmět úpravy a její základní zásady (§ 13). In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1 až § 654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

- MACKOVÁ, Alena. Předmět úpravy a její základní zásady (§ 13). In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 963–992. ISBN 978-80-7478-370-8.
- MAK, Elaine. *Judicial Decision-Making in a Globalised World. A Comparative Analysis of the Changing Practices of Western Highest Courts*. Hart Publishing, 2013. ISBN 9781849465540.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Triptych zobrazování Soudního dvora ES: arbitr, „motor integrace“ nebo „velký manipulátor“? *Právník*, Praha: Academia, 2007, roč. 146, č. 10, s. 1065–1084. ISSN 0324-7007.
- McGREGOR, Deborah B. a Cynthia M. ADAMS. *The International Lawyer's Guide to Legal Analysis and Communication in the United States*. Aspen Publishers, 2008, 469 s. ISBN 978-0735564770.
- MELZER, Filip a Petr TĚGL, Komentář k § 13 OZ. In MELZER, Filip, Petr TĚGL a kol. *Občanský zákoník – Velký komentář – Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-73-1.
- POUND, Roscoe a John DAWSON. The French Bifurcation. In: LASSER, Mitchel de S.-O.-l'E. *Judicial Deliberations: A Comparative Analysis of Transparency and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2009, ISBN 978-0-19-957516-9.
- POSNER, Richard A. The Jurisprudence of Skepticism. *Michigan Law Review*, 1988, roč. 86.
- ROUDIK, Peter. The Impact of Foreign Law on Domestic Judgments. *Library of Congress* [online]. [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z <https://www.loc.gov/law/help/domestic-judgment/impact-of-foreign-law.pdf>
- SMEJKALOVÁ, Terezie. K otázce normativity judikatury v České republice. In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1302–1311. ISBN 978-80-210-4733-4.
- SADL, Urska. Case – Case-Law – Law: Ruiz Zambrano as an Illustration of How the Court of Justice of the European Union Constructs Its Legal Arguments. *European Constitutional Law Review*, 20163, roč. 9, č. 2.

- SHARPSTON, Eleanor. The Shock Troops Arrive in Force: Horizontal Direct Effect of a Treaty Provision and Temporal Limitation of Judgments Join the Armoury of EC Law. In: MADURO, Miguel P. a Loïc AZOULAI. *The Past and Future of EU Law. The Classics of EU law Revisited on the 50th Anniversary of the Rome Treaty*. Oxford: Hart Publishing, 2010.
- SCHILLING, Theodor. The Autonomy of the Community Legal Order: An Analysis of Possible Foundations. *Harvard International Law Journal*, 1996, č. 37.
- SYLLOVÁ, J., L. PÍTROVÁ, H. PALDUSOVÁ a kol. *Lisabonská smlouva. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 1344 s. ISBN 978-80-7400-339-4.
- SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- STEHLÍK, Václav. *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- STEHLÍK, Václav. Účinky rozhodnutí Evropského soudního dvora v řízení o předběžné otázce. *Právní obzor*, 2005, roč. 88, č. 4.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch, Jan FILIP, Pavel MOLEK, Lenka BAHÝLOVÁ, Milan PODHRÁZKÝ, Radovan SUCHÁNEK a Ladislav VYHNÁNEK. *Ústava České republiky – Komentář*. Praha: Linde Praha, 2010, 1536 s. ISBN 978-80-7201-814-7.
- ŠKOP, Martin. ... *právo, jazyk a příběh*. Praha: Auditorium, 2013.
- ŠKOP, Martin. Interpretace práva jako literární interpretace. In: DÁVID, Radovan, David SEHNÁLEK a Jiří VALDHANS (eds.). *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 7. vyd. Praha: Leges, s. r. o., 2017.
- TÝČ, Vladimír, David SEHNÁLEK a Radim CHARVÁT. *Vybrané otázky působení práva EU ve sféře českého právního řádu*. 1. vyd. Brno: Muni PRESS, 2011, 179 s. ISBN 978-80-210-5387-8.

UPLATŇOVANIE MEDZINÁRODNÝCH ZMLÚV SPOJENÉHO KRÁĽOVSTVA A ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EURÓPSKEJ ÚNIE PO BREXITE

Miroslav Slašťan*

Anotace

Príspevok sa pri príležitosti jubilea profesora Vladimíra Týča venuje vzájomnému pôsobeniu práva Európskej únie a medzinárodného práva, ktorému sa podstatným spôsobom venoval, a významne tým prispel k formovaniu generácie akademikov aj na území Slovenskej republiky. Právne problémy spojené s Brexitom len podčiarkujú podmienenosť a vzájomnú závislosť právnych systémov. Osobitne sa venujem príkladu ďalšieho uplatnenia Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 uzatvorenej medzi Slovenskou republikou a Spojeným kráľovstvom po Brexite.

Klíčová slova

Európska únia; Brexit; medzinárodné právo; nariadenia; vystúpenie z Únie; Viedenský dohovor o zmluvnom práve; Spojené kráľovstvo; Slovenská republika; Dohoda o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001; platnosť; zánik medzinárodnej zmluvy.

1 ÚVOD

Koniec minulého tisícročia nepatrilo na Slovensku medzinárodnému právu a jeho rozvoju. Snáď iba vďaka medzinárodnému sporu o vodného dielo Gabčíkovo-Nagymaros medzi Slovenskom a Maďarskom nebolo najmä

* Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD., Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská republika / Email: miroslav.slastan@flaw.uniba.sk

medzinárodné právo verejné na samom okraji záujmu právnickej obce, akademickej nevynímajúc. Nielen postavenie medzinárodných záväzkov v rámci ústavného rámca, ale aj súdna či ostatná právna prax nepovažovala až na výnimky medzinárodné právo za relevantný prameň práva. V tomto období každý, kto sa chcel napríklad po ukončení právnickej fakulty venovať na Slovensku medzinárodnému právu, bol považovaný za málo progresívneho, pragmatického či ambiciózneho právnicka. Napriek tomu existovalo niekoľko vedeckých osobností, ktorých názory, publikácie či prednášky na Slovensku rezonovali. V roku 2002 som sa po ukončení právnickej fakulty takto ocitol pred prijímacou komisiou na Právnickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, ktorej predsedal profesor Vladimír Týč, známy obrovským rozhľadom a zanietením a najmä osobitným zameraním na prepojenie medzinárodného práva verejného s právom Európskej únie. Práve podčiarknutím významu medzinárodného práva a jeho prepojenie na právo Európskej únie chcem vzdať úctu a vďaku *prof. JUDr. Vladimírovi Týčovi, C.Sc.*, ktorého internacionalistické kreatívne zmýšľanie sa vôbec ako prvé zapísalo aj do môjho postoja nielen k právnym problémom a prístupu k jednotlivým otázkam vedy medzinárodného práva a práva Európskej únie. Považujem tiež za ideálnu príležitosť rozobrať niekoľko úvah o dopade *Brexitu* (vystúpenia Spojeného kráľovstva z Európskej únie) na platnosť medzinárodných zmlúv, ako *par excellence* tému, ktorá len potvrdzuje profesorove idey o prepojenosti oboch právnych systémov a zároveň vyjadruje význam jeho vedeckých záverov, ktoré dnes dopadajú na obrovský počet právnych problémov a právnych vzťahov, nielen vo verejnoprávnej, ale aj v súkromnoprávnej oblasti.

2 STRUČNÝ PREHĽAD ROZHODUJÍCICH UDALOSTÍ

Dňa 23. 6. 2016 sa v Spojenom kráľovstve uskutočnilo referendum o vystúpení z Európskej únie (EÚ), pričom tesná väčšina hlasujúcich sa vyslovila za vystúpenie Spojeného kráľovstva z EÚ. V súlade so schváleným zákonom o oznámení úmyslu vystúpiť z EÚ z roku 2017 v Spojenom kráľovstve (*European Union (Notification of Withdrawal) Act 2017*) oznámila

dňa 29. 3. 2017 Európskej rade predsedníčka vlády Spojeného kráľovstva úmysel Spojeného kráľovstva vystúpiť z Únie na základe článku 50 ZEÚ.¹

Európska rada ako kľúčová inštitúcia EÚ v tomto procese ihneď po referende vyzývala Spojené kráľovstvo na „aktiváciu článku 50“ a bola už pripravená na ďalší proces rokovaní spojených s ukončením členstva Spojeného kráľovstva v EÚ. Vôbec prvýkrát v histórii Európskych spoločenstiev či neskôr EÚ došlo k začiatku procesu vystúpenia členského štátu z Únie. Európska rada prijala na svojom mimoriadnom zasadnutí už 29. 4. 2017 *usmernenia*, ktorými sa vymedzil rámec pre rokovania podľa článku 50 ZEÚ a stanovili sa celkové pozície a zásady, z ktorých bude Únia počas rokovaní vychádzať.² Následne podstatným právnym aktom bolo *rozhodnutie Rady, ktorým sa Komisia poveruje začať rokovania o dohode so Spojeným kráľovstvom, ktorá ustanoví spôsob jeho vystúpenia z Európskej únie*.³ V tomto akte je uvedené, že dohoda o budúcom vzťahu medzi Úniou a Spojeným kráľovstvom sa môže sfinalizovať a uzavrieť až vtedy, keď sa Spojené kráľovstvo stane tret'ou krajinou. Akt obsahuje v prílohe aj smernice na rokovania o dohode so Spojeným kráľovstvom s predpokladom o ich zmene podľa výsledkov rokovaní.

V článku 50 ZEÚ sa však vyžaduje, aby sa v dohode, ktorá ustanoví spôsob vystúpenia, zohľadnil rámec budúcich vzťahov s Úniou. Dohoda o vystúpení tak definuje len *spôsob vystúpenia* a nie budúcu časovo neobmedzenú (dlhodobú) úpravu vzájomných vzťahov.

Článok 50 ZEÚ (zavedený Lisabonskou zmluvou⁴) tiež upravuje okamih, keď nastanú účinky vystúpenia dotknutého členského štátu z Únie, pričom

¹ Oznámenie predsedníčky vlády Spojeného kráľovstva T. May adresované predsedovi Európskej Rady D. Tuskovi dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20001-2017-INIT/en/pdf> [30. 4. 2019].

² Pozri dokument dostupný z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21756/29-euco-art50-guidelines-sk.pdf> [30. 4. 2019]. Ďalšie usmernenia prijala Európska rada 15. 12. 2017.

³ COM/2017/0218 final. Rokovania sa viedli na základe usmernení z 29. apríla a 15. decembra 2017 a z 23. marca 2018 poskytnutých Európskou radou, pričom ich celkovým cieľom bolo zabezpečiť riadené vystúpenie Spojeného kráľovstva z Únie a Euratomu.

⁴ Pozri tiež SIMAN, M. a M. SLAŠŤAN. *Právo Európskej únie: inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou*. 1. vyd. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, 2012, s. 71.

stanovuje, že zakladajúce zmluvy (ergo právo EÚ) sa na tento členský štát prestanú vzťahovať:

1. odo dňa nadobudnutia platnosti dohody o vystúpení alebo
2. v prípade, ak sa tak nestane, dva roky po oznámení členského štátu o svojom úmysle vystúpiť. Táto maximálna lehota dvoch rokov po tomto oznámení sa uplatňuje v prípade, že členovia Európskej rady jednomyselne a po dohode s dotknutým členským štátom nerozhodnú o jej predĺžení.

Článok 50 Zmluvy o Európskej únii sa v súlade s článkom 106a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu uplatňuje na Európske spoločenstvo pre atómovú energiu.

Podľa následne schváleného zákona Spojeného kráľovstva o vystúpení z Európskej únie z roku 2018 (*European Union (Withdrawal) Act 2018*), ktorý bol vyhlásený 26. júna 2018, možno *dohodu o vystúpení* ratifikovať iba vtedy, ak minister Spojeného kráľovstva predložil každej snemovni parlamentu vyhlásenie, že sa dosiahla politická dohoda; kópiu dojednanej dohody o vystúpení a kópiu rámca budúcich vzťahov a dojednaná dohoda o vystúpení a rámec budúcich vzťahov boli o.i. schválené uznesením House of Commons [Dolná snemovňa] o návrhu, ktorý predložil minister Spojeného kráľovstva a parlament tiež prijal zákon, ktorý obsahuje ustanovenia o vykonaní dohody o vystúpení.⁵

Vyjednávači Komisie a Spojeného kráľovstva sa dňa 14. 11. 2018 dohodli na podmienkach dohody o vystúpení. Komisia dokončenú dohodu o vystúpení schválila dňa 22. 11. 2018. Európska rada následne dňa 25. 11. 2018 odsúhlasila Dohodu o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu⁶. Európska rada zároveň vyzvala Komisiu, Európsky parlament a Radu, aby podnikli kroky potrebné na to, aby dohoda mohla nadobudnúť platnosť 30. 3. 2019 a viesť k riadenému vystúpeniu („riadený Brexit“). Proces schválenia dohody o vystúpení na strane EÚ uzatvorilo *rozhodnutie Rady o podpise, v mene Európskej únie a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu*,

⁵ Pozri § 13 ods. 1 *European Union (Withdrawal) Act 2018*.

⁶ Znenie dohody o vystúpení pripojené k rozhodnutiu (EÚ) 2019/274 sa uverejnilo v Ú v. EÚ C 66I, 19. 2. 2019, s. 1.

Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu zo dňa 11. 1. 2019⁷.

Dňa 20. 3. 2019 požiadala predsedníčka vlády Spojeného kráľovstva Theresa Mayová listom predsedu Európskej rady Donalda Tuska o predĺženie lehoty podľa článku 50 ZEÚ do 30. júna 2019 s cieľom dokončiť ratifikáciu dohody o vystúpení na strane Spojeného kráľovstva. Európska rada 21. marca 2019 súhlasila s predĺžením do 22. mája 2019, ak Dolná snemovňa „nasledujúci týždeň schváli dohodu o vystúpení“⁸. Totiž ak bude Spojené kráľovstvo aj v dňoch 23.–26. mája 2019 stále členským štátom, bude sa naň vzťahovať povinnosť uskutočniť voľby do Európskeho parlamentu v súlade s právom Únie. V prípade, ak Dolná snemovňa dohodu o vystúpení najneskôr do 29. marca 2019 neschváli, lehota stanovená v článku 50 ods. 3 ZEÚ sa predlžuje len do 12. apríla 2019. V tom prípade Spojené kráľovstvo pred 12. aprílom 2019 poskytne informácie o ďalšom postupe, ktorý Európska rada posúdi.⁹

Keďže Dolná snemovňa odmietla aj v ďalšom pokuse dohodu o vystúpení schváliť, požiadala britská premiérka T. May o ďalšie predĺženie lehoty podľa čl. 50 ZEÚ.

Dňa 11. 4. 2019 schválila Európska rada ďalší odklad Brexitu do 31. októbra 2019¹⁰ (predĺženie lehoty podľa článku 50 ZEÚ)¹¹, ak však obe strany schvália dohodu o vystúpení skôr, Spojené kráľovstvo z Únie vystúpi v prvý deň nasledujúceho mesiaca.¹²

⁷ Rozhodnutie Rady (EÚ) 2019/274 z 11. januára 2019 o podpise, v mene Európskej únie a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (Ú. v. EÚ L 47I, 19. 2. 2019, s. 1).

⁸ Rozhodnutie Európskej rady (EÚ) 2019/476 prijaté po dohode so Spojeným kráľovstvom z 22. marca 2019, ktorým sa predlžuje lehota podľa článku 50 ods. 3 Zmluvy o EÚ (Ú. v. EÚ L 80I, 22. 3. 2019, s. 1).

⁹ Pozri čl. 1 druhý odstavec rozhodnutia Európskej rady 2019/476.

¹⁰ Rozhodnutie Európskej rady (EÚ) 2019/584 prijaté po dohode so Spojeným kráľovstvom z 11. apríla 2019, ktorým sa predlžuje lehota podľa článku 50 ods. 3 Zmluvy o EÚ (Ú. v. EÚ L 101, 11. 4. 2019, s. 1–3).

¹¹ Toto rozhodnutie sa prestane uplatňovať 31. mája 2019 v prípade, že Spojené kráľovstvo neuskutočnilo voľby do Európskeho parlamentu v súlade s uplatniteľným právom Únie a neratifikovalo dohodu o vystúpení do 22. mája 2019.

¹² Pozri tiež rozhodnutie Rady (EÚ) 2019/642 z 13. apríla 2019, ktorým sa mení rozhodnutie (EÚ) 2019/274 o podpise, v mene Európskej únie a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (Ú. v. EÚ L 110I, 25. 4. 2019, s. 1–3).

Ku dĕnu dokonĕnia tohto príspevku (12. 5. 2019) nebola Dohoda o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoloĕenstva pre atómovú energiu z dôvodu absencie súhlasu britskej Dolnej snemovne a naplnenia postupu podľa § 13 zákona Spojeného kráľovstva o vystúpení z Európskej únie z roku 2018, ratifikovaná. Ratifikácia dohody o vystúpení je v Spojenom kráľovstve v súčasnosti neistá a je vysoký predpoklad, že v súlade s ěl. 50 Zmluvy o EÚ dĕnom 1. 11. 2019 o 00.00 hod. vystúpi Spojené kráľovstvo z Európskej únie bez dohody predpokladanej ěl. 50 ZEÚ (tzv. „*No-Deal Brexit*“ alebo „*neriadený Brexit*“ ěi „*tvrdý Brexit*“).

3 MOŽNÉ VARIANTY BREXITU V KONTEXTE PRÁVNÝCH DÔSLEDKOV

Na základe vyššie uvedených faktov možno zhrnúť tri scenáre Brexitu:

3.1 Tvrďý Brexit

Spojené kráľovstvo od dátum vystúpenia: 1. 11. 2019, 00.00 hod. (SEĀ) prestane byť ělenským štátom EÚ bez akejkoľvek úpravy právnych vzťahov, dočasnej ěi trvalej. V prípade tzv. „tvrdého Brexitu“ sa na území Spojeného kráľovstva prestane okamžite (k 1. 11. 2019 o 00.00 hod. SEĀ) aplikovať právo EÚ. Spojené kráľovstvo bude ihneď tretím (neělenským) štátom a akékoľvek napr. správne rozhodnutia budú považované za akty neělenského štátu, alebo oběania Spojeného kráľovstva budú okamžite považovaní za štátnych príslušníkov tretej krajiny. Právnym základom Brexitu v tomto prípade je v zásade jedine ěl. 50 ZEÚ spolu s rozhodnutím Európskej rady o predĺžení dvojročnej lehoty (rozhodnutie Európskej rady 2019/584 z 11. apríla 2019). Predpokladáme tiež, že voľby britských zástupcov do Európskeho parlamentu sa na území Spojeného kráľovstva riadne koncom mája 2019 uskutoĕnia.

3.2 Riadený Brexit

Dohodu o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoloĕenstva pre atómovú energiu je stále možné ratifikovať tak, aby najneskôr k dátumu vystúpenia (1. 11. 2019,

00.00 hod. SEČ) nadobudla platnosť. Takýto postup predpokladá najmä platné rozhodnutie Európskej rady (EÚ) 2019/584 z 11. apríla 2019 a súvisiace rozhodnutie Rady 2019/274 v znení rozhodnutia Rady (EÚ) 2019/642.

Je nutné konštatovať, že Dohoda o vystúpení upravuje spôsob vystúpenia Spojeného kráľovstva z EÚ a okamžitú úpravu vzťahov počas prechodného obdobia, tzn. v rámci jej ustanovení možno určovať práva a povinnosti všetkých dotknutých subjektov len počas tohto obdobia (nie dlhodobo, či trvalo). Dohoda o vystúpení reguluje aplikovateľnosť práva EÚ na území Spojeného kráľovstva, postavenie jednotlivých subjektov práva, resp. aj účinky najmä správnych a súdnych rozhodnutí vydaných orgánmi Spojeného kráľovstva do okamihu vystúpenia, resp. konca prechodného obdobia.

Podľa článku 126 Dohody o vystúpení sa uplatňuje prechodné (implementačné) obdobie, ktoré sa začne dátumom nadobudnutia platnosti tejto dohody a skončí sa **31. 12. 2020**. Právo EÚ sa uplatňuje na Spojené kráľovstvo a v Spojenom kráľovstve počas prechodného obdobia, ak sa v Dohode o vystúpení nestanovuje inak.¹³ Právo EÚ má v prechodnom období vo vzťahu k Spojenému kráľovstvu a v Spojenom kráľovstve rovnaké právne účinky ako tie, ktoré má v rámci Únie a jej členských štátov, a vykladá a uplatňuje sa v súlade s rovnakými postupmi a všeobecnými zásadami, aké sa uplatňujú v rámci Únie.¹⁴

3.3 Žiadny Brexit

Podľa rozsudku Súdneho dvora z 10. 12. 2018 vo veci C-621/18, Andy Wightman a iní, sa má článok 50 ZEÚ vykladať v tom zmysle, že v prípade, že členský štát oznámil Európskej rade v súlade s týmto článkom svoj úmysel vystúpiť z Únie, uvedený článok tomuto členskému štátu umožňuje, aby dovedy, kým dohoda o vystúpení uzavretá medzi uvedeným členským štátom a Európskou úniou nenadobudne platnosť, alebo ak takáto dohoda nebola uzavretá, dovedy, kým neuplynie lehota dvoch rokov stanovená v tret'om odseku toho istého článku, ktorú možno prípadne predĺžiť v súlade s týmto

¹³ Pozri čl. 127 ods. 1 Dohody o vystúpení. Napríklad článok 11 ods. 4 ZEÚ, článok 20 ods. 2 písm. b), článok 22 a článok 24 prvý odsek ZFEÚ, články 39 a 40 Charty základných práv Európskej únie a akty prijaté na základe uvedených ustanovení sa vo vzťahu k Spojenému kráľovstvu neuplatňujú.

¹⁴ Pozri čl. 127 ods. 3 Dohody o vystúpení.

odsekom, jednoznačne a bezpodmienečne jednostranne odvolal toto oznámenie prostredníctvom písomného oznámenia adresovaného Európskej rade po tom, čo dotknutý členský štát prijal rozhodnutie o odvolaní v súlade so svojimi ústavnými požiadavkami. Cieľom takéhoto odvolania je potvrdiť členstvo tohto členského štátu v Európskej únii za nezmenených podmienok, pokiaľ ide o jeho status členského štátu, pričom na základe uvedeného odvolania sa končí postup vystúpenia.

Z uvedeného výkladu čl. 50 ZEÚ podanom v rozsudku Súdneho dvora Andy Wightman a iní vyplýva, že Spojené kráľovstvo môže jednostranne odvolať kedykoľvek do 31. 10. 2019 oznámenie o vystúpení z EÚ, a to prostredníctvom písomného oznámenia adresovaného Európskej rade. Ako možný scenár tak nemožno vylúčiť ani jednostranné odvolanie Brexitu zo strany Spojeného kráľovstva. V takomto prípade bude Spojené kráľovstvo naďalej členským štátom a na jeho území sa bude uplatňovať právo EÚ naďalej za nezmenených podmienok.

3.4 Ďalší odklad Brexitu

Podľa ustanovenia čl. 50 ods. 3 ZEÚ môže Európska rada jednomyseľne rozhodnúť o predĺžení dvojročnej lehoty (od oznámenia úmyslu vystúpiť z EÚ po okamih vystúpenia) po dohode s dotknutým členským štátom. Ide o ad hoc posunutie časových účinkov vystúpenia. Pôvodný dátum Brexitu odvíjajúci sa od oznámenia britskej premiérky T. May zo dňa 29. 3. 2017 bol rozhodnutím Európskej rady už dvakrát posunutý. Vzhľadom k tomu nie je nepravdepodobné (napriek stanovisku Európskej rady, že obdobie právnej neistoty nie je vhodné predlžovať), že Európska rada rozhodne o ďalšom posunutí dátumu Brexitu.

4 DOPAD BREXITU NA UPLATŇOVANIE MEDZINÁRODNÝCH ZMLÚV

V súvislosti s vystúpením Spojeného kráľovstva z EÚ sa prirodzene otvára množstvo zaujímavých otázok v súvislosti najmä s uplatňovaním jednotlivých prameňov práva a tiež správnych či súdnych rozhodnutí vydaných na základe týchto prameňov po dátume vystúpenia a následne po dátume skončenia prechodného obdobia (v prípade riadeného Brexitu).

Azda najzaujímavejšou a najzložitejšou je okruh otázok spojný s uplatňovaním medzinárodných zmlúv, ktoré Spojené kráľovstvo uzatvorilo s členskými štátmi pred uplatňovaním práva EÚ, alebo ktoré Spojené kráľovstvo uzatvorilo počas členstva v EÚ s tretími štátmi alebo medzinárodnými organizáciami.

Nie je v možnostiach jediného príspevku podrobiť detailnej analýze všetky situácie, ktoré sa navyiac postupne vykryštalizujú a je ich navyiac neľahké odhadnúť. Ako možnú vzorovú situáciu uvediem jeden príklad, ktorý je nutné vyriešiť pre právnu prax okamžite (ešte s predpokladaným dátumom tvrdého Brexitu) a poskytuje variabilitu situácií, ktoré je nutné zohľadniť.

4.1 Uplatňovanie medzinárodných zmlúv uzatvorených Spojeným kráľovstvom so Slovenskou republikou – prípad Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001

Spojené kráľovstvo vstúpilo ešte do Európskych spoločenstiev počas prvého rozšírenia k 1. 1. 1973. V oblastiach, ktoré nespádali do výlučných právomocí ES uzatváralo Spojené kráľovstvo s budúcimi členskými štátmi medzinárodné dohody. Obzvlášť dôležitou vo frekventovanej oblasti nákladnej a osobnej dopravy je aj *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o medzinárodnej cestnej doprave*, podpísaná v Bratislave dňa 11. 1. 2001, ktorá nadobudla platnosť na základe jej článku 11 ods. 1 dňa 30. 4. 2004, tzn. jeden deň pred vstupom SR do EÚ (nadobudnutím platnosti Zmluvy o pristúpení SR do EÚ dňa 1. 5. 2004). Nepochybne tak od 1. 5. 2004 išlo o medzinárodnú zmluvu podľa čl. 351 ZFEÚ.

Dohoda o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 nahradila skoršiu Dohodu uzatvorenú medzi vládou Československej socialistickej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o medzinárodnej cestnej doprave, ktorá bola podpísaná 10. 11. 1970 v Prahe a nadobudla platnosť 5. 6. 1971.¹⁵ Dohoda o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 tak bola kontinuálnym a neprerušovaným pokračovaním osobitnej právnej regulácie niektorých základných aspektov medzinárodnej cestnej

¹⁵ Pozri vyhlášku ministra zahraničných vecí uverejnenú pod č. 82/1971 Zb.

dopravy medzi SR a Spojeným kráľovstvom. Predpokladáme, že Spojené kráľovstvo nebolo obmedzené pri uzatváraní dohody z roku 2001 právom EÚ. Takéto obmedzenie však môže byť v súčasnosti reálne, tzn. je nutné skúmať vývoj práva EÚ v konkrétnej oblasti, najmä či umožňuje uplatňovanie medzinárodných zmlúv členských štátov s tretími štátmi (ktorým sa Spojené kráľovstvo stane). Následné „oživenie“ skorších medzinárodných zmlúv by mohlo byť v rozpore s právomocou EÚ dojednať samostatne osobitnú medzinárodnú zmluvu.

Dohoda o medzinárodnej cestne doprave z roku 2001 bola tiež dojednávaná so zreteľom na neskoršie možné členstvo SR v EÚ a bez ohľadu na jej dĺžku trvania, resp. nahradenie právnymi predpismi Európskej únie v oblasti dopravnej politiky (v tomto zmysle dohoda neobsahuje relevantné ustanovenie).

Dohoda o medzinárodnej cestne doprave z roku 2001 bola uzatvorená v súlade s *Viedenským dohovorom o zmluvnom práve*¹⁶ (ďalej len „VDZP“) a je logické, že úvahy o jej ďalšom uplatňovaní budú podriadené pravidlám VDZP. Podľa čl. 4 (vylúčenie spätnej pôsobnosti dohovoru) VDZP: „*Tento dohovor sa vzťahuje len na zmluvy uzavreté medzi štátmi až potom, keď dohovor nadobudol voči nim platnosť, bez ujmy všetkých pravidiel v ňom obsiahnutých, vzťahujúcich sa na zmluvy podľa medzinárodného práva nezávisle na tomto dohovore.*“ VDZP je platný a záväzný na území Slovenskej republiky (od 28. 8. 1987 pre ČSSR a od 1. 1. 1993 pre SR), a tiež na území Spojeného kráľovstva (od 27. 1. 1980). SR aj Spojené kráľovstvo sú ku dňu uzavretia Dohody o medzinárodnej cestne doprave z roku 2001 zmluvnými stranami VDZP a preto sa VDZP uplatňuje najmä na otázky jej platnosti, dočasného vykonávania, vykonávania či výkladu, alebo neplatnosti, zániku či prerušenia vykonávania.

V čase uzatvárania Dohody o medzinárodnej cestne doprave z roku 2001 nebola zmluvná voľnosť SR v zásade obmedzená, pričom SR v tom čase už prevzala záväzok aproximácie práva EÚ do právneho

¹⁶ Viedenský dohovor o zmluvnom práve z 23. 5. 1969, platný od 27. 1. 1980 a pre Československú socialistickú republiku od 28. 8. 1987, vyhlásený v Zbierke zákonov dňa 4. 9. 1987 pod číslom 15/1988 Zb.

poriadku SR na základe čl. 69¹⁷ Asociačnej dohody (v oblastiach práva podľa čl. 70¹⁸). Osobitné ustanovenia k spolupráci EÚ a SR v oblasti dopravy boli stanovené čl. 82 Asociačnej dohody bez obmedzenia uzatvárať medzi-národné zmluvy medzi členskými štátmi a SR ako asociovanou krajinou. Až do nadobudnutia platnosti Zmluvy o prístupí SR k EÚ dňa 1. 5. 2004 sa právne vzťahy medzi SR a ES (resp. EÚ) spravovali touto dohodou.¹⁹

Obdobne nebola obmedzená zmluvná voľnosť Spojeného kráľovstva právom EÚ. V oblasti cestnej nákladnej dopravy sa uplatňovali v čase schvaľovania Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 najmä:

1. Nariadenie Rady (EHS) č. 881/92 z 26. marca 1992 o prístupe na trh v preprave tovarov cestnou dopravou v rámci spoločenstva na územie alebo z územia členského štátu alebo pri prechode cez územie jedného alebo viacerých členských štátov. Podľa čl. 1 ods. 2 „v prípade, že ide o prepravu z členského do nečlenského štátu a naopak, toto nariadenie sa použije pre tú časť trasy, ktorá vedie územím členského štátu, v ktorom prebieha nakládka alebo vykládka, a to (až) po uzavretí potrebnej dohody medzi spoločenstvom a dotknutým nečlenským štátom“.
2. Nariadenie Rady (EHS) č. 3118/93 z 25. októbra 1993, ktorým sa stanovujú podmienky, za ktorých sú dopravcovia, ktorí nemajú bydlisko/sídlo v určitom členskom štáte, oprávnení vykonávať vnútroštátnu nákladnú cestnú dopravu v tomto štáte.
3. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/94/ES z 12. decembra 2006 o vytvorení spoločných pravidiel pre určité typy cestnej prepravy tovarov.
4. Nariadenie Rady (EHS) č. 684/92 zo 16. marca 1992 o spoločných pravidlách pre medzinárodnú prepravu osôb autokarmi a autobusmi.

¹⁷ Podľa čl. 69 Asociačnej dohody: „Zmluvné strany sú si vedomé toho, že hlavnou podmienkou pre hospodársku integráciu Slovenskej republiky do Spoločenstva je zblížovanie existujúcich a budúcich legislatívnych predpisov Slovenskej republiky s predpismi Spoločenstva. Slovenská republika vyvinie úsilie na zabezpečenie postupnej zlučiteľnosti jej legislatívnych predpisov s predpismi Spoločenstva.“

¹⁸ Podľa čl. 70 Asociačnej dohody: „Zbližovanie práva bude zahŕňať najmä tieto oblasti: colné právo, podnikové právo, bankové právo, vedenie účtov a dane podnikov, duševné vlastníctvo, ochranu pracovníkov na pracovisku, finančné služby, pravidlá hospodárskej súťaže, ochranu zdravia a života ľudí, zvierat a rastlín, ochranu spotrebiteľa, nepriame dane, technické predpisy a normy, zákony a predpisy o využití jadrovej energie, dopravu a životné prostredie.“

¹⁹ Asociačná dohoda nadobudla platnosť dňa 1. 2. 1995.

Podľa ěl. 1 ods. 2 v prípade prepravy z ělenskĕho štátu do tretej krajiny a naopak sa toto nariadenie bude uplatňovať na ěasť cesty na území ělenskĕho štátu, kde cestujúci nastupujú alebo vystupujú, po uzavretí potrebnej dohody medzi spoloěenstvom a dotknutou treťou krajinou. Podľa ěl. 1 ods. 3 do uzavretia dohód medzi spoloěenstvom a dotknutými tretími krajinami nie sú týmto nariadením dotknuté ustanovenia týkajúce sa prepravy uvedenej v odseku 2 obsiahnutej v dvojstranných dohodách medzi ělenskými štátmi s takýmito tretími krajinami. Ělenské štáty sa však budú usilovať o prispôsobenie týchto dohód, aby sa zabezpeĕila dodržanie zásady nediskriminácie medzi dopravcami spoloěenstva.

5. Nariadenie Rady (ES) ě. 12/98 z 11. decembra 1997, ktorým sa stanovujú podmienky, za ktorých môžu dopravcovia, ktorí nemajú bydlisko/sídlo v urĕitom ělenskom štáte vykonávať vnútroštátnu cestnú osobnú dopravu v ělenskom štáte.

Podľa citovaných ustanovení nariadenia Rady (EHS) ě. 881/92 a nariadenia Rady (EHS) ě. 684/92 je zrejmé, že predpokladajú už uzatvorené, alebo aj ďaľšie uzatváranie bilaterálnych medzinárodných zmlúv medzi ělenskými štátmi a neělenskými štátmi. Spojené kráľovstvo bolo teda v súlade s právom EÚ oprávnené uzatvoriť medzinárodnú zmluvu o medzinárodnej cestnej doprave so Slovenskou republikou ako neělenským štátom.

Následne je nutné analyzovať uplatňovanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 po vstupe SR do EÚ, tzn. od 1. 5. 2004, odkedy je oba zmluvné štáty možné považovať súčasne za ělenské štáty EÚ s potenciálnou duplicitnou harmonizovanou ěi unifikovanou právnou úpravou v dotknutej oblasti.

Dohoda o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 nadobudla platnosť dňa 30. 4. 2004 a doposiaľ ju žiadna zo zmluvných strán písomne nevypovedala. Je skutočnosťou, že dňa 1. 5. 2004 sa Slovenská republika stala ělenským štátom EÚ a na území SR sa aplikovalo právo EÚ. Ěasové aspekty záväznosti a priamej alebo nepriamej aplikácie práva EÚ na území Slovenskej republiky však neboli jednotné a vyplývali predovšetkým z:

1. ustanovení Zmluvy o pristúpení SR k EÚ, vrátane Aktu o podmienkach pristúpenia a prílohy XIV k Aktu,

2. jednotlivých osobitných ustanovení procesných a hmotnoprávných noriem EÚ,
3. judikatúry Súdneho dvora EÚ,
4. Ústavy Slovenskej republiky (najmä čl. 7 ods. 2 Ústavy SR),
5. úrovne transpozície vnútroštátnej legislatívy (najmä v prípade smerníc).

Z ustanovenia článku 2 Aktu o podmienkach pristúpenia, ktorý tvorí neoddeliteľnú súčasť Zmluvy o pristúpení SR k EÚ, je zrejmé, že ustanovenia pôvodných zakladajúcich zmlúv (primárneho práva EÚ) a aktov prijatých inštitúciami EÚ (sekundárne právo EÚ) pred ich pristúpením, sú pre nové členské štáty záväzné odo dňa ich pristúpenia, t. j. od nadobudnutia platnosti zmluvy o pristúpení (1. 5. 2004) s ohľadom na temporálne alebo trvalé derogácie v nej uvedené (uvedené najmä v prílohe XIV Aktu o podmienkach pristúpenia pokiaľ ide o Slovenskú republiku). Primárne a sekundárne právo EÚ teda nepôsobilo na území SR odo dňa pristúpenia ako celok a bez výnimiek. Z čl. 2 a čl. 10 Aktu o podmienkach pristúpenia ďalej vyplýva uplatňovanie primárneho a sekundárneho práva s ohľadom na rôzne prechodné opatrenia (napr. čl. 34 tohto aktu), resp. temporálne derogácie, ktoré sú uvedené v tomto akte alebo v jeho prílohách buď konkrétne (napr. body 2 a 3 prílohy XIV tohto aktu), alebo neurčito s možnosťou ich zavedenia počas určitého obdobia (napr. čl. 38 a bod 2 prílohy XIV tohto aktu).

V prílohe XIV Aktu o podmienkach pristúpenia²⁰ pokiaľ ide o Slovenskú republiku sú v bode 6 uvedené aj dočasné derogácie týkajúce sa právnych aktov EÚ v oblasti dopravy. Podľa ďalších ustanovení prílohy XIV sa kľúčové nariadenie č. 3118/93, ktorým sa stanovujú podmienky, za ktorých sú dopravcovia, ktorí nemajú bydlisko/sídlo v určitom členskom štáte, oprávnení vykonávať vnútroštátnu nákladnú cestnú dopravu v tomto štáte neaplikovalo pre dopravcov usadených v SR počas prechodného obdobia. Navyše podľa čl. 351 ZFEÚ (čl. 307 v čase pristúpenia SR k EÚ „*ustanovenia zmlúv neovplyvnia práva a povinnosti vyplývajúce z dohôd uzavretých pred 1. januárom 1958 alebo pre pristupujúce štáty pred dňom ich prístupu medzi jedným alebo viacerými členskými štátmi na jednej strane a jedným alebo viacerými tretími krajinami na strane druhej.*“

²⁰ PRÍLOHA XIV: Zoznam uvedený v článku 24 aktu o pristúpení: Slovensko.

Vstup SR do EÚ dĕa 1. 5. 2004 tak neovplyvnil sám o sebe platnosť a vykonávanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001. Nie sú známe ani iné relevantné informácie, podľa ktorých by zmluvné strany považovali Dohodu o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 za neplatnú či zaniknutú.²¹

Vstup SR do EÚ ovplyvnil vykonávanie a aplikáciu Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 predovšetkým v tom, že pre dopravcov usadených v SR boli postupne (v rámci rôznych prechodných období²²) záväzné jednotlivé ustanovenia práva EÚ, ktoré nakoniec ako celok nahradili uplatňovanie tejto medzinárodnej dohody.

Toto konštatovanie tiež vyplýva z porovnania pôsobnosti (časovej, územnej, vecnej a osobnej) Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 a príslušnej legislatívy EÚ.

4.2 Vykonávanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 po riadenom Brexite

Dohoda o vystúpení neobsahuje pre oblasť aktov Únie v cestnej osobnej či nákladnej doprave žiadne špecifické ustanovenia, preto ich uplatňovanie v rámci prechodného obdobia je možné podradiť jedine pod všeobecný režim. V prípade ratifikácie Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu sa bude podľa čl. 126 Dohody o vystúpení uplatňovať prechodné (implementačné) obdobie, ktoré sa skončí 31. 12. 2020.

Podľa čl. 127 Dohody o vystúpení sa právo Únie sa počas prechodného obdobia plne uplatňuje na Spojené kráľovstvo a v Spojenom kráľovstve (keďže neexistujú osobitné ustanovenia).

Počas uvedeného prechodného obdobia sa budú relevantné nariadenia EÚ upravujúce medzinárodnú cestnú nákladnú a osobnú dopravu naďalej uplatňovať nielen na území SR, ale aj na území Spojeného kráľovstva,

²¹ Pozri čl. 42 a nasl. VDZP.

²² Bod 6 prílohy IVX (doprava) ustanovil max. päťročné resp. výnimočne najdlhšie sedemročné prechodné obdobie).

tzn. ďalej uvedené nariadenia budú účinné a aplikovateľné v tomto období v plnom rozsahu:

1. nariadenie č. 1071/2009 z 21. októbra 2009, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá týkajúce sa podmienok, ktoré je potrebné dodržiavať pri výkone povolania prevádzkovateľa cestnej dopravy, a ktorým sa zrušuje smernica Rady 96/26/ES,²³
2. nariadenie č. 1072/2009 z 21. októbra 2009 o spoločných pravidlách prístupu nákladnej cestnej dopravy na medzinárodný trh (prepracované znenie)²⁴,
3. nariadenie č. 1073/2009 z 21. októbra 2009 o spoločných pravidlách prístupu na medzinárodný trh autokarovej a autobusovej dopravy a o zmene a doplnení nariadenia (ES) č. 561/2006,²⁵ ktoré je ďalej vykonané:
 - a) nariadením Komisie č. 361/2014 z 9. apríla 2014, ktorým sa stanovujú podrobné pravidlá uplatňovania nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/2009, pokiaľ ide o dokumenty pre medzinárodnú dopravu cestujúcich autokarmi a autobusmi, a ktorým sa zrušuje nariadenie Komisie (ES) č. 2121/98.²⁶

Uvedené nariadenia ad 1) až 3a) spoločne upravujú v súčasnosti základné podmienky prístupu k povolaniu a prístupu na trh v oblasti prepravy cestujúcich a tovaru po ceste, tzn. sú základom pravidiel vnútorného trhu cestnej dopravy a jeho konkurencieschopnosti.

Vyššie uvedené nariadenia v plnom rozsahu nahradili uplatňovanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001. V prípade riadeného Brexitu budú SR aj Spojené kráľovstvo naďalej uplatňovať vyššie uvedené nariadenia EÚ a nebudú vykonávať Dohodu o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001. V súlade s predpokladaným a avizovaným vývojom, má počas prechodného obdobia do jeho skončenia k 31. 12. 2020 dôjsť k „trvalej úprave budúcich vzťahov“, ktorá zahŕňa uzatvorenie jednej či viacerých odvetvových medzinárodných zmlúv EÚ – Spojené kráľovstvo. V prípade absencie uzatvorenia všeobecnej či špecifickej odvetvovej medzinárodnej dohody

²³ Ú. v. EÚ L 300, 14. 11. 2009, s. 51–71.

²⁴ Ú. v. EÚ L 300, 14. 11. 2009, s. 72–87.

²⁵ Ú. v. ES L 300, 14. 11. 2009, s. 88 a nasl.

²⁶ Ú. v. EÚ L 107, 10. 4. 2014, s. 39–55.

v oblasti medzinárodnej cestnej (osobnej a nákladnej) doprave sa po skončení prechodného obdobia k 31. 12. 2020 otvára priestor pre pokračovanie uplatňovania Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001.

4.3 Vykonaávanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 po tvrdom Brexite

V prípade absencie akejkoľvek dohody o vystúpení (Dohodu o vystúpení Spojeného kráľovstva sa nepodarí ratifikovať) prestane byť Spojené kráľovstvo dňa 1. 11. 2019, 00.00 hod. (SEČ) nielen členským štátom EÚ, ale v zmysle ustanovení primárneho a sekundárneho práva bude okamžite tretím (nečlenským) štátom. Právnické či fyzické osoby s bydliskom, obvyklým pobytom či sídlom v Spojenom kráľovstve (všetky osoby usadené v Spojenom kráľovstve) sú v zmysle legislatívy EÚ osobami z tretieho (nečlenského) štátu. Obdobne územie Spojeného kráľovstva je považované za územie, kde sa neaplikuje právo EÚ a ktoré je mimo colnej únie.

V zmysle *Ozánmenia zainteresoávaným stranám – vystúpenie Spojeného kráľovstva a právne predpisy EÚ v oblasti cestnej dopravy* (Brusel, 19. 1. 2018) budú derogované účinky osvedčení, práv či povinností stanovených v príslušných nariadeniach EÚ, najmä nariadenia č. 1071/2009, nariadenia č. 1072/2009 a nariadenia č. 1073/2009. Napríklad:

1. neplatné budú osvedčenia o odbornej spôsobilosti pre prevádzkovateľov cestnej dopravy/vedúcich dopravy vydané orgánmi Spojeného kráľovstva (nariadenie č. 1071/2009),
2. prestane platiť úniový režim vzájomného uznávania vodičských preukazov (čl. 2 smernice 2006/126/ES),
3. neplatné budú licencie na medzinárodnú prepravu tovaru vydané orgánmi Spojeného kráľovstva v zmysle nariadenia č. 1072/2009, rovnako bude nedovolená kabotážna preprava dopravcami usadenými v Spojenom kráľovstve,
4. neplatné budú licencie na medzinárodnú prepravu osôb autokarmi a autobusmi vydané orgánmi Spojeného kráľovstva v zmysle nariadenia č. 1073/2009.

Preskúmaní ďalších ustanovení práva EÚ nemožno zatiaľ identifikovať oblasti medzinárodnej cestnej osobnej dopravy alebo nákladnej dopravy,

ktoré by boli po tvrdom Brexite spoločne upravené mimo uvedených nariadení, napríklad v multilaterálnej medzinárodnej zmluve (EÚ – Spojené kráľovstvo).

Podľa účinného znenia nariadenia č. 1072/2009 o spoločných pravidlách prístupu nákladnej cestnej dopravy na medzinárodný trh (čl. 1 ods. 2 a 3) a nariadenia č. 1073/2009 o spoločných pravidlách prístupu na medzinárodný trh autokarovej a autobusovej dopravy je právom EÚ dovolené uzatváranie dvojstranných medzinárodných zmlúv medzi členským a nečlenským štátom (čl. 1 ods. 2 a 3).

Na základe uvedeného je možné konštatovať, že v prípade tvrdého Brexitu (bez ratifikácie Dohody o vystúpení) bude možné podľa práva EÚ pokračovať vo vykonávaní Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 v plnom rozsahu, osobitne v rozsahu práv a povinností dopravcov a príslušných orgánov zmluvných strán (tzn. aj MDV SR²⁷) podľa článkov 2 až 10.

Vykonávanie Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 po tvrdom Brexite je nutné preskúmať nielen z pohľadu práva EÚ, ale osobitne aj z pohľadu práva SR a najmä VDZP.

Slovenská republika reguluje na vnútroštátnej úrovni cestnú nákladnú a osobnú dopravu zákonom č. 56/2012 Z. z. o cestnej doprave v znení neskorších predpisov. Ustanovenia zákona č. 56/2012 Z. z. o cestnej doprave sa použijú na medzinárodnú dopravu len vtedy, ak medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná, neustanovujú inak (§ 2 ods. 3). Podľa zákona č. 56/2012 Z. z. o cestnej doprave je možné pokračovať vo vykonávaní Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001.

V súvislosti s ďalším uplatnením Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 po tvrdom Brexite, resp. po skončení prechodného obdobia riadneho Brexitu bez ďalšej úpravy vzťahov medzi EÚ a Spojeným kráľovstvom, je rovnako významné posúdenie uvedenej možnosti z pohľadu VDZP.

Nutné je preskúmať, či prerušením vykonávania Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 nedošlo k zániku jej platnosti podľa pravidiel medzinárodného práva verejného. Podľa čl. 59 ods. 1 VDZP (zánik zmluvy

²⁷ Pozri čl. 1 bod 5 Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001.

alebo prerušenie jej vykonávania v dôsledku uzavretia neskoršej zmluvy) sa zmluva považuje za zaniknutú, ak všetky jej strany uzavrujú neskoršiu zmluvu o tom istom predmete a:

- a) z neskoršej zmluvy vyplýva alebo je inak potvrdené, že úmyslom strán bolo upraviť daný predmet touto zmluvou; alebo
- b) ustanovenia neskoršej zmluvy sú natoľko nezlučiteľné s ustanoveniami skoršej zmluvy, že nie je možné vykonávať obe zmluvy súčasne.

Podľa čl. 59 ods. 2 VDZP „vykonávanie skoršej zmluvy sa považuje iba za prerušenie, ako to vyplýva z neskoršej zmluvy alebo ak je inak potvrdené, že to bolo úmyslom strán“.

Predovšetkým je sporné, do akej miery je možné interpretovať pojem „neskoršia zmluva“ uvedený v čl. 59 VDZP aj na právo EÚ, resp. nariadenia EÚ. Je však možné pod uvedený pojem zahrnúť Zmluvu o pristúpení SR k EÚ, ktorej zmluvnými stranami bola Slovenská republika aj Spojené kráľovstvo a na základe ktorej došlo postupne k záväznosti jednotlivých ustanovení relevantných nariadení v oblasti cestnej nákladnej a osobnej dopravy na území SR. Dôležitým pre posúdenie možného ďalšieho vykonávania Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 je otázka jej zániku alebo len prerušenia v zmysle čl. 59 ods. 1 alebo ods. 2 VDZP.

Vstup SR do EÚ ovplyvnil primárne vykonávanie a aplikáciu Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 predovšetkým v tom, že pre dopravcov usadených v SR boli len postupne (v rámci prechodných období) záväzné jednotlivé ustanovenia práva EÚ, teda úmysel nahradit' Dohodu o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 nebol okamžitý alebo bezpodmienečný.

Nakoniec nie je bezvýznamná pre otázku ďalšieho pokračovania Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 ani legislatíva Spojeného kráľovstva. Spojené kráľovstvo prijalo tzv. Zákon o vystúpení z Európskej únie z roku 2018 (European Union Withdrawal Act 2018). Preskúmaním uvedeného zákona je zrejmé, že úmyslom Spojeného kráľovstva je ponechať v platnosti vnútroštátne ustanovenia, ktorými boli vykonané jednotlivé právne akty EÚ vyžadujúce transpozíciu, najmä smernice (pozri § 2 zákona, angl. znenie „*saving for EU-derived domestic legislation*“). Osobitne však

ustanovenie 3 zákona („*incorporation of direct EU legislation*“) vyhlasuje nariadenia EÚ účinné v EÚ ku dňu, ktorý predchádza vystúpeniu (30. 3. 2019) a účinné tiež súčasne v Spojenom kráľovstve za „súčasť vnútroštátneho práva Spojeného kráľovstva“.²⁸ Naviac nasledujúce ustanovenie § 4 zákona o vystúpení zachováva za rovnakých podmienok ako v prechádzajúcom ustanovení tiež účinky všetkých práv, povinností, obmedzení, postupov a pod. prijatých či vyplývajúcich z práva EÚ. Uvedené znenie zákona o vystúpení pritom podlieha v súčasnosti v Spojenom kráľovstve rôznemu výkladu v prípade jeho aplikácie na tvrdý Brexit.

Na základe uvedenej legislatívy Spojeného kráľovstva je v súčasnosti možné vyvodit' skôr nejednoznačný úmysel Spojeného kráľovstva buď:

1. naďalej uplatňovať legislatívu EÚ v oblasti osobnej a nákladnej cestnej dopravy (už ako vnútroštátneho práva Spojeného kráľovstva) voči dopravcom z členských štátov EÚ, alebo
2. pokračovať vo vykonávaní medzinárodných záväzkov uzatvorených Spojeným kráľovstvom s členskými, resp. nečlenskými štátmi (v čase ich uzatvárania), tzn. aj so Slovenskou republikou.

5 ZÁVER

Otázku ďalšieho potenciálneho uplatňovania Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o medzinárodnej cestnej doprave podpísanej 11. 1. 2001 v Bratislave (vyhlásená pod č. 264/2004 Z. z.) po vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie, presnejšie, či bude predmetná dohoda uplatniteľná po Brexite, je nutné skúmať najskôr s ohľadom na spôsob vystúpenia Spojeného kráľovstva z EÚ.

Dňa 29. 3. 2017 oznámila Európskej rade predsedníčka vlády Spojeného kráľovstva úmysel Spojeného kráľovstva vystúpiť z Únie na základe článku 50 ZEÚ. V súlade s čl. 50 ZEÚ dňom 30. 3. 2019 o 00.00 hod. SEČ malo dôjsť k vystúpeniu Spojeného kráľovstva z Európskej únie. Tento dátum bol rozhodnutím Európskej rady posunutý, v súčasnosti najneskôr k 1. 11. 2019.

²⁸ Podobné ustanovenie nie je právu SR neznáme, viď recepčná norma čl. 152 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

Vystúpenie Spojeného kráľovstva môže mať niekoľko foriem uvedených v tomto stanovisku, pričom pravdepodobné sú nasledovné spôsoby:

1. vystúpenie Spojeného kráľovstva na základe podpísanej (a doposiaľ neratifikovanej) Dohody o vystúpení – tzv. riadený Brexit a
2. vystúpenie Spojeného kráľovstva bez dohody predpokladanej čl. 50 ZEÚ – tzv. neriadený Brexit alebo tvrdý Brexit.

V prípade ratifikácie Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu sa bude podľa čl. 126 Dohody o vystúpení od okamihu vystúpenia uplatňovať prechodné (implementačné) obdobie, ktoré sa skončí 31. 12. 2020. Počas uvedeného prechodného obdobia sa budú napríklad aj relevantné nariadenia EÚ upravujúce medzinárodnú cestnú nákladnú a osobnú dopravu naďalej uplatňovať nielen na území SR, ale aj na území Spojeného kráľovstva.

V prípade riadeného Brexitu budú SR aj Spojené kráľovstvo naďalej uplatňovať nariadenia EÚ upravujúce cestnú osobnú a nákladnú dopravu a nebudú vykonávať Dohodu o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 (do 31. 12. 2020). Právnu úpravu po tomto dátume v prípade riadeného Brexitu nemožno s istotou predpokladať, o.i. je možné, že počas tohto obdobia uzatvorí EÚ so Spojeným kráľovstvom osobitnú medzinárodnú zmluvu.

V prípade tvrdého Brexitu a absencie platnej a ratifikovanej Dohody o vystúpení prestane byť Spojené kráľovstvo k 1. 11. 2019, 00.00 hod. (SEČ) členským štátom EÚ a z uvedeného dôvodu nebude možné zo strany Slovenskej republiky aplikovať nariadenia EÚ voči dopravcom usadeným v Spojenom kráľovstve, či akceptovať správne akty vydané orgánmi verejnej moci Spojeného kráľovstva na základe nariadení EÚ v oblasti osobnej či nákladnej cestnej dopravy (legislatíva Spojeného kráľovstva nemôže tento postup ovplyvniť).

V prípade tvrdého Brexitu bude možné podľa práva EÚ a VDZP pokračovať vo vykonávaní Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001 v plnom rozsahu, osobitne v rozsahu práv a povinností dopravcov a príslušných orgánov zmluvných strán podľa článkov 2 až 10.

Predovšetkým podľa účinného znenia nariadenia č. 1072/2009 o spoločných pravidlách prístupu nákladnej cestnej dopravy na medzinárodný trh (čl. 1 ods. 2 a 3) a nariadenia č. 1073/2009 o spoločných pravidlách prístupu na medzinárodný trh autokarovej a autobusovej dopravy je právom EÚ dovoľené uzatváranie dvojstranných medzinárodných zmlúv medzi členským a nečlenským štátom (čl. 1 ods. 2 a 3) v rozsahu ich vecnej pôsobnosti. Nakoniec na základe prijatej legislatívy Spojeného kráľovstva (snaha o implementáciu nariadení EÚ do vnútroštátneho práva) nie je v súčasnosti možné vyvodit' jednoznačný úmysel Spojeného kráľovstva pokračovať vo vykonávaní medzinárodných záväzkov uzatvorených Spojeným kráľovstvom, vrátane úmyslu pokračovať vo vykonávaní Dohody o medzinárodnej cestnej doprave z roku 2001.

Literatura

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska o medzinárodnej cestnej doprave, podpísaná 11. 1. 2001 v Bratislave, vyhlásená pod č. 264/2004 Z. z.

European Union (Notification of Withdrawal) Act 2017.

European Union (Withdrawal) Act 2018.

Európska dohoda o pridružení uzatvorená medzi Európskymi spoločenstvami a ich členskými štátmi na strane jednej a Slovenskou republikou na strane druhej („Asociačná dohoda“), podpísaná dňa 4. októbra 1993 v Luxemburgu.

Dohoda o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, Ú. v. EÚ C 66I, 19. 2. 2019, s. 1 a nasl.

Oznámenie predsedníčky vlády Spojeného kráľovstva T. May adresované predsedovi Európskej Rady D. Tuskovi. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20001-2017-INIT/en/pdf> [30. 4. 2019]

Rozhodnutie Rady (EÚ) 2019/274 z 11. januára 2019 o podpise, v mene Európskej únie a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu, Ú. v. EÚ L 47I, 19. 2. 2019, s. 1 a nasl.

- Rozhodnutie Európskej rady (EÚ) 2019/476 prijaté po dohode so Spojeným kráľovstvom z 22. marca 2019, ktorým sa predlžuje lehota podľa článku 50 ods. 3 Zmluvy o EÚ, Ú. v. EÚ L 80I, 22. 3. 2019, s. 1 a nasl.
- Rozhodnutie Európskej rady (EÚ) 2019/584 prijaté po dohode so Spojeným kráľovstvom z 11. apríla 2019, ktorým sa predlžuje lehota podľa článku 50 ods. 3 Zmluvy o EÚ, Ú. v. EÚ L 101, 11. 4. 2019, s. 1–3.
- Rozhodnutie Rady (EÚ) 2019/642 z 13. apríla 2019, ktorým sa mení rozhodnutie (EÚ) 2019/274 o podpise, v mene Európskej únie a Európskeho spoloĕenstva pre atómovú energiu, Dohody o vystúpení Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie a z Európskeho spoloĕenstva pre atómovú energiu, Ú. v. EÚ L 110I, 25. 4. 2019, s. 1–3
- SIMAN, Michael a Miroslav SLAŠŤAN. *Právo Európskej únie: inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou*. 1. vyd. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, 2012, 1233 s. ISBN 978-80-89406-12-8.
- TÝĚ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 3., aktualizované vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2018, Edice Uĕebnice Právnícké fakulty MU, sv. ĕ. 539. ISBN 978-80-210-8899-3
- Ústava Slovenskej republiky ĕ. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
- Viedenský dohovor o zmluvnom práve z 23. 5. 1969, vyhlásený v Zbierke zákonov dňa 4. 9. 1987 pod ĕíslo 15/1988 Zb.
- Zmluva medzi Belgickým kráľovstvom, Dánskym kráľovstvom, Spolkovou republikou Nemecko, Helénskou republikou, Španielskym kráľovstvom, Francúzskou republikou, Írskom, Talianskou republikou, Luxemburským veľkovevodstvom, Holandským kráľovstvom, Rakúskou republikou, Portugalskou republikou, Fínskou republikou, Švédskym kráľovstvom, Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska (ĕlenskými štátmi Európskej únie) a ĕeskou republikou, Estónskou republikou, Cyperskou republikou, Lotyšskou republikou, Litovskou republikou, Maĕarskou republikou, Maltskou republikou, Poľskou republikou, Slovinskou republikou, Slovenskou republikou o pristúpení ĕeskej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maĕarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky k Európskej únii („Zmluva o pristúpení SR k EÚ“), oznámenie MZV ĕ. 185/2004 Z. z.; Ú. v. EÚ L 236, 23. 9. 2003, s. 17 a nasl.

OHLÉDNUTÍ SE (NEJEN) ZA ŘÍZENÍM O PŘEDBĚŽNÉ OTÁZCE V PRVNÍCH 15 LETECH ČLENSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V EVROPSKÉ UNII

Václav Stehlík*

Anotace

Článek se zaměřuje na řízení o předběžné otázce podle čl. 267 SFEU, jež byla realizována v prvních 15 letech členství České republiky v Evropské unii. Rozebírá nejvýznamnější případy z prvních několika let členství ČR v EU, podávání předběžných otázek Nejvyšším soudem, Nejvyšším správním soudem a nižšími soudy; současně komparuje jednotlivé oblasti práva. Konečně článek shrnuje judikaturu Ústavního soudu ČR ve vztahu k čl. 267 SFEU.

Klíčová slova

Řízení o předběžné otázce; Nejvyšší soud ČR; Nejvyšší správní soud ČR; Ústavní soud ČR; Soudní dvůr Evropské unie.

1 ÚVODEM

Spolupráce mezi Soudním dvorem EU a soudy členských států v rámci řízení o předběžné otázce podle čl. 267 SFEU se stala klíčovou pro současnou podobu evropské integrace, a to díky využití řízení na straně Soudního dvora EU ke kreativnímu výkladu unijního práva.¹ Smyslem tohoto řízení je zajistit jednotnou a správnou aplikaci norem práva Evropské unie.²

* Doc. JUDr. Václav Stehlík, LL.M., Ph.D., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc / Email: vaclav.stehlik@upol.cz

1 Viz např. SEHNÁLEK, David, Vladimír TÝČ a kol. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 171.

2 TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 7. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 159.

Fakticky se tento institut stal základem též mé osobní spolupráce s panem prof. Vladimírem Týčem, jelikož jsem se analýze řízení o předběžné otázce věnoval v rámci doktorského studia na Právnické fakultě v Brně právě pod jeho vedením. Touto drobnou, spíše přehledovou statí chci vyjádřit poděkování panu prof. Týčovi nejen za tuto spolupráci.

Uvedená disertační práce na téma řízení o předběžné otázce byla dokončena krátce po vstupu ČR do EU.³ Studie tak byla z pohledu českých soudů spíše teoretická, v tu dobu bez praktické zkušenosti. Následující analýza si klade za cíl sumarizovat dosavadní praxi a postihnout některé trendy v prvních 15 letech interakce mezi českými soudy a Soudním dvorem EU. Předně budou uvedeny vybrané milníky v prvních letech členství ČR v EU, dále pak statistiky řízení o předběžné otázce zahájené českými soudy s důrazem na postavení nejvyšších soudů a konečně i judikatura Ústavního soudu ČR s ohledem na čl. 267 SFEU.

2 ČESKÉ PŘEDBĚŽNÉ OTÁZKY

2.1 Předběžné otázky – milníky a přehled řízení

Základní premisou je, že unijní právo se použije až na spory vzniklé po vstupu ČR⁴ a případy s unijním prvkem nejprve tak ponejprv napadaly na nižší soudy. Historicky první předběžná otázka českých soudů v případě C-437/05 *Vorel*⁵ byla podána okresním soudem v Českých Budějovicích už v roce 2005. Této případ, rozhodnutý v roce 2007, se týkal definice pracovní doby, konkrétně lékařů, s ohledem na právní úpravu v právu EU. Soudní dvůr vyložil ustanovení směrnic tak, že pracovní dobou je i výkon pracovní pohotovosti lékaře, i když v rámci ní nutně nebude vykovávat lékařské úkony. Kromě významu samotné substance se jednalo o „testovací“

³ Knižně viz STEHLÍK, Václav. *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 184.

⁴ Obdobně viz též SDEU v případě *Ynos*. Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 10. ledna 2006. *Ynos* kft proti János Vargovi. Věc C-302/04, odst. 38.

⁵ Usnesení Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 11. ledna 2007, *Jan Vorel proti Nemocnice Český Krumlov*, věc C-437/05. K případu a následnému vývoji viz např. FOREJTOVÁ, Monika. Existují ještě otazníky nad odměnami za pracovní pohotovost zaměstnanců dle judikatury Soudního dvora EU? *Právní prostor* [online].

případ, v rámci kterého si české soudy poprvé vyzkoušely institut spolupráce se Soudním dvorem EU.

V následujícím roce pak byly podány hned tři předběžné otázky: předběžná otázka C-64/06 *Telefónica O2 Czech Republic*⁶ podaná obvodním soudem pro Prahu 3, C-282/06 *OSA*⁷ Krajským soudem v Praze⁸ a C-161/06 *Skoma-Lux*⁹ Krajským soudem v Ostravě. Právě posledně jmenované řízení je z pohledu evropského (ústavního) práva nejvýznamnější, neboť se týkalo povinnosti publikovat předpisy ve všech úředních jazycích EU.¹⁰ Podle Soudního dvora předpis, který nebyl publikován řádně v jazyce určitého členského státu, nemohl být vůči dotčenému subjektu v tomto státě aplikován.¹¹

V roce 2007 byly podány dvě předběžné otázky. První otázka v případě C-126/07 *Reisebüro Bübler*¹² byla položena Rozhodčím soudem při Hospodářské a Agrární komoře a před rozhodnutím SDEU byla rozhodčím soudem stažena.¹³ Formálním důvodem pro stažení případu bylo přání stran sporu, každopádně lze vážně pochybovat, zda by byl tento rozhodčí soud akceptován jako soud ve smyslu čl. 267 SFEU, a to s ohledem na absenci obligatorní jurisdikce, která je definičním znakem pojmu „soud“ pro účely

⁶ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 14. června 2007, *Telefónica O2 Czech Republic, a. s. proti Czech On Line, a. s.*, věc C-64/06.

⁷ Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 26. února 2007, *Ochranný svaz autorský pro práva ke dílům hudebním (OSA) proti Milošlavu Lvovi*, věc C-282/06.

⁸ Otázka byla později stažena s ohledem na vyřešení otázky v jiném rozhodnutí SDEU.

⁹ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 11. prosince 2007, *Skoma-Lux sro proti Celní ředitelství Olomouc*, věc C-161/06.

¹⁰ Komentář k případu viz např. BÍLKOVÁ, Jana. K temporálním dopadům rozsudku Evropského soudního dvora ve věci C-161/06 aneb opět Skoma-Lux a odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci. *Jurisprudence*, 2013, č. 3, s. 9–12; v zahraničí viz např. BOBEK, Michal. The Multilingualism of the European Union Law and the National Courts: Beyond the Textbooks. In: KJAER, Anne Lise a Silvia ADAMO. *Linguistic Diversity and European Democracy*. New York: Routledge, 2011, s. 124 a násl.

¹¹ Viz ibid., odst. 61 rozsudku.

¹² Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 8. srpna 2007, *Reisebüro Bübler GmbH proti Dom.info e.K., Sebastian Dieterle*, věc C-126/07.

¹³ Pro podrobnější komentář k okolnostem případu viz ŽONDRA, Milan. Reference to Preliminary Rulings Lodged by Czech Courts, 2004–2009. In: BÉLOHLÁVEK, Alexander a Naděžda ROZEHNALOVÁ. *Czech Yearbook of International Law*. New York: Juris Publishing, Inc., 2010, roč. 1, s. 285 a násl.

čl. 267 SFEU.¹⁴ Druhý případ v roce 2007 publikovaný pod číslem C-572/07 *RLRE Tellmer Property*¹⁵ byl zahájen Krajským soudem v Ústí nad Labem a byl první z předběžných otázek, které se týkaly daní, konkrétně směrnice 77/388.¹⁶ Lze doplnit, že předběžné otázky v oblasti daní tvoří téměř jednu čtvrtinu všech otázek podaných českými soudy, při zúžení na Nejvyšší správní soud více než jednu třetinu.

Rok 2008 je historicky významný tím, že byla podána první předběžná otázka Nejvyšším správním soudem. Šlo o případ C-233/08 *Kyrian*,¹⁷ který se týkal vymáhání cel a výkladu ustanovení směrnice 76/203,¹⁸ konkrétně pravomoci k přezkumu vykonatelnosti dokladu o vymáhání pohledávky soudy a doručování exekučního titulu.

Nejvyšší správní soud byl velmi aktivní i v roce 2009, kdy z celkem pěti řízení zahájených českými soudy položil předběžné otázky hned ve čtyřech z nich. Zatímco věc C-299/09 *DAR Duale Abfallwirtschaft und Verwertung Ruhrgebiet*¹⁹ vzal Nejvyšší soud zpět, další tři případy byly SDEU rozhodnuty. Jednalo se o případ C-339/09 *Skoma-Lux IP*²⁰ ohledně klasifikace vína podle společné celní a statistické nomenklatury a dále případ C-393/09 *Bezpečnostní softwarová asociace*,²¹ který se týkal grafického uživatelského rozhraní programu a autorskoprávní ochrany počítačových programů.

¹⁴ Viz případ *Nordsee*. Rozsudek Soudního dvora ze dne 23. března 1982, „*Nordsee*“ *Deutsche Hochseefischerei GmbH proti Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG a Reederei Friedrich Busse Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG*, věc 102/81, odst. 10 a násl.; k postavení rozhodčích orgánů v rámci řízení o předběžné otázce viz STEHLÍK, Václav. Vybrané otázky rozhodčího řízení v komunitárním právu. *Jurisprudence*, 2005, č. 1, s. 3–10.

¹⁵ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 11. června 2009, *RLRE Tellmer Property sro proti Finanční ředitelství v Ústí nad Labem*, věc C-572/07.

¹⁶ Šestá směrnice Rady ze dne 17. května 1977 o harmonizaci právních předpisů členských států týkajících se daní z obratu – Společný systém daně z přidané hodnoty: jednotný základ daně, Úř. věst. L 145, 13. 6. 1977, s. 1–40, zvláštní vydání v českém jazyce: kapitola 9, svazek 1, s. 23–62.

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. ledna 2010, *Milan Kyrian proti Celní úřad Tábor*, věc C-233/08.

¹⁸ Směrnice Rady 76/308/EHS ze dne 15. března 1976 o vzájemné pomoci při vymáhání pohledávek vyplývajících z některých dávek, cel, daní a jiných opatření; Úř. věst. L 73, s. 18; zvl. vyd. 02/01, s. 44.

¹⁹ Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 25. května 2010, *DAR Duale Abfallwirtschaft und Verwertung Ruhrgebiet GmbH v. Ministerstvo životního prostředí*, věc C-299/09.

²⁰ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 11. prosince 2007, *Skoma-Lux sro proti Celní ředitelství Olomouc*, věc C-161/06.

²¹ Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 22. prosince 2010, *Bezpečnostní softwarová asociace - Svaz softwarové ochrany proti Ministerstvo kultury*, věc C-393/09.

Zásadního významu byl případ C-399/09 *Landtová*,²² jímž chtěl Nejvyšší správní soud překonat „evropskou cestou“ problémovou českou právní úpravu tzv. slovenských důchodů, založenou podstatně dříve judikaturou Ústavního soudu. SDEU potvrdil zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti a podpořil tak pozici Nejvyššího správního soudu. Nicméně Ústavní soud toto odmítl a ve svém rozhodnutí v případě *Holubec*²³ historicky poprvé odmítl explicitně aplikaci práva EU založenou na výkladu SDEU jakožto *ultra vires*. Spor mezi Ústavním soudem a Nejvyšším správním soudem byl následně vyřešen legislativně (po prvotním kompletním zrušení dorovnání důchodů rozšířením doplatku důchodu bez limitace na českou státní příslušnost²⁴). Přes některé kritické a polemizující reakce²⁵ se každopádně celá kauza zařadila do dějin evropského práva.

Rok 2010 byl specifický v tom, že – mimo předběžné otázky podané Krajským soudem v Brně ohledně ochrany hospodářské soutěže ve věci C-17/10 *Toshiba Corporation*²⁶ a Okresním soudem v Chebu ohledně příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech ve věci C-327/10 *Hypoteční banka*²⁷ – podal svou první předběžnou otázku i Nejvyšší soud. Jednalo se o případ C-514/10 *Wolf Naturprodukte*²⁸ ohledně působnosti nařízení Brusel I s ohledem na výkon rozhodnutí pohledávky,

²² Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 22. června 2011, *Marie Landtová proti České správě sociálního zabezpečení*, věc C-399/09.

²³ Nález Ústavního soudu ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. Pl. ÚS 5/12, *Holubec*.

²⁴ Podrobný rozbor kauzy viz ŠPOTTOVÁ, Kateřina. *Sága slovenských důchodů z pohledu konceptu evropské unie*. Rigorózní práce. Brno: Právnická fakulta MU, s. 62–63.

²⁵ Blíže k rozhodnutí a jeho hodnocení viz mezi jinými KOMÁREK, Jan. Czech constitutional court playing with matches: the Czech constitutional court declares a judgment of the Court of Justice of the EU ultra vires; judgment of 31 January 2012, Pl. ÚS 5/12, Slovak Pensions XVII. *European Constitutional Law Review*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, roč. 8, č. 2, s. 323–337; KRÁL, Richard. Otazníky nad posledním nálezem Ústavního soudu ČR týkajícího se tzv. slovenských důchodů. *Jurisprudence*, Praha, 2012, roč. 21, č. 4, s. 28–33; STEHLÍK, Václav, Ondřej HAMULÁK a kol. *Unijní právo před českými soudy*. Praha: Leges 2014, s. 52 a násl.; v zahraničí viz též CRAIG, Paul a Grainne de Búrca. *EU law: text, cases and materials*. 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 308.

²⁶ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. února 2012, *Toshiba Corporation a další v. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže*, věc C-17/10.

²⁷ Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 17. listopadu 2011, *Hypoteční banka, a. s. proti Udo Mike Lindner*, věc C-327/10.

²⁸ Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 21. června 2012, *Wolf Naturprodukte GmbH v. SEWJAR, spol. s r. o.*, věc C-514/10.

kteřá vznikla v době před vstupem ČR do EU. Soudní dvůr potvrdil nepoužití unijního práva na spory vzniklé před vstupem ČR do EU.²⁹ Každopádně podáním této předběžné otázky se uzavřela pomyslná první etapa, v rámci které se k podávání předběžných otázek přihlásily soudy na všech stupních soudní soustavy.³⁰

Po roce 2010 lze ve vývoji předběžných otázek pozorovat několik trendů. V prvé řadě se potvrdila připravenost podávat předběžné otázky ze strany Nejvyššího správního soudu. Ten jich do prvního čtvrtletí 2019 položil celkem 33, z toho v roce 2011, 2012, 2015 a 2018 každý rok celkem 4, 2013 pak 3 otázky, 2014 rekordních 5 otázek, 2016 a 2017 po 2 otázkách a na počátku roku 2019 (konec března) pak otázku jednu. Průměrně tak tento soud podává 2-3 otázky za rok. Vedle toho, jak již bylo uvedeno, Nejvyšší soud položil svou první předběžnou otázku v roce 2010, tedy o dva roky později než Nejvyšší správní soud, celkem pak Nejvyšší soud položil 10 otázek, tedy cca 1 otázku za rok. Nejvíce položil 3 otázky v roce 2016, v některých letech nepoložil žádnou předběžnou otázku (2011, 2012). Trend podávání předběžných otázek u obou nejvyšších soudů je tak ustálený, byť počet položených otázek Nejvyšším soudem je podstatně nižší než u Nejvyššího správního soudu.

2.2 Předběžné otázky podle oblastí právní úpravy a soudů

Předběžné otázky lze též tematicky rozdělit dle jednotlivých agend. Nejedná se o formalizované či oficiální dělení, ale jde se o vlastní autorské zpracování, které nemusí být zcela rigidní co do kategorizace jednotlivých rozhodnutí.³¹ I tak ale může naznačit vývoj v jednotlivých oblastech i zpřehlednit aktuální rozdělení mezi soudy podle úrovně jejich rozhodování (nižší x nejvyšší soudy).

²⁹ Viz *Ibid.*, odst. 31–32.

³⁰ V České republice je 74 okresních soudů, 7 krajských soudů a 2 vrchní soudy. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/reseni-sporu/soudni-rizeni/soustava-soudu>

³¹ Např. v Polsku byla provedena empirická analýza ohledně mimo jiné i přístupu k podávání předběžných otázek, viz JAREMBA, Urszula. *National Judges as EU Law Judges: The Polish Civil Law System*. Leiden-Boson: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, zejména na s. 90 a násl. Urszula Jaremba zde poukazuje mezi jinými faktory na straně národních soudů zejména na vliv znalostí práva EU, ochotu aktivně unijní právo prosazovat, resp. spolupracovat na společném evropském projektu, srov. *Ibid.*, s. 112.

Předběžné otázky podané Nejvyšším správním soudem

Oblast právní úpravy	Počet otázek	Číslo rozhodnutí ve sbírce SDEU ³²
Daně	12	C-220/11, C-18/12, C-276/12, C-80/13, C-43/14, C-11/15, C-432/15, C-638/15, C-414/17, C-127/18, C-275/18, C-446/18
Azyl a cizinecké právo	4	C-534/11, C-528/15, C-391/16, C-704/17
Usazování	3	C-318/14, C-405/14, C-405/18
Sociální zabezpečení	2	C-253/12, (C-401/11), C-253/12
Zemědělství	2	C-390/11, C-401/11
Volný pohyb služeb	2	C-508/14, C-311/19
Cla	2	C-233/08, C-339/09
Odpady	1	C-299/09
Označování potravin	1	C-299/12
Praní špinavých peněz	1	C-676/16
Ochrana osobních údajů	1	C-212/13
Volný pohyb pracovníků	1	C-394/13
Autorská práva a počítačové programy	1	C-393/09
Celkem	33	

Předběžné otázky podané Nejvyšším soudem

Oblast právní úpravy	Počet otázek	Číslo rozhodnutí ve sbírce SDEU
Příslušnost a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Nařízení 44/2001, ³³ Nařízení 1215/2012 ³⁴)	3	C-514/10, C-560/16, C-208/18

³² Z důvodu rozsahu a přehlednosti uvádíme pouze číselná, nikoli jmenná označení případů ve Sbírce rozhodnutí SDEU.

³³ Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, Úř. věst. L 12, 16.1.2001, s. 1–23, zvláštní vydání v českém jazyce: kapitola 19, svazek 4, s. 42–64.

³⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, Úř. věst. L 351, 20.12.2012, s. 1–32.

Oblast právní úpravy	Počet otázek	Číslo rozhodnutí ve sbírce SDEU
Příslušnost a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti (Nařízení 2201/2003 ³⁵)	2	C-656/13, C-404/14
Dodržování práv duševního vlastnictví	2	C-656/13, C-404/14
Zákaz diskriminace a určení pracovní doby	1	C-653/16
Evropský platební rozkaz a doručování	1	C-21/17
Léčivé přípravky	1	C-497/16
Celkem	10	

Předběžné otázky podané nižšími soudy

Oblast právní úpravy	Počet otázek	Číslo rozhodnutí ve sbírce SDEU
Správní agenda		
Daně	3	C-401/18, C-53/13, C-572/07
Cl	2	C-306/18, C-161/06
Silniční doprava	1	C-447/15
Soutěžní právo	1	C-17/10
Telekomunikace	1	C-64/06
Sociální zabezpečení (důchody)	1	C-166/12
Celkem	9	
Civilní, trestně-právní agenda		
Bruselské nařízení I (Nařízení 44/2001)	4	C-215/18, C-11/09, C-419/11, C-327/10
Ochrana spotřebitele	4	C-679/18, C-377/14, C-502/18, C-315/15
Pracovní právo	2	C-107/19, C-437/05
Obchodní transakce	1	C-287/17

³⁵ Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, Úř. věst. L 338, 23. 12. 2003, s. 1–29, zvláštní vydání v českém jazyce: kapitola 19, svazek 6, s. 243–271.

Oblast právní úpravy	Počet otázek	Číslo rozhodnutí ve sbírce SDEU
Zemědělství	1	C-561/13
Autorská práva	1	C-351/12
Výživné	1	C-680/18
Evropský exekuční rozkaz	1	C-518/18
Soudní příslušnost v trestních věcech	1	C-60/12
Celkem	16	
Nepříslušné orgány k podání předběžné otázky		
Předběžná otázka podaná Rozhodčím soudem při Hospodářské a Agrární komoře	1	C-126/07, bez meritorního posouzení SDEU, staženo
Předběžná otázka podaná Ochranným svazem autorským	1	C-49/13, bez meritorního posouzení SDEU, nepříslušný vnitrostátní orgán
Celkem	2	

Jak je patrné z uvedených přehledů, tematicky jednoznačně nejvíce předběžných otázek bylo podáno v oblasti daňové (celkem 15, z toho Nejvyšší správní soud 12 předběžných otázek), následuje oblast uznávání a výkonu rozhodnutí (celkem 7 otázek, z toho Nejvyšší soud 3 otázky). Další oblasti jsou již v rádu jednotek, např. v oblasti celní unie (celkem 4 otázky, z toho 2 Nejvyšší správní soud), spotřebitelské právo (celkem 4 otázky nižších soudů), autorská práva a duševní vlastnictví (celkem 3 otázky, z toho 2 položené Nejvyšším soudem), atd.

U **nejvyšších soudů** jsou podstatně častější otázky podávané v oblasti správního soudnictví spíše než v oblasti civilní či trestní (v poměru 33:10). Zajímavé ale je, že u nižších soudů je poměr opačný, kdy většina otázek byla v oblasti soukromoprávní v porovnání s oblastí správního práva (16:9). To potvrzuje aktivnější roli Nejvyššího správního soudu i ve srovnání se soudy obecnými, stejně tak ve srovnání s Nejvyšším soudem.

V tomto ohledu patrně zcela neuspěje klasický argument, že v právu Evropské unie byly a do značné míry stále jsou více přijímány předpisy

v oblasti správního práva, a tudíž v této oblasti je více předběžných otázek. Stejně tak lze totiž argumentovat opačnou možnou tendencí, tedy že nové oblasti spolupráce týkající se civilních a trestních věcí povedou k většímu množství otázek. Celkově je tedy možno mít za to, že Nejvyšší správní soud je aktivnější v podávání předběžných otázek než nižší soudy, stejně tak než Nejvyšší soud. To je podpůrně doplněno i celkovým nápadem případů, který je u Nejvyššího soudu téměř dvojnásobně vyšší než u Nejvyššího správního soudu, byť samozřejmě s jistou výhradou, že unijní právo přece jen bude v oblasti soukromého práva méně dominantní, než v oblasti práva správního.

Nižší soudy jsou principiálně zdrženlivější podávat předběžné otázky ve srovnání se soudy nejvyššími. Zatímco nižší soudy podaly cca 27 předběžných otázek (cca 40 %), soudy nejvyšší 43 (cca 60 %). Vzhledem k počtu nižších soudů³⁶ lze konstatovat mnohonásobně vyšší počet předběžných otázek zahájených nejvyššími soudy. Hlavním důvodem, který se nabízí jako vysvětlení, je fakt, že nejvyšší soudy jsou vždy soudy posledního stupně s povinností zahájit řízení o předběžné otázce, kdežto nižší soudy tuto povinnost zpravidla nemají.

Ovšem tento, spíše formálně založený důvod nemusí být důvodem výlučným a zcela relevantním. Vývoj může být odvislý i od jisté otevřenosti nadnárodnímu právu, resp. jeho vlivu na právo národní. Tato skutečnost je ovšem obtížně měřitelná, protože je odvislá od osobnosti jednotlivého soudce a podrobné analýzy rozhodovacího procesu věcí s evropským prvkem.³⁷ Současně může být opravdu dána charakterem konkrétní kauzy, zejména pak otázkou, které unijní předpisy na daný případ dopadly; obzvláště zda se jedná o předpisy novější, méně vyjasněné v judikatuře SDEU, popř. o předpisy sporné. Zásadní roli může hrát i aktivita stran sporu, které svou výraznou argumentací významně opřenu o unijní právo mohou přesvědčit soud

³⁶ V České republice je 74 okresních soudů, 7 krajských soudů a 2 vrchní soudy. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/reseni-sporu/soudni-rizeni/soustava-soudu>

³⁷ Např. v Polsku byla provedena empirická analýza ohledně mimo jiné i přístupu k podávání předběžných otázek, viz JAREMBA, Urszula. *National Judges as EU Law Judges: The Polish Civil Law System*. Leiden-Boson: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, zejména na str. 90 a násl. Urszula Jaremba zde poukazuje mezi jinými faktory na straně národních soudů zejména na vliv znalostí práva EU, ochotu aktivně unijní právo prosazovat, resp. spolupracovat na společném evropském projektu, srov. *ibid.*, s. 112.

o nutnosti položit předběžnou otázku. Konečně v rozhodování soudce může hrát roli skutečnost, že řízení o předběžné otázce významně prodlouží řízení a může tak s ohledem na požadavek efektivity řízení použít čl. 267 SFEU v opravdu nevyhnutelných a sporných případech.³⁸ Z ryze statistických údajů nelze provést hlubší analýzu jednotlivých případů či popř. v rámci jednotlivých soudů rozbor například toho, zda některé senáty mají větší tendenci podávat předběžné otázky či zda jsou rozdíly dány skutečně oblastí práva a nejasností unijní právní úpravy. Podrobná analýza těchto otázek však není předmětem této stati.

Lze se pozastavit i nad výrazným rozdílem v podávání předběžných otázek nejvyššími soudy (zejména Nejvyšším správním soudem) v porovnání se soudy nižšími. Z **pozice strany řízení** podávání předběžných otázek až soudy posledního stupně může být pozdní a může zdržovat včasný a řádný výkon spravedlnosti. Jinými slovy sporný výklad konkrétního unijního přepisu mohl být vyřešen již na nižší úrovni před tím, než se otázka dostala k nejvyššímu soudu. Každopádně ale nutno připomenout, že fakultativní zahájení řízení o předběžné otázce nižšími soudy presumuje již samotné právo EU tím, že v čl. 267 SFEU stanovuje povinnost položit předběžnou otázku až soudy posledního stupně. V tomto ohledu je nutné vzít v úvahu i to, že soudem posledního stupně podle charakteru řízení mohly být i soudy nižší (např. krajské); to však bude spíše výjimečné³⁹ a s ohledem na výklad Soudního dvora⁴⁰ budou soudy posledního stupně primárně soudy nejvyšší.

Zajímavé je taktéž srovnání se statistikami soudů jiných členských států, zejména ze stejné vlny rozšíření v roce 2004. Zatímco české soudy podaly ve zkoumaném období cca 70 předběžných otázek, soudy z jiných mnohdy podstatně menších zemí podaly poměrně k počtu obyvatel otázek více.

³⁸ Význam délky řízení zdůraznil i Ústavní soud v rozhodnutí Československá obchodní banka. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. září 2018, sp. zn. II. ÚS 3432/17, zejména odst. 23.

³⁹ K nepřipustnosti dovolání v civilních věcech viz para. 237 odst. 2 zákona č. 99/1963 občanský soudní řád. Jedná se obecně o věci s nižším peněžitým plněním, ve většině rozhodnutí podle zákona o rodině, ve věcech mezinárodního únosu dětí. Kasační stížnost ve správním soudnictví je též vyloučena např. ve volebních věcech. Blíže k pojmu soud posledního stupně viz, TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 390–391.

⁴⁰ Rozsudek Soudního dvora ze dne 4. června 2002. Trestní řízení proti Kennymu Rolandu Lyckeskogovi. Věc C-99/00, odst. 16. Viz též TÝČ, 2017, op. cit., s. 164.

Tak např. slovenské soudy jich podaly celkem 50, lotyšské celkem 65, litevské celkem 61, estonské celkem 27 otázek. S ohledem na to, že uvedené státy mají mnohdy výrazně nižší počet obyvatel než Česká republika a potenciálně nižší počet sporů, bylo by možno očekávat i podstatně nižší počet předběžných otázek. Srovnatelné Maďarsko jich podalo rekordních 187, a to v drtivé většině nižšími soudy (maďarský Nejvyšší soud podal 28 předběžných otázek). Opět lze tyto statistiky obtížně vykládat bez hlubší komparativní analýzy důvodů (ne)zahájení řízení, nicméně i tak lze říci, že české soudy jsou ve srovnání s některými dalšími zeměmi, které spolu s námi vstoupily do EU, spíše zdrženlivější. Navíc českou statistiku významně vylepšil právě Nejvyšší správní soud s téměř polovinou případů.

2.3 Ústavní soud s ohledem na čl. 267 SFEU

Zatímco běžné soudy, včetně nejvyšších soudů, řízení o předběžné otázce zahajují, případně mají i povinnost řízení zahájit, ústavní soudnictví je v tomto ohledu komplikovanější. Některé ústavní soudy spoluprací se Soudním dvorem aktivně využívají,⁴¹ jiné jsou v tomto ohledu značně váhavé. Některé ústavní soudy svou formální roli dlouhodobě odmítaly, popř. otázky nepodávaly, v nedávné době však své pozice změnily.⁴² Tak např. německý spolkový ústavní soud dosud položil 3 otázky, stejně tak italský ústavní soud; francouzský, španělský či polský ústavní soud pak položily každý pouze 1 otázku.⁴³

Jedním z důvodů pro větší zdrženlivost na straně ústavních soudů je vnímání exkluzivní role ústavních soudů v ochraně ústavnosti i před evropským právem, evropské právo pak je mimo jejich rozhodovací rámec. Nadto může vládnout obava, že položením předběžné otázky by se logicky měly výkladu

⁴¹ Např. belgický *Cour constitutionnelle* s 38 položenými otázkami.

⁴² *Podrobněji viz NAVRÁTILOVÁ, Markéta. The preliminary ruling before the constitutional courts, in Vladimír Týč (ed.): International and European Dimension of Law Applied by Institutions of Member States, [online] Masaryk University: Brno, 2008, s. 8. Analýzu prvních předběžných otázek francouzským, španělským či italským ústavním soudem viz např. KUSTRA, Aleksandra. The first preliminary questions to the Court of Justice of the European Union referred by Italian Corte Costituzionale, Spanish Tribunal Constitucional, and French Conseil Constitutionnel. *Comparative Law Review*, Toruň: Právnická fakulta Univerzity Mikuláše Koperníka, č. 16, 2013, s. 159–182.*

⁴³ Statistiky jsou dostupné ve zprávě o soudní činnosti z: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7000/cs/

SDEU (zcela) podřídít, a to i na úkor ochrany základních principů a hodnot, které mají střežit. Obava z nutnosti podvolení se závěrům SDEU je však neoprávněná. Předběžná otázka může sloužit např. jako poslední možnost pro SDEU – i na základě přesvědčivé argumentace – revidovat dopad unijního práva do základních hodnot ústav členských států a vyhnout se tak rozhodnutí o nepoužití unijního práva v členském státě, jak z poslední doby ukazují příklady z Německa⁴⁴ a Itálie.⁴⁵

Pozice českého ústavního soudu je zatím jednoznačná v tom, že zatím žádnou otázku nepoložil. Jeho judikatura k tomu, zda je vůbec soudem podle čl. 267 SFEU je však nejednoznačná. Prvotně se k otázce podávání předběžných otázek vyjádřil již v rozhodnutí *Cukerné kvóty*.⁴⁶ Zde konstatoval, že podání předběžné otázky může být legitimní zejména v řízeních o abstraktní kontrole ústavnosti. Ovšem předběžnou otázku v tomto případě nepoložil. Stejně tomu tak bylo v řízení dalších.

⁴⁴ To byl koneckonců i případ předběžné otázky položené německým ústavním soudem ve vztahu OMT BvR 2728/13 et al., které vedlo k rozhodnutí SDEU *Gauweiler a další*, věc C-62/14; Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 16. června 2015, *Peter Gauweiler a další n. Deutscher Bundestag*, věc C-62/14. Více viz HAMULÁK, Ondřej, David KOPAL a Tanel KERIKMÄE. Walking a Tightrope – Looking Back on Risky Position of German Federal Constitutional Court in OMT Preliminary Question. *European Studies: the review of European law, economics and politics*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, roč. 3, s. 115–141; nebo GEORGIEV, Jiří. The Constitutional Review of the OMT Programme – The German Case. In: ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *The European Union – What is Next?* Wolters Kluwer: Köln, 2018, s. 165 a násl.

⁴⁵ Italský ústavní soud formulací své předběžné otázky (usnesení ze dne 23. 11. 2016, č. 24/2017), důraznou a detailní argumentací základními právy, které tvoří součást chráněných ústavních hodnot, přiměl Soudní dvůr k revizi svého postoje v tzv. *Taricco* saze. SDEU totiž v následné odpovědi (Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. prosince 2017, *trestní řízení proti M.A.S. et M.B.*, věc C-42/17) zmínil svůj postoj k bezvýjimečné aplikovatelnosti unijního práva (konkrétně povinnosti efektivně chránit finanční zájmy Unie dle čl. 325 SFEU), který plynul z jeho předešlé judikatury (Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 8. září 2015, *trestní řízení proti Ivo Tariccovi a dalším*, věc C-105/14) a připustil možnost výjimky oprněné o principy ochrany základních práv (konkrétně princip legality trestí represe). Blíže viz např. PICCIRILLI, Giovanni. The ‘Taricco Saga’: The Italian Constitutional Court continues its European journey: Italian Constitutional Court, Order of 23 November 2016 no. 24/2017; Judgment of 10 April 2018 no. 115/2018 ECJ 8 September 2015, Case C-105/14, Ivo Taricco and Others; 5 December 2017, Case C-42/17, M.A.S. and M.B. *European Constitutional Law Review*; Cambridge: Cambridge University Press, 2018, roč. 14, č. 4, s. 814–833; nebo BUDINSKA, Barbora a Zuzana VIKARSKA. Judicial dialogue after Taricco II: who has the last word, in the end? *EU Law Analysis* [online]. 2017.

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. března 2006, sp. zn. Pl. ÚS 50/04, *Cukerné kvóty*.

Situace se částečně posunula v rozhodnutí z roku 2018 ve věci *Československá obchodní banka*.⁴⁷ V tomto případě se jednalo o ústavní stížnost proti rozhodnutí Nejvyššího soudu, který měl vzhledem k okolnostem případu podle stěžovatele zahájit řízení o předběžné otázce. Ústavní soud se v případě vyjádřil primárně k povinnosti soudů posledního stupně zahájit řízení o předběžné otázce, k aplikaci CILFIT kritérií a *acte clair* doktríně a k rozsahu ústavního přezkumu. Navázal tak na případ *Pfizer*,⁴⁸ jehož závěry zrevidoval, a snížil rozsah ústavního přezkumu v zásadě na nejvážnější porušení povinnosti položit předběžnou otázku. Současně jako *obiter dictum* případu konstatoval, že nemá smysl zatěžovat SDEU otázkami v bagatelních věcech a ve věcech, které nemají větší unijní dopad, tedy jsou svou podstatou unikátní.

S těmito závěry včetně důvodů uvedených Ústavním soudem nelze zcela souhlasit. Z dějin evropského práva je patrné, že i na první pohled bagatelní či velmi specifické věci mohou být významné či zásadní pro vývoj doktríny unijního práva. Avšak každopádně se jedná spíše o doporučení pro běžné soudy, které jsou vázány výlučně čl. 267 SFEU a jeho výkladem ze strany SDEU. Doporučení však mohou mít vliv na ochotu Ústavního soudu rozhodnout (pozitivně) ústavní stížnost proti nepodání předběžné otázky v takové věci.

Pro účely této statí je zajímavé stanovisko Ústavního soudu, že s ohledem na omezený referenční rámec nebude pokládat předběžné otázky při přezkumu práva na zákonného soudce/spravedlivý proces (podle čl. 36 odst. 1 či čl. 38 odst. 1 Listiny) v rámci individuálních stížností soudem pro účely čl. 267 SFEU a položení předběžných otázek bude úkolem běžných soudů. Uvedený závěr o nepodávání předběžných otázek by se však neměl automaticky vztáhnout na případy jiné. Zejména půjde o situaci, kdy bude ústavní stížnost zdůvodněna tím, že unijní předpisy porušují úroveň ochrany základních práv garantovaných českou Listinou, a kde by Ústavní soud hodlal rozhodnout o nepoužití unijního práva z důvodu zásahu do materiálního

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. září 2018, sp. zn. II. ÚS 3432/17, *Československá obchodní banka*.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. ledna 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08, *Pfizer*; komentář k případu viz např.: STEHLÍK, Václav. The obligatory preliminary ruling procedure and its enforcement in the Czech and Slovak legal order. *UWM Law Review*, Olsztyn: University of Warmia and Mazury, 2011, č. 3, s. 6–25.

jádra ústavy. V této situaci by podle našeho názoru před tímto rozhodnutím měl vyjít z posouzení autoritativního výkladu dotčeného aktu ze strany Soudního dvora.

3 ZÁVĚRY

Jak již bylo uvedeno v úvodu, tato stat' si nekladla za cíl podat hloubkovou kontextuální analýzu podávání předběžných otázek; každopádně dospěla k několika zobecňujícím závěrům.

V prvé řadě české soudy relativně brzy po vstupu zahájily řízení o předběžné otázce. Aktivita nižších soudů je podstatně menší než soudů nejvyšších, což ovšem částečně souvisí s tím, že zpravidla nebudou soudy posledního stupně. Při srovnání nejvyšších soudů je evidentní, že podstatně častěji podává předběžné otázky Nejvyšší správní soud. Příčiny tohoto stavu mohou být různé, každopádně zdá se, že jedním z důvodů bude i větší otevřenost ke spolupráci s SDEU. V rámci českých předběžných otázek je možno nalézt i případy s celo-unijním dopadem; sem se řadí např. rozhodnutí ve věcech *Skoma-Lux* či *Landtová*. Na druhou stranu však byly podány předběžné otázky i soudy, které zjevně nebyly soudy oprávněnými tuto otázku podat.

Z celkového ryze numerického srovnání se soudy jiných členských států lze dovodit, že české soudy (snad vyjma Nejvyššího správního soudu) jsou v podávání předběžných otázek spíše zdrženlivější. Další vývoj v této oblasti lze obtížně předvídat, jelikož rozhodnutí o položení či nepoložení předběžné otázky je vždy úlohou soudu, který daný spor rozhoduje, a strany sporu si podání předběžných otázek nemohou vynutit. V tomto ohledu by mohla být významná hrozba následného ústavního přezkumu a tvrzené porušení české Listiny (*Pfizer*). Nedávné rozhodnutí ústavního soudu ve věci Československá obchodní banka však snížilo uplatnitelnost tohoto postupu. Je otázka, zda se – vzhledem k uvedenému *obiter dictum* ústavního soudu – toto rozhodnutí promítne i do ochoty běžných soudů podávat předběžné otázky.

Literatura

Knihy a časopisy

- BÍLKOVÁ, Jana. K temporálním dopadům rozsudku Evropského soudního dvora ve věci C-161/06 aneb opět Skoma-Lux a odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci. *Jurisprudence*, Praha, 2013, č. 3, s. 9–12.
- BOBEK, Michal. The Multilingualism of the European Union Law and the National Courts: Beyond the Textbooks. In: KJAER, Anne, Lise; ADAMO, Silvia. *Linguistic Diversity and European Democracy*. New York: Routledge 2011, s. 124 a násl. ISBN 978-1409408604.
- CRAIG, Paul a Grainne de BÚRCA. *EU law: text, cases and materials*, 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 308. ISBN: 978-0198714927.
- GEORGIEV, Jiří. The Constitutional Review of the OMT Programme – The German Case. In: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *The European Union – What is Next?* Wolters Kluwer: Köln, 2018, s. 347. ISBN 978-3-452-29186-8.
- HAMULÁK, Ondrej, David KOPAL a Tanel KERIKMÄE. Walking a Tightrope – Looking Back on Risky Position of German Federal Constitutional Court in OMT Preliminary Question. *European Studies: the review of European law, economics and politics*, Praha: Wolters Kluwer, 2016, roč. 3, s. 115–141.
- JAREMBA, Urszula. *National Judges as EU Law Judges: The Polish Civil Law System*. Leiden-Boson: Martinus Nijhoff Publishers, 2014, s. 422. ISBN 978-9004254336.
- KOMÁREK, Jan. Czech constitutional court playing with matches: the Czech constitutional court declares a judgment of the Court of Justice of the EU ultra vires; judgment of 31 January 2012, Pl. ÚS 5/12, Slovak Pensions XVII. *European Constitutional Law Review*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, roč. 8, č. 2., s. 323–337.
- KRÁL, Richard. Otazníky nad posledním nálezem Ústavního soudu ČR týkajícího se tzv. slovenských důchodů. *Jurisprudence*, Praha, 2012, roč. 21, č. 4, s. 28–33.

- KUSTRA, Aleksandra. The first preliminary questions to the Court of Justice of the European Union referred by Italian Corte Costituzionale, Spanish Tribunal Constitucional, and French Conseil Constitutionnel. *Comparative Law Review*, Toruň: Právnická fakulta Univerzity Mikuláše Koperníka, 2013, č. 16, s. 159–182.
- PICCIRILLI, Giovanni. The ‘Taricco Saga’: The Italian Constitutional Court continues its European journey: Italian Constitutional Court, Order of 23 November 2016 no. 24/2017; Judgment of 10 April 2018 no. 115/2018 ECJ 8 September 2015, Case C-105/14, Ivo Taricco and Others; 5 December 2017, Case C-42/17, M.A.S. and M.B. *European Constitutional Law Review*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, roč. 14, č. 4, s. 814–833.
- SEHNÁLEK, David, Vladimír TÝČ a kol. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 188. ISBN 978-80-210-8396-7.
- STEHLÍK, Václav, Ondrej HAMULÁK a kol. *Unijní právo před českými soudy*. Praha: Leges 2014, s. 304. ISBN 978-80-7502-040-6.
- STEHLÍK, Václav. *Řízení o předběžné otázce v komunitárním právu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 184. ISBN 80-244-1370-1.
- STEHLÍK, Václav. The obligatory preliminary ruling procedure and its enforcement in the Czech and Slovak legal order. *UWM Law Review*, Olsztyn: University of Warmia and Mazury, 2011, č. 3, s. 6–25.
- STEHLÍK, Václav. Vybrané otázky rozhodčího řízení v komunitárním právu. Praha: *Jurisprudence*, 2005, č. 1, s. 3–7.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ a kol. *Právo Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 390–391. ISBN 978-80-87576-53-3.
- TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 7. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 159. ISBN 978-80-7502-243-1.
- ŽONDRA, Milan. Reference to Preliminary Rulings Lodged by Czech Courts, 2004–2009, in Bělohávek, Alexander, Rozehnalová, Naděžda. *Czech Yearbook of International Law*, New York: Juris Publishing, Inc., 2010, roč. 1, s. 269–302. ISBN 978-1578234486.

Elektronické zdroje

- BUDINSKA, Barbora a Zuzana VIKARSKA. Judicial dialogue after Taricco II: who has the last word, in the end? *EU Law Analysis* [online]. 2017. Dostupné na: <http://eulawanalysis.blogspot.com/2017/12/criminal-law-human-rights-and.html>
- FOREJTOVÁ, Monika. Existují ještĚ otazníky nad odměnami za pracovní pohotovost zaměstnanců dle judikatury Soudního dvora EU? *Právní prostor* [online]. Dostupné na <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pracovni-pravo/dalsi-otazniky-kolem-odmen-za-pracovni-pohotovost-zamestnancu-dle-judikatury-soudniho-dvora-eu>
- NAVRÁTILOVÁ, MarkĚta. The preliminary ruling before the constitutional courts, in Vladimír TÝĚ (ed.): *International and European Dimension of Law Applied by Institutions of Member States* [online]. Brno: Masaryk University, 2008, s. 8. Dostupné na: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/3mezinaro.html>.
- ŠPOTTOVÁ, Kateřina. *Sága slovenských dŮchodů z pohledu konceptu evropeizace* [online]. Rigorózní práce, Prf MU Brno, s. 62–63. Dostupné na https://is.muni.cz/th/nhet4/Rigorozni_prace.pdf

Judikatura

Soudní dvůr Evropské unie

- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 10. ledna 2006, *Ynos keft proti Jánosi Vargovi*, věc C-302/04.
- Usnesení Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 11. ledna 2007, *Jan Vorel proti Nemocnice Český Krumlov*, věc C-437/05.
- Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 14. června 2007, *Telefónica O2 Czech Republic, a. s. proti Czech On Line, a. s.*, věc C-64/06.
- Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 26. února 2007, *Ochranný svaz autorůský pro práva k dílům hudebním (OSA) proti Miloslavu Lzovi*, věc C-282/06.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 11. prosince 2007, *Skoma-Lux sro proti Celní ředitelství Olomouc*, věc C-161/06.
- Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 8. srpna 2007, *Reisebüro Bühler GmbH proti Dom.info e.K., Sebastian Dieterle*, věc C-126/07.

- Rozsudek Soudního dvora ze dne 23. března 1982, „*Nordsee*“ *Deutsche Hochseefischerei GmbH* proti *Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG* a *Reederei Friedrich Busse Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG*, věc 102/81.
- Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 11. června 2009, *RLRE Tellmer Property sro* proti *Finanční říditelství v Ústí nad Labem*, věc C-572/07.
- Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. ledna 2010, *Milan Kyrian* proti *Celní úřad Tábor*, věc C-233/08.
- Usnesení předsedy Soudního dvora ze dne 25. května 2010, *DAR Duale Abfallwirtschaft und Verwertung Rubrgebiet GmbH v. Ministerstvo životního prostředí*, věc C-299/09.
- Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 22. prosince 2010, *Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany* proti *Ministerstvo kultury*, věc C-393/09.
- Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 22. června 2011, *Marie Landtová* proti *Česká správa sociálního zabezpečení*, věc C-399/09.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. února 2012, *Toshiba Corporation a další v. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže*, věc C-17/10.
- Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 17. listopadu 2011, *Hypoteční banka, a. s. proti Udo Mike Lindner*, věc C-327/10.
- Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 21. června 2012, *Wolf Naturprodukte GmbH v. SEWAR, spol. s r. o.*, věc C-514/10.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. listopadu 2013, *Řízení týkající se výkonu rozhodnutí o peněžité sankci vydaného vůči – Marián Baláž*, věc C-60/12.
- Rozsudek Soudního dvora ze dne 4. června 2002, *Trestní řízení proti Kennymu Rolandu Ljckeskogovi*, věc C-99/00.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. prosince 2017, *Trestní řízení proti M.A.S. et M.B.*, věc C-42/17.
- Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 8. září 2015, *Trestní řízení proti Ivu Taricconi a dalším*, věc C-105/14.
- Ústavní soud ČR Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. ledna 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08, *Pfizer*.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. března 2006, sp. zn. Pl. ÚS 50/04,
Cukerné kvóty.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. ledna 2012, sp. zn. Pl. ÚS 5/12, *Holubec.*

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. září 2018, sp. zn. II. ÚS 3432/17,
Československá obchodní banka.

KOSOVO JAKO LABORATOŘ UŽITÍ SÍLY V MEZINÁRODNÍM PRÁVU¹

Ondřej Svaček*

Anotace

Text se zaměřuje na tři otázky související s užitím síly v mezinárodním právu, které jsou zkoumány na příkladu Kosova. Pozornost je věnována humanitární intervenci, užití síly v procesu vzniku státu (zejména v souvislosti s podporou realizace práva národů na sebeurčení) a užití síly proti entitám, jejichž státnost je sporná. Autor formuluje závěr, že humanitární intervence se nestala součástí mezinárodního práva ani v období od zásahu NATO v bývalé Jugoslávii v roce 1999 do spojeneckého zásahu v Sýrii v dubnu 2018. Konstatuje, že užití síly ze strany třetích států odůvodňované podporou realizace práva národů na sebeurčení již není aktuální, neboť institut práva národů na sebeurčení se ve své externí podobě uplatňoval pouze v kontextu dekolonizace, kterýžto proces byl již ukončen. Co se týká užití síly proti entitám, jejichž státnost je sporná, obecně přichází v úvahu pouze do okamžiku, kdy tyto entity získají efektivní kontrolu nad částí území, jež původně náleželo mateřskému státu.

Klíčová slova

Užití síly; humanitární intervence; secese; právo národů na sebeurčení; kvazistát; Kosovo.

* JUDr. Ondřej Svaček, Ph.D., LL.M., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno; Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc / Email: ondrej.svacek@law.muni.cz; ondrej.svacek@upol.cz

¹ Předkládaný text je výstupem z projektu Grantové agentury ČR č. 18-25279S (Užití síly v mezinárodním právu s důrazem na perspektivu zemí Visegrádské skupiny).

Předkládaný text je krátkým zamyšlením nad vybranými mezinárodněprávními souvislostmi spjatými s existencí Kosova. Pozornost je postupně věnována problematice humanitární intervence, užití síly v rámci procesu národního sebeurčení a v neposlední řadě též možnosti užití síly proti entitám, jejichž státnost je sporná (tyto entity jsou označovány výrazem *kvazistáty*). Zvolená struktura přitom není náhodná, zrodila se v rámci rozhovorů vedených s prof. Týčem, kterému bych touto formou rád popřál vše nejlepší k jeho významnému životnímu jubileu.

1 HUMANITÁRNÍ INTERVENCE – OD „HUMANITÁRNÍHO BOMBARDOVÁNÍ“ JUGOSLÁVIE PO SOUČASNOST

Významným milníkem na cestě ke kosovské státnosti byla intervence NATO v roce 1999, jež reagovala na dlouhodobě represivní politiku S. Miloševiče namířenou proti albánské menšině v Kosovu. Na tuto intervenci je odkazováno, a to dokonce s vděčností, i v preambuli prohlášení nezávislosti přijatém kosovským parlamentem dne 17. 2. 2008.² Užití síly ze strany NATO proti bývalé Jugoslávii je naukou považováno za *par excellence* příklad humanitární intervence.

Humanitární intervence „představuje hrozbu nebo použití ozbrojené síly jedním či více státy na území jiného státu za účelem zastavení, popř. prevence závažných a rozsáhlých porušování lidských práv jednotlivců jiných než vlastních státních příslušníků, a to bez souhlasu státu, na jehož území je síly či hrozby silou užito“.³ Jak je dobře známo, jedná se o institut spadající do tzv. šedé zóny zákazu užití síly (*ius contra bellum*), tedy do sféry výjimek, jejichž status je ve srovnání s ustálenými a všeobecně přijímanými výjimkami v podobě sebeobrany a kolektivní donucovací akce pod záštitou Rady bezpečnosti OSN (RB OSN) dle kapitoly VII Charty OSN,⁴ přinejmenším řečeno, velmi sporný.

² Preambule Prohlášení nezávislosti stanoví: Grateful that in 1999 the world intervened, thereby removing Belgrade's governance over Kosovo and placing Kosovo under United Nations interim administration.

³ SVACEK, Ondřej. Dárfúr – přes humanitární intervenci k odpovědnosti chránit a mírovým operacím. *Právo*, 2008, roč. 1, č. 3, s. 5–18.

⁴ Kontroverzím se nevyhýbají ani ustálené výjimky (např. pozice anticipatorní a preventivní sebeobrany, přípustnost sebeobrany proti ozbrojenému útoku nestátního aktéra, přípustnost následného schválení užití síly ze strany RB OSN), o jejich právní povaze však nelze v obecné rovině pochybovat (srov. čl. 42 a čl. 51 Charty OSN).

Odbornou literaturou byly předloženy čtyři názory na pozici institutu humanitární intervence v mezinárodním právu:⁵

- a) přístup status quo, dle kterého nemá humanitární intervence jakýkoliv základ v mezinárodním právu, nelze ji podřadit ani pod jednu ze dvou nesporných výjimek ze zákazu užití síly; tento přístup odpovídá pozici Ruska a Číny;
- b) přístup prominutelného porušení (*excusable breach*) předkládá, že humanitární intervence je nelegální, nicméně v situacích obzvláště naléhavých je politicky a morálně přípustná, státy angažující se v zásahu na sebe berou riziko porušení mezinárodního závazku kogentní povahy, nicméně neočekávají, že se dostaví nepříznivé právní následky;
- c) přístup postupného právního ospravedlnění (*customary law evolution of legal justification*) dohledává precedenty, které by umožnily nejenom politické a morální zdůvodnění, ale rovněž zdůvodnění právní; v praxi států po roce 1945 jsou nalézány určité společné prvky, které by byly základem rozvíjející se obyčejové normy;
- d) přístup legality hájí tezi, že humanitární intervence je platnou součástí mezinárodního práva; např. M. Reisman vyvozuje legalitu humanitární intervence přímo z Charty OSN, přičemž poukazuje na fakt, že kdyby RB řádně plnila své funkce vyplývající z primární povinnosti zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti, udržovala by minimální standard ochrany lidských práv sama, poněvadž tak ale nečiní, zákaz užití síly ztratil své opodstatnění v plné šíři, a tedy otevřel cestu jednostranným vojenským humanitárním akcím.⁶

Názorové rozkoly, procházející napříč teorií, ale zejména též napříč mezinárodním společenstvím, lze dále zúžit na dva tábory.⁷ Do první skupiny spadají odpůrci humanitární intervence (klasicisté), kteří v prvé řadě zdůrazňují principy svrchovanosti státu a zákazu užití síly v mezinárodních vztazích – humanitární intervence musí být dle klasicistů odmítnuta, neboť porušuje

⁵ SVAČEK, op. cit., 2008, s. 7.

⁶ REISMAN, Michael. Unilateral Actions and the Transformations of the World Constitutive Process: The Special Problem of Humanitarian Intervention. *European Journal of International Law*, 2000, roč. 11, č. 1, s. 3–18.

⁷ BARINKA, Roman. Status humanitární intervence v mezinárodním právu. *Právník*, 2003, roč. 142, č. 9, s. 867 a násled.

oba uvedené principy. Na druhé straně stojí realisté zdůrazňující společné lidské hodnoty (především lidská práva), jde jim o vytvoření kvalifikovaného mezinárodního řádu, který by byl založen na hodnotách lidské důstojnosti. Humanitární intervence je pro realisty nástrojem, který usiluje o dodržování lidských práv, a tudíž v konečném důsledku rovněž o mezinárodní stabilitu.

Zásah v Jugoslávii, který V. Havel slavně označil výrazem *humanitární bombardování*, představuje nejvýznamnější incident zmiňovaný v souvislosti s debatami o právním postavení humanitární intervence (alespoň do roku 2018). Okamžitě po vpádu NATO iniciovala tehdejší Jugoslávie řízení před Mezinárodním soudním dvorem (MSD) proti deseti zúčastněným státům, v němž se dovolávala porušení pravidel o zákazu užití síly. Soud, s plným vědomím závažnosti vznesené otázky, nicméně rozhodl o své nepřislusnosti a případy vyloučil z pořadu jednání - k vydání meritorního rozhodnutí, které by dalo jednoznačnou otázku na legalitu humanitární intervence, tedy ke škodě věci nedošlo.⁸

Převážná většina intervenujících států nicméně nezdůvodňovala zásah jako výkon práva předvídaného mezinárodními pravidly - jedinou výjimkou byla Belgie, jež v řízení před MSD prohlásila, že se jednalo o „*legální humanitární intervenci, která byla nezbytně nutná*.“⁹ Německo zdůraznilo výjimečnost podniknuté akce, která neměla být pojmána jako precedent.¹⁰ Francie naopak potvrzovala prerogativy RB jako spouštěcího mechanismu užití síly.¹¹ Obecně vzato státy argumentovaly morálně a politicky (*opinio necessitatis*, nikoliv však *opinio juris sive necessitatis*) s poukazem na potřebu zajistit ochranu lidských práv v situaci, kdy je RB blokována pravděpodobným vetem ze strany Ruska a Číny.

Právě řízení před MSD vedené v souvislosti se zásahem v bývalé Jugoslávii je možné využít jako doklad, že dosavadní praxe států je natolik kontroverzní (souběžné prosazování vlastních strategických zájmů), nejednoznačná (státy argumentují jinými právními instituty, zejména pak sebeobranou), výběrová (v mnoha situacích zakročeno vůbec nebylo), že o zformování nového

⁸ ICJ, *Case Concerning Legality of Use of Force*, Judgment, 15. 12. 2004.

⁹ *Ibid.*, ústní řízení ze dne 10. 5. 1999.

¹⁰ SIMMA, Bruno. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, 1999, roč. 10, č. 1, s. 12–13.

¹¹ CASSESE, Antonio. A Follow – Up: A Forcible Humanitarian Countermeasures and *Opinio Necessitatis*. *European Journal of International Law*, 1999, roč. 10, č. 4, s. 795.

pravidla obyčejové povahy lze hovořit jen stěží. Učiněný závěr je podpořen skutečností, že kdykoliv státy v minulosti v pomyslně precedentních situacích přistoupily k užití síly (např. zásah Indie ve Východním Pákistánu v roce 1971, zásahy Vietnamu v Kambodži a Tanzanie v Ugandě v letech 1978–1979, či intervence ECOWAS v Libérii a Sierra Leone v 90. letech minulého století), nečinily tak proto, že by se cítily být právně zavázány k ochraně lidských práv, ale proto, že takové řešení bylo vhodné a žádoucí politicky či morálně. V roce 2008 proto autor předkládaného příspěvku uzavřel, že z čistě legálního hlediska lze konstatovat, že humanitární intervence není součástí mezinárodního práva a nepředstavuje další výjimku ze zákazu užití síly.

Nabízí se otázka, zda došlo ve vztahu k humanitární intervenci v poslední dekádě k posunu. Za zmínku jistě stojí ozbrojená akce spojenců (Velké Británie, Francie a Spojených států) podniknutá v Sýrii v dubnu 2018, která byla britskou vládou v následném prohlášení ospravedlňována právě argumentací humanitární intervence.¹² Velká Británie uvedla, že Asadův režim opakovaně použil chemické zbraně proti vlastním občanům, čímž se dopustil zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Současně vymezila tři podmínky, které musí být splněny k tomu, aby takové užití síly v mezistátních vztazích bylo považováno za legální:

- a) existence nezvratných důkazů, obecně přijímaných mezinárodním společenstvím jako celkem, svědčících o rozsáhlé humanitární krizi, jež vyžaduje okamžité řešení;
- b) subsidiarita, tedy neexistence reálně dostupných alternativ k užití síly;
- c) proporcionalita, tj. použití nejmírnějších možných prostředků (z hlediska času a rozsahu) způsobilých dosáhnout sledovaného humanitárního cíle.

Velká Británie je teprve druhým státem (po Belgii – srov. výše), který se prostřednictvím svých státních orgánů pro mezinárodní styky oficiálně přihlásil k názorovému proudu pojmajícímu humanitární intervenci za legální výjimku ze zákazu užití síly. Prohlášení je však sporné, a to ve dvou ohledech. Zprvée, není zcela jasné, co britská vláda rozumí *humanitární krizí*, jež tvrzeně umožňuje reakci v podobě užití ozbrojené síly. Zatímco v úvodní části

¹² *Syria action – UK government legal position*. Policy paper, 14. 4. 2018.

prohlášení se hovoří o vážné humanitární krizi značného rozsahu (*extreme humanitarian distress on a large scale*), což naznačuje, že by kritériem mohl být ozbrojený konflikt jako celek probíhající v Sýrii již od roku 2011, v části aplikační prohlášení uvádí, že spouštěcím mechanismem, na který bylo reagováno, byla humanitární katastrofa způsobená užitím chemických zbraní ze strany syrského režimu (*humanitarian catastrophe caused by the Syrian regime's use of chemical weapons*). Jak přitom upozornil M. Milanović, chemické zbraně mají na svědomí jen zlomek (zhruba 1 %) z celkového počtu obětí, což vyvolává otazníky ve vztahu ke kritériu proporcionality.¹³

Zadruhé, dle citovaného prohlášení se humanitární intervence již stala součástí mezinárodního práva *de lege lata*. To by nicméně znamenalo, že zde vzniklo nové obyčejové pravidlo mezinárodního práva. Při vědomí, že zde nejsou žádné předchozí precedenty, se však nabízí otázka, zda takového výsledku vůbec mohlo být dosaženo? Odpověď podává nauka mezinárodního práva, která rozlišuje dva způsoby vzniku obyčejových pravidel mezinárodního práva:

- a) Deduktivní (hodnotově orientovaný) přístup,¹⁴ který je perspektivní, tj. neohlíží se zpět a nevyžaduje předchozí precedenty. Zdůrazněny jsou hodnoty a zájmy, jež byly předchozím právním uspořádáním zcela přehlíženy.
- b) Induktivní přístup, který vychází z teze, že vznik nového pravidla obyčejového mezinárodního práva vyžaduje předchozí praxi (*usus*), která je uznávána coby právo (*opinio juris*). Tento přístup je tradičně využíván v praxi MSD¹⁵ i Komise OSN pro mezinárodní právo.¹⁶

¹³ MILANOVIĆ, Marko. The Syria Strikes: Still Clearly Illegal. *EJIL Talk!* [online]. 15. 4. 2018.

¹⁴ CANNIZZARO, Enzo. Customary International Law on the Use of Force: Inductive Approach v. Value-Oriented Approach. In: CANNIZZARO, Enzo a Paolo PALCHETTI. *Customary International Law on the Use of Force: Methodological Approach*. Brill: Leiden, 2005, s. 248.

¹⁵ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment, 27. 6. 1986, § 207. Jednoznačně se k otázce tvorby mezinárodního obyčejového práva vyslovil MSD v případě *Zálivu Maine* (rozsudek ze dne 12. 10. 1984, § 111), v němž uvedl, že „přítomnost obyčejových pravidel může být testována indukcí založenou na rozboru dostatečně rozsáhlé a přesvědčivé praxe, nikoliv však dedukcí z předem vytvořených idejí.“

¹⁶ Report of the International Law Commission, 2016, ILC, A/71/10, s. 84. Tento přístup byl Komisí zvolen i při práci na kodifikačním tématu *Identification of Customary International Law*.

Zastánci deduktivní metody, založené na existenci tzv. *grotiánských momentů*, tedy zlomových či transformativních událostí, které jsou způsobilé zcela změnit paradigma dosavadního mezinárodněprávního nastavení, ji již aplikovali přímo na spojenecký zásah proti Sýrii z roku 2018.¹⁷ Prvky deduktivní metody použil rovněž Mezinárodní trestní soud (MTS), uplatňující pravomoc v oblasti trestního postihu jednotlivců.¹⁸ Autor předkládaného příspěvku se však přesto hlásí k tradiční induktivní metodě, kromě jiného již proto, že v citlivé oblasti mezinárodního práva užití síly by měly být výjimky z existujícího právního rámce aprobovány jen při splnění přísných podmínek, čemuž lépe dostojí přístup vycházející z existence předchozích precedentů. Řečeno nadsázkou, jedna vlašťovka jaro nedělá. Nelze tedy očekávat, že by jeden incident, nadto kvalifikovaný jako humanitární intervence toliko jedním ze zúčastněných států, byl s to nejen zahájit, ale též dokončit proces tvorby pravidel v oblasti zákazu užití síly, což umožňuje formulovat následující závěr: humanitární intervence se nestala mezinárodním právem aprobovanou výjimkou ze zákazu užití síly ani po ozbrojeném zásahu proti Sýrii v dubna 2018.

2 UŽITÍ SÍLY V KONTEXTU NÁRODNÍHO SEBEURČENÍ – K OTÁZCE VZNIKU KOSOVA

Vznik Kosova vyvolal bouřlivé debaty týkající se mezinárodněprávní regulace aktu secese, tj. jednostranného odtržení části území od mateřského státu. Jednostranné vyhlášení nezávislosti Kosova přezkoumával rovněž MSD, nicméně jím vynesený posudek k objasnění práva secese (*ius secedendi*) bohužel nepřispěl. Výstižné je přirovnání k čekání na Godota. MSD v posudkovém řízení zformuloval pouze závěr, o němž nepanovaly pochybnosti: mezinárodní právo nezakazuje jednostranné vyhlášení nezávislosti.¹⁹

¹⁷ SCHARF, Michael. Striking a Grotian Moment: How the Syria Airstrikes Changed International Law Relating to Humanitarian Intervention. *Chicago Journal of International Law*, 2019, roč. 19, č. 2, s. 589.

¹⁸ Odvolací senát MTS v případě *al-Bašír* v květnu 2019 rozhodl, že v řízení před mezinárodními trestními tribunály se z titulu obvyčejového mezinárodního práva trestního neuplatní osobní imunity. Takto formulované pravidlo se přitom může opírat pouze o jediný předchozí precedent, případ Ch. Taylora řešený Zvláštním soudem pro Sierra Leone. Srov. *Prosecutor v. Al-Bashir*, ICC-02/05-01/09-397, Judgment, ACH, 6. 5. 2019.

¹⁹ ICJ, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*, Advisory Opinion, 22. 7. 2010.

Vše ostatní a podstatné, zejména pak otázka přípustnosti nápravné secese, zůstalo nezodpovězeno.

Proces vzniku Kosova našťstí proběhl nenásilně, bez použití vojenských prostředků. Nabízí se však otázka, zda by případná vojenská intervence třetích států, podporující kosovskou snahu oddělení od Srbska, byla v souladu s mezinárodním právem.²⁰ K jejímu zodpovězení je nejdříve nutné alespoň stručně vymezit rámec mezinárodněprávní regulace aktu secese a práva národů na sebeurčení.²¹

Až do roku 1945 byla secese nejfrekventovanějším způsobem vzniku státu. Dle J. Crawforda se jednalo o proces, který nebyl regulován mezinárodním právem – lze hovořit o mezinárodněprávní neutralitě.²² Mezinárodní právo neposkytovalo základ pro právo na odtržení se od mateřského státu, současně však tento jev výslovně nezakazovalo, byť s ním spojovalo právní následky. Mateřský stát, jako nositel suverenity, mohl odtržení se části státního území podpořit, nebo se proti němu postavit. V takovém případě musela secesionistická jednotka prosadit svoji existenci silou v průběhu války o nezávislost. Tradiční mezinárodní právo rozlišovalo podle míry intenzity konfliktu mezi centrální vládou a nestátním aktérem mezi vzpourou (*rebellion*), povstáním (*insurgency*) a válečným stavem (*belligerency*).²³ V posledně uvedeném případě nestátní aktér (secesionistická jednotka) efektivně ovládala podstatnou část území mateřského státu, což logicky přitáhlo pozornost mezinárodního společenství. Zatímco v případě povstání mohly třetí státy centrální vládě nabídnout pomoc povstání společně potlačit, v případě válečného stavu byly na základě tzv. uznání za válčící stranu (*recognition of belligerency*) povinny přistupovat k oběma stranám stejným způsobem a zachovávat v konfliktu,

²⁰ Argumentace ospravedlňující užití síly na Krymu podporou práva národů na sebeurčení obyvatelů Krymu byla použita, byť implicitně, Ruskem v průběhu tzv. krymské krize v roce 2014. Srov. BÍLKOVÁ, Veronika. The Use of Force by the Russian Federation in Crimea. *Heidelberg Journal of International Law*, 2015, roč. 75, s. 43.

²¹ SVÁČEK, Ondřej. Mezinárodněprávní postavení Kosova. In: BUREŠ, Pavel a kol. *Vznik a uznání státu. Aktuální pohled mezinárodního práva*. Praha: Leges, 2014, s. 64–92.

²² CRAWFORD, James. *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press, s. 388.

²³ MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 248.

který přesáhl vnitrostátní úroveň a stal se mezinárodním, neutralitu.²⁴ Nestátní aktér byl na základě formálního aktu uznání povýšen na úroveň státního aktéra, což mj. zbavovalo mateřský stát odpovědnosti za případné porušení mezinárodních pravidel, kterých se dopustila secesionistická jednotka. V probíhající válce za nezávislost záleželo v konečném důsledku pouze na tom, která ze dvou stran se prosadí. Do roku 1945 platilo, že jednostranné odtržení od mateřského státu nebylo mezinárodním právem ani povoleno ani zakázáno, jestliže secesionistická jednotka uhájila kontrolu nad územím, zajistila stabilitu a vyloučila z výkonu státní moci původní mateřský stát, zpravidla se jí ze strany třetích států dostávalo uznání. Po roce 1945 se institut jednostranné secese výrazně propojil s právem národů na sebeurčení a zásadou územní celistvosti států. Získal tedy mezinárodněprávní rozměr.

Právo národů na sebeurčení, kterému je v současném mezinárodním právu přiznáváno postavení kogentní normy s účinky *erga omnes*, bylo jako právo, tj. nikoliv jako politické prohlášení, definováno úzce a původně se dotýkalo pouze území pod koloniální nadvládou.²⁵ V důsledku existence práva na sebeurčení nesměl mateřský stát použít proti rodičímu se státu sílu, případně nesměl požádat o vojenskou pomoc třetí státy. Poskytnutí vnější podpory národněosvobozeneckému hnutí naopak nebylo považováno za porušení mezinárodního práva (zákaz intervence), neboť proces národní emancipace v rámci dekolonizace již nebyl považován za vnitřní záležitost mateřského státu.²⁶

²⁴ DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 160. Instituty uznání za povstalce (*recognition of insurgency*) a uznání za válčící stranu vyšly z užívání – naposledy byly rozsáhle použity v souvislosti s americkou občanskou válkou v letech 1861–1865.

²⁵ SHAW, Malcolm. *International Law*. 6. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 253. Srovnaj Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům přijatou Valným shromážděním OSN v roce 1960. Tato deklarace krystalizovala vznik práva národů na sebeurčení v obecném mezinárodním právu. Srov. ICJ, *Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965*, Advisory Opinion, 25. 2. 2019, § 150.

²⁶ TANCREDI, Antonello. A normative ‚due process‘ in the creation of States through secession. In: KOHEN, Marcelo. *Secession. International Law Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 177. Tento názor však není přijímán všeobecně. K odlišnému pojetí srov. BÍLKOVÁ, op. cit., s. 43.

Jestliže však secesionistické hnutí nerealizuje právo (národů na sebeurčení), mateřský stát nemá korespondující povinnost. Secese, která není realizována jako právo, má vůči mateřskému státu destruktivní účinky a může být potlačena, pochopitelně za plného respektování mezinárodních pravidel v oblasti lidských práv a práva vnitrostátních ozbrojených konfliktů.²⁷ Třetí státy mají povinnost do probíhajícího konfliktu nezasahovat, zde ve smyslu zákazu podpory secesionistického hnutí, neboť by se dopustily nedovoleného vměšování se do vnitřních záležitostí.²⁸ Mateřský stát má naopak plné právo využít vnější pomoc. Základním otázkou tedy zůstává, v jakých situacích mimo proces dekolonizace je secese realizována jako právo?

Před naznačením odpovědi je nutné se krátce vrátit k předchozímu výkladu. Právo národů na sebeurčení bylo v dalším období navzdory původnímu určení rozšířeno i na situace nespádající do kontextu dekolonizace. MSD v posudku ve věci *Legality stavby zdi na okupovaném palestinském území* přiznal toto právo Palestincům.²⁹ Aplikace práva národů na sebeurčení mimo rámec dekolonizace však nutně a automaticky nevytváří právo na oddělení se od mateřského státu, tj. externí sebeurčení. Jak uvedl Nejvyšší soud Kanady: „*právo národů na sebeurčení je běžně naplňováno vnitřním sebeurčením – určením politického, ekonomického, sociálního a kulturního vývoje v rámci existujícího státu.*“³⁰ Vnitřní sebeurčení je typicky spojováno s poskytnutím rozsáhlé autonomie, případně zajištěním demokratické vlády důsledně zohledňující zájmy menšinové národnostní skupiny.

Mezi představiteli nauky však nepanuje shoda v tom, zda je právo národů na sebeurčení mimo proces dekolonizace realizováno výlučně interně (i Nejvyšší soud Kanady používá slovo *běžně*, což vytváří prostor pro použití

27 Ibid., s. 190. V kosovském posudku MSD uvedl, že institut územní celistvosti je aplikovatelný pouze ve vztahu mezi státy, tj. secesionistická entita povinnost respektovat územní celistvost nemá. Srovnej posudek cit. shora, § 80.

28 Obdobně se k problematice vyjádřil MSD, srov. *Nikaragua proti Spojeným státům*, s. 102, § 192. Citováno v TOMUSCHAT, Christian. *Secession and Self-Determination*. In: KOHEN, Marcelo. *Secession. International Law Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press: 2006, s. 43–44.

29 ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, 9. 7. 2004, § 118. Citováno v THÜRER, Daniel a Thomas BURRI. *Self-Determination*. In: WOLFRUM, Rüdiger. *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 121–22, § 34.

30 Supreme Court of Canada, *Reference re Secession of Quebec*, 20. 8. 1998, § 126.

externí podoby sebeurčení v podobě odtržení se). Část teorie formuluje závěr, dle kterého mezinárodní právo v určitých situacích povoluje rovněž secesi.³¹

Zaprvé, pokud se jedná o území, které je v důsledku rozhodnutí mezinárodní organizace zahrnuto za určitých podmínek pod jiný stát, právní možnost odtržení se vzniká v důsledku případného nesplnění těchto podmínek. Předvídaný scénář odpovídá vzniku Eritrey jejím oddělením od Etiopie v roce 1993.³² Zadruhé, právo na secesi vzniká rovněž tehdy, když je území jednoho státu nelegálně zahrnuto pod druhý stát. V takovém případě je odtržení vnímáno jako prostředek obnovení původního stavu (*restitutio in integrum*), který byl změněn povětšinou násilně. Druhý scénář odpovídá obnovení nezávislosti Estonska, Lotyšska a Litvy, které byly anektovány Sovětským svazem v roce 1940. Konečně, právo na secesi vzniká tehdy, pokud je výslovně formulováno ve vnitrostátních právních rádech (např. uzbecká ústava).

Autor předkládané stati se s výše uvedeným názorem neztotožňuje, dle jeho názoru se v těchto situacích o secesi ve smyslu výkonu práva nejedná. Co se týče prvních dvou scénářů, mezinárodní právo neobsahuje pravidlo, které by secesi v popsáných podmínkách autorizovalo. Zcela jistě neexistuje jakékoliv pravidlo v oblasti práva psaného, případná existence obyčejového pravidla naráží na nedostatek praxe v oblasti. Jestliže by obyčejové pravidlo vzniklo, stalo by se tak na základě izolovaných precedentů, historicky unikátních situací. Jak podotýká J. Crawford, vznik Eritrey a pobaltských republik navíc nelze pojímat jako jednostranný akt secese, a to z toho důvodu, že jak Etiopie, tak Sovětský svaz s oddělením části vlastního území vyslovily souhlas.³³ V případě vzniku Estonska, Lotyšska a Litvy Crawford výslovně uvádí, že jejich právo na sebeurčení „*nebylo vnímáno jako právo na jednostranné odtržení,*

³¹ KOHEN, Marcelo. *Secession. International Law Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 19–20.

³² Eritrea byla v roce 1952 na základě rezoluce Valného shromáždění 390 (V) z roku 1950 spojena ve federaci s Etiopií. Zmíněná rezoluce garantovala Eritrey rozsáhlou autonomii, která však nebyla nikdy poskytnuta. V roce 1962 došlo k rozpuštění federace a anexi eritrejského území Etiopií. Etiopská vláda uznala právo Eritrey na sebeurčení až na začátku 90. let 20. století, a to v důsledku pomoci Eritrejské lidové osvobozené fronty při státním převratu v Etiopii.

³³ CRAWFORD, op. cit., s. 394, 402–403.

ale jako právo na vyřešení budoucího statutu prostřednictvím svobodného vyjednávání se sovětskými státními orgány.³⁴ Jinými slovy, v obou případech se jednalo o konsensuální proces devoluce. V posledním případě (zmocnění vnitrostátním právem) není zohledněn význam vnitrostátního práva v oblasti práva mezinárodního – pro mezinárodní právo je vnitrostátní norma, byť ústavní právní síly, pouhým faktem.³⁵ Vnitrostátní právo je pro mezinárodní právo relevantní pouze jako doklad materiální stránky mezinárodního obyčeje, případně může být jeho prostřednictvím dohledávána existence obecné zásady právní. Existence výslovného zmocnění k secesi ve vnitrostátních právních řádech poměrně malého počtu států nenaplnuje dle autora článku podmínky pro vytvoření ani jednoho z uvedených pramenů mezinárodního práva. Vnitrostátní zakotvení secese má však nespornou výhodu – jedná se o implicitně daný souhlas k devoluci, kterého se může případná secesionistická entita dovolávat před orgány mateřského státu.

Právo na odtržení se od mateřského státu je, resp. bylo mezinárodním právem garantováno pouze v rámci dekolonizačního procesu, zde jako součást práva národů na sebeurčení. Mimo proces dekolonizace se uplatní toliko v podobě interní. Současný mezinárodněprávní rámec totiž nepotvrzuje ani existenci tzv. nápravné (remediální) secese, jež by nastupovala jako následek závažného porušování lidských práv ze strany mateřského státu. K tomuto závěru lze dospět výkladem relevantních pramenů mezinárodního práva.³⁶

Jestliže tedy akt secese spadá do oblasti mezinárodněprávní neutrality (není dovolen, ale současně ani zakázán), což souvisí se shora předestřeným závěrem, že právo národů na sebeurčení (v externí podobě) se neuplatní mimo kontext dekolonizace,³⁷ a nedochází-li tedy v případě secese k realizaci práva, z povahy věci je nutné každé užití síly ze strany třetího státu, byť v politické rovině obhajované podporou práva národů na sebeurčení, považovat za nelegální.

³⁴ Ibid., s. 394–95.

³⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr ke jiným právním systémům, zvláště ke právu českému*. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2014, s. 384–385.

³⁶ Blíže srov. SVÁČEK, op. cit., 2014, s. 73–80.

³⁷ Shodně CHRISTAKIS, Theodore. Self-Determination, Territorial Integrity ad *Fait Accompli* in the Case of Crimea. *Heidelberg Journal of International Law*, 2015, roč. 75, s. 81.

3 UŽITÍ SÍLY PROTI ENTITÁM, JEJICHŽ STÁTNOST JE SPORNÁ

Zatímco v předchozí části byla věnována pozornost otázce případného použití síly ve prospěch secesionistické jednotky, v následující části je scénář obrácený. Lze se totiž ptát, zda lze použít sílu proti oddělující se entitě, o jejíž státnosti lze mít oprávněně pochybnosti.

Hned na úvod je nutno zdůraznit, že naznačený scénář nesouvisí s otázkou uznání.³⁸ Řečeno příkladem: ačkoliv Izrael není uznáván většinou arabských států, i tyto státy jsou si vědomy, že musí vůči Izraeli dodržovat mezinárodněprávní závazky, plynoucí z obyčejového mezinárodního práva, zejména pak závazek zdržet se užití síly v mezistátních vztazích.³⁹ Uvedené souvisí s tím, že aktu uznání je v moderním mezinárodním právu přiznáván pouze deklaratorní účinek. Krom jiného, o státnosti Izraele již v roce 2019 nikdo nepochybuje.

Otázka, která je předkládána zde, souvisí s užitím ozbrojené síly proti entitě, jejíž státnost je naopak sporná. A. Wills mezi takové entity, vedle Kosova, zařazuje též Jižní Osetii, Somaliland, Abcházii, Podněstří či Severní Kypr.⁴⁰ Rovněž J. Malenovský hovoří v souvislosti s Kosovem o „*sporných útvarech*“, které se mohou dovolávat své subjektivity pouze v různých subsystémech partikulárního mezinárodního práva, které však subjektivitou nedisponují v obecném mezinárodním právu.⁴¹

Otázka původců a obětí aktu agrese je řešena v rezoluci Valného shromáždění OSN (VS) 3314 z roku 1974, jejíž čl. 1 stanoví, že agrese je použití síly *jedním státem* proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti *drubého státu* nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s Chartou OSN, jak je to stanoveno v této definici. Z jazykového výkladu vyplývá,

³⁸ Uvedené potvrzuje i vysvětlující poznámka připojená k čl. 1 rezoluce o definici aktu agrese: V této definici je slovo „stát“ [...] použito bez újmy otázky uznání státu nebo otázky, zda je stát členem OSN nebo nikoliv.

³⁹ DUGARD, John. *The Secession of States and Their Recognition in the Wake of Kosovo*. Leiden, BRILL, 2013, s. 50.

⁴⁰ WILLS, Alexander. The Crime of Aggression and the Resort to Force against Entities in *Statu Nascendi*. *Journal of International Criminal Justice*, 2012, roč. 10, č. 1, s. 86. V citovaném článku autor předkládá důvody, proč by měla, resp. neměla být agrese zakázána i v případě útoků směřujících proti kvazistátům.

⁴¹ Malenovský, J.: op. cit., s. 86. Kosovo bylo do května 2019 uznáno celkem 102 státy.

že obětí aktu agrese může být pouze a jenom stát, což potvrzují i přípravné práce na předmětné rezoluci. V průběhu rokování v Šestém výboru VS OSN byl předložen návrh, který rozšiřoval osobní působnost definice vedle států i na jiné politické entity, za něž byly označeny subjekty, které nejsou obecně uznávané za státy, nebo entity, jejichž status v mezinárodním právu by mohl být zpochybňován. Současně však bylo zdůrazněno, že i tyto entity mají povinnost dodržovat závazky stanovené mezinárodním právem v oblasti užití síly.⁴² Mezi delegáty nepanovala shoda v tom, co přesně má pojem *jiná politická entita* zahrnovat. Byly např. vyjadřovány názory, že definice aktu agrese obsažená v připravované rezoluci by se neměla odchýlit od systému Charty OSN, který má přísně etatický charakter.

Situace, zdá se, vede k poněkud paradoxnímu výsledku. Jak bylo řečeno výše, mateřský stát, od něhož se jednostranně odděluje část území, může proti takové secesionistické snaze zasáhnout (při respektování mezinárodního práva lidských práv a případně též mezinárodního humanitárního práva). Jestliže se však daná entita v určitý (těžko definovatelný) moment přetransformuje ve stát, užití síly proti ní by již představovalo akt agrese. Zásadní význam má tudíž určení momentu, od kterého je užití síly ze strany mateřského státu zakázáno coby útočný čin. Toliko stručně postačí zdůraznit, že užití síly ze strany třetího státu by bylo protiprávní vždy, neboť by za všech okolností směřovalo vůči státu, ať už by to byl stát mateřský, nebo stát nově vzniklý (*tertium non datur*).

Vzhledem k tomu, že lze jen stěží určit okamžik, od kterého je státnost secesionistické entity postavena najisto, měl by být zvolen objektivnější mezník. Lze souhlasit s Willsem, že tomuto požadavku dostojí kritérium stabilní kontroly a moci vůči území.⁴³ Vykonává-li tedy secesionistická entita efektivní kontrolu nad částí státního území, použití síly ze strany mateřského státu by se stalo nepřipustným. Tento ukazatel může být využit ve vztahu ke Kosovu či Katalánsku, nicméně není vhodný tam, kde byla kontrola nad územím zajištěna jen díky podpoře třetího subjektu (typicky Severní Kypr, Jižní Osetie, Abcházie, Doněcká republika, Podněstří). V takových situacích by bylo mateřskému státu nadále zachováno právo zasáhnout

⁴² Report of Special Committee, Twenty-Fourth Session, Supp. No. 20, A/7620.

⁴³ WILLS, op. cit., s. 103.

proti secesionistické entitě, a to i za použití vojenských prostředků, což bude v praxi ovšem narážet na politická či mocenská sebeomezení.

4 ZÁVĚR

Autorovi předkládaného zamyšlení posloužilo Kosovo jako vděčná laboratoř, v níž byly testovány některé otázky související s regulací užití síly v mezinárodním právu. Pozornost byla postupně věnována humanitární intervenci a užití síly v rámci procesu vzniku státu, a to v obou myslitelných variantách (použití síly ve prospěch/v neprospěch secesionistické entity). Byl formulován závěr, že od dob humanitárního bombardování bývalé Jugoslávie v roce 1999 se na hodnocení, že humanitární intervence nadále není součástí mezinárodního práva, vůbec nic nezměnilo. Posun v mezinárodněprávní regulaci nepřinesl ani zásah spojenců v Sýrii v dubnu 2018, jenž byl odůvodněn opakovaným použitím chemických zbraní proti vlastnímu obyvatelstvu. Dále bylo konstatováno, že vzhledem k vyčerpání externí podoby práva národů na sebeurčení, která se uplatnila pouze v kontextu dekolonizace, a vzhledem k tomu, že součástí mezinárodního práva *de lege lata* stále není koncept tzv. nápravné secese, by každé užití síly ze strany třetích států ve prospěch secesionistické entity představovalo zakázané mezinárodně protiprávní chování. Co se týká případného použití síly v neprospěch secesionistické entity, byl vysloven závěr, že k němu může docházet pouze do okamžiku, kdy taková entita získá efektivní kontrolu nad částí území původního mateřského státu.

Vážený pane profesore, milý Vladimíre, ještě jednou mi dovoľ, abych Ti co nejsrdečněji pogrataloval. Těším se na další setkávání. A mimochodem, mám v záloze jednu skvělou reklamu.

Literatura

- BARINKA, Roman. Status humanitární intervence v mezinárodním právu. *Právník*, 2003, roč. 142, č. 9, s. 855–900. ISSN 0231-6625.
- BÍLKOVÁ, Veronika. The Use of Force by the Russian Federation in Crimea. *Heidelberg Journal of International Law*, 2015, roč. 75, s. 27–50. ISSN 0044-2348.

- CANNIZZARO, Enzo a Paolo PALCHETTI. *Customary International Law on the Use of Force: Methodological Approach*. Brill: Leiden, 2005, 347 s. ISBN 9004147063.
- CASSESE, Antonio. A Follow – Up: A Forcible Humanitarian Countermeasures and Opinio Necessitatis. *European Journal of International Law*, 1999, roč. 10, č. 4, s. 791–799. ISSN 0938-5428.
- CRAWFORD, James. *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 870 s. ISBN 9780199228423.
- DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kauzistikou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011, 442 s. ISBN 978-80-87212-86-8.
- DUGARD, John. *The Secession of States and Their Recognition in the Wake of Kosovo*. Leiden, BRILL, 2013, 312 s. ISBN 978-90-04-25749-8.
- CHRISTAKIS, Theodore. Self-Determination, Territorial Integrity ad *Fait Accompli* in the Case of Crimea. *Heidelberg Journal of International Law*, 2015, roč. 75, s. 75–100. ISSN 0044-2348.
- KOHEN, Marcelo. *Secession. International Law Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 548 s. ISBN 9780521849289.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr ke jiným právním systémům, zvláště ke právu českému*. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2014, 500 s. ISBN 978-807239-318-3.
- MELZER, Nils. *Targeted Killing in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 524 s. ISBN 9780199533169.
- MILANOVIĆ, Marko. The Syria Strikes: Still Clearly Illegal. *EJIL Talk!* [online]. 2018 [cit. 21. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/the-syria-strikes-still-clearly-illegal/>
- REISMAN, Michael. Unilateral Actions and the Transformations of the World Constitutive Process: The Special Problem of Humanitarian Intervention. *European Journal of International Law*, 2000, roč. 11, č. 1, s. 3–18. ISSN 0938-5428.
- SHAW, Malcolm. *International Law*. 6. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 1710 s. ISBN 978-0-521-72814-0.

- SCHARF, Michael. Striking a Grotian Moment: How the Syria Airstrikes Changed International Law Relating to Humanitarian Intervention. *Chicago Journal of International Law*, 2019, roč. 19, č. 2, s. 586–614. ISSN 1529-0816.
- SIMMA, Bruno. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, 1999, roč. 10, č. 1, s. 1–22. ISSN 0938-5428.
- SVÁČEK, Ondřej. Dárfúr – přes humanitární intervenci k odpovědnosti chránit a mírovým operacím. *Právo*, 2008, roč. 1, č. 3, s. 5–18. ISSN 1802-9116.
- SVÁČEK, Ondřej. Mezinárodněprávní postavení Kosova. In: BUREŠ, Pavel a kol. *Vznik a uznání státu. Aktuální pohled mezinárodního práva*. Praha: Leges, 2014, s. 64–92. ISBN 978-80-87576-83-0.
- THÜRER, Daniel a Thomas BURRI. Self-Determination. In: WOLFRUM, Rüdiger. *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 113–128. ISBN 978-0199689651.
- WILLS, Alexander. The Crime of Aggression and the Resort to Force against Entities in Statu Nascendi. *Journal of International Criminal Justice*, 2012, roč. 10, č. 1, s. 83–110. ISSN 1478-1387.

Prameny

- ICC, *Prosecutor v. Al-Bashir*, ICC-02/05-01/09-397, Judgment, ACH, 6. 5. 2019.
- ICJ, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*, Advisory Opinion, 22. 7. 2010.
- ICJ, *Case Concerning Legality of Use of Force*, Judgment, 15. 12. 2004.
- ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 9. 7. 2004,
- ICJ, *Legal Consequences of the Separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965*, Advisory Opinion, 25. 2. 2019, § 150.
- ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment, 27. 6. 1986, § 207
- Report of Special Committee, Twenty-Fourth Session, Supp. No. 20, A/7620.
- Report of the International Law Commission, 2016, ILC, A/71/10.

Supreme Court of Canada, *Reference re Secession of Quebec*, 20. 8. 1998.

Syria action – UK government legal position. Policy paper [online]. 2018, [cit. 21. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/publications/syria-action-uk-government-legal-position/syria-action-uk-government-legal-position>

NĚKOLIK GLOS K OCHRANĚ ZÁSAD PRÁVNÍHO STÁTU NA ÚROVNI EU

Naděžda Šišková*

Anotace

Príspevek se ve své první části věnuje přiblížení přínosu prof. Vladimíra Týče pro rozvoj vědy v oboru evropského práva. V další části se článek zaměřuje na evropský unijní koncept právního státu jako součásti společných evropských hodnot a také na analýzu právních nástrojů, jimiž aktuálně disponuje právo EU pro ochranu zásad právního státu. Závěr práce je vyhrazen posouzení efektivity politické procedury (čl. 7 SEU) a žaloby na porušení povinnosti (č. 258 SFEU).

Klíčová slova

Právní stát; evropské hodnoty; politická procedura; žaloba na porušení povinnosti; sankční mechanismus.

Profesor Vladimír Týč zcela zásadním způsobem přispěl ke zrodu a rozvoji československé (a pak české) vědy evropského práva.

Jako autor jedné z prvních učebnic evropského práva¹ se zasadil nejen o „osamostatnění“ tohoto oboru, ale rovněž i o jeho zařazení do povinné výuky na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Jako jeho aspirantka v letech 1994–1998 si velice dobře na toto „pionýrské“ a „průkopnické“ období vzpomínám, a zejména na úsilí profesora Týče

* Doc. et doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D., Jean Monnet Centrum of Excellence v oboru evropského práva; Katedra mezinárodního práva a evropského práva, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci / Email: nadezda.siskova@upol.cz

¹ TÝČ, Vladimír a Dalibor JÍLEK. *Základy práva Evropských společenství*. Brno: Doplňek, edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1993, 184 s.

o prosazení tohoto právního systému jako plnohodnotného vědeckého a pedagogického oboru.

Stěžejnost přínosu uvedených vědeckých počínů Vladimíra Týče je těžko uchopitelné při posuzování dnešním prismaem. Stačí říci, že se jednalo o období teprve deset let před naším vstupem do EU, kdy neexistovaly oficiální překlady aktů ani primárního, ani sekundárního práva a stejně tak judikatura Soudního dvora nebyla přeložena do češtiny. V této „předinternetové“ době bylo i samotné obstarávání příslušných pramenů velice obtížné a vyžadovalo získání grantových prostředků pro osobní zakoupení pedagogem relevantních publikací v zahraničí.

Avšak nejkomplikovanější kus práce a „největší oříšek“ spočíval ve vypracování adekvátní právnícké terminologie, jež se podstatně liší od jiných odvětví práva. I na tomto poli taktéž náleží prof. Týčovi velké uznání, protože spolu s dalšími předními českými autory (Jiřím Zemánkem, Monikou Pauknerovou, Richardem Králem, Lubošem Tichým a dalšími) volil a vytvářel „nejpřiléhavější“ a nejpresnější ekvivalenty k francouzským, anglickým a německým odborným termínům, které česká věda předtím neznala. Všechny české oficiální překlady aktů *acquis communautaire* pak následně z těchto prací českých akademiků čerpaly a vycházely, dokonce byly hojně využívány i kolegy ze Slovenska, pro které se staly inspiračními zdroji.

Vladimír Týč byl rovněž zakladatelem a šéfredaktorem první ročenky Evropského práva, která vycházela v České republice na konci devadesátých let.

Toto ojedinéle periodikum, jež vydávala MU Brno, přinášelo příspěvky autorů nejen z ČR, ale i ze zahraničí, a to v původních jazycích. Obsahovalo rovněž databázi všech publikací s problematikou ES/EU, jež v ČR vycházely, což pro nás, tehdejší aspiranty, bylo cennou pomůckou.

Dnešní časopis „European Studies. The Review of European Law, Economics and Politics“, jež vydáváme v edici Jean Monnet Centra Excelence na PF UP spolu s Českou Asociací pro evropská studia prostřednictvím nakladatelství Wolters Kluwer, svým způsobem navazuje na tento původní ediční počín prof. Týče.

Profesor Týč organizoval řadu velmi významných mezinárodních vědeckých konferencí za účasti předních odborníků z Francie, Německa, Finska a dalších států Unie. I díky těmto aktivitám česká právní věda v oboru práva ES/EU získávala mezinárodní renomé a uznání, a to ještě v době přidružení ČR do ES, tedy dlouho před samotným členstvím České republiky v Unii.

Pokud mluvíme o mezinárodním uznání, nemohu nezmínit tu skutečnost, že prof. Týč a jím vedená katedra mezinárodního a evropského práva na PF MU Brno spolu s kolegy z katedry mezinárodního a evropského práva na PF UP v Olomouci (Šišková) a katedry evropského práva na UK Praha (Zemánek) patřily k prvním nositelům Jean Monnet Chair v oboru evropského práva v České republice. Prof. Týč získal tento prestižní typ grantu Evropské komise spolu s uvedeným pracovištěm ve velké mezinárodní konkurenci a realizoval jej ještě v období devadesátých let, díky čemuž se Česká republika zařadila na přední místo mezi „nové“ členské státy v rámci Jean Monnet komunity.

Prof. Týč rovněž velmi aktivně podporoval vznik České asociace pro Evropská studia (Czech – ECSA, součást celosvětové asociace pro Evropská studia – ECSA – World) a patřil k jejím zakládajícím členům. Také dlouhodobě působil v jejich řídicích a kontrolních orgánech (Rady ČAES a Revizní komise), a byl tedy po dlouhou dobu jedním z pilířů této vědecké společnosti.

Vědecké dílo prof. Týče je rozsáhlé a vyhledávané. Ve své vědecké práci je vždy velice poctivý a vždy jde do hloubky výzkumu, nikdy se nejednalo o povrchní zkoumání nebo deskriptivní přístup. Jeho styl a sloh jsou snadno rozpoznatelné a vyznačují se jasností a srozumitelností ve vyjadřování, logikou v argumentaci, originalitou a původností v závěrech. Možná i proto patří prof. Týč k nejvíce citovaným autorům v oboru evropského práva v ČR a na Slovensku a jeho publikace jsou známé i v dalších státech.

Výčet jeho přínosu pro vědu by nebyl úplný bez zmínky o vychovaných žácích a diplomantech, připravených následovnících, vyškolených aspirantech a podporovaných mladých vědcích. V této souvislosti je nutno uvést, že Vladimír Týč se podílel na přípravě několika generací právníků a odborníků na problematiku EU hned z několika fakult (nejen z Právnické a Manažersko-správní fakulty MU Brno), ale i z PF UP Olomouc a Ekonomické fakulty Vysoké školy Báňské – Technické univerzity v Ostravě.

Prof. Týč vytvořil svou vlastní vědeckou školu, vyškolil a předal jim své zkušenosti a dovedl k úspěšné obhajobě řadu Ph.D. studentů, přičemž někteří z nich již habilitovali. Proto je pedagogický odkaz prof. Týče nezpochybnitelný.

Jako přední vědecké osobnosti byla prof. Vladimíru Týčovi v roce 2017 udělena cena České asociace pro evropská studia za významný přínos pro rozvoj vědy v oboru evropského práva. Jako iniciátorka tohoto ocenění mohu s potěšením konstatovat, že uvedený návrh byl schválen členy vedení České asociace pro evropská studia jednomyslně.

Na závěr tohoto úvodního připomenutí díla Vladimíra Týče chci popřát váženému a milému jubilantovi hodně zdraví, spokojenosti, hojnosti profesních a osobních úspěchů a v neposlední řadě dostatek sil a energie i nadále pokračovat ve své velmi záslužné činnosti.

Koncept právního státu v rámci unijního práva má mimořádný význam a v poslední době patří i k hodně frekventovaným pojmům, zejména s ohledem na politický a ústavní vývoj v některých členských státech EU.

Ačkoliv se jedná o pojem, jenž původně vzešel z vnitrostátního práva a byl rovněž významně obohacen o instrumenty mezinárodního práva,² v rámci Evropské unie získává tento koncept svůj vlastní rozměr a tvoří nezbytnou podmínku pro realizaci řady právních institutů. Zejména článek 2 SEU řadí právní stát do společných evropských hodnot, když uvádí: „*Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřítupností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.*“

Uvedené ustanovení čl. 2 SEU, jež překračuje dimenze ryze právní normy a tvoří de facto i ideologický a hodnotový koncept samotných základů EU, by mělo být posuzováno i ve spojitosti s následujícím čl. 3 SEU, který byl rovněž zaveden Lisabonskou smlouvou: „*Cílem Unie je podporovat mír, své hodnoty a blahobyt svých obyvatel.*“ Toto opakované zdůraznění evropských hodnot umožňuje jednoznačně sdílet závěry právní doktríny ohledně toho,

² Podrobněji viz *Report adopted by European Commission for Democracy Through Law (Venice commission) on the Rule of Law at its 86th Plenary Session* [online]. Strasbourg, 25–26 March 2011, study no. 512/2009, s. 3 [cit. 03. 05. 2019].

že „význam ekonomických ambicí (evropského) projektu mizí ve smyslu nové upravené priority, akcentované ve čl. 3, která příliš trvá na síle hodnot v řízení Unijní trajektorii.“³

Významný posun od ekonomických aspektů k hodnotovým lze pozvolně sledovat od devadesátých let, přičemž řada právních institutů z těchto základů přímo vychází. Zejména Amsterodamskou smlouvou deklarovaný cíl vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva (PSBP) operuje s principem vzájemné důvěry mezi členskými státy a jejich právními systémy.

V současné době, kdy PSBP se již stal skutečností, můžeme konstatovat, že řada jeho institutů, jako například výkon evropského zatýkacího rozkazu nebo vzájemné uznávání soudních rozhodnutí či listin, by nebyly vůbec realizovatelné bez důvěry v to, že zásady právního státu jsou dodržovány na území každého z členů EU. Proto dodržení zásad právního státu tvoří de facto nezbytný předpoklad pro realizaci prostoru svobody, bezpečnosti a práva, bez níž tento unijní institut nemůže zůstat „životaschopný“.

Soudní dvůr význam právních hodnot, včetně dodržení právního státu, výstižně shrnul, když uvedl: „*Taková právní konstrukce spočívá na základním předpokladu, že každý členský stát sdílí se všemi ostatními členskými státy řadu společných hodnot, na nichž je Unie založena, jak je uvedeno v článku 2 SEU, a uznává, že s ním ostatní členské státy tyto hodnoty sdílejí. Tento předpoklad znamená – a zároveň odůvodňuje – existenci vzájemné důvěry členských států v uznání těchto hodnot, a tím i v dodržování unijního práva, které tyto hodnoty uplatňuje.*“⁴

V těchto intencích lze konstatovat, že v unijních podmínkách je koncept právního státu nejen „páteří každé moderní demokracie“⁵, ale rovněž tvoří *conditio sine qua non* pro samotné fungování EU a evropského práva, bez kterého by se tento systém jednoduše zhroutil.

³ WEATHERIL, Stephen. *Law and Values in the European Union*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 394.

⁴ Bod 168 posudku Soudního dvora (pléna) 2/13 ze dne 18. prosince 2014 vydaný na základě čl. 218 odst. 11 SFEU – Návrh mezinárodní dohody – Přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod – Slučitelnost uvedeného návrhu se Smlouvou o EU a Smlouvou o FEU. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019].

⁵ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A new EU framework to strengthen the Rule of Law [online]. Strasbourg, 11 March 2014, COM (2014) 158 final, s. 2. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019].

Není proto překvapující, že ochraně zásad právního státu je v poslední době v evropském právu věnována mimořádná pozornost, včetně aktivací v krátkém časovém úseku hned dvou procedur ohledně rizika porušení těchto zásad ze strany Polska a Maďarska.

V této souvislosti je vhodné připomenout, že evropské právo v současné době disponuje několika právními prostředky, jež mohou být využity pro ochranu zásad právního státu. Jedná se o instrumenty, jež se liší svou povahou (soudní řízení a politická procedura), orgány, jež jsou vtaženy do těchto postupů, a nakonec svými účinky. Rovněž efektivita těchto nástrojů (ve smyslu schopnosti účinně přimět členský stát respektovat zásady právního státu) je velmi odlišná. Jedná se o řízení pro porušení povinnosti na základě čl. 258 SFEU (infringement proceeding) a politická procedura v intencích článku 7 SEU. K výše uvedeným postupům, předvídaným primárním právem, je vhodné rovněž zmínit ještě i tzv. „Nový postup pro posílení právního státu“, který byl zaveden na základě Sdělení (Communication) Evropské komise, tedy aktu sekundárního práva. Tento postup tvoří de facto novou a samostatnou proceduru, předcházející nebo navazující na aktivaci článku 7 SEU. Nicméně zakotvení mimo rámec existujících zřizovacích smluv bylo právní službou Rady zpochybněno s ohledem na nedodržení principu svěřených pravomocí.⁶

Omezený prostor tohoto příspěvku neumožňuje detailní analýzu uvedených postupů, proto se omezím pouze na velmi stručné konstatování, co se týče jejich specifik a relevanci v jejich použití.

Žaloba na nesplnění povinnosti, jakožto tradiční druh soudního řízení známý od samotných počátků Evropské integrace, je určena pro postih velmi širokého spektra možných projevů porušení povinnosti ze strany členských států.

Ačkoliv tento druh řízení nebyl nikdy zamýšlen přímo jako prostředek pro ochranu hodnot právního státu, jeho univerzální charakter umožnil v řadě případů zamezit porušení práv v této oblasti.

⁶ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. Commission's Communication on a new EU Framework to strengthen the Rule of Law: compatibility with the Treaties. *Opinion of Legal Service* [online]. Brussels, 27 May 2014, no. 10296/14 [cit. 03. 05. 2019].

Nicméně značným limitem uvedeného mechanismu pro použití právě v oblasti ochrany zásad právního státu je ta skutečnost, že v rámci této procedury musí postižitelné jednání státu vždy spočívat v porušení konkrétní normy evropského práva.

Porušení zásad právního státu však může mít ryze národní rozměr a spočívat například v porušení fungování demokratických institutů a rovnováhy mezi nimi na vnitrostátní úrovni, což tvoří jednoznačně záležitost nikoliv evropského, ale výhradně vnitrostátního práva, proto zde nemohou být použity postupy předvídané čl. 258 SFEU.

Oproti tomu čl. 7 SEU byl od samotného začátku a od svého původního zakotvení Amsterdamskou smlouvou zamýšlen jako „instrument ušitý na míru“ právě pro zabránění porušení společných evropských hodnot ze strany členských států, včetně demokracie, právního státu, dodržování lidských práv apod.

Ačkoliv se jedná o nástroj vytvořený exkluzivně pro uvedené účely, k „nevýhodám“ tohoto postupu, označovaného též jako **politická procedura**, patří jeho značná komplikovanost, těžkopádnost a devastující dopady na členská práva dotčeného státu. V neposlední řadě je nutno počítat i s negativními dopady na politické klima v EU a jednotu v rámci celé Unie, včetně eventuálního rozkolu mezi členskými státy, čehož jsme aktuálně svědky v rámci probíhajících řízení ve vztahu k Maďarsku a Polsku.

S tím souvisí i výzva, jež v září 2012 zazněla z úst José Manuela Barrosa, tou dobou předsedy Evropské komise, k vypracování dalších nástrojů, a „nejen alternativy mezi „soft power“ polického přesvědčování“ a „nukleární volbou“ čl. 7 SEU“.⁷

Zmíněná povaha uvedené procedury, jež představuje „jadernou alternativu“ a tvoří de facto „last resort mechanism“, a také skutečnost, že toto řízení nebylo v průběhu dlouhých dvaceti let nikdy aktivováno, vedla ve vědě k přesvědčení o nemožnosti jeho použití v praxi. Nicméně tento mýtus⁸ již

7 BARROSO, José Manuel. *State of the Union 2012 Address (speech)* [online]. Strasbourg, European Parliament, 12 September 2012 [cit. 03. 05. 2019].

8 Přehled různých přístupů viz KOCHENOV, Dmitry. *Busting the Myths Nuclear: A Commentary on Article 7 TEU. EUI Working Papers* [online]. Italy, European University Institute, Department of Law, 2017, č. 10, s. 10 [cit. 03. 05. 2019].

byl překonán zahájením hned dvou procedur na podnět Evropské Komise ve vztahu k Polsku (prosinec 2017) a z iniciativy Evropského parlamentu ve vztahu k Maďarsku (září 2018).

Ve vztahu ke stávající regulaci uvedeného článku se omezím na několik kritických poznámek k jeho znění (*de lege lata*) a rovněž možných návrhů na jeho modifikaci (*de lege ferenda*).

Přestože zmíněný článek doznal zásadních změn (včetně zavedení preventivního stádia pro domnělé riziko porušení zásad právního státu) na základě smlouvy z Nice a Lisabonské smlouvy, řada nejasností ohledně klíčových pojmů této normy nezbytně vyžaduje další četné modifikace v jeho znění.

Zejména zde naprosto schází definice nebo přiblížení obsahu termínu „zřejmé nebezpečí porušení hodnot čl. 20 SEU“, v intencích čl. 7 odst. 1.

Obdobně je to i s pojmem „závažného porušení hodnot čl. 2 SEU“ v rámci řízení na základě odst. 2 a odst. 3 téhož článku. S ohledem na to, že se jedná o zjišťování a prokazování nejvíce relevantních skutečností, jež tvoří samotný předmět uvedené politické procedury, by měla být vypracována jasná a precizně stanovená kritéria, na jejichž základě by bylo možné tyto pojmy jednoznačně specifikovat, aby bylo možné pod ně podřadit určitá jednání ze strany dotčeného státu. Předchozí zkušenosti, jež vedly k nemožnosti aktivace tohoto článku právě s ohledem na absenci jasně daných kritérií v uvedené oblasti (například případ Jorga Haidera z roku 2000), tyto závěry jednoznačně potvrzují.

Nejdůležitější výhrada se nicméně vztahuje ke značné vágnosti a nekonkrétnosti ve vymezení sankcí, jež mohou být uloženy ve vztahu k členskému státu. Jinými slovy formulace ustanovení čl. 7 odst. 3 SEU ohledně toho, že „Rada může rozhodnout, že určitá práva, která pro dotýčný stát vyplývají z použití smluv, včetně hlasovacích práv, budou pozastavená“ nemůže být pokládána za vyhovující, protože ponechává příliš široký prostor pro různé spekulace a domněnky. Zejména velmi odlišné názory zástupců jurisprudence na možný rozsah sankčního mechanismu (včetně eventuality kumulace různých prostředků postihu) to názorně ilustrují.⁹ Právě s ohledem na nutnost odstranění jakýchkoliv pochybností ohledně rozsahu sankcí

⁹ Přehled různých přístupů viz KOCHENOV, op. cit., s. 6.

a jejich předpokládaných dopadů a v souladu se zásadou právní jistoty by měla být otázka sankcí vyřešena prioritně. Naprosto jednoznačné, konkrétní a precizní vymezení sankcí je o to naléhavější a nezbytné, poněvadž se jedná o „nukleární alternativu“, tedy nástroj s velmi citelnými dopady na výkon členských práv států a postavení jednotlivců.

Ve vztahu k novému postupu, jenž byl zavedenou Evropskou komisí na základě sdělení¹⁰ a jenž tvoří de facto dalších prostředek, jenž má přimět členský stát dodržovat společné evropské hodnoty (včetně právního státu), lze aktuálně taktéž uvést určité reflexe z praxe. Kromě té skutečnosti, že uvedené řízení bylo zpochybňováno Právní službou Rady EU jako postup sjednaný mimo rámec primárního práva a uplatňovaný *ultra vires* (což je názor, který autorka tohoto příspěvku sdílí), jako další klíčový argument pro posouzení opodstatněnosti zavedení by měla posloužit taktéž i efektivita tohoto postupu.

V tomto směru lze konstatovat, že historicky první aktivace této procedury ve vztahu k Polsku nevedla k očekávaným výsledkům, a naopak znamenala selhání uvedeného postupu. Zejména po dvou letech dialogu se zástupci polského státu na základě „new framework“ a po vydání tří doporučení samotná Evropská komise dne 20. 12. 2017 konstatovala, že „opětovné úsilí nevedlo k žádným výsledkům a nezabránilo dalšímu zhoršení situace, a proto je nezbytné a přiměřené přikročit k další etapě,“ což znamenalo zahájení řízení na základě čl. 7 odst. 1.¹¹

Proto eventuální vyhlídky na budoucí právní život uvedeného nového instrumentu pro posílení právního státu (včetně jeho náležitého právního ukotvení) by měly být posuzovány a zvažovány i v intencích těchto zkušeností z praxe.

¹⁰ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A new EU Framework to strengthen the Rule of Law [online]. Strasbourg, 11 March 2014, COM (2014) 158 final. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019].

¹¹ Reasoned Proposal in Accordance with Article 7 (1) of the Treaty on European Union Regarding the Rule of Law in Poland. Proposal for Council Decision on the determination of a clear risk of a serious breach by the Republic of Poland of the rule of law [online]. Brussels, 20. 12. 2017, COM (2017) 835 final, s. 1–2. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019].

Poslední glosa se vztahuje k navrhované a v Evropském parlamentu diskutované možnosti rozšíření žaloby na neplnění povinností členského státu na základě čl. 258 SFEU a dovětek „včetně systematického porušení evropských unijních hodnot“ (návrh europoslance Verhofstadta).

U výše navrhovaného nově upraveného druhu žaloby na základě čl. 258 SFEU považuji za základní problém otázku spojenou se zachováním zásady svěřených pravomocí, protože tato může zahrnovat soudní řízení i ve vztahu k záležitostem ryze vnitrostátního charakteru, což může koncept „conferred powers“ vážně vychylovat a poškozovat, což je nepřípustné.

Dalším sporným bodem je i otázka dodržení zásady *non bis in idem* v případech zavedení penalizace tohoto řízení a současně probíhajících dalších řízení o individuálních porušeních ze strany státu, na které poukazuje Pavel Svoboda.¹²

Proto by ochrana zásad právního státu měla být uskutečňována spíše cestou zdokonalení stávajícího exkluzivního nástroje, tedy čl. 7 SEU, jenž byl vytvořen a zamýšlen speciálně pro výše uvedené účely.

Je zřejmé, že nedávná aktivace čl. 7 SEU a reflexe z aplikací v konkrétních případech poskytnou i další náměty na zdokonalení jeho znění (nad rámec návrhů uvedených v tomto článku), a umožní tak jeho skutečné efektivní použití v praxi.

Literatura

BARROSO, José Manuel. *State of the Union 2012 Address (speech)* [online]. Strasbourg, European Parliament, 12 September 2012 [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-596_en.htm

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. A new EU framework to the strengthen the Rule of Law [online]. Strasbourg, 11 March 2014, COM (2014) 158 final. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0158 & from=EN>

¹² SVOBODA, Pavel. On the Institutional Aspects of Ideas about the Future of the EU. In: ŠÍŠKOVÁ, Naděžda a kol. *The European Union – What is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union*. Köln: Wolters Kluwer Deutschland GmbH, 2018, s. 57.

- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. Commission's Communication on a new EU Framework to strengthen the Rule of Law: compatibility with the Treaties. *Opinion of Legal Service* [online]. Brussels, 27 May 2014, no. 10296/14, 8 s. [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10296-2014-INIT/en/pdf>
- KOCHENOV, Dimitry. Busting the Myths Nuclear: A Commentary on Article 7 TEU. *EUI Working Papers* [online]. Italy: European University Institute, Department of Law, 2017, č. 10, 21 s. [cit. 03. 05. 2019]. ISSN 1725-6739. Dostupné z: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/46345/LAW_2017_10.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Posudek Soudního dvora (pléna) 2/13 ze dne 18. prosince 2014 vydaný na základě čl. 218 odst. 11 SFEU – Návrh mezinárodní dohody – Přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod – Slučitelnost uvedeného návrhu se Smlouvou o EU a Smlouvou o FEU. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CV0002&qid=1556996977109&from=CS>
- Reasoned Proposal in Accordance with Article 7 (1) of the Treaty on European Union Regarding the Rule of Law in Poland. Proposal for Council Decision on the determination of a clear risk of a serious breach by the Republic of Poland of the rule of law [online]. Brussels, 20. 12. 2017, COM (2017) 835 final, s. 1–2. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017PC0835&from=EN>
- Report adopted by European Commission for Democracy Through Law (Venice commission) on the Rule of Law at its 86th Plenary Session* [online]. Strasbourg, 25-26 March 2011, study no. 512/2009, 16 s. [cit. 03. 05. 2019]. Dostupné z: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e)
- SVOBODA, Pavel. On the Institutional Aspects of Ideas about the Future of the EU. In: ŠIŠKOVÁ, Naděžda a kol. *The European Union – What is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union*. Köln: Wolters Kluwer Deutschland GmbH, 2018, 348 s. ISBN 978-3-452-29186-8

ŠIŠKOVÁ, Naděžda. European Union's Legal Instruments to Strengthen the Rule of Law, their Actual Reflections and Future Propects. In: ŠIŠKOVÁ, Naděžda a kol. *The European Union – What is Next? A Legal Analysis and the Political Visions on the Future of the Union*. Köln: Wolters Kluwer Deutschland, 2018, s. 136–162. ISBN 978-3-452-29186-8.

TÝČ, Vladimír a Dalibor JÍLEK. *Základy práva Evropských společenství*. Brno: Doplněk, edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1993, 184 s. ISBN 80-210-0776-1.

WEATHERIL, Stephen. *Law and Values in the European Union*. New York: Oxford University Press, 2016, 480 s. ISBN 978-0-19-955726-4.

DVACET LET OD ZAVEDENÍ EURA A PRVNÍHO SETKÁNÍ S PROF. TÝČEM¹

Michal Tomášek*

Anotace

S profesorem Týčem jsem se poprvé setkal před dvaceti lety. Byl členem komise pro mé jmenování docentem evropského práva. Předložil jsem tehdy habilitační spis o právních aspektech evropské měnové unie. Od té doby jsme se setkali ještě mnohokrát a napsali spolu vícero knih. Měna euro slaví letos také dvacáté výročí. V naší zemi probíhá dlouho diskuse, kdy vstoupit do třetí etapy evropské měnové unie. Tento text pojednává o některých aspektech této diskuse včetně argumentů významných politiků jako Václava Klause nebo Miloše Zemana.

Klíčová slova

Hospodářská a měnová unie; euro; přepočítací koeficienty; zaokrouhlování.

1 ÚVOD

V letošním roce je tomu dvacet let, kdy byla uvedena do života jednotná měna euro. Sice jen v jedenácti zemích Evropské unie² a pouze v bezhotovostní podobě, ale přesto jako klíčový mezník dalšího postupu evropské integrace. O euru vznikla v té době řada prací, ale málo prací o jeho právním režimu. Při veškeré skromnosti jsem v roce 1999 publikoval první českou

* Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., Katedra evropského práva, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Email: tomasekm@prf.cuni.cz

¹ Tato stat' vznikla v rámci výzkumného programu Progres Q02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“.

² Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko a Španělsko.

právníckou monografií na toto téma s názvem „Právní základy evropské měnové unie“.³ Následně se stala mojí prací habilitační a tu se dostávám k prvnímu setkání s tehdy docentem Vladimírem Týčem, který byl jedním z členů mé habilitační komise. Později se naše role obrátily a já jsem byl členem komise pro jeho jmenování profesorem. Jak šel čas, setkávali jsme se s Vladimírem stále častěji, nejčastěji, když jsem byl jmenován vedoucím katedry evropského práva pražské právnické fakulty, kdežto on byl vedoucím katedry práva evropského a mezinárodního fakulty brněnské. Počátkem naší literární spolupráce byl Lexikon práva Evropské unie z roku 2004.⁴ Jejím vrcholem pak je společná učebnice evropského práva, která se dočkala už druhého vydání a pevně věřím i ve vydání třetí, čtvrté a mnoho dalších.⁵ Stali se z nás dobří přátelé, a proto je pro mě mimořádným potěšením přispět do jeho pocty tématem, které naše životní a profesní cesty nepřímo spojily.

2 ČASOVÝ FAKTOR VZNIKU

Viděno v čase, prošlo euro dlouhou cestu, na níž se tu a tam objevily pochybnosti o jeho životaschopnosti i perspektivách. V neposlední řadě byla a je neustále nastolována otázka možnosti zavést euro i v naší zemi. Účinky plynutí času provázely euro ještě dávno před jeho zavedením. Smlouva o ES v maastrichtském znění totiž ve svém článku 121, odst. 3 stanovila, že Evropská rada zasedající ve složení hlav států či vlád členských zemí nejpozději do 31. prosince 1996 kvalifikovanou většinou rozhodne, zda většina členských států splňuje podmínky nezbytné pro přijetí společné měny a zda a kdy je vhodné vstoupit do třetího stádia měnové unie spojeného s přijetím společné měny. V kladném případě mohlo být euro zavedeno k 1. lednu 1997, což se ovšem nestalo. Nastoupila tak druhá hypotéza Smlouvy o ES, podle níž v souladu s odst. 4 článku 121, jehož třetí

³ TOMÁŠEK, Michal. *Právní základy evropské měnové unie*. Praha: Bankovní institut, 1999.

⁴ TÝČ, Vladimír, Filip KŘEPELKA, Jindřiška MUNKOVÁ, Bohumil PIKNA, Naděžda ROZEHNALOVÁ a Michal TOMÁŠEK. *Lexikon – právo Evropské unie*. Ostrava: Sagit, 2004, Lexikony.

⁵ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ et al. *Právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2013; TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2017.

etapa hospodářské a měnové unie, tedy zavedení společné měny, nastane 1. ledna 1999 bez ohledu na počet zúčastněných států, ledaže by se do konce roku 1997 podařilo stanovit jiné datum. Tato skutečnost byla právně vyhlášena Rozhodnutím Rady ze 13. prosince 1996, přijatého v souladu s článkem 121, odst. 3 Smlouvy, o vstupu do třetího stádia hospodářské a měnové unie č. 96/736/ES. Počet a složení zúčastněných států mělo být podle téhož ustanovení Smlouvy o ES určeno před 1. červencem 1998, což se ve skutečnosti stalo 3. května 1998. A tak už do svého vínku dostala jednotná měna méně optimistickou variantu svého vzniku. Dlužno podotknout, že už ke dni zahájení třetí etapy hospodářské a měnové unie v první vlně členských států EU k 1. lednu 1999 panovaly vážné obavy o plnění konvergenčních kritérií v rozpočtové oblasti. Zatímco 3 % schodek veřejných rozpočtů nepředstavoval vážný problém, v oblasti veřejného zadlužení některé státy, hlavně Belgie a Itálie parametr 60 % prahu pro deficit veřejných financí převyšovaly až dvojnásobně.⁶ Tu je nepochybně možné hledat první příčinu krize eurozóny.

Skutečnost, že už od prvopočátků třetí etapy hospodářské a měnové unie byla konvergenční kritéria vykládána příliš liberálně. Byl zejména kladen neúměrný důraz na dikci Smlouvy o ES, podle níž je důležitý sestupný trend vývoje veřejného dluhu, ale ani ten se v následujících letech nepodařilo udržet.⁷

Maastrichtská konvergenční kritéria byla od svého zakotvení ve Smlouvě ES předmětem řady kritických polemik, jejichž intenzita zesílila právě v souvislosti s vyhodnocováním jejich plnění počátkem roku 1998. Většina zmíněných polemik byla vedena z pohledů ekonomů. Právnicky vzato, jsou to určité podmínky právní, které působí na způsobilost států zavést společnou měnu. Tak tomu bylo v případě první vlny kandidátů v roce 1998 a tak tomu bylo i v případě kandidátů dalších. Jako taková jsou maastrichtská konvergenční kritéria právně nezvratitelná, pokud by se členské státy nedohodly na jejich reformulaci. Jedinou otázku, kterou si právník na tomto

⁶ V případě Belgie činil tehdy konsolidovaný veřejný dluh 122,2 % HDP a v případě Itálie to bylo 121,6 %.

⁷ TOMÁŠEK, Michal. The Crisis of the Economic and Monetary Union and Its Solutions (or Dissolution?) In: MORRISON Fred L. *Fiscal Rules – Limits on Governmental Deficits and Debt*. Berlin: Springer, 2016, s. 25 a násl.

místĕ tedy může položit, je aplikace těchto kritérií v praxi. Skutečná interpretace jednotlivých kritérií, jakož i popis jejich plnění jednotlivými státy ukázaly, že z pěti kritérií pro vstup do třetí etapy měnové unie a zavedení společné měny se dvě kritéria natolik zmĕkčila, že pozbyla *de facto* (ovšem nikoliv *de iure*) svůj smysl.⁸ Jde konkrétnĕ o stálost výkyvu marží smĕnného kursu, kde nový výklad z roku 1993 v rozmezí $\pm 15\%$ umožnil nakonec splnit toto kritérium všem zemím včetně jinak problematického Řecka a o průmĕrnou úrokovou sazbu, kde byl interpretační práh $7,8\%$ tak mĕkký, že dovoloval splnit toto kritérium téměř všem zemím bez větších problémů. Smlouva o ES bývá proto často v tomto směru označována za právnícky nedokonalou – *lex imperfecta* – zejména proto, že se maastrichtská kritéria při praktické aplikaci rozdĕlila na kategorii *soft law*, jíž jsou obĕ naposledy jmenovaná kritéria, a na kategorii *hard law*, jíž jsou míra inflace, rozpočtový schodek a státní dluh. Míra inflace je přitom z pohledu aplikační praxe orgánů EU kritériem nejpřísnĕji sledovaným. Není se ani čemu divit, neboť za míru inflace zodpovídá jediný orgán – Evropská centrální banka a ovlivňuje ji v rámci jednotných nástrojů unijní měnové politiky.

3 ČASOVÝ FAKTOR VÝMĚNY

Další významný dopad plynutí času na zavádĕní eura představuje sám způsob jeho zavedení. Historicky vzato se v tomto ohledu vytvořily dva modely: přechodné období a velký třesk. Po svĕm skutečném vzniku byla nová měna euro uvádĕna do života v několika krocích, z nichž každý měl dílčí účinek na příslušné společenské a zejména hospodářské vztahy. Součet těchto kroků a vedl ve svĕm důsledku ke konečnému a plnému zavedení nové měny a k úplnému zániku měn zúčastněných dvanácti států.⁹ Z uvedeného vyplývá, že zavádĕní společné měny euro byl proces, a to proces postupný, který se realizoval v rámci jistého časového úseku, zvaného přechodné období, které trvalo tři roky od 1. ledna 1999 do 31. prosince 2001. Počínaje 1. lednem 1999 bylo euro zavedeno jako bezhotovostní měna. Euro bylo zavedeno do mezibankovního styku mezi Evropskou centrální bankou

⁸ TOMÁŠEK, Michal. Vývoj právní úpravy společné evropské měny. *Bankovníctví*, 1998, roč. 6, č. 17, s. 9–12.

⁹ K původně jedenácti státům se od roku 2001 přidalo Řecko.

a centrálními bankami zúčastněných zemí. Do eura byly rovněž redenominovány státní dluhopisy těchto zemí a v euru byly od 1. ledna 1999 uváděny veškeré údaje vztahující se ke státním financím těchto států. Pro zavádění eura do soukromých financí, čili do nestátního sektoru, podle rozhodnutí madridského zasedání Evropské rady v prosinci 1995 obecně platilo, že euro je v přechodném období zaváděno na tržních zásadách a nikoliv na zásadách administrativních. Namísto předpisů se k zavádění eura tedy v přechodném období využívalo jeho tržních výhod. K tomu platila zásada „*no compulsion – no prohibition*“ – „žádná donucení – žádné zákazy“, podle níž žádný soukromý subjekt nesměl být nucen, aby používal euro proti své vůli.¹⁰ Druhým ramelem této zásady byla ovšem povinnost všech soukromých subjektů v zemích eurozóny přijímat plnění jak v eurech, tak v příslušné národní měně jako rovnocenná platidla (samozřejmě s ohledem na dočasnou absenci hotovostního eura). Proces zavádění eura v soukromém sektoru byl tedy tržně orientovaný. Řada podniků v zemích EU přešla na euro už počátkem roku 1999. Taková skutečnost měla významný akcelerační účinek a urychlila „doutnákovým efektem“ rozšířit euro do všech významných podniků v zemích EU již v průběhu prvního roku přechodného období. Mnoha podnikům šlo přitom o jejich „image“. Na druhé straně řada podniků, a to zejména podniky vně eurozóny, počítaly s tím, že v přechodném období musejí operovat ve dvou různých měnách.¹¹ Musely tedy vést dvojí účetní knihy – jednu v eurech a druhou v národní měně a vůbec veškeré operace v těchto dvou měnách provádět. Společnosti, které si už zvykly na činnost ve dvou a více měnových denominacích, nemusely takovou představu nutně pokládat za problematickou. Avšak po zvážení všech okolností dotýkajících se všech funkcí firmy došly k závěru, že takové operace jsou značnou zátěží.¹²

Model přechodného období se nakonec ukázal jako zbytečně zdlouhavý. Obavy z možných problémů při zavádění jednotné měny byly přehnané, stejně jako byly přehnané obavy, že proces může zkomplikovat problém Y 2000, čili hrozba zhroucení počítačových sítí v důsledku vynulování

¹⁰ TOMÁŠEK, Michal. *Evropské měnové právo*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007. Beckova skripta.

¹¹ TOMÁŠEK, Michal. Právní problémy s přechodem českých subjektů na euro. *Bankovníctví*, 2001, roč. 9, s. 25–27.

¹² SEAR, Simon a Michal TOMÁŠEK. *EURO: jak se vyrovnat s důsledky zavedení jednotné evropské měny*. Praha: Management Press, 1999.

po přechodu na nový letopočet. Proto se v dalších případech, kdy členské státy přijímaly euro jednotlivě, aplikoval model „velkého třesku“ (*big bang*). Ta, na rozdíl od dlouhých přechodných období z přelomu tisíciletí, počítá se stažením domácí měny a s jejím nahrazením eurem v horizontu několika týdnů. Kupříkladu při zavedení eura v Lotyšsku ke dni 1. ledna 2014 skončil dvojí oběh eura a latu už 15. ledna. Ceny zboží a služeb byly povinně uváděny v letech a v eurech od 1. září předchozího roku až do konce června roku následujícího. Komerční banky bezúplatně vyměňovaly bankovky a mince latů do 30. června 2014, pobočky centrální banky pak vyměňují po neomezenou dobu.¹³ Výhodou metody „velkého třesku“ je pružnost v čase, na druhé straně lze namítnout, že byla využita spíše v malých ekonomikách, například ve zmíněném Lotyšsku, ale také v Estonsku ve Slovinsku či na Slovensku nebo na Maltě.¹⁴

Praxe zavádění eura nicméně ukazuje, že „výměna“ staré měny za euro může proběhnout v krátkém čase i ve velké ekonomice se světově významnou měnou, konkrétně Německa. V době zavedení hotovostního eura od 1. ledna 2002 byl totiž stanoven nejzazší termín pro výměnu starých plátidel za euro na 28. únor 2002. Některé členské státy si nicméně interně stanovily lhůtu kratší. Například Nizozemsko do 28. ledna, Irsko do 9. února, Francie do 17. února. Ovšem Německo stanovilo dnem výměny německých marek za eura přímo 31. prosinec 2001, což v praxi žádné problémy nevyvolalo. Již k 15. prosinci 2001 si totiž mohli obyvatelé zemí eurozóny vyzvednout v bankách sáčky s novými mincemi eur. Mince zaniklých měn se bez poplatků vyměňovaly jen ve státech původu každé měny. Mince zaniklých měn v jiném státě než státě jejich původu se udávají jen velmi těžko a když, tak s nevýhodnými poplatky. Německý příklad byl tedy návodem pro aplikaci metody „velkého třesku“ v dalších členských zemích.

¹³ TOMÁŠEK, Michal. Osmnáctý statečný. *Právní rádce*, 2013, č. 8, s. 57.

¹⁴ TOMÁŠEK, Michal. Nad novým slovenským zákonem o zavedení eura. *Bankovníctví*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 34–36.

4 ČASOVÝ FAKTOR PŘISTOUPENÍ

Již zde byl naznačen problém načasování vstupu do eurozóny, přesněji řečeno do třetí etapy hospodářské a měnové unie.¹⁵ Tu je třeba připomenout, že zapojení členského státu do třetí etapy hospodářské a měnové unie je vázáno na splnění pěti podmínek, které jsou zakotveny ve Smlouvě o FEU. Protože byly tyto podmínky poprvé zformulovány Maastrichtskou smlouvou, která novelizovala někdejší Smlouvu o ES, říká se jim také maastrichtská konvergenční kritéria.¹⁶ Maastrichtská konvergenční kritéria musejí být splněna kumulativně pro zavedení společné měny, a neplnění jakékoliv z nich nelze při snaze příslušného státu o členství v měnové unii promíjet. Což jak uvedeno výše, platí spíše teoreticky. Splnění maastrichtských konvergenčních kritérií neznamená jen právo členského státu přijmout jednotnou měnu euro, ale přímo jeho povinnost tuto měnu přijmout, a to na základě závazků vyplývajících z primárního práva. Výjimku bylo možné vyjednat jen v rámci jednání o smluvním zakotvení hospodářské a měnové unie, tedy při přípravě Maastrichtské smlouvy.¹⁷

Maastrichtská smlouva tedy koncipovala v roce 1992 účast v eurozóně jako povinnost členského státu přijmout jednotnou měnu, pokud příslušný členský stát splní makroekonomická kritéria. Z této povinnosti se nelze podle

¹⁵ Druhá etapa hospodářské a měnové unie spočívá ve vyhodnocování podmínek pro vstup do závěrečné fáze měnové unie a zavedení společné měny. Členský stát, který podmínky pro zavedení jednotné měny nesplňuje, např. ČR, zůstává ve druhé etapě a je označován jako „členský stát, na nějž se vztahuje výjimka“ podle článku 139 Smlouvy o FEU. Třetí etapa spočívá v přijetí jednotné měny euro, přenesení měnové suverenity na Unii, a zapojení státu do jednotné měnové politiky v rámci Evropské centrální banky.

¹⁶ Těmito kritérii jsou: dlouhodobě udržitelná cenová stabilita a průměrná míra inflace, jež nepřekračuje o více než 1,5 % míru inflace tří členských států s nejnižší inflací; schodek veřejných financí k HDP nepřekračující referenční hodnotu 3 %; poměr veřejného zadlužení k HDP nepřekračující referenční hodnotu 60 %; normální flukuační rozpětí, stanovené mechanismem směnných kursů (ERM 2) Evropského měnového systému, dodržované po dobu alespoň dvou let, aniž by došlo k devalvaci vůči měně jiného členského státu; dlouhodobá nominální úroková sazba nepřekračující o více než 2 % úrokovou sazbu tří členských států s nejnižší inflací.

¹⁷ Podle Dodatkového protokolu o určitých ustanoveních týkajících se Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, že se na Spojené království nevztahovala platnost ustanovení těch částí tehdejší Smlouvy o ES, které se týkaly přechodu k měnové unii a zavedení jednotné měny. Podle Dodatkového protokolu o určitých ustanoveních týkajících se Dánska, Dánsko mělo oznámit svůj postoj k měnové unii do zahájení její třetí etapy. Jelikož tak neučinilo, nehledí se na něj jako stát účastníce se této třetí etapy.

principu jednotnosti právního řádu při vstupu do EU vyvázat. Bylo by tedy možné, aby členský stát, který vstoupil od EU po účinnosti maastrichtské smlouvy 1. listopadem 1993 a plní všechna kritéria pro zavedení eura jednotnou měnu nepřijal? Teoreticky nikoliv. Vezměme ovšem za příklad Švédsko. Země sice úspěšně plní kritéria pro zavedení eura a jednotnou měnu by tedy zavést mohla, dokonce musela. Nicméně Švédové se opakovaně v referendu vyslovili proti přijetí eura. Unijní právo může být prosazováno v rozporu s vůlí exekutivy, justice a do jisté míry i legislativy členského státu. Může ale být vynucováno, třeba žalobou na porušení smlouvy, proti vůli občanů? Švédsko tedy úmyslně neplní kritérium účasti v mechanismu směnných kursů (ERM). Jinak by také muselo euro přijmout, což by bylo v rozporu s vůlí tamního obyvatelstva. Posuzovat v řízení o porušení smlouvy případnou přednost unijního práva před vůlí občanů by se za současné krize důvěry veřejnosti v EU chtělo málokomu. Stejný postoj zastává Česko,¹⁸ které se do ERM nezapojilo a tak je prozatím ze členství v měnové unii vyvázáno, i kdyby všechna maastrichtská kritéria splňovalo.¹⁹

S prvními úvahami o možném termínu vstupu Česka a jiných zemí střední a východní Evropy do eurozóny a o přejetí eura jsem se setkal v září 2001 na konferenci EURO 2002 v Budapešti. Největší spěch tam dali najevo Maďaři. Guvernér Maďarské národní banky Zsigmond Járαι i ministr zahraničních věcí Janos Martonyi shodně označili za reálný termín přijetí eura Maďarskem rok 2006, tedy dva za roky po tehdy předpokládaném vstupu země do EU. Já jsem na konferenci zastupoval ČR a byl jsem o poznání skeptičtější. Za nejbližší možný termín jsem označil rok 2010. Mé vyjádření vyvolalo tehdy v sále rozruch. Přítomní zástupci Evropské komise i Evropské centrální banky se podívovali nad mou skepsí. Na otázku pro deník *Hospodářské noviny*, proč tak soudím, když premiér Miloš Zeman v rozhovoru pro tento list uvedl rok 2007, jsem poukázal na vysoký deficit našich veřejných financí, rozdílnost úrokových sazeb, stav ekonomiky a další faktory. To mě vedlo k závěru, že náš přechod na euro bez přílišných otřesů

¹⁸ TOMÁŠEK, Michal. Právní podmínky zapojení České republiky do evropské měnové unie. *Právník*, 2002, roč. 141, č. 5, s. 501–526.

¹⁹ TOMÁŠEK, Michal. *Dvojitá měna – možná cesta pro ČR?: právní aspekt. Euro versus koruna: dilemata jednotné měny v době dluhové krize*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 161–168.

bude možný po delším přechodném období po vstupu do EU, než předpokládají Maďaři.²⁰

Jestliže odhad premiéra Miloše Zemana byl, pokud jde o termín zavedení eura, ve srovnání s odhadem mým optimističtější, odhad předsedy Poslanecké sněmovny Václava Klause byl naopak pesimističtější. „Jste velký optimista“, vpálil mně Václav Klaus na semináři Centra pro ekonomiku a politiku (CEP) 28. ledna 2002, když jsem tvrdil, že euro by mohlo být u nás zavedeno někdy mezi lety 2008–2010. „Předpokládáte totiž“, pokračoval Václav Klaus, „že v té době bude euro ještě existovat“.²¹ Klaus ovšem zavedení eura v Česku nevyloučil, pouze dal najevo, že ho nechce uspěchat. Proto jsem ho mohl poškádlit slovy: „Jsem rád, že se zde diskutuje o tom, kdy se máme zapojit, a nikoliv, zda se máme zapojit.“ Viděno v čase, měl Václav Klaus pravdu spíše než já, ovšem ani jeden z nás nemohl tušit, jak se věci zkomplikují v roce 2008 v souvislosti s evropskou dluhovou krizí. Prorocká se v tomto ohledu jeví slova Václava Klause na zmiňovaném semináři v lednu 2002: „Myslím, že euro bude existovat. Náklady na jeho udržení však budou mnohem větší, než dnes.“ „Jestliže se euro začne klížit“, pokračoval Klaus ve svém proctví, „kdo by ho pak chtěl v Česku zavádět?“²² Také v tomto směru se Klausovo proctví naplnilo: dnes mnoho let po odeznění dluhové krize má zavedení eura v Česku jednoznačně menšinovou podporu veřejnosti.

5 ČASOVÝ HORIZONT ZAVEDENÍ EURA

Výše uvedenými vzpomínkami chci zdůraznit, že časový horizont zavedení eura závisí v největší míře na politickém rozhodnutí. Politici musejí brát do úvahy veřejné mínění, ale také odborná hlediska. Hlavně plnění maastrichtských konvergenčních kritérií, ovšem také, a to je po mém soudu daleko důležitější, stanovení hodnoty přepočítacího koeficientu.

²⁰ SYRUČEK, Milan. Maďarsko chce zavést euro již za pět let. *Hospodářské noviny*, 2001, č. 180, 17. září 2001.

²¹ ŽIŽKA, Jan. Dědek školil profesora. *Euro*, 2002, č. 5, s. 33. (Titulek naráží na skutečnost, že se debaty zúčastnil ještě viceguvernér ČNB Oldřich Dědek, který v ní měl školit profesora Klause – pozn. aut.).

²² Ibid.

Politické rozhodnutí o vstupu členského státu o vstupu do třetí etapy hospodářské a měnové unie ve spojení s přijetím eura musí být spojeno s výpočtem přepočítacího koeficientu. Zanikající měna přestává totiž vykazovat některé znaky každé plnohodnotné měny, a to zejména vlastní měnovou politiku a tedy i vlastní měnový kurs, určovaný z obchodních vztahů k jiným měnám. Vlastní měnovou politiku stanovuje od vstupu příslušné země do eurozóny Evropská centrální banka pouze pro společnou měnu euro a pouze společná měna euro vyazuje obchodní kurs vůči jiným volně obchodovatelným měnám jako je například americký dolar, japonský jen, švýcarský frank nebo čínský jüan. V přechodném období i v období krátkého „velkého třesku“ se stará měna stává pouze jednotkou eura. Hodnoty takových jednotek vyhláší Rada EU nařízením.²³ Tyto hodnoty se v odborné terminologii nazývají přepočítací koeficienty (*conversion rates, taux de conversion*). Jde o pevný, jednou provždy daný a neměnný vztah mezi starou měnou a měnou euro. Proto se používá pojem „koeficient“, nikoliv pojem „kurs“, neboť ten implikuje proměnnost vztahu.

Přepočítací koeficienty jsou šesticiferné hodnoty, nikoliv hodnoty šestimístné. Např. hodnota jednoho eura byla vypočtena jako 1,95583 německé marky, 40,3399 rakouského šilinku nebo 340,750 řeckých drachem. Pro přepočet je vždy nutné používat přepočítací koeficient celý, nezkrácený ani nezaokrouhlený. Přepočítací koeficienty jsou stanoveny *ad infinitum* a jejich účinnost rozhodně není omezena na přechodné období nebo na období velkého třesku. V takových obdobích ovšem plní velmi častou technickou funkci, zatímco po skončení přechodného období se jejich funkce omezuje toliko na „dobíhající“ výměnu zaniklých měn za měnu euro. Národní centrální banky přitom stanoví období, po které v nich lze staré měny vyměňovat. Například německé marky je možné v pobočkách Spolkové banky vyměňovat po neomezeně dlouhou dobu.

Jestliže platí, že euro po určitou dobu bylo zastupováno platidly zanikající národní měny v pevných a neodvolatelných přepočítacích koeficientech, které se nesmějí zaokrouhlovat a nesmějí se používat převrácené hodnoty koeficientů, neplatí naopak, že nelze zaokrouhlovat výsledek.

²³ Nařízení Rady (ES) č. 2866/98 ze dne 31. prosince 1998 o přepočítacích koeficientech mezi eurem a měnami členských států přijímajících euro, ve znění pozdějších předpisů.

Pravidla pro zaokrouhlování výsledku přepočtu mezi eurem a zaniklou měnou členského státu stanoví, že přepočítací koeficienty mají být uváděny vždy jako jedno euro, vyjádřené příslušnou hodnotou národní měny. Dále platí zásada, že částky převedené mezi národní měnou a eurem podle pevného přepočítacího koeficientu se zaokrouhlují v eurech na nejbližší centy. Pro převádění z eura do národní měny platí pravidlo zaokrouhlování tak, že se zaokrouhluje na nejbližší nejnižší jednotku zákonného platidla. Takovou nejnižší jednotkou zákonného platidla byl například v Německu fenik, čili přepočet z eur na německé marky se zaokrouhloval na nejbližší fenik. V Belgii byl zase nejnižší jednotkou zákonného platidla 1 belgický frank, takže při přepočtu z eur se zaokrouhlovalo na nejbližší belgický frank. Ovšem hodnota eurocentu mohla být v některých zemích daleko vyšší než hodnota nejnižší jednotky zákonného platidla. Hodnota 1 eurocentu byla v Německu téměř dvojnásobkem nejnižší jednotky německé měny – feniku, ale v Itálii už byla devatenáctinásobkem nejnižší jednotky – italské liry. Proto zaokrouhlování při konverzi do eur a z eur záviselo kromě výše uvedeného pravidla ještě na doplňkové zásadě, že rozdíl mezi zaokrouhlenou a nezaokrouhlenou částkou nesměl přesahovat polovinu hodnoty nejnižší jednotky zákonného platidla. Obecně platilo, že se nesmí zaokrouhlovat více než o 0,005 €, což bylo ve většině zemí ve výše uvedené toleranci. Naopak u těch měn, kde nejnižší jednotka zákonného platidla byla vyšší než 1 eurocent, mohlo pro jednu hodnotu v této národní měně existovat více hodnot v eurech. Tento případ byl teoreticky možný u irské libry nebo u belgického či lucemburského franku.

Judikatura pojednává zmíněnou problematiku zejména v případě *Verbraucher-Zentrale Hamburg eV v. O2 (Germany) GmbH & Co. OHG*²⁴ tak, že nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů²⁵ musí být vykládáno způsobem, který nebrání, aby částky jiné než částky, které mají být zaplacený nebo vyúčtovány, byly zaokrouhleny na nejbližší cent, za předpokladu, že tato zaokrouhlovací praxe respektuje zásadu trvání smluv zaručenou článkem 3

²⁴ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 14. září 2004, *Verbraucher-Zentrale Hamburg eV proti O2 (Germany) GmbH & Co. OHG.*, věc C-19/03.

²⁵ Nařízení Rady (ES) č. 1103/97 ze dne 17. června 1997 o některých ustanoveních týkajících se zavedení eura, ve znění zejména nařízení Rady (ES) č. 2595/2000 ze dne 27. listopadu 2000 a dalších předpisů.

tohoto nařízení a cíl neutrality přechodu na euro sledovaný uvedeným nařízením. Což znamená, tedy že zaokrouhlovací praxí nebyly dotčeny smluvní závazky, které na sebe vzaly hospodářské subjekty, včetně spotřebitelů, a že nemá reálný dopad na cenu, která má být ve skutečnosti zaplacená. Nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů stanoví totiž pravidla pro zaokrouhlování, kterých se použije pouze na peněžní částky, na které odkazuje. Pokud jde o ostatní ustanovení tohoto nařízení, nestanoví žádné pravidlo pro zaokrouhlování týkající se jiných peněžních částek, jakými jsou jednotkové sazby zboží a služeb nebo mezitímní částky umožňující výpočet peněžních částek, které mají být zaplacený či vyúčtovány. Nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů totiž zvláště vzhledem k rozdílům v hodnotě mezi dřívějšími měnovými jednotkami členských států nemohlo určit jednotně pro všechny členské státy přijímající euro, jaký stupeň přesnosti se vyžaduje pro postupy zaokrouhlování, které se týkají uvedených sazeb či mezitímních částek. Skutečnost, že nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů nestanoví stupeň přesnosti postupů zaokrouhlování, které se týkají jiných peněžních částek, však ještě neznamená, že by se tyto postupy vymykaly z obecné zásady trvání smluv, jejímž vyjádřením je článek 3 uvedeného nařízení, ani že by mohly porušovat cíl neutrality přechodu na euro sledovaný tímto nařízením. Pravidlo zaokrouhlovat na nejbližší cent vyjádřené v první větě článku 5 nařízení č. 1103/97 a pravidlo, které jej doplňuje, obsažené v poslední větě téhož článku, podle něhož mají být určité peněžní částky zaokrouhleny na celé centy nahoru, jsou podle názoru Soudního dvora hospodářským subjektům předepsána pouze z důvodu praktické nezbytnosti. Společný účinek obou těchto pravidel má za následek relativní nepřesnost ve výsledku přepočtu hodnoty zboží a služeb na eura, přičemž tato nepřesnost může jít až tak daleko, že změni způsobem nikoliv zanedbatelným smluvně ujednané ceny, a může tak být příčinou porušení zásad trvání smluv a neutrality přechodu na euro. Z toho plyne, že zaokrouhlování peněžních částek jiných než peněžních částek, na něž odkazuje první věta článku 5 nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů, na pouhá dvě desetinná místa nemůže ve všech případech odpovídat požadavku přesnosti, který ukládají uvedené zásady, a to i za předpokladu, že by taková zaokrouhlovací praxe nebyla vyloučena ustanoveními vnitrostátního práva. Kromě toho nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů ve svém odůvodnění

uvádí, že pravidla pro zaokrouhlování obsažená v tomto nařízení „nemají vliv na žádnou zaokrouhlovací praxi, zvyklosti nebo vnitrostátní předpisy pro zaokrouhlování, které zajišťují vyšší stupeň přesnosti pro mezivýpočty“. Právotvůrci tedy podle názoru Soudního dvora nezmocnili vnitrostátní orgány k tomu, aby se odchýlily od zásad trvání smluv a neutrality při stanovení podmínek zaokrouhlování použitelných na tarify nebo na mezitímní částky. Přestože tedy nařízení č. 1103/97 ve znění pozdějších předpisů obecně nebrání tomu, aby jiné peněžní částky než peněžní částky, na které odkazuje první věta jeho článku 5, byly zaokrouhleny na nejbližší cent, je nicméně třeba, aby touto zaokrouhlovací metodou nebyly dotčeny smluvní závazky, které na sebe vzaly hospodářské subjekty, včetně spotřebitelů, a aby neměla reálný dopad na ceny, které mají být ve skutečnosti zaplacené. Pokud je cena výsledkem zohlednění zvýšeného počtu mezivýpočtů, může mít zaokrouhlení jednotkové sazby tohoto zboží a služeb nebo každé z mezitímních částek, které vstupují do fakturace, na nejbližší cent, reálný dopad na cenu, kterou spotřebitelé ve skutečnosti ponесou. Pokud pak nebyla předem dohodnuta mezi stranami příslušné smlouvy, je taková změna ceny v rozporu se zásadou trvání smluv a s cílem neutrality přechodu na euro.²⁶

Důležitost přepočítacího koeficientu ovšem nespátřuji v jeho formální, technické, či právní konstrukci, nýbrž v tom, že je způsobilý ovlivnit výhodnost procesu zavedení jednotné měny pro obyvatelstvo či pro národní hospodářství. Neboli je-li přepočítací koeficient vůči národní měně nadhodnocen, může oslabit hodnotu úspor obyvatelstva nebo kupní sílu starobních důchodů, ale na druhé straně může dočasně posílit exportní schopnost domácích podniků.

* * *

Vzpomínám-li na to, co jsem za uplynulých dvacet let zažil s eurem, ať už v oblasti teorie nebo bankovní praxe, nemohu časově ani věcně oddělit tyto své vzpomínky od diskusí s Vladimírem Týčem. Na toto i jiná témata evropského práva. Je na místě připomenout jeho obrovské praktické zkušenosti v oblasti práva mezinárodního obchodu. Těším se na další spolupráci s ním a přeji mu *ad multos annos*.

²⁶ TOMÁŠEK, 2007, op. cit. K dikci tohoto nařízení TOMÁŠEK, Michal. *Právní nástupnictví měny euro*. Praha: Linde, 2000.

Literatura

- SEAR, Simon a Michal TOMÁŠEK. *EURO: jak se vyrovnat s důsledky zavedení jednotné evropské měny*. Praha: Management Press, 1999. ISBN 80-85943-86-7.
- SYRUČEK, Milan. Maďarsko chce zavést euro již za pět let. *Hospodářské noviny*, 2001, č. 180, 17. září 2001. ISSN 1213-7693.
- TOMÁŠEK, Michal. Vývoj právní úpravy společné evropské měny. *Bankovníctví*. 1998, roč. 6, č. 17, s. 9–12. ISSN 1212-4273.
- TOMÁŠEK, Michal. *Právní základy evropské měnové unie*. Praha: Bankovní institut, 1999. ISBN 80-902243-3-4.
- TOMÁŠEK, Michal. *Právní nástupnictví měny euro*. Praha: Linde, 2000. ISBN 80-7201-205-3.
- TOMÁŠEK, Michal. Právní problémy s přechodem českých subjektů na euro. *Bankovníctví*, 2001, roč. 9, s. 25–27. ISSN 1212-4273.
- TOMÁŠEK, Michal. Právní podmínky zapojení České republiky do evropské měnové unie. *Právník*. 2002, roč. 141, č. 5, s. 501–526. ISSN 0231-6625.
- TOMÁŠEK, Michal. *Evropské měnové právo*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Beck, 2007, Beckova skripta. ISBN 978-80-7179-940-5.
- TOMÁŠEK, Michal. Nad novým slovenským zákonem o zavedení eura. *Bankovníctví*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 34–36. ISSN 1212-4273.
- TOMÁŠEK, Michal. Dvojí měna - možná cesta pro ČR?: právní aspekt. *Euro versus koruna: dilemata jednotné měny v době dluhové krize*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 161–168. ISBN 978-80-7325-265-6.
- TOMÁŠEK, Michal. Osmnáctý statečný. *Právní rádce*, 2013, č. 8, s. 57. ISSN 1210-4817.
- TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Irena PELIKÁNOVÁ, et al. *Právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2013, Student. ISBN 978-80-87576-53-3.
- TOMÁŠEK, Michal. The Crisis of the Economic and Monetary Union and Its Solutions (or Dissolution?) In: MORRISON Fred L. *Fiscal Rules – Limits on Governmental Deficits and Debt*, Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 2016. *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*. ISBN 978-3-319-41203-0.

TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-184-7.

TÝČ, Vladimír, Filip KŘEPELKA, Jindřiška MUNKOVÁ, Bohumil PIKNA, Naděžda ROZEHNALOVÁ a Michal TOMÁŠEK. *Lexikon – právo Evropské unie*. Ostrava: Sagit, 2004, Lexikony. ISBN 80-7208-428-3.

ŽIŽKA, Jan. Dědek školil profesora. *Euro*, 2002, č. 5. ISSN 1212-3129.

ZÁSADA ZÁKAZU POUŽITÍ SÍLY A „POČÍTAČOVÝ ÚTOK“ PROTI KRITICKÝM INFRASTRUKTURÁM STÁTU: VACUUM IURIS ČI VÝKLADOVÁ VÝZVA?

Kateřina Uhlířová*

Pan profesor Týč mě provází od počátku mého působení na Katedře mezinárodního a evropského práva – jako garant předmětu Mezinárodní právo veřejné, v minulosti jako vedoucí mojí dizertační práce a vedoucí katedry. Kromě své odbornosti, kterou ve všech rolích a pozicích vždy projevoval, jej současně znám jako laskavého člověka, se smyslem pro humor, a vášní pro vlaky. Vědecká práce pana profesora je značně rozsáblá, přičemž v mezinárodním právu veřejném se dlouhodobě zaměřuje na mezinárodní smluvní právo, ostatně jak konstatoval ve své monografii, „smluvní právo je patrně nejpraktičtějším odvětvím mezinárodního práva veřejného.“¹ Následující příspěvek – i přes poněkud netradiční název – v sobě snoubí právě prvky mezinárodního smluvního práva, vyklad Charty OSN či rozbor judikatury Mezinárodního soudního dvora, tj. témata, kterým se pan profesor ve své publikační činnosti či výuce taktéž věnuje. Nadto má příspěvek určitý přesah do práva unijního, o jehož rozvoj se pan profesor na fakultě zasadil. Tímto bych mu ráda vyjádřila úctu a poděkování způsobem, jenž je pro akademiky příznačný: je mi potěšením přispět do publikace věnované panu profesorovi Týčovi při příležitosti jeho významného životního jubilea.

Anotace

Mezinárodní právo stanoví kogentní zákaz použití síly jako prostředku řešení sporů mezi státy. Zásada zákazu použití síly je v příspěvku konfrontována

* JUDr. Kateřina Uhlířová, Ph.D., LL.M., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: katerina.uhlirova@law.muni.cz

¹ TÝČ, Vladimír. *Právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 8; Dále též TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.

se zahájením počítačového útoku proti kritickým infrastrukturám státu. Příspěvek analyzuje, zda lze takový „útok“ kvalifikovat jako mezinárodně protiprávní chování zakládající porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN. Složitost zkoumané problematiky je umocněna tím, že ohledně interpretace pojmu „použití síly“ přetrvávají v odborné nauce i mezi státy spory, k čemuž se přidružuje definiční nejasnost pojmu „počítačový útok“ – v tomto ohledu příspěvek pracuje především s obecným výkladovým pravidlem obsaženým v článku 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu a s *travaux préparatoires* (Charta OSN). Specifický kontext počítačového útoku nadto vyžaduje zaměření se na rozsah a důsledky takového jednání – podkladem pro tento postup je judikatura Mezinárodního soudního dvora a Tallinnský manuál aplikace mezinárodního práva na kybernetickou válku.

Klíčová slova

Vídeňská úmluva o smluvním právu; Charta OSN; zásada zákazu použití síly; *jus ad bellum*; judikatura Mezinárodního soudního dvora; Evropská unie; NATO; počítačový útok; informační operace; kritická infrastruktura; Tallinnský manuál aplikace mezinárodního práva na kybernetickou válku.

1 ÚVOD

Některé typy počítačových útoků mohou pro státy představovat významnou bezpečnostní hrozbu. Jak vyplývá například z vyjádření českých zpravodajských služeb, Bezpečnostní a informační služba (BIS) se v rámci zaměření na subjekty kritické infrastruktury ČR zabývá mimo jiné i „*šetřením nejruznějších druhů elektronických útoků s dopadem na chráněné zájmy ČR*“, a vyhodnocováním informací o „*hrozbách a rizicích souvisejících s provozováním strategických informačních a komunikačních systémů, jejichž zničení či narušení by mohlo mít vážný dopad na bezpečnost či ekonomické zájmy ČR*.“² O závažnosti těchto hrozeb rovněž svědčí soudobá praxe řady států (např. USA, Rusko, Čína, Izrael) či Severoatlantické aliance (dále jen „NATO“), které je v rámci vojenské

² BIS. *Kybernetická bezpečnost* [online]. [cit. 20. 03. 2019]. V roce 2011 zařadil Úřad vlády České republiky v kybernetické útoky mezi hlavní hrozby, které ohrožují strategické zájmy země. Došlo ke zřízení Národního centra kybernetické bezpečnosti a v následujících letech bylo schváleno několik zásadních legislativních opatření, včetně zákona č. 181/2014 Sb., o kybernetické bezpečnosti.

strategie zahrnují do národních či aliančních doktrín.³ NATO vyvíjí možnosti počítačového vedení „bojů“ a v roce 2016 na summitu ve Varšavě uznalo „kybernetický prostor“ jako pátou doménu vedení války.⁴ Evropská komise vloni vydala *Společné sdělení Evropskému parlamentu, Evropské Radě a Radě*,⁵ směřující k zvýšení odolnosti a posílení kapacit pro řešení hybridních hrozeb, poněvadž „hybridní činnosti státních a nestátních aktérů nadále představují závažnou a akutní hrozbu pro EU a její členské státy [...] počínaje kybernetickými útoky, které narušují hospodářství a veřejné služby, přes cílené dezinformační kampaně až po agresivní vojenské akce.“⁶ Touto problematikou se taktéž zabývá OSN, Sdružení národů jihovýchodní Asie (dále jen „ASEAN“), Liga arabských států či Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu.⁷ Jinými slovy, co se doposud mohlo jevit jako pouhá akademická debata, nabývá v mnoha ohledech reálnou podobu.

Tento příspěvek se zaměřuje na mezinárodněprávní aspekty rozsáhlé a mezioborové problematiky počítačových hrozeb, konkrétně na počítačový útok, který má pro daný stát závažné bezpečnostní dopady. Mezinárodní právo stanoví kogentní zákaz použití síly a hrozby silou jako prostředku řešení sporů mezi státy. Zásada zákazu použití síly je konfrontována se zahájením počítačového útoku proti kritickým infrastrukturám státu: lze takový „útok“ kvalifikovat jako mezinárodně protiprávní chování zakládající porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN? Složitost zkoumané problematiky je umocněna i tím, že ohledně interpretace pojmu „použití síly“ přetrvávají v odborné nauce i mezi státy spory, k čemuž se přidružuje definiční nejasnost pojmu „počítačový útok“. Z důvodu absence jasných definičních kritérií příspěvek pracuje s obecným výkladovým pravidlem obsaženým v článku 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu a s *travaux préparatoires* (Charta OSN). Specifický kontext počítačového útoku dále vyžaduje zaměření se na rozsah a důsledky takového jednání – podkladem pro tento postup je judikatura Mezinárodního

3 NOVÁK, Tomáš. Informační operace na pozadí současných ozbrojených konfliktů. *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (55), č. 4, s. 51–62.

4 NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. *NATO Recognises Cyberspace as a 'Domain of Operations' at Warsaw Summit* [online]. [cit. 11. 03. 2019].

5 Společné sdělení Evropskému parlamentu, Evropské Radě a Radě. *Zvýšení odolnosti a posílení kapacit pro řešení hybridních hrozeb* [online]. [cit. 11. 03. 2019].

6 Ibid.

7 Dříve známá jako Rada pro spolupráci zemí v oblasti Perského zálivu.

soudního dvora, včetně rozsudku ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní* (dále též „případ *Nikaragua*“)⁸ a Tallinnský manuál aplikace mezinárodního práva na kybernetickou válku (dále jen „Tallinnský manuál“)⁹. Situace popisované Tallinnským manuálem – zejména závažné útoky proti kritickým infrastrukturám státu, nikoliv běžná počítačová kriminalita či počítačová špionáž – byly v minulosti považovány za převážně teoretické či velmi málo pravděpodobné.¹⁰ Nicméně události v Estonsku v roce 2007, v Gruzii v roce 2008, objevení malwaru Stuxnet v roce 2010 nebo útoky proti elektrickým sítím způsobující blackout ve stovkách měst na Ukrajině (malware BlackEnergy) v roce 2016, postupně přesunuly problematiku z virtuální reality do té skutečné. Otázkou zůstává, zda lze tyto konkrétní počítačové útoky, z nichž některé způsobily hmotné škody, považovat za porušení zákazu použití síly ve světle článku 2 odst. 4 Charty, případně za jiné mezinárodně protiprávní chování.

Zkoumané téma zahrnuje řadu oblastí, které jsou úzce provázány a navzájem se ovlivňují, proto je nutné úvodem vymezit širší záběr příspěvku. Příspěvek se zaměřuje výhradně na to, za jakých podmínek, pokud vůbec, se může „počítačový útok“ kvalifikovat jako hrozba silou či použití síly, nerozebírá navazující problematiku, tj. zda a za jakých podmínek lze počítačový útok definovat jako „ozbrojený útok“ ospravedlňující použití síly v sebeobraně (článek 51 Charty), případně jako „ohrožení míru“, „porušení míru“ nebo „čin agrese“ umožňující přijetí opatření podle kapitoly VII Charty OSN.¹¹ Dále je třeba rozlišit, že k počítačovým útokům proti kritickým infrastrukturám státu může dojít (i) mimo ozbrojený konflikt (např. Estonsko či Írán), (ii) v jeho rámci (např. Ukrajina, Irák či Sýrie),¹² (iii) těsně před jeho zaháje-

⁸ Rozsudek MSD ze dne 27. června 1986 ve věci *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America)*, (I.C. J. Reports 1986, s. 14).

⁹ SCHMITT, Michael a kol. *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare* [online]. 2013 [cit. 20. 02. 2019]. Srov. s SCHMITT, Michael (ed.). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

¹⁰ Kriticky k Tallinnskému manuálu srov. RID, Thomas. *Cyber War Will Not Take Place*. New York: Oxford University Press, 2012.

¹¹ K tomu blíže NOVOVNÁ, Kateřina. Mezinárodně právní důsledky použití počítačového útoku během mezinárodního ozbrojeného konfliktu. In: POJČÁK, Radim a Tomáš GRIVNA. *Kyberkriminalita a právo*. Praha: AUDITORIUM, 2008, s. 57–61.

¹² Podrobněji srov. NOVÁK, 2014, op. cit., s. 51.

ním, případně jej následně doprovází (např. Gruzie). Mezinárodní či vnitřní ozbrojený konflikt aktivuje aplikaci mezinárodního humanitárního práva (*jus in bello*). Vzhledem k omezenému prostoru se však příspěvek zaměřuje zejména na *jus ad bellum*. I přes jisté překryvy ostatně obě oblasti existují nezávisle na sobě.

Příspěvek úvodem nastiňuje úskalí nejednotné a nepřesné terminologie a představuje definice klíčových pojmů, jako jsou „informační operace“, „počítačový útok“ či „kritická infrastruktura“. Příspěvek poukazuje na nedostatečnost úpravy počítačového útoku v mezinárodněprávní rovině. Úmluva o počítačové kriminalitě Rady Evropy¹³ tuto otázku neřeší a ostatní normy mezinárodního smluvního či obyčejového¹⁴ práva se možností, resp. definicí počítačového útoku a jeho důsledků, taktéž *explicitně* nezabývají.¹⁵ Příspěvek po detailní analýze dospívá k závěru, že v převládajícím právním vakuu je klíčovým výklad a aplikace stávajícího mezinárodního práva způsobem zohledňujícím nové aspekty a prostředky pro vedení informačních operací, včetně počítačového útoku.

2 ÚSKALÍ NEJEDNOTNÉ A NEPŘESNÉ TERMINOLOGIE: KYBERNETICKÁ VÁLKA, INFORMAČNÍ OPERACE A POČÍTAČOVÝ ÚTOK

Ujasnění používaných pojmů je zásadním předpokladem nejen pro porozumění zkoumané problematice, ale zejména pro účinnou právní úpravu. Za účelem zajištění konzistentního přístupu států k bezpečnostním hrozbám prostřednictvím počítačových sítí, a zejména pro zajištění efektivní odpovědi na tyto hrozby, jsou důležité společné definice. Ty v (mezinárodním) právu zatím chybí. Zavedení jednotné mezinárodněprávní úpravy reagující na různé hrozby v oblasti tzv. „kybernetické bezpečnosti“¹⁶ je komplikované

¹³ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o počítačové kriminalitě, Sběrka mezinárodních smluv č. 104 /2013.

¹⁴ BROWN, Garry a Keira POELLET. The Customary International Law of Cyberspace. *Strategic Studies Quarterly* (Cyber Special Eddition), 2012, roč. 6, č. 3, s. 141.

¹⁵ GOLDSMITH, Jack. Future Challenges: Cybersecurity Treaties: A Skeptical View. *Hoover Institution, Stanford University Essays Collection* [online]. 2010 [cit. 20. 02. 2019].

¹⁶ Kybernetická bezpečnost je v současnosti i jedním ze studijních oborů, k jeho bližší obsahové náplni srov. např. MATYÁŠ, Václav. *Bezpečnost informačních technologií (Kybernetická bezpečnost)* [online]. [cit. 20. 02. 2019].

a zatím neúspěšné.¹⁷ Důvodů je celá řada,¹⁸ přičemž jedním z nich je i terminologická roztržičnost a neukotvenost klíčových pojmů, používání stejných pojmů v odlišných situacích, případně jejich chybějící definice. Státy, mezinárodní organizace i odborná nauka používají pojmy jako „kybernetická válka“, „počítačové operace“, „kybernetický útok“ či „počítačový útok“ mnohdy zaměnitelným způsobem, bez shodného chápání sdělovaného obsahu, což zhodnocení současného stavu značně ztěžuje. Například Tallinnský manuál popisuje pojem „kyber“ velice vágně jako „*označující vztah či vazbu s informační technologií*“.¹⁹ Nadto řada pojmů pochází z oboru informačních a komunikačních technologií (dále též „ICT“), který se „*stále ještě velmi rychle rozvíjí, což se sebou nese terminologickou explozí, doprovázenou duplicitním pojmenováním stejných jevů, a to přímo v dominantním jazyku oboru, angličtině*“.²⁰ Podle N. Schmitt, není v současné době „*stále jasná celá řada definic kybernetické problematiky. První kroky v jejich konceptualizaci a tedy širší interpretaci jsou klíčové. Nejedná se pouze o definici kyberprostoru jako takového, což je výzva přinejmenším sisyfovská*“.²¹

2.1 Původ pojmu „kyber“ a jeho (ne)přenositelnost do práva

Začneme-li obecným výkladem pojmu „kyber“, zjistíme, že se s ním lze v současnosti setkat v rozličných významech a kontextech: od nakupování na internetu (*cybershopping*) přes počítačovou válku (*cyber warfare*). Používají jej političtí představitelé i anarchisté, vědci i umělci.²² Jedná se o nadužívané, módní slovo s poněkud vyprázdněným obsahem. Původ slova kybernetika pochází ze starořeckého *kybernētikós*, jímž se ve 40. letech inspiroval význačný matematik a filozof z Massachusettského technologického institutu (MIT),

¹⁷ Podrobněji srov. SCHMITT, Michael. Classification of Cyber Conflict. *Journal of Conflict and Security Law*. 2012, roč. 17, č. 2, s. 245–260.

¹⁸ MAČÁK, Kubo. Is the International Law of Cyber Security in Crisis? In: PISSANIDIS, Nikolaos a kol. *8th International Conference on Cyber Conflict*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2016 [online]. [cit. 17. 01. 2019].

¹⁹ SCHMITT, M. a kol., 2013, op. cit.

²⁰ JIRÁSEK, Petr a kol. Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2013, s. 105, srov. s pojmem „kybernetický útok“ na s. 59.

²¹ SCHMIDT, Nikola. První kroky ke vzniku mezinárodního kybernetického bezpečnostního režimu. *NATOAktual.cz* [online]. 2013 [cit. 17. 01. 2019].

²² SHIRES, James a Max SMEETS. The Word Cyber Now Means Everything—and Nothing At All [online]. 2017 [cit. 20. 01. 2019].

Norbert Wiener a vytvořil slovo *cybernetics*.²³ Toto slovo – a zejména předpona „kyber“ – si poté začalo žít svým životem. Odborníci na kybernetiku přitom upozorňují, že slovo „kyber“ „*má pramálo společného s vědou kybernetika (tj. cybernetics)*.“²⁴ Kybernetika je věda, která se „*zabývá obecnými principy řízení a přenosu informací ve strojích, živých organismech a společenstvích*.“²⁵ Podobně výraz „kybernetický“ mnohdy „nahrazuje obecně (a nesmyslně) užívanou předponu „cyber“ – jako cyber-space, cyber-attack, cyber-defense.“²⁶ Nejen z těchto důvodů se příspěvek, pokud je to možné, pojímám jako je „kybernetická válka“ či „kybernetický útok“ vyhýbá. Pojem „kyber“ je nicméně nejen ve virtuálním prostoru již pevně „zasíťován“ a nelze jej ignorovat. Výrazy v příspěvku proto ponecháváme v jejich původní podobě tam, kde jsou používány samotnými autory výroku (např. projev H. Clintonové: „*V 21. století bude válka čím dál častěji probíhat v kyberprostoru*“),²⁷ případně jsou-li součástí právního textu (směrnice EU), určité definice (Tallinnský manuál) či oficiálního názvu (např. Spojené státy americké vytvořily jako součást své vojenské strategie tzv. Kybernetické velení – *United States Army Cyber Command*).²⁸

Řada autorů²⁹ navrhuje pojem „kyber“ (nejen) v kontextu počítačových hrozeb opustit a vrátit se zpět k zaužívané terminologii vyvinuté počítačovou vědou v 90. letech, tj. zejména k pojmům jako „počítačové operace“ a „počítačový útok“.³⁰ Ostatně s pojmem „počítačového útoku“ pracuje kromě

²³ WIENER, Norbert. *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: M.I.T. Press, Massachusetts, 1985, vii.

²⁴ ZELENÝ, Milan. *Co znamená ta předpona „cyber“ nebo „kyber“?* [online]. 2017 [cit. 15. 02. 2019].

²⁵ GARAN, Maryna. *Aplikovaná kybernetika: Úvod do předmětu* [online]. 2017 [cit. 15. 02. 2019].

²⁶ ZELENÝ, 2017, op. cit.

²⁷ SHIRES, 2017, op. cit.

²⁸ Blíže k náplni činnosti oficiální stránky *United States Army Cyber Command* [online]. [cit. 15. 02. 2019].

²⁹ GILES, Keir a William HAGESTAD. Divided by a Common Language: Cyber Definitions in Chinese, Russian and English. In: PODINS, Karlis a kol. *Proceedings of the 5th International Conference on Cyber Conflict*. Tallinn: NATO CCD COE Publications [online]. 2013 [cit. 25. 10. 2018]; FUTTER, Andrew. ‘Cyber’ semantics: why we should retire the latest buzzword in security studies. *Journal of Cyber Policy*, 2018, roč. 3, č. 2, s. 201–216.

³⁰ K tomu srov.: „[I] there is a strong case for retiring the term ‘cyber’ from both academic and policy discourse and debates, and letting it return to the world of science fiction from where it came from.“ In: FUTTER, 2018, op. cit.

doktríny³¹ i řada států (USA, Velká Británie, Izrael, Rusko, Čína) a mezinárodních organizací (zejm. NATO či OSN). Právĕ zmínĕné státy přitom patří k velmocem a/nebo tzv. zainteresovaným státům,³² které mají nejvyspĕlejší informační operační systĕmy a zároveň se v danĕ oblasti řadí k neaktivnějším. Jejich postoje jsou tudíř významné z hlediska tvorby obyĕejových pravidel. Nicménĕ praxe států zatím nevykazuje potřebné vlastnosti, tj. není stejnorodá, déledobá, opakovaná, nepřetržitá, rozšířená a reprezentativní natolik, aby představovala rodící se obyĕejová pravidla.³³ Právĕ naopak, např. Čína a Rusko z hlediska strategického preferují pojem „informace“³⁴ a širší pojetí tzv. informačních útoků, na rozdíl od USA a dalších států, které se zamĕřují na pojem „kyber“.³⁵

V kontextu České republiky³⁶ např. výkladový slovník Policejní akademie ĀR, přijatý pod záštitou Národního úřadu pro kybernetickou a informační bezpečnost a Národního bezpečnostního úřadu, rozlišuje tzv. „útok na počítačovou síť“, který definuje jako činnost realizovanou „za účelem narušit, blokovat, znehodnotit nebo zniĕit informace uložené v počítači anebo na počítačové síti, ĕi počítači anebo počítačovou síť samotnou.“³⁷ Tento typ útoku považuje za „urĕitý druh kybernetického útoku“, který poté definuje jako „útok na IT infrastrukturu, používá se nejĕastĕji v kontextu politicky ĕi vojensky motivovaných útoků“.³⁸ Není příliš jasné, proč slovník zavádí toto dvojí dělení bez jakéhokoliv vysvĕtlení

31 Srov. např. FUTTER, 2018, op. cit.; SILVER, Daniel. Computer Network Attack as a Use of Force under Article 2(4) of the United Nations Charter. In: SCHMITT, Michael a Brian T. O'DONELL (eds.). *Computer Network Attack and International Law*, Naval War College International Law Studies, ĕ. 76. Newport: Rhode Island, 2002.

32 MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné a pomĕr k jiným právním systĕmům*. 6. vyd. Brno-Plzeň: nakladatelství Doplnĕk a Vydavatelství a nakladatelství Aleš Āenĕk, s. r. o., 2014, s. 165.

33 Ibid., s. 163–167.

34 LEWIS, James, Andrew. Cyber Attacks, Real or Imagined, and Cyber War. *Center for Strategic and International Studies* [online]. 2011 [cit. 23. 03. 2019].

35 GILES, HAGESTAD, 2013, op. cit.

36 Srov. § 230 trestního zákoníku (neoprávnĕný přístup k počítačovĕmu systĕmu a nosiči informací), § 231 (opatření a přechovávání přístupového zařizení a hesla k počítačovĕmu systĕmu a jiných takových dat) a § 232 (poškození záznamu v počítačovĕm systĕmu a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti). Teroristický útok proti informačnímu systĕmu pak upravuje § 311 (2) (c). In: Zákon ĕ. 40/2009 Sb. K popisu aktuální legislativy blíže KUTA, Martin a kol. *Kyberterorismus – Úvod do problematiky, podoby a přehled aktů kybernetického terorismu, kybernetická bezpečnost, mezinárodní srovnání*. *Parlamentní institut: srovnávací studie ĕ. 5.383*. 2019, s. 6.

37 JIRÁSEK a kol, 2013, op. cit.

38 Ibid.

pojmu „kybernetický“, výstižně to však ilustruje výše popsanou sémantickou nejednoznačnost tohoto pojmu. Každopádně je (nejen z této definice) zřejmé, že počítačové útoky se mohou pohybovat v širokém spektru a jejich prostřednictvím lze způsobit jak méně významné škody, tak škody více než srovnatelné s útoky konvenčními zbraněmi, včetně ztrát na životech.

2.2 Mezinárodní, unijní a vnitrostátní úprava klíčových pojmů

Níže jsou představeny další definice pojmu „počítačový útok“, „kybernetický útok“ či „informační operace“. Jedná se o ukázkou smluvní definice (Úmluva o počítačové kriminalitě Rady Evropy), dále směrnice EU, která z této Úmluvy vychází a specifické pojetí „počítačového útoku“, které nabízí vojenské doktríny států či NATO.

Zatím jedinou mezinárodní smlouvou,³⁹ která se věnuje zásahům do počítačových systémů, je v tomto ohledu Úmluva o počítačové kriminalitě sjednaná na půdě Rady Evropy, jejímž cílem je mimo jiné i zavedení efektivního režimu mezinárodní spolupráce ve vztahu k trestným činům souvisejícím s informačními technologiemi. Článek 5 Úmluvy popisuje opatření proti zásahům do počítačových systémů a stanoví povinnost států takovýmto zásahům zabránit: „*Každá smluvní strana přijme legislativní a jiná opatření nezbytná k tomu, aby podle vnitrostátního práva bylo trestným činem jednání spočívající v úmyslném závažném protiprávním narušení fungování počítačového systému vložením, přenesením, poškozením, vymazáním, zhoršením kvality, změnou nebo potlačením počítačových dat.*“⁴⁰ Úmluva poskytuje určitý právní referenční rámec, nicméně vzhledem ke svému účelu a zaměření se nezabývá počítačovým útokem v námi řešeném kontextu.

Z Úmluvy o počítačové kriminalitě vychází i směrnice Evropského parlamentu a Rady o útocích na informační systémy.⁴¹ Směrnice definuje pojmy jako je „kritická infrastruktura“ a „informační systém“, nikoliv však

³⁹ GOLDSMITH, 2010, op. cit., s. 3.

⁴⁰ Úmluva o počítačové kriminalitě, op. cit.

⁴¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/40/EU ze dne 12. srpna 2013 o útocích na informační systémy a nahrazení rámcového rozhodnutí Rady 2005/222/SVV, odst. 7 [online]. [cit. 20. 03. 2019].

„kybernetický útok“, přesto, že jej opakovaně používá.⁴² „Útoky na informační systémy“ podle směrnice představují „rostoucí hrozbu jak v Unii, tak i v celosvětovém měřítku, a zvyšuje se obava z potenciálních teroristických anebo politicky motivovaných útoků na informační systémy, které jsou součástí kritické infrastruktury členských států a Unie.“⁴³ Útoky jsou považovány za ohrožení bezpečnosti a práva, a proto je třeba „reagovat na úrovni Unie a dosáhnout intenzivnější spolupráce a koordinace na mezinárodní úrovni“.⁴⁴ Narušení nebo zničení kritických infrastruktur v EU „by mělo závažné přeshraniční dopady“, z čehož plyne, že „opatření pro boj proti kybernetickým útokům by měla být doprovázena přísnými trestními sankcemi odpovídajícími závažnosti takových útoků.“⁴⁵ „Kritickou infrastrukturou“ směrnice rozumí „prostředky, systémy a jejich části nacházející se v členském státě, které jsou zásadní pro zachování nejdůležitějších společenských funkcí, zdraví, bezpečnosti, zabezpečení nebo dobrých hospodářských či sociálních podmínek obyvatel, jako jsou elektrárny, dopravní sítě nebo vládní sítě, a jejichž narušení nebo zničení by mělo pro členský stát závažný dopad v důsledku selhání těchto funkcí.“⁴⁶

Jakkoliv je žádoucí a vhodné sladění přísnosti trestněprávního postihu v členských státech EU, i z terminologie použité ve směrnici („politicky motivovaný útok“ či „ohrožení bezpečnosti“) je patrné, že útoky typu zničení kritické infrastruktury jako je např. elektrárna, mohou mít dalekosáhlé dopady jdoucí nad rámec trestní odpovědnosti fyzických osob. Vyřazením elektráren z provozu mohou být ochromena celá města, i jen částečným narušením výroby v továrnách může dojít ke ztrátám v řádech milionů eur, nebo dokonce i ztrátám na lidských životech. Jak uvedl jeden z ruských vojenských představitelů, závažný útok na energetický systém by se „díky katastrofickým následkům zcela vyrovnal použití zbraní bromadného ničení.“⁴⁷ Jako čistě spekulativní z hlediska přičitatelnosti jednání konkrétnímu státu, ale reálný z hlediska ztrát na životech, lze připomenout masivní výpadek

⁴² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/40/EU ze dne 12. srpna 2013 o útocích na informační systémy a nahrazení rámcového rozhodnutí Rady 2005/222/SVV, odst. 7 [online]. [cit. 20. 03. 2019].

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ *Testimony by Director of Central Intelligence George J. Tenet Before the Senate Committee on Government Affairs* [online]. 24. června 1998 [cit. 19. 11. 2018].

elektrického vedení v roce 2003 na východním pobřeží USA, který byl podle N. Schmitt „*dost možná kybernetický útok. V každém případě je zřejmé, že víc jak sto lidí v přímém důsledku tohoto výpadku proudu přišlo o život. Nepotvrdilo se kdo (nebo jaký stát) stál za tvorbou viru, který mohl způsobit kaskádový výpadek proudu. Také se nepotvrdilo, zda tato infekce přímo výpadek způsobila.*“⁴⁸ Vrátime-li se zpět do Evropy, uvedená směrnice má posloužit jako ukázka přístupu EU, která je v tomto ohledu samozřejmě limitována charakteristikou a dosahem svých legislativních aktů.⁴⁹ K tomu někteří autoři doplňují, že „*[d]íky rozvoji počítačových a informačních technologií, které udávají mezinárodní charakter kybernetických trestných činů, je efektivní ochrana počítačových dat nemyslitelná bez existence mezinárodního, resp. nadnárodního právního rámce, a to nejen mezi členskými státy Evropské unie, ale i v celosvětovém měřítku.*“⁵⁰ Otázkami ochrany informačních systémů, zvláště před teroristickými útoky, se zabývá i specializovaná agentura OSN – Mezinárodní telekomunikační unie (ITU).⁵¹ Pracuje s pojmem „kybernetického útoku“, který ovšem blíže nedefinuje.

Bližší definice nabízí vojenské doktríny jednotlivých států (případně NATO), ve kterých se uplatňují pojmy jako informační operace, informační válka a počítačový útok. Je zjevné, že informační operace, včetně počítačového útoku, se často používají právě v rámci vojenských operací. Primární zaměření příspěvku, jak bylo vysvětleno v úvodu, je na oblast *jus ad bellum*, přičemž ne každé použití síly vede k ozbrojenému konfliktu, který následně aktivuje použití mezinárodního humanitárního práva, tj. *jus in bello*. Jinými slovy, případné porušení čl. 2 odst. 4 Charty může, ale zároveň nemusí, vést k následné aplikaci humanitárního práva. Toto rozlišení je třeba mít na paměti. Nicméně i přesto, že *jus ad bellum* a *jus in bello* existují nezávisle na sobě, nelze *jus in bello* v rámci našeho výkladu (zejména v kontextu vojenské doktríny) zcela pominout. Informační operace, včetně počítačového útoku, bývají nedílnou součástí ozbrojených konfliktů (např. Sýrie, Írák či Ukrajina).

⁴⁸ SCHMIDT, 2013, op. cit.

⁴⁹ K tomu srov. např. VOLEVECKÝ, Petr. Kybernetická trestná činnost v mezinárodních dokumentech a v dokumentech ES/EU. *Trestní právo*, 2009, roč. 14, č. 7–8.

⁵⁰ VOLEVECKÝ, 2009, op. cit., s. 27.

⁵¹ K tomu blíže srov. Countering the Use of the Internet for Terrorist Purposes-Legal and Technical Aspects, Counter-Terrorism Implementation Task Force. *CTITF Publication Series* [online]. 2011 [cit. 15. 11. 2018].

Nejprve představíme obecný a zastřešující pojem „informační operace“, který lze například podle definice Armády USA chápat jako „*nasazení klíčových kapacit elektronického boje, prostředků k vedení operací v počítačových sítích, vedení psychologických operací, klamání a maskování, nasazení prostředků k zajištění ochrany vlastních jednotek, v součinnosti s podpůrnými a logistickými prostředky, s cílem ovlivnit nebo ochránit informace a informační systémy a ovlivnit rozhodovací proces nejvyšších velitelů*“.⁵² Podle Ministerstva obrany USA mohou informační operace zahrnovat například bezpečnostní, psychologické či vojenské operace, elektronické vedení války, fyzický útok a počítačový útok.⁵³ V době ozbrojeného konfliktu se informační operace zaměřují proti „určitému nepříteli a objektům, a jejich rozsah bude zahrnovat i akce destruktivního charakteru. Informační operace v době ozbrojeného konfliktu mohou přímo narušit systém velení a řízení protivníka, počítačové sítě, navádění zbraňových systémů či vytvářet klamné zdroje zpráv.“⁵⁴ Definice NATO se od americké liší mírou obecnosti, za informační operaci je považována „*vojenská funkce, která má za cíl poskytovat koordinaci vojenským informačním aktivitám k vytvoření zamýšleného efektu na vůli, pochopení a kapacity nepřítele, potencionálního nepřítele nebo jiné schválené strany tak, aby došlo k podpoře aliančních cílů v operaci*“.⁵⁵

Uplatněním informačních operací ve vojenské praxi a v podmínkách Armády České republiky se zabývá velitel střediska operací PSYOPS (psychologické operace), T. Novák, který upozorňuje na to, že v současnosti „*není problematice informačních operací v Armádě ČR věnována odpovídající pozornost. To může do budoucna způsobovat a představovat závažný problém. Zvláště bude-li Armáda ČR po boku spojenců vystavena technologicky vyspělému protivníkovi, který prvky informačních operací ve své strategii do značné míry využít bude*“.⁵⁶ Součástí informačních operací jsou i operace v počítačových sítích a elektronický boj,

⁵² Information Operations: Doctrine, Tactics, Techniques, and Procedures. Field Manual No. 3-13. *Washington: Headquarters, Department of the Army* [online]. 28. listopadu 2003 [cit. 15. 11. 2018].

⁵³ Joint Doctrine for Information Operations, Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 3-13, *US Department of Defense* [online]. 9. října 1998 [cit. 15. 11. 2018].

⁵⁴ Ibid. Srov. s Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 1-02. *US Department of Defense* [online]. 2001 (As Amended Through 15 February 2016 [cit. 15. 11. 2018].

⁵⁵ Allied Joint Doctrine for Information Operations. NATO: Brussels. *AJP-3.10* [online]. 2009 [cit. 15. 11. 2018].

⁵⁶ NOVÁK, 2014, op. cit.

jehož cílem „je provádět zejména elektronické útoky s cílem narušovat systém velení a řízení nepřítele. Novou oblastí útočných aktivit elektronického boje bude pravděpodobně přebírání kontroly nad zbraňovými systémy a prostředky nepřítele řízené počítačem nebo dálkovým signálem.“⁵⁷

Vojevní odborníci upozorňují, že vhodné využívání dostupných prostředků pro vedení informačních operací se stává jednou z nových „zbraní“ pro úspěšné plnění úkolů například i v mírových misích.⁵⁸ Na druhou stranu lze informačních operací, přesněji řečeno zpráv získaných prostřednictvím informačních operací, samozřejmě i účelně zneužít.⁵⁹ Spoléhání se na informační (zpravidla elektronické) systémy vyvolává závislost a závislost vytváří větší zranitelnost a snazší napadnutelnost elektronických cílů nejen v oblasti vojenské, ale i sociální, ekonomické, zdravotnické či politické.⁶⁰ Navíc napadení určité relativně bezvýznamné části rozsáhlého informačního systému může způsobit řetězovou reakci s dalekosáhlými důsledky.⁶¹ Například při operaci Pouštní bouře s cílem vytlačení iráckých vojsk z Kuvajtu musely informační systémy zvládnout odeslat přes 100 000 elektronických zpráv a provést přes 700 000 telefonních hovorů každý den.⁶² Jakékoli případné přerušení či narušení těchto informačních systémů by mělo závažné důsledky.

Počítačový útok, jako součást informačních operací, je pak např. podle Ministerstva obrany USA definován jako „operace za účelem přerušování, odepření, znehodnocení nebo zničení informací v počítačích či počítačových sítích nebo počítače či počítačové sítě samotné.“⁶³ Tallinský manuál v části věnované *jus in bello*, používá pojem „kybernetický útok“, jenž definuje jako „operace v kyberprostoru, at' už ofenzivní, nebo defenzivní, v jejímž důsledku je důvodné očekávat zranění či smrti osobám, nebo poškození či zničení věcí.“⁶⁴ Podstatou počítačového útoku je v každém případě spolehnout se na tok dat za účelem provedení útoku, a to bez ohledu na kontext, ve kterém se odehrává. Počítačový

57 NOVÁK, 2014, op. cit.

58 PROCHÁZKA, Josef. *Psychologické a informační operace – Organizace psychologické a informační kampaně v mírové misi SFOR II* [online]. 2001 [cit. 15. 11. 2018].

59 Ibid.

60 Ibid.

61 Ibid.

62 Testimony by Director of Central Intelligence George J. Tenet, 1998, op. cit.

63 Joint Doctrine for Information Operations, 1998, op. cit., s. 88.

64 SCHMITT a kol., 2013, op. cit., xix.

útok v době ozbrojeného konfliktu může „militarizovat“ předtím benigní předmĕty – počítače a počítačové systĕmy.⁶⁵ Počítačový útok umožňuje útočníkovi asymetricky zasáhnout tĕžištĕ odlišná od vojenských ozbrojených sil, zvláštĕ pak civilní obyvatelstvo⁶⁶. Armády některých států mohou jen stĕží uspĕt ve standardním vojenskĕm střetu s nejnĕvypĕlejšími státy svĕta. Svĕ aktivity upínají k možnostem boje ve virtuálním počítačovĕm svĕtĕ, který nejen státům, ale i nestátním aktĕrům nabízí globální dostupnost, možnost ohrozit bezpečenost státu, vojenskou efektivnost na základĕ momentu překvapení a značné míry anonymity, popření operace a snadné šíření útoku.⁶⁷ Bývalý ředitel Ústřední zpravodajské služby (dále jen „CIA“) G. Tenet se k tomuto problĕmu přímo vyjádřil ve svĕm vystoupení před senátním výborem: *„Pokud jde o informační válku, spousty zemĕ si uvĕdomují, že z hlediska konvenční vojenské konfrontace proti USA nemohou vybrát. Tyto zemĕ jsou si vĕdomy toho, že počítačové útoky – zahájenĕ mimo území USA – proti civilním počítačovĕm systĕmům v USA – představují druh asymetrickĕ možnosti, která jim může napomoci k vyrovnání sil během ozbrojeného útoku proti USA.“*⁶⁸ G. Tenet zároveň upozornil na potřebu vyhodnocení hrozeb nejen ze strany států, ale i nestátních aktĕrů, ponĕvadž k rozšiřování nebezpečných aktivit dochází na všech úrovních.⁶⁹ Jeden z ruských vojenských představitelů uvedl, že útok proti (pro stát) natolik důležitým cílům jako je dopravní či energetický systĕm by se *„díky katastrofickĕm následkům zcela vyrovnal použití zbraní hromadného ničení.“*⁷⁰ V čínskĕm kontextu bylo konstatováno, že *„protivníkovi, který by plánoval útok na USA, by postačovalo napadnout sofistikovanĕm způsobem bankovní počítačové systĕmy, což by vedlo k obrožení až zničení ekonomiky USA. Přehlĕdnutí této důležité oblasti a zamĕření se jednoduše na budování drabĕ armády je přirovnatelnĕ ke snaze postavit novou Maginotovu linii.“*⁷¹

Nad rámec nejednotnosti výše představeného pojmosloví je v neposlední řadě třeba zmínit další terminologické úskalí, které skýtá samotný pojem „útok“. V odborné nauce jsou jím obecnĕ popisovány v podstatĕ veškerĕ

65 PROCHÁZKA, 2001, op. cit.

66 Ibid.

67 Ibid.

68 Testimony by Director of Central Intelligence George J. Tenet, 1998, op. cit.

69 Ibid.

70 Ibid.

71 Ibid.

počítačové hrozby namířené proti informačním systémům, čímž jsou bezpečnostní incidenty různé intenzity zobecňovány a rozměňovány.⁷² Jak je rozebráno v následující kapitole, v mezinárodním právu se přitom jedná o klíčový pojem. Má zásadní význam jak pro *jus in bello* (definici útoků a rozsah aplikace stanoví článek 49 odst. 1 Dodatkového protokolu I z roku 1977 k Ženevským úmluvám z roku 1949), tak v rámci námi zkoumané oblasti *jus ad bellum* – použití síly, které lze kvalifikovat jako „ozbrojený útok“, opravňuje stát k výkonu práva na sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty OSN.

3 ZÁSADA ZÁKAZU POUŽITÍ SÍLY A POČÍTAČOVÝ ÚTOK PROTI KRITICKÝM INFRASTRUKTURÁM STÁTU

V tradičním mezinárodním právu představovalo použití síly v mezinárodních vztazích povolený prostředek uskutečňování zahraniční politiky.⁷³ Současné mezinárodní právo naopak stanoví kogentní zákaz použití síly či hrozby silou jako prostředku řešení sporů mezi státy. Základní zásada mezinárodního práva zakazující použití síly se kromě mezinárodního obyčejového práva nachází v článku 2 odst. 4 Charty OSN, který stanoví: „*Všichni členové se vystříbají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů*“. Lze zahájení počítačového útoku proti státu považovat za porušení článku 2 odst. 4 Charty, tj. za mezinárodně protiprávní chování? Odpověď na tuto otázku je nutno odvést od interpretace pojmu „použití síly“. Ohledně tohoto pojmu však stále přetrvávají v odborné nauce i mezi státy interpretační spory, k čemuž se přidružuje výše diskutovaná definiční nejasnost pojmu „počítačový útok“. Jak uvádí A. Cassese, konstrukce čl. 2 odst. 4 je složitá a téměř každý v něm pou-

⁷² K tomu srov. např. HARAŠTA, Jakub. Právní aspekty kybernetické bezpečnosti ČR – Hrozby a nástroje. *Revue pro právo a technologii*, 2013, roč. 4, č. 8, s. 76.

⁷³ MALÉNOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 326. Pro zajímavost srov. citaci pruského historika Heinricha von Treitschke (1834–1896), který hlásal následující: „*Národ, který propadne chimérické naději na věčný mír, nerybnutelně končí úpadkem. Dějiny postupně tvoří a ničí. Člověku, který věří v toto věčné dění, v toto věčné mládí naší rasy, je zřejmé, že válka je nerybnutelná nutnost. Že by se vesmír mohl navždy vzdát války, to je naprosto hloupá, ba nemravná myšlenka. Každý národ, a zvláště pak národ kulturně vysoko stojící, musí považovat velkou a spravedlivou válku za dobrodíní Prozřetelnosti, poněvadž probouzí nejvyšší ctnosti*.“, citováno z PAVLIK, Ján. *Kantova idea věčného míru a Evropská unie* [online]. [cit. 15. 11. 2018].

žitý pojem představuje interpretační výzvu.⁷⁴ Pojem „použití síly“ je proto nejprve podroben doktrinálnímu výkladu a analýze v souladu s obecným výkladovým pravidlem obsaženým v článku 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, pozornost je následně věnována taktĕž doplňkovému prostředku výkladu, tj. *travaux préparatoires* k Chartĕ OSN. Dalšími prostředky v rámci rozboru jsou zejména rozhodnutí MSD a názory nauky. Článek 59 Statutu MSD sice uvádí, že „rozhodnutí Dvora je závazné pouze pro strany a pouze pro případ, který byl rozhodnut“, nicménĕ nelze popřít, že názory MSD „mají významné účinky“, byt' nejsou „pramenem mezinárodního práva“.⁷⁵ Jak ostatně uvádí J. Malenovský zejména v souvislosti s rozbořem článku 38 Statutu MSD, „[r]ozhodnutí mezinárodních soudních orgánů a názory představitelů vědy mezinárodního práva je možno vnímat jako materiální prameny.“⁷⁶

3.1 Výklad článku 2 odst. 4 Charty OSN

Podle článku 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy o smluvním právu platí, že smlouvy mají být vykládány „v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvĕ v jejich celkové souvislosti, a rovnĕž s přihlédnutím k předmĕtu a účelu smlouvy.“⁷⁷ Článek 31 je mezinárodními kvazijudiciálními a judiciálními orgány považován za součást obyčejového práva, což potvrdil MSD v řadě rozhodnutí, včetně rozsudků ve věci *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan* (2002), ve věci *Kasikili/Sedudu Island* (1999) a v poradním posudku ve věci *Namibie* (1971).⁷⁸ Toto obecnĕ výkladové

⁷⁴ CASSSESE, Antonio. *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.

⁷⁵ K tomu více např. MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 192.

⁷⁶ J. Malenovský (zejména v souvislosti s rozbořem čl. 38 Statutu MSD) doporučuje vnímat rozhodnutí mezinárodních soudních orgánů a názory představitelů vědy mezinárodního práva jako materiální prameny. In: MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 191.

⁷⁷ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmlouvĕ o smluvním právu. Srov. různá pojetí výkladových pravidel státy v průběhu jednání o čl. 31–33 Vídeňské úmluvy. In: WETZEL, Ralf G. a Dietrich RAUSCHNING. *The Vienna Convention on the Law of Treaties: Travaux Préparatoires*. Frankfurt am Main: Metzner, 1978, s. 237–263.

⁷⁸ Srov. rozsudky MSD ze dne 17. prosince 2002 ve věci *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia)*, odst. 21–22 (I.C.J. Reports 2002, s. 625); ze dne 13. prosince 1999 ve věci *Kasikili/Sedudu Island (Botswana v. Namibia)*, odst. 18 (I.C.J. Reports 1999, s. 1045). Dále tĕž poradní posudek ze dne 21. června 1971 ve věci *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, s. 47. (I.C.J. Reports 1971, s. 16).

pravidlo může vyvolávat dojem, že pojem „síla“ by měl být vykládán striktně jako použití klasické fyzické ozbrojené síly.⁷⁹ V souladu s právě zmíněným by počítačový útok sám o sobě neporušoval článek 2 odst. 4 Charty OSN, poněvadž činnosti jako například přenos dat, jejich přerušování či zničení není palbou zbraní a nejsou tedy silovým prostředkem v souladu s obvyklým významem slova (jazykový výklad). Jinými slovy, prováděním těchto činností tak mohou být porušeny různé právní normy, nikoli však mezinárodněprávní režim upravující použití síly.⁸⁰ Nicméně, takovýto restriktivní výklad dostatečně nezohledňuje předmět a účel smlouvy (teleologický výklad), v našem případě Charty OSN. Vzhledem k zastřešujícímu účelu udržení mezinárodního míru a bezpečnosti (čl. 1 odst. 1 Charty) by bylo nežádoucí vnímat Chartu jako statický dokument. Zasadíme-li pojem „použití síly“ do „celkové souvislosti“ (kontextuální výklad), je třeba také upozornit na fakt, že na rozdíl od článku 51 Charty, který hovoří o „ozbrojeném útoku“, článek 2 odst. 4 nezmiňuje pojem „ozbrojená“ v souvislosti s pojmem „síla“, což má svůj význam. Stálý soud mezinárodní spravedlnosti v poradním posudku týkajícím se *Kompetenci Mezinárodní organizace práce* (1922) zdůraznil, že příslušné pojmy nelze vykládat odtrženě od celkového kontextu dané smlouvy.⁸¹ Podobně J. Malenovský v rámci výkladu Smlouvy o energetické chartě podotýká, že významným je „především výklad kontextuální“.⁸² V souladu s článkem 31 odst. 2 Vídeňské úmluvy o smluvním právu tak lze konstatovat, že každé ustanovení v rámci Charty OSN je nutno vnímat jako součást celku, bez zohlednění systémového kontextu není možné dosáhnout správného výkladu.

⁷⁹ K tomu blíže WELLER, Marc. An International Use of Force in Salisbury? *EJIL Talk!* [online] 14. března 2018 [cit. 07. 09. 2018] („Article 2 (4) of the UN Charter is traditionally interpreted to concern itself with kinetic force of sufficient intensity administered across borders through regular or irregular military means“).

⁸⁰ K tomu srov. např. RUYSS, Tom. The Meaning of ‘Force’ and the Boundaries of the Jus Ad Bellum: Are Minimal Uses of Force Excluded from UN Charter Article 2(4)? *The American Journal of International Law*, 2014, roč. 108, č. 2, s. 159–210.

⁸¹ *Competence of the International Labour Organization in regard to International Regulation of Conditions of Labour of Persons Employed in Agriculture*, Advisory Opinion, 1922 P.C.I.J. (ser. B) No. 2 (Aug. 12), odst. 24 [online]. [cit. 21. 11. 2018].

⁸² MALENOVSKÝ, Jiří. Implementace mezinárodních lidskoprávních rozhodnutí vnitrostátními orgány. In: SMEKAL, Hubert, Ladislav VYHNÁNEK a kol. *Beyond Compliance: Implementace mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 46.

Článek 31 odst. 3 doplňuje, že spolu s celkovou souvislostí bude brán zřetel zejména na „*jakoukoliv pozdější praxi při provádění smlouvy*“ a na „*každé příslušné pravidlo mezinárodního práva*.“ V reakci na rozvoj mezinárodního smluvního práva lze vysledovat posun v rozsudkové a posudkové činnosti MSD, který postupně zohlednil i použití evolutivního výkladu smluv,⁸³ zejména Charty OSN. MSD tak v poradním posudku ve věci *Namibie* konstatoval, že „*výklad nemůže zůstat neovlivněn následným rozvojem práva [...] Navíc, mezinárodní smlouva musí být vykládána a aplikována v rámci celého právního systému převládajícího v době interpretace*.“⁸⁴ Tím MSD potvrdil, co napsal již v roce 1946 E. Hambro, tj. že: „*Charta, jako jakákoliv psaná Ústava, bude živoucím nástrojem*.“⁸⁵ Podle R. Higgins je Charta mimořádným nástrojem, zahrnujícím ohromnou škálu různých možností.⁸⁶ Zatímco by v rámci evolutivního výkladu měly být brány v potaz všechny faktory, podle B. Simmy není jasné, které „*fenomény, okolnosti či vyjádření jsou nezbytné pro určení takového rozvoje*.“⁸⁷ Bezpochyby to bude zejména praxe států i orgánů OSN, nicméně jak uvedla Komise OSN pro mezinárodní právo v souvislosti s vypracováním Vídeňské úmluvy o smluvním právu, rozdíl mezi výkladem a modifikací smlouvy na základě pozdější praxe je mnohdy nejasný, „*i když z hlediska právního se jedná o odlišné procesy*“.⁸⁸

V neposlední řadě je třeba zmínit doplňkové prostředky výkladu v článku 32 Vídeňské úmluvy, včetně *travaux préparatoires*. Přípravné práce slouží mimo

⁸³ Téma evolutivního výkladu přesahuje možnosti příspěvku, více např. SINCLAIR, Ian McTaggart a Ian Robertson SINCLAIR. *The Vienna Convention of the Law of Treaties*. Manchester University Press, 1984, s. 140; NOVÝ, Zdeněk. Evolutionary Interpretation of International Treaties. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander a Naděžda ROZEHNALOVÁ (eds.). *Application and Interpretation of International Treaties. Czech Yearbook of International Law*, 2017, roč. VIII, s. 211.

⁸⁴ Namibia Advisory Opinion, 1971, op. cit., s. 31.

⁸⁵ POLLUX, *The Interpretation of the Charter of the United Nations*, 23 *British Yearbook of International Law*, 1946, s. 54 (E. Hambro psal pod jménem Pollux). Citováno z: COGAN, Jacob Katz a kol. *The Oxford Handbook of International Organizations*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 563.

⁸⁶ HIGGINS, Rosalyn. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 184.

⁸⁷ SIMMA, Bruno a kol. *The Charter of the United Nations: A Commentary*. 2. vyd. vol. I. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 25.

⁸⁸ „Although the line may sometimes be blurred between interpretation and amendment of a treaty through subsequent practice, legally the processes are distinct.“ In: *Yearbook of the International Law Commission* [online]. Vol. II. 1966, s. 236 [cit. 21. 11. 2018].

jiné k potvrzení významu, který vyplývá z použití článku 31 Vídeňské úmluvy.⁸⁹ V přípravných materiálech a záznamech týkajících se článku 2 odst. 4 Charty nelze najít žádný náznak, že by měl být vykládán restriktivně.⁹⁰ Naopak, z *travaux préparatoires* vyplývá, že slovní spojení „nebo jakýmkoli jiným způsobem“, bylo navrženo s presumpcí protiprávnosti jakékoliv hrozby silou či použitím síly.⁹¹ Většina států považovala znění článku 2 odst. 4 za dostačující a např. delegát USA zdůraznil, že „*úmyslem autorů původního textu bylo zahrnout absolutní všezahrnující zákaž; slovní spojení, nebo jakýmkoli jiným způsobem bylo navrženo s cílem zajistit, že nezůstanou žádné mezery.*“⁹² Zpravodaj Výboru č. 1 následně zdůraznil, že „*jednostranné použití síly nebo jakékoliv jiné donucovací opatření tohoto druhu je nepřijatelné.*“⁹³

Vyložíme-li tedy 2 odst. 4 v souladu s předmětem a účelem smlouvy (článek 1 odst. 1 Charty), v celkových souvislostech, včetně porovnání s článkem 51 Charty, který hovoří o „ozbrojeném útoku“, a se zohledněním *travaux préparatoires*, dospějeme k závěru, že pojem „použití síly“ je natolik široký („vše-zahrnující“), že nemusí nutně zahrnovat použití ozbrojené síly. Tento závěr potvrzuje i MSD ve věci *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní*, ve kterém zdůraznil nezbytnost „odlišit ty nejzávažnější způsoby použití síly (ty, které zakládají ozbrojený útok) od méně závažných způsobů“, přičemž i méně závažné způsoby představují porušení článku 2 odst. 4.⁹⁴ MSD podotkl, že vyzbrojování a výcvik guerillových jednotek, (nikoli však jejich prostá finanční podpora) je možno kvalifikovat jako použití síly státem, který tuto výzbroj a výcvik provádí.⁹⁵ Případ tudíž ilustruje, že i pro MSD se význam pojmu „použití síly“ neomezuje na úzký výklad pouhého zahájení fyzického útoku. Zároveň však nelze tento pojem vykládat a aplikovat tak

⁸⁹ K významu přípravných prací srov. např. TÝČ, Vladimír. Úvod do mezinárodního a evropského práva. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 42.

⁹⁰ BROWNLIE, Ian. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963, s. 267.

⁹¹ Blíže srov. Doc. 1123, I/8, 6 U.N.C.I.O. Docs. 65 (1945); Doc. 784, I/1/27, 6 U.N.C.I.O. Docs. 336 (1945); Doc. 885, I/1/34, 6 U.N.C.I.O. Docs. 387 (1945). In: SCHMITT, 2013, op. cit.

⁹² CHESTERMAN, Simon. *Just War or Just Peace*. New York: Oxford University Press, 2001, s. 49.

⁹³ *Ibid.* (překlad aut.).

⁹⁴ Případ *Nikaragua (Nicaragua v United States of America)*, 1986, op. cit., s. 101, odst. 191.

⁹⁵ *Ibid.*

extenzivně, že by to zahrnovalo i politické či ekonomické donucení,⁹⁶ které nezakládá porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN. Státy v rámci konference v San Francisku nakonec odmítly snahy zařadit ekonomický a politický nátlak jako použití síly.⁹⁷ Na rozdíl od politického či ekonomického donucení použití síly zpravidla způsobí nebo zamýšlí způsobit hmotné škody či lidská zranění a ztráty.

Na pozadí právě řečeného se nabízí praktická ukázka toho, jak státy mohou přistupovat k výkladu článku 2 odst. 4 Charty v netypických (tj. netradičních) kontextech, kterými je bezesporu nejen počítačový útok, ale např. i použití nervově paralytického jedu s vysoce smrtícími účinky. V roce 2018 došlo v britském Salisbury k použití nervově paralytické látky novičok proti bývalému dvojímu agentovi Sergeji Skripalovi a jeho dceři. Velká Británie z jednání viní příslušníky ruské tajné služby, tedy stát.⁹⁸ Britská premiérka T. Mayová v dopise zaslaném Radě bezpečnosti OSN hovořila o „útku na britskou půdu“, který je možno vnímat jako útok proti „mezinárodnímu pořádku“.⁹⁹ Stálý představitel Velké Británie v Radě bezpečnosti OSN uvedl, že této toxické látce bylo potenciálně vystaveno téměř 100 osob, a vzhledem k „potenciálně katastrofickým dopadům“ tento čin představuje pro Velkou Británii protiprávní použití síly, s přímým odkazem na porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN.¹⁰⁰ Velká Británie tím zřejmě zamýšlela vyslat vzkaz, že určité způsoby intervence jsou svojí povahou natolik závažné, že mohou transformovat právní povahu situace z „protiprávního vměšování“

⁹⁶ MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 326. K tomu srov. debatu provázející (neúspěšné) snahy zařadit ekonomický a politický nátlak jako použití síly v rámci Deklarace přátelských vztahů a spolupráce mezi státy: U.N. GAOR Special Comm. on Friendly Relations, U.N. Doc. A/AC.125/SR, 1970 [online]. [cit. 10. 11. 2018]. Srov. taktéž Rep. of the Special Comm. On Friendly Relations and Cooperation Among States, 1969, U.N. GAOR, 24th Sess., Supp. No. 19, s. 12 [online]. [cit. 10. 11. 2018].

⁹⁷ 6 U.N.C.I.O. Docs. 334, 609 (1945); Doc. 2, 617 (e) (4), 3 U.N.C.I.O. Docs. 251, 253–254 (1945). In: CHESTERMAN, 2001, op. cit.

⁹⁸ K tomu blíže vyjádření T. Mayové: „*Either the Russian State has attempted murder on British soil using a chemical weapon or Russia has lost control of its stockpile of nerve agents.*“ In: Letter dated 13 March 2018 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council. *S/2018/218* [online] 13. března 2018, s. 2 [cit. 15. 03. 2019].

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ WELLER, 2018, op. cit.

do protiprávního použití síly.¹⁰¹ Zatímco všichni členové Rady bezpečnosti OSN tuto událost odsoudili různými způsoby, např. jako „útok“, „incident“, nepřátelský akt“, „trestný čin“, nebo „ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti“, žádný ze států (kromě Velké Británie) se neuchýlil přímo k odkazu na článek 2 odst. 4 Charty.¹⁰² Při hodnocení situace je na jedné straně možno poukázat na rozsudek MSD ve věci *Nikaragua*, kde MSD kvalifikoval jako použití síly i „pouhé“ vyzbrojování a výcvik guerillových jednotek. Přeneseno na „útok v Salisbury“, nebylo by možné stejným způsobem kvalifikovat i použití vysoce smrtící chemické zbraně novičok? Na druhou stranu, v porovnání s dalšími (z hlediska faktických dopadů závažnějšími) událostmi, ke kterým došlo například na Novém Zélandu či v Malajsii, se situace nejeví tak jednoznačně. I přes téměř vojenský způsob potopení vlajkové lodi Greenpeace *Rainbow Warrior* u břehů Nového Zélandu – pomocí bomb nainstalovaných agenty francouzské tajné služby – a úmrtí jednoho člena posádky, nebyl tento útok označen za porušení čl. 2 odst. 4 Charty.¹⁰³ Stejně tak Malajsie neoznačila zabití Kim Čong-nama (nevlastního bratra severokorejského vůdce Kim Čong-una), který zemřel po po(u)žití bojové nervové látky VX, za použití síly ve smyslu článku 2 odst. 4 Charty.¹⁰⁴ Argument, že použití nervově paralytických látek proti osobám na území cizího státu zakládá „použití síly“ ve světle článku 2 odst. 4 Charty lze podle M. Wellera podpořit v situaci, kdy nerozlišující účinek těchto látek způsobí „významné ztráty“ (*significant casualties*).¹⁰⁵ Nicméně pozici Velké Británie, že *jakékoliv* použití toxických látek lze považovat za protiprávní použití síly, na základě jejich potenciálně rozsáhlého smrtícího dosahu,¹⁰⁶ bude nutné teprve otestovat prostřednictvím praxe států podobně jako v námi řešené problematice použití počítačového útoku proti kritickým infrastrukturám státu.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ *Rainbow Warrior (New Zealand v. France)*, France-New Zealand Arbitration Tribunal [online]. 30. dubna 1990 [cit. 18. 11. 2018].

¹⁰⁴ (Nyní již bývalý) malajský premiér Najib Razak uvedl, že „diplomatická krize skončila“. In: Kim Jong Nam's body flown out of Malaysia as crisis with North Korea winds down. *Radio Free Asia* [online]. 30. března 2017 [cit. 20. 11. 2018].

¹⁰⁵ WELLER, 2018, op. cit.

¹⁰⁶ Ibid.

3.2 Aplikace článku 2 odst. 4 Charty OSN: počítačový útok jako mezinárodně protiprávní chování porušující zákaz použití síly a jeho přičitatelnost státu

Po obecném výkladu článku 2 odst. 4 Charty se přesuneme k posouzení, zda lze jako protiprávní „použití síly“ kvalifikovat i počítačový útok, a pokud ano, za jakých podmínek. V této kapitole se nejprve věnujeme objektivnímu prvku mezinárodně protiprávního chování, tj. ověřujeme zda a za jakých podmínek představuje počítačový útok porušení zákazu hrozby silou či použití síly v čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Následně se zaměříme na subjektivní prvek mezinárodně protiprávního chování, tj. přičitatelnost počítačového útoku státu (prostřednictvím jednání či opomenutí).¹⁰⁷

3.2.1 Objektivní prvek mezinárodně protiprávního chování: počítačový útok jako porušení zákazu hrozby silou či použití síly

Stejně jako neexistuje všeobecně přijímaná mezinárodněprávní definice „použití síly“, neexistuje pochopitelně ani definice či shoda mezi státy na tom, co zakládá zakázané použití síly v kyberprostoru. Vždy bude záležet na faktech a okolnostech každého posuzovaného případu, a proto se takové určení „vzpírá mechanické a jasné definici.“¹⁰⁸ Počítačový útok a další formy informačních operací do určité míry zpochybňují převažující paradigma o konvenčním použití síly v mezinárodním právu. Počítačové útoky se mohou pohybovat v širokém spektru, jejich prostřednictvím lze způsobit méně významné škody, ale také škody více než srovnatelné s útoky konvenčními zbraněmi, včetně ztrát na životech. Potvrzením právě uvedeného je uznání kybernetického prostoru jako páté domény vedení bojových operací na summitu NATO ve Varšavě v roce 2016.¹⁰⁹ Aplikovatelnost mezinárodního práva na „kybernetické prostředí“ byla deklarována

¹⁰⁷ K tomu srov. INTERNATIONAL LAW COMMISSION. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries* [online]. OSN: 2001 [cit. 23. 11. 2018].

¹⁰⁸ SHARP, Walter. *Cyberspace and the Use of Force*. VA: Aegis Research Corp., 1999, s. 52. Citováno z: FOLTZ, Andrew. Stuxnet, “Schmitt Analysis”, and the Cyber “Use of Force” Debate. *Air War College* [online]. 15. února 2012, s. 5 [cit. 10. 11. 2018].

¹⁰⁹ NATO Recognises Cyberspace as a ‘Domain of Operations’ at Warsaw Summit. *CCDCOE.org* [online] [cit. 10. 3. 2018].

např. v Mezinárodní strategii pro kyberprostor Spojených států amerických.¹¹⁰ Bývalý hlavní právní poradce ministerstva zahraničí USA (a profesora mezinárodního práva), H. Hongju Koh uvedl, že závažné počítačové útoky mohou „za určitých okolností“ představovat porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN. Navíc konstatoval, že je v reakci na počítačový útok možné uplatnit výkon práva na sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty OSN.¹¹¹ Pracovní skupina založená Valným shromážděním OSN vydala v roce 2013 zprávu o aplikovatelnosti mezinárodního práva v počítačovém prostředí.¹¹² V té době se skupina skládala z 15 členských států OSN, včetně tří „kybervelmocí“, tj. USA, Ruska a Číny.¹¹³ Závěry skupiny tak lze považovat za určité vyjádření pozice ze strany řady států, včetně těch tzv. zainteresovaných. Nicméně zpráva obsahuje více otázek než odpovědí.¹¹⁴ Mezinárodní právo je aplikovatelné, ale které oblasti úpravy mezinárodního práva? Nestačí konstatovat, že „kyberprostor“ není „prostorem bezpráví“,¹¹⁵ je třeba specifikovat, *kteřá* konkrétní pravidla a *jakým* způsobem je možné je aplikovat na hrozby pocházející z (nebo prostřednictvím) počítačového prostředí. Zpráva však přináší více otázek než odpovědí.¹¹⁶

Pokud lze počítačový útok považovat slovy H. Koha za „určitých okolností“ za porušení článku 2 odst. 4 Charty, je bezesporu klíčové zjistit, jaké jednání toto porušení zakládá. Nejvýznamnější dokument, který se tomuto specifickému tématu uceleně věnuje, je Tallinnský manuál aplikace mezinárodního práva na kybernetickou válku (dále jen „Tallinnský manuál“),¹¹⁷ který byl vypracován Mezinárodní expertní skupinou pod záštitou kybernetického obranného centra excellence NATO (*Cooperative Cyber Defence Centre*

¹¹⁰ International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World. *The White House* [online]. 2011, s. 9 [cit. 10. 11. 2018].

¹¹¹ KOH, Harold Hongju. International Law in Cyberspace. *Harvard International Law Journal* [online]. 2012, roč. 54. [cit. 24. 02. 2019].

¹¹² United States Department of State. *Statement on Consensus Achieved by the UN Group of Governmental Experts On Cyber Issues* [online]. 7. června 2013 [cit. 10. 11. 2018].

¹¹³ MAČÁK, 2016, op. cit., s. 129.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 129.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 129.

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 129.

¹¹⁷ Tallinnský manuál poskytuje detailnější úpravu spíše v oblasti *jus in bello*, která ovšem netvoří součást našeho pojednání.

of *Excellence*, dále jen „NATO CCDCOE“).¹¹⁸ NATO CCDCOE iniciovalo tento vědecký projekt zejména v reakci na počítačové útoky v Estonsku, Gruzii a v dalších zemích. Manuál popisuje stav *de lege lata*, nezabývá se úpravou *de lege ferenda*.¹¹⁹ Je právně nezávazný, autoři však uvádí, že formulace pravidel v něm uvedených vychází z obyčejového práva, hojně odkazují na *Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování* (dále též „Návrh článků“) a rozhodnutí MSD. Hned v úvodu Tallinského manuálu je odkaz na poradní posudek MSD ve věci *Legality of threat or use of nuclear weapons*, kde bylo konstatováno, že články 2 odst. 4 a 51 „se aplikují ve vztahu k jakémukoliv použití síly bez ohledu na to, jaké zbraně byly použity“.¹²⁰ Mezinárodní expertní skupina se jednomyslně shodla, že vyjádření MSD je v této věci odrazem obyčejového práva a doplnila, že použití počítače namísto „klasických“ zbraní nemá žádný dopad na případnou kvalifikaci operace jakou „použití síly“.¹²¹ Ve věci *Průlivu Korfu* byla MSD zdůrazněna povinnost států „nenechat vědomě použít svoje území k jednání, které porušuje práva ostatních států“.¹²² V souladu s tím Mezinárodní expertní skupina zahrnuje do Tallinského manuálu pravidlo, které ve vztahu ke kontrole počítačové infrastruktury stanoví, že státy „nesmí vědomě umožnit použití kybernetické infrastruktury nacházející se na jejich území nebo pod jejich výlučnou vládní kontrolou k jednání, které může nepřetržitě ovlivnit či poškodit jiné státy.“¹²³

Pravidlo 1(7) Tallinského manuálu uvádí, že „kyber operace“ (*cyber operations*) namířené proti státu lze kvalifikovat jako porušení zákazu vměšování se do vnitřních záležitostí států¹²⁴ nebo porušení zákazu hrozby silou či pou-

¹¹⁸ Tallinský manuál však nepředstavuje oficiální pozici NATO: „*The Tallinn Manual is strictly an expression of opinions of the International Group of Experts and as such does not represent the official positions of the Centre or NATO. This will also be the status of Tallinn 2.0.*“ In: SCHMITT a kol., 2013, op. cit.

¹¹⁹ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 19.

¹²⁰ Legality of Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, op. cit., odst. 39.

¹²¹ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 45.

¹²² *Corfu Channel (U.K. v. Albania)* ze dne 9. dubna 1949 (I.C.J. Reports 1949, s. 4).

¹²³ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 33.

¹²⁴ „*Although not expressly set out in the United Nations Charter, the prohibition of intervention is implicit in the principle of the sovereign equality of States laid out in Article 2(1) of the United Nations Charter. It is mentioned in a number of treaties and United Nations resolutions, the most significant of which is the Declaration on Friendly Relations. According to the International Court of Justice, the principle is “part and parcel of customary international law”.*“ In: SCHMITT a kol., 2013, op. cit., 46. Srov. s článkem 2 odst. 1 Charty OSN.

žití síly (pravidla 10 až 12 Tallinnského manuálu). Pokud se kyber operace kvalifikuje jako „ozbrojený útok“, umožňuje státu využít právo na individuální či kolektivní sebeobranu (pravidlo 13). Pokud jednání nezakládá přímo ozbrojený útok, avšak jedná se o mezinárodně protiprávní chování, je poškozený stát oprávněn k provedení protiopatření (pravidlo 9).¹²⁵ Vzhledem k zaměření příspěvku na článek 2 odst. 4 Charty se omezíme na představení pravidel 10 až 12 Tallinnského manuálu. Pravidlo 10 Tallinnského manuálu uvádí: „*kybernetická operace, která představuje hrozbu silou nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů, je protiprávní.*“ Svoji dikcí toto pravidlo nápadně připomíná článek 2 odst. 4 Charty, přičemž slovní spojení „nebo jakýmkoli jiným způsobem“ zachycuje i ty způsoby použití síly, které přímo neohrožují územní celistvost nebo politickou nezávislost, ale přesto ohrožují základní zásady a cíle stanovené v článku 1 odst. 1 Charty OSN, tedy udržení míru a bezpečnosti. Pro účely článku 2 odst. 4 Charty tak tvoří určitou reziduální kategorii pokrývající případné mezery, kterou Y. Dinstein považuje přímo za „gravitační centrum“ tohoto článku.¹²⁶ Zda bude slovní spojení „nebo jakýmkoli jiným způsobem“, použité v Tallinnském manuálu, taktéž považováno za „gravitační centrum“ pravidla 10, zůstává otevřené.¹²⁷ Někteří autoři dávají do souvztažnosti i *územní celistvost a* „celistvost kyberprostoru kontrolovaného danou zemí.“¹²⁸ Území lze vnímat jako prostorový rámeček, jehož součástí je i „kyberprostor“. Území „*dává prostor ke zřízení a udržování institucí veřejných služeb, které stát obstarává,*“¹²⁹ přičemž k zásahu do chodu institucí veřejných služeb může dojít (a opakovaně došlo) právě prostřednictvím počítačového útoku, jak je ukázáno na případech níže. Podobně česká BIS v souvislosti s vyšetřováním „elektronických útoků s dopadem na chráněné zájmy ČR“ zdůrazňuje právě ochranu systémů „úřadů a institucí veřejné správy“.¹³⁰ Jinými slovy, zajištění územní celistvosti nepřed-

¹²⁵ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 26.

¹²⁶ DINSTEIN, Yoram. *War, Aggression and Self-Defence*. 3. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 82.

¹²⁷ Srov. Tallinnský manuál, pravidlo 10, odst. 2. In: SCHMITT a kol., 2013, op. cit. s. 45.

¹²⁸ BÍZIK, Vladimír. *Kyberbezpečnost a veřejná politika* [online]. 13. února 2016, s. 10 [cit. 10. 11. 2018].

¹²⁹ MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 89.

¹³⁰ BÍZIK, 2016, op. cit.

stavuje pouze ochranu proti změně státních hranic, ale „zahrnuje ochranu proti všem druhům intervence vůči území státu zvnějšku“.¹³¹ Původní návrh Charty OSN se vztahoval pouze k „použití síly“¹³² a až na návrh řady států včetně tehdejšího Československa byly zahrnuty pojmy „územní celistvost“ a „politická nezávislost“.¹³³

V pravidle 11 Tallinský manuál uvádí, že „kybernetická operace zakládá použití síly, pokud jsou její rozsah a důsledky srovnatelné s konvenční (*non-cyber*) operací, která dosahuje hranice použití síly.“ Při konstruování pravidla 11 se Mezinárodní expertní skupina (dále též „expertní skupina“) inspirovala případem *Nikaragua*, ve kterém MSD konstatoval, že rozsah a důsledky jednání (*scale and effects*) mají být brány v potaz při určování, zda je možné předmětnou situaci kvalifikovat jako „ozbrojený útok“.¹³⁴ Expertní skupina považovala tento přístup za užitečný a kritérium rozsahu a důsledků jednání použila jako pojmovou zkratku zachycující kvantitativní i kvalitativní faktory, které je třeba vzít v potaz při zjišťování, zda provedená kybernetická operace zakládá použití síly či nikoliv.¹³⁵ Nicméně poněkud nejasná analogie s konvenčním použitím síly – navzdory včlenění kritérií rozsahu a důsledků jednání – příliš světlá do zkoumané problematiky nevnáší.¹³⁶ Naopak nás odkazuje zpět k obecném výkladu pojmu „použití síly“, a tím odůvodňuje poměrně podrobnou analýzu věnovanou článku 2 odst. 4 výše. Pravidlo 11 zmiňuje počítačové operace, které jsou použity jako součást ekonomického nebo politického nátlaku, přičemž takovéto operace nejsou v žádném případě považovány za použití síly, což potvrzuje i postoj států k čl. 2

¹³¹ MARXEN, Christian. Territorial Integrity in International Law: Its Concept and Implications for Crimea. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2015, roč. 75, č. 1, s. 10. Srov. s LAUTERPACHT, Hersch a Larra Francis Lawrence OPPENHEIM (eds.). *International law: A Treatise. Vol. 2. Disputes, War and Neutrality*. 7. vyd. London; New York; Toronto: Longmans, Green and Co. 1952, s. 154.

¹³² Původní návrh článku 2 odst. 4 zněl: „*All members of the Organization shall refrain in their international relations from the threat or use of force in any manner inconsistent with the purposes of the Organization.*“ In: Dumbarton Oaks Proposal for the Establishment of a General International Organization, UNCIO Vol. III, 1 [online]. 1945 [cit. 16. 11. 2018].

¹³³ Austrálie, Bolívie, Brazílie, Československo, Ekvádor, Egypt, Etiopie, Mexiko, Peru, a Uruguay. Srov. UNCIO, Vol. VI, 556 et seq [online]. [cit. 16. 11. 2018].

¹³⁴ Případ *Nikaragua (Nicaragua v United States of America)*, 1986, op. cit., odst. 195.

¹³⁵ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 47.

¹³⁶ BRUNER, Tomáš. Z(a)tracení v kyberprostoru: Státy, online-útoky a mezinárodní právo [online]. 2014, s. 18 [cit. 16. 03. 2019].

odst. 4 Charty. Tallinnský manuál si opět bere na pomoc rozsudek MSD ve věci *Nicaragua*, na jehož základě dovozuje, že pokud MSD nepovažuje prostou finanční podporu guerillových jednotek za použití síly, podobně např. prosté financování haktivistické skupiny dopouštějící se počítačových útoků (např. v rámci vzpoury či povstání) se nekvalifikuje jako použití síly. Nicméně, je-li podle MSD vyzbrojování a výcvik guerillových jednotek možno kvalifikovat jako použití síly státem, který tuto výzbroj a výcvik provádí,¹³⁷ obdobně též poskytnutí malwaru (škodlivý software) organizované skupině a školení k použití v rámci „kybernetické operace“ proti jinému státu by teoreticky bylo možné považovat za použití síly.¹³⁸ Pravidlo 12 se týká hrozby použití počítačového útoku, kterou expertní skupina považuje z řady důvodů za problematickou pro bližší úpravu.¹³⁹

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že použití síly nemusí zahrnovat nasazení armády či jiných ozbrojených složek státu, naopak veškeré ozbrojené útoky jsou považovány za použití síly a *některé* počítačové operace, včetně počítačových útoků, je možno považovat za použití síly, jiné (resp. většinu) nikoliv.¹⁴⁰ Tyto výstupy Tallinnského manuálu ponechávají nevyřešenou otázku kvalifikace jednání, které nedosahuje intenzity ozbrojeného konfliktu, ale přesto zakládá použití síly. Jak uvedl vedoucí projektu Tallinnského manuálu, M. Schmitt, Mezinárodní expertní skupina byla „frustrována“¹⁴¹ nemožností stanovit jasnou hranici pro kvalifikaci předmětného jednání a proto do pravidla 11 zahrnula alespoň určitá kritéria, která mohou sloužit k bližšímu zhodnocení počítačových útoků. Jejich výčet je samozřejmě demonstrativní: závažnost (*severity*), bezprostřednost (*immediacy*), přímost (*directness*), míru narušení či agresivita (*invasiveness*) a měřitelnost následků (*measurability of effects*).¹⁴² V každém případě jednání, které má za cíl zranit či zabít člověka nebo poškodit či zničit objekt, je podle Tallinnského manuálu porušením článku 2 odst. 4 Charty.¹⁴³ V části věnované *jus in bello*,

¹³⁷ Případ *Nicaragua (Nicaragua v United States of America)*, 1986, op. cit.

¹³⁸ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 48.

¹³⁹ K tomu více SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 53.

¹⁴⁰ Srov. SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 49.

¹⁴¹ SCHMITT, Michael. The Law of Cyber Warfare: Quo Vadis? *Stanford Law and Policy Review*. 2014, roč. 25, č. 2, s. 280.

¹⁴² SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 49–50.

¹⁴³ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 49.

v pravidle 30, pak definuje Tallinský manuál počítačový útok jako „operace v kyberprostoru, at' už ofenzivní, nebo defenzivní, v jejímž důsledku je důvodné očekávat způsobení zranění či smrti osobám, nebo poškození či zničení věcí.“¹⁴⁴

3.2.2 Subjektivní prvek mezinárodně protiprávního chování: přičitatelnost počítačového útoku státu

Po zjištění, že počítačový útok může za „určitých okolností“ představovat porušení mezinárodněprávního závazku (tj. zákazu použití síly), je nezbytné zaměřit pozornost na subjektivní prvek mezinárodně protiprávního chování, tzn. přičitatelnost počítačového útoku státu (prostřednictvím jednání či opomenutí). Pravidlo 6 Tallinnského manuálu uvádí, že je nutné identifikovat porušitele a „obvykle jím musí být stát.“¹⁴⁵ Postižený subjekt je oprávněn požadovat okamžité ukončení takového chování, a podle okolností i ujištění či záruky, že se takové chování nebude opakovat.¹⁴⁶ Mezinárodně protiprávní chování zakládá i povinnost reparace. Tallinský manuál v pravidle 9 doplňuje, že postižený stát se vůči porušiteli může uchýlit k protiopatřením, včetně „kybernetických protiopatření“.¹⁴⁷ Přičitatelnost jednání konkrétnímu státu je však nejobtížnějším aspektem a tuto otázku se často nepodaří s jistotou zodpovědět; státy se „neodůvodněnému nařčení“ zpravidla brání s poukazem na to, že někdo jiný (typicky soukromé osoby) zneužil jejich počítačovou infrastrukturu. Jak uvádí N. Schmitt, díky „IPv4 neexistuje možnost jasně identifikovat uživatele před obrazovkou, a toho státy pochopitelně využívají. Žádný kybernetický útok nebyl doposud věrohodně přisouzen konkrétnímu státu.“¹⁴⁸ Porušitelem může být i soukromá osoba (at' již s vazbami na stát či nikoliv), Tallinský manuál konkrétně zmiňuje tzv. hacktivisty či hackery útočící z patriotických důvodů (*patriotic hackers*). Pravidlo 6 Tallinnského manuálu odkazuje na článek 8 *Návrhu článků*, který požaduje prokázat, že dané osoby jednali na základě pokynů státu, případně stát jejich chování

¹⁴⁴ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 106.

¹⁴⁵ LIN, Herbert. Offensive Cyber Operations and the Use of Force. *Journal of National Security Law & Policy* [online]. 2010, s. 77 [cit. 16. 03. 2019].

¹⁴⁶ MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 307.

¹⁴⁷ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 41.

¹⁴⁸ SCHMIDT, Nikola. 2013, op. cit.

řídil či kontroloval.¹⁴⁹ Z toho vyplývá, že pouhé povzbuzování či jiné vyjádření podpory nestátním aktérům není dostačující pro přičitatelnost takového chování státu.¹⁵⁰ Pravidlo 7 se zabývá příkladem spuštění „kybernetické operace“ z vládní počítačové infrastruktury, takové jednání může znamenat důkaz spojení dotčeného státu s probíhající operací, je však nedostatečným důkazem pro přičitatelnost chování danému státu. Podle Tallinnského manuálu totiž může delikvent „využít státní počítače jako „zombie“, aniž by o tom jejich uživatelé věděli.“¹⁵¹ U DDoS útoku (*distributed denial-of-service attack*)¹⁵² je možné „technickou analýzou zjistit tzv. IP adresu „zombie“ počítačů, které zahrnují server, v některých případech je možné dopátrat i IP adresu počítače samotného pachatele“, nicméně pouhý fakt, že tyto útoky „pocházejí z (IP adres počítačů na) území určitého státu“ nedostačují k tomu, aby za ně stát nesl mezinárodněprávní odpovědnost.¹⁵³ Tallinnský manuál v otázce přičitatelnosti počítačového útoku spáchaného soukromými osobami vychází z testu efektivní kontroly použitým MSD v případě *Nikaragua*, ovšem i pokud se podaří vypátrat IP adresy počítačů, bude prokázání efektivní kontroly nad hackery ve většině případů nereálné.¹⁵⁴

Přesto, že výstupy Tallinnského manuálu byly přijaty vesměs kladně a v praxi je na ně odkazováno,¹⁵⁵ řada autorů poznamenává, že se počítačové útoky

¹⁴⁹ „The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct.“ In: INTERNATIONAL LAW COMMISSION, 2001, op. cit.

¹⁵⁰ SCHMITT a kol, 2013, op. cit.

¹⁵¹ BRUNER, T. O možnostech právní ochrany před kybernetickým útokem ze zahraničí podle mezinárodního práva veřejného. *Právník* [online]. 2015, roč. 154, č. 4, s. 308–322 [cit. 16. 03. 2019].

¹⁵² DDoS útok (distributed denial-of-service attack) je označení „pro útok na internetovou službu či webovou stránku, při němž se útočníci snaží server zahltnit obrovským množstvím požadavků, které způsobí, že se server stane nedostupným pro normální uživatele.“ In: IT Slovník.cz [online]. [cit. 16. 03. 2019].

¹⁵³ BRUNER, 2015, op. cit.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ ADAMS, Michael. A Warning About Tallinn 2.0... Whatever It Says cz. *LawFare* [online]. 4. ledna 2017 [cit. 16. 03. 2019].

odehrávají do jisté míry v právním vakuu¹⁵⁶ a argumentují nutností přijetí nové právní úpravy.¹⁵⁷ Podle M. Waxmana nejenže zůstane počítačový prostor „velmi nejistým právním terénem“, ale navíc výklad článku 2 odst. 4 Charty bude vždy podléhat mocenským vlivům – v tomto směru vyzdvihuje důležitost přístupu k útokům ze strany USA a dalších států – zejména Ruska a Číny¹⁵⁸ Rusko se přímo k Tallinnskému manuálu vyjádřilo velmi kriticky, poněvadž „nemá zájem „uzavírat“ kyber útoky do právního rámce.“¹⁵⁹

4 Z VIRTUÁLNÍHO SVĚTA DO „REALITY“: UKÁZKY Z PRAXE

Situace popisované Tallinnským manuálem – zejména závažné útoky proti kritickým infrastrukturám státu, nikoliv běžná počítačová kriminalita či počítačová špionáž – byly považovány za převážně teoretické či velmi málo pravděpodobné.¹⁶⁰ Nicméně události v Estonsku v roce 2007, v Gruzii v roce 2008, objevení malwaru Stuxnet v roce 2010 nebo útoky proti elektrickým sítím způsobující blackout ve stovkách měst na Ukrajině (malware BlackEnergy) v roce 2016, postupně přesunuly problematiku z virtuální reality do té skutečné. Otázkou zůstává, zda lze tyto konkrétní počítačové útoky, z nichž některé způsobily hmotné škody, považovat za porušení zákazu použití síly ve světle článku 2 odst. 4 Charty, případně za jiné mezinárodně protiprávní chování.

Pravidlo 11 Tallinnského manuálu uvádí, že nexus mezi kybernetickou operací a vojenskou operací zvyšuje pravděpodobnost kvalifikace jednání jako použití síly.¹⁶¹ Zatímco příspěvek se zaměřuje na *jus ad bellum* a neřeší tudíž

¹⁵⁶ K tomu blíže JENSEN, Eric Talbot. Computer Attacks on National Infrastructure: A Use of Force Invoking the Right of Self-Defense. *Stanford Journal of International Law* [online]. 2002, roč. 28, s. 207–240 [cit. 16. 03. 2019]; DELUCA, Christopher D. The Need for International Laws of War to Include Cyber Attacks Involving State and Non-State Actors. *Pace International Law Review Online Companion* [online]. 2013, roč. 3, č. 9, s. 315 [cit. 16. 03. 2019]. Citováno z: BRUNER, 2014, op. cit., s. 19.

¹⁵⁷ Srov. např. HOISINGTON, Mathew. Cyberwarfare and the Use of Force Giving Rise to the Right of Selfdefense. *Boston Colledge International and Comparative Law Review* [online]. 2009, roč. 32, č. 2, s. 439–454 [cit. 20. 03. 2019]; SCHMIDT, 2013, op. cit.

¹⁵⁸ WAXMAN, Mathew C. Cyber-Attacks and the Use of Force: Back to the Future of Article 2(4). *The Yale Journal of International Law* [online]. 2011, roč. 36, č. 2, s. 458 [cit. 20. 03. 2019].

¹⁵⁹ SCHMIDT, 2013, op. cit.

¹⁶⁰ Kriticky k Tallinnskému manuálu srov. např. RID, 2012, op. cit.

¹⁶¹ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 51.

použití počítačového útoku během ozbrojeného konfliktu (*jus in bello*), jisté přesahy nelze úplně vyloučit, neboť mnohdy počítačový útok těsně předchází vojenské operaci, resp. ozbrojenému konfliktu. Počítačové útoky měly významné místo v mezinárodním ozbrojeném konfliktu mezi Ruskem a Gruzii v roce 2008. Konfliktu předcházelo napadení důležitých gruzínských vládních serverů.¹⁶² Jedná se o první příklad rozsáhlého počítačového útoku těsně propojeného s pozemními vojenskými operacemi. Počítačové útoky měly závažný informační a psychologický dopad, Gruzii v podstatě izolovaly od zbytku světa. Gruzie prohlásila, že tyto útoky jsou přičitatelné Rusku: „*Počítačová válka Ruska závažně poškodila řadu gruzínských webových stránek, včetně Ministerstva zahraničních věcí.*“¹⁶³

Zajímavé vyjádření poskytl významný ruský vojenský expert a vedoucí Centra vojenských prognóz, plukovník A. Tsyganok. Počítačové útoky popsal jako „součást větší informační války s Gruzii a západními médii“ a obvinil Gruzii z toho, že se uchýlila k počítačovým útokům jako první, proto „krátce na to následovala odpověď“, jejímž účelem bylo zcela znefunkčnit gruzínské (vládní) webové stránky.¹⁶⁴ Vzhledem k tomu, že Tsyganok hovořil o výměně (počítačových útoků) mezi dvěma státy těsně před a poté i v rámci probíhajícího ozbrojeného konfliktu, odpovídá to spíše „odpovědi ruského státu“ než spontánní akci tzv. hacktivistů.¹⁶⁵ Někteří autoři hovoří o „pasivní podpoře“ DDos ze strany ruské vlády,¹⁶⁶ nicméně přímé důkazy o zapojení Ruska chybí. Aplikujeme-li pravidlo 6 Tallinnského manuálu (resp. článek 8 *Návrhu článků*), nelze považovat za prokázané, že by hacktivisté jednali na základě pokynů Ruska, případně stát jejich chování řídil či kontroloval. Jak bylo uvedeno výše, povzbuzování či jiné vyjádření podpory nestátním aktérům není dostačující pro přičitatelnost takového chování státu, argumentem *a maiori ad minus* lze dovodit, že pouhá „pasivní podpora“ bude dostačující o to méně. Tallinnský manuál přímo k událostem v Gruzii

¹⁶² MCGAVRAN, Wolfgang. Intended Consequences: Regulating Cyber Attacks. *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* [online]. 2009, s. 265 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁶³ Ministry of Foreign Affairs of Georgia [online]. 29. srpna 2008 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁶⁴ TSYGANOK, Anatoly. Informational Warfare: A Geopolitical Reality. *Strategic Culture Foundation Online Magazine* [online]. 5. listopadu 2008 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁶⁵ CARR, Jeffrey. Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld, O'Reilly Media, 2011, s. 17.

¹⁶⁶ Ibid.

vedl, že nedošlo k hmotné škodě, ale byly přerušeny základní služby.¹⁶⁷ Na základě výše provedeného výkladu článku 2 odst. 4 Charty spojeného s odkazy na praxi států a pravidla 11 Tallinského manuálu (tj. měřítko rozsahu a důsledků ve světle judikatury MSD) lze uzavřít, že počítačové útoky, které předcházely ozbrojenému konfliktu, samy o sobě nepředstavovaly porušení zákazu použití síly ve světle článku 2 odst. 4 Charty. V porovnání s tím K. Geers z NATO CCDCOE uvedl, že pokud by se prokázala tvrzení, že Rusko je zodpovědné za počítačové útoky na německou ocelárnu¹⁶⁸ a turecké potrubní vedení,¹⁶⁹ takové jednání způsobující hmotné škody by se jako protiprávní „použití síly“ kvalifikovalo.¹⁷⁰

Faktem zůstává, že většina počítačových útoků, zejména těch, ke kterým dochází v době míru, se nebude kvalifikovat jako porušení článku 2 odst. 4 Charty. To ale neznamená, že takové jednání je v souladu s mezinárodním právem. Počítačový útok může podle konkrétních okolností posuzovaného případu znamenat především porušení obyčejové zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí státu, jak vyplynulo z rozboru situace v Gruzii, a stát v takovém případě může podniknout protiopatření, jak vyplývá z rozboru situace v Estonsku.¹⁷¹

V roce 2007 proběhly v Estonsku masivní DoS (*denial of service*, dále jen „DoS“) útoky způsobující odmítnutí služeb,¹⁷² zasaženy byly stránky prezidentského úřadu, parlamentu, ministerstev, redakcí důležitých sdělovacích prostředků a dvou estonských bank.¹⁷³ Estonské ministerstvo obrany srovnalo situaci s násilným uzavřením námořních přístavů a nazvalo útoky

¹⁶⁷ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 46.

¹⁶⁸ Hack Attack Causes ‘Massive Damage’ at Steel Works. *BBC News* [online]. 22 prosince 2014 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁶⁹ BOGLE, Ariel. A Cyber Attack May Have Caused a Turkish Oil Pipeline to Catch Fire in 2008. *Slate* [online]. 11. prosince 2014 [cit. 05. 09. 2018].

¹⁷⁰ K tomu blíže GEERS, Kenneth (ed.). *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015.

¹⁷¹ BUCHAN, Russel. Cyber Attacks: Unlawful Uses of Force or Prohibited Interventions? *Journal of Conflict and Security Law* [online]. 2012, roč. 17, č. 2, s. 211–227 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁷² WEISSBRODT, David. Cyber-Conflict, Cyber-Crime, and CyberEspionage. *Minnesota Journal of International Law* [online]. 2013, roč. 22, s. 349–350 [cit. 03. 09. 2018].

¹⁷³ Den před vypuknutím útoků byl uzavřen přístup k bronzové soše připomínající osvobození Tallinu Sovětským svazem. Tato socha byla o dva dny později odstraněna. In: RYAN, J. Michael. Elektronická válka: nová hrozba a naše rostoucí zranitelnost. *NATO Review* [online]. 2007 [cit. 03. 09. 2018].

„ohrožením národní bezpečnosti“.¹⁷⁴ Vedení NATO oznámilo, že počítačové útoky nepovažuje za vojenské napadení, tj. za ozbrojený útok.¹⁷⁵ Estonsko tak „bylo zbaveno možnosti apelovat na článek 5 Washingtonské smlouvy“, NATO následně poskytlo Estonsku pomoc v podobě zvláštní jednotky cvičené pro boj s počítačovými viry.¹⁷⁶ Není s určitostí jasné, zda útoky na Estonsko byly způsobeny na základě soukromé iniciativy (ruských) hackerů nebo zda je zde spojitost s ruskými státními orgány, i když řada indicií tomu napovídá.¹⁷⁷ M. Kaljurand, poradkyně estonského Ministerstva zahraničních věcí a estonská představitelka v pracovní skupině vládních expertů na otázky kyberbezpečnosti při OSN (*UN Group of Governmental Experts on Cybersecurity*) v tomto ohledu uvedla, že Estonsko požádalo Rusko o vyjasnění a poté přistoupilo ke konkrétním protiopatřením: „*jednotlivce zodpovědné za počítačové útoky jsme dali na tzv. Schengenskou černou listinu. Porovnejte to s tím, co udělaly USA po DNC události, vyhostily diplomaty [...]. V roce 2007 se jednalo i o tom, zda aktivovat čl. 4 nebo 5 Atlantické smlouvy. Ale odpověď byla velmi jednoduchá, tyto útoky nebyly ničivé, nikoho nezabili, pouze narušily naše elektronické zdroje.*“¹⁷⁸ Podle M. Kaljurand již v současnosti existuje určitá praxe států týkající se aplikace mezinárodního práva na tyto události: „*Máme příklady toho, jak státy reagují na kyber operace.*“¹⁷⁹

Mezi nejznámější počítačové útoky na kritické infrastruktury státu se bezesporu řadí napadení iránského jaderného programu. Počítačový kód Stuxnet v iránském jaderném zařízení na obohacování uranu Natanz změnil frekvenci otáček několika stovek centrifug, zničil tisíce centrifug a způsobil tak značnou hmotnou škodu.¹⁸⁰ Původ viru, který měl velice složitý kód i způsob fungování a nesl tak s největší pravděpodobností „podpis státu“,

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid. Srov. s pozdějším vyjádřením tehdejší ministryně zahraničních věcí USA, H. Clinton, v rámci vystoupení v NATO: „*in the 21st century, the spirit of collective defense must also include non-traditional threats*“. In: JOYNER, James. *Cyber Attacks and Article 5. Atlantic Council* [online]. 2. července 2010 [cit. 07. 09. 2018].

¹⁷⁶ RYAN, 2007, op. cit.

¹⁷⁷ OTTIS, Rain. *Analysis of the 2007 Cyber Attacks Against Estonia from the Information Warfare Perspective. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* [online]. [cit. 07. 09. 2018].

¹⁷⁸ CAVEGN, Dario. Marina Kaljurand: The Essence of the Tallinn Manual. *ERR News* [online]. 17. února 2017 [cit. 07. 09. 2018].

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 47.

se nepodařilo dohledat.¹⁸¹ Nepodložené důkazy směřují k Izraeli, s možnou podporou ze strany USA a Německa.¹⁸² Do počítačového kódu Stuxnet byl vložen „část textu Starého zákona, čímž jasně poukázal na spojitost s judaismem a křesťanstvím, které symbolicky spojují Izrael a USA“, jak podotýká N. Schmitt, „takové vodítko však stále nestačí k identifikování útočníka.“¹⁸³ Někteří autoři uvádí, že užití viru Stuxnet bylo „útokem na pomezí špionáže a sabotáže.“¹⁸⁴ Jiní autoři v souvislosti s počítačovým útokem proti Íránu namítají, že by bylo možné Stuxnet případně považovat za formu donucení.¹⁸⁵ K určení, zda použitím viru Stuxnet došlo k mezinárodně protiprávnímu jednání či nikoliv, je tak podle M. Rosciniho nutné zvážit: 1) zda je pokračování íránského jaderného programu mezinárodně protiprávním chováním ve světle závazků plynoucích ze Smlouvy o nešíření jaderných zbraní;¹⁸⁶ 2) zda stát(y), pokud nějaké, jsou porušením těchto závazků „poškozené“ či jinak oprávněné k použití protiopatření (zejm. články 42, 48 a 54 *Návrhu článků*);¹⁸⁷ 3) zda lze Stuxnet případně považovat i za „použití síly“ (protiopatření ve formě represálií sice představují okolnost vylučující protiprávnost, nemají však dopad na zákaz použití síly, jak uvádí i článek 50 (1) *Návrhu článků*).¹⁸⁸

Jestliže bylo použití viru Stuxnet protiprávním použitím síly, došlo ze strany porušitelů k porušení článku 2 odst. 1, odst. 3 a odst. 4 Charty OSN. Poněvadž protiopatření nemohou zahrnovat porušení kogentního zákazu použití síly,¹⁸⁹ je použití Stuxnetu mezinárodně protiprávním chováním i v případě, že Írán porušuje závazky ze Smlouvy o nešíření jaderných zbraní.¹⁹⁰ Pokud by Stuxnet nebyl považován za porušení článku 2 odst. 4

¹⁸¹ PORCHE, Izaak a kol. A Cyberworm that Knows no Boundaries. *JSTOR* [online]. 2011, s. 8 [cit. 07. 09. 2018]; COLLINS, Sean a Stephen McCOMBIE. Stuxnet: the emergence of a new cyber weapon and its implications. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* [online]. 2012, roč. 7, č. 1. [cit. 07. 09. 2018].

¹⁸² Srov. např. ZETTER, Kim. How Digital Detectives Deciphered Stuxnet, The Most Menacing Malware in History. *Wired* [online]. 7. listopadu 2011 [cit. 07. 09. 2018].

¹⁸³ SCHMIDT a kol., 2013, op. cit.

¹⁸⁴ WAXMAN, 2011, op. cit., s. 7.

¹⁸⁵ ROSCINI, Marco. Did Stuxnet breach the UN Charter's 'Principles'? *Arms Control Law* [online]. 9. října 2012 [cit. 07. 09. 2018].

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ MALENOVSKÝ, 2014, op. cit., s. 337 („Protiopatření nemohou porušovat podstatné mezinárodněprávní závazky, zejména závazky plynoucí z kogentních norem obecného mezinárodního práva.“).

¹⁹⁰ *Ibid.*

Charty, může být považován za porušení zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí státu, ledaže by byl kvalifikován jako protiopatření vůči pokračování íránského jaderného programu, resp. vůči porušení závazků plynoucích ze Smlouvy o nešíření jaderných zbraní.¹⁹¹ Vypovídající byla reakce, resp. mlčení íránských státních představitelů. Mlčení ostatních států může být pochopitelné, ale i samotnému Íránu trvalo pár let, než se k této události byl ochoten veřejně vyjádřit. Íránský ministr zahraničních věcí, A. Salehi se v rámci vystoupení v Radě bezpečnosti OSN zřejmě vůbec poprvé veřejně, oficiálně a přímo vyjádřil (i když nejmenoval výslovně použití viru Stuxnet) k počítačovým útokům, které kvalifikoval jako „projev jaderného terorismu a tudíž závažné porušení zásad Charty OSN a mezinárodního práva“, i když bez explicitního odkazu na porušení článku 2 odst. 4 Charty.¹⁹² Podle Tallinnského manuálu¹⁹³ a řady názorů nauky¹⁹⁴ se jednalo o použití síly, i když někteří autoři tuto kvalifikaci naopak rozporují.¹⁹⁵ Někteří členové Mezinárodní expertní skupiny byli dokonce toho názoru, že se jednalo o ozbrojený útok.¹⁹⁶ I pokud by bylo možné, mimo jiné na základě pravidla 11 Tallinnského manuálu a závěrů MSD ve věci *Nikaragua* (tj. zhodnocení rozsahu a důsledků jednání),¹⁹⁷ toto jednání považovat za protiprávní použití síly, otázkou zůstává prokázání přičitatelnosti jednání konkrétnímu státu.

5 ZÁVĚR

Základy internetového prostředí byly položeny před více než 20 lety. Shodnout se alespoň na základním předpokladu, a sice že mezinárodní

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² „As a country that not only whose nationals have been targeted by terrorist groups, but also its nuclear facilities have been subject to cyber attacks.“ In: Statement by H. E. Dr. Ali Akbar Salehi, Minister of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran, At the High Level Meeting on Countering Nuclear Terrorism [online] 28. září 2012 [cit. 07. 09. 2018].

¹⁹³ SCHMITT a kol., 2013, op. cit.

¹⁹⁴ Srov. např. SCHMITT, 2014, op. cit., s. 281; FOLTZ, 2012, op. cit., s. 2; BUCHAN, 2012, op. cit.

¹⁹⁵ BRUNER, 2014, op. cit.

¹⁹⁶ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 56.

¹⁹⁷ K tomu srov. situaci použití nervově paralytické látky v britském Salisbury proti bývalému dvojímu agentovi Sergeji Skripalovi a jeho dceři. Velká Británie veřejně tento útok kvalifikovala jako porušení článku 2 odst. 4 Charty. K tomu blíže: WELLER, 2018, op. cit.

právo je aplikovatelné na počítačové prostředí, však státům trvalo až do roku 2013.¹⁹⁸ V tomto roce vydala pracovní skupina založená Valným shromážděným OSN zprávu, která potvrzuje použití pravidel mezinárodního práva v kontextu závažných počítačových hrozeb.¹⁹⁹ V té době se skupina skládala z 15 členských států OSN, včetně tří „kybervelmocí“, tj. USA, Ruska a Číny.²⁰⁰ Závĕry pracovní skupiny tak lze považovat za vyjádření pozice ze strany řady států, včetně těch tzv. zainteresovaných. Nicménĕ zpráva obsahuje více otázek než odpovědí.²⁰¹ Mezinárodní právo je aplikovatelné, ale které oblasti úpravy mezinárodního práva? Nestačí konstatovat, že „kyberprostor“ není „prostorem bezpráví“,²⁰² je třeba určit, *kteřá* konkrétní pravidla a *jakým* způsobem je možné je aplikovat na hrozby pocházející z (nebo prostřednictvím) počítačového prostředí. Právĕ uvedené lze ilustrovat na faktu, že pracovní skupina na jednu stranu vyzdvihla ústřední postavení Charty OSN,²⁰³ na druhou stranu některé státy zpochybnily aplikaci humanitárního práva na operace probíhající v počítačovĕm prostředí.²⁰⁴ NATO v roce 2018 uvedlo, že se bude dále přizpůsobovat vyvíjejícím se „kyber hrozbám“ a v tomto směru potvrdilo závazek „jednat v souladu s mezinárodním právem, včetně Charty OSN, mezinárodního humanitárního práva a lidských práv.“²⁰⁵ Dále NATO

¹⁹⁸ „International law, and in particular the Charter of the United Nations, is applicable and is essential to maintaining peace and stability and promoting an open, secure, peaceful and accessible ICT environment.“ In: Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, UN Doc A/68/98 [online] 24. června 2013, s. 8, odst. 19 [cit. 24. 11. 2018].

¹⁹⁹ United States Department of State. Statement on Consensus Achieved by the UN Group of Governmental Experts On Cyber Issues [online] 7. června 2013 [cit. 24. 11. 2018].

²⁰⁰ MAČÁK, 2016, op. cit., s. 129.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, 2013, op. cit.

²⁰⁴ Srov. např. Annual Report to Congress US Office of the Secretary of Defense, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China [online]. 2011, s. 6 [cit. 24. 11. 2018] („China has not yet agreed with the U.S. position that existing mechanisms, such as International Humanitarian Law and the Law of Armed Conflict, apply in cyberspace.“); CHERNENKO, Elena. Russia Warns Against NATO Document Legitimizing Cyberwars. *Kommersant-Vlast* [online]. 29. kvĕtna 2013 [cit. 24. 11. 2018] (popisující skepticismus ruské vlády ve vztahu k Tallinnskĕmu manuálu obecnĕ a k aplikaci humanitárního práva na „kyberprostor“). Citováno z: MAČÁK, 2016, op. cit., s. 129.

²⁰⁵ NATO Brussels Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels [online]. 11.–12. července 2018, odst. 21 [cit. 25. 04. 2019].

konstatovalo, že „kyber hrozby a hybridní aktivity rozostřují hranice mezi mírem, krizí a ozbrojeným konfliktem“ a zopakovalo připravenost v případě hybridní války (*hybrid warfare*) „aktivovat čl. 5 Washingtonské smlouvy stejně jako v případě ozbrojeného útoku.“²⁰⁶

Na pozadí tohoto složitého právního terénu příspěvek zkoumal, zda může počítačový útok založit porušení zákazu použití síly ve smyslu článku 2 odst. 4 Charty OSN. Na základě rozboru formálních pramenů (tj. Charta OSN), rozsudkové i posudkové činnosti MSD, dostupné praxe států a doktríny dospěl k závěru, že za splnění určitých podmínek lze považovat použití počítačového útoku za porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN. Vzhledem k tomu, že použití síly nemusí zahrnovat nasazení armády či jiných ozbrojených složek státu, lze některé počítačové útoky kvalifikovat jako protiprávní použití síly, jiné (resp. většinu) nikoliv. Nicméně mezinárodněprávně závazná kritéria, která mohou sloužit k bližšímu zhodnocení počítačových útoků a tím i k stanovení jasné hranice pro kvalifikaci předmětného jednání jako použití síly zatím chybí – státy i odborná nauka se v hodnocení liší a přesná kritéria zůstávají nejasná. Proto byly v rámci rozboru použity i výstupy Tallinského manuálu, který obsahuje jako vodítko následující kritéria: závažnost, bezprostřednost, přímost, míru narušení a měřitelnost následků.²⁰⁷ Jednání, které má za cíl prostřednictvím „kybernetického útoku“ zranit či zabít člověka nebo poškodit či zničit objekt, je podle Tallinského manuálu porušením článku 2 odst. 4 Charty.²⁰⁸ Podle N. Schmidt je Tallinský manuál „dobrým krokem ke vzniku budoucího kybernetického režimu“, ale i jeho samotní autoři se netají tím, že „bez regulace kyberprostoru mezinárodním právem, které by reflektovalo manipulaci kritických dat jako použití síly dle článku 2 odst. 4 Charty OSN, současnou problematickou situaci nevyřešíme.“²⁰⁹ Neméně obtížná je samotná identifikace daného útočnicka (jednotlivec, stát, případně nestátní aktér jako např. teroristická organizace), který fakticky disponuje značnou mírou anonymity. S. Stern uvádí, že anonymita patří mezi hlavní problémy v počítačovém prostředí,²¹⁰ což lze pro účely mezinárodního práva přeložit jako zásadní

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 49–50.

²⁰⁸ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 49.

²⁰⁹ SCHMIDT, 2013, op. cit.

²¹⁰ The Steven E. Stern Workshop on Cyber-Terrorism-ICT16 [online]. 14. září 2016 [cit. 25. 04. 2019].

problém s přičitatelností jednání konkrétnímu státu, jak bylo demonstrováno na všech výše popsaných případech z praxe. Srovnávací studie vypracovaná pro potřeby Parlamentu ČR, která zhodnocuje případná „kybernetická rizika“ pro ČR, taktéž potvrzuje, že v praxi je velmi obtížné rozlišit, kdy lze „kybernetický útok“ kvalifikovat jako porušení článku 2 odst. 4 Charty OSN a identifikovat útočníka. Na základě kritérií „síly, prostředků a dosahu kybernetického útoku“ studie uvádí, že by „v extrémním případě bylo možné považovat takový útok za válečný akt“ s možností reagovat v sebeobraně v souladu s článkem 51 Charty OSN.²¹¹ Méně intenzivní formy „kybernetického útoku“ mohou být „prostředkem státní špionáže nebo omezené státní provokace“ a další, nejpravděpodobnější možností, je podle studie útok ze strany nestátních aktérů.²¹² Těmto variantám poté odpovídají „možnosti reakce státu podle mezinárodního práva“, přičemž rozlišení mezi těmito variantami „může v praxi přinášet potíže.“²¹³

Otázkou i nadále zůstává, zda je dostačující současné normy mezinárodního práva interpretovat ve světle vyvíjejících se počítačových hrozeb, anebo formulovat pravidla nová, např. ve formě mnohostranné smlouvy. Oba přístupy jsou legitimní.²¹⁴ Oba mají svá úskalí. Mezinárodní právo již mnohokrát prokázalo svoji adaptabilitu v reakci na „nové“ fenomény, aniž by bylo při každé takové příležitosti potřeba přetvořit stávající regulační rámec.²¹⁵ Problémem v námi zkoumané oblasti je však zdrženlivost států zapojit se do rozvoje a interpretace mezinárodního práva ve vztahu k počítačovým hrozbám, včetně počítačového útoku.²¹⁶ Státy se zdráhají jednoznačně zavázat k výkladu palčivých a nevyjasněných právních otázek a tím vyjádřit *opinio juris*.²¹⁷ Jasnou ukázkou byl rozbor použití viru Stuxnet. Jinými slovy, identifikovat předem určitá kritéria, která státy použijí za účelem určení, zda došlo k použití síly či nikoliv, se může jevit ze strany států (zatím) zřejmě i nežádoucí, poněvadž by tím mohly ztratit případnou strategickou

²¹¹ KUTA a kol., 2019, op. cit.

²¹² Ibid., s. 6.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ BÍZIK, 2016, op. cit., s. 10.

²¹⁵ MAČÁK, 2016, op. cit.

²¹⁶ MAČÁK, 2016, op. cit., s. 133.

²¹⁷ Ibid.

výhodu.²¹⁸ Státy tak do značné míry zvolily dobrovolný ústup ze scény, kam vstupují místo toho jiné, nestátní subjekty (Tallinnský manuál, případně Microsoft a jeho návrh *International Code of Conduct for Cyberspace* jsou toho názornou ukázkou).²¹⁹ Případně se úsilí směřuje do zakládání různých pracovních skupin v rámci mezinárodních organizací, které zatím nepřinášejí příliš hmatatelné výsledky. V listopadu 2018 první výbor Valného shromáždění OSN schválil vytvoření dalších dvou pracovních skupin, které byly založeny za účelem „rozvinout pravidla pro chování států v kyberprostoru“.²²⁰ Tyto dvě pracovní skupiny do určité míry navazují na předchozí pracovní skupinu (UN GGE), které se v roce 2017 nepodařilo předložit závěrečnou zprávu – diskuze ztroskotaly právě na nemožnosti dosáhnout společného stanoviska ohledně práv států reagovat na mezinárodně protiprávní chování spáchané prostřednictvím informačních a komunikačních technologií a aplikovatelnosti humanitárního práva.²²¹

Návrhy na vytvoření mezinárodní smlouvy jsou zatím taktéž neúspěšné. Společná rusko-čínská iniciativa vyústila v letech 2011 a 2015 ve dva návrhy předložené Valnému shromáždění OSN (tzv. *Code of Conduct for Information Security*), ostatní státy však návrh nepřijaly příliš kladně²²² a odborníci považují možnost přijetí mnohostranné „zastřešující“ smlouvy v blízké budoucnosti

²¹⁸ Srov. s argumentací L. Jiráčka, který uvádí, že jednotlivé velmoci nemusí mít zájem o „ztrátu komparativní výhody při řešení jednotlivých mezistátních konfliktů, které se v kybernetickém prostoru nabízejí“. In: JIRÁČEK, Luděk. *Aplikace mezinárodního práva v kybernetickém prostoru a regulace autonomních zbraňových systémů* [online]. 26. června 2017 [cit. 12. 02. 2019].

²¹⁹ MAČÁK, 2016, op. cit.

²²⁰ First Committee Approves 27 Texts, Including 2 Proposing New Groups to Develop Rules for States on Responsible Cyberspace Conduct [online] 8. listopadu 2018 [cit. 12. 02. 2019].

²²¹ Ibid.

²²² Srov. vyjádření Velké Británie: „We see the UNGGE discussion as the best means of taking forward these understandings and do not believe that attempts to conclude comprehensive multilateral treaties, codes of conduct or similar instruments would [not] make a positive contribution to enhanced international cybersecurity“ In: United Kingdom, Response to General Assembly resolution 68/243 *Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security* [online] 2014, s. 5 [cit. 12. 02. 2019]; podobně pozice Estonska: „starting negotiations on the draft Code of Conduct... would be premature“. In: KALJURAND, Marina. *United Nations Group of Governmental Experts: The Estonian Perspective*. Citováno z: MAČÁK, 2016, op. cit., s. 130.

za velmi nepravdĕpodobnĕ.²²³ Pokud by ke vzniku smlouvy v budoucnu došlo, bylo by v praxi velmi problematickĕ nastavit urĕitĕ kontrolní mechanismy, jelikoŕ jednotlivĕ státy s největší pravdĕpodobností „nebudou mít zájem o sledování sítí a systémů třetí stranou, respektive kontroly dodrŕování stanovených závazků.“²²⁴ Ve svĕtle výše uvedeného lze přisvĕdĕit závĕru, ke kterému dospívá J. Malenovský v jiném kontextu,²²⁵ jenŕ je vŕak plnĕ přenositelný do námi zkoumané problematiky, a sice, ŕe „[p]od dojmem nĕkterých aktuálních broŕeb, jejichŕ konkrĕtní podoba nebo míra ŕzávaŕnosti se pŕitom mĕní v ĕase a na nĕŕ nedává stávající mezinárodní právo efektivní odpovĕd“ mohou státy tĕhnout „k pŕebliŕžení mezinárodnĕprávních vzorů ŕŕeŕ.“²²⁶ Poĕítaĕový prostor tudĕŕ nadále zůstává „velmi nejistým právním terénem“²²⁷ a souĕasný stav „normativní nejednoznaĕnosti“²²⁸ vede k tomu, ŕe se poĕítaĕové operace, vĕetnĕ poĕítaĕových útoků, odehrávají do urĕitĕ míry ve vacuo iuris.

Literatura

Monografie a kapitoly z monografií

BROWNLIE, Ian. *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963. ISBN-13: 9780198251583.

CARR, Jeffrey. *Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld*. O'Reilly Media, 2011, s. 17. ISBN 978-1-449-31004-2.

CASSSESE, Antonio. *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986. ISBN 9024732476.

DINSTEIN, Yoram. *War, Aggression and Self-Defence*. 3. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, ISBN-13 978-0-521-85080-3.

²²³ WAXMANN, 2011, op. cit., s. 36. HATHAWAY, Oona a kol., *Law of Cyber-Attack* (2012). *Faculty Scholarship Series. 3852* [online] 2012 [cit. 12. 02. 2019].

²²⁴ JIRÁĕEK, 2017, op. cit.

²²⁵ J. Malenovský k tomuto závĕru dospívá v rámci problematiky implementace mezinárodních lidskoprávních rozhodnutí vnitrostátními orgány, nicménĕ svůj závĕr vztahuje nejen k odvĕtví ochrany lidských práv, ale k mezinárodnímu právu jako celku. In: MALENOVSKY, Jiŕí. Implementace mezinárodních lidskoprávních rozhodnutí vnitrostátními orgány. In: SMEKAL, Hubert a VYHNÁNEK, Ladislav a kol. *Beyond Compliance: Implementace mezinárodních lidskoprávních tĕles na národní úrovni*. Praha: Wolters Kluwer ĀR, 2018, s. 49.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ WAXMAN, 2011, op. cit., s. 458.

²²⁸ SCHMITT a kol., 2013, op. cit., s. 17.

- GEERS, Kenneth (ed.). *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015. ISBN 978-9949-9544-4-5.
- HIGGINS, Rosalyn. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 184. ISBN 0198764103.
- CHESTERMAN, Simon. *Just War or Just Peace*. New York: Oxford University Press, 2001, s. 49. ISBN 0-19-924337-9.
- JIRÁSEK, Petr a kol. *Výkladový slovník kybernetické bezpečnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2013. ISBN 978-80-7251-397-0.
- LAUTERPACHT, Hersch a OPPENHEIM, Larra Francis Lawrence (eds.). *International law: A Treatise. Vol. 2. Disputes, War and Neutrality*. 7. vyd. London; New York; Toronto: Longmans, Green and Co., 1952.
- MALENOVSKÝ, Jiří. Implementace mezinárodních lidskoprávních rozhodnutí vnitrostátními orgány. In: SMEKAL, Hubert a VYHNÁNEK, Ladislav a kol. *Beyond Compliance: Implementace mezinárodních lidskoprávních těles na národní úrovni*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 46. ISBN 978-80-7598-037-3.
- NOVOTNÁ, Kateřina. Mezinárodně právní důsledky použití počítačového útoku během mezinárodního ozbrojeného konfliktu. In: POLČÁK, Radim a Tomáš GRIVNA. *Kyberkriminalita a právo*. Praha: AUDITORIUM, 2008. ISBN 978-80-903786-7-4.
- RID, Thomas. *Cyber War Will Not Take Place*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN-13: 978-0199330638.
- SIMMA, Bruno a kol. *The Charter of the United Nations: A Commentary. Vol. I*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 25. ISBN-13 9780199639762.
- SINCLAIR, Ian, McTaggart a SINCLAIR, Ian, Robertson. *The Vienna Convention of the Law of Treaties*. Manchester University Press, 1984, s. 140. ISBN 0719014808.
- SCHMITT, Michael a kol. *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-1-107-02443-4.
- SCHMITT, Michael (ed.). *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. ISBN-13 978-1107177222.

TÝČ, Vladimír, *Právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 8021012242.

WIENER, Norbert. *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge: M.I.T. Press, Massachusetts, 1985. ISBN 0-262-23007-0.

WETZEL, Ralf G. a Dietrich RAUSCHNING. *The Vienna Convention on the Law of Treaties: Travaux Préparatoires*. Frankfurt am Main: Metzner, 1978, s. 237–263. ISBN: 3787505458.

Učebnice

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné a poměr ke jiným právním systémům*. 6. vyd. Brno-Plzeň: nakladatelství Doplněk a Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2014, s. 165. ISBN 978-80-7239-318-3.

TÝČ, Vladimír. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 42. ISBN 978-80-210-8899-3.

TÝČ, Vladimír. *Mezinárodní, české a unijní právo mezinárodních smluv*. Brno: Masarykova Univerzita, 2013, Učebnice č. 493. ISBN 978-80-210-6155-2.

Články

BROWN, Garry a Keira POELLET. The Customary International Law of Cyberspace. *Strategic Studies Quarterly* (Cyber Special Edition), 2012, roč. 6, č. 3.

HAMBRO, Edvard (píšíci pod pseudonymem POLLUX). The Interpretation of the Charter of the United Nations, 23 *British Yearbook of International Law*, 1946. In: COGAN, Jacob Katz a kol. *The Oxford Handbook of International Organizations*. Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-967220-2.

HARAŠTA, Jakub. Právní aspekty kybernetické bezpečnosti ČR – Hrozby a nástroje. *Revue pro právo a technologie*, 2013, roč. 4, č. 8, s. 76.

KUTA, Michal a kol. Kyberterorismus – Úvod do problematiky, podoby a přehled aktů kybernetického terorismu, kybernetická bezpečnost, mezinárodní srovnání. *Parlamentní institut: srovnávací studie č. 5.383*. 2019. ISSN 2533-4131.

MARXEN, Christian, Territorial Integrity in International Law: Its Concept and Implications for Crimea. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2015, roč. 75, č. 1.

- NOVÁK, Tomáš. Informační operace na pozadí současných ozbrojených konfliktů. *Vojenské rozhledy*, 2014, roč. 23 (55), č. 4.
- NOVÝ, Zdeněk. Evolutionary Interpretation of International Treaties. In: BĚLOHLÁVEK, Alexander a Naděžda ROZEHNALOVÁ (eds.). *Application and Interpretation of International Treaties. Czech Yearbook of International Law*, roč. VIII, 2017.
- RUYS, Tom. The Meaning of 'Force' and the Boundaries of the Jus Ad Bellum: Are Minimal Uses of Force Excluded from UN Charter Article 2(4)? *The American Journal of International Law*, 2014, roč. 108. ISSN 0002-9300.
- SCHMITT, Michael. Classification of Cyber Conflict. *Journal of Conflict and Security Law*, 2012, roč. 17, č. 2, s. 245–260. ISSN 1467-7954.
- SHARP, Walter. *Cyberspace and the Use of Force*. VA: Aegis Research Corp., 1999.

Elektronického články

- ADAMS, Michael. A Warning About Tallinn 2.0...Whatever It Says cz. *LawFare* [online]. 4. ledna 2017. Dostupné z: <https://www.lawfareblog.com/warning-about-tallinn-20-...-whatever-it-says>
- BÍZIK, Vladimír. *Kyberbezpečnost a veřejná politika* [online]. 13. února 2016, s. 10. Dostupné z: <https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2016/02/Kyberbezpečnost1.pdf>
- BOGLE, Ariel. A Cyber Attack May Have Caused a Turkish Oil Pipeline to Catch Fire in 2008. *Slate* [online]. 11. prosince 2014. Dostupné z: http://www.slate.com/blogs/future_tense/2014/12/11/bloomberg_reports_a_cyber_attack_may_have_made_a_turkish_oil_pipeline_catch.html
- BRUNER, T. O možnostech právní ochraně před kybernetickým útokem ze zahraničí podle mezinárodního práva veřejného. *Právník* [online]. 2015, roč. 154, č. 4, s. 308–322. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/hledat-v-archivu/detail-clanku.html?id>
- BIS. *Kybernetická bezpečnost* [online]. Dostupné z: <https://www.bis.cz/kyberneticka-bezpecnost/>

- BRUNER, Tomáš. *Z(a)traceni v kyberprostoru: Státy, online - útoky a mezinárodní právo* [online]. 2014, s. 18. Dostupné z: <https://moodle.prf.cuni.cz/mod/data/view.php?id=8&rid=435&lang=en>
- BUCHAN, Russel. Cyber Attacks: Unlawful Uses of Force or Prohibited Interventions? *Journal of Conflict and Security Law* [online]. 2012, roč. 17, č. 2, s. 211–227. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26296227>
- CAVEGN, Dario. Marina Kaljurand: The Essence of the Tallinn Manual. *ERR News* [online]. 17. února 2017. Dostupné z: <https://news.err.ee/121053/marina-kaljurand-the-essence-of-the-tallinn-manual>
- COLLINS, Sean a Stephen McCOMBIE. Stuxnet: the emergence of a new cyber weapon and its implications. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* [online]. 2012, roč. 7, č. 1. Dostupné z: <https://tandfonline.com/doi/abs/10.1080/18335330.2012.653198?src=recsys&journalCode=rpic20>
- DELUCA, Christopher D. The Need for International Laws of War to Include Cyber Attacks Involving State and Non-State Actors. *Pace International Law Review Online Companion* [online]. 2013, roč. 3, č. 9, s. 315. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/46712753.pdf>
- FOLTZ, Andrew. Stuxnet, “Schmitt Analysis”, and the Cyber “Use of Force” Debate. *Air War College* [online]. 15. února 2012, s. 5. Dostupné z: <https://www.hsdl.org/?view&did=816309>
- FUTTER, Andrew. ‘Cyber’ semantics: why we should retire the latest buzzword in security studies. *Journal of Cyber Policy*. 2018, roč. 3, č. 2, s. 201–216. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23738871.2018.1514417>
- GARAN, Maryna. *Aplikovaná kybernetika: Úvod do předmětu* [online]. 2017. Dostupné z: <http://www.ksa.tul.cz/getFile/id:3955>
- GILES, Keir a HAGESTAD, William. Divided by a Common Language: Cyber Definitions in Chinese, Russian and English. In: PODINS, Karlis a kol. *Proceedings of the 5th International Conference on Cyber Conflict*. Tallinn: NATO CCD COE Publications [online]. 2013. Dostupné z: <https://ccdcoe.org/library/publications/5th-international-conference-in-cyber-conflict-proceedings-2013>

- GOLDSMITH, Jack. Future Challenges: Cybersecurity Treaties: A Skeptical View. Hoover Institution, *Stanford University Essays Collection* [online]. 2010. Dostupné z: http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/FutureChallenges_Goldsmith.pdf
- HATHAWAY, Oona a kol., Law of Cyber-Attack (2012). *Faculty Scholarship Series*. 3852 [online] 2012. Dostupné z: https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/3852
- HOISINGTON, Mathew. Cyberwarfare and the Use of Force Giving Rise to the Right of Selfdefense. *Boston Colledge International and Comparative Law Review* [online]. 2009, roč. 32, č. 2, s. 439–454. Dostupné z: <https://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1 & article=1115 & context=iclr>
- CHERNENKO, Elena. Russia Warns Against NATO Document Legitimizing Cyberwars. *Kommersant-Vlast* [online]. 29. května 2013. Dostupné z: http://rbth.com/international/2013/05/29/russia_warns_against_nato_document_legitimizing_cyberwars_26483.html
- JENSEN, Eric Talbot. Computer Attacks on National Infrastructure: A Use of Force Invoking the Right of Self-Defense. *Stanford Journal of International Law* [online] 2002, roč. 28, s. 207–240. Dostupné z: https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1212 & context=faculty_scholarship
- JIRÁČEK, Luděk. *Aplikace mezinárodního práva v kybernetickém prostoru a regulace autonomních zbraňových systémů* [online]. 26. června 2017. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/na_analyzy/A170626_M02_015_JIRACEK_PRAVO.PD
- JOYNER, James. Cyber Attacks and Article 5. *Atlantic Council* [online]. 2. července 2010. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/cyber-attacks-and-article-5>
- KOH, Harold Hongju. International Law in Cyberspace. *Harvard International Law Journal* [online]. 2012, roč. 54. Dostupné z: <http://www.harvardilj.org/wp-content/uploads/2012/12/Koh-Speech-to-Publish1.pdf>
- LIN, Herbert. Offensive Cyber Operations and the Use of Force. *Journal of National Security Law & Policy* [online]. 2010, s. 77. Dostupné z: http://jnslp.com/wp-content/uploads/2010/08/06_Lin.pdf

- LEWIS, James, Andrew. Cyber Attacks, Real or Imagined, and Cyber War. *Center for Strategic and International Studies* [online]. Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/cyber-attacks-real-or-imagined-and-cyber-war>
- MATYÁŠ, Václav. *Bezpečnost informačních technologií (Kybernetická bezpečnost)* [online]. 2010. Dostupné z: <https://www.fi.muni.cz/catalogue2017/study-fields-html/mgr-bit-kb.html.cs>
- MACÁK, Kubo. Is the International Law of Cyber Security in Crisis? In: PISSANIDIS, Nikolaos a kol. *2016 8th International Conference on Cyber Conflict*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2016. Dostupné z: <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Art-09-Is-the-International-Law-of-Cyber-Security-in-Crisis.pdf>
- MCGAVRAN, Wolfgang. Intended Consequences: Regulating Cyber Attacks. *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* [online]. 2009, s. 265. Dostupné z: <http://connection.ebscohost.com/c/opinions/47598618/intended-consequences-regulating-cyber-attacks>
- OTTIS, Rain. Analysis of the 2007 Cyber Attacks Against Estonia from the Information Warfare Perspective. *NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* [online]. Dostupné z: https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/Ottis2008_AnalysisOf2007FromTheInformationWarfarePerspective.pdf
- PAVLÍK, Ján. *Kantova idea věčného míru a Evropská unie* [online]. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/pavl2-04.pdf>
- PROCHÁZKA, Josef. Psychologické a informační operace - Organizace psychologické a informační kampaně v mírové misi SFOR II. *army.cz* [online]. 2001. Dostupné z: http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_1/82.htm
- ROSCINI, Marco. Did Stuxnet breach the UN Charter's 'Principles'? *Arms Control Law* [online]. Dostupné z: <https://armscontrollaw.com/2012/10/09/did-stuxnet-breach-the-un-charters-principles/>
- RYAN, J. Michael. Elektronická válka: nová hrozba a naše rostoucí zranitelnost. *NATO Review* [online]. 2007. Dostupné z: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue4/czech/analysis2.html>

- SILVER, Daniel. Computer Network Attack as a Use of Force under Article 2(4) of the United Nations Charter. In: SCHMITT, Michael a Brian T. O'DONELL. *Computer Network Attack and International Law*, Naval War College International Law Studies, č. 76. Newport: Rhode Island, 2002. Dostupné z: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1398&context=ils>
- SCHMITT, Michael. The Law of Cyber Warfare: Quo Vadis? *Stanford Law and Policy Review* [online]. 2014, roč. 25, č. 2, s. 280. Dostupné z: <https://law.stanford.edu/publications/law-cyber-warfare-quo-vadis/>
- SCHMITT, Michael a kol. *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare* [online]. 2013. Dostupné z: <http://csef.ru/media/articles/3990/3990.pdf>
- PORCHE, Izaak a kol. A Cyberworm that Knows no Boundaries. *JSTOR* [online]. 2011, s. 8. Dostupné z: www.jstor.org/stable/10.7249/op342osd.
- SCHMIDT, Nikola. První kroky ke vzniku mezinárodního kybernetického bezpečnostního režimu. *NATOAktual.cz* [online]. 2013. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/prvni-kroky-ke-vzniku-mezinarodniho-kybernetickeho-bezpecnostniho-rezimu-1b7-/na_analyzy.aspx?c=A130902_094044_na_analyzy_m02
- SHIRES, James, SMEETS, Max. *The Word Cyber Now Means Everything—and Nothing At All* [online]. 2017. Dostupné z: <https://slate.com/technology/2017/12/the-word-cyber-has-lost-all-meaning.html>
- TSYGANOK, Anatoly. Informational Warfare: A Geopolitical Reality. *Strategic Culture Foundation Online Magazine* [online]. 5. listopadu 2008. Dostupné z: https://www.rbth.com/articles/2008/11/05/051108_strategic.html
- WAXMAN, Mathew C. Cyber-Attacks and the Use of Force: Back to the Future of Article 2(4). *The Yale Journal of International Law* [online]. 2011, roč. 36, č. 2, s. 458. Dostupné z: <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjil/vol36/iss2/5>
- WEISSBRODT, David. Cyber-Conflict, Cyber-Crime, and CyberEspionage. *Minnesota Journal of International Law* [online]. 2013, roč. 22, s. 349–350. Dostupné z: http://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1227&context=faculty_articles

WELLER, Marc. An International Use of Force in Salisbury? *EJIL Talk!* [online]. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/an-international-use-of-force-in-salisbury>

ZELENÝ, Milan. *Co znamená ta předpona „cyber“ nebo „kyber“?* [online]. 2017. Dostupné z: <http://www.milanzeleny.com/cs-CZ/stranky/1/-/0/489/co-znamena-ta-pedpona-cyber-nebo>

ZETTER, Kim. How Digital Detectives Deciphered Stuxnet, The Most Menacing Malware in History. *Wired* [online]. Dostupné z: <https://www.wired.com/2011/07/how-digital-detectives-deciphered-stuxnet/>

Judikatura

Corfu Channel (U.K. v. Albania) ze dne 9. dubna 1949 (I.C.J. Reports 1949, s. 4).

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), ze dne 27. června 1986 (I.C. J. Reports 1986).

Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia), ze dne 17. prosince 2002, (I.C.J. Reports 2002, s. 625).

Kasikili/Sedudu Island (Botswana v. Namibia) ze dne 13. prosince 1999, odst. 18 (I.C.J. Reports 1999, s. 1045).

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) ze dne 21. června 1971, s. 47. (I.C.J. Reports 1971, s. 16).

Competence of the International Labour Organization in regard to International Regulation of Conditions of Labour of Persons Employed in Agriculture, Advisory Opinion, 1922 P.C.I.J. (ser. B) No. 2 (Aug. 12), [online]. Dostupné z: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1922.08.12_ILC_competence1.htm

Rainbow Warrior (New Zealand v. France), France-New Zealand Arbitration Tribunal [online]. 30. dubna 1990. Dostupný z: <https://web.archive.org/web/20091229222010/http://www.ilj.org/courses/documents/RainbowWarrior.pdf>

Ostatní

Společné sdělení Evropskému parlamentu, Evropské Radě a Radě. *Zvýšení odolnosti a posílení kapacit pro řešení hybridních hrozeb* [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018JC0016&from=EN>

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/40/EU ze dne 12. srpna 2013 o útocích na informační systémy a nahrazení rámcového rozhodnutí Rady 2005/222/SVV, odst. 7 [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040 & from=EN>
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o počítačové kriminalitě, Sběrka mezinárodních smluv č. 104 /2013.
- Yearbook of the International Law Commission* [online]. Vol. II. 1966, s. 236. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1966_v2.pdf
- U.N. GAOR Special Comm. on Friendly Relations, U.N. Doc. A/AC.125/SR, 1970 [online]. Dostupné z: <http://legal.un.org/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
- Rep. of the Special Comm. On Friendly Relations and Cooperation Among States, 1969, U.N. GAOR, 24th Sess., Supp. No. 19. Dostupné z: https://library.un.org/sites/library.un.org/files/itp/a24_0_0.pdf
- INTERNATIONAL LAW COMMISSION. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. OSN, 2001 [online]. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
- Dumbarton Oaks Proposal for the Establishment of a General International Organization, UNCIO Vol. III, 1 [online]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/1300969/files/UNIO-Volume-3-E-F.pdf>
- UNCIO, Vol. VI, 556 et seq [online]. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/1300969?ln=en>
- Report of the Group of Governmental Experts on Developments in the Field of Information and Telecommunications in the Context of International Security, UN Doc A/68/98 [online] 24. června 2013. Dostupné z: <http://www.unidir.org/files/medias/pdfs/developments-in-the-field-of-information-and-telecommunications-in-the-context-of-international-security-2012-2013-a-68-98-eng-0-518.pdf>
- United States Department of State. Statement on Consensus Achieved by the UN Group of Governmental Experts On Cyber Issues [online] 7. června 2013. Dostupné z: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/06/210418.htm>

Annual Report to Congress US Office of the Secretary of Defense, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China [online]. 2011. Dostupné z: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2011_CMPR_Final.pdf

NATO Brussels Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels [online]. 11-12. července 2018. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=uk

First Committee Approves 27 Texts, Including 2 Proposing New Groups to Develop Rules for States on Responsible Cyberspace Conduct [online] 8. listopadu 2018. Dostupné z: <https://www.un.org/press/en/2018/gadis3619.doc.htm>

United Kingdom, Response to General Assembly resolution 68/243 *Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security* [online] 2014. Dostupné z: <https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2014/07/UK.pdf>

NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. *NATO Recognises Cyberspace as a 'Domain of Operations' at Warsaw Summit* [online]. Dostupné z: <https://ccdcoe.org/nato-recognises-cyberspace-domain-operations-warsaw-summit.html>

The Steven E. Stern Workshop on Cyber-Terrorism-ICT16 [online]. 14. září 2016. Dostupné z: <https://www.ict.org.il/Article/1852/the-steven-e-stern-workshop-on-cyber-terrorism-ict16>

Statement by H. E. Dr. Ali Akbar Salehi, Minister of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran, At the High Level Meeting on Countering Nuclear Terrorism [online] 28. září 2012. Dostupné zde: <https://www.iran-un.org>

Testimony by Director of Central Intelligence George J. Tenet Before the Senate Committee on Government Affairs [online]. 24. června 1998. Dostupné z : https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/1998/dci_testimony_062498.html

United States Army Cyber Command [online]. Dostupné z: <https://www.arcyber.army.mil/Organization/About-Army-Cyber/>

- The White House. International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World [online]. 2011, s. 9. Dostupné z: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf
- IT Slovník.cz [online]. Dostupné z: <https://it-slovník.cz/pojem/ddos-utok>
- Ministry of Foreign Affairs of Georgia [online]. 29. srpna 2008. Dostupné z: http://georgiamfa.blogspot.com/2008_08_01_archive.html
- United States Department of State. *Statement on Consensus Achieved by the UN Group of Governmental Experts On Cyber Issues* [online]. 7. června 2013. Dostupné z: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/06/210418.htm>
- Countering the Use of the Internet for Terrorist Purposes-Legal and Technical Aspects, Counter-Terrorism Implementation Task Force, CTITF Publication Series [online]. 2011. Dostupné z: https://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/ctitf_interagency_wg_compendium_legal_technical_aspects_web.pdf
- Information Operations: Doctrine, Tactics, Techniques, and Procedures. *Field Manual No. 3-13*. Washington: Headquarters, Department of the Army [online]. 28. listopadu 2003. Dostupné z: <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-13-2003.pdf>
- Joint Doctrine for Information Operations, Joint Chiefs of Staff, *Joint Publication 3-13*, US Department of Defense [online]. 9. října 1998. Dostupné z: http://www.c4i.org/jp3_13.pdf
- Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Chiefs of Staff, *Joint Publication 1-02*, US Department of Defense [online]. 2001 (As Amended Through 15 February 2016). Dostupné z: https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf
- Allied Joint Doctrine for Information Operations. NATO: Brussels *AJP-3.10* [online]. 2009. Dostupné z: <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- NATO Recognises Cyberspace as a ‘Domain of Operations’ at Warsaw Summit. *CCDCOE.org* [online] NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Dostupné z: <https://ccdcOE.org/nato-recognises-cyberspace-domain-operations-warsaw-summit.html>

Letter dated 13 March 2018 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council. *S/2018/218* [online]. 13. března 2018, s. 2. Dostupné z: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_218.pdf

Kim Jong Nam's body flown out of Malaysia as crisis with North Korea winds down. *Radio Free Asia* [online]. 30. března 2017. Dostupný z: <https://www.refworld.org/docid/58f9cb9da.html>

Hack Attack Causes 'Massive Damage' at Steel Works. *BBC News* [online]. 22 prosince 2014. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/technology-30575104>.

MEZINÁRODNĚ-SOUKROMOPRÁVNÍ TVÁŘ PROFESORA TÝČE, NEBOLI OD *LEX LOCI DELICTI COMMISSI* K *LEX LOCI DAMNI INFECTI*

Jiří Valdhans *

Anotace

Profesor Vladimír Týč je osobnost s obrovským odborným záběrem – i přesto, že v současnosti si jej patrně většina z nás spojuje s mezinárodním právem veřejným, unijním právem, případně právem duševního vlastnictví, věnoval se i mezinárodnímu právu soukromému. Svým příspěvkem se proto snažím poukázat na jeho práce z mezinárodního práva soukromého, s nimiž jsem se seznámil při vlastním akademickém bádání v této oblasti. Analyzuji proto hraniční určovatele *lex loci delicti commissi* a *lex loci damni infecti*, historický vývoj v jejich používání – což je právě téma, kterému se věnoval i profesor Týč, a tento pohled doplňuji o problematiku pravidel bezpečnosti a chování a výhrady veřejného pořádku.

Klíčová slova

Lex loci delicti commissi; *lex loci damni infecti*; hraniční určovatel; alternance; kumulace; výhrada veřejného pořádku; pravidla bezpečnosti a chování.

1 PROFESOR VLADIMÍR TÝČ A MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ?

Právnická fakulta Masarykovy univerzity je mojí Alma Mater. Proto jsem se s profesorem Týčem poprvé setkal na přednáškách z Práva Evropské

* JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D., Katedra mezinárodního a evropského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: jiri.valdhans@law.muni.cz

unie, které vedl. Jeho výklad byl kouzelný v tom, že dovedl i ty nejobtížnější otázky vysvětlit a podat způsobem, jako by se vlastně o nic obtížného nejednalo a byly to logické samozřejmosti. I když to je možná úžasná dovednost, kterou student – člověk – ocení až později. V lavicích posluchárny chce mít student pocit, že se dozívá informaci, která mu umožní během následujících několika měsíců podílet se na řízení jaderné elektrárny (to by ale patrně nestudoval práva), nebo minimálně vypsát tender na dostavbu jednoho, dvou jaderných bloků. Ovšem o pár týdnů později, při přípravě na zkoušku, už i takový student ocení, když mu začnou jednotlivé pojmy a právní instituty zapadat do stavebnice celého předmětu. A právě v této pomoci pochopit studentovi jednotlivá zákoutí primárního unijního práva byl výklad profesora Týče téměř nedocenitelný.

Vzhledem k tomu, že už během studií mě přitahovalo mezinárodní právo soukromé, stal se Vladimír Týč jako vedoucí katedry mezinárodního a evropského práva mým nadřízeným, když jsem nastoupil na fakultu jako asistent. Tak milého a vstřícného vedoucího katedry nám mohl kdekdokdo závidět. Čas, který jsem měl to štěstí s ním strávit at' již na samotné fakultě, tak během některých služebních cest, mi umožnil objevit jeho žoviální stránku, jeho jemný, inteligentní a rafinovaný humor, který je v dnešní době již spíše vzácností.

Profesora Týče jsem si jako student a poté i jako asistent na katedře automaticky primárně spojoval s unijním právem a samozřejmě také s problematikou práv duševního vlastnictví. Jeho jméno se sice objevilo i u sekundárních unijních úmluv v oblasti mezinárodního práva soukromého, ale to jsem více přičítal tomu, že se jedná o úmluvy spojené s vývojem soukromoprávní justiční spolupráce v rámci evropského justičního prostoru. O to větší bylo moje překvapení, když jsem při zpracování dizertační práce zaměřené na téma mimosmluvních závazků zjistil, že se podrobně zabýval právě mimosmluvními závazky a zejména vývojem hraničního určovatele používaného pro určení rozhodného práva pro tento právní institut.¹ Vzhledem k tomu, že institut mimosmluvních závazků mě provází celým mým dosavadním akademickým působením, dovolím si využít toto téma i v následujících několika stránkách. Vladimír Týč ve stati, kterou zmiňuji výše

¹ TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Universita J.E.Purkyně, 1977, 188 s.

a u které jsem objevil jeho zálibu v mezinárodním právu soukromém, analyzuje hraniční určovatel *lex loci delicti*, tedy onen typický a nezpochybnovaný hraniční určovatel pro deliktní závazkové vztahy, a zejména jeho dvě možné polohy, tedy *lex loci delicti commissi* (místo, kde dochází k deliktnímu – protiprávnímu – jednání) a *lex loci damni infecti* (místo, kde se projevují následky deliktního – protiprávního – jednání). Týchův rozbor má význam i po více než 40 letech od jeho uveřejnění, proto se k němu na následujících stránkách vrátím. Rozhodné právo pro samotný mimosmluvní (deliktní) závazek ovšem není jediným právním řádem, který při komplexním pojetí a vnímání konkrétního mimosmluvního závazkového vztahu hraje roli. Lze zmínit problematiku imperativních norem, pravidel bezpečnosti a chování (tzv. *safety rules*) či výhrady veřejného pořádku. Případně také použití většího množství hraničních určovatelů najednou. Všechny tyto instituty mohou ovlivnit výslednou podobu rozhodného práva, resp., přesněji řečeno, výslednou podobu mimosmluvního závazku, včetně konstatování, zda mimosmluvní závazek existuje či nikoliv.

2 MIMOSMLUVNÍ (DELIKTNÍ) ZÁVAZKOVÝ VZTAH – CHARAKTER

Mimosmluvní závazkový vztah je soukromoprávní institut vznikající na základě právní skutečnosti v podobě porušení povinnosti stanovené objektivním právem. Jako takový je tento institut znám již římskému právu, které odlišovalo závazky *ex contractu* a *ex delicto*. Mimosmluvní (deliktní) závazkové vztahy jsou známé jak kontinentálním právním řádům, tak *common-law* systémům. Pracuje s nimi i uijní právo, ať již z hlediska určování rozhodného práva (nařízení Řím II), tak z hlediska určování mezinárodní příslušnosti (nařízení Brusel I *bis*).

Ve všech těchto právních systémech vykazují mimosmluvní závazkové vztahy stejné znaky. Delikt (tento pojem lze nahradit synonymy protiprávnost, deliktní jednání, protiprávní jednání) je právní skutečností, která stojí (souběžně s existencí právní normy) u vzniku právního vztahu – mimosmluvního (deliktního) závazku. Právě u deliktu je nutné vnímat dva jeho zásadními aspekty, které nemohou existovat jeden bez druhého. Jedná se o příčinu a následek. Ty lze navíc považovat za kvalifikační znaky každého deliktního jednání.

Příčinou je protiprávnost, respektive dopuštění se protiprávního jednání. Jak v kontinentálních, tak i *common-law* systémech a stejně tak i v unijním právu je za tuto protiprávnost považováno porušení objektivního práva, či ještě přesněji řečeno subjektivní povinnosti vyplývající z objektivního práva. Důraz na odlišení od smluvního závazkového vztahu, respektive porušení povinností stanovených smlouvou, klade při definici mimosmluvního závazku také judikatura Soudního dvora EU – viz např. rozhodnutí 189/87 *Athanasios Kalfelis v Bankhaus Schröder, Münchmeyer, Hengst and Co. and others*. Řada dalších rozhodnutí na rozhodnutí ve věci Kalfelis v tomto ohledu odkazuje.² Právní skutečností stojící u vzniku mimosmluvního závazkového vztahu tedy není porušení právní povinnosti obsažené v již existujícím primárním právním vztahu (smluvním). V této souvislosti si nelze než postesk-nout nad systematickým řazením porušení smluvní povinnosti či bez dalšího vysvětlení porušení dobrých mravů mezi závazky z deliktů v českém zák. č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku.

Následkem, jako druhým charakteristickým znakem deliktu, je narušení právem chráněného zájmu. V důsledku protiprávního jednání jedné osoby je narušen právem chráněný zájem osoby jiné (poškozeného). Tímto chráněným zájmem může být život, zdraví, majetek, svoboda, osobní integrita, případně jiné právo. Porušením povinnosti chovat se dostatečně obezřetně při jízdě na kole na cyklostezce může dojít ke srážce s jiným cyklistou, jeho zraněním a poškozením jeho kola. Mezi oběma aspekty, příčinou a následkem samozřejmě musí existovat příčinná souvislost. Navíc existují delikty, u nichž postačuje splnění prvního znaku, tj. protiprávnosti, aniž by muselo nutně dojít k naplnění druhého znaku – narušení právem chráněného zájmu, a postačuje možnost, pravděpodobnost tohoto narušení (např. u nekalé soutěže).

Výše uvedené platí jak pro kontinentální právní řady, tak *common-law* systémy, respektive i pro unijní právo. Rozdíly nespočívají v kvalifikačních znacích, ty jsou shodné, tj. příčina (porušení objektivním právem stanovené povinnosti) a následek (narušení právem chráněného zájmu), jsou ale patrné

² Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 26. března 1992, *Mario Reichert, Hans-Heinz Reichert and Ingeborg Kockler v. Dresdner Bank AG*, věc C-261/90 nebo Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 27. října 1998, *Réunion européenne SA and Others v. Spliethoff's Bevrachtingskantoor BV and the Master of the vessel Alblasgracht V002*, věc C-51/97.

v legislativní technice. Kontinentální právní řády pro vyjádření oněch povinností stanovených objektivním právem využívají typicky kombinaci generální klauzule preventivního charakteru (každý je povinen chovat se tak, aby jinému nepůsobil škodu) doplněné případně vybranými deliktními skutkovými podstatami (jako například škoda z provozní činnosti, škoda způsobená zvířetem, odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, narušení osobních a osobnostních práv, nekalá soutěž). *Common-law* systémy jsou charakteristické absencí generální klauzule, a tudíž existencí značného množství konkrétních deliktních skutkových podstat – bývá uváděno až osm desítek.³ Unijní právo se vzhledem k absenci hmotněprávního základu musí spokojit s kazuistikou judikatury Soudního dvora, kterou doplňuje nikoliv hmotněprávní, ale kolizní úprava primárně v nařízení Řím II, případně ve směrnících, jako např. směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/104/EU ze dne 26. listopadu 2014 o určitých pravidlech upravujících žaloby o náhradu škody podle vnitrostátního práva v případě porušení právních předpisů členských států a Evropské unie o hospodářské soutěži implementovaná v České republice zák. č. 262/2017 Sb., zákonem o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže.

Deliktní jednání (právní skutečnost) je předpokladem vzniku mimosmluvního závazku, jehož obsahem je, jak již názvy některých výše uvedených deliktních skutkových podstat napovídají, povinnost osoby, která se deliktního jednání dopustila, odčinit negativní následky zásahu do právem chráněného zájmu, typicky nahradit způsobenou škodu. Zatímco u porušení smluvní povinnosti je odpovědnost důsledkem porušení povinnosti z primárního právního vztahu vznikajícího na základě smlouvy, je mimosmluvní závazkový vztah prvním právním závazkem, který mezi dotčenými stranami vzniká. Před vznikem mimosmluvního závazku mezi stranami existuje pouze vztah faktický – chráněný zájem dotčené osoby musí být v dosahu protiprávního jednání osoby, která se tohoto jednání dopouští. Tento dosah může být jak fyzicky přímý (cyklisté, lyžaři, pejskař venčící svého psa a pokoušaná osoba), ale stejně tak i realizovaný na velké vzdálenosti (narušení osobnostních práv prostřednictvím sítě internet).

³ Von BAR, Christian. *The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe*. München: Sellier, 2004, s. 26.

3 MIMOSMLUVNÍ ZÁVAZKOVÝ VZTAH – POHLED MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO A DOMINANCE *LEX LOCI DAMNI INFECTI*

Přístup k řešení rozhodného práva pro mimosmluvní závazkový vztah je ukázkovým příkladem klasické, tradiční koncepce mezinárodního práva soukromého. Za tradiční koncepci považujeme koncepci postavenou na hledání kolizní spravedlnosti, nikoliv spravedlnosti materiální. Hledání kolizní spravedlnosti je postaveno na horizontálním konfliktu.⁴ Tento přístup k mezinárodnímu právu soukromému je spojován se Savignym, který vycházel z rovnosti právních řádů a hledal pro právní poměr (vztah, otázku), který je posuzován, právní normu. A tuto normu hledal prostřednictvím lokalizování právního poměru do určitého místa, tedy sídla právního poměru.⁵ Vychází z předpokladu, že právo uplatňované ve vhodném sídle právního poměru je vhodným právem pro regulaci předmětného právního poměru. Takové řešení není o dobrém nebo špatném výsledku (hmotněprávním), a je proto výsledkově neutrální.⁶

Hledání vhodného sídla právního poměru – právního vztahu, je realizováno prostřednictvím hraničních určovatelů, tedy kritérií, které v rámci posuzovaného právního poměru představují právní skutečnost natolik zásadní, významnou či určující, že propojí právní poměr s určitým sídlem a příslušným právem v tomto sídle aplikovaným.⁷ Z výše uvedeného je zřejmé, co lze u mimosmluvního právního poměru považovat za natolik významné právní skutečnosti, které mohou sloužit jako hraniční určovatel. Jsou jimi jak příčina, tak následek. Tedy jak samotné protiprávní jednání, tak narušení právem chráněného zájmu. A na to navazující spojení na místo, kde dochází k protiprávnímu jednání, respektive místo, kde dochází k narušení právem chráněného zájmu. Právě vyřčené logicky předurčuje podobu klasického hraničního určovatele *lex loci delicti*. Skutečností však zůstává,

⁴ ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Instituty českého mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 166.

⁵ KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Prague: Academia, 1971, s. 82–83.

⁶ SYMEONIDES, Symeon C. Result-Selectivism in Private International Law. *Roman Private International Law & Comparative Private Law Review*, 2008, s. 2.

⁷ KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ, Květoslav RŮŽIČKA a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vyd. Plzeň – Brno: Aleš Čeněk – Doplněk, 2015, s. 116.

že samotný Savigny se v případě mimosmluvních závazků klonil spíše k použití *lex fori*.⁸ K prosazení vedoucí role *lex loci delicti* významně přispěl stoupenec internacionalistické školy von Bar. Podle něj by aplikace kteréhokoliv jiného práva byla porušením územní suverenity státu, kde byl delikt spáchán. Situaci, kdy by sice bylo možné nalézt určitý nárok podle právního řádu *lex fori* a přitom by neexistoval žádný podle *lex loci delicti*, shledával von Bar jako naprosto nespravedlivou a za dávající podnět k *forum shopping*. Von Barova teorie ospravedlnění *lex loci delicti* skrz teritoriální suverenitu nalezla odraz v *common-law* systémech Velké Británie a Spojených států a přetrvala do určité míry také ve francouzské doktríně. Zastánci této teorie argumentují ve prospěch ospravedlnění zejména účelovostí, vhodností – subjekt nemůže být odsouzen za delikt podle právního řádu fóra, jestliže toto jednání nebylo trestné v místě, kde bylo vykonáno.⁹ Kritérium *lex loci delicti* ovšem může dostatečně sloužit svému účelu, jestliže se oba aspekty deliktního jednání, tj. jak příčina, tak následek, odehrají na stejném místě, resp. ve stejném státě. Tomu bude u všech kontaktních deliktů, jako jsou ublížení na zdraví či způsobení materiální škody u dopravních nehod, nehod na lyžích, kole apod. Nepostačuje však u deliktů potenciálně distančních, jako je např. poškození životního prostředí, nekalá soutěž, pomluva. V těchto případech totiž může v jednom státě dojít k deliktnímu jednání (*lex loci delicti commissi*), které vyvolá účinky ve státě jiném (*lex loci damni infecti*).

Historicky původní představou bylo využití *lex loci delicti commissi* – to ostatně vyplývá i z výše uvedeného o odklonu od *lex fori*. O naprosto převažujícím používání tohoto hraničního určovatele, tentokrát ještě i v období po II. světové válce hovoří Rohlík,¹⁰ který uvádí základní hypotézy, na nichž je toto kritérium postaveno:

- vznik škody lze nejlépe posoudit podle práva místa, kde došlo k jedné z možných událostí považovaných za příčinu škody;

⁸ ZIMMERMANN, Michal Arturovič. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právník, 1933, s. 256.

⁹ MORSE, Christopher George John. Torts in Private International Law. In: GRAVESON, H. Ronald (ed.). *Problems in Private International Law*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1978, kapitoly 3, 5, 6, 11.

¹⁰ ROHLÍK, Josef. Poznámka k novým tendencím při posuzování náhrady škody ex delicto v mezinárodním právu soukromém. *Časopis pro mezinárodní právo*, 1966, roč. 10, s. 59.

- z hlediska teritoriální působnosti muselo být porušeno právo *delicti commissi*, a tudíž výhradně ustanovení tohoto práva mohou stanovit následky jeho porušení.

Týč ho doplnil o další argumenty:¹¹

- na realizaci odpovědnosti z deliktu má největší zájem stát, kde byl delikt spáchán;
- odpovědnost je následek protiprávnosti, ta zase porušením objektivního práva, tudíž pro posouzení odpovědnosti je nutné postupovat podle práva, které bylo porušeno, tj. práva místa jednání;
- subjekt je podroben v okamžiku jednání právu místa jednání;
- právní vědomí pachatele jej vede k tomu, aby posuzoval své jednání podle práva platného v místě jednání;
- poškozený očekává, že mu bude škoda nahrazena podle práva místa protiprávního jednání.

Od 50. let minulého století se však v teorii i praxi mezinárodního práva soukromého objevují tendence odklánějící se od *lex loci delicti commissi*. K základním důvodům tohoto posunu patří stále výraznější internacionalizace mezinárodního života a s tím spojená rostoucí fluktuace obyvatelstva a také postupná objektivizace dříve subjektivní odpovědnosti či vytváření různých typů objektivní odpovědnosti. Podle *lex loci delicti commissi* by tak byly posuzovány případy, kdy tento právní řád by neměl žádné úzké spojení ani ke škůdci, ani poškozenému nebo důsledkům škodného jednání. Zároveň se cíl kolizní normy posunul od nalezení práva optimálního z kolizního hlediska k určení míry postihu škůdce směrem k nalezení práva kolizně optimálního k určení míry odškodnění poškozeného. Zjednodušeně lze říci, že přestal být kladen důraz na sankční funkci, kdy použití právního řádu místa, kde vznikla škoda, bylo plně odůvodněné, a začíná se zdůrazňovat funkce kompenzační, kdy využití práva místa vzniku škody v mnoha případech selhává a jeho bezvýjimečná aplikace je tedy neudržitelná.¹² Zcela zřetelným dokladem tohoto posunu je obecné pravidlo v nařízení Řím II,

¹¹ TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Univerzita J.E.Purkyně, 1977, s. 189.

¹² TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Univerzita J.E.Purkyně, 1977, s. 192–195; nebo KRÁL, Richard. Ke kolizní úpravě občanskoprávní mimosmluvní odpovědnosti. *Právník*, 1989, č. 8, s. 691, 692.

kteří nejen že využívá pouze variantu *lex loci damni infecti*, ale pro odstranění jakýchkoliv pochybností explicitně vylučuje v základní rovině použití *lex loci delicti commissi*. To nicméně nevylučuje fakt, aby právo místa jednání bylo využito prostřednictvím tzv. únikové doložky umožňující zohlednit veškerá specifika konkrétního případu.

Jako určitý mezistupeň mezi využitím jedné či druhé krajní varianty lze poukázat na československou úpravu v § 15 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Toto ustanovení obsahovalo obě varianty v alternativním vztahu, kdy výběrem je nadán soud.¹³ Vodítka výběru nabízí Týč, podle něj je kritérium *lex loci delicti commissi* vhodnější tam, kde je známo místo deliktního jednání, lze jej určit, a kde nelze jednoznačně specifikovat místo, kde vznikla škoda, např. proto, že se projevila ve více státech. Naopak *lex loci damni infecti* by volil v případě, kdy místo protiprávního jednání bude nahodilé nebo z jiného důvodu nepodstatné.¹⁴

4 MOŽNOST ZOHLEDNĚNÍ JINÉHO PRÁVA NEŽ LEX LOCI DAMNI INFECTI

Přesto, že unijní kolizní úprava v nařízení Řím II v obecném pravidle využívá hraniční určovatel *lex loci damni infecti*, neznamená to, že právo místa deliktního jednání zůstává zcela opomenuto. Nemáme na mysli pouze zmíněnou možnost jeho využití prostřednictvím únikové doložky, ale zejména problematiku pravidel bezpečnosti a chování.¹⁵ Jedná se o způsob možné reflexe veřejného zájmu při procesu aplikace cizího práva. Koncepte pravidel bezpečnosti a chování vychází z toho, že pachatel deliktu se musí chovat v souladu s těmito pravidly vydanými státem, v němž jednal,¹⁶ a to bez ohledu na právo rozhodné pro následné soukromoprávní důsledky jeho

¹³ KUČERA, Zdeněk a Luboš TICHÝ. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním: komentář*. Praha: Panorama, 1989, s. 133.

¹⁴ TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Universita J.E.Purkyně, 1977, s. 190.

¹⁵ Někdy označovány také jako „local data“ – viz NISHITAMI, Yuko. The Rome II Regulation from a Japanese Point of View. In: BONOMI, Andrea a Paul VOLKEN (eds.). *Yearbook of Private International Law. Volume IX – 2007*. Munich: Sellier. European Law Publishers; Berne: Staempfli Publishers Ltd; Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2008, s. 182.

¹⁶ Stejně tak i ESSÉN, W. Eric. *Convention on the Law Applicable to Traffic Accidents. Explanatory Report* [online]. S. 26 [cit. 10. 10. 2011].

chování.¹⁷ Bylo by proto vůči pachateli nespravedlivé, pokud by tyto normy nebyly brány v potaz. Jedná se například o pravidla silničního provozu, technické standardy výrobků, pravidla bezpečnosti práce nebo technické požadavky ve stavebnictví.¹⁸ Může se jednat jak o normy vydávané státní správou, tak samosprávou.¹⁹ Jejich typickým použitím bude zohlednění při stanovení odpovědnosti či míry odpovědnosti pachatele z pohledu konstatování protiprávnosti jeho jednání. Ten bude moci například namítat, že jeho jednání není protiprávní, neboť bylo činěno v souladu s těmito pravidly místa jednání. Stejně tak si lze představit situaci, kdy pachatel nepovolá tyto normy, aby byla konstatována legálnost jeho jednání, ale k poukázání na vadnost jednání poškozeného²⁰ (například nepřipoutání bezpečnostním pásem poškozeným v dopravní nehodě). Zajímavostí práce s pravidly bezpečnosti a chování je fakt, že i nařízením Řím II jsou vnímána jako skutková otázka, která musí být stranou navržena a dokázána. Proto také záleží na soudu, jakou roli jim přiřkne, přičemž bude patrně zohledňovat míru předvídatelnosti a zároveň i profesionalitu pachatele.²¹

Další variantou zohlednění veřejného zájmu je možnost využití výhrady veřejného pořádku – tradičního institutu mezinárodního práva soukromého. Ten v kolizní rovině umožňuje odmítnout použití cizího práva, případně v rovině procesní odmítnout uznat cizí soudní rozhodnutí, jestliže účinky ať už cizího práva, či předmětného soudního rozhodnutí vykazovaly zásadní rozpor s veřejným pořádkem práva fóra. V souvislosti s mimosmluvními závazky lze upozornit zejména na problematiku tzv. *punitive damages*. Možnost využití výhrady veřejného pořádku v souvislosti s tímto

¹⁷ Commission of the European Communities. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („ROME II“). COM(2003) 427 final [online]. 2003, s. 25 [cit. 2. 5. 2019].

¹⁸ Srovnej PAUKNEROVÁ, Monika. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 298; NISHITAMI, Yuko. The Rome II Regulation from a Japanese Point of View. In: BONOMI, Andrea a Paul VOLKEN (eds.). *Yearbook of Private International Law. Volume IX – 2007*. Munich: Sellier. European Law Publishers; Berne: Staempfli Publishers Ltd; Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2008, s. 183.

¹⁹ ESSÉN, W. Eric. Convention on the Law Applicable to Traffic Accidents. Explanatory Report [online]. S. 26 [cit. 10. 10. 2011].

²⁰ DICKINSON, Andrew. *The Rome II Regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 641.

²¹ SYMEONIDES, Symeon C. Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. *The American Journal of Comparative Law*, 2008, roč. 56, č. 1, s. 214.

common-law institutem byla analyzována mimo jiné také českým Nejvyšším soudem v rozsudku 30 Cdo 3157/2013, který mimo jiné podává poměrně pečlivou analýzu přístupu vrcholných soudních institucí jak v evropských státech, tak ve vybraných státech USA. Český Nejvyšší soud odmítl použití výhrady veřejného pořádku vůči sankční náhradě škody obecně. Naopak připustil použití tohoto institutu, když vyšší (intenzivnější) újma ospravedlňuje vyšší náhradu, a dále to, když nejsou kompenzační a sankční složka náhrady ve zjevném nepoměru ve prospěch sankční složky (tj. zda není kompenzační složka náhrady újmy zjevně nižší než složka sankční) a když výše náhrady nepřipustným způsobem nezasahuje do majetkových práv povinné osoby (tj. není likvidační, nemá rdousící efekt).

Zcela na závěr si dovoluji zmínit zajímavou variantu, která nepatří zcela do této kapitoly a spíše by si, v případě komplexnějšího rozboru, zasloužila samostatné pojednání. Výše byla zmíněna možnost alternativního využití hraničního určovatele *lex loci delicti commissi* a *lex loci damni infecti*. Alternativnost ve vztahu těchto dvou hraničních určovatelů ovšem není jedinou variantou nastavení vztahu možných hraničních určovatelů. Anglické právo dlouhou dobu využívalo při úpravě mimosmluvních závazků výhradně, v současné době stále ještě využívá, ovšem pouze pro úpravu porušení osobních a osobnostních práv včetně pomluvy, kumulaci *lex loci delicti commissi* a *lex fori*, neboli tzv. *double-actionability rule*. Aby bylo možné před anglickými soudy vymáhat náhradu škody způsobené deliktním jednáním, muselo být tvrzené jednání protiprávní jak podle *lex loci delicti commissi*, tak podle práva fóra, tedy práva britského. Jestliže podle jednoho z těchto dvou právních řádů bylo jednání kvalifikovatelné jako souladné s právem, nebyla žaloba úspěšná. Nutnost použití práva fóra byla dána jednak zvýšeným důrazem na procesně-právní stránku sporu, čímž se i v současnosti odlišují *common-law* systémy od kontinentálních, jednak i snahou považovat vlastní právo za vhodnější než jiné právní řády.²² Omezení zřetelného upřednostnění práva fóra spočívalo právě v zohlednění *lex loci delicti commissi* jako druhého, kumulativně používaného pravidla. Anglické právo však nebylo v tomto přístupu osamělé. S určitou

²² TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Universita J.E.Purkyně, 1977, s. 187.

obdobou stejného přístupu bylo možné se setkat v německém BGB z roku 1896 nebo i v sovětské nauce.²³

Literatura

- Commission of the European Communities. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations* („ROME II“). COM(2003) 427 final [online]. 2003, 40 s. [cit. 2. 5. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003PC0427&from=CS>
- DICKINSON, Andrew. *The Rome II Regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 797 s. ISBN 978-0-19-928968-4.
- ESSÉN, W. Eric. *Convention on the Law Applicable to Traffic Accidents. Explanatory Report* [online]. 46 s. [cit. 10. 10. 2011]. Dostupné z: <https://assets.hcch.net/upload/expl19e.pdf>
- KALENSKÝ, Pavel. *Trends of Private International Law*. Prague: Academia, 1971, 308 s.
- KRÁL, Richard. Ke kolizní úpravě občanskoprávní mimosmluvní odpovědnosti. *Právník*, 1989, č. 8, s. 687–695.
- KUČERA, Zdeněk, Monika PAUKNEROVÁ, Květoslav RŮŽIČKA a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. 8. vyd. Plzeň – Brno: Aleš Čeněk – Doplněk, 2015, 430 s. ISBN 978-80-7380-550-0.
- KUČERA, Zdeněk a Luboš TICHÝ. *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním: komentář*. Praha: Panorama, 1989, 362 s. ISBN 80-7038-020-9.
- MORSE, Christopher George John. Torts in Private International Law. In: GRAVESON, Ronald H. (ed.). *Problems in Private International Law*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1978, 411 s. ISBN 978-0444851680.
- NISHITAMI, Yuko. The Rome II Regulation from a Japanese Point of View. In: BONOMI, Andrea; VOLKEN, Paul (eds.). *Yearbook of Private International Law. Volume IX – 2007*. Munich: Sellier. European Law Publishers; Berne: Staempfli Publishers Ltd; Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2008, s. 175–192. ISBN 978-3-86653-071-3.

²³ TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnícké fakulty – VII*. Brno: Universita J.E.Purkyně, 1977, s. 188.

- PAUKNEROVÁ, Monika. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C.H.Beck, 2008, 441 s. ISBN 978-80-7400-034-8.
- ROHLÍK, Josef. Poznámka k novým tendencím při posuzování náhrady škody ex delicto v mezinárodním právu soukromém. *Časopis pro mezinárodní právo*, 1966, roč. 10.
- ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Instituty českého mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 272 s. ISBN 978-80-7552-501-7.
- SYMEONIDES, C. Symeon. Result-Selectivism in Private International Law. *Roman Private International Law & Comparative Private Law Review*, 2008, s. 1–30.
- SYMEONIDES, C. Symeon. Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. *The American Journal of Comparative Law*, 2008, roč. 56, č. 1, s. 173–222. ISSN 0002-919X.
- TÝČ, Vladimír. K některým kolizním otázkám náhrady škody ex delicto. In: *Sborník prací učitelů Právnické fakulty – VII*. Brno: Universita J.E.Purkyně, 1977, s. 187–199.
- Von BAR, Christian. *The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe*. München: Sellier, 2004, 541 s. ISBN 3-935808-20-8.
- Zimmermann, Michal Arturovič. *Mezinárodní právo soukromé*. Brno: Právník, 1933, 445 s.

Judikatura

- Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 26. března 1992, *Mario Reichert, Hans-Heinz Reichert and Ingeborg Kockler v. Dresdner Bank AG*, věc C-261/90.
- Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 27. října 1998, *Réunion européenne SA and Others v. Spliethoff's Bevrachtingskantoor BV and the Master of the vessel Alblasgracht V002*, věc C-51/97.

JEDNA GRATULÁCIA A DVE ÚVAHY K AKTUÁLNYM PROBLÉMOM MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Peter Vršanský*

Na úvod príspevku pripájam svoje úprimné blahoželanie môjmu vzácnemu kolegovi p. profesorovi Vladimírovi Týčovi k jeho okrúhlemu životnému jubileu. Zo srdca mu želám do budúcnosti veľa úspechov v osobnom aj pracovnom živote, najmä mnoho vedeckého a pedagogického zamerania, veľa zdravia, šťastia, lásky, pohody a porozumenia v krugu blízkych aj spolupracovníkov. Jubilanta poznám už dlhé roky, v minulom tisícročí sme sa stretávali na spoločných zasadnutiach katedier medzinárodného práva československých právnických fakúlt, ako aj pri rôznych vedeckých konferenciách, seminároch a iných podujatiach venovaných medzinárodnému právu. Ako sa ukazuje, obaja sme mali radi medzinárodné právo už v štádiu nascitura. Vždy som si Vladimíra vážil pre jeho vysokú odbornosť a morálnu integritu. Je predstaviteľ československej a českej vedy medzinárodného práva, známy doma aj v zahraničí. Navyše všetci si ho vážime ako dobrého človeka a výborného spoločníka pri neformálnych spoločenských stretnutiach, organizovaných v rámci „follow up“ vedeckých a pedagogických podujatí. V mojich očiach je a zostáva Colasom Breugnonom – „dobrým človekom, ktorý ešte žije“. Tak ako o Colasovi pred 100 rokmi napísal v známej novele Romain Rolland.

Vzhladom na to, že p. profesor V. Týč sa v priebehu uplynulých rokov venoval výskumu širokého okruhu medzinárodnoprávných problémov vzťahujúcich sa na oblasť medzinárodného práva verejného, medzinárodného práva súkromného a najmä európskeho práva, rozhodol sa prispieť do odbornej diskusie v rámci tohto zborníka dvomi úvahami k medzinárodnoprávnym témam, ktorým som sa venoval v poslednom období v rámci vlastného vedeckého výskumu. Prvá úvaha príspevku je venovaná problematike niektorých

* Doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc., Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika / Email: peter.vrsansky@flaw.uniba.sk

medzinárodnoprávných aspektov kybernetických hrozieb a kybernetických útokov. Druhá úvaha je venovaná otázke kritéria morálnosti pri výbere sudcov medzinárodných súdov. Obidve otázky majú, ako je známe, interdisciplinárny rozmer. Pokiaľ oslávenca a ostatných kolegov ěo len trochu zaujmú, bude to pre mňa veľká ěesť a vyznamenanie.

I.

KYBERNETICKÉ HROZBA A KYBERNETICKÉ ÚTOKY – POVOLENÝ PROSTRIEDOK RIEŠENIA MEDZINÁRODNÝCH SPOROV?

Anotace

Posudzovaná téma je aktuálna, náročná, zložitá, komplexná, interdisciplinárna a mnohorozmerná. Pozornosť treba venovať nielen tomu, že kybernetická hrozba a kybernetický útok je moderná zbraň porušiteľa medzinárodného práva, ale aj tomu že predstavujú moderný účinný legálny prostriedok slúžiaci na ochranu základných hodnôt Charty OSN.

Klíčov slova

Medzinárodné právo; kybernetické hrozby; kybernetický útok; prostriedok ochrany základných hodnôt Charty OSN.

Problematika medzinárodnoprávných aspektov kybernetických hrozieb, kybernetických útokov a kybernetickej bezpečnosti je vysoko aktuálna, náročná, zložitá, komplexná, interdisciplinárna a mnohorozmerná téma, a to nielen z hľadiska potreby analýzy čiastkových aspektov problematiky kybernetickej bezpečnosti, ale aj z hľadiska vývojového.

Aktuálnosť témy potvrdzuje súčasn vývoj medzinárodnej situácie, narastajúce hrozby a útoky v oblasti kybernetickej komunikácie, ktoré priamo či nepriamo ovplyvňujú celkový vývoj medzinárodných vzťahov. Všetky dôsledky útokov dnes ešte nie je možné s úplnosťou predvídať. Medzinárodné spoločenstvo štátov však musí na uvedené výzvy, formulované v oblasti materiálnych prameňov medzinárodného práva, pohotovo reagovať prijímaním nových medzinárodnoprávných pravidiel v oblasti

zmluvných prameňov, obyčajových noriem ako aj formulovaním nových všeobecných zásad medzinárodného práva vzťahujúcich sa na túto oblasť.

Zložitosť témy vyplýva najmä zo zložitosti komplexu právnych otázok spojených s pertraktovanou témou. Či už ide o otázky subjektivity, prameňov, pravidiel a zásad, kodifikácie, riešenia sporov, zodpovednosti, sankcií či donútenia v súvislosti s kybernetickými hrozbami, útokmi alebo bezpečnosťou.

Mnohé z právnych problémov len čakajú na medzinárodnoprávnu úpravu. Keďže ide o živú oblasť skúmania, doterajšie výsledky dosiahnuté v oblasti tvorby a aplikácie medzinárodného práva, otvárajú priestor pre ďalší podrobnejší výskum medzinárodnoprávných aspektov vo vzťahu k uvedenej problematike.

Mnohé odborné úvahy venované otázke kybernetických hrozieb, útokov a bezpečnosti však posudzujú tieto javy len v súvislosti s konaním porušujúcim medzinárodné právo. Teda posudzujú kybernetické útoky a hrozby ako útočnú zbraň používanú páchatelmi v rozpore s normami medzinárodného práva, v rozpore s cieľmi a zásadami Charty OSN.

Domnievame sa, že k problematike však možno pristupovať aj z iného pohľadu. V tomto zmysle, kybernetické hrozby či útoky sú nielen nástroje, pomocou ktorých štát porušuje medzinárodné právo, ale aj účinné nástroje štátov či medzinárodného spoločenstva štátov, ktoré sa usilujú práve s pomocou kybernetických hrozieb alebo kybernetických útokov odstrániť hrozbu mieru, obnoviť mier alebo zabrániť kybernetickým hrozbám a útočným činom odporujúcim cieľom a zásadám Charty OSN.

Kybernetická hrozba a útok teda môže slúžiť nielen hrozná útočná zbraň porušiteľa pravidiel medzinárodného práva, ale aj ako mimoriadne účinná obranná zbraň tých, čo chránia pravidlá medzinárodného práva pred nežiaducim porušením. V takom prípade, kybernetickej hrozba alebo kybernetický útok budú predstavovať legálne konanie „zlučiteľné s cieľmi Charty OSN“, zamerané proti štátu, ktorého konanie je „nezlučiteľné s cieľmi a zásadami Charty OSN“.

Nemožno pochybovať, že v otázke právnej úpravy kybernetickej bezpečnosti vývoj materiálnych prameňov medzinárodného práva ďaleko predbieha vývoj formálnych prameňov medzinárodného práva.

Komisia OSN pre medzinárodné právo sa v súčasnosti nezaobrá otázkou kodifikácie alebo pokrokového rozvoja medzinárodného práva v oblasti kybernetických hrozieb a bezpečnosti. Zdá sa, že má na starosti mnohé iné oveľa dôležitejšie špecifické otázky, ktoré sú zaradené v jej súčasnom pracovnom programe.

V podmienkach absencie základných prameňov medzinárodného práva upravujúcich kybernetické hrozby, útoky a bezpečnosť sa tak otvára široký priestor pre úvahy *de lege ferenda* na úrovni pomocných prameňov medzinárodného práva - judikatúry medzinárodných súdov, a osobitne náuky medzinárodného práva.

Pokiaľ ide o judikatúru medzinárodných súdov, zatiaľ neexistujú súdne rozhodnutia, kde by boli hlavným predmetom sporu konkrétne kybernetické útoky. K analýze niektorých širších medzinárodnoprávných súvislostí kybernetických hrozieb by bolo možné *per analogiam*, prípadne na základe iných argumentov právnej interpretácie využiť napríklad nasledujúce súdne rozhodnutia: *Wimbledon judgment*,¹ *The Case of the SS „Lotus“*,² *Factory at Chorzow judgment*,³ *Corfu Channel Case*,⁴ *Reparation for Injuries advisory opinion*,⁵ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*,⁶ *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran*,⁷ *Gabčíkovo-Nagymaros Project*,⁸ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*,⁹ *Oil Platforms*.¹⁰

¹ Judgment of the Permanent Court of International Justice of 17 August 1923, *S.S. Wimbledon (U.K. v. Japan)*.

² Judgment of the Permanent Court of International Justice of 7 September 1927, *The Case of the S.S. Lotus (France v. Turkey)*.

³ Judgment of the Permanent Court of International Justice of 13 September 1928, *The Factory at Chorzow, The Merits (Germany v. Poland)*.

⁴ Judgment of the International Court of Justice of 9 April 1949, *Corfu Channel (United Kingdom v. Albania)*.

⁵ Advisory Opinion of the International Court of Justice of 11 April 1949, *Reparation of Injuries Suffered in the Service of the United Nations*.

⁶ Judgment of the International Court of Justice of 6 November 1984, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*.

⁷ Judgment of the International Court of Justice of 24 May 1980, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States v. Iran)*.

⁸ Judgment of the International Court of Justice of 25th September 1997, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*.

⁹ Advisory Opinion of the International Court of Justice of 8 July 1996, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*.

¹⁰ Judgment of the International Court of Justice of 6 November 2003, *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*.

Pokiaľ ide o náuku medzinárodného práva z posledných rokov, tejto problematike sa v rôznej šírke, intenzite a z rôznych uhlov pohľadu v posledných rokoch venujú mnohí autori. Niektoré práce sú uvedené v zozname literatúry k tomuto príspevku.

Ako je známe, v Slovenskej republike bol prijatý zákon č. Zákon č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov a Konceptia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015–2020.

Ukazuje sa, že pri hľadaní optimálneho právneho riešenia vznikajúcich výziev sa na rad opätovne dostáva nutnosť „glosovania“ medzinárodnoprávnej úpravy zaniknutého bipolárneho sveta 20. storočia na spôsob stredovekých „glosátorov“ rímskeho práva zaniknutého Rímskeho impéria zo 14. storočia (Bartolus, Baldus). Bude sa tak diať až do času, keď budú prijaté nové základné normatívne pramene medzinárodného práva, nové medzinárodnoprávne pravidlá komplexne upravujúce právne aspekty problematiky kybernetických hrozieb, útokov a bezpečnosti na úrovni sveta a materiálnych prameňov medzinárodného práva 21. storočia.

Je nepochybné, že problematika kybernetických hrozieb jednoznačne zasahuje nielen do oblasti úpravy medzinárodného práva verejného, medzinárodného práva súkromného, medzinárodného obchodu, medzinárodných vzťahov, vnútroštátneho práva, európskeho práva, ale aj do oblasti iných spoločenských vied, prírodných vied, technických vied, oblasti ITT, výskumu umelej inteligencie a iných vedných disciplín.

Navyše, súčasné medzinárodné právo, vnútroštátne právo jednotlivých štátov, právo EÚ a či širšie chápané európske právo, zatiaľ vôbec neupravujú právny postup v prípade výskytu budúcich hrozieb, akými sú napríklad autonómna vôľa počítačových systémov, nadobudnutá bez súhlasu človeka, a ohrozujúca samotné prežitie človeka a ľudskej civilizácie ako takej, pomocou zničujúcich kybernetických hrozieb či útokov. Úvahy na túto tému zatiaľ neprekročili úroveň filmového umenia alebo odbornej diskusie a pokusov prijať pravidlá s normatívnou kvalitou „soft law“.

Súčasné medzinárodné právo tak isto nedáva odpoveď ani na budúce kybernetické hrozby zo strany iných civilizácií v kozmickom priestore.

Z hľadiska sémantickej analýzy bude zaujímavé posudzovať hlavné obsahové znaky a rozsah pojmov „kybernetický priestor“ a „kozmický priestor“, ako aj to, či tieto dva pojmy sú zlučiteľné, a ak áno, aké majú vzájomné prieniky, ako aj či medzi nimi existuje vzťah rovnosti alebo vzťah subordinácie. Zatiaľ vieme iba to, že podľa Zmluvy o kozme z roku 1967: „*Zmluvné štáty považujú kozmonautov za vyslancov ľudstva v kozmickom priestore*“. Otázka znie „ku komu“ ich ľudstvo vysielala?

Pokiaľ ide o vymedzenie hlavných obsahových znakov a rozsah pojmu „kybernetický priestor“, existuje viacej ponúkaných definícií. Ich analýza prekračuje rámec tohto príspevku. V každom prípade, domnievame sa, že väčšina definícií sa sústreďuje prevažne na „technické otázky“, pričom za kybernetický priestor treba považovať v prvom rade ľudské myslenie. Výraz „v prvom rade“ treba interpretovať v súčasnom význame, pretože kto vie, či ľudské myslenie nebude v budúcnosti z kybernetického priestoru úplne vytlačené nejakým objektívne vzniknutým mimoludským faktorom. Odpoveď na otázku, prečo ľudské myslenie určite tvorí jeden z hlavných znakov obsahu pojmu „kybernetický priestor“ je to, že ľudské myslenie je v podstate elektrický prúd, prenášaný neurónmi. Zatiaľ len neurónmi, pretože, hoci sa o „bezdrôtovom spojení“ medzi ľudskými mozgami mnohé tuší, zatiaľ neexistujú presvedčivé dôkazy, že naozaj existuje. Na druhej strane, ak sa už podarilo dokázať prenášať elektrický prúd „bez drôtov“ v prípade rádiového, televízneho, telefónneho či telegrafického spojenia, je vysoko pravdepodobné, že raz sa podarí prenášať na vzdialenosť v rámci kybernetického priestoru „bez drôtov“ aj ľudské myšlienky, ktoré nie sú ničím iným ako elektrickými prúdmi na báze slaboprúdom.

Mnohorozmernosť kybernetických hrozieb možno jednoznačne odvodiť z prejavov minulých, súčasných a odhadovaných budúcich prejavov kybernetických hrozieb a útokov. O mnohých sa zmieňujú rôzni odborníci, medzinárodné organizácie a inštitúcie v rámci skúmania tejto aktuálnej problematiky.

Záver

Dobromyseľnou interpretáciou Charty OSN a iných relevantných medzinárodných dokumentov, vychádzajúcou z obvyklého významu použitých výrazov, prihliadajúcou na kontext a širšie súvislosti, ako aj na predmet a účel

Charty OSN a relevantnej medzinárodnoprávnej úpravy, môžeme dospieť k na nasledujúcim oprávneným možnostiam využitia kybernetických hrozieb a útokov:

- **Kybernetická hrozba ako „iný mierový prostriedok“ urovnania sporu** (v zmysle ustanovení kapitoly VI článku 33 ods. 1 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba ako „odporúčaný prostriedok“ mierového urovnania sporu** (v zmysle ustanovení kapitoly VI článku 36 ods. 1 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba alebo útok ako „odporúčané donucujúce opatrenie bez použitia sily“** (v zmysle ustanovení kapitoly VII článkov 39–43 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba alebo útok ako „akt sebaobrany“** (v zmysle ustanovenia článku 51 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba alebo útok ako „Chartou OSN neobmedzený regionálny prostriedok“ na zachovanie mieru a bezpečnosti** (v zmysle kapitoly VIII článku 52 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba a útok ako „Chartou OSN neobmedzené opatrenie“ proti „nepriateľským štátom“** (v zmysle ustanovenia článku 107 Charty OSN).
- **Kybernetická hrozba alebo útok ako „okolnosť vylučujúca protiprávnosť konania štátu“** (v zmysle Článkov o zodpovednosti štátu za medzinárodné protiprávne konanie). Medzi tieto okolnosti môže patriť napríklad použitie kybernetickej hrozby či útoku na základe súhlasu poškodeného štátu, ich použitie vo forme legálneho protiopatrenia, ich použitie vo forme sebaobrany, použitie z dôvodu krajnej núdze, z dôvodu stavu tiesne, z dôvodu pôsobenia *vis major*, alebo z dôvodu prednostného rešpektovania kogentných noriem medzinárodného práva a pod.
- **Kybernetická hrozba alebo útok ako „sankcia“** (štrukturálny element právnej normy medzinárodného práva verejného, medzinárodného práva súkromného, medzinárodného práva obchodného, práva EÚ, európskeho práva, vnútroštátneho práva). Potreba regulovať spoločenské vzťahy v nových podmienkach 21. storočia teoreticky nevyklučuje aplikovať uvedenú sankciu proti porušovateľov právnych

povinností v zájme obnovenia pôvodného právneho stavu, zabezpeĕenia náhrady škody, kompenzácie ĕi satisfakcie.

- **Kybernetická hrozba alebo útok ako akt agresie**“ Na druhej strane, stále je dôležité posudzovať problém kybernetických hrozieb a útokov z pohľadu porušovania medzinárodného trestného práva, konkrétne v súvislosti s presným vymedzením skutkovej podstaty zloĕinu agresie. kde by kybernetická hrozba ĕi útok predstavovala naplnenie skutkovej podstaty zloĕinu agresie. Ale tak isto aj z pohľadu iných konaní „nezluĕiteľných s cieľmi a zásadami Charty OSN“.

Literatura

- ANDRAŠKO, Jozef a kol. *Zákon o kybernetickej bezpečnosti. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018, 548 s. ISBN 978-80-8168-905-5.
- BROWN, Gary a Keira POELLET. The customary law of cyberspace. *Strategic Studies Quarterly* [online]. 2012, roĕ 6, ĕ. 3, s. 126–145 [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.hsdl.org/?view&did=722315>
- BRUNER, Tomáš. K podmínkam a spôsobu aplikácie mezinárodného humanitárneho práva na kybernetické operácie. In: BÍLKOVÁ, Veronika. *Mezinárodní humanitární právo: vznik, vývoj a nové výzvy*. Praha: Univerzita Karlova, 2015, 264 s. ISBN 9788087975350.
- CORN, Gary a Robert TAYLOR. Sovereignty in the Age of Cyber. *American Journal of International Law Unbound*, 2017, roĕ. 111, s. 207–212. doi:10.1017/aju.2017.57
- GÁBRIŠ, Tomáš. E-suverenita a hranice v kyberpriestore. In: *Zborník príspevkov z mezinárodnej vedeckej konferencie ÚSTAVA NA INTERNETE A INTERNET V ÚSTAVE, BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2018*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2018, s. 47–58. ISBN 978-80-7160-482-2.
- GEERS, Kenneth. *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015, 175 s. ISBN 978-9949-9544-4-5.
- GINSBURG, Tom. Introduction to Symposium on Sovereignty, Cyberspace, and Tallinn Manual 2.0. *American Journal of International Law Unbound*, 2017, roĕ. 111, s. 205–206. doi:10.1017/aju.2017.57
- HANKO, Milan. Hybridná forma vedenia vojny. *Vojenské reflexie*, 2015, roĕ. X, ĕ. 2, s. 67–81. ISSN 1336-9202.

- HOMBURGER, Zine. The Necessity and Pitfall of Cybersecurity Capacity Building for Norm Development in Cyberspace, *Global Society Journal*, 2019, roč. 33, č. 2, s. 224–242. DOI doi.org/10.1080/13600826.2019.1569502
- JOŠČÁK, Martin. Konflikty v šedej zóne. *Bezpečnostné fórum 2018*. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 169–176. ISBN 978-80-972673-5-3.
- JURČÁK, Vojtech a Jozef TURAC. Hybridné vojny – výzva pre NATO. *Bezpečnostné fórum 2018*. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 177–184. ISBN 978-80-972673-5-3.
- KAZANSKÝ, Radoslav a Radoslav IVANČÍK. Kybernetická bezpečnosť a DDoS útoky. *Bezpečnostné fórum 2018*. Banská Bystrica: Interpolis, 2018, s. 185–192. ISBN 978-80-972673-5-3.
- LEWIS, James A. Compelling Opponents to Our Will: The Role of Cyber Warfare in Ukraine. In: GEERS, Kenneth. *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015, 175 s. ISBN 978-9949-9544-4-5.
- MELZER, Nils. Cyber Warfare and International Law. *UNIDIR Resources* [online]. United Nations Institute for Disarmament Research, 2011 [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <http://unidir.org/files/publications/pdfs/cyberwarfare-and-international-law-382.pdf>
- MRÁZEK, Josef. Mezinárodní právo v kybernetickém prostoru. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 7, s. 537–561. ISSN 0231-6625.
- ROSCINI, Marco. *Cyber Operations and the Use of Force in International Law*. Oxford: *Oxford University Press*, 2014, 336 s. ISBN 9780199655014.
- SCHMITT, Michael N. *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, 616 s. ISBN 978-1107177222.
- STINISSEN, J.: A Legal Framework for Cyber Operations in Ukraine. In: GEERS, Kenneth. *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*. Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015, 175 s. ISBN 978-9949-9544-4-5.

Case law

- Award of the Permanent Court of International Justice of 17 August 1923, *S.S. Wimbledon (U.K. v. Japan)*. Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A – No. 1; Collection of Judgments and Orders, A.W. Sijthoff's Publishing Company, Leyden, 1923.

Judgment of the Permanent Court of International Justice of 7 September 1927, *The Case of the S.S. Lotus (France v. Turkey)*. Publications of the Permanent Court of International Justice, Series A – No. 10; Collection of Judgments, A.W. Sijthoff's Publishing Company, Leyden, 1927.

Judgment of the Permanent Court of International Justice of 13 September 1928, *The Factory at Chorzów, The Merits (Germany v. Poland)*. Publications of the Permanent Court of International Justice Series A – No. 17; Collection of Judgments A.W. Sijthoff's Publishing Company, Leyden, 1928.

Judgment of the International Court of Justice of 9 April 1949, *Corfu Channel (United Kingdom v. Albania)*.

Advisory Opinion of the International Court of Justice of 11 April 1949, *Reparation of Injuries Suffered in the Service of the United Nations*.

Judgment of the International Court of Justice of 6 November 1984, *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*.

Judgment of the International Court of Justice of 24 May 1980, *United States Diplomatic and Consular Staff in Tebran (United States v. Iran)*.

Judgment of the International Court of Justice of 25th September 1997, *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*.

Advisory Opinion of the International Court of Justice of 8 July 1996, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*.

Judgment of the International Court of Justice of 6 November 2003, *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*.

II. KRITÉRIUM MORÁLNEJ INTEGRITY SUDCOV MEDZINÁRODNÝCH SÚDOV KOLÍZNY PROBLÉM INTERMORÁLNY

Anotace

Kritérium morálky pri výbere sudcov medzinárodných súdov. Analýza právnej úpravy podmienok pre výber sudcov významných medzinárodných súdov. Kolízny problém intermorálny.

Klíčov^á slova

Medzinárodné súdy; kritérium morálky; kolízny problém intermorálny.

Problematika posudzovania morálnosti kandidátov pri výbere sudcov medzinárodných súdov je tak isto komplexná, zložitá, mnohorozmerná, interdisciplinárna téma. Jej širšie pozadie vytvára celková problematika výberu najvhodnejších kandidátov do sudcovských funkcií nielen na medzinárodnej ale aj na vnútroštátnej a regionálnej úrovni.

V prípade voľby kandidátov na sudcov medzinárodných súdov sa musí zabezpečiť, aby boli v konečnom zložení súdu „zastúpené hlavné formy civilizácie a právne systémy sveta“. (the main forms of civilization and principal legal systems of the world).¹¹ Nie je možné vylúčiť, že obsah a rozsah pojmu „morálka“ v uvedených civilizačných a právnych systémoch sa interpretuje rozdielne či dokonca protirečivo. Rozdielne názory sudcov na pojem morálka sa následne môžu negatívne prejaviť na rozhodovacej činnosti súdu v takých otázkach ako sú trest smrti, umelé prerušenie tehotenstva, manželské vzťahy, ľudské práva a základné slobody, diskriminácia, národnostné, rasové, etnické a iné menšiny a pod. Dôležité v tomto smere je tiež to, ako pojem morálka interpretuje medzinárodné spoločenstvo štátov alebo jednotlivé národné štáty. Obsah a rozsah pojmu „morálka“ z pohľadu jednotlivca sa nemusí vždy zhodovať s obsahom a rozsahom pojmu „morálka“, ktorú vyznáva štát či medzinárodné spoločenstvo ako celok.

¹¹ Porovnaj článok 9 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora. Text Charty OSN a Štatútu medzinárodného súdneho dvora pozri in VRŠANSKÝ, Peter a kol. *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva. 1. časť*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018, s. 37.

Ako je známe, kandidáti na posty medzinárodných sudcov sú navrhovaní *ad personam*, teda nie ako zástupcovia štátov, ktoré ich nominovali, ale ako popredné osobnosti a znalci medzinárodného práva. Zaužívaná medzištátna prax ale potvrdzuje, že štáty, ktorých sú kandidáti na post medzinárodných sudcov príslušníkmi, spravidla intenzívne lobujú diplomatickou cestou za „svojich“ kandidátov s cieľom zvýšiť ich šancu na získanie potrebného počtu hlasov pri hlasovaní v relevantných medzinárodných organizáciách či orgánoch. V prípade voľby kandidátov na sudcov MSD sú to Valné zhromaždenie a Bezpečnostná rada OSN. Podľa článku 10 ods. 1 Štatútu MSD, „(1) Zvolení sú uchádzači, ktorí získali absolútnu väčšinu hlasov vo Valnom zhromaždení a v Bezpečnostnej rade“.¹²

Konanie pred medzinárodnými súdmi má za cieľ dosiahnuť nielen právo, ale aj spravodlivosť. Nie náhodou, pri príprave definitívnych rozhodnutí sudcovia Medzinárodného súdneho dvora posudzujú okrem právnych súvislostí prípadu aj to, či a ako definitívne právne rozhodnutie môže negatívne ovplyvniť dosahovanie hlavných cieľov Organizácie Spojených národov zakotvených v Charte OSN. Téma práva a spravodlivosti, ktorej súčasťou je aj požiadavka na vysoký morálny profil kandidáta na sudcu medzinárodného súdu, je preto trvalo obsiahnutá v rozhodovacej činnosti medzinárodných súdov. Netreba vari ani upozorňovať na to, že s pojmom spravodlivosť je úzko spojený pojem morálka a etika.

Morálka je historická kategória. To znamená, že obsah a rozsah tohto pojmu sa historicky vyvíjal, menil a formoval v závislosti na hodnotách, ktoré vyznávala ľudská civilizácia v jednotlivých historických etapách spoločensko-ekonomického vývoja. Iná morálka bola vyznávaná v období otrokárskych despocií, iná existovala v čase feudálnej rozdrobenosti, stavovského či absolutistického feudalizmu, inú sa pokúsil zadefinovať či plánovať socializmus, a iné morálne hodnoty sa vyznávajú v období kapitalistického systému trhovej ekonomiky. Rovnako sa vyvíjali názory na obsah a rozsah pojmu „morálnosť“ v súvislosti s výberom kandidátov na sudcov medzinárodných či vnútroštátnych súdov.

¹² VRŠANSKÝ, Peter a kol. *Dokumenty ke štúdiu medzinárodného práva. 1. časť*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. r. o., 2018, s. 7.

K postupným zmenám v určovaní hlavných obsahových pojmových znakov pojmov súvisiacich s otázkou morálky dokonca dochádza aj v rámci určitej jednej etapy spoločenského vývoja. Napríklad, obsah niektorých zásad prijatých v článku 2 Charty OSN prijatej v roku 1945 je v súčasnosti, zdá sa, prehodnocovaný, vzhľadom na podstatné zmeny v materiálnych prameňoch medzinárodného práva. Tvrdému prehodnocovaniu je podrobovaná v praxi zásada zvrchovanej rovnosti štátov, či zásada nezasahovania do vnútorných vecí štátov, a to v záujme lepšieho dosahovania hlavného účelu Charty OSN, vyjadreného v preambule, cieľoch a zásadách Charty OSN. Podobne, úprava zásad zakotvených v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce štátov v súlade s Chartou OSN z roku 1970 sa čiastočne odlišuje od obsahu a rozsahu zásad zakotvených v Záverečnom akte Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe z roku 1975. Iný obsah a rozsah v priebehu vývoja dostávajú aj niektoré ľudské práva a základné slobody a iné inštitúty, ktoré majú súvislosť s problematikou posudzovania morálnej integrity kandidátov na sudcov. Formulujú sa nové zásady, ktoré sa v roku 1945 možno zdali nemorálne. Napríklad súčasný liberálny prístup k posudzovaniu morálnych aspektov registrovaného partnerstva. Všetky spomenuté zásady sa v tej či onej miere dotýkajú posudzovania otázky morálnosti kandidátov na sudcov medzinárodných súdov, pretože tí sa k uvedeným novým trendom budú vyjadrovať v rozsudkoch alebo odborných poradných posudkoch.

V priebehu vývoja, v čase striedania rôznych pohľadov na obsah a rozsah pojmu morálka, nutne dochádza ku kolíziu starých a nových predstáv o morálnosti sudcov. Dôležité je, aby sa zásadne nerozlišovali na jednej strane subjektívne presvedčenie konkrétneho sudcu o morálnych hodnotách, ktoré chce vyznávať, a na druhej strane objektívne presvedčenie spoločnosti o morálnych hodnotách, ktoré by sa mali rešpektovať v danej historickej etape vývoja. Sudca totiž rozhoduje nielen nestranne a nezaujato, ale rozhoduje aj podľa svojho vedomia a svojho svedomia. V prípade diskrepancie medzi subjektívnym (svedomie) a objektívnym (vedomie) pohľadom sudcu na obsah a rozsah pojmu morálka sudcov môžu vzniknúť v súvislosti s jeho rozhodovacou činnosťou vážne a niekedy neriešiteľné interpretačné a aplikačné problémy. Vzniká kolízny problém intermorálny.

Kolízny problém intermorálny

V rámci odstraňovania kolízie medzi obsahovo a rozsahovo rozdielnymi, avšak súčasne aplikovateľnými morálnymi hodnotami, je potrebné rozhodnúť, ktoré morálne hodnoty sa majú prednostne použiť pri rozhodovaní o morálnej integrite sudcu alebo kandidáta na sudcu medzinárodného súdu.

Kolízny problém intermorálny má rôzne podoby, zahŕňa najmä:

- a) Kolíziu pôvodnej a zmenenej subjektívnej morálky vyznávanej sudcom
- b) Kolíziu pôvodnej a zmenenej objektívnej morálky vyznávanej medzinárodným spoločenstvom štátov
- c) Kolíziu subjektívnej morálky sudcu a objektívnej morálky spoločnosti,
- d) Kolíziu morálnych hodnôt vyznávaných v štáte a morálnych hodnôt vyznávaných medzinárodným spoločenstvom štátov ako celkom.

Ako riešiť vzniknutý kolízny problém intermorálny? Otázka znie, či je možné *per analogiam* využiť spôsoby riešenia kolízneho problému intertemporálneho, známeho z oblasti medzinárodného práva súkromného, aj na riešenie kolízneho problému intermorálneho v rámci medzinárodného práva verejného či európskeho.

Domnievame sa, že automatická aplikácia pravidiel interpretácie *per analogiam / a simili* by mohla viesť k nesprávnemu výsledku, napríklad v situácii, ak by sa nové vyznávané morálne hodnoty ocitli okamžite v rozpore s univerzálnymi hodnotami morálky obsiahnutými napr. v cieľoch a zásadách Charty OSN, v kogentných ustanoveniach medzinárodného práva a pod. K podobnému výsledku by viedlo aj automatické použitie zásad *Lex posterior derogat legi priori* a *Lex specialis derogat legi generali*, ak by sa uplatnili bez toho, aby bola braná do úvahy potreba prednostne vyriešiť kolízny problém intermorálny, pokiaľ samozrejme vznikol. Ak by sa mala posudzovať trestnosť páchatelov zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a zločinov proti mieru len podľa kritérií morálky nacistického Nemecka či militaristického Japonska platných v čase, keď ich vojnoví zločinci páchali podľa súčasného hodnotenia hrozné nemorálne akty, tak by ich páchatelia museli byť v procese pred Norimberským a Tokijským tribunálom, resp. pred národnými súdmi stíhajúcimi takýchto zločincov v jednotlivých krajinách

po skončení druhej svetovej vojny, oslobodení lebo sudcovia by rozhodovali „v súlade s vtedajším právom“. Bolo by to však v príkrom rozpore s morálnymi hodnotami civilizovaných víťazných národov vyjadrenými v Zásadách medzinárodného práva uznaných v Charte Norimberského tribunálu a v jeho rozsudku z roku 1950.¹³ Kolízny problém intermorálny bol vyriešený v záujme vyššej spravodlivosti a úsilia premeniť svet na lepší svet. V oblasti morálky tak len za určitých podmienok automaticky platí zásada, parafrázujeme, *Mos posterior derogat mori priori*.¹⁴ Tak isto automaticky neplatí ani zásada *Mos prior derogat mori posteriori*.

Domnievame sa, že kolízny problém intermorálny by sa vždy mal posudzovať a riešiť podľa veľkosti prieniku posudzovanej morálnosti sudcov s univerzálnymi hodnotami formulovanými na báze prirodzeného práva, úcty k demokracii, rešpektovania ľudských práv a základných slobôd, slobody a úcty k človeku ako ľudskej bytosti. Prednosť musia vždy dosahovať uvedené morálne hodnoty pred inými morálnymi kritériami, ktoré eventuálne vyznávajú sudcovia medzinárodných súdov, a pri ktorých aplikácii by bol svet vedený ku temným morálnym hodnotám vyznávaným v minulosti. Samozrejme, tým nemienime tvrdiť, že každé morálne hodnoty, ktoré vzniknú v budúcnosti by sa mali automaticky vyznávať na úkor dnešných všeobecne uznávaných morálnych kritérií.

Ako historická kategória, morálka vznikla, má svoj vývoj, a je zrejme, že raz aj zanikne. Súčasná úroveň vedeckého poznania neumožňuje urobiť záver, či v súčasnosti prevládajúca morálka založená na hodnotách demokracie, slobody, bezpečnosti, právneho štátu, ochrany ľudských práv a základných slobôd, a ďalších hodnotách, zanikne spolu s ľudskou civilizáciou, alebo či súčasná morálka zanikne ešte skôr ako zanikne ľudská civilizácia. Nemožno vylúčiť, že ľudstvo sa začne v budúcnosti spravovať inými morálnymi hodnotami, zodpovedajúcimi kvalitatívne zmeneným materiálnym prameňom medzinárodného a vnútroštátneho práva. Napríklad, ak by sa k rozhodovaniu

¹³ TOMKO, Ján a Anton KOPŠO. *Medzinárodné právo a politika v dokumentoch*, Bratislava: Obzor, 1974, 675 s.

¹⁴ Latinský výraz *mōrēs*, um, m., v. mos. môžeme pre účel tohto príspevku uvádzať slovenskom preklade ako výraz „mravy“. Tento výraz sa javí ako najbližší výraz k pojmu „morálka“. Dostupný slovensko-latinský slovník neobsahuje nominálnu definíciu pojmu, resp. heslo „morálka“ v latinskom jazyku.

o osude sveta zasa dostali „nepriateľské štáty“ o ktorých hovorí Charta OSN (napr. v článku 107). Morálne hodnoty nacizmu, fašizmu a totalitných režimov sa zjavne odlišujú od súčasnej interpretácie obsahu a rozsahu pojmu morálka. Ako je známe, súčasná morálka v medzinárodných vzťahoch a v demokraticky orientovaných krajinách je morálka vychádzajúca z cieľov a zásad Charty OSN, z hodnôt „civilizovaných národov“, o ktorých sa zmieňuje napríklad článok 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora. Iná možnosť je, že sa v budúcnosti v rámci ľudskej civilizácie etabluje nová morálka, zodpovedajúca novým podmienkam života na Zemi, napríklad v súvislosti s nadviazaním kontaktov ľudskej civilizácie z mimozemskými civilizáciami. Medzinárodné právo v takomto prípade nadobudne charakter intragalaktického či dokonca medzigalaktického medzinárodného práva. Nový obsah a rozsah pojmu „morálka“ bude zodpovedať výsledku stretu ľudskej civilizácie s mimozemskou civilizáciou. Rozhodujúce bude, či víťaz v konflikte bude postupovať pri definovaní nového obsahu a rozsahu pojmu morálka kompromisne v duchu zásady „Sláva víťazovi, česť porazenému“ alebo nekompromisne na základe zásady „Vae victis“¹⁵.

Vývoj nie je možné zastaviť. Niekedy vývoj v oblasti materiálnych prameňov značne predbieha vývoj tvorby práva. V súčasnosti medzinárodné súdy sú nútené glosovať medzinárodné právo zaniknutého bipolárneho sveta tam, kde ešte neexistujú medzinárodnoprávne normy nového sveta 21. storočia. To znamená sudcovia musia v prechodnom období „glosovať“ aj morálne hodnoty zaniknutého bipolárneho sveta, pretože tvorba formálnych prameňov medzinárodného práva post-bipolárneho sveta zaostáva za vývojom v oblasti materiálnych prameňov práva, jednoducho nestačí reagovať na kvalitatívne zmeny v medzinárodných vzťahoch, ku ktorým dochádza od rozpadu Zväzu sovietskych socialistických republík v roku 1989 a následnom rozpade globálnej svetovej socialistickej sústavy. Samozrejme, takéto vývojom ovplyvnené nevyhnutné glosovanie pôvodnej morálky je spojené s interpretačnými problémami. Starým pojmom sa dnes v rámci aj morálnymi dôvodmi determinovaného sudcovského aktivizmu prisudzuje moderný, teda nie obvyklý dohodnutý význam, využíva sa extenzívny či reštriktívny výklad existujúcej právnej úpravy. Aplikujú sa všeobecné, doplnkové

¹⁵ V preklade „Beda porazeným“.

a jazykové argumenty právnej interpretácie starých medzinárodnoprávných textov s cieľom zabezpečiť aspoň základnú právnu úpravu novovznikajúcich spoločenských vzťahov, neznámych v období bipolárneho sveta.

V oblasti súdnej praxe sa nedostatok právnej úpravy na úrovni základných prameňov práva prejavuje v náraste významu sudcovského aktivizmu, v náraste významu pomocných prameňov práva pri rozhodovacej činnosti medzinárodných či vnútroštátnych súdov, zohľadňujúcej morálne výzvy 21. storočia v podmienkach prechodnej absencie nových základných prameňov, akými sú medzinárodné zmluvy, medzinárodná obyčaj alebo všeobecné právne zásady, uznávané civilizovanými národmi. Glosovanie sa vyžaduje aj pre oblasť interpretácie pojmu „morálka“, „morálnosť“ a pod.

V zásade je možné povedať, že prebiehajúca destabilizácia v oblasti vývoja materiálnych resp. morálnych prameňov práva sa negatívne prejavuje v procese výberu kandidátov na sudcov v tom zmysle, že výber kandidátov súčasne ovplyvňuje trvanie na morálnych hodnotách starého práva 20. storočia, ako aj trvanie na morálnych hodnotách vznikajúceho nového práva 21. storočia. Keďže už bolo konštatované, že vývoj nemožno zastaviť, možno zodpovedne deklarovat' aj v oblasti morálky: „Sudcovská morálka 20. storočia je mŕtva, nech žije sudcovská morálka 21. storočia.“

Historicko-právna analýza

Stály arbitrážny dvor (1899)

Dohovor o mierovom urovnaní medzinárodných sporov z roku 1899 (1899 Convention for the pacific settlement of international disputes) zakotvoval požiadavku morálnej vyspelosti kandidátov na post arbitrov Stáleho arbitrážneho dvora. V kapitole II (Stály arbitrážny dvor), konkrétne v článku 23, sa okrem iného ustanovovalo, že v lehote troch mesiacov od ratifikácie konvencie, každá signatárska mocnosť vyberie štyroch známych odborníkov na medzinárodné právo s najvyššou morálnou povest'ou (of the highest moral reputation), schopných prijať úlohu rozhodcov.¹⁶

¹⁶ „*Within the three months following its ratification of the present Act, each Signatory Power shall select four persons at the most, of known competency in questions of international law, of the highest moral reputation, and disposed to accept the duties of Arbitrators.*“ Dohovor o mierovom urovnaní medzinárodných sporov.

Identické ustanovenie obsahoval v kapitole II článok 44 Dohovoru o mierovom urovnaní medzinárodných sporov z roku 1907.¹⁷

Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (1922)

Sudcovia Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti, ktorý začal pôsobiť od roku 1922 ako prvý stály medzinárodný súd, a ktorého nástupcom sa po druhej svetovej vojne stal Medzinárodný súdny dvor, boli volení spomedzi kandidátov navrhovaných Národnými skupinami členských štátov pri Stálom arbitrážnom dvore. Požiadavka najvyššej morálnej povesti sudcov je tak isto odvodzovaná od požiadavkách obsiahnutých vo vyššie spomenutých haagskych konvenciách o mierovom urovnaní medzinárodných sporov z rokov 1899 a 1907.

Medzinárodný súdny dvor (1945)

V roku 1945 vstúpila do platnosti Charta Organizácie spojených národov, ktorej súčasťou bol aj Štatút Medzinárodného súdneho dvora. Prvé zasadnutie dvora sa uskutočnilo v roku 1946. Podľa kapitoly I (Organizácia Dvora) článku 2 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora (ďalej len „MSD“) *„Dvor tvorí zbor nezávislých sudcov, volených bez ohľadu na štátnu príslušnosť z osôb vysokej morálnej úrovne, ktoré sú spôsobilé vo svojich krajinách vykonávať funkcie najvyšších sudcov, alebo sú uznávanými zmlcami medzinárodného práva“*.¹⁸ Anglický text Štatútu vymedzuje tieto požiadavky nasledovne: *„Article 2. The Court shall be composed of a body of independent judges, elected regardless of their nationality from among persons of high moral character, who possess the qualifications required in their respective countries for appointment to the highest judicial offices, or are jurisconsults of recognized competence in international law.“*¹⁹

Z porovnania relevantných originálnych textov možno vidieť, že pôvodnú formuláciu „najvyššia morálna povest“ z čias pôsobenia Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti nahradila v anglickom znení Štatútu MSD formulácia „vysoký morálny charakter“ (high moral character). Pritom však,

¹⁷ *„Article 44. Each Contracting Power selects four persons at the most, of known competency in questions of international law, of the highest moral reputation, and disposed to accept the duties of Arbitrator.“* Dohovor o mierovom urovnaní medzinárodných sporov.

¹⁸ Článok 2 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora.

¹⁹ The Statute of the International Court of Justice.

slovenský preklad textu Charty OSN a Štatútu MSD uvedenú formuláciu uvádza ako „vysoká morálna úroveň“.

Tiež je zaujímavé, že pôvodná formulácia o schopnosti kandidáta na post arbitra pri Stálom arbitrážnom dvore „schopný prijať povinnosti (úlohy)“ arbitra (disposed to accept the duties of Arbitrators) je v modernejšom texte Štatútu MSD vo vzťahu k budúcim sudcom MSD formulovaná ako „spôsobilosť“ vykonávať funkcie. Aj táto zmena možno poukazuje na to, že v súčasnosti nestačí, aby kandidát na funkciu sudcu medzinárodného súdu bol iba subjektívne v stave „prijat“ či povinnosti sudcu, ale že je potrebné, aby bol aj objektívne spôsobilý funkciu či povinnosti sudcu efektívne vykonávať. Pokiaľ ide o nestrannosť sudcu, článok 20 Štatútu MSD ustanovuje, že „*predtým ako sa člen Dvora ujme svojho úradu, na verejnom zasadnutí Dvora slávnostne vyhlási, že svoje úlohy bude vykonávať nestranne a svedomite.*“²⁰

Rokovací poriadok MSD, prijatý v roku 1978, uvádza v článku 4 ods. 1 text sľubu sudcu, ktorý znie „Slávnostne vyhlasujem, že budem vykonávať svoje úlohy a využívať svoju právomoc ako sudca dôstojne, čestne, nestranne a svedomite“. (Article 4.1. The declaration to be made by every Member of the Court in accordance with Article 20 of the Statute shall be as follows: „*I solemnly declare that I will perform my duties and exercise my powers as judge honorably, faithfully, impartially and conscientiously.*“²¹ Všetky štyri výrazy vyššie spomenuté možno považovať za súčasť hlavných obsahových znakov pojmu „morálka“ vo vzťahu k výberu kandidátov na post sudcov medzinárodných ale aj vnútroštátnych súdov.

Európsky súd pre ľudské práva (1950)

Európsky dohovor o ľudských právach prijatý v roku 1950 vstúpil do platnosti v roku 1953. Prvé zasadnutie súdu sa uskutočnilo v roku 1959. V článku 21 dohovoru sa ustanovuje: „**ČLÁNOK 21. Predpoklady pre výkon funkcie.** 1. *Sudcovia musia mať vysoký morálny charakter a spĺňať podmienky pre výkon vysokých súdnych funkcií alebo byť uznávanými právnikmi.* 2. *Sudcovia zasadajú v súde ako súkromné osoby.* 3. *Počas svojho funkčného obdobia sudcovia nemôžu*

²⁰ „Every member of the Court shall, before taking up his duties, make a solemn declaration in open court that he will exercise his powers impartially and conscientiously.“ The Statute of the International Court of Justice.

²¹ Rokovací poriadok Medzinárodného súdneho dvora.

*vykonávat' činnost' nezlučiteľnú s ich nezávislosťou, nestrannosťou alebo s požiadavkami súvisiacimi so stálym výkonom ich funkcie; o všetkých otázkach týkajúcich sa použitia tohto odseku rozhodne súd.*²² („ARTICLE 21. Criteria for office. 1. The judges shall be of high moral character and must either possess the qualifications required for appointment to high judicial office or be juriconsults of recognised competence. 2. The judges shall sit on the Court in their individual capacity. 3. During their term of office the judges shall not engage in any activity which is incompatible with their independence, impartiality or with the demands of a full-time office; all questions arising from the application of this paragraph shall be decided by the Court.“²³

Z porovnania slovenského prekladu s anglickým originálnym textom možno usudzovať, že pojem „high moral character“ sa do slovenského jazyka prekladá ako „vysoká morálna úroveň“. Odborníci nech posúdia, či ide o celkom korektný preklad výrazu „charakter“.

V Stanovisku č. 3 Poradnej rady európskych sudcov (CCJE) do pozornosti Výboru ministrov Rady Európy o princípoch a pravidlách regulujúcich sudcovské profesionálne správanie, najmä v oblasti etiky, nezlučiteľného správania sa a nestrannosti sa v časti b. Nestrannosť a správanie sa sudcov mimo výkonu ich funkcie v bode 29. uvádza, že „*Sudcovia by sa v súkromnom živote mali správať decentne. Z pohľadu kultúrnej diverzity členských štátov Rady Európy a konštantnej evolúcie morálnych hodnôt, štandardy aplikovateľné na správanie sa sudcov v ich súkromnom živote sa nedajú príliš precízne stanoviť (...)*“²⁴

Súdny dvor Európskej únie (1952)

Článok 253 (pôvodný článok 223 ZES) Zmluvy o fungovaní Európskej únie ustanovuje, že „*Sudcovia a generálni advokáti Súdneho dvora sa vyberajú z osôb, ktoré poskytujú záruku úplnej nezávislosti a ktoré spĺňajú potrebné kvalifikačné predpoklady požadované v ich krajinách na obsadenie najvyšších sudcovských funkcií alebo sú uznávanými odborníkmi v oblasti práva; sú vymenúvaní na základe vzájomnej dohody vlád členských štátov po porade s výborom uvedeným v článku 255 na obdobie šiestich rokov.*“²⁵

²² Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

²³ European Convention on Human Rights.

²⁴ Stanovisko č. 3 Poradnej rady európskych sudcov do pozornosti Výboru ministrov Rady Európy o princípoch a pravidlách regulujúcich sudcovské profesionálne správanie, najmä v oblasti etiky, nezlučiteľného správania sa a nestrannosti.

²⁵ Článok 253 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Protokol (č. 3) o Štatúte súdneho dvora Európskej únie v Hlave I (Sudcovia a generálni advokáti) v článku 2 ustanovuje, že „Pred nástupom do funkcie zloží každý sudca pred Súdny dvorom na jeho verejnom zasadnutí prisahu, že svoju funkciu bude vykonávať nestrannane a svedomite a bude zachovávať mlčanlivosť o priebehu porád Súdneho dvora. V článku 4 sa ustanovuje, že pri nástupe do funkcie sa sudcovia „*slávnostne zaviažu, že počas svojho funkčného obdobia aj po jeho skončení budú rešpektovať povinnosti vyplývajúce z tejto funkcie, najmä povinnosť konať čestne a zdržanlivo pri prijímaní určitých miest alebo výhod po skončení funkčného obdobia.*“²⁶

Zaujímavé v tomto zmysle je to, že na rozdiel od zakladajúcich dokumentov iných vyššie spomenutých medzinárodných súdnych orgánov sa texte Zmluvy o fungovaní Európskej únie explicitne nespomína pojem „morálka“, morálny charakter“ a pod. Požiadavku vysokej morálnej úrovne kandidátov je možné odvodiť z vyššie citovaného odkazu na „*kvalifikačné podklady požadované v ich krajinách na obsadenie najvyšších sudcovských funkcií alebo sú uznávanými odborníkmi v oblasti práva.*“²⁷

V súvislosti s kritériom morálnosti je vhodné spomenúť Kódex správania (2007/C 223/01) Súdneho dvora EÚ z roku 2007,²⁸ v ktorom sú stanovené jednak zásady správania členov a na bývalých členov Súdneho dvora, Súdu prvého stupňa a Súdu pre verejnú službu. Napríklad, v zmysle článku 1 ods. 3 kódexu sa „*Členovia sa mimo Súdneho dvora zdržia akéhokoľvek komentára, ktorý môže poškodiť jeho dobré meno alebo ktorý možno chápať ako stanovisko Súdneho dvora v diskusiách nesúvisiacich s jeho inštitucionálnym poslaním.*“ Podľa článku 2 (Bezúhonnosť), „*Členovia neprijímajú dary, a to akejkoľvek povahy, ktoré by mohli spochybniť ich nezávislosť.*“ Podľa článku 3 (Nestrannosť) sa „*Členovia sa vyhýbajú situáciám, ktoré by mohli viesť ku konfliktu záujmov.*“ V zmysle článku 4, musia členovia Súdneho dvora pri nástupe do funkcie odovzdať predsedovi Súdneho dvora vyhlásenie o svojich majetkových pomeroch, konkrétne, že ich majetkové pomery nevykazujú žiadne finančné záujmy spôsobilé ohroziť nestrannosť a nezávislosť pri vykonávaní funkcie. V článku 5

²⁶ Protokol (č. 3) o Štatúte Súdneho dvora Európskej únie.

²⁷ K otázke výkladu práva EÚ: SEHNÁLEK, David a Vladimír TÝČ. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, Edice Scientia svazek č. 569, 2016, 192 s.

²⁸ Kódex správania (2007/C 223/01).

sú vymedzené „Iné činnosti“, ktoré členovia Súdneho dvora môžu či nesmú vykonávať. V článku 6 sú uvedené povinnosti členov po skončení funkcie. Články 7 a 8 sa týkajú uplatňovania kódexu a nadobudnutia účinnosti kódexu. Zaujímavé je, že v celom texte kódexu nie je tak isto explicitne spomenutá požiadavka morálnej integrity člena Súdneho dvora.

Požiadavku integrity kandidáta uvádzajú len materiály Výboru na účely poskytnutia stanoviska k vhodnosti kandidátov vykonávať funkciu sudcu a generálneho advokáta na Súdnom dvore a na Všeobecnom súde^{29, 30}. Výbor publikoval vo februári 2018 v poradí 5. správu o jeho činnosti.³¹ V správe sa vyjadruje okrem iného aj ku jednotlivých kritériám na výber sudcov a generálnych advokátov, vrátane požiadavky nestrannosti a nezávislosti kandidátov, ako aj požiadavky čestnosti (probity) a bezúhonnosti (integrity). Pojem „morálnosť, morálka“ v dokumente však nie je explicitne uvedený. Môžeme len predpokladať, že obsahovo vyšší pojem morálka zahrňuje medzi hlavnými znakmi aj vyššie uvedené znaky. Ako je známe, Výbor sa riadi pravidlami rokovania prijatými v roku 2010.³²

Dôkladné overenie toho, či je požiadavka na vysokú morálnu úroveň kandidátov na post sudcu zakotvená vo vnútroštátnom práve vo jednotlivých členských krajinách EÚ, by si vyžiadala priestor, ktorý zjavne prekračuje rámec tohto príspevku. Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, tak ani v slovenskom právnom poriadku sa kritérium „morálky“ v súvislosti s výberom sudcov vnútroštátnych súdov explicitne nevyskytuje (pozri nižšie).

²⁹ Zmluva o fungovaní Európskej únie, v článku 255 ustanovuje, že „Zriadi sa výbor na účely poskytnutia stanoviska k vhodnosti kandidátov vykonávať funkciu sudcu a generálneho advokáta na Súdnom dvore a na Všeobecnom súde predtým, ako vlády členských štátov vykonajú vymenovania uvedené v článkoch 253 a 254.“

³⁰ O výbere a jeho agende sa zmieňujú v ich prácach viacerí autori, zo slovenských napr. SIMAN, Michael a Miroslav SLAŠŤAN, M. *Súdny systém Európskej únie*. Bratislava: Euroiuris – Európske právne centrum, o. z., 2012, s. 80.

³¹ Fifth Activity Report of the panel provided for by Article 255 of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Soudní dvůr Evropské unie* [online]. EU [cit. 1. 5. 2019].

³² Rozhodnutie Rady z 25. februára 2010 o pravidlách činnosti výboru ustanoveného v článku 255 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (2010/124/EÚ).

Medzinárodný trestný súd (1998)

Medzinárodný trestný súd začal pôsobiť od roku 2002. Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu prijatý v roku 1998 ustanovuje v článku 36 (Kvalifikácia, menovanie, voľba sudcov), že „3. a) *Sudcovia sa vyberajú spomedzi osôb s vysoko morálnym charakterom, ktoré sú nestranné a bezúhonné a ktoré majú kvalifikáciu, ktorá sa vyžaduje v ich štátoch na menovanie do najvyšších sudcovských funkcií. b) Každý kandidát na zvolenie do Súdu i) musí preukázať spôsobilosť v trestnom práve a procese a potrebné relevantné skúsenosti či už ako sudca, prokurátor, advokát alebo v inej podobnej funkcii v trestnom konaní, alebo ii) musí preukázať spôsobilosť v relevantných oblastiach medzinárodného práva ako je medzinárodné humanitárne právo a právo ľudských práv a rozsiahle skúsenosti v profesionálnej právnickej práci, ktorá je relevantná pre justičnú prácu Súdu. c) Každý kandidát na zvolenie do Súdu musí mať vynikajúce znalosti aspoň z jedného pracovného jazyka Súdu a plynulo ním hovoriť.*“³³

Na rozdiel textu Zmluvy o fungovaní EÚ, štatút Medzinárodného trestného súdu explicitne ustanovuje požiadavku na vysoký morálny charakter kandidátov na sudcov tribunálu. Na potrebu splnenia požiadaviek vnútroštátnych právnych poriadkov odkazuje len v súvislosti s podmienkou profesionálnej úrovne kandidátov.

Sémantická a gramatická analýza

Vymedzeniu pojmu morálka sa venovali mnohí myslitelia, pôsobiaci v rôznych oblastiach spoločenských, právnych, ekonomických, historických a iných náuk. V oblasti základných prameňov medzinárodného práva zatiaľ neexistuje komplexná úprava inštitútu morálky, vrátane detailnej úpravy požiadaviek, ktoré by mal spĺňať kandidát na funkciu v medzinárodných súdoch. Určité obsahové znaky tohto pojmu možno odvodiť z pomocných prameňov

³³ Originálny text: „a. *The judges shall be chosen from among persons of high moral character, impartiality and integrity who possess the qualifications required in their respective States for appointment to the highest judicial offices; b. Every candidate for election to the Court shall: i. Have established competence in criminal law and procedure, and the necessary relevant experience, whether as judge, prosecutor, advocate or in other similar capacity, in criminal proceedings; or ii. Have established competence in relevant areas of international law such as international humanitarian law and the law of human rights, and extensive experience in a professional legal capacity which is of relevance to the judicial work of the Court; c. Every candidate for election to the Court shall have an excellent knowledge of and be fluent in at least one of the working languages of the Court.*“ The Rome Statute of the International Criminal Court.

Rímsky štatút medzinárodného trestného súdu. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí. Zbierka zákonov č. 333/2002, Čiastka 140.

medzinárodného práva, to znamená z judikatúry medzinárodných súdov Ā náuky najviac kvalifikovaných odborníkov na medzinárodné právo. Navyše, ak sa strany v spore pred MSD dohodnú, Súd môže ako podklad pre rozhodnutie využiť aj zásadu *Ex aequo et bono*, ktorá v sebe obsahuje výrazné morálne aspekty, na základe ktorých môže rozhodovať sudca MSD.³⁴

Slovník cudzích slov definuje obsah a rozsah pojmu morálka ako „spoločenskými vzťahmi a pomermi podmienený spôsob chovania a mravné zásady jednotlivca a spoločenských skupín.“³⁵

Anglický slovník Oxford Learner's Dictionaries ponúka 3 rôzne významy pojmu „morálka“ („morality“)³⁶:

- „Zásady vzťahujúce sa na správne a nesprávne, dobré a zlé správanie („principles concerning right and wrong or good and bad behaviour“)
- Stupeň podľa ktorého je niečo správne alebo nesprávne, dobré alebo zlé a pod. na základe morálnych zásada („the degree to which something is right or wrong, good or bad, etc. according to moral principles“)
- Systém morálnych zásada vyznávaných určitou skupinou osôb („a system of moral principles followed by a particular group of people“).

Ako synonymá pojmu morálka sa v prekladových slovníkoch uvádzajú napríklad pojmy zásady, disciplína, chovanie, etika, a pod. Tento pojem sa často spája s pojmom „integrita“ vo výraze „morálna integrita“. Pojem integrita sa zasa často prekladá ako „bezúhonnosť“.

Ako teda definovať pojem „sudcovská morálka“? Jedna z možných definícií je, že sudcovská morálka je vôľa sudcu povýšená na morálku. Takto subjektívne chápaná morálka niekedy môže viesť sudcu k neprimeranému sudcovskému aktivizmu, prekračujúcemu povolený rozsah jeho sudcovskej kompetencie interpretovať avšak nie vytvárať právo. Subjektívne chápaná morálka sa najviac priblihuje k pravidlu, že sudca rozhoduje podľa svojho svedomia. Teda nie podľa objektívne chápaného „svedomia“ doby, v ktorej pôsobí a rozhoduje ako sudca.

³⁴ Porovnaj článok 38 ods. 2 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora. Štatút Medzinárodného súdneho dvora.

³⁵ Význam cudzieho slova „morálka“. Slovník cudzích slov. *Slovník.sk* [online]. [cit. 1. 5. 2019].

³⁶ Definition of morality noun. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* [online]. Oxford University Press [cit. 1. 5. 2019].

Otázka znie, či aj v nových podmienkach 21. storočia stále platí premissa o tom, že právo tvorí zákonodarca a sudca právo len interpretuje. Domnievame sa, že platí, avšak s určitými vývojovými posunmi v oblasti možností interpretácie významu výrazov použitých v zmluve. Umožňujú to vstup Viedenského dohovoru o zmluvnom práve do platnosti v roku 1980. V rámci sudcovskej interpretácie je v súčasnosti totiž možné nielen objasňovať význam výrazov použitých v zmluve, ale navyše tento význam aj priamo určovať s pomocou všeobecne akceptovaných doplnkových prostriedkov výkladu medzinárodných zmlúv, vrátane argumentu právnej interpretácie *a coherentia* a apagogického argumentu. Tento názor má oporu v medzinárodnom zmluvnom práve. V článku 32 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, ktorý nadobudol účinnosť vo vzťahu k Československu v roku 1987, sa ustanovuje, že „*Doplnkové prostriedky výkladu, vrátane prípravných materiálov na zmluve a okolností, za ktorých sa zmluva uzavrela, možno použiť buď pre potvrdenie významu, (...) alebo pre určenie významu, keď výklad urobený podľa článku 31 a) buď ponecháva význam nejednoznačným alebo nejasným; alebo b) vedie k výsledku, ktorý je zrejme protizmyselný alebo nerozumný.*“³⁷

Samozrejme, subjektívne ponímaná interpretácia pojmu „morálnosť“ sudcu nesmie prekročiť pevné, objektívne stanovené právne limity požiadaviek na morálku, ktoré zohľadňujú základné objektívne morálne hodnoty vyznávané medzinárodným spoločenstvom štátov v danej etape vývoja. V prípade medzinárodného práva tieto limity v súčasnej etape vývoja definuje najmä preambula, ciele a zásady Charty OSN, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1945, kodifikačné úsilie vynakladané v oblasti pokrokového rozvoja medzinárodného práva od roku 1945, normy medzinárodného obyčajového práva, všeobecné právne zásady, normy *iuris cogentis* ako aj ďalšie pravidlá zakotvené v platných formálnych prameňoch medzinárodného práva. Ale tiež univerzálne morálne princípy obsiahnuté v normách prirodzeného práva. V prípade vnútroštátneho práva sú to morálne hodnoty obsiahnuté v materiálnom jadre ústavy, v ústavných zákonoch, zákonoch a iných formálnych prameňoch vnútroštátneho práva. Z princípu primátu medzinárodného práva nad vnútroštátnym právom vyplýva, že v prípade kolízie morálnych hodnôt

³⁷ Články 31–33 Vyhlášky ministra zahraničných vecí zo 4. septembra 1987 o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve.

zakotvených vo vnútroštátnom práve, prednosť majú morálne hodnoty vyjadrené v normách medzinárodného práva. Samozrejme za podmienky, že konkrétny štát kvalifikovaným spôsobom prevzal medzinárodné záväzky v spomenutej oblasti. V súlade s platnou úpravou medzinárodného zmluvného a obyčajového práva ako aj pravidiel medzinárodnej zodpovednosti, štát sa nemôže odvolávať na vnútroštátne právo ako na dôvod nesplnenia záväzku, ktorý právoplatne na seba prevzal.³⁸ Problém súčasnosti spočíva v tom, že neexistuje všeobecná univerzálna zhoda v tom, aké sú hlavné obsahové znaky a aký je obsah pojmu morálka.

Z hľadiska sémantickej analýzy bude potrebné ešte viac upresniť vzájomný vzťah pojmov „právo“ a „sudcovská morálka“ v systéme medzinárodného a vnútroštátneho práva. Najmä to, či ide o zlučiteľné alebo nezlučiteľné pojmy. V prípade, že sú obidva pojmy zlučiteľné, tak potom treba určiť, aký je ich vzťah – ide o vzťah nadriadenosti a podriadenosti, alebo ide o vzťah rovnosti? Ak ide o vzťah nadradenosti a podriadenosti, ktorý pojem je nadradený a ktorý pojem je podriadený? Hoci ide zdanlivo o nepodstatné, okrajové témy, nájdenie odpovede poskytne dokonalejší obraz o skutočnej polohe kritéria morálky v procese výberu kandidátov na post sudcu na vnútroštátnych a medzinárodných súdoch.

V zmysle vyššie uvedeného, teda môžeme hovoriť o subjektívnych a objektívnych prameňoch morálnosti kandidátov na sudcov, sudcovskej morálky, ako aj o materiálnych a formálnych prameňoch sudcovskej morálky. Zatiaľ čo materiálne pramene morálky predstavujú morálne hodnoty spoločnosti v danej etape vývoja, formálne pramene morálky predstavujú konkrétne právne normy, ktoré sa priamo či nepriamo odvolávajú na morálku, morálne hodnoty a princípy. Môžeme tiež hovoriť o morálke univerzálnej, regionálnej, lokálnej, individuálnej, komplexnej či partikulárnej a pod.

³⁸ Porovnaj ustanovenia Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 o neplatnosti medzinárodných zmlúv alebo článku 32 Článkov o zodpovednosti štátu za medzinárodné protiprávne konanie prijatých Komisiou pre medzinárodné právo v roku 2001. Text článku 32 v anglickom jazyku „*Irrelevance of internal law: The responsible State may not rely on the provisions of its internal law as justification for failure to comply with its obligations under this part.*“ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. Komise pro mezinárodní právo (OSN), Zpráva ze 53. zasedání Komise pro mezinárodní právo ve dnech 23. dubna–1. června a 2. července–10. srpna 2001.

Navyše, požiadavka „morálnosti“ sa netýka len kandidátov na funkcie sudcu, ale aj morálnosti tých čo sudcov vyberajú, tých čo sudcov menujú, a tých, čo sú adresátmi sudcovských rozhodnutí. Požiadavku morálnosti kandidátov na sudcov medzinárodných súdov tak nie je možné oddeľovať o požiadavky morálnej integrity príslušníkov orgánov, ktoré výber alebo nomináciu realizujú, rovnako ako od spoločenského pohľadu na morálku v štátoch, z ktorých kandidáti pochádzajú.

Podľa ustanovenia § 5 ods. 6) zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov „(6) *Predpokladmi sudcovskej spôsobilosti sú morálny štandard a integrita sudcu pre náležitý a zodpovedný výkon jeho funkcie*“.³⁹

S pojmom „morálka“ súvisí pojem „bezúhonnosť“. Napríklad v článku 141a ods. (2) ústavy Slovenskej republiky sa na rozdiel od vyššie citovaných ustanovení zakotvuje požiadavka bezúhonnosti predsedu a členov Súdnej rady Slovenskej republiky, konkrétne, že „*Za predsedu Súdnej rady Slovenskej republiky a za člena Súdnej rady Slovenskej republiky podľa odseku 1 písm. b) až d) možno ustanoviť osobu, ktorá je bezúhonná, má vysokoškolské právnické vzdelanie a najmenej 15 rokov odbornej praxe*“.⁴⁰

Ako je známe, v zmysle slovenského právneho poriadku sa za bezúhonnú osobu považuje „*osoba, ktorá nebola právoplatne odsúdená za úmyselný trestný čin alebo za trestný čin, za ktorý jej bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody. Bezúhonnosť sa preukazuje výpisom z registra trestov nie starším ako tri mesiace*“.⁴¹ Požiadavku bezúhonnosti“ obsahuje v § 5 ods. 1 písm. d) aj platný zákon o sudcoch a prísediacich. Podľa ustanovenia ods. 5 § 5 „(5) *Za bezúhonnú sa na účely tohto zákona nepovažuje fyzická osoba, ktorá bola právoplatne odsúdená za úmyselný trestný čin, a to aj v prípade, ak jej bolo odsúdenie za úmyselný trestný čin zabladené, alebo na ktorú sa hľadí, akoby nebola pre takýto trestný čin odsúdená podľa osobitného predpisu. Bezúhonnosť sa preukazuje odpisom registra trestov. 5) Na účel preukázania bezúhonnosti podľa tohto zákona fyzická osoba poskytne údaje potrebné na vyžiadanie odpisu registra trestov. Údaje podľa tretej vety oprávnená osoba bezodkladne*

³⁹ § 6 zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich.

⁴⁰ Článok 141a odst. 2 Ústavy Slovenskej republiky.

⁴¹ Zákon č. 311/1999 Z. z., o registri trestov v znení neskorších predpisov.

zvyšle v elektronickej podobe prostredníctvom elektronickej komunikácie Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky na vydanie odpisu registra trestov.“⁴²

Takto vymedzený obsah pojmu „bezúhonnosť“ sa podstatne odlišuje od pojmu „bezúhonnosť“ zakotveného v článku 2 Kódexu (2007/C 223/01) správania Súdneho dvora EÚ, v ktorom sa ako jediný znak bezúhonnosti ustanovuje, že „Členovia neprijímajú dary, a to akejkoľvek povahy, ktoré by mohli spochybniť ich nezávislosť.“⁴³

K všeobecnej problematike morálky a práva, ich vzťah a tď. existuje rozsiahla odborná diskusia. Otázkami morálky sa zaoberali Aristoteles, Kant a mnohí iní myslitelia.

V slovenskej odbornej literatúre z oblasti medzinárodného práva sa tejto téme v rôznej intenzite venovali viacerí autori, okrem iných je vhodné spomenúť práce profesora J. Klučka, konkrétne Etické pravidlá medzinárodných súdnych orgánov a tribunálov, publikovaných v roku 2017 v Právnom obzore č. 3,⁴⁴ článok „K niektorým ústavným a zákonným aspektom praxe Súdnej rady v procese menovania sudcov všeobecných súdov“, ktorý vyšiel v Právnom obzore v roku 2012, článok v Justičnej revue „K zákonným podmienkam pre kandidátov na sudcov medzinárodných súdnych orgánov podľa zákona o súdnej rade, ktorý vyšiel v roku 2014, ako aj článok v Justičnej revue „K Zásadám Súdnej rady Slovenskej republiky pri rozhodovaní o kandidátoch na sudcov všeobecných súdov“ ktorý vyšiel v roku 2015.⁴⁵ Z českých autorov možno spomenúť napríklad práce profesora P. Šturmu.⁴⁶ Niektoré ďalšie relevantné práce iných autorov sú spomenuté v prehľade literatúry na záver príspevku.

⁴² Zákon č. 385/2000 Z. z., o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁴³ Kódex správania (2007/C 223/01).

⁴⁴ KLUČKA, Ján. Etické pravidlá medzinárodných súdnych orgánov a tribunálov. *Právny obzor*, 2017, roč. 100, č. 3.

⁴⁵ KLUČKA, Ján. K niektorým ústavným a zákonným aspektom praxe Súdnej rady v procese menovania sudcov všeobecných súdov. *Právny obzor*, 2012, roč. 95, č. 5, s. 487–490; KLUČKA, Ján. K zákonným podmienkam pre kandidátov na sudcov medzinárodných súdnych orgánov podľa zákona o súdnej rade. *Justičná revue*, 2014, roč. 66, č. 4, s. 487–491; KLUČKA, Ján. K Zásadám Súdnej rady Slovenskej republiky pri rozhodovaní o kandidátoch na sudcov všeobecných súdov. *Justičná revue*, 2015, roč. 67, č. 6–7, s. 899–902.

⁴⁶ ŠTURMA, Pavel. Pojetí spravedlnosti v právní filosofii a mezinárodním právu. In: GEROLCH, Aleš. *Viktor Knapp – Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 84–93.

Všeobecne však možno povedať, že konkrétnej téme „morálnosti kandidátov na sudcov“ sa v odbornej literatúre venuje len menšia pozornosť v porovnaní so všeobecnou témou „morálka“.

Závery

Podmienka morálnosti kandidáta je dôležitým kritériom pri výbere sudcov medzinárodných súdov.

Pojem morálka je historická kategória. Obsah a rozsah pojmu morálka sa vyvíja v závislosti na kvalitatívne zmeny v oblasti materiálnych prameňov medzinárodného a vnútroštátneho práva.

Absencia požiadavky na morálnu integritu kandidátov na post sudcov medzinárodných súdov v súčasnom období by znamenala ohrozenie dosahovania cieľov právneho štátu a hodnôt univerzálnej spravodlivosti v 21. storočí.

Skúmanie právnej úpravy požiadavky morálnosti kandidátov na sudcov nie je možné vykonať oddelene od skúmania základných hodnotových atribútov morálky, vyznávaných v danej etape vývoja medzinárodných vzťahov či vnútroštátneho spoločenského systému. Morálne integrovaný sudca, vyznávajúci nemorálne hodnoty v nemorálnom totalitnom režime a morálne integrovaný sudca, vyznávajúci morálne hodnoty v demokratickom právnom štáte, neznamenajú to isté.

V oblasti základných prameňov medzinárodného práva (medzinárodné zmluvy, medzinárodná obyčaj, všeobecné právne zásady) požiadavku morálnosti kandidátov na sudcov medzinárodných súdov explicitne (až na výnimku Súdneho dvora EÚ) zakotvujú zakladajúce zmluvy medzinárodných súdov. Možno ju tiež odvodiť z existujúcich obyčajových noriem medzinárodného práva a všeobecných zásad uznávaných „civilizovanými“ národmi. O možnom návrate k bilaterálnej zmluvnej úprave pri impotencii právnej úpravy EÚ za určitých okolností uvažuje V. Týč.⁴⁷ Bolo by možné uvažovať v tomto smere aj v otázke právnej úpravy kritéria morálnej integrity sudcov?

⁴⁷ Týč, Vladimír. Respect for National Identity and the Loyalty Principle in EU Law. Remarks Concerning the Future Development of the Union. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavske právnické fórum 2018*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, 9 s.

V oblasti pomocných prameňov medzinárodného práva (judikatúra a náuka) existuje viacero zdrojov poznania, ktoré slúžia ako pomôcka pri určovaní existujúcich právnych pravidiel upravujúcich morálne kritériá pre výber sudcov a výkon sudcovskej funkcie. Ich podrobná analýza prekračuje rámec tohto príspevku. V zásade však možno povedať, že podrobnou analýzou konkrétnej požiadavky na morálnosť kandidátov sudcov pri výbere sudcov sa náuka medzinárodného či vnútroštátneho len menej zaoberajú, a keď, tak málo.

Pravidlá sudcovskej etiky, nestrannosti či nezávislosti sú taktiež zakotvené v kódexoch správania sudcov prijatých vnútroštátnymi alebo medzinárodnými stavovskými organizáciami sudcov, na pôde medzinárodných vládnych organizácií a pod. Hoci mnohé explicitne nepoužívajú pojem „morálka“ ako jedno z kritérií, z textu pravidiel možno nepriamo odvodiť požiadavku na morálnosť kandidátov pri výbere sudcov medzinárodných či vnútroštátnych súdov.

Kódexy správania sa sudcov, prijaté v mnohých štátoch sveta, upravujú predovšetkým správanie sudcov už pri výkone ich funkcie resp. po skončení vykonávania sudcovskej funkcie, nie požiadavky na morálnosť sudcov v čase ich výberu do sudcovskej funkcie.

Literatura

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, 296 s. ISBN 80-200-0917-5.
- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001, 292 s. ISBN 80-200-0917-5.
- BLÁHA, Arnošt. *Filosofie mravnosti*. Brno: A. Piša, 1922, Bez ISBN.
- DROBNICKIJ, Oleg G. *Pojem morálky*. Bratislava: Pravda. ISBN 75-049-80.
- FÁBRY, Branislav, Rudolf KASINEC a Martin TURČAN. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2017, 360 s. ISBN 9788081685958.
- FULLER, London. *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh 1998, 229 s. ISBN 80-86005-65-8.
- GOLDSTONE, Richard. International Judges: Is there a Global Ethic? *Ethics and International Affairs*, 2015, roč. 29, č. 3, s. 249–258.

- HARTMANN, Nicolai. *Struktura etického fenoménu*. Praha: Academia, 2002, 274 s. ISBN 80-200-0970-1.
- HOLBACH, Paul Henry Dietrich. *Společenský systém: přirozené zásady morálky a politiky s kritickým pojednáním o vlivu vlády na mravy*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1960, 387 s.
- KLUČKA, Ján. Etické pravidlá medzinárodných súdnych orgánov a tribunálov. *Právny obzor*, 2017, roč. 100, č. 3, s. 289–305.
- KLUČKA, Ján. K Zásadám Súdnej rady Slovenskej republiky pri rozhodovaní o kandidátoch na sudcov všeobecných súdov. *Justičná revue*, 2015, roč. 67, č. 6–7, s. 899–902.
- KLUČKA, Ján. K niektorým ústavným a zákonným aspektom praxe Súdnej rady v procese menovania sudcov všeobecných súdov. *Právny obzor*, 2012, roč. 95, č. 5, s. 487–490. ISSN 0032-6984.
- KLUČKA, Ján. K zákonným podmienkam pre kandidátov na sudcov medzinárodných súdnych orgánov podľa zákona o súdnej rade. *Justičná revue*, 2014, roč. 66, č. 4, s. 487–491.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 2015, 258 s. ISBN 80-7179-028-1.
- KÜNG, Hans. *Světový étos*. Projekt. Zlín: Archa, 1992, 151 s. ISBN 80-900249-4-7.
- HOLLANDER, Pavel a Jirí PŘIBÁŇ. *Právo a dobro v ústavní demokracii: Polemické a kritické úvahy*. Praha: SLON, 2011, 270 s. ISBN 978-80-7419-045-2.
- SAWARIN, Arman. Common ethical standards for counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*, Oxford, 2012, roč. 23, č. 4, s. 991–1014.
- SEHNÁLEK, David a Vladimír TÝČ. *Soudní dvůr EU a výklad práva Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, Edice Scientia svazek č. 569, 2016, 192 s. ISBN 978-80-210-8396-7.
- SEIBERT-FOHR, Anja. International Judicial Ethic. In: ROMANO, Cesare P. R. a kol. *The Oxford Handbook of International Adjudication*, Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 757–758. ISBN 9780199660681.
- SIMAN, Michael a Miroslav SLAŠŤAN. *Súdny systém Európskej únie*. Bratislava: Euroiuris – Európske právne centrum, o. z., 2012, 786 s. ISBN 978-80-89406-07-4.

- SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení: kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, 620 s. ISBN 9788073803117.
- SOBEK, Tomáš. *Nemorální právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 423 s. ISBN 978-80-904024-7-8.
- ŠTURMA, Pavel. Pojetí spravedlnosti v právní filosofii a mezinárodním právu. In: GEROLCH, Aleš. *Viktor Knapp – Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 736 s. ISBN 978-80-7380-509-8.
- TOMKO, Ján a Anton KOPŠO. *Medzinárodné právo a politika v dokumentoch*. Bratislava: Obzor, 1974, 675 s. ISBN 65-025-74.
- TERHECHTE, Jörg Philipp. Judicial Ethics for a Global Judiciary: How Judicial Network Create their own Codes of Conduct. In: *German Law Journal*, 2009, roč. 10, č. 4, s. 501–514.
- TÝČ, Vladimír. Respect for National Identity and the Loyalty Principle in EU Law. Remarks Concerning the Future Development of the Union. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 64–72. ISBN 978-80-7160-483-9.
- VRŠANSKÝ, Peter a kol. *Dokumenty k štúdiu medzinárodného práva. 1. časť*. Bratislava: WoltersKluwerSR, s.r.o., 2018, 332 s. ISBN 978-80-8158-874-4.

Právne predpisy, medzinárodné zmluvy a ďalšie zdroje

- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. *Rada Evropy* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf
- Dohovor o mierovom urovnaní medzinárodných sporov. *Stály arbitrážny dvor* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/01/1907-Convention-for-the-Pacific-Settlement-of-International-Disputes.pdf>
- European Convention on Human Rights. *Rada Evropy* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

- Fifth Activity Report of the panel provided for by Article 255 of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Soudní dvůr Evropské unie* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-05/5eme_rapport_dactivite_du_c255_-_en_final_-_public.pdf
- Kódex správania (2007/C 223/01). In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2007.223. 01. 0001.01.SLK & toc=OJ:C:2007:223:FULL
- Magna charta sudcov (Základné princípy) schválená Poradnou radou európskych sudcov (CCJE). *Súdna rada SR* [online]. [cit. 01. 05. 2019]. Dostupné z: http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/677_c-magna-charta-sudcov-zakladne-principy-schvalena-poradnou-radou.pdf
- Odporúčanie CM/Rec. (2010) 12 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o sudcoch: nezávislosť, efektívnosť a zodpovednosť zo dňa 17. 11. 2010. *Súdna rada SR* [online]. [cit. 01. 05. 2019]. Dostupné z: http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/337_odporucanie-rady-ministrov-12-2010.pdf
- Protokol (č. 3) o Štatúte Súdneho dvora Európskej únie, pripojený k Zmluvám, zmenený a doplnený nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) č.741/2012 z 11.Augusta 2012 a článkom 9 Aktu o podmienkach pristúpenia Chorvátskej republiky a o úpravách Zmluvy o Európskej únii, Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. *Súdny dvor Európskej únie* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/staut_cons_sk.pdf
- Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. Komise pro mezinárodní právo (OSN), Zpráva ze 53. zasedání Komise pro mezinárodní právo ve dnech 23. dubna–1. června a 2. července–10. srpna 2001 [cit. 28. 5. 2013]. Dostupné z: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
- Rímsky štatút medzinárodného trestného súdu. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí. Zbierka zákonov č. 333/2002, Čiastka 140. *Slov-lex.sk* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/static/pdf/2002/2002c140.pdf>

- Rokovací poriadok Medzinárodného súdneho dvora. *Medzinárodný súdny dvor* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/en/rules>
- Rozhodnutie Rady z 25. Februára 2010 o pravidlách činnosti výboru ustanoveného v článku 255 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (2010/124/EÚ). In: *EUR-Lex* [právni informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32010D0124>
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 385/2000 Z. z., o sudcoch a príseďaciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. In: *ASPI* [právni informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 311/1999 Z. z., o registri trestov v znení neskorších predpisov. In: *ASPI* [právni informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. In: *ASPI* [právni informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príseďaciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *ASPI* [právni informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA. Vyhláška ministra zahraničných vecí zo 4. septembra 1987 o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve. In: *ASPI* [právni informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 5. 2019].
- Stanovisko č. 3 Poradnej rady európskych sudcov do pozornosti Výboru ministrov Rady Európy o princípoch a pravidlách regulujúcich sudcovské profesionálne správanie, najmä v oblasti etiky, nezlučiteľného správania sa a nestrannosti. Poradná rada európskych sudcov. *Rada Európy* [online]. 2002 [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/168074822f>
- Význam cudzieho slova „morálka“. *Slovník cudzích slov. Slovník.sk* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://slovník.azet.sk/slovník-cudzich-slov/?q=mor%C3%A1lka>
- Štatút Medzinárodného súdneho dvora. *Medzinárodný súdny dvor* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/en/statute>

The Rome Statute of the International Criminal Court. *International Court of Justice* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.icc-cpi.int/resourcelibrary/official-journal/rome-statute.aspx>

The Statute of the International Court of Justice. *International Court of Justice* [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/en/statute>

Zmluva o fungovaní Európskej únie. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex:12012E/TXT>

UPLATNĚNÍ LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV EU PŘI PŘEZKUMU ZÁKONA O POBYTU CIZINCŮ ÚSTAVNÍM SOUDEM

Jiří Zemánek*

Anotace

Podle judikatury Soudního dvora EU, vztahující se k výkladu směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2004/38, samotný neoprávněný vstup nebo pobyt na území členského státu nepředstavují dostatečný důvod pro omezení práva volného pohybu cizince-občana nečlenského státu, který je rodinným příslušníkem unijního občana. Omezení tohoto práva vnitrostátním zákonem, problematizující či ve svém důsledku znemožňující legalizaci pobytu takového cizince, je jako zásah do práva na ochranu soukromého a rodinného života unijního občana v rozporu jak s Listinou základních práv EU, tak s ústavou daného členského státu (konkurující stanovisko soudce Jiřího Zemánka k nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 41/17).

Klíčová slova

Povolení k pobytu; volný pohyb osob v Evropské unii; právo na ochranu soukromého a rodinného života; Listina základních práv a svobod.

Odborné „portfolio“ Vladimíra Týče, našeho oslavence, je úctyhodně bohaté a vedle otázek mezinárodního práva veřejného a soukromého – řady azimutů – zahrnuje i témata práva evropského, včetně jeho ústavní dimenze. Tato skutečnost mne vedla k rozhodnutí, vzdát mu velký dík za jeho přínos k rozvoji akademického bádání a studia v tomto oboru malým příspěvkem,

* JUDr. Ing. Jiří Zemánek, CSc., Soudce Ústavního soudu; Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Email: zemanek@prf.cuni.cz

který má naznačit, jak si český Ústavní soud při abstraktním přezkumu ústavnosti norem dovede úspěšně poradit právě s evropskou dimenzí své rozhodovací činnosti.

Evropská právní doktrína Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy pracuje s unijním právem zpravidla jen nepřímou: Ústavní soud případné porušení unijního práva rozhodnutím nebo úředním postupem orgánu veřejné moci České republiky samo o sobě nepokládá za nosný, postačující důvod pro svůj zásah a proto je zpravidla dále nezkoumá, zjistí-li porušení ústavního pořádku, do jehož lidskoprávních kritérií unijní standard ochrany pouze „prozařuje“¹.

Je-li však předmětem přezkumu Ústavního soudu vnitrostátní ustanovení, jehož normativním zdrojem není výlučně český ústavní pořádek, ale primární právo Evropské unie a jeho prováděcí předpisy, nelze přímé použití unijních Smluv, resp. Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“) jako dalšího referenčního hlediska takového přezkumu vyloučit. A to byl právě případ napadených ustanovení § 169 odst. 1 písm. j) a § 172 odst. 6 zákona o pobytu cizinců.²

První z těchto ustanovení umožňuje zastavení řízení o povolení k pobytu, jestliže občan nečlenského státu Evropské unie, který je rodinným příslušníkem občana České republiky (dále jen „cizinec“), požádal o vydání takového povolení, přestože v době podání žádosti neměl oprávnění pobývat na území České republiky. Přitom podle judikatury Soudního dvora Evropské unie (dále jen „Soudní dvůr“), vztahující se k výkladu směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2004/38 (dále jen „Směrnice“), samotný neoprávněný vstup nebo pobyt nepředstavují dostatečný důvod pro omezení práva volného pohybu občana nečlenského státu, který je rodinným příslušníkem unijního občana. To bylo podle navrhovatelky – skupiny senátorů Senátu Parlamentu České republiky – zřejmým důvodem, proč zákonodárce omezil

¹ Její základy vycházejí z nálezů ve věcech Pl. ÚS 50/04 *Cukerné květy III*, Pl. ÚS 66/04 *Eurozatykač*, Pl. ÚS 36/05 *Léková vybláška* a byly dále rozvinuty zejména nálezy Pl. ÚS 19/08 *Lisabonská smlouva I* a Pl. ÚS 29/09 *Lisabonská smlouva II*; srov. TICHÝ, L., R. ARNOLD, J. ZEMÁNEK, R. KRÁL a T. DUMBROVSKÝ. *Evropské právo*. 5. přepracované vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 670–672.

² Zákon č. 326/1999 Sb.; kromě uvedených ustanovení tohoto zákona byly napadeny i § 46a odst. 9 a § 73 odst. 8 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, jejichž ústavní přezkum ale není předmětem tohoto krátkého komentáře.

restriktivní přístup správního orgánu k žádostem o povolení k pobytu na tyto cizince, patrně v domnění, že judikatura Soudního dvora na tyto vztahy jako vztahy vnitrostátní nedopadá.

Ústavní soud pak napadené ustanovení zrušil³ s odůvodněním, že jím znemožněná legalizace pobytu těchto cizinců zasahuje zejména do práva na ochranu soukromého a rodinného života českých občanů podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kteří s nimi sdílejí osobní vztah. Takový cizinec, aby dosáhl legalizace svého statusu jako žadatel ve správním řízení o povolení k pobytu, by musel nejprve z území České republiky vycestovat a získat vstupní vízum podle Vízového kodexu Evropské unie,⁴ s jehož udělením však mohou být spojeny překážky právní, zdravotní, finanční či jiné povahy. Ústavní soud shledal, že efektivní kontrola migrace a dodržování právních předpisů jsou sice legitimním cílem napadeného ustanovení, který je ale uskutečňován procesním prostředkem (institutem zastavení řízení), „jímž se absolutizuje veřejný zájem a pomíjí zájem individuální“ (bod 57). Přestože Listina neposkytuje cizincům subjektivní ústavně zaručené právo na pobyt na území České republiky, podle čl. 42 odst. 2 Listiny cizinci požívají práva a svobody, nejsou-li přiznány pouze českým občanům, které jsou chráněny před neoprávněným zasahováním.

Druhé z napadených ustanovení znemožňovalo soudní přezkum rozhodnutí o zbavení osobní svobody zajištěného cizince v době, kdy jeho policejní detence sice již netrvala, avšak on měl zájem na prověření její zákonnosti a uplatnění případného nároku na náhradu škody. Ústavní soud i toto ustanovení zrušil jako nedůvodnou, nepřiměřenou a znevýhodňující odchylku od standardní úpravy soudního řízení správního, zakládající nerovné zacházení ve srovnání s osobami zbavenými osobní svobody na základě jiných ustanovení českého práva. Taková úprava je zásahem do práva na přístup k soudu podle čl. 36 Listiny ve spojení s čl. 4 Ústavy České republiky, zajištěného soustavou procesních garancí plynoucích z ústavního práva na spravedlivý proces (bod 63), a – jak Ústavní soud konstatoval s odvoláním

³ Nález ze dne 27. 11. 2018, sp. zn. Pl. ÚS 41/17.

⁴ Nařízení (ES) 810/2009.

na rozsudek Nejvyššího správního soudu⁵ – je neaplikovatelná pro rozpor s čl. 6 a 47 Listiny EU (bod 70).⁶

Proti výroku nálezu uplatnili dva soudci odlišné stanovisko, motivované oba-
vou z účelového obcházení zákona o pobytu cizinců po zrušení jeho napa-
dených ustanovení a ze zneužití procesních nástrojů k oddalování postihu
osob porušujících imigrační pravidla České republiky.

Já jsem uplatnil konkurující stanovisko k odůvodnění nálezu v části, týka-
jící se zrušení § 169r odst. 1 písm. j) zákona. Nesouhlasil jsem s omezením
důvodů pro zrušení tohoto ustanovení pouze na jeho rozpor s ústavním
pořádkem a s vyloučením přezkumu na základě přímého použití Listiny
EU jako referenčního hlediska.

Zastavení řízení o žádosti cizince o vydání povolení k pobytu, uložené napa-
deným ustanovením zákona o pobytu cizinců, se totiž dotýká i situací, které
nejdou ryze vnitrostátními, jakými jsou naopak situace, v nichž je cizinec-
-státní příslušník nečlenského státu EU, vstupující na území České republiky,
členem rodiny českého občana, jenž nevyužil – jako občan unijní – svého
práva k volnému pohybu v rámci Evropské unie a kdy skutečně „je [pouze] věcí
suverénního státu, za jakých podmínek připustí pobyt cizinců na svém území“ (bod 53
nálezu). Pod napadené ustanovení spadá totiž také skutečná „přeshraniční“
situace, kdy cizinec doprovází nebo následuje občana České republiky při
návratu po skončení jeho pobytu v jiném členském státě Evropské unie,
v jehož rámci se cizinec stal členem jeho rodiny. Podmínky, za nichž je vstup
a pobyt cizince-člena rodiny migrujícího českého občana na jejím území,
včetně podání žádosti o povolení k pobytu, přípustný (legální), v tomto
případě nejsou primárně určovány napadeným zákonem o pobytu cizinců,
ale právem unijním.

Podle čl. 45 odst. 2 Listiny EU může být volný pobyt „v souladu se Smlouvami
přiznán státním příslušníkům třetích zemí oprávněně pobývajícím na území členského
státu“, podle okolností je však podmínce předchozího legálního pobytu *nad-
řazeno základní právo na respektování rodinného života* podle čl. 7 Listiny EU,
které je interpretováno mj. se zřetelem k postulátu *slučování rodin*. Ustálená

⁵ Rozsudek ze dne 29. 11. 2017, č. j. 6 Azs 320/2017-20.

⁶ Ústavní soud zrušil i navazující ustanovení § 46a odst. 9 a § 73 odst. 8 zákona
č. 325/1999 Sb., o azylu.

judikatura Soudního dvora tuto podmínku vztahuje pouze na pobyt cizinců, kteří nemají rodinné vazby k migrujícímu unijnímu občanovi, zatímco u cizince, který doprovází nebo následuje migrujícího unijního občana jako člen jeho rodiny a jehož právo je od něj tedy odvozeno, na této podmínce netrvá⁷. Nelegální vstup cizince-rodinného příslušníka občana EU do jiného členského státu není sám o sobě důvodem pro zamítnutí jeho žádosti o povolení k pobytu, jeho vstupní status je „legalizován“ rodinnou vazbou s unijním občanem. Zřetelným důvodem tohoto judikatorního odklonu⁸ byl cíl maximálně zrealitvit výhody, které jsou pro unijního občana spojeny s využitím jeho práva volného pohybu v rámci Evropské unie a které by byly trváním na podmínce předchozího oprávněného vstupu, resp. pobytu její doprovázejícího nebo následujícího člena rodiny, jenž unijním občanem není, oslabeny.⁹

Uvedená judikatura Soudního dvora brání právní úpravě členského státu, promítající unijní předpisy přijaté k provedení ustanovení Smlouvy o fungování Evropské unie o volném pohybu a pobytu osob, včetně Směrnice, vyžadovat od cizince, který je členem rodiny unijního občana pobývajících v členském státě, jehož není státním příslušníkem, aby před vstupem do hostitelské země nejdříve legálně pobýval v jiném členském státě. Nepokrývá tak shora zmíněnou situaci cizince doprovázejícího nebo následujícího občana České republiky-migranta v rámci Evropské unie při jeho návratu domů výslovně, implicitně – s ohledem na cíl volného pohybu a pobytu osob podle unijního práva – však ano. Připouští-li Směrnice za stanovených podmínek participaci rodinných příslušníků-cizinců migrujících unijních občanů na sociálním systému hostitelského státu, jakož i omezení práva vstupu a pobytu těchto osob z důvodů veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti a veřejného zdraví, není opodstatněné vylučovat z režimu volného vstupu rodinné příslušníky-cizince, kteří doprovázejí nebo následují migrující české občany při jejich návratu do vlasti.

Takový výklad Směrnice odpovídá i interpretační zásadě obsažené v alině (5) její preambule a není výkladem *praeter legem*. „*Má-li být právo všech*

⁷ Srov. klíčový rozsudek ECR I-6241, *Metock* (2008), věc C-127/08.

⁸ Srov. dřívější rozsudek SDEU ECR I-9607, *Akrich* (2001), věc C-109/01.

⁹ PEERS, S., T. HERVEY, J. KENNER a A. WARD (eds.). *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*. Hart Publishing, 2014, s. 1175.

unijních občanů svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států vykonáváno v objektivně existujících podmínkách svobody a důstojnosti, je třeba je zaručit také jejich rodinným příslušníkům bez ohledu na jejich státní příslušnost.“ V opačném případě by docházelo k přímé, tzv. obrácené diskriminaci (migrujících) občanů České republiky vůči ostatním (migrujícím) občanům Evropské unie.

Právo každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny ústavní nárok cizince na vstup a pobyt na území České republiky nezakládá, obdobně formulované právo v čl. 7 Listiny EU však takový nárok cizince doprovázejícího nebo následujícího českého občana při návratu do vlasti, ve spojení s prováděcími předpisy unijního práva, zakládá. Proto neměl příslušný odkaz na Listinu EU na podporu zrušení napadených ustanovení zákona o pobytu cizinců v odůvodnění nálezu chybět, neboť je aplikovatelná podle jejího čl. 51 odst. 1 (dochází k uplatnění unijního práva) a poskytuje vyšší úroveň ochrany ve smyslu čl. 53 (než lidskoprávní standard vnitrostátní).

Unijní právo přitom nebrání členskému státu chránit v rámci (pokračujícího, nezastaveného) správního řízení o povolení k pobytu své zájmy v oblasti bezpečnosti a veřejného pořádku (čl. 27 Směrnice), přičemž opatření omezující svobodu pohybu a pobytu členů rodiny unijního občana bez ohledu na jejich státní příslušnost musí být v souladu se zásadou přiměřenosti a založena na konkrétních okolnostech individuálního případu („osobním chování“ dotyčné osoby), které musí představovat „skutečné, aktuální a dostatečně závažné ohrožení některého ze základních zájmů společnosti“ a nesmí být pouhou „generální prevencí“. I uvedení odkazu na tuto klauzuli v odůvodnění nálezu by posílilo argumenty, uplatněné Ústavním soudem na podporu zrušení napadených ustanovení zákona o pobytu cizinců.

Vladimírovi...

Petr Mrkývka *

Koexistence finančního práva a mezinárodního a evropského práva aneb s Vladimírem na cestách

Mohu s klidným svědomím napsat „Vladimír Týč – přítel finančního práva“. Nikdo mi za to nebude spílat, protože je to pravda pravdoucí a doufám, že se za to Vladimír nestydí.

S Vladimírem se známe od mého příchodu do řad kantorských v roce 1991. Ač vypadá lépe než já, je o nějaké ty pátky starší. A vypadá lépe proto, protože mě neučil, neb v té době byl v diplomatických službách. Na podzim onoho jednadevadesátého jsem zažil stěhování fakulty ze Zelňáku na Veverčí, takže mé první zkušenosti s novým prostředím byly takové trochu fyzicky náročné a jako stěhovák jsem se prý osvědčil. Tož jsem po takovém výkonu bloumal fakultou, přičemž jsem několikrát zabloudil, až jsem se dostal do míst s podivnou chodbou na straně, kam slunce nezasvítí. To bylo tenkrát, kdy v zimě byl sníh a v létě teplo, a říkalo se, že na jižní stranu fakulty byli usídlení prominenti a na sever prý ti méně prominentní. Nevím, po reformách všelikého rázu včetně změn klimatických, kdy teplo se střídá s vedrem, došlo k faktické rehabilitaci severního křídla, kde sídlí od onoho jednadevadesátého roku i Vladimír a jeho Evropa s obojím mezinárem. Finance tak trochu migrovaly po fakultě, ze správařského jihu do výšin na východě s výhledem na západ. Společné s Evropou máme asi to tajemno našich chodeb, protože tehdejší třetí patro, dnešní čtvrté nadzemní podlaží, je snad ještě tajemnější. No a k tomu bloumání po stěhování. Potkal jsem ustaraného člověka, zajisté moudrého, neboť se mu pod kučery krabatilo čelo, lehce funičím při posouvání krabic se za jista moudrými knihami, miliony sloh, papírů a všeho možného i nemožného. Pozdravili jsme se se slovy s významem asi něco ve smyslu, že je to d'as. Cítil jsem se trapně, neboť já z praxe

* Doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D., Katedra finančního práva a národního hospodářství, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: petr.mrkývka@law.muni.cz

jsem si na fakultu toho moc nevzal, dvě tři knížky, a on má toho tolik. Jo, tak vypadá věda. Bylo tehdejší pěknou zvyklostí, že nového pracovníka jeho vedoucí postupně představil na ostatních katedrách. Ten obyčej se nějak vytratil s mnohou kurtoazií, takže je to jak v paneláku, kde se střídají partaje, a nevíte, jestli je to soused (kolega), návštěva (student) nebo zloděj (zloděj). Tak mne takto můj vedoucí Petr Průcha zavedl i do onoho severního koutu a představil mě i onomu člověku s krabicemi, že je to teď vedoucí katedry mezinárodního a evropského práva. Vladimír mi podal ruku a v jeho výrazu, byť s jemu vlastním úsměvem, jsem četl něco ve smyslu „to jsem zvěda-vej, jak dlouho tady vydržíš“. Ale na hlas to neřekl, tak jako já bych nahlas neřekl „a kde ty ses tady vzal, tebe jsem nezažil“. Pak jsme se občas potkávali a byla to setkání v podstatě neutrální, jak ostatně se Vladimír neutrálně tváří při všem, co je mu neznámé a neohrožuje ho v jeho bytí. Takže dnes vím, že to bylo vlastně pochvalné, neboť si mne tehdy zařadil do kategorie „od něho nic nehrozí“.

Z učitelů jeho katedry jsem měl nejbliž Naděždě Rozehnalové, která se podílela na mém poprávníctví a utkvěla mi ze studií svojí odolností vůči našim lehce postpubescentním srandičkám směřujícím k o něco málo starším kantorům. A pak také poznámkou po zápisu známky do indexu „doufám, že ti nekazím červený diplom“, což mne opravdu pobavilo, neboť jsem byl nesmírně rád, že mám svatý pokoj od záležitostí na mořském dně a řešení kolizí právních řádů. Později jsme začali jezdit na přednášky na ostravskou ekonomku a přidal se k nám i Vladimír. Já jsem se snažil koulet financ a ti dva také svoje. Někdy v tom čase jsme si také potykali a tak pěkně po Vladimírovsku: „Nad’a říkala, že seš normální, tak si budem tykat“. Ó velký Týči, jak jsi povýšil toho usmrkance ze stupně „od nic nehrozí“ do hodnosti „tykač“. Což dnes beru už ne jako „kolega“, ale spíš kamarád.

Vladimír je úžasný, moudrý a v mnohém krásně svérázný člověk. Rozdává energii i v momentech, kdy vám teče těžce do bot. Doslova. Snad neudělám nic špatného, když prozradím, že velkým Vladimírovým koníčkem je vše možné i nemožné kolem kolejové dopravy. Kde jsou, byly nebo měly být koleje, vlaky, lokálky, tramvaje, elektriky, šaliny... tam musí být i Vladimír. Tak jednou jsme se vypravili do Těšínského Slezska, kde na polské straně je lázeňské městečko Wisla, takový beskydský Smokovec. Jeho součástí jsou

také Głębce, kde končí vlak. Ale tak nějak divně. Krom všech možných výhybek, kusých kolejí, podivných náspů a polotovarů mostů, které se nedočkaly nikdy dokončení, zapomenutých nádraží se zašlou slávou, Vladimírovi vrtalo v hlavě, proč na mapě v té Visle koleje končí proti kopci. Jak záhadu vyřešit? Nejlépe ohledáním místa. Po ostravských státnicích, my nažehlení kluci – examinátoři, jsme vyrazili na průzkum. Mezi černými mraky konečně prosvítalo slunce, které se odrazilo v kapkách na obrovských lopuchových listech a jiných džungloidních rostlinách. Touha odhalit tajemství nás hnala dopředu a nějaké nástrahy místní flory, možná i fauny, nás nemohly zastavit. Vyšplhali jsme se na násep poblíž zmíněné poslední železniční stanice. Jestli nás někdo viděl, mohli jsme vypadat jak dva funebráci v černém, co jdou pro ostatky mrtvého cestujícího, který jel dál a ... nedojel. V hlavě jsem si zpíval (jiný způsob zpěvu mám přísně zakázán) písničku „Mrtvej vlak“... Šli jsme stále po kolejích, to už za zarážkou, tedy rezavých jak liška, mezi pražci tráva byla větší a větší a i nějaká ta vzrostlejší břízka se našla. Po dešti se voda držela i mezi kolejemi a bylo jí více a více. Leč touha po poznání záhady nás hnala dál a dál. Asi tak nějak, jako bychom hledali trat' přes řeku Kwai. Trat' by tady byla. Břízky už tvořily solidní prales a pražce se dávno topily v řečišti. Polobotky jsem odepsal. Vladimíra ne. V jeho očích za mokřými brýlemi jsem viděl vizi očekávaného tunelu. Přece ty koleje nekončí jen tak u nějakého kopce! Koleje skončily i s pražci jak když utne. Pár metrů od strmé stráně. „Tak nic“. Prosté konstatování profesora mezinárodního a evropského práva. Funebráci se vrátili na stanici s prázdnou. Vylili jsme vodu z bot. Podezřelé auto s českou poznávací značkou pomalu opustilo území Polska. Za pár dnů mi Vladimír zvěstoval, že tam ten tunel měl být, a to do Istebné. Takže měl pravdu. Ve Visle je krásně i bez tunelu.

Vladimír je jeden z mála, kdo mluví a píše francouzsky. Kromě toho, že brilantně přednáší i v angličtině, zvládá to i rusky a k tomu luští křížovky v polštině, kterou prý neumí, ale já vím svoje. Důležitou roli v naší finanční mobilitě hraje Centrum Informacji i Organizacji Badań Finansów Publicznych i Prawa Podatkowego Krajów Europy Środkowej i Wschodniej przy Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Uf! Kdo zvládne bez chyby a nadechnutí odříkat název, je hrdina nebo jeho členem, anebo obojí. Finanční právo Vladimíra adoptovalo, a to i na mezinárodní

úrovni. A Vladimír je oním kumulantem, členem i hrdinou. Hrdinou, protože dokázal přežít ve zdraví a ve vši počestnosti cestu tam i zpět z Brna do Bialystoku, což není kromě nějakých patnácti hodin ve vlaku nic až tak hrdinské, ale další skoro padesát hodin ve veselém autobuse z Bialystoku do ruské Voroněže přes Ukrajinu a pak zase zpátky. Veselý autobus je terminus technicus označující specifický dopravní prostředek uvedené kategorie, kdy řidič netuší, jaký stupeň folklóru a veselí poveze do místa určení. A jaké prostředky budou užity, aby se ve zdraví taková cesta přežila. Někteří to řešili tzv. upgradeovanou kolou, někdo bez koly, jiný hlubokým spánkem nebo tupým výrazem. Setrvání u jednoho prostředku se neosvědčilo, čímž autobus byl velmi veselí a odolný i v případě opakovaných odmítnutí překročení ukrajinsko-ruské hranice. Vzhledem k tomu, že nikde se neobjevovala informace, který přechod by měl být skutečně mezinárodní a který sloužil jen pro úzký pohraniční styk. Vladimír vše zvládal s nostalgickým klidem, čekání na hranicích i atmosféru v autobuse nebo při ranní či večerní hygieně v kukuřici. Jeho slova „to je jako za mlada“ se zapsala do dějin Centra. Do Voroněže dorazil jako nejstarší účastník mezinárodní konference ze Západu a také tak byl náležitě celebrován, ubytován a všemožně chráněn. Získal si řadu skutečných přátel nejen z veselého autobusu, kam zapadl, tak i z Ruska a Ukrajiny (bylo to v době před válkou). Ruské dobrodružství předznamenalo jeho samozřejmou účast na další mezinárodní konferenci Centra, tentokrát v Paříži v expozituře Polské akademie věd. My, barbaři francouzštiny neznalí, jsme se tetelili pýchou, když v tomto nádherném jazyce Vladimír procítěně přednášel národní zprávu o právní regulaci veřejných financí, a profesor Michael Bouvier z L'université Paris I Pantheon Sorbonne byl nadšen, že i v zemi kdesi tam mezi Německem a Polskem, kde zvítězil Napoleon u Austerlitz, je taková frankofonní ctihodnost. Přiznávám, že jsme tak trochu na Vladimírovi parazitovali, nejen oním vystoupením, kterým jsme chtěli vytrít zbytku světa zrak, ale také tím, že Francie a Paříž je Vladimírova srdeční záležitost a tudíž bude zajímavým průvodcem. No a také, že mu třeba uděláme radost. Radost jsme měli všichni, počasí přálo, žluté vesty budou řídit až v daleké budoucnosti a Notre Dam byla celá. Kouzlo Vladimírova průvodcování lze dokreslit třeba poznámkami k místům v pařížské čtvrti Le Marais: „Tak tady jsme chodili k Maďarovi

pro chleba. No a tady měl Polák řeznictví.“ Paříž a koleje, to je asi metro. „Pojď, něco ti ukážu.“ A byl jsem vtažen za slunečného počasí do temnot pařížského metra. Dověděl jsem se, proč v některých stanicích jsou u vstupu na nástupiště ve zdi obrovité masivní panty, ale žádná vrata či brána na nich nevisí. Taky jsme jeli soupravou bez řidiče. „Pojď, půjdeme dopředu, řidič nám nebude zavazet. Dívej se!“ Tak jsem se díval a díval. Dojeli jsme do další stanice a Vladimír plný nadšení: „viděls to?“ „A co jsem měl vidět, vždyť tam byla tma jak v tunelu?“ „Tys to neviděl. Tam byl tunel, kterým se už nejedí.“ Vladimír má tunely prostě rád. Vladimír s námi v Paříži oslavil dodatečně i své narozeniny a pozval nás do své asi oblíbené asijské restaurace. Poměli jsme se, jeho jménem na jeho účet a ke všeobecné spokojenosti. Proto ta óda na Vladimírovu francouzštinu, jeho Francii a jeho samotného.

Je mnoho nezapomenutelných zážitků s Vladimírovým cestováním a bytím s ním. Je člověkem, ke kterému si lidé v menze přisedávají. Ne že by něco zbylo, ale protože je to fajn s ním posedět a v klidu příjemně poříst. Když pojedete Sobieskim na Gdaňsk nebo obráceně na Břeclav, sedává ve Warsu, tedy v jídelním voze, má své pívko, žurek a k tomu něco dalšího. Ryby jsem ho viděl jíst poprvé letos na konferenci na Ölandu, při exkurzi v udírně ryb. Sám poznamenal, že je to výjimečná chvíle. Při obrazení pohostinství na polském pobřeží, kde já ryby konzumuji bez jakýchkoli mezí, Vladimír je prostě nepozře. Možná po švédské udírně tomu bude jinak. Vladimír a Polsko je také zvláštní záležitost. S obrovskou radostí přivítal obnovení vydávání časopisu Przekrój, protože si ho kupoval už v dobách, kdy se holil jednou týdně. Tvrdí, že polsky neumí, ale to je jen jeho perfekcionalismus. Už nějaký pátek přednáší na Vysoké škole bankovní (WSB) v Gdaňsku, co jiného než Evropu a mezinárodní právo veřejné. Přednášku má v angličtině, prezentaci si dělá v polštině a testy má v polštině také. Když učí dálkaře, angličtina je tak trochu ouvej, tak se strašným výrazem v tváři, blízkém výrazu trpícího světce, přejde do polštiny a v tu chvíli auditorium se rozzáří. Proto je Týč polským studentstvem milován. Vladimír míval svůj polský abst'ák. Teď je již toho nabažen. Z Ostravy často prchal do Chalupek či dál do Katovic, koupit si svůj instantní barszcz nebo krásně jedovatě červenou limonádu, někdy též nějaké to odborné čtivo, zejména časopis Kolejorz.

Trojměstí Gdaňsk-Sopot-Gdynia zná už jako své boty. Zeptejte se ho, jak kam dojet, brilantně vám odpoví. Stejně má nejraději Gdyni, všude je blízko k moři.

Samostatnou kapitolou Vladimírova bytí je sport. Krom běhu na vlak, jízdy na kole, je důležitou součástí brněnské reprezentace v tradičním bowlingovém klání s Ostraváky. To se odbývá na slavných katedrových setkáních v Rožnově pod Radhoštěm. Nezapomenutelný je jeho vrh, kdy koule opusťla dráhu, přeskočila i dráhu vedlejší a rozdrtila školní židli. Po té se několik let raději žádné klání nekonalo, zejména z obav o zdraví a privatizovaný majetek. Vrátili jsme se k této tradici letos. V síle a razanci Vladimír nepolevil, takže zůstává právoplatným členem týmu.

Za sebe i za všechny co nesou břímě finančněprávní edukace, ba snad i vědy, ať se nachází v Česku či blízkých i vzdálených krajinách, jednomyslně prohlašujeme, že bez profesora Vladimíra Týče by náš život, akademický i neakademický, byl smutný a prázdný. Je člověkem moudrým, lidským, přátelským, svérázným, prostě náš kamarád do pohody i nepohody...

Michal Radvan*

Prof. JUDr. Vladimír Týč, CSc., je člověk, kterého musí mít každý rád. Už z dob svých studií si ho pamatuji jako milého pedagoga a skvělého kantora. Avšak až po nástupu na fakultu jsem měl tu čest poznat ho i z druhé strany barikády. Někteří učitelé se totiž na přednášce převlečou do role a v učebně se stávají někým jiným, někdy milejším, jindy přísnějším až protivnějším. Ale Vladimír Týč je pořád stejný, v tom pozitivním slova smyslu. Je znám svým mnohooborovým rozhledem a multidisciplinárním přístupem. Nejen profesně, ale především lidsky patří mezi osobnosti, které upřímně obdivuji a jichž si nesmírně vážím. Jeho široké znalosti, bohaté zkušenosti, přátelské vystupování a lidské jednání z něj činí skvělého právníka a vynikajícího člověka.

Všichni vědí, že Vladimír má rád vlaky a tramvaje (včetně šalin) a vše, co jezdí po kolejích. Takřka v jakémkoliv městě na světě, kam se dá dojet vlakem, se orientuje podle linek tramvajů. Ví, odkud a kam která jede, co je to za typ, jak je stará atp. Pamatuji si, když v Gdaňsku, zatímco my ostatní jsme vydýchávali náročný program konference (asi u piva), Vladimír prohlásil, že pojedje jednou z místních linek na konečnou. Nevím už, co to bylo za trasu a kam směřovala, ale to nebylo podstatné ani pro Vladimíra. Na otázku, proč pojedje právě tam, jednoduše odpověděl: „Tam jsem ještě nejel.“ Po návratu každého samozřejmě zajímalo, co bylo na konečné zajímavého a jaká byla cesta. Vladimír se svým typickým stoickým klidem odpověděl, že tam nebylo zajímavého vůbec nic. Nikoliv se smutkem, ale snad se skrytou radostí, že se projel a už ví, že tam byl a co tam je (či spíše není). Takový koníček je možná **absurdní**, pro mnohé **nepochopitelný**, ale jistě **sympatický** a **krásný**.

Původně jsem chtěl sepsat odborný příspěvek, v němž bych zkombinoval Vladimírovu vášeň pro koleje a svoje vědecké hobby – daň z nemovitých věcí. Avšak zatímco v zahraničí jsou daňové výnosy z dopravních staveb fiskálně velmi zajímavé (např. výnos z majetkové daně placené každoročně

* Doc. JUDr. Ing. Michal Radvan, Ph.D., Katedra finančního práva a národního hospodářství, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Email: michal.radvan@law.muni.cz

letištěm London Heathrow zhruba odpovídá celkově vybrané dani z nemovitých věcí v České republice za kalendářní rok¹), v České republice jsou pozemky i stavby užívané k veřejné dopravě (silniční, železniční, leteckou, vodní) od daně z nemovitých věcí osvobozeny. Což je stav možná **absurdní**, pro mnohé **nepochopitelný**, ale jistě **sympatický** a **krásný**. V každém případě to však není stav pro sepsání odborného textu odpovídající délky a dostatečné kvality.

Vladimíre, přeji Ti do dalších let zejména zdraví a štěstí, mnoho úspěchů jak na poli profesním, tak i v osobním životě. Zachovej si svůj nezaměnitelný smysl pro humor a úžasný přístup k lidem. A hodně dalších šťastných kilometrů nejen po (nezdaněných) kolejkách!

¹ Srov. MCCLUSKEY, William J. *Agricultural Property and Unique Properties. Some Valuation Issues*. Přednáška v rámci Market Value-Based Taxation of Real Property: Lessons from International Experience, 26. 3. 2015.

Katedra práva Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě

Milý Vladimíre,

Tvé působení na katedře práva Ekonomické fakulty Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě začalo zhruba před čtvrt stoletím (ono to letí).

Tehdy jsme si zde v ocelovém srdci republiky na katedře práva (to je ta, co má ve svém logu, že je ta pravá) usmysleli, že zřídíme v té době ojedinělý obor (opravdu jsme byli na fakultách ekonomického zaměření první v České republice), v němž skloubení studia dvou disciplín (ekonomie a práva) by mohlo odpovídat tolik skloňovanému interdisciplinárnímu přístupu, klíčového pro vzdělávání ve 21. století. A pak už nic nestálo v cestě tomu, aby i studenti ekonomické fakulty mohli, také Tvou zásluhou, být v institucionalizované podobě podrobováni rovněž právníckému teroru. Především proto, aby si už nepletli Zákoník práce s Řádem práce.

Dozvěděli jsme se tehdy o jisté lucerně iuris šířící z Brna po světě věhlas evropského práva a tak se stalo, že Tě nakonec Tvá jednovozová, prvo-
třídní a jednoosobová vlaková souprava dovezla do vlakové stanice Ostrava-Sokolská. Vínou špatného stavu technického zabezpečení nádraží a díky vřelému vztahu k přednostovi stanice a celé jeho posádce ses na této zastávce poněkud zdržel, přestože se už v přítomné době nemůžeš laskat se smaženkami v našem bufetu.

Ne že bychom vůbec nemohli v Ostravě dýchat a žít bez Evropy (a evropského práva tím spíše), ale nemohli bychom se obejít bez Tvé přítomnosti hlavně na pravidelných poradách v Rožnově. Tvé pověstné mimo vrhy kouli jsou nesmazatelně vryty do naší společné paměti a do zdí místní kuželny. Ne každý něco takového dokáže, ale pro toho, kdo jako dítě snil o tom být mašinfírou, je to hračka.

Ale vážně. Vyzdvihujeme především vlastnosti, které Tě zdobí. Charakter, spolehlivost a vysokou odbornost.

V poslední době se tu a tam zmiňuješ o tom, že Tě cestování do Ostravy už trochu *zámáhá*. Jistě to není věkem, nýbrž současným provozem na D1.

Měl bys ale mít na paměti, že se tady v „Úderníkově“ vždy preferovalo, že „pětiletka je třeba *zřmáhat*, a ne chromit“.

Ve víru velkých dějinných událostí bývá lidstvem dosud neprávem opomíjeno datum 30. 8. 1949. Až historie ocení, co tento den znamenal pro rozvoj vzdělanosti a kultury naší epochy. Již dnes však lze nalézt takové jedince, kteří jeho skutečný význam dokáží pochopit a ocenit (jako například my v Ostravě).

U příležitosti Tvého významného životního jubilea Ti ze srdce přejeme mnoho sil, zdraví a modré nebe nad hlavou. A také, příteli, aby všechny pohonné hmoty zůstaly Tobě napořád dostupné a Tvá lokomotiva tak mohla ještě hodně let projíždět Moravskou branou tam i zpět.

kolegové z katedry práva

Ekonomické fakulty

Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava

Vědecká redakce MU

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc. (předseda); PhDr. Jan Cacek, Ph.D.;
Mgr. Tereza Fojtová; doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.;
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.; prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.;
prof. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.; prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.;
doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr. rer. nat.; PhDr. Alena Mizerová;
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D. ; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc.; doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.

IN VARIETATE CONCORDIA:

soubor vědeckých statí k poctě prof. Vladimíra Týče

**JUDr. Tereza Kyselovská, Ph.D., doc. JUDr. David Sehnálek, Ph.D.,
prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc. (eds.)**

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v roce 2019

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Edice Scientia, sv. č. 651

Tisk: Point CZ, s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno
1. vydání, 2019

ISBN 978-80-210-9332-4

ISBN 978-80-210-9333-1 (online : pdf)

www.law.muni.cz

Název publikace nebyl zvolen náhodně. Heslo „jednotná v rozmanitosti“ – „in varietate concordia“ – se stalo mottem Evropské unie. Heslo přesně postihuje podstatu této specifické mezinárodní organizace a fakt, že vychází z různých států, které spojuje v jeden funkční celek, aniž by jim ale brala jejich svébytnost či identitu.

Profesor Vladimír Týč obor práva Evropské unie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity vybudoval a profesně se mu věnoval po svém návratu z působení v cizině. K Evropské unii má proto z hlediska odborného velmi blízko. Zároveň ale v různých etapách svého profesního působení zaměřoval svou pozornost a zájem též do oblasti práva mezinárodního veřejného, mezinárodního práva soukromého a práva duševního vlastnictví. Záběr jeho vědecké činnosti je tedy vskutku široký a úctyhodný. I přes tuto multioborovou rozmanitost vykazuje dílo profesora Týče důležitý jednotící prvek. Tím je vysoká odborná úroveň všech jeho prací, uznání z řad tuzemské i zahraniční odborné veřejnosti a ocenění ze strany jeho posluchačů – studentů škol, na kterých profesor Vladimír Týč působil a působí.

V duchu zvoleného názvu a hesla byla sestavena i tato publikace. Autoři si sami zvolili témata z výše uvedených oborů, kterým se profesor Vladimír Týč věnoval. Publikace je proto rozmanitá svým obsahem. Společným cílem všech autorů, a tedy i jednotícím prvkem publikace, bylo poblahopřát panu profesorovi k jeho významnému životnímu jubileu.

**MUNI
PRESS**

**MUNI
LAW**

